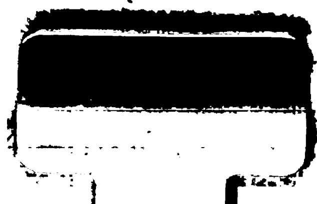

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ

ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

LEVELEZÉS.

VI. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1895.

KAZINCZY FERENCZ
LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBÍZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR. VÁCZY JÁNOS.

HATODIK KÖTET.

1808. JÚLIUS 1.—1809. SZEPTEMBER 30.

BUDAPEST, 1895.
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

Budapest, 1895. Az Athenaeum r. könyvnyomdája

BEVEZETÉS.

A Kazinczy Levelezésének VI. kötete az 1808. év július 1-jétől az 1809. év szeptember végeig terjedő időközből az eddigi kötetek után már ismert levelezőkkel váltott 237 darab levelet tartalmaz. Új levelezőkül jelennek meg e kötetben Berzsenyi Dániel, Szemere Pál, Kisfaludy Sándor, Vitkovics Mihály, Szentgyörgyi Gellért pálos szerzetes, a Sallustius magyar fordítója, Jankovich Miklós híres műgyűjtő és Zabolai Kiss Sámuel, a gr. Teleki család nevelője. Kazinczy leggyakrabban a Cserey Farkashoz, Kis Jánoshoz, gr. Dessewffy Józsefhez, Kölcsey Ferenczhez, Rumy Károly Györgyhöz, b. Prónay Sándorhoz és id. b. Wesselényi Miklóshoz intézett soraiban értesít irodalmi terveiről, a tübingai pályakérdés sorsáról, bécsi útjáról, fogsága emlékeiről, működésének eddigi hatásáról és hazafi aggodalmairól.

Az előbbi évtől kezdve kissé gyorsabb vérpezsgés észlelhető a magyar szellemi életben. Kazinczynak *Egyveleg irások* czímű munkáját lassankint olvasni kezdik, a *Magyar régiségek és ritkaságok* jegyzetei nyelvünk mívelését sürgetik; Pápay Sámuelnek *A magyar literatura esmérete* czímű irodalomtörténeti első derék kisérlete olvasmány és bírálat tárgya; Berzsenyi sajtó alá készíti ódáit, Kölcsey egyre küldözgeti újabb verseit a széphalmi mesternek, a ki őt a maga sonettjeivel és Berzsenyi példájával tüzeli újabb próbákra; Horvát István, Szemere Pál és Vitkovics Mihály egy folyóiratot terveznek, Döbrentei Gábor egy zsebkönyv kiadásán, Kis János a *Magyar Tárház* megindításán fáradoznak; Virág Benedek a *Magyar Századok*at írja, s Kulcsár István pályadíjat tűz ki nyelvünk történeti adatainak összeállítására. E mellett Kazinczy Verseghy *Aglája* czímű zsebkönyvének, Kisfaludy Sándor regéinek s Berzeviczy Gergely poli-

tikai munkáinak bírálatán dolgozik a németországi lapok számára s e bírálatokkal s a *Magyar régiségek és ritkaságok* jegyzeteivel szólítja sorompóba az orthológus tábort. Ez élénkülő munkakedv s kivált az ifjú írók törekvése erősíteni kezdik Kazinczy buzgalmát és reményét, hogy irodalmunk ha lassan is, de tagadhatatlanúl halad, s pedig a mi fő, az általa vert ösvényen. Csakhogy e haladás útját szabadabbá tenni, nyelvünk közkeletét, hivatalos használatát biztosítani, vagy legalább az ezt gátló akadályok elhárításának szükséges voltáról meggyőzni a sorsunkat intéző kormányférfiakat — ezt tartja Kazinczy a legsürgősb feladatnak. Más szóval: a tübingai pályakérdésre adott feleletének óvatos, de meggyőző érveivel ügyekszik nemzetiségünk fejlődését gyorsabbá tenni s biztos irányba vezetni. «Pályairásomnak egész ideája — írja Berzsenyihez — csak a nationalismus. Az nekem az idolumom. nem holmi apró tekintetek.»

Hazafi felindulását elnyomván, művének tervezett előszavát egészen elhagyta, s természet-bölcselmi alapból kezdte a kérdés fejtegetését. A hazaszeretet egyike a természet legszentebb érzéseinek, a mely sem az értelem ítéletétől nem fél, sem annak felszabadítására s javalatára nem vár. A magyarnak ez az érzés különösen «tetszetes bélyegje», s nálunk is, mint más népnél, első sorban a nemzeti nyelv szeretetében nyilatkozik. Miért szerkesztették hát latin nyelven törvényeinket? Azért, mert a mohácsi vész óta «királyaink a nyelvet nem tudták.» Pedig hogy az ország java a nemzeti nyelvet kívánja polgárinak: azt más nemzetek példája mindennél fényesebben igazolja.

A felhozható ellenvetések czáfolatában Kazinczy egészen rendszeresen jár el. Egyetlen rést sem hagy szabadon, a hol az ellenfél megtámadhatná erősségeit. Nem tér ki a politikai szempontok elől sem, bár tudja, hogy milyen vastag előítéletekkel kell itt harczra kelnie. Bátran kimondja, hogy az a körülmény, a mely szerint hazánk az örökös tartományokkal kapcsolatban van, épen nem akadályozza nyelvünk közkeletűvé tételét, mert Magyarország függetlenségét e kapcsolat elvben sohasem szüntette meg. A magyar különálló nemzet volt a multban, az a jelenben is: e felfogás helyességét uralkodóink is többször elismerték. A ki bármely nemzet függetlensége ellen tör, az politikai gyilkosságot követ el. A függetlenség érzése nemessé teszi a népet s egyedűl ezzel képesíti az erényre, a mely ha kihal belőle, örökre vége.

De Kazinczy nemcsak természet-bölcselmi okokkal, a történetből s az akkori politikai életből merített érvekkel bizonyítja állításainak

igazságát: statistikai adatokból is azt a következtetést vonja, hogy ez országban a magyar az uralkodó elem. «Azaz — igazítja ki magát — nálunk nincs uralkodó elem. A ki ez országban él: hazafi vagy idegen (Fremdling), non datur tertium. Magyar és hazafi tulajdonkép synonym fogalmak. A hazafi osztozik a jóllétben, de viszont áldozatra is köteles e jóllét érdekében. Ha a magyar azt követelné más nyelvű polgártársaitól, hogy mondjanak le a maguk nyelvéről házi körükben: bizonyára mostohául cselekednék; de ha a szláv s német nyelvű polgár, miután a magyar államtest tagjává lett, még mindig szlávnak vagy németnek tartaná magát s a magyart Magyarországban elnyomni akarná, bűnt követne el.»

A kérdés második pontjának tárgyalása, hogy tudniillik mikép egyeztethető össze a magyar nyelv polgárivá tétele az idegen nyelvű lakosság érdekeivel, Kazinczy kivonata (1340. számú levél) után ítélve, aránylag leggyöngébb része a műnek; ellenben az utolsó ponté irodalomtörténeti szempontból annál becsesebb. E részben állította össze Kazinczy a magyar irodalomtörténet legfontosabb adatait először dióhéjban, minden sorára rányomva sajátos irányának bélyegét. «A munka — mondja Kazinczy — okosan és tisztelettel van írva, s nincs benne semmi, a mi a részre hajló censura engedelmét meg ne nyerhetné.» Ezt ítélte róla Dessewffy gr. is, a ki azt Kazinczynál olvasta. Kis János pedig a hozzá küldött kivonatból azt remélte, hogy a mű bizonyosan elnyeri a koszorút.

Kazinczy pályaműve az 1808. év júliusában már útban volt Tübinga felé a Cotta-féle könyvkereskedő czéghez. De alig tette azt írója postára: keserűen hallja a hírt, hogy «a kérdéseket Bécsből tették ki és azt a feleletet várják, hogy a magyar nyelv béhozása *veszedelmes és alkalmatlan.*» «Már én nem bánom — jegyzi meg Kazinczy — akármit várnak és kívánnak: én megírtam a mit jó lélekkel mondani kellett. Bántásom érte nem lehet. Hallgatni szabad *(néha!)*: de egyebet mondani, mint a mit érzünk, soha nem szabad. Sokat szólottam és úgy, a mint kell, a hazaszeretetről. De ha a száz aranyat el nem nyerem is: mondva van, a minek mondva lenni kell: az pedig nekem elég.»

Lassankint a Kazinczy körében mind mélyebb gyökeret vert az a meggyőződés, hogy a pályakérdés kitűzője maga a nádor, vagy valamelyik megbízott embere, a kinek épen ellenkező felfogása volt nyelvünk közkeletéről. Kis János egyik levelében keserűen kifakadt, mikor azt újságolták előtte, hogy «valamely szemtelen csak bolond-

ságból tette volna fel a kérdést.» Ezt ő el nem tudja hinni: de ha úgy lenne is, kívánja, hogy Kazinczy műve mennél előbb napvilágot láthasson. Dessewffy semmit sem akar arról hallani: vajjon a nádor-e a pályakérdés kitűzője, vagy más; de azt erősíti, hogy az illető »mocskot szórt mind reánk, mind magára.» «Merem mondani — írja a maga hasonló értekezésére czélozva — hogy az az ember, a ki módját ejthetné, hogy ez a kis írás kinyomtatódjék, nagyon lecsépelné az európai publicum előtt az ellenünk való agyarkodókat.» A maga értekezését épen ezért több példányban lemásoltatja és szándéka azt a nádornak is megküldeni, mert — úgy mond — «nem kell mindig tömjént, ha olykor igazságot is szagoltatni a nagy urakkal.» Csehy «bodzás lábú patriotának» tartja a kérdés kitűzőjét, a ki bizonyosan oly feleletet vár, a milyent egy hazafi sem fog adni. Szükséges is volt neki megmondani az igazat, s ezt senki Kazinczynál hathatósabban meg nem tehette.

Azonban mindeniknél érdekesebb Kisfaludy Sándor felfogása, a ki boszankodva olvasta a sokszor emlegetett pályakérdést. Ő is szeretett volna reá felelni, ha «elég tudósnak érezné magát.« «De — mondja — én hazafiúi dühömben csak egy átkozódó és vagdalkozó Ibist tudnék írni, a mit a hidegvérű nem magyar mégis csak kaczagna. Keserű siralom az, hogy oly nehéz és boldogtalan dolog magyarnak lenni Magyarországban.... Kész volnék poroszló lenni a magyar nyelv mellett és mind azokat kikorbácsolni a hazámból, kik a magyar levegővel és kenyérrel örömest élnek és magyarúl tudni még sem akarnak.» Ha pedig igaz, hogy épen a nádor lett volna a kérdés kitűzője: nem csudálná, ha «minden magyar szív hiénává válna ellenséges tapodói eránt.» Ő is óhajtja Kazinczy művének megjelenését, bár a censurától mindezt alig remélheti. Lám Ghillány István bárót ártatlan verseért, a melyben a híres zalai alispánnak, Spissich Jánosnak, halhatatlanságot igér s emlékét tisztázni ügyekszik, a cancellaria szoros kérdésre vonta. Hazafias elkeseredésében tragédiát akar írni, mert — úgy mond — «mit írjon a bús magyar szomorúnál egyebet.»

Hónapok múltak el a határidő letelte után, és semmi tudósítás sem volt olvasható az eredményről. Kazinczy úgy vélekedett, hogy a monarchia határán ki sem eresztették művét; oly kézbe kerülhetett, a mely azt jónak látta megtartani. Később maga is hinni látszott, hogy csakugyan a nádor tűzte ki a kérdést ellenséges szándékból, mert «midőn arról volt szó, hogy a fölkelendő sereg (1809-

ben) ne német, hanem magyar nyelven exerciroztassék, a palatinus azt mondta, hogy ha nem németül kell exerciroztatnia, tótúl kell, mert az a többség nyelve.» S Kazinczy, a ki eddig országunk legerősebb oszlopának mindig a nádort tartotta, most egy szóval sem meri mondani, hogy a hír merő valótlanság. Nem is tudta meg az eredményt soha. De műve, a mit minden írótársa óhajtott, nyomtatásban sem jelenhetett meg, kivéve annak utolsó részét. *) (L. az 1320., 1326., 1333., 1336., 1340., 1355., 1356., 1362., 1383., 1421., 1430., 1447., 1483. számú leveleket.)

Ugyancsak a magyar nemzetiség megmentésének és szilárdításának gondolata sugalja Kazinczynak ama sorait is, a melyekkel Berzeviczy Gergely műveinek hatását kivánta ellensúlyozni leveleiben és bírálatában egyaránt. Berzeviczy Gergely némi szerepet játszott ez időben úgy is, mint a külföldi tudós társaságok tagja, úgy is, mint a tiszai ág. ev. egyházkerület felügyelője. Különösen két műve tett hatást íróinkra: egyik az «Ansichten des asiatisch-europäischen Welthandels», a mely 1808-ban jelent meg, a másik a «De conditione et indole rusticorum in Hungaria», a melyet még 1804-ben írt, de a censura kinyomatását nem engedvén meg, kéziratban terjedt el, mígnem Máriássy József Lőcsén kiadta 1806-ban czímlap és a szerző híre s beleegyezése nélkül. Az elsőben azon tényezőket vizsgálja, a melyek hazánk kereskedelmét is föllendíthetik, s úgy találja, hogy Magyarország kereskedelme csak akkor fog kifejlődni, ha minél szorosabb kapcsolatba lépünk a monarchia másik felével, ha mintegy «austriacusokká leszünk.» Kazinczy élesen kikelt e felfogás ellen. Mind neki, mind egy régi iskolatársának, a ki Berzeviczyvel egy értelemben volt, siet megírni, hogy ők hamis alapból indúltak ki, midőn hajlandók voltak lemondani nemzetiségünkről csak azért, hogy zsebünkben arany csengjen, s a magyar termény Ausztriában élénkebb piaczra találjon. Igyekezett őket meggyőzni arról, hogy nemzetünket az élők sorából kitörleni nem lehet, mert különös, hogy «Berzeviczynek mindegy, akár magyar legyen, akár német, vagy inkább oesterreicher, csak pénze legyen.» Dessewffy József közbenjáróúl lép föl Kazinczy és Berzeviczy között, a kit ő is német-magyarnak, de okos embernek tart; azonban az ellentétes nézetek nem könnyen valának kiegyeztethetők. Hisz épen a főpontban tértek el egymástól. Kazinczy büszke volt magyarsá-

*) L. az V. k. Bevezetése XIV. lapját.

gára: Berzeviczy s említett társa — hozzá képest — lanyha magyarok voltak, a kik a nemzetiségek külön nyelvének kedvezni látszottak. Hanem azért Berzeviczy különb hazafinak hitte önmagát, mint Kazinczyt, mert ő az egész nemzet jóllétén, vagyonosodásán működött, Kazinczy pedig csak «a nemzet egyharmadáén« (t. i. csak a magyarén). «Az úrnak, — ezt írja Kazinczynak az ellenfél — a nemzetiség a kedvencz eszméje. Én nem vagyok az úrral egy értelemben, mert a nemzetiség már valami egyoldalú fogalom, Magyarországban pedig tulajdonképen nincs is semmiféle nemzet. (Sajnos — sóhajt fel közben Kazinczy — bizonyos értelemben nincs, de nem a Berzeviczyében.) Felfogásom szerint az állam sokkal elébb való a maga függetlenségével, önállóságával s a lakosságnak lehetőleg elérhető szerencséjével, a milyen szükségképen a nagyobb számnak, tehát a jobbágyságnak is jólléte, műveltsége s erkölcsisége.» Ha Berzeviczynek e véleménye pusztán elméleti alapon nyugodnék: könnyen kibékűlne Kazinczy; de így hazafiúi eretnekséget lát ellenfelének ez irányú összes munkásságában, s azzal vádolja, hogy az alkotmányt is fel akarja forgatni a jobbágyság felszabadításával, s történeti érzék hiányában nemzetünk hátramaradását sem tudta kiméletesen és okosan feltűntetni a külföld előtt.

Berzeviczy ugyanis utóbb említett könyvében «a parasztok nyomorúságait festi szertelen színekkel», részint, hogy könyörűletre bírja irántok a nemességet, részint, hogy előkészítse a majdani nagy átalakúlást. A felvilágosodottabbak régen hangoztatták, hogy kímélni kell a szegény népet, úgyis sok terhe van s utóvégre az is *ember*. Kazinczy szabadabb elvű volt a legtöbb nemesnél. Ő is kivánatosnak tartá a nagy átalakulás előkészítését, a jobbágyság felszabadítását, a mi nem kivihetetlen szerinte sem: de — úgy mond — «egészen más az, ha valaki erről aggódva (zitternd) szól, s ismét más, ha nyugodt észszel, mint valami különösen kivánt dologról beszél s pedig csupán csak aranyért.» Ő távol van a barbar felfogástól. Kezét csak azért csókolja meg tót jobbágya, mert az máskép köszönni nem tud, s ha nem engedné kezét megcsókolni: kevélynek tartanák. Felesége is fölkeresi a sárviskók földhöz tapadt lakóit; ételt, italt és orvosságot visz a betegeknek, sőt meg is szoptatja az éhező kisdedet. Lelkük és erszényük «tiszta a paraszt sorsban szenvedők izzadságától s pénzétől.» De a szertelen túlzás nemcsak nem használ a jó ügynek, hanem egyenesen kárára van. A nemes azt mondhatja egyszerűen, hogy Berzeviczy rajza nem illik a magyar jobbágyságra.

Aztán Kazinczy is úgy tudja, hogy az alföldi megyékben sokkal kedvezőbb sorsban él a föld népe, mint a felső-magyarországiakban. Másfelűl pedig «egy megalázott nemzetet úgy festeni igazságtalanúl, hogy irígyei nevessék, gyűlöljék, szint úgy barbaries, mint a parasztot földesúri módra nyúzni.» (1364., 1378., 1397., 1403., 1419., 1426., 1430., 1449., 1455., 1460. sz.)

Fölötte érdekes, a hogy Berzsenyi az itt érintett kérdéseket felfogja. Ő is Kazinczyval tart a nemzetiség védelmében, s nem hiszi, hogy a magyar kereskedelem föllendüljön, ha «mi mind svábokká leszünk is.» Nem az alkotmányt kell változtatni, hanem politikánknak kell józanabbnak lennie. Ha gyáriparunk fejlett volna, maga után vonná a kereskedelem fejlődését is. A föld népe sorsát csak műveltséggel lehetne javítani. A magyar nemzetiségű jobbágy mindenütt elégedettebb s boldogabb, mint a tót és oláh, mert műveltebb. »Hogy lehet azt — kérdi Berzsenyi — nyomorúlt népnek mondani, a melynek egy egész fele, azaz az asszonynép, a munkát nem is ismeri, a hol a férfi is az esztendőnek felét heveréssel tölti, még sem fogy el sem kenyere, sem bora?» A nemzetiség erősbülését ő is a magyar nyelv közkeletében keresi és találja, s épen úgy örvend, mint Kazinczy, midőn azt hallja, hogy nyelvünk becsét az uralkodóház is ismeri. Szájról-szájra jártak ez időtt Miksa herczegnek Kolozsvárt mondott magyar köszöntő szavai, s különösen Kazinczy küldi szét ennek a hírét az egész országban. Mondja is: «szeretném, ha az udvar és az udvariak láthatnák, hogy miként elektrizál bennünket annak látása, hogy uralkodóházunk a nemzetnek legféltettebb kincsét, a hazai nyelvet megbecsüli.» De ez örömmel együtt járt a félelem is, hogy a nem rég alapitott Ludovica Academiában, a melyre a magyar huszároktól is egyre érkeztek az alapítványok, a német lesz az oktatás nyelve. Csehy József, e minden ízében magyar lelkű huszárkapitány, hazafias elborúlással sóhajt föl: »Hazánk fő nagyjai, a nemzet minden rendjei megegyező kiáltással kérik nyelvünknek sajátjába való befogadtatását; de vesztünket megesküdt ellenségeink az álnokság minden fegyvereit előkeresték, hogy czélunktól elejtsenek. Legkisebb áldozatot kívánunk-e tőlök, vagy legkisebb részt vagyonjokban, javaikban? Semmit sem! csupán csak azt kérjük, hogy magunkéval szabadon élhessünk. Nyelvünket világbíró nyelvvé akarjuk-e tenni, szomszédjainkon uralkodni, véle más nemzetségeket gyötreni? Távul légyen! Csak azt sürgetjük, hogy anyai nyelvünkön eszközölhessük más úton el nem érhető kimíveltetésünket; nemzeti

boldogságunkat sürgetjük, hogy saját honunkban idegen nyelvvel ne ostoroztassunk. Ily igaz kivánságunkat ők chimaerának tartják; vagy talán oly erős zárokkal rekesztettek el annak elérésétől, melyeken emberi erő által nem törhetne? Onnan nevetnek oly gúnyolva le reánk; higyjék el, ha tűrni tudunk, tudunk még törni is.» (1388., 1430., 1441., 1504. sz.)

Mily nagy mértékben rászolgált nemzetünk arra, hogy saját boldogulásának alaptényezőiről önmaga gondoskodhassék: talán sohasem tűnt ki világosabban, mint épen ez időtájban, midőn a napoleoni háborúk iszonyú pusztításait a nemzet kifogyhatatlan áldozó készsége évről-évre enyhíteni törekedett, s midőn a Bécsből futni kényszerült uralkodóház tagjai hazánk földén kerestek maguknak biztos menedéket. Az 1808-ki országgyűlés kimondotta, hogy 18 és 50 év között levő minden nemes készen legyen az ország védelmére, és pedig «ha lehet, *személyesen,* ha nem lehet, más által.» A komáromi várat egyre-másra erősítették, annyira, hogy midőn Kazinczy ez év szeptemberének végén Bécsbe menet látta, már «hegynyi magasságra volt hányva a sánczokból a föld.» A megyék mindenfelé gyűléseket tartottak s készületeket tettek a fölkelésre. Kazinczy, bár a fejedelem iránti hűségnek szinte mintaképe volt, irtózott személyesen harczba menni, részint, mivel balkezét bénultsága miatt alig használhatta, fejét is már 1803-ban szélütés érte, részint, mivel sötét aggodalmak környezték családjáért. E miatt kérte ki Fazekas István érsemlyéni lelkésztől keresztelő bizonyítványát, hogy 50-dik esztendejébe fordultát igazolhassa, ha reá is alkalmaztatnának a törvény szavai.

Azonban nemcsak ő menekült meg 1808-ban a fölkelés terhétől, hanem az egész nemzet. De már a következő évben olyan szorongattatások közé jutott a monarchia, hogy a védelem utolsó eszközéhez, a fölkeléshez kellett folyamodnia nemzetünknek. A megyék különféle bizottságokat alakítottak, a melyek számbavették az insurgenseket s intézkedtek a hadba szállt nemesség üzenetére. Kazinczy is tagja volt a zemplénmegyei «tartós és folyvást álló deputatio»-nak s nemcsak e szolgálatával teljesítette hazafias kötelességét, hanem anyagi áldozatával is, midőn teljesen fölszerelt két lovát felajánlta a sereg használatára. Honfiúi készségénél csak aggodalma volt nagyobb. Gondolkodni is alig tudott a jövőről, kivált midőn azt látta, hogy a politikai fordúlatok Európában mintegy igazolják az ő régi felfogását. Hiába akarta önmagát megnyugtatni, hogy az országok válsága Isten kezében van: hogy a háború szükséges rossz, a melynek koczkázatai

előre nem láthatók s kikerülhetetlenek. Hiába hangoztatta barátai előtt, hogy a józan meggondolás minő magatartást szab az igazi polgár elé e viszontagságos időkben; hogy minő óvatosaknak kell lennünk még kötelességünk teljesítésében is, mivel «a veszedelem idején a gondolatlanságok úgy szoktak büntettetni, mint vétkek.» Hogy őt valami félreértés miatt baj ne érje, azt igéri, hogy vigyázva fog bánni minden mozdúlatával, szavával s még tekintetével is. Egyre csillapítani ügyekszik izgalmait, egyre erőt akar venni félelmén: de sokszor álmából is felriad, s nincs nyugta sem éjjel, sem nappal, mert a «Damocles kése alatt rettentő dolog élni.»

E «Kún Lászlónkénál is mostohább» idő (mint Vitkovics jellemzőleg írja) egészen felforgatta hazánknak régóta megzavart nyugalmát. Nemcsak a körülöttünk levő országok hangzottak a fegyverek csattogásától, hanem Magyarországon is egymást érte a harczra kész csapatok toborzása, felvonulása. A nádor Győr alá ment őrt állani hazánkért, s János főherczeg szintén Körmend vidékére érkezett 30 ezer emberével. Imhol «feslik, fejtődik, szakad a nagy játékszín kárpitja» — mondja Dessewffy József. Erre általános rettegés lep meg mindeneket. A gondolkodó elnyomja gondolatait, hogy hallgatni tanuljon. «Félek — írja ugyancsak Dessewffy — nehogy maholnap könnyebb legyék halni, mintsem élni.» Kazinczy búcsút vesz írótársaitól, mintha halálát sejtené. Megköszöni barátságukat s kéri, hogy ha a közromlás magával temetné, őrizzék meg emlékezetét. Hasonlóra kéri őt is Vitkovics, a ki egy-két verssorban szeretné nevét fentartatni mind öndicsőségeért, mind pedig azért, hogy hitsorsosai olvasván e sorokat: »buzdúljanak, hevüljenek nyerni magyar helikoni babért.» «Mert — úgy mond — azt magam is megismerem, vallom is, hogy az ó-hitüek közül, kik Magyarországnak köszönhetik léteket, Vitkovicsod első, ki a magyar nyelvben literatori előmentet teve.»

De bármily izgalmakat áll is ki Kazinczy, mindez nem tartóztatja őt vissza attól, hogy jó barátainak magatartását sokszor éles birálat alá ne vegye. Igy különösen Cserey Farkas hiúságát keményen megtámadja, a miért az a római aranysarkantyú-rendjelet elfogadta, s még inkább, midőn mint a fölkelő sereg őrnagya egyik kapitányának búcsúvételekor Napoleon ellen hevesen kikelt, a ki miatt királyunknak le kellett mondania a német császári koronáról. «Én azt tartom — írja Kazinczy ez alkalomból Csereynek — hogy nem kellene azokat feszegetni, a melyek az ellenség ellen tüzelhetnek ugyan bennünket, de a melyek olyanok, hogy emlegetések a mi

uralkodónknak sérelme nélkül nem mondathatnak, mivel maga más nézőpontból akarja nézettetni.» S mikor Cserey keserű szemrehányást tesz az erdélyi kormányférfiaknak, a kik — szerinte — mindenre inkább gondolnak, mint a haza megmentésére: Kazinczy védelmébe veszi őket s emlékezteti barátját, hogy e siralmas időkben épen gyanúsitani legkevésbbé szabad és illő az okos hazafiakhoz. «Nem hitték ők, a hitványok — írja Cserey — és dúsgazdagságiknak bolond zsibongási közt nevették azon okost, a ki ezeket jövendölte nékiek: már most a jövendölés bétölt, és ők a haza, a nemzet elfajúltjai. kábúlva bujkálnak és elégtelenek a legjobb király, a haza javára hathatósan munkálódni. Oh, barátom, milyen keserves igazság ez!» Kazinczy azt feleli, hogy az udvar képviselőiről nem tud föltételezni restséget vagy épen hazafiatlanságot. «Barátom — írja neki — ha késedelmeskedni vétek: bizony erőszakkal vinni holmit, az is vétek.» Nem mindig az emberekben, de sokszor a viszonyok kényszerűségében is meg kell a hibát látnunk.

E közben megtörtént a szerencsétlen győri ütközet. A zempléni fölkelő nemesek közül «öten feküdtek a becsület nyoszolyájában, huszonöten pedig sebet kaptak.» A megyének június 24-kén tartott gyűlésén Lónyay Gábor első alispán indítványt tett, hogy az elhúnytak emlékét ne csak jegyzőkönyveikben örökítsék meg, hanem egy emlékoszlopot is emeljenek, a melyet «a nyilt ég alatt minden buzgó hazafi öntözni fog könyeivel.» A gyűlés Kazinczyt és Dessewffyt bízta meg az emlékoszlop tervének kidolgozásával s az emléksorok elkészitésével. S ők a következő évben teljesitették is megbízatásukat, midőn is Kazinczynak a gyűlésen elmondott beszédét s az egész tervet egy külön füzetben adta nyilvánosságra a megye közönsége.

Kazinczy tolla sohasem volt gyorsabb az újabbnál újabb hirek szerteküldésében, mint ez idétt. Félig ágyban fekve, a rheumától betegen is megírta barátainak mindazt, a mit akár a különféle lapokból olvasott, akár a megyegyűlésen hallott, vagy egyik-másik levelezőjének soraiból megtudott. Nemcsak az újság vágya ösztönzé, hanem hazafias aggódása is, hogy előkészítse barátait a várható szerencsétlenségre. Meg nem foghatta, mikép tud a józan polgár derűlt arczot mutatni, midőn létünk is koczkán forog. Ha Esterházy József gr. főispántól valami sötét sejtelmet hall: még a tanácskozó asztalon azon hevenyében megírja, kivált ha Napoleonra vonatkozik az. Sokszor hangoztatja az óvatosságot s mégis azt kell hallania Kézy Mózestől, hogy Sárospatakon azt a hírt terjesztették, mintha

őt már el is fogták volna. Csudálkozik e tudósításon, de nem retten meg a hirtől, mert tudja, hogy semmi olyast nem követett el, a mi gyanúba keverhette volna. (1333., 1360., 1403., 1419., 1425., 1443., 1445., 1462., 1472., 1476., 1479., 1501—1509., 1515., 1522., 1530., 1534., 1535. sz.)

Noha azonban az e kötetben közlött levelek nagy része inkább nemzetünk politikai történetéhez nyújt adatokat: tisztán irodalomtörténeti tekintetben is érdekes följegyzéseket tartalmaz. Kazinczy immár elismert vezére levén az irodalomnak, nemcsak munkáival s kiadványaival törekszik az izlés finomításán, hanem mint föllépte óta mindig, a hozzá csatlakozó ifjú tehetségek irányításával is. E tájban Kölcsey, Szemere, Vitkovics, Berzsenyi és Kisfaludy Sándor bevégzett műveivel vagy kisérleteivel foglalkozik behatóbban, bírálva a hibákat, simítva a ferdeségeket s ösztönözve valamennyiöket nyelvünk csinosítására s a maga irányának követésére. Az ifjabbaknak valóságos mentora, a ki nemcsak irodalmi pályájukon látja el őket jó tanácscsal, hanem a magánéletbeli körülményeikre nézve is útmutatással szolgál. Nem a véletlen műve, hogy köréje folyvást többen sereglenek, a kik az írói pályára készültek. Tehetségének és hatásának legfeltűnőbb nyilvánulása épen a művelődés különböző ágainak egymásra utalásában, a szellemi munkások toborzásában s azoknak vezetésében és irodalmi közvélemény alakításában állott. Öntudatosan s megfontolt szándékkal csatolta magához az ifjabbakat, a kiket írókká s költőkké volt felavatandó. «Én — írja — a többek közt abban is különbözök a debreczeniektől, hogy azok azt hiszik, hogy vesztenek azzal, ha fiatal embereknek társalkodásokba ereszkednek: én ellenben ezekkel örömest egyveledem barátságba: örömest lesem ki, kiből kevés esztendők alatt mi válhat, gyönyörködve nézem a talentumok kifejtődését, s emel az a gondolat, hogy az ő képzésekben talán nékem is volt valami részem.»

Minél elismertebb vezére lőn íróinknak annál jobban élt a mesternek tisztelt «fő literator» jogaival s annál merevebben ragaszkodott a maga ízléséhez s annál öntudatosabban iparkodott azt uralkodóvá tenni. Láttuk, hogy fogságából kiszabadúlván, örömmel győződhetett meg, mikép írói tekintélye épen nem, vagy alig szenvedett csorbát. Most, mióta az *Egyveleg írások* első kötete közkézen forgott, mióta a tübingai pályaművet elkészítette és a *Magyar régiségek és ritkaságok*kal határozottabban megjelölte nyelvmívelő irányát elméletileg is, leveleivel s néhány irodalomtörténeti s kritikai

dolgozatával megmutatta, hogy Széphalomból árad szét az újabb magyar műveltségnek legönfeláldozóbban ápolt fénye: a magyar irók még több bizonyítékát adták az ő irói tekintélye föltétlen elismerésének.

Szemere Pál nemcsak aesthetikai és philologiai tanulmányaiban kéri a mester tanácsát, hanem legszorosabb családi ügyeibe is beavatja őt, mint atyai barátját, a kinek közbenjárásához folyamodik, hogy a nemesi fölkelés terhétől megszabadúljon. Egyszersmind körülményesen tudósítja Kazinczyt, mit itélnek akkor megjelent munkáiról a pesti irók. Szóról-szóra papírra veti azon vitákat, a melyeket a Horvát István és Vitkovics folytatnak a mesternek egy-egy kifejezéséről, soráról vagy gondolatáról.

Horvát István mély meggyőződéssel vallja be, hogy Kazinczy a magyar orthographiának legtöbb kérdésében eltalálta a helyes útat és a Sylvester-féle commentárjaiból ő is nagyon sokat tanult. De fáj neki, hogy Kazinczy a Verseghy ellen írt polemiájának moralis felfogásával nemcsak egyet nem értett, hanem világosan kimondotta, hogy avval Horvát István többet ártott, mint használt a jó ügynek. Horvát a Pápay említett művének fogyatkozásairól épen ez időben igen élesen nyilatkozott a Kulcsár lapjában; de egész bírálatával nemcsak a magyar szellemi élet történetében való nagy, akkor páratlan jártasságát bebizonyította: hanem egyszersmind szigorú, rendszeres gondolkodásának, sokoldalú tudományos képzettségének is fényes tanújeleit adta. Ám a Dunán túli irók rendkivül rossz néven vették a Horvát István merész támadásait, s többen Kazinczynál emeltek panaszt, hogy tekintélyével mintegy ő ügyekezzék a «garázda fiatal irót» elhallgattatni. Természetesen Kazinczy óvakodott a kritikusnak kedvét szegni s pedig annál kevésbbé, mert ő maga is szándékozott a Pápay művéről elmondani észrevételeit. Csak azzal próbálta a Horvát István támadása miatti boszús irók panaszait csillapítani, hogy az egyforma gondolkozás épen nem szükséges az irodalmi küzdelmekben. Ő maga a Pápay munkáját nagyon figyelemre méltónak itélte, a melynek jó hasznát vette említett pályaműve kidolgozásában; s dicsekedett vele, hogy szerzője őt szereti, ámbár nem is ismeri személyesen,

Valóban Pápay férfias komolysággal ragaszkodott a széphalmi mesterhez. Míg első levelére Kazinczy nem válaszolt, Pápay azt hitte, hogy a mester azt figyelmére sem méltatja. «Alig leve nekem szerencsém — mondja Pápay — az egyetlen Kazinczyt levelezés-kezdéssel tisztelnem, sőt barátságát megnyernem, már megirígyelte az

ıkem a hirtelen sikert s vissza akarja tartóztatni nemes indúlatink ızlését. S mit nyer vele? Azt, hogy boszúságból, az irigy szerenıére való boszúságból még forróbb szivvel tisztelem kedves baráımat.» A debreczeni írástudókra, a debreczeni grammatikára vonatızólag azonban nem osztozik a Kazinczy véleményében. A grammatika óit nem látja olyan csalhatatlanoknak, a milyeneknek Kazinczy llitotta, de azért megnyugszik a Kazinczy ítéletében. Egyébiránt ıunkájában egy helyt megigazítja Kazinczynak egyik kifejezését, a ıire a mester azt feleli, hogy épen nem veszi balúl a helyreigazíıst; de voltakép, mivel őt Pápay Verseghyvel egy füst alatt emlegeti, izonyosan nem is nagyon örvendett annak Kazinczy, noha viszont 'ápay, művének más helyén, a legnagyobb tisztelettel és méltányıttal szól a széphalmi vezérnek egész pályájáról; egyik levelében edig arra kéri őt, hogy csak iparkodjék a Sallustius fordításával, ogy Dugonics és Szentgyörgyi Gellért meg ne előzzék, mivel akkor ıűvészibb fordítása sem tehetne kellő hatást.

A pesti írók és Kazinczy közti barátságnak leghívebb ápolója 'itkovics Mihály. Hazafiúi örvendezéssel írja első levelét Kazinczyhoz, ı kit «literatori főérdemeiért s ember-szeretéseért hazánknak jobbjai :ülönösen tisztelnek s becsben tartanak.» Őszintén bevallja, hogy egyelűl csak neki köszöni, hogy a magyar írói pályára lépett, s ígéri, hogy nesterét minden dolgában készséggel támogatja: munkáinak kiadóról ;ondoskodik, felügyel a nyomtatásra, a megjelent műveket terjeszti ı mindarról értesíti, a mi bármi tekintetben érdekelheti őt. Még ma s megható az a tiszta hevűlés, a melybe szívét Kazinczynak első evele hozza. Kétszer-háromszor elolvassa azt egy végben s mindig ralami megmagyarázhatatlan művészi gyönyört élvez. «Forrón csókoltam meg — írja Vitkovics — azon soraidat, melyekben barátodnak nevezesz, fogadsz engemet. Mi érdemeimre tekintve tevéd ezt, nem tudom. Azonban, hogy ezen választásodat meg ne kelljen soha bánnod, mátúl fogva férfi s állandó szeretetet esküszik neked szivem. Az embertelenség mocska öntse el fejemet, ha, mit most esküdtem, valahára megszegem.» Meséinek némelyike már megnyerte Kazinczy javalását, a mi újabb ösztönt adott neki, hogy a megkezdett pályán tovább haladhasson.

De Vitkovics nemcsak maga iparkodott mesterének segítségére lenni: Szemerét és Horvát Istvánt is magához csatolta és emez iránt kiengesztelni törekedett Kazinczyt, a miért a Révaihoz írt levelét a Verseghy ellen kiadott polemicus művében közrebocsátotta. Tudva-

levő, hogy e levélnek*) a nyilvánosságra hozatala sehogysem tetszett Kazinczynak, nem mintha az abban kifejezett véleményt megtagadta volna, hanem mivel a levél nem a nyilvánosság elé volt szánva Vitkovics azt erősítgeti Kazinczy előtt, hogy Horvát maga is ellenezte a levél kiadását, de sokkal jobban ismerte Révainak ingerlékeny természetét és sokkal többre becsülte érdemeit, hogysem ellene mert volna szegülni elhatározásának. De azt nyiltan bevallhatja Vitkovics, hogy Horvát nem is volt Pesten, midőn Révai az említett vitairatot kinyomatta. S mielőtt a Horvát felelete megjelent volna, kérve-kérte Révait, hogy a Kazinczy levelét ki ne adja, s midőn látta, hogy kérése sikertelen, ezt mondá: «Szánakodom a történeten, de ha már napfényre kell jönni (a levélnek), megvallom, hogy ez jobban leveri Verseghyt lábáról az én írásomnál.» Hogy Pápayt Horvát talán kiméletlenül támadta meg: ennek az az oka, hogy szerinte Pápay biróként lépett föl a Révai és Verseghy közt folyt vitában, s másfelül kritikájával csak használni akart a nyelv és irodalom tanulmányozóinak. Különben mint Vitkovics jellemzőleg írja Horvátról: «neki szokása először csak kis fegyverekből lövöldözni, hogy utóbb a megtámadóra ágyúkat süthessen s így a csatahelyt mindenfelől megállhassa.» Arról azonban biztosítja Vitkovics Kazinczyt, hogy Horvát a Marmontel regéinek fordítása olvasásában valósággal «telhetetlen» s jobban érzi stíljének finom atticismusát, mint a legtöbb, már hírre kapott író.

Természetes, hogy a Révai buzgó tanítványai előtt nagyon esetlennek tünik föl a méltatlan utód, Czinke Ferencz egyetemi tanári szereplése. Vitkovics is, Szemere is részletes tudósításokat küldenek Czinke első előadásairól Kazinczynak. Egész a személyeskedésig mennek az új tanár külső alakjának, selypítő beszédjének s előadása tartalmának rajzában, s csúfra emlegetik, hogy Czinke az első előadáson hallgatóival maga készítette idylleket «actioban producaltatott», a mit — bocsánat az idézetért — «köpedelem volt hallgatni és látni.» De a legotrombább mégis az volt, midőn a szereplők egyike tilinkót kezdett fújni s azután ezt dalolta: «Bújdosik a disznó kilencz malaczával.» «Tele boszankodással — végzi elbeszélését Vitkovics — tele szégyennel takarodtam el onnan. Ezt írtomban is elpíronkodom, barátom. Milyen emberekre bízatik a magyar nyelv taníttatása! Mire jutott a magyar kathedra Révai elholta után!»

*) L. a IV. köt. 252—254. lapjain.

De bármily szorosan ragaszkodtak Kazinczyhoz a feltörekvő ifjú írók: ő a Kisfaludy Sándor, Berzsenyi és Kölcsey működését kisérte ekkor a legnagyobb figyelemmel. Különösen jól esett neki a Kisfaludy Sándor önvallomása, a ki nemcsak a *Himfy Szerelmei* előszavában, hanem leveleiben is — és itt sokkal nyomatékosabban — többször elmondá, mit köszönhet mesterének, a kinek «gyönyörködtető írásai legelőször és leginkább éreztették vele a magyar nyelvnek kellemét és édességét.» «Örömmel vallom — mondja Kisfaludy Sándor — hogy, ha vagyon valami írásaimban, a mi a helyesebb ízlésű ítéletnek tetszhetik, az többnyire általad, és tőled szerzett érdemem. Sőt megvallom azt is, hogy a minden embert poétává varázsló szerelmen kivűl, a te finomabb érzést lehelő írásaid buzdítottanak légyen engem is üres időmnek imily töltésére, midőn Pozsonyban a philosophiát tanúlván, Gesznernek általad oly szépen magyarrá vált idilliomi engem nemzetemnek és nyelvemnek azon lehetséges dicsőségébe ragadának, melyben képzelhetjük azt, ha az ég nekünk is egy 14dik Lajost, és több Kazinczyakat adott volna!»

Már hírét vette Kisfaludy Sándor, hogy regéi nem egészen nyerték meg a mester javalását. Lehet, hogy Kazinczy több fogyatkozást lát bennök; de szeretné, ha a kritikusok őt inkább hazafinak néznék, mint költőnek, a ki hogy műveivel még az országgyűlés (1807.) alatt tüzesíthesse a nemzeti lelket, sietett azokat «hevenyében» közrebocsátani, minden javítgatás nélkűl. Ezért némi elnézésre tart számot s főleg Kazinczytól azt kívánja, hogy legyen az ő «sokkal kisebb érdeme» iránt épen olyan igazságos, mint a milyen igazságos ő «a mesternek nagyobb érdemei eránt.» S újra ismétli föntebbi önvallomását: «Én az egész magyar világ és Helikon előtt örömmel vallom, hogy te valál mesterem a magyar írásban, és ha te előttem nem írsz vala, nyelvem bizonyosan sokkal szegényebb és hiányosabb volna. Az elme a természetnek ajándéka, *de a nyelvnek szépségét, erejét és hatalmát a jó íróknak köszönheti a haza.* Ebbéli érdemeidet hol a magyar, habár ellenséged is, a ki tagadja?»

Kisfaludy Sándornak az utóbbi sorokban kifejezett felfogása kétségkivűl a legalkalmasabb volt Kazinczynak régi meggyőződését erősíteni, s épen ezért méltán hihette, hogy a regék íróját leghűségesebb követői közé számíthatja.

Berzsenyi nemcsak a magyar nyelv első rangú mívelőjét látja Kazinczyban, hanem az egész magyar míveltségnek is első terjesztőjét, a ki példájával, ösztönzéseivel s izgatásaival az elaludt vérű

nemzetet munkára tüzeli. Szerinte Kazinczy nemcsak mint író érdemli meg a haza tiszteletét, hanem mint nemes szívű ember is, a ki jóságával az erény fölkent papja, törekvéseivel pedig a haladás elszánt bajnoka. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Kazinczy egyetlen hozzá csatlakozó fiatal íróhoz sem írt őszintébb csodálattal s forróbb ragaszkodással, mint Berzsenyihez; és egyetlen író dicsőségének s hírnevének sem volt méltóbb terjesztője, mint a Berzsenyiének, a kinek énekei — jól ítélte Kazinczy — «nem szokott hangicsálás a magyar Helikonon.» «Ne hidd — írja hozzá a széphalmi vezér első levelében — hogy az a melegség, melylyel szívem hozzád szól. tettetés vagy a csapodáron illetett önszeretet míve: nem, nagy fényű ifjú! valóságos hajlandóság s becsűlés szava az, s azon támadott örömé, hogy magamat hazámnak egy igen nemes fia által szerettetni látom.»

Mintha üstökös csapott volna szűk lakába: úgy hatott Arany Jánosra (mint mondja) Petőfinek hozzá írt első levele s üdvözlő költeménye. Ugyanezt gondolhatta Berzsenyi is, midőn annak a férfiúnak olvasta magasztaló s bátorító sorait, a kitől egyedűl várt javalást, de a kinél közbenjáró nélkűl megjelenni tiltotta komoly szerénysége. «Szent ünnep« volt életében az a nap, midőn Kazinczynak első levelét megkapta, s annyira ellágyította a váratlan meglepetés, hogy «egy pár forró férfiúi cseppet nyomott ki szemeiből.» S legott ígéretet tett, hogy minden idejét hazájának, a tudományoknak szenteli. «Egy oly férfiúnak serkentése — írja a költő — ***kinek ítéletét úgy nézem, mint egy egész nemzetnek a szavát,*** lekötelez engem, hogy lelkemnek minden ereit összeszedjem és felvonjam, hogy mindazon tehetségeimnek, hajlatimnak titkosabb csíráit, melyeket magamban sejthetek, felkeressem, kifejtsem, elrendeljem, megnemesítsem és magasítsam, hogy azokkal az esméreteknek ama fényesebb környékeit, hol Pope felséges képe szerént Álpeseken Álpesek emelkednek, megjárhassam, s vizsgálódásom zsákmányába hazám tömjént, az önérzés pedig élelmet találjon.» Előbb az volt teljes szándéka, mint Kis János (1390. sz.) leveléből tudjuk, hogy a »publicumtól magát egészen elvonja», s így egyedűl a Kazinczy érdeme, hogy e szándékát megváltoztatta.

Kis Jánosnak e véleményében annál készségesebben osztozhatunk, minél elhatározóbbnak tartjuk a Kazinczy első levelét Berzsenyire, a kinek szemében a mester eddigi pályája s hasonlíthatatlan műveltsége szinte vakító fényt szórtak a nemzeti életre. Örömest

követte tehát vezérét, mert meggyőződött. hogy a «Kazinczy karjain el nem tévedünk.» Addig mint sömjéni, majd niklai remete jóformán csak titkon fogadta a múzsát; de Kazinczy buzdítása kiszólitá magányából, s hírneve csakhamar bejárta az országot.

Kazinczy azonban nem elégedett meg azzal, hogy «sokat nyert» Berzsenyiben irodalmunk: példájával másokat is buzditani akart. «Ezen levelemmel indúl — írja Kis Jánosnak 1809. jan. 19-én — egy más levelem Debreczenbe Kölcsey Ferenczhez, kit Berzsenyink által gyúlasztani akarok.» Másrészt pedig Szemerét, Vitkovicsot és Horvát Istvánt is elbájolták a Berzsenyi ódái, s Kazinczy legott fölkérte a pesti triaszt, hogy a niklai költő műveinek kiadását mennél előbb napvilágra jönni segítsék. Ő maga másolta le a költeményeket sajtó alá, megjelölvén az ízlésével ellenkező kifejezéseket, technikai hibákat, szokatlan dialekticus szavakat s a gyűjteményből egészen kihagyandó darabokat. Minél többet foglalkozott a Berzsenyi műveivel: annál jobban megszerette a Schiller, Matthisson, Salis és Horatius utánzatait; de annál több kifogása volt azon művek ellen, a melyek a költő egyéniségét már tisztábban és szabadabban visszatükröztették. Igy kihagyandónak ítélt olyan tíz költeményt, a melyek Berzsenyi múzsájának majd mind legszerencsésebb alkotásai közé tartoznak, kivált pedig a *Fohászkodás*, a melyről Kazinczy azt állította, hogy «messze alatta van a tárgynak»; holott az egész magyar lyrában alig van egy óda is, a mely a középkori hymnusok benső áhítatát annyira megközelítené s fenséges gondolataival oly magasan szárnyalna, mint ez.

Míg Berzsenyi a Kazinczy kritikai észrevételeit nem olvasta: azt hitte, hogy a mester ítéletében bízvást megnyugodhatik; kérte is őt, hogy jelölje meg mindazon darabjait, a melyek ízlése ellen vannak, hogy azokat kiselejtezze s «az irgalmatlan tűznek adhassa.» De midőn végre megkapta az óhajtva várt bírálatot: inkább csak a technikai és orthographiai javításokat fogadta el, a művek tartalmi és benső formai alkatát kevésbbé érintette s megmaradt «hibái mellett.» Költői lángelméje szinte ösztönszerűleg kiérezte, miben követheti Kazinczyt s miben ellenkezhetik ítéletével. Kivált grammatikai tökéletességet nem igért, mert «ő annak első reguláját sem tudja, sem azt, hogy van-e a világon magyar grammatika vagy nincs.» Ebbeli hibáinak javításait barátaitól várta. De azt örömmel vallja be, hogy »phantasiájának előképei és lelkesítői Kazinczy és Kis» valának, és mintegy igazolásúl ezt írja: «ha az ily előképektől elmarad az ellen-

kép: nem szégyen, ha közelit: dicsőség.» Nemcsak prózai sorokban ismétli Berzsenyi ez önvallomását: hanem lantján is zengi a mester pályájának örök érdemeit. Vagy hat költeményben magasztalja a magyar nyelv és ízlés reformátorát; maga az *Ajánlás*, műveinek bevezető darabja is, Kazinczy dicsőségét hirdeti. S a mit a költő művészi nyelven mond: azzal mint ember egyéni érzését és tiszteletét is kifejezi. Legprózaibb óráiban is ez az ő meggyőződése — úgy mond.

Egyébiránt Berzsenyin kívül mások is a költészet szárnyaira veszik a Kazinczy nevét, Dessewffy József a maga dilettans irói működését szembeállítja a széphalmi vezér hivatásos pályájával s a mit prózában nem akar mondani, versbe serdíti, ezt a választ írván Kazinczynak, a ki őt születése napjának évfordulóján üdvözölte:

Száz esztendők mulva majd azt
Nem fogják ünnepelni,
Elnyomják az idők a gazt:
De zephyrek emelni
Tovább-tovább mindég fogják
A csírázó nevedet.
S gyermekek is majd dadogják
Boldog születésedet.

Hasonlókép Kölcsey is lantjához nyúl, hogy mesterének új munkáiért, a melyeket tőle ajándékban kapott, forró tiszteletét jelentse. Mint Széphalom énekesét zengi Kazinczyt, a kinek édes hangja az ő énekét is édesebbé teszi és szivét lángra lobbantja. A magányban álmodozó ifjú a mester költői irányán indúl. s első kisérletei jóformán csak ez irány utánzatai. Bár az *Egyveleg írások* nyelvén érezte azt a csiszoltságot, a melyhez foghatót egyetlen magyar író művén sem láthatott: előtte Kazinczy még inkább csak mint költő volt mester, kivált midőn első sonettjét (Nov. XI. 1804.) kéziratban olvashatá, a melyhez hasonlót ő is azonnal próbált írni. Kazinczy szokása szerint minden barátjával megismertette múzsájának ez új alkotását és várta tőlük az ömledező dicséretet. Kölcsey szégyenkezve felelt a mester levelére: mikép jelentse ki a tanítvány vezetője iránti javalatát? «Ki énekelt — kérdi — mi köztünk oly édesen, mint a Tek. úr? És ha mi, kik nagyobb részént köz nép vagyunk, a felettünk járóknak szépségeit nem érezzük, érdemlünk-e egyebet megvetésnél?»

Kazinczy is a jövő nagy költőjét sejtette Kölcseyben, a kinek első kisérleteire tett ugyan néhány megjegyzést, de a kinek első

sonettje már annyira megnyerte tetszését, hogy még kéziratban érdemesnek tartotta megismertetni íróbarátaival, elmondván nekik, hogy ő iskolás korában olyat nem tudott volna írni, a mi eléggé mutatja — szerinte — irodalmunk haladását. Pedig Kölcseynek a régi magyar irodalom egy-két vitás kérdéséről közrebocsátott értekezése talán még több reményre jogosíthatta volna a széphalmi mestert, mint költői szárnypróbálgatása. De Kazinczy azt a sejtelmes borongást, a mely már az ifjú kezdő kisérleteit is jellemzi, oly nagyra becsülte, hogy e mellett tehetségének másnemű nyilvánulásait alig akarta észrevenni. Próbamunkái közül csak a verses formájúakra tesz észrevételeket, a melyek közül az elsők kissé szárnyát szegik a kezdőnek s mintegy lemondatják a költészethez való képzelt jogáról (mint ő maga írja): de a mester buzdító szavai, hogy épen bírálata «gyúlaszsza új próbákra», megint kedvre derítik. Mert — úgy mond Kazinczy — addig kell próbálni, míg valami elsül. S ekkor írja hozzá az ismeretes szavakat: «Gyakorolja, kedves öcsém uram, a Goethe intése szerint eszét, szemét és kezét, s mind addig gyakorolja, míg valami tökéleteset nyújt.»

Berzsenyi ódáira is azt mondja, midőn az első mámorból kijózanodik, hogy mindenkori tapasztalását itt is igazolva találja: «sokat nyerne a maga dicsőségére némely író, ha egy részét munkájának elégetné.» Ha ezt maga az író meg nem teszi: meg kell tennie a kritikusnak. Azért mondta, hogy ő a Berzsenyi verseivel «szabad kéje szerint bánt el«, meg lévén győződve, hogy «a barátság szent tisztté teszi az amputatiót, ha alatta sikolt is a patiens.» Ha Berzsenyi nem veszi is hasznát bírálatának: ő tudja, hogy azzal használni akart. Való, hogy művei már most is szépek, de mit fognak valaha érni, ha sok esztendők alatt fog rajtok szépítgetni, mint a külföld nagy emberei szoktak a magokéin.

Hasonlókép ítélt Kazinczy a *Himfy Szerelmei*ről is. Kisfaludy Sándor ugyan «elhalhatatlan dísze a nemzetnek», de lyrai regényében «sok rossz darab van.» Egyáltalában a költők «nagy kárt tesznek az által magoknak, hogy verseiknek felét el nem égetik.» S midőn Kisfaludy Sándor műveiről a nyilvánosság előtt is el akarta mondani észrevételeit: sajnosan kellett tapasztalnia, hogy azokról majd semmi jót sem tud mondani. «Kisfaludy regéivel — írja Rumynak — nem tudok haladni: fáj, hogy a derék embernek kedvencz művéről minden kigondolható rosszat mondani kell, jót meg épen semmit. Ő maga nagyon beleszeretett könyvébe. Miért? Tudja dämona, ki

müve irásának gondolatát sugalta neki. Midőn a művet birálni akarnám: kezembe vettem először Herder népdalait, s a regék még kiállhatatlanabbak lettek előttem.» A *Himfy Szerelmei*vel is majd igy járt. Sanyarú birálatáról előre tudta, hogy neki csak ellenségeket fog szerezni. «Pedig — írja ismét Rumynak — az egész világ előtt csak meg nem esküdhetem, mint az úr előtt, hogy én semmi egyebet nem mondok a műről, mint a mit más és a leghívatottabb műbirák mondtak róla.» (1327., 1330., 1334., 1339., 1348., 1356., 1367., 1372., 1375., 1384., 1389., 1390., 1391., 1400., 1401., 1405., 1412., 1430., 1436., 1441., 1454., 1462., 1471., 1472., 1474., 1492., 1503., 1521., 1541. sz.)

A maga példáját állította írótársai elé követendőül. Ő jól értett a javitgatás mesterségéhez s most nem szerette, ha ifjúkori műveit, a Gessner idylljeit és a *Bácsmegyeyt* dicsérték, s alig várta, hogy újabb dolgozataival azokat feledtesse. Legújabb munkáiban szintén talál javitni valót. Hiába mondták füle hallatára a könyves boltokban, hogy a *Bácsmegyey*nek újabb kiadására is nagy szükség volna: erről ő mitsem akart tudni. De annál jobban csudálkozott azon, hogy a *Szívképző regék*ről majd minden barátja azt írta, hogy nem kelnek, részint tartalmuk, részint drágaságuk miatt. Büszke volt követőinek ítéletére, a mely szerint «a magyarok közt rousseaui melegséggel csak ő ir«; de aggodalommal tölt el, midőn látnia kellett, hogy az összes példányok nagy része visszavándorol hozzá. Tudja, hogy nagy különbség van a Gessner 1788-ki s a Marmontel 1807-ki forditása között, s igazuk van, a kik emebben külföldi ízlést látnak. «Az én soloecismusaim — mondja — a Marmontel forditásában akart soloecismusok. Ám forditsa az én regéimet Debreczen debreczeni módra, meglássuk, mi lesz belőle.« A kik ítéletet mondanak e munkáról, általában hamis alapból indúlnak ki; mind azt vizsgálják, mi a különbség a Kazinczy nyelve és a többi íróké s a nép nyelve közt. Pedig — erősitgeti Kazinczy — «én abban az egész kötetben nem azt akarom mutatni, mint szólanak a magyarok, hanem azt, hogy a csínra jutandó magyarnak mint kell szólania.»

Látni való, hogy Kazinczy egészen a jövőnek dolgozik, s minden ügyekezete abban összpontosúl, hogy egy jobb kor számára egyengesse az irodalmi nyelvet. Minden oldalról «segélni akarta a szépnek érzését«: a nyelv finomságával, hibátlan grammatikájával, tökéletes orthographiájával, művészi rajzokkal, csinos nyomtatással s az egész könyv ízléses kiállításával. El meri mondani, hogy több gonddal

készült munkát még nem ismer literaturánk. Igy akarná tovább folytatni; de minden kötet egy-egy ezer forintba kerülne. Ha az első kötet költsége hamarosan visszatérül, azonnal nyomtatja a következő köteteket: de erre nagyon kevés a remény. Már pedig semmi tekintet nem térítheti el megkezdett útjáról. «*Nem változtathatom meg* — írja — *becsületem sérelme s nemzetünk becsületének sérelme nélkül planumomat.* Koldúlni reá haszontalan és kedvetlen: de oly plán forog elmémben, a mely nem alamizsnaadás és mégis hazai áldozat.».

Ezt a tervét Prónay Sándor bárónak mondja el. Mintegy tizennégy kötet kézirata, melyet a censura már jóvá hagyott, várja a kiadást. Őt magát hosszas fogsága megrontotta, s még most is folyvást szenvednie kell egyik testvérétől; így a maga erejéből a megkezdett kiadást nem folytathatja. Hanem ha Prónay és testvérei s Teleki László gróf két ezer forintot áldoznának e czélra oly formán, hogy a mondott összeget valamely könyvárús kezébe letennék: ő egy-egy kötetből 300 példányt átadna az illető könyvárúsnak, a miből — egy-egy példány árát 5 forintra szabván — ezerötszáz forint gyűlne be: ez összegből a könyvárús perczentjének levonása után is megmaradna 1200 forint. «Az tehát itt egyenesen a dolog, hogy oly gazdagunk találkozzék, a ki e végre (egy kötetre) ezer forintot kölcsönözni akarjon s a legnehezebb esetre interesét pénzének esztendő alatt ne kívánja.» De hát ha el nem kél mind a 300 példány? Lehet, így okoskodik Kazinczy, hogy nem mind kél el: mégis hihető, hogy legalább a kölcsönzött ezer forint megtérül. Szóval a hazafias áldozat semmi több, mint ezer forintnak kamat nélküli használata egy évre. Ha sikerülne ily módon egy-két kötetet újra kiadni: oly alapot létesíthetne, a melyből tovább folytathatná a kiadást. Kérelmét műveinek a köznyelvre teendő hatásával teszi igazoltabbá: «Ha — úgy mond — igyekezetem nem káros nyelvünknek, ha fáradozásaim érdemlenek valamely javalást, képzeld, mit vesztett a közügy, hogy ezek öt esztendő olta nyomtatatlanúl állottak és talán még sok ideig így fognak állani.»

Nem tudjuk, mit válaszolt Prónay Sándor báró e kérésre; de abból következtetve, hogy a tervezett kiadás egészen 1814-ig húzódik, Prónay nem tehetett eleget a Kazinczy kérelmének.

Másfelől pedig mind hangosabban tiltakozott az orthologus tábor Kazinczy újításai ellen. A józanabbak még csak a «ritter-románok» nyelvén botránkoztak meg, a melyek nyelvünket, e «tisztes

matronát ugyan törekednek úgy kivetkőztetni kendőzetlen ékes formájából, hogy ha a régi tiszta Molnárok, Pázmányok, Károliak, Káldiak feltámadnának, rá nem tudnának többé esmerni.» De mivel maga Kazinczy is a *Magyar régiségek és ritkaságok* jegyzeteiben és leveleiben egyaránt az újítás szükségét és lehetőségét fejtegette: felszólította Szentgyörgyi József, hogy mondja el azon alapelveket, a melyek szerint az újítást úgy lehessen véghez vinni, hogy «anyánknak szűz és tiszta geniusán erőszakot ne tegyünk, vagy az alá korcsokat ne hányjunk.» E felszólításra Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok* folytatásával és a Rochefoucauld maximáinak kiadásával akart gyakorlatilag válaszolni. De emez egyre késett, amaz pedig végkép el is maradt. Csak azt tudjuk, hogy a régiségek második kötetében Pesti Gábor meséit akarta kiadni s ennek lemásolására föl is kérte Szemere Pált. (1334., 1343., 1366., 1375., 1387., 1398., 1405., 1427., 1505., 1525., 1527., 1551. sz.)

Azonban minél több akadályt látott a maga törekvései előtt: annál lelkesebben buzdított másokat, a kik a közszellem megújításán fáradoztak. Kivált a pesti triaszt lelkesítette a tervezett folyóirat megindítására és Kis Jánost a *Magyar Tárház* szerkesztésére. Meg volt győződve, hogy «valamíg időszaki írásunk nem lesz, valamíg recensiókat s intelligenzblattokat nem olvas hazánk, mind addig minden iparkodásunk haszontalan: a nemzet fel nem fog verethetni lethargiájából, s olvasásunk nem lesz egyéb, mint toldozott-foldozott munka, nyomorúlt románokon s theatrális darabokon való nyalánkoskodás, mesteri vezetés nélkűl tett firkálások, s a többi.» Szomorúan látta, hogy még a Révai és Verseghy közt vívott harcz sem keltett igazi érdeklődést a közönségben, s elkeseredve kiált fel: «Micsoda publicum ez a mi magyar publicumunk, édes barátom, mely semmi felől nem vesz notiót? Mely sok beszéd volna az ilyen történet felől Németországban! Én azért tartom sok dologban jónak a csípősséget, hogy ezt az indolens népet részvételre ébreszsze. Mi lehet ennek oka, hogy ily indolens? — Mi egyéb, mint az, hogy periodicus írása, melyet még a frivolus nép is olvasna, nincsen.» De hiába tüzeli barátait: nem annyira azokon, mint áldozatra kész kiadókon és mecaenasokon múlik az időszaki sajtó föllendülése. (1392., 1401., 1428., 1431., 1456. sz.)

Ő maga néhány évig egyetlen nagyobb művét sem adhatta ki a Rochefoucauld fordításán kivűl. Adósságai (9 ezer forint) nem engedték a tetemesebb áldozatokat, és az 1808-ban tett bécsi útja

is sokba került. Már könyv- és metszetgyűjteményének még megmaradt részét is árúba bocsátotta, hogy terhein könnyítsen, s remélte, hogy lesz idő, midőn szabadabban lélekzik: de e reménye is csalóka maradt. E miatt s azért is, mivel családi boldogsága egészen betölté szivét: ritkán mozdúlt ki hazúlról. «Nekem a világ csak Széphalom« — mondá. A megyegyűlésekre be-bejárt, ha egészsége engedte, s ott élénk részt vett a tanácskozásokban, de máshová alig ment, hanemha családi ügyei parancsolták. (1342., 1350., 1402., 1405., 1419., 1427., 1437., 1453., 1510. sz.)

Kisebb műveket: sonetteket és epistolákat azonban folyvást írt e súlyos évek alatt is. Irói ösztöne nem engedte nyugodni, pedig a verselés — maga bevallja — nagyon nehezére esett. A *Ráday Pálhoz* czímzett epistoláját kilencz napig dolgozta «oly nehéz munkával, mintha fát vágott volna»; némelyik nap nem volt képes megírni többet három sornál. (1549., 1550. sz.) De büszkén emlegette, hogy igazi sonetteket ő írt először nyelvünkön. Ilyen sonett pedig »több munkába kerül, mint Dugonicsnak egy egész kötet munka.» Goethe nem szerette a sonetteket, mert ő «örömest egy darabból faragta képeit: itt pedig enyvezésre vagyon szükség.» (1456.) Kazinczynak meg épen ehhez volt legtöbb kedve s tehetsége, mert ez legjobban feltűntette a nyelv csiszolásában mutatott készségét s aprólékos gondját.

Dr. Váczy János.

1320.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 2. Jul. 1808.

Édes barátom,

Ezen árkusnak felére írom levelemet a' Cotta Tübingi könyv-kereskedésének azon jelentéssel, hogy az első pósta szekérrel indul Preis Schriftem a' magyar nyelv eránt tett kérdések' dolgában. Nevemet fel nem tettem a' levélben, mert hiszen azt tudatni elég volt volna arra, hogy munkám a' Concurrentiából kirekesztessék. De azt nékik tudtára adtam, hogy a' Preis Schrift mottója ez: *Stolz will ich den Spanier.* Don Karlos, III. Akt. 10. Auftr., 's kértem, hogy jelentésemet praenotálják, hogy ha az úton a' munka elkésne is, a' Bírák ki ne zárják. Isten tudja, mi lesz sorsa. — Rumi sokat nem ígér, noha nem látta, nem tudja mit írtam; mert, úgy mond, a' leghitelesebb tudósításból tudja, hogy a' kérdéseket Bécsből tették-ki, és azt a' feleletet várják, hogy a' Magyar nyelv béhozása *veszedelmes* és *alkalmatlan.* — Már én nem bánom akármit várnak és kívánnak: én megírtam a' mit jó lélekkel mondani kellett, bátran, szabadon, de okosan. Bántásom értte nem lehet. És ha a' jutalmat el nem nyerem is, sürgetni fogom, hogy engedjék mind magyarúl mind németűl kinyomtattatnom.

Szörnyű dolog a' mit a' Censura csinál. Esztendőnél tovább várakoztam a' Dayka Gábor versei után. Végre csakugyan engedelmet kaptam kiadására. Rumi most panaszolkodik, hogy Zeit Schriftje, mellyre a' Te nevedben is praenumeráltam, még mostanáig sem kapta-meg a' Censura' engedelmét. —

Most veszem leveledet azzal a' Zsibói panaszszal, hogy régen nem vették levelemet. Ments-ki, mondjad, hogy *nincs mit írnom.* Ezt az elvont sort megérti Zsibó. — A' márvány munkába van Jászón. De rettenetes drága, minthogy eggy darabból metsződik.

300 egész forint. De ki van kötve, hogy szép fekete légyen és tökéletesen simítva.

Neuhäusernek munkája felől magam is olvastam a' kedvetlen Recensiót. De az *János* a' kit meg körmöl a' Recensens; a' tiétek pedig *Ferencz,* a' mint tudom. 'S örvendek, hogy nem Ferencz kapta ezt a' vagdalást. Hát nekem majd mit ád az Annális a' Preis Schriftemért? Mert hogy ád, már az bizonyos; mert hiszen én a' magyar nyelv mellett szóllok és lángol patriotismusom, mellyért a' német nagyon haragszik. 'S eggy 15 árkusnyi nyomtatásban, ha azt Göthe írta volna is, könnyű találni vagdalni valót. Már maga a' Mottóm nagy mező lesz, engem bántani. De bántson a' Német, a' mint akar. Igaz, az igaz.

Könyveimnek valahai elérkezéseken örvendek. Láss hozzájok. A' velínből három exemplárt Zsibóra küldj. De szeretném ha el nem rontanák az árkusok' összvehajtogatásival; eggy velín a' Grófnédé. Eggyet pedig küldj be eladni, csak azért, hogy azt lássák Erdélyben és hogy tudhassuk, ki vette-meg. Engedj-meg eddig való restségemnek édes barátom, 's mostani sietésemnek. Tudod mi okozta azt is, ezt is. Nem volt időm reá. Kipótlom ezután. Bécsbe még sem indúlhatunk az onnan vett levelek miatt. De megyünk bizonyosan.

Ölellek tisztelettel.

Kivűl:[1]

Cs. K. Kamarás Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. Debreczen, Somlyó, *Kraszna.*

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1321.

Estei Viktor — Kazinczynak.

Cassau, ce 3 Juillet 1808.

Mon cher Ami!

Je dois commencer, mon cher Ami, par vous demander pardon, de n'avoir pas repondu sur le champs à la votre du 21 Juin. Mais, j'etois si occupé, quand on me l'a remise, avec la Ceremonie qui s'est passée le 26, qu'en verité je n'etais pas en état de vous faire réponse. Pardon donc.

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

Mon cher Ami, Vous me faites trop d'honneur de me croire en état de corriger nos traductions. Mais je ferai de mon mieux, sans pourtant vous assurer d'avoir fait très bien. Je n'entre pas dans votre question, mais je me borne à la traduction, qui n'a pas besoin de grande correction.

Pour la française je dirai.

> D'entre les bras de mon Apollon, et de mon Erato je vole maintenant dans les bras de ma Julie, et d'entre les bras de ma Julie, je me jette dans les leurs.

Pour l'italienne.

> Dalle braccia d'Apolline mio, e della mia Erato volo già' nelle braccia della mia Giulietta, e mi diparto da questa per rivolare nelle loro.

Voilà tout ce que j'ai su faire. Je ne sais pas, si cela est traduire, ou paraphraser; Vous saurez mieux que moi qui comprenez l'original.

Je dois aussi Vous demander pardon de ne Vous avoir répondu à Votre lettre latine, mais comme alors je n'avais pas de bonnes nouvelles à vous donner, j'ai cru devoir plutôt me taire. Votre Neveu passera de la physique au droit, peut-être que l'age lui apprendera à mieux profiter de son temps.

Adieu mon cher Ami: mettez-moi aux pieds de Mad. la Comtesse, en lui faisant mes très heumbles compliments, et je suis à jamais

Votre très heumble
serviteur d'Este.

Kivűl:

de *Cassau.* à Monsieur
Monsieur François de Kazinczy
p. Ujhely à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 27. sz.]

1322.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

O. Andrásfalván Julius 3dikán 1808.

Nagy érdemű Tekintetes Ur!

A' pósta közben esett három napra halasztott irásom, a' mi Grófnéénkkal egygyütt három hétnél is tovább huzódott. Nem egy-

szer jött elé igéretem. De Bonyhán töltvén az Innepeket, oda közel a' Posta nem léte miatt nem irtunk. Ugy vetém ki utóbbi levelem' elküldésekor, hogy Julius közepére válaszom fog reá érkezni, a' mikor ha azon esős idők, mellyek itt vagynak, megszünnének, Gyergyóra fogunk indúlni. Legalább vagy arra, vagy erre feleletet találok, azt hitetem-el magammal, Augusztus közepén leendő visszajövetelünkkor.

Megállottam feltételemben, midőn a' Tübingai kérdésre készülését olvastam a' Tekintetes Urnak. Egy hétig nem nyúltam már akkor két árkust betöltött, próbafeleletemhez. Érzettem még hátralételemet. De a' Hazán segíteni kivánás! Hozzá ültem, 's Gróf Bethlen Ádámné Remetelakásában végeztem-el. Zavart phantáziám' felmelegülésében, azt a' mit írtam, akkor tudtam jobban, mikor Grófnénk előtt felolvastam. Holmi elszéllyesztetésem tsak 14 napot engedett a' dologra.

Tegnap előtt valánk Segesvártt, 's akkor adtam fel a' postára. Hallotta Lotti-is, a' ki kezdi érzeni idejéhez képest az Ollyast, a' mi a' halhatatlanságé.

Cserei Farkastól, egy hete hogy levelet kaptam. Gyönyörű levél, nem azért mondom, hogy javallását, hozzája írt episztolám' megkedvellésséért, levelében jelenti, 's ditsér, hanem igaz izlés, tiszta hazai szeretet, nemes barátságú sziv vagyon abban. Megérdemli, hogy Kisünk Journáljában, ha meg fog indúlni, kinyomtattatnék, ugy, mint Prónayé, az Orpheusban. — Három nappal reája, vettem, a' falusi nevelésről irott munkáját. Még nem olvashattam-el, mivel Gróf Bethlen Gergely tőlem elkérte. — Megbékéllése a' Jót akaró szívnek, a' Hazafinak önmagával, mikor látja, hogy illy szépen mennek elé, 's jelennek meg Nagyobb Polgártársaink. — Még Gyergyóba menésünk előtt fogok neki, a' mint maga kivánta, 's engedte levelében, írni. Gróf Gyulainé esmertetett-meg vele, 's ez nagy lekötelezés. —

Lajos, az én ifju barátom és örömöm, köszönteti a' Tekintetes Urat. Én e' gyermektől nagyon sokat várok. Remegek azon időnek elejbe, hogy, ha én fogom nevelni, mit fogok akkor benne találni. Egész életemnek főbb örömeit az tehetné, ha énekeimben élhetnék, 's őtet az Ő Anyjának, húsz esztendős korában úgy adhatnám viszsza, hogy vele meg elégedhetnék. Akkor fizetném le, mint Nevelő, Grófnénknak legszebb adómat.

Elfelejthetetlen Kazinczym — hadd szólljak ugy a' mint érezek — az én Andrásfalvi napjaim elfelejthetetlenek. Még a' hijával vagyok, hogy a' Grófné társaságában Széphalmot is láthassam. —

Két Pap felől már írtam, a' kettő köztt egy Papné is eltsúszik. Nem tudom hogyan jött elé, hogy a' Grófné megmondá egynek, mire feleltem légyen. Ah, bártsak az a' Döbrentei, felele a' pletyka Papné, a' magyar nyelvet jól megtisztitaná, hogy az Uraságok magyarúl beszéllnének, mert szégyenlem, hogy nem is tudnak. Ez nekünk olly jól jött, hogy sokat, és sokáig kaczagtuk.

Az Egyveleg Irásokat még nem esmerjük, talán ha utunkban Vásárhelynek megyünk, ott meglelhetjük.

Macbeth vagyon e forditva a' Tek. Ur által? Én belé kaptam, de a' Vásárhelyi deszka theátromhoz másképpen kellene alkalmaztatni.

Kisről, még Sopronyból, semmit sem tudok. Szemerémtől is most várok levelet.

Homályosan emlékezem, ha Schröckh titulusát fel tettem é a' minap? Mi mindenkor Euer Magnifitzenz-nek hittuk. De felső titulusát jól nem tudom, nem hallottam, hogy az az érdemes ember valami külső tzimet viselne. Az Universitásnál Rectori rangban tisztelik.

Homért, Voss szerint már régen várjuk. Rode Oszsziánját olvastam, ő valjon a' Czéltából forditotta e?

Most is várom az Austriai Annálisokat Cserei igérete után. Addig uj könyvek felől semmit se tudok.

Szégyen Erdélynek, hogy tiszta könyvnyomtató műhelye nintsen. Ez ismét arról jön rendjeim közzé, hogy Gróf Bethlen Miklós ifjukori életét kaptam Bethlen Gergelytől, 's az itt olly rusnya nyomtatás.

A' *Csuklató* köszönteti a' Tekintetes Urat. Berquinnek La Luth de la Montagne, elbeszéllését forditotta.

A' Fejedelemnek, Bethlen Gábornak mejjképét nem rég kaptukmeg. Nagy Sámuel rézremetszője, 's hiszem, diszére van általa nemzetünknek. Felséges munka!

Vagyok megváltozhatatlanúl
a' Tekintetes Urnak

barátja
Döbrentei mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1323.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 13d. Jul. 1808.

Kedves Barátom!

A három általag Tokait nem csak el hozattam, hanem a kiknek el szánva volt, kezekbe is vagyon, a pénzt pedig érettek tegnap mind kezembe kaptam in summa 1012 Rf. 30 xr.; parancsolj, hová külgyem ezen pénzedet.

A melj iffiu festőrül minap emlitést tettem, annak neve Waandza Mihálj — Bécsbe szálva van — An der Wienn. No. 47.

Pestrül aszt irják, hogy a Diaeta kezdődni fog 20dik August. és hogy azon alkalmatossággal a Királjné is meg koronáztatik. Valjon csak koronázó Diaeta lesz é az? — Erdéljbe a Fő Ispányoknak lesz a Guberniummal eggy gyülések közelebrül Kolosvárt, miért, és mit szül az — még nagy titok. — Az a hir repdes, hogy Comandirozónk heljett, ki még Májusba fel hivatot Bécsbe, Herczeg Rainer fogna azon méltóságba ide be gyönni. — Élj a leg tökélletesebb Boldogsággal és szeresd örökre hív Barátodat

Cserey Farkast mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1324.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 16. Juli 1808.

Mein Herr Professor,

Verehrungswürdigster Freund!

Ich habe Sie dem Hofrath Vay an die Stelle des seligen Nitsch vorgeschlagen. Auch sprach ich mit den erstern Männer der Conferenz, und entwarf ihnen Ihr Bild, um sie für Sie zu gewinnen. Ich war schon fast sicher meines Gesuches, da sich eine cabale entspann, die ich Ihnen nur mündlich erzählen kann. Einige dachten daran, dass man auf diese Stelle nicht mehr ein Glied Ihrer Kirche, sondern eines der unsrigen bringen soll. Der grosse Mann, der dort das Ruder führt, begegnete diesem Bestrebnisse damit, dass er seine

Motion mit der Erinnerung begann, man könne den nexus, der zwischen den fratres Augustani mit uns in Rücksicht der Katecheten besteht, nicht auflösen, und bat also die Versammleten bey der Erwählung des neuen Prof. der deutschen etc. Sprache darauf zu sehn, dass dieser ein ***Ewang. Luth.*** sey. — Man sagte, die Luth. haben diesen nexus schon aufgehoben, da sie in Leutschau keinen Ref. mehr zum Prof. der ungarischen Sprache haben, aber Vay antwortete, dass man Beyspiele nur in guten befolgen müsse. Er lenkte die Beratschlagung darüber so, dass sie mit wenig Worten aus war; man trug ihm auf, uns von dem Supr. Inspect. Eccl. & Schol. Aug. Conf. ein würdiges Subject auszubitten, und dabey blieb es, ohne dass man Ihren oder irgend jemands Namen vorgebracht hätte. — Sie könnten dies mir als Mangel an Freundschaft anrechnen, denn in ähnlichen Fällen hat auch das schon einen Werth, wenn man genannt und empfohlen wird; ich muss Ihnen also etwas erzählen, was mir da unter vier Augen begegnete:

Ich erinnerte mich, dass im vorigen Jahr einer der in Patak angestellten Oberprofessoren mir Ihren Namen genannt hatte. Ich glaubte also, Sie seyen an ihn durch eine persöhnliche oder wenigstens literärisch engere Bekanntschaft geknüpft, und meinte daher, ich würde ihm etwas sehr angenehmes sagen, wenn ich Sie ihm empfehlen und um seinen Beystand bäte. — Ruhmy? fragte er — derjenige Rumy, der sich anmasste, dem nach Arabien reisenden k. k. Offizier Vorschriften wie ein Mihaelis etc. zu ertheilen? — wie das? sagte ich: «Welche Keckheit ist das, war seine Antwort, dass ein particulärer Gelehrter sich so was beykommen lässt?» — Ich dächte doch, dies sei mehr zu seinem Lobe als zu seinem Nachtheil; denn durch eben das Blatt, welches ich 1807 in Januar in Ihrer Hand sah, Herr Professor, waren ja nicht nur ganze Collegia, sondern auch jeder einzelne Gelehrte aufgefordert, ihm solche Winke zu ertheilen. — Er nannte dies alles in Ihnen Charlatanerie, Inmodestie etc. Ich trat beschämt zurück. Doch eben fiel es mir ein, dass der Sauertopf einst den Professor Humanior. Nagy einer Art Narrheit zeihte, dass er ***Verse schrieb!*** — Ich begriff ihn nicht, er antwortete mir, dass es wirklich eine Art Narrheit sey, Verse zu schmieden, sie zusammen zu häufen, sorgfältig aufzubewahren, und da sie zu einem hübschen Häuflein angewachsen sind, drucken zu lassen. — Sie stellen sich vor, wie ich die Augen aufriess. Mir verging die Lust ihn zu fragen, ob nicht auch Scaliger, Grotius, Heinzius,

Janus Secundus, Lottich etc. ebenso Verse häuften etc. denn freylich wäre es eine Versündigung wieder etc. gewesen, hier das Beyspiel von Horaz, Virgil, Ovid, Tibull zu zitiren. — Sie glauben nicht, welche Sonderlinge unsere Scavans lourds in Patak sind. Doch Sie kennen ja die zu Debrezin. Und Narren gibt [es] ja überall. — Ich war Ihnen diese Erzählung schuldig und ich machte sie Ihnen umso freyer, weil ich weiss, dass Sie ihre Galle gewiss nicht, vielleicht aber Ihr Zwerchfell, aufrütteln wird.

Mir ist es hohe Freude zu hoffen, dass Sie dem armen Nitsch succediren werden.

Dann sehe ich Sie sehr oft, und mein Leben wird durch Sie sehr versüsst. Sie wissen, wovon Ihre Ernennung abhängt. Schreiben Sie doch ohne allen Verschub an Ihren Supremus-Inspector. Ich glaube das sind Sr Exc. H. v. Balogh, und sind sie ernannt, so belehren Sie mich davon. Sie kommen zwischen Sonderlinge. Aber Patai ist da; er ist Ihr Freund. Das sehe ich daraus, weil ein Stammbuchblatt mit dem Bildnisse von Göttingen und Ihrer Innschrift darüber in seinem Zimmer untern Glase hängt.

Das jetzige examen gab einem denkenden Menschen viel Stoff zu Beobachtungen [1] über die Fortschritte, die der Geist des Zeitalters macht. Graf Joseph Desőffy, der Dichter, schenkte dem Collegium zu seinem Bau 150 f. Vice Gespann Nic. Kállai von Szabolcs 100 f. und ein Jármy, Stuhlrichter ebendort, der vor ohngefähr 20 Jahren Catholisch ward, um ein Mädchen das er liebte, zu erhalten, 300 f. Das ist doch unbeschreiblich schön. Wie schrecklich contrastirt aber mit diesen Dingen, wenn ein Consil. Joseph Szatthmáry, gewesener Vice-Gespann von Szabolch, in meiner Gegenwart jetzt zu Patak seinen Freunden erzählt, er habe die fatale Aussicht aus seiner Wohnung in Tiba in Ungvarer Com., dass er von einem Fenster grade das catholische Pfarrhaus, aus dem andern aber die cath. Kirche zu sehen gezwungen ist. Um dies nun zu verdecken, wolle er in diesen zwey Linien Gebäude errichten (Z. B. eine kalvinista kapelle,) an deren Errichtung er sonst nie gedacht hätte. — Höflichkeit erforderte ihm nichts zu sagen, aber ich sah ihm starr ins Aug. Er verstand mich und drehte sich nun jämmerlich, um die Sache gut zu machen, weil es ihm einfiel, meine Gattin sey auch katholisch, er sagte, er sey nur dem hierarchisten Catholik gram, ich

[1] A kézirat szélére ezt a szót írta Kazinczy: «Catholiken».

sagte, ich sey *keinem* gram, und erzählte eine schöne, herzhebende Anekdote, von dem vortrefflichen Prediger zu Brünn, der aus Leutschau geheirathet hat.

Von Debrezin erschienen hier diesmal nur die zwey Prediger von Böszörmény, Nagy István und Kassai Péter. Ich merkte, dass ein Wort von mir, in der Sitzung selbst, diese besonders attent machte, so wie darüber Hofrath Vay sein helles freudiges Auflachen kaum zurückhalten konnte. Die Rede war: *ob in den untern Schulen Mathematik gelehrt werden soll.* Viele widersprachen Vay oft bloss aus gekränktem Stolz, die Professoren aber, weil er ein scharfer, sie zur Arbeit streng anhaltender Regent ist. Rozgonyi sagt öffentlich, doch nicht in Sitzungen, nem kell nekünk tudós ember Fő Curator, und er hat recht; es wäre ihm unter einem Klotz mehr gedient. — Ich begriff nicht, wie die Professoren Vay's Verordnung, Mathematik auch Kindern schon vor zu tragen, contrecassiren können, und sprach dafür. Da noch weiter darüber deraisonirt war, sagte ich: nekünk ezt csak azért is kellene cselekednünk, mert protestansok vagyunk. Ich sah Gesichter, die mich nicht verstanden. Die Erklärung folgte also ununterbrochen. Ha a' gyermek mathematikát tanúl, az elméje észrevehetetlenűl ahhoz szokik, hogy semmit sem fogad-el igaznak, *a' mi nem demonstráltatik,* az pedig protestáns hit. Dieser Funcke warf Flammen auf.

[A levél vége hiányzik.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1325.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 18d. Jul. 1808.

Kedves Barátom!

Mai postával vettem Neuhauser Ferencznek két exemplárban ideáját néhai édes Atyám emlékjének. Meg nem álhatom, véled nem közleni, és ki kérni tanácsodat: levelét is küldöm, és kérlek, első postával küld vissza mind a 3 darabot.

Sok szerencsét kivánok preisz-schrieftedhez, azért is hogy az által Nemzetii [!] Nyelvünk diszének, és becsinek eggy érdemes áldozatot nyuitasz.

Sibót kivánságodrul tudósitlak [!], és az oda szánt exemplárt el küldöm. Feleségem pedig tisztelete mellett barátcságodnak becses

jelét, a nékie ajándékozot exemplárt köszöni; holnap küldi éppen Kolosvárra be kötni, és nyughatatlanul várja olvasását. Az ötödik velint magam akartam meg venni, de tecczésed szerint aszt is be küldöm el adni.

Utolsó postával vettem Gr. Heister levelébe Julianusnak eggy igen érzékeny, szép levelét, ki irom abbul a mi Tégedet illet, söt Néked szóll — és aszt, a mit az Aranka franczia irására felel.

Der Notus hat die grosse gnade für mich gehabt 24 Bouteillen Tokayer zu schicken. Ich hatte ihm for anderthalb Jahren darum gebetten für meine arme alte Rubicunda, diese ist nunmehr nicht weit von Ihrem ende durch lungensucht, und ihr Puls doctor heisst Sie Somlauer trincken. Dicitur hat ihr indessen doch 6 Bouteillen geschickt. Ich habe auch 6 Bouteillen genomen, wovon ich 4 auftheilte: 1 ins Refectorium, 1 dem Baron Petrus Forgátsch, 1 dem B. Doppelstein, und 1 dem Pater Petrus Minorit, meinem Schüler, der mier das gantze Jahr hindurch gar viele gefälligkeiten thut — und der einzige ist, mit welchem ich im Kloster umgang habe, die anderen 2 habe ich mit dem P. Petrus ausgetrunken, oder vielmehr ausgetunkt. Nach meinem Geschmak ist der Wein fortreflich, sehr keusch und unschuldig, eine der schätzbarsten Gaben der erde, doch weiss Notus auch, dass für mein Naturel ein glass fette Milch besser ist, als der beste Tokayer. — Ich bitte Sie, wen Sie ihm schreiben, machen Sie ihm für mich meine Danksagung mit der inständigsten bitte, er möchte etwas ersinnen, womit ich ihm dienen könte, und dan mich mit seinen Aufträgen beglücken. Es wundert uns, warum er kein Wort schreibt — und die arme Grünersberg möchte auch einen Trost haben. — Der edle mann, welcher den französischen aufsatz verfast hat, ist mier sehr ehrnwürdig durch sein zartes Gefühl und durch seine Herzensgüte. In meiner unglückseligen lage ist kein kleines glück solche mit dem Olymp vertraute Seelen zu finden, wie Dicitur und dieser gelehrte edler Mann. Ich wünsche seine Freundschaft und Gnade durch etwas reelles verdienen zu können.

Eggy igen derék paripámot ki mulása után el temettetvén, következendő epithaphiumot iratok most Sírkövére:

CHEZAR ACHMED szép növésü, gyors futó, nemes tüzü világos pei paripa: Arabiába vette eredetét, Török hadi vezér urát a Marti-

nesti viadalba MDCCLXXXIX el vesztette, és Magyar gazdáját, Cserey Farkast Lói tökélletességével gyönyörködtette — ki mulván, de szép maradékiba élvén, méltóvá lett, hogy e Sirkő alatt nyugodgyék. XV. Maÿ MDCCCIV.

Élj szerencséssen és szeresd hivedet

Csereÿ mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1326.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 27. Júl. 1808.

Édes barátom!

Ma végezem-el Pályairásomat, melly eddig egészen elfoglalt. Holnap indúl Kassára. Ha kinyomtattatik, nem brochüre lesz, hanem kisded könyv. Most a' 127dik lapot írom, pedig még lesz közel 50. — Ez a' foglalatosság mentse-ki előtted eddig való restségemet. Én igen lassú dolgos vagyok, nem azért mintha nem hamar dolgoznék, hanem mert sokszor dolgozom újra a' mit csinálok.

Nékem illőbbnek látszik, hogy az Atyádnak a' pyramis figurájú emléket tétessd. Amaz a' másik nem tiszta izlés. tetőre nem illik az Urna. Illyenre volt téve eggy Urna Ermenonvillben is a' Rousseau sarcophagusán, 's addig papoltak a' kert urának, hogy az Urnát levétette. Es verstöst wider die Einheit, mert ez a' tető azt mutatja, hogy a' test ott fekszik. Ha hát ott: mi van az Urnában? Osztán nem tudom, hogy a' hornyolt oszlop (kannelierte[1] Säule) azzal a' sok nem tudom micsoda attributumaival, mit keres ott. 'S eggy Socculusának kellene lenni, 's íme három van. Minek az? — De a' pyramisosra is van reflexiom. Az, hogy nagyobbnak kell lenni a' monumentumnak. Képzeld, mi lenne a' két lábnyi Sphynx? — Az Aegyptusi oszlopocskák jól vannak választva a' pyramishoz. De már a' halál' görög emblemája nem tetszik nekem oda valónak. 'S ha oda csakugyan táblának kellene is jőni, nem szeretném, hogy a' papyrus levelekkel czifrázott architrávnál feljebb menjen. Én a' két oszlop és architráv közzé tétetném a' táblát, 's arra az írást. Oda pedig a' hol a MON betűk állanak, az atyádnak

[1] Az eredetiben így van írva, *kranelirte* helyett.

eggy ideális képét faragva. Csak azt írd-meg a' Faragónak hogy egyenes orra volt 's kövérke ember, csinál ő oda valót. Ellenben a' kalamárist és porozót az Istenre kérlek oda ne tétessd. A' fasces, a' Volumenek megállhatnának. Jó az az Articsóka forma kő is legfelől. — Hanem mely helytt lesz ez vallyon a' kertedben? Olly helyt válassz neki, a' hol szabadon állhasson 's mindenfelé látszhassék. —

Döbrenteynek versei eránt már írtam Neked, úgy tetszik. Nem látszik egésznek a' mit küldél. Magának is írnom kell, ma vévén levelét néki és a' Grófnéjának. Hogy kinyomtassák, az az én gondom lesz. —

A' velínt csak küldd-be Kolozsvárra. De tégy rendelést, hogy megtudhassuk, kié lesz ott. Én néked innen szolgálok eggyel még pedig bekötve. Hidd-el egészen érzem becsét annak a' Complimentnek, a' mellyet nekem azzal tettél, hogy Te akarád ezt megtartani.

Rochefoucauldomnak minden árkusait ma eggy hete kapám-meg mutatóban a' Bécsi Typographustól. Reá akar szedni, de megkapom. Panaszt tétetek ellene a' Bécsi Polgári tanácsnál. Régen kész volna Egyveleg Irásaimnak 5dik kötete is, ha eggy illy semmire való emberre nem utasított volna Prof. Márton.

A' mai Újságban olvasom, hogy az új Spanyol Király Spanyol nyelven tartotta a' beszédet a' Néphez. Érted e ezt mit tészen? — Rainer Herczegnek örülhettek. Eggy tiszteletet érdemlő Úr. Mikor Matelot ruhában járt, a' feleségem volt a' szeretője a' Salesiánáknál. Most nem igen volna az, mert a' gyermek úgy megszopta, hogy rajtam kívül senki sem igen kaphat rajta.

Légy rajta, édes barátom, hogy könyveim minélelőbb Kolosváron legyenek 's keljenek.

Eggy Gróf Lázár, a' ki külföldön járt, 's Kolosvár mellett valami 4 órányira lakik Györgyházán vagy falván vagy valami illy forma helyen, nekem levelet írt eggy SzenPáli nevezetü Úr által. Ez velem Patakon összve találkozék, 's mondá hogy a' levél kezében van, de elfelejtette Patakra hozni. Szeretném tőle tudni, millyen ember 's mint viselhetem eránta magamat.

A' Péter bátyám leánya kiadott a' Pataki ismeretségen, mert a' kis fiú lepdesésben tapasztaltatott. Én approbáltam a' cselekedetét, mert oskolás gyermeknek korán van a' házassági gondolkozás és azt ezer környülállás felforgathatta volna. 14 esztendős leány várakozhatik.

Lovad' Inscriptiója jó s rajta semmi kitenni valót nem találhat senki. De a' pellyet nem kell pei-nek íratnod 's Arábiában nem

Arábiába, quia et quies in loco, non motus in locum. — Döbrentey elragadtatott örömmel olvasta, épen mikor utolsó levelét írta hozzám, a' falusi iskola felől írt munkádat. — Juliánusnak talán írni fogok, ha neki bátorodom.

Élj szerencsésen, édes barátom.

Telegráfjaink, várunk épülnek — Dietánk lesz — Insurrectionk is készül majd — 's Napoleont Strassburgba várják. Mi lesz ezekből? —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1327.

Kisfaludy Sándor — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Kisfaludy Sándor

Tiszteletet, Barátságot, Boldogságot!

Vettem leveledet. Örülök, hogy csekély elmejátékaim tetszeni tudtak Annak, a' kinek gyönyörködtető írásai legelőször, és leginkább éreztették velem a' magyar nyelvnek kellemét, és édességét; és örömmel vallom, hogy, ha vagyon valami írásaimban, a' mi a' helyessebb ízlésű ítéletnek tetszhetik, az többnyire Általad, és Tőled szerzett érdemem; — Sőt megvallom azt is, hogy a' minden embert Poétává varázsló Szerelmen kívül, a' Te finomabb érzést lehellő írásaid buzdítottanak légyen engem is üres időmnek imilly töltésére, midőn Pozsonyban a' Filozofiát tanúlván, Gesznernek Általad olly szépen magyarrá váltt Idiliomi, engem Nemzetemnek, és nyelvemnek azon lehetséges dicsőségébe ragadának, mellyben képzelhettyük azt, ha az Ég nékünk is eggy 14dik Lajost, és több Kazinczyakat adott volna! —

Mind Himfyből, mind Regéimből Velin nyomtatvány volt szánva számodra, de közelebb lévő Barátim mind elfoglalák azokat. — Azt szeretem leginkább, hogy munkáimat többnyire azoktól látom kedvelltetni, kik által nemzeti nyelvünk természetesen legnagyobb foganattal terjedhet, és tétethetik közönségessé külömbféle fajtú [!], szavú, gondolkozású és érzésű korcs Magyarok által széjjel szaggatott Hazánkban: — értem Nemzetemnek nő nemét, a' ki anyatejével szívathattya gyermekének vérébe nyelvünket, és a' tüzessebb Ifjúságot, kinek lágyabb és érzékenyebb szívében a' hazafiságnak szent tüze méllyebb és hasznosb nyomokat hágy maga után, mint sem a' sok mostoha

környülállások által rég' elfajúltt, megfásúltt, és meghültt Vénségnek komor kebelében: mert a' nemzeti nyelvnek szeretetét, úgymint a' mellyből a' hazafiságnak többi ágai erednek, én a' jó Hazafi' legfőbb, és legszükségessebb tulajdonának és kötelességének állíttom. — Ajándékodat, mellyet, minthogy Tőled jön, igen nagyra becsülök, szívessen köszönöm, noha ugyan Hirgeistnak soha hírét sem hallottam. Rendeléseimet már megtettem elhozatása eránt. — Vajha a' szerencse egyszer öszvehozna bennünket! hogy a' kit írásai után régen szeretek, és tisztelek, személyessen is esmérhetném. Élly boldogúl dicső Fija, szerencsés Litterátora Hazámnak! szíves idvezlés Néked és Párodnak mind Tőlem, mind Feleségemtől, ki kellemes munkáidnak becsét velem eggy mértékben érzi, és szívelli. Élly sokáig és boldogúl! — Kám Júliusnak 27dikén 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 117. sz.]

1328.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Széphalom, August. 2d. 1808.

Méltóságos Grófné,

nagytiszteletű kedves barátném!

Nagyságod az emberiségnek legszebb korát éli, 's minden levele, minden hír, a' mellyet Nagyságod felől veszek, abban a' gondolatban erősít-meg, hogy a' Göthe Stellája, ha ebbe a' Klobusiczky Miczii kövéredés idejébe jutott volna, a' mellyben Nagyságodat látom, épen így fogott volna érzeni. Irígylem Döbrenteink állapotját, ki Nagyságodat naponként láthatja 's hallhatja, vagy inkább neheztelek sorsomra, hogy Nagyságodat olly messze vetette el tőlünk, hogy alig reménylhetjük meglátását. Különben hiszen két kedves barátnénk, Theréz és Polyxén, ők ott élnek a' hol én, és mi hasznom benne? De az olly érzéseknek mint a' millyen a' Nagyságodé, van e arra szükségek, hogy együtt légyünk? egymást lássuk? Azok az érzések étheri valóságok, 's étheri levegővel élnek, nem testivel! — Belé unván az élet mindennapi terheivel bajlódni, azokhoz vehetjük folyamodtunkat, 's új erőt kapunk megvívni azokkal, mellyek reánk jőnek. Nékem ezek a' bátorító, erőt adó szerek bizony jól jőnek, mert én a' magam házi boldogságaimat drága áron vásárlom-meg a'

sorstól, mint minden a' magáét; mert annak a' ki a' sully alatt vánszorogva megyen, nagy vígasztalására lehet az, hogy azt látja, hogy nincs senki, a' ki a' maga boldogságait [drága] áron ne vásárlaná-meg, 's az illy öszvehasonlítás nem csak könnyebbedést, hanem örömet is ád annak, a' ki magával nyugodalomban él 's azokban, a' kikkel a' természet öszvefűzte, gyönyörűségét találja. — Szeretném hogy Nagyságod engem a' fekete szalupos kis lyánykával eggyütt úgy láthatna, hogy mi azt ne tudnánk, hogy láttatunk. Három holnap 's kilencz nap híján íme négy esztendeje annak, hogy reggel olly *harapás-foltjával* költ-fel, mintha bal ajaka tintával volna béfeketítve. És mégis ez a' hosszú idő nem több nékünk mintha eggy holnap volt volna. Soha sem hittem volna, hogy illy választott edénye váljon belőlem a' szentléleknek, mert én ugyan azt mondhatom-el, a' mit a' szegény fejevett Angliai király I. Károly izene a' hóhérpadról a' feleségének, hogy még kivánságban sem szegte-meg soha férji hűségét eránta. E' napokban Kázmérban eggy különös vendéget vártak, kiről majd alább. Sophiemat az anyja magához hívatta, hogy légyen ott mikor azok érkeznek, 's csinálja a' ház honneurjeit. Két nap mulva magam is által futottam oda, 's a' Napam és a' szegény vak Gróf már elunták a' Sophie nyifogásait 's nem győzték kiáltozni, hogy hagyjak neki békét. Az intés mind haszontalan volt, valamíg a' grádicsokon az Ipam kopogásait meghallánk: akkor az egerek igen is elcsendesedtek, mert jött a' macska. — Nagyságod eggy bizonyos e' földön lakó Úr felől akar hírt hallani. Él, 's hecticai recidivákba sűllyedezvén vissza meg vissza, asszonyi emlőkből veszi az élet erejét, 's szoptatójit ismét szoptatókká csinálja. Egészen az, a mi mindég volt 's az is lesz mindétig. Én húsz esztendő olta őtet magát nem láttam, noha a' háznál, Vondernothnéhoz menvén, néha megfordúltam. Nem régiben eggy Francziska nevezetű szép formájú lyányát adta férjhez valamelly Fiscálishoz, de nevét ennek nem tudom. A' leány anyja a' Sultánnék köztt, ha jól említem, eggy kertészné volt. Most ismét nevekedik vagy kettő. Zoltán Pali még mindég barátságban van ott, de ő már nagyon elöregedett, elhízott ember. Az asszony nagy gazdasszony: szentnek magát tartattni nem akarja: de szánja minden, minden! — Én ezen a' vidéken alig ismerek szebb charakterű embert mint Kandó Gábort, a' Vay László volt vejét és most a' Bernáth Ferenczéét. Abban gyönyörűsége volna Nagyságodnak, ha közöttünk élne és még úgy nézhetné, mint Niésze' férjét. Minap Szemere Klári, Bernáth Jánosné, a' bátyja feleségével Szemere Lászlóné Asszonnyal

's a' két igen derék kisasszonnyal ide jött 's olly édesen viselte magát, olly sokat emlegette a' régi, hogy szinte meghökkentem. Tudja é Nagyságod, hogy eggykor Sodót főzete 's én azzal mentettem magam, hogy nem ehetem most az egészség miatt, mind addig, míg eggy pár álnokul a' tanyérra szegzett zöld szem nem intett, hogy végyek erőt magamon 's egyem. Rochefoucauld azt írja, hogy házasság van *jó:* de nincs *gyönyörűséges.* Én azt mondom, hogy Rochefoucauldnak nincs esze, mert az enyém gyönyörűséges is. Azonban ezen boldog házasság mellett is jól esik néha visszaemlékezni a' Sodókra 's Abendsternekre. Azok olly emlékezetek, a' mellyek az embert a' halálig késérik. — Therézt régen nem láttam; épen 11 holnapja. Minap vevém levelét. Lyánya után való özvegységét nehezen tűri. Úgy hiszem, hogy ő nem sokára meglátogatja gyermekeit, 's bizonyos vagyok benne, hogy az én két imádott barátném eggyütt lészen akkor. —

Hadd mondjam-el a' Kázméri vendég ki légyen. — A' Hessen-Darmstádi uralkodó Herczeg. Rhédey Lajos igen [!] szépségű harmadik fija Oberlieutenant vala eggy Nógrádvármegyében fekvő Regementnél, 's megismerkedett az Ipamnak eggy nemes ágon lévő húgával Török Karolínával, 's 1803-ban elvette. Szüléji neheztelték. A' leány' szüléji sem engedték pedig, attól félvén, hogy a' herczeg kigőzölgi a' szerelmet, 's leányuk szerencsétlen lészen, 's szerencsétlen nevezetesen a' leány két leány testvére, ki férjet nem fog találni. A' Herczeg a' feleségét felvitte szüléjihez. Azok recognoscálták a' házasságot, de azt kívánták, hogy a' katholikus Religiót hagyja-el. A' menyecske kész volt reá, mert némellyeknél eggy szép legény ér annyit mint a' hit, 's már most formaliter Herczegné 's keresztes Dámája Napoleonnénak. A' Herczegné most haza jött látogatóban, 's sorba járja minden atyjafijait. Kázmérba béjelentette érkezését, 's megírta, hogy e' napokban itt lessz. Még nincs, de jő. Ritka dolog, hogy az illy házasság jól üssön-ki. —

Barkóczy Fer. felől tudja Nagysád hogy elvette a' szép kövér Rácznét. János öccse 's Jülie haragszanak: de ő azt fel sem veszi. — Rhédey Lajos nem catholizált: de Szemere László bátyám, kinél nagyobb kálvinistát csak eggyet ismerek, azt mondá minap a' Lónyay Gábor ebédjénél gyűlés alatt, hogy az ollyan ember felől azt is elhiszi. Ez Nagysádnak való hír — és nekem. Comtesse Lotti hasonlít e Nagysádra mint Kassán létében? Ott magamtól reá ismertem ki leánykája. Bár ábrázatban és lélekben is hasonlítana. A Nagysád

kövéredését mesének tartom. Mi mindketten nem kövéredünk. Sophie szoptat 's elemészti magát.

Ajánlom magamat Nagyságodnak kegyes emlékezetébe.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1329.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Utolsó leveledet jókor vettem, de nem feleltem, mert az abban tett kérdésedre, melly a' választ siettethette volna, sem én, sem megkérdezett esmerőseim nem tudtunk feleletet adni; külömben pedig igéretedhez képest mindennap vártalak. Nem tudom melly akadály útadat mind eddig hátráltatta, minket pedig azólta hat nap alatt háromszor tsak nem földen futóvá tett a' tüzi veszedelem. Elmúlhatatlannak tartom hát megkérdezni késedelmezésed' okát 's tudósítani állapotunk felől.

A' tüz három izben Jul. 19dikén d. u. egy órától, Jul. 22dikén d. u. 2 órától — 's Jul. 24dikén reggeli öt órától fogva megemésztett külső városunkban mintegy negyedfélszáz házat és 20—25 embert. Melly nagy volt légyen a' rémülés, tsak az tudhatja, a' ki látta, 's egyszersmind azokat a' balgatag mendemondákat is hallotta, mellyek az említett időközben széllyelszárnyaltak, a' millyen p. o. az volt, hogy Napoleon plánuma minden Magyarországi nevezetesebb városokat a' végre kiküldött gyujtogatók által egészen elégettetni. Mi az egész belső várossal együtt tsak ugyan sérelem nélkül maradtunk. Templom és papi lakhely a' külső városban sem égett el egy is.

Ird-meg kérlek mennél elébb, lehet e reménységünk látogatásodhoz, 's ha nem lehet, mi foszt meg ezen szerentsénktől? Elküldötted e pálya-írásodat, mellyhez tiszta szívemből szerentsét kívánok mind magadra mind a' Hazára nézve?

Hogy Dayka' versei olly kevés kárral tértek hozzád vissza, azon tsudálkozom is, örülök is. A' kívánt pótolékot mostani zavaros fejemmel próbáltam, 's imhol van két próba, válassz közzűlök, vagy ha nem tetszik, vessd-el mindeniket:

Boldog tsenddel nyugván a' béke' karjain,
Képzése mézet szív Éden' virágjain, — vagy
Uj örömet nyilni lát minden nyomain.

A' mit Te Daykával tész, azt tsak egy igen nemes sziv teheti barátjával. Minden Barátid örömmel fogják bizonnyal a' barátságnak ezen szép monumentumát hálálni, 's örömek annál tellyesebb lészen. minthogy az a' gondolat is önként közibe elegyedik: mit nem várhatunk mi is hasonló esetben egy illyen Baráttól?

Daykáról lévén a' szó, írtam e már, hogy én Daykához épen halála előtt kevés idővel küldöttem egy levelet egynéhány sorból álló versekkel együtt, 's válasz helyett tsak hamar halála' hírét vettem? A' versre talám, ha a' tüz miatt elszórtt papirosaimat öszveszedem, reá akadok, 's abban az esetben megfogom küldeni.

Institoris magaviselete engem már alkalmasint meggyőzött arról, hogy ő nem győzi pénzel az elkezdett igyekezeteket is. A' mint tegnap vett leveléből látom, nem lessz más mód, hanem a' Spanyolországi Útazást is kézirásban vissza kell tőle vennem.

Az Útazások és Országok' leirásai gyüjteményét, a' mellyet egynéhány általam felserkentetett predikátortársaim társaságában adok-ki, már munkába vettem, 's az első kötet, melly N. Britannia állapotját Wendeborn után rajzolja, most van itt Sopronyban sajtó alatt. — A verseim' igazításával még nem vagyok egészen készen, sokszor elfáradtak már rajta atyai kezeim; a' tüz pedig mind könyveimet, mind gondolataimat öszvezavarta. Akárhogyan, nem sokára tsak ugyan végig megyek verseimen, de ollyan gondot, a' millyent Te kívánnál és az igazítás' munkája az ízlés dolgában kívánna, ha tiz esztendeig nálam lesznek, sem fordíthatok reájok. Ezek a' tsekélységek azt talám nem is érdemelnék, talám érdemesebb volna azt a' gondot, ha idő volna, uj munkákra fordítani. De időt nem tudom hol vegyek. Élj boldogúl. Ölellek a' legszentebb barátsággal.

Sopronyban, Aug. 4dikén 1808.

Kis János.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1330.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

[Debreczen] Augustus 9dikénn 1808.

Tekintetes Ur!

A Sinai bibliothecája még nincs meg véve. Volt ugyan híre még életébenn, hogy Gróf Teleki László, Jósef Fia meg vette vólna,

de a' hír csak onnan eredt, hogy meg akarta venni, 's meg is vette vólna, ha Sinainak kedve lett vólna Bibliothecájától meg válni. Most talán meg fogja venni, mert azt igérte a' meg hólt Örökösinek, hogy Debreczenbe fog jőni, 's beszéll a' Theca felől vélek. A' Jövő hétre várják, 's akkor meg fogja e venni, meg válik. Ezeket eggy ollyan embertől tudom, a' ki most a' Bibliotheca rendbe szedésével foglalatoskodik.

A' Dalra való jegyzéseit a' Tekintetes Urnak alázatosonn köszönöm. Az illyen jegyzéseknek mindég van az a' haszna, hogy kénszerítik eggynehány dalocskáknak fennhéjazó szerzőjét, a' mint Despréaux nevezi, le mondani a' pöesishez való képzelt jussairól, 's tűzre vetni rossz productumit. Eggy elégett rossz productum nem meg vetendő haszon, leg alább meg ment eggy kényes izlésű Artista' mérges szánakozásától — szánattatni nagyobb kín, mint a' Titanoké, nagyobb, mint maga a' ki nevetés! — Mig a' Sinai bibliothecájáról bizonyost irhatok, ha ugyan már ezentúl késő nem lessz a' tudósítás, magamat kegyes gratiájába ajánlvánn, maradok

A' Tekintetes Urnak

Alázatos szólgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1331.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 10-dik August. 1808.

Nagy érdemű Barátom!

Nem kevés meg illetődéssel értettem utolsó kedves leveledbül egésségednek gyengélkedésit, tiszta szivbül ohaitom, hogy érthessem mentül előb annak vissza álását, és tökélletes jó egésségbe létedet.

Pénzedet 1012 Rf. tegnap előtt biztos emberem által el küldöttem utasitásod szerént Kis Imreh Urhoz, meg irván nékie, hogy mentül előb kezedbe szolgáltassa asztot.

Gr. Teleki Jóska be hozá kellemetes és tökélletes jóságú, szeretetre nagyon méltó feleségit; örvendek ezen Barátom szerencséjén és azon is, hogy az én feleségemnek igen kedves Barátnéja leve ezen Angyali lélek. Róllad és Grófnédrul érzéssel szólla, és meg

kére, hogy nevébe Tégedet és Grófnédot tiszteljelek, meljet ezennel örömmel cselekszek. Feleségem tisztel — Grófnéd kezeit csókolom, és vagyok igaz hived

Csereÿ mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1332.

Kazinczy — Ferenczy Lajosnak.

Ferenczi Lajoshoz.

Széphalom, Aug. 11. 1808.

Kedves barátom!

Teste' s lelke' elgyengülése ermánt való panaszát az Úrnak a' legszívesbb megindúlással olvastam utolsó leveléből. Nem ismervén az Urat személyéből, alig merek valamit tanácslani. De elmondom csak ugyan, a' mit ítélek. Végye az Úr olly barátsággal, mint a' hogy az mondatik, 's cselekedje a' tanáccsal, a' mit az okosság 's belső meggyőződése kötelességévé teszen.

Mélt. Péliné Asszonynak a' háza az Úrnak nem csak igen nagy hasznára, de igen nagy gyönyörűségére is lehet. Ez a' fiatal érett lelkű asszonyság ore animoque leánya a' haza legnagyobb fijának. De ez a' második Cornélia özvegy, és így háza csendesebb, mint az Úr java kivánná. Ha a' tüzes kis Ábris, a' mint gondolom, ott tölti az iskolai innepeket, úgy a' világ az Úr körül megelevenedett. Nem volna az Úrnak panasza, ha ő mindég a' nénje mellett laknék, de így könnyű elhinnem, hogy az a' magánosság, a' mellyet az Úr vádol, az Úrnak felette ártalmas, sőt veszedelmes. Édes barátom! Az én Belizem (lássd Egyveleg Irások I. kötetét a' II. könyvben) ezt mondja eggy bizonyos történetre: *Az az okosság, jó az, jó: de mindég csak okosság.* — Úgy vagyunk teremtve, hogy nem szégyelhetjük néha, ha eggy kevéssé magunkat elfelejtjük is ....[1]

Szeressen az Úr. A' mint gyanítom, az Úrnak arra volna szüksége, hogy ott körül valami szép leány legyen, még pedig ne csak szép, hanem eleven lelkű leány is. Ha azt lel az Ur, oda lesz az az eltespedés: ha nem lesz, még-még nevekedni fog. Kerülje az Úr a' mindég bölcsek társaságát.[2] Ha az Úr kis tanítványkája' könyvei

[1] A másolatban itt a következő megjegyzés van: «törlött sorok az eredetiben.»
[2] A másolatban ismét a föntebbi megjegyzés: «törlött sorok az eredetiben.»

köztt meg talál lenni Christian Felix Weisen's Gedichte (meg lehet pedig, mert ő Lieder für Kinder-eket is írt), olvassa meg azt a' kis dalt, mellynek ez az első sora: *Ich wollte mit der Weisheit halten* etc, 's nevessen eggyet rajta, 's csinálja a' mit a' Gellért meséjiben a' philosophus gyermek, a' ki nem akart a' hó gödörbe ugrándozni, tartóztatta tőle az Öccsét, 's ugyan azt csinálta. — Nem örömest tolom senkire patikám' orvosságát, de az Egyveleg Írások olvasása nem fogja nevelni az Úr baját. Nagyon szeretném hallani, ha tanácsom fogott e az Úron, 's a' kis Ábristól meg tudakozom, ha vele leszek.

Ábris mondja, hogy a' Mélt. Asszony még Kantnak is olvasgatja munkájit. Én azokkal alkalmasint ismeretlen vagyok, azokat kivévén a' mellyeket az exotericus Olvasójinak írt. De a' Müncheni Aurórából az Úrnak eggy ide tartozó anekdotot adnék olvasni, ha orvos volnék. Az anekdot Kantról való 's mondani nem merem. Ábris elmondaná, ha tudná. De az ollyat az Ábrisokkal nem jó tudatni: magok is reá akadnak.

Jelentse az Úr a' Mélt. asszonynak kézcsókomat azon jóságáért, hogy velem tudatni méltóztatott, hogy levelem a' legbizonyosabb posta által ment oda, a' hova neki menni kelletett. Talán némellyek kedvesen vennék, ha tudhatnák levelem után, hogy mi Zemplényből ismét Lónyai Gábort és Cs. k. kamarás Jekelfalusi Urat küldjük, nem Gróf Dessewffy Józsefet Diaetai követeknek. Dessewffy menni nem akart, 's sebes lába miatt a' Sógoránál fekszik Nagy Mihályban, hol e' napokban eggy Aurelius fiat kereszteltete. A leányát Virginiának hivják.

Ajánlom magamat az Úrnak további szeretetébe, 's maradok

aláz. szolg.
Kazinczy Ferencz.

[Másolata a Szemere-tár I. kötetében.]

1333.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 11. Aug. 1808.

Kedves barátom! Ugy írom hozzád ezen levelemet, mintha valamelly hosszas útról térnék hozzád vissza, mert pályaírásom sok ideig elfogott. Most minekutána mind azon, mind a' Sylvester Prae-

fátióján, mind a' Zemplény Vármegyei Gyűlésen által esém, imhol régi hibámat eggykori gyorsaságom szerént kezdem helyre hozni, 's reménylem, hogy társalkodásunknak eggy kisség megszakadt fonala barátságunkat nem eloltani, hanem éleszteni fogja.

Halld ezen újságokat. 1.) Eggy Heydelbergában tanúló Kalv. Ifjú azt írja eggy SzenPáli nevezetű Ugocsa Vármegyei Úrnak, ki ezt ismét tulajdon maga írja nekem, hogy ő Napoleonnak valamely Consiliáriusával ott összve jövén 's ez meghallván hogy ő magyar, neki ezt mondotta: Az én császáromnak az a' plánuma, hogy az Austriai Monarchia feldiriboltassék; Austriát Napoleon meghagyja a' Kend Urának, Cseh és Morva Országot Károly kapja, Magyar Országot a' Palatínus. — Én meg nem fogom, hogy Napoleonnak eggy Consiliáriusa miként biggyessze eggy kálv. deákocskának a' maga Ura titkait az orrára; sem azt nem, hogy micsoda osztály volna ez: hiszen Magyarország többet ér mint a' mit a' Császár bírna? osztán hát a' Császár testvére Ferdinánd Királyi Herczeg mit kapna, mert Wirtzburg kevés? 's mit a' Császárunk' második szülöttje. De azt sem foghatom-meg, hogy az a' kalv. deák hogy írna illy hazugságot. — Azonban Fiume és Triest Franczia katonaságot lát a' falai köztt, ha azok oda barátságos végezések szerént mentek is, 's a' Magyar Kurir szerint Silezia felé megyen Berlin tájékáról a' sok ágyúja a' Francziának, pedig Jablunka tájéka veszedelmes passzus hozzánk. —

2.) Gróf Eszterházy Jósef Referendarius és Zemplényi Fő-Ispán 9dik Aug. tartá a' követeket választó Gyűlést Ujhelyben. Lónyai Gábor és Cs. K. Kamarás Jekelfalusi Jósef mégyen, Gróf Desőffy Jósef (ki e' napokban kereszteltete Aurelius fiat) menni nem akarván. Ekkor beszéllé a' Fő-Ispán elébb a' maga szobájában előttem, azután benn is a' Gyülésben, hogy mi háborút most nem óhajtunk, mi, az az az Udvar. De az Insurrectio' organisálása épen úgy kívántatik, mint Bécs körűl a' Landwehr etc.

3.) Gróf Szapáry Péter ezt beszéili: Letévén mostani Kancelláriusunk Somogyi János Úr a' Szala Vármegyei Vice Ispánságot, elmentem Baldacci Status Consil. Úrhoz, ki a' megholt Balassának baloggyermeke. A' mint a' szállásán béjelentettem magamat, hallám hogy így szólla Cselédjéhez: Er soll morgen vor 8 Uhr in meinem büreau sich einfinden. — Más nap 8 órakor ismét bejelentettem. Várakoztat. Végre bebocsát. Elmondám néki miért jöttem. Ő hallgatja. Végre a'

jobb kezével úgy vonja-el az orra alatt a' felső ajakát, elébb jobb, azután balrészről, mintha bajúsza volt volna 's ezen eggy szót veté mellé: Pergat. Meg valék bántva, mert ez annyit tett, hogy nem lehetek Administrátor, mert bajúszom van. Elfelejtem magam 's kis kalpagomat ott csaptam-fel mingyárt 's így szóllék: Herr Staatsrath, wenn ich auch nie Administrátor von Szalaer Comitat werde, so bleibe ich selbst dann noch ein Achtungswerther Cavalier in meinem Vaterlande, wenn Sie in ihr Nichts zurücksinken werden. B[aldacci] semmit sem felelt reá, Szapáry eljött. — Baldacci nem Status Consiliarius már.

4.) Szapárynak ekkor Rhédey ezt mondá: Freund, ich höre du hast um die Administrators Würde in dem Szalaer Comitat angehalten, und fielst durch. Ich nehme herzlichsten Antheil daran. Erre Sz[apáry] így felelt. Nehme es nicht übel, lieber Rh[édey], es ist mein Stolz es damals nicht erhalten zu haben, da du Administrator von Bihar geworden bist.

5.) Gróf Desőffy Jósef barátunk sebes lába miatt fekszik sógoránál Gróf Sztáray Albertnél. Tudod, hogy ezt a' jók szerették a' Dietán: de nem Lónyait. Hogy ő most nem megy, L[ónyai] pedig a' Fő-Ispán váratlan propositiója 's a' pulya Magistrátus felzördülése 's vivat kiáltozása által küldetik, az a' D[esőffy] barátjainak igen nehezen esik. Én D[esőffy]nek az egésségéért ittam e' szókkal. A' háládatosság eggyik része a' legszebb kötelességeknek. Igyuk tehát a' Gr. D[esőffy] J[ósef] egésségét 's kívánjuk hogy az Isten neki adjon olly fiakat mint maga. — Gróf Schmidegg Fer. a' ki, tudod Drevenáknak mint gratulált Kassán a' Semsey Installatiójakor, ezt mondá reá fenn hanggal, noha a' Fő-Ispán mellett ült: Nem jól mondottad barátom. Azt kellett vala még vetned hozzá, hogy adjon neki olly Successorokat a' követségben, mint maga volt.

6.) Ezen alkalmatossággal az Atyám' testvér öccséről Kazinczy András felől, kinek képe Sylvesterem előtt fog állani, eggy kedves történetet hallék, mellyet néked szíves dicsekedésképen beszéllek-el, mert azzal dicsekedni a' mit Eleink jót és szépet tettek, az ugyan háládatosság erántok. — 1790ben itt Gróf Zichy Fer. leve a' Fő-Ispán, Károlynak, a' Ministernek, testvér bátyja. Ez is azt szerette volna vendicálni magának, hogy dietai követnek csak az választathassék, a' kit ő candidál. Ezt a' Státusok észre vévén, még a' Gyűlés előtt kérték hogy azt ne cselekedné; abból nem fogna jó lenni. — Mit?

én Gróf? én Fő-Ispán? mondá magában Zichy, ki merne velem ellenkezni? — Candidál. Kazinczy András felkél: «Excellentiád tehát candidálja ezt 's ezt. Nekem a' candidátióra épen annyi jussom lévén mint Excellentiádnak, én viszont candidálom Szirmay Lászlót és Szulyowszky Menyhértet.» — A' Státusok szépnek lelték a' gondolatot 's addig kiálták tele torokkal Szirmayt és Szulyovszkyt, hogy ezek a' Fő-Ispán bosszúságára meg is választattak. — Ennyit tesz eggy jó fej sokszor. — Ha ez nem illik e Mirabeaunak e' mondása mellé: Ma tête est aussi une puissance?

7.) Mi ezen Gyűlésben olly Instructiót adánk a' Követeinknek, hogy a' Cs[ászár]nénak 500,000 f. bankó czédula prezentet ígérjenek az egész ország nevében. A' megholt Cs[ászár]nénak 1792ben 25 ezer aranyat adánk, melly tett akkor 225,000 fr. A' Fő-Ispán mondja hogy kevesebbet nem adhatunk, minekutána Cseh Ország, melly a' háború által olly sokat szenvedett, 500,000 f., Morva pedig 300,000 ada.

Az Insurrectio regulázása eránt azt végeztük, hogy mint Insurrectio felállításába belé ne bocsátkozzunk, nem lévén helye a' törvény szerént. De olly formán, hogy a' Nemesség a' fegyver gyakorlás által alkalmatossá tétessék a' haza' védelmére, mi is tehetünk valamit 's azt az ellenség *támadó* szándéknak nem veheti. — Minden holnapban összverukkoljon a' Vármegyékben egynehány helyeken a' Nemesség 18 és 50 esztendő köztt, 's exercirozzon. Ne legyen semmi pompa. De az uniformitás végett légyen kék nadrág és gazdagnak-szegénynek kék ing, eggy kard és két pistoly. — Mit gondolsz, minek veszi ezen készületet az ellenség, ha *támadni akar?*

Fiúmeban e vagy Triesztben János Herczegnek illuminatiót ada a' Nép. A' Franczia Consul azt rossz néven vette 's azt mondják, hogy illy szót ejte. Jól teszik a' Városiak, hogy örülnek a' Királyfi itt létének, mert ez az *utolsó* ittléte. Erre a' nép behányta az ablakait. János Herczeg oda futott 's elcsendesítette a' népet. Ezt így beszéllik, azonban a' Fő Ispán nem akar tudni arról, hogy a' franczia katonaság benn volna a' két városban, holott azt Udvari Agens Bujanovics maga is beszéllé Kassán, de más részekről is tudjuk.

Élj szerencsésen édes barátom! Kérlek, ha tudsz valamit a' felől, hogy könyveim kelnek e Kolosvártt, írj eránta. — Gróf Lázár Istvánnak Győrfalváról már vettem levelét. Sokat szóll benne a' másvilágra költözés felől, és hazafiúságot 's Klapprothságot sejdítet velem. A' levél más kézzel van írva, mással a' Subscriptio, 's a' datum ez:

Győrfalva 1808 ¦ esztendő és holnap nélkül. ¦ Meg nem foghatom tisztán, mi lélek eleveníti. Tudósíts felőle 's szeressd

tisztelődet
Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1334.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom, Aug. 11d. 1808.

Igen nagy érdemű kedves barátom!

Szögyéni Sigmond Úr maga hozta hozzám Júl. 19d. minden becset meghaladó ajándékodat a' még becsebb levéllel eggyütt. Ne akadj-fel e' kifejezésen: nem munkádtól tagadom-meg az érdemlett javallást, hanem csak levelednek akarom nyújtani a' dicséretet, mellyre méltó. Ha engem asszonynak gyúrt volna a' természet, én volnék a' legkokettebb teremtés, csak hogy a' kívánt szerelmet viszontagolnám is, melly igen is hogy nem tartozik a' kokettséghez. Ugy van, édes barátom! illy lelkektől szerettetni mint a' Tiéd, az nekem nagy gyönyörűség. Megnyervén szeretetedet, azon leszek, hogy annak birtokában magamat megtarthassam. A' ki az illyet elvesztheti, semmi tekintetben nem volt méltó megnyerésére. —

Szőgyéni Úr tegnap-előtt ménе-el Újhelyből, hol Táblabírónak eskettetett-fel. Nevezetes Gyűlésünk vala a' Fő Ispán előlűlése alatt. Követeink ismét Lónyai és Jekelfalusi József Cs. K. Kamarás; mert a' mi kedves Desőffink beteg is lábaira 's menni a' mint minap nálam hálván előre mondotta, nem is akart. Ezt Te is fogod sajnálni. Én a' Fő Ispán' asztalánál eggy poharat köszöntem-el az ő egésségére, maga jelen nem volt, 's azt vetettem mellé, hogy az Isten nevelje az ő most született *Aurelius*át ollyanná mint maga. Sokan szemeket meresztettek reá, sokan elragadtatással kiáltozták *Éljen*-jeket, Gróf Schmidegg Fer. pedig fenn szóval ezt mondá: Rosszúl ittad, barátom, ezt kell vala még vetned mellé, hogy az Isten adjon neki olly követőket a' követségben mint maga volt. Pedig Schmidegg épen a' Fő Ispán mellett űlt. — Épen ez a' Schmidegg (mert ezt illő elbeszéllnem) a' Semsei Fő Ispáni beiktatása napján belépni látván Udvari Consiliarius Drevenákot a' Vendégek tömött sokasága

közzé, így szólla hozzá igen hangos szóval sőt fél rikoltással: Örvendek, örvendek Mélt Ur, az új megtiszteltetésen. De megvallom, kevesellem; többet vártam. — Drevenák jónak látta nem érteni; csekélynek nevezte érdemeit, holott azokat a' Diaetán olly nagyoknak festette (mellyért Vay meg is felele néki), elbeszéllé, hogy Referendariussággal kínáltatott-meg, de környűlállásai elfogadni nem engedték, 's azzal vetett véget, hogy a' Fejedelem senkit sem borít-el eggyszerre kegyelmeivel. Dehogy! felele Schmidegg: Rhédey kettőt kapa egyszerre, Amade hármat, 's Drevenák elhallgata.

Lelked érzi, melly útra csap az én lelkem, az én lelkem érzi, hogy megérted félrecsapásomat, és így hadd beszéllek minden öszvecsatlás és apologia nélkűl két történetet, mellyet a' Gyűlésen most hallék. — Gr. Szapáry Péter beszéllé, hogy letévén Somogyi Ur a' Spisich Vármegyéje (én Szalát így nevezem) Administratorságát, Császárunk' menyegzőjekor elment Status Consil. Baldacci Űrhoz, 's kérte, hogy igyekezzék azt néki megnyerni. Ez pantomimmal felele neki. Végig vonván ujjait a' felső ajakai felett eggy és más részről, mintha bajusza volt volna, ezen laconismussal mutata neki útat: *pergat.* Mintha bajuszt hordó nem lehetne Administrator, holott azt a' Palatinus is hord. Nem merem ide írni, Sz[apáry] mit felelt neki, maga elfelejtésével a' pergatra, felnyomván kis kalpagját előtte. — A' második történet még 1790dikből való.

Gr. Zichy Ferencz akkori Zempléni Fő Ispán candidálni akarta a' Diétai Követeket. A' bátyám (Oncle) Kazinczy András látván hogy a' Fő Ispán erőszakoskodik, és csak ugyan candidál, holott annakelőtte már eltiltatott tőle, megszóllala: «Excellentiád ezeket candidálja. Nekem annyi jusom lévén ezt candidálni, mint Excellentiádnak, én candidálom Szirmay Lászlót és Szulyovszky Menyhértet.» — A' Gyűlés szépnek lelte a' gondolatot, 's a' kettő kiáltozás által vala megválasztva. — Ha nem érdemli e az illyekkel ez a' kedves rokonom az Eutrapelus nevet, mellyet neki a' Sylvester előtt álló képen adék? — Visszatérek kicsavarodásomból:

1.) Sylvesterhez Szögyéni vitte-el a' Praefatiót. A' Pesti vásárkor kapható lesz a' könyv. Azt Institóris nyomtatta ingyen, az az nékem legkissebbet sem térítvén-meg abból a' mibe kerűlt; pedig sokba kerűlt. Tehát ezzel eggy barátomnak sem fogok kedveskedhetni, nem úgy mint Egyveleg Irásimnak első kötetéből, mellynek Te is vetted, reménylem, eggy nyomtatványát. Szeretném, ha Syl-

vesteremet megvásároltatnád, 's körül tekintenéd a' hosszú előszókat és jegyzéseket, 's szeretném, ha azt mondhatnád, hogy a' Révai dolgában nem csak elmésen szóllottam, hanem úgy is egyszersmind, hogy minden érzi, hogy a' szóllás nem kenőcs, hanem igazi szin. Most Rochefoucauldom készült el: 14. árkus. Kapható lesz e a' Dietán már, nem tudom, mert az Erdélyi születésű nyomtató, a' ki eggyike az ungr. Patriotoknak, nekem bajt csinál, úgy hogy Prókátorra kell bíznom az ügyet. — Készen van nálam az Egyv. Irásoknak négy kötete is: de az annyi pénzbe kerül, hogy nyomtatását nem győzöm. Az elsőből még csak 25. Rftot vettem-bé, mert sem Institórisszal, sem Eggenbergerrel, sem Kissel nem számoltam. Kész nálam az egész Geszner is. Ezen felyül Daykának verseit kellene kiadnom, megnyervén másfél esztendő elmúlása után a' Censura kegyelmét reá. — Most pedig Majusnak 28dika olta a' Tübingi kérdésre feleltem eggy Magyar munkával, mellyet osztán nékik németre is lefordítottam, és ezen Schilleri mottó alatt: *Stolz will ich den Spanier*. (Don Karlos, III. Akt, 10. Auftr.) fel is küldöttem. Ezt Néked édes barátom, azért írom, hogy ha a' Morgenblattban a' megsententiázott pályaírások' sorjában ezt meglátod, tudhassd, hogy annak Irója én voltam. A' czímje ez: Über die Erhebung der ungarischen Sprache zur Sprache des öffentlichen Geschäfts u. der Schulen in Ungarn. Eine Preisschrift. Aus dem Ungarischen von dem Verfasser selbst übersetzt. Gegend von Tokaj, d. 2. Júl. 1808. — A' munka annak a' tollát mutatja, a' ki a' Hamlet előtt álló Praefatiót írta volt, csak hogy ezt úgy írta, a' mint most kell. Hallgatni szabad *(néha!)*: de egyebet mondani, mint a' mit érzünk, soha nem szabad. Sokat szóllottam, és úgy a' mint kell, a' haza szeretetéről. Erre nékem is bajuszvonítással felelhetne valaki 's pergatot vethetne mellé. De ha a' száz aranyat el nem nyerem is — te tudod ha azt reménylem e az Ungarischer Patriot' bírájitól, mondva van a' minek mondva lenni kell; az pedig nékem elég.

Ezen munka írása alatt vettem Munkádat Szemere Pál által Eggenbergertől. Jól esett, hogy épen ennek írása alatt vettem. Igen sokban segített, vezetett. Sok helytt nem eggyez gondolatunk: de mi szükség arra? Mintha másként gondolkozni szabad nem volna. Csak valaki intolerans ne légyen, csak valaki tudatlanságból ne ejtsen hibákat, csak valaki makacsúl ne vítassa a' miket tanít, mint a' hogy a' Dalai Lámák szokták ..... Debreczen mindég kikapja tőlem a' magáét. Az eggy fatalis Dea Debreczen. Júdának ki kellett kezéből

tekerni a' királyi pálczát, kivált mivel látjuk, hogy sokakat elvakít szemfényvesztő fényével. Olvassd-meg kérlek a' Sylvester előtt álló második előszót és a' jegyzéseket. — Hogy Víg Lászlót megcsapkodtad, azt ugyan igen jól cselekvéd. Az a' *holnap* vagy a' *hónap* vagy vagy nem is tudom *mi* a' legszenvedhetetlenebb csevegés. 'S a' jámbor többet is csinál ollyat. Midőn a' *cz* és *cs*, 's az *ő* és *ű* ellen kikölt a' Hazai Tudósításokban, akkor én neki igen modeste feleltem: de Kultsár ki hagyta az Ujságaiból, 's ez engem abban a' gyanúban erősít-meg, hogy ez a' Víg László Kultsár körűl él és ujságleveleiben őtet segélli. Egyéberánt ha a' Verseghio-mastixot három álképbe öltözött ember írta e Révainak plánuma szerént és szemei előtt, vagy Révai írta maga, azt mind ez ideig nem tudom. A' munkát útálom, undorodom tőle: de, valljuk meg: et heic dii sunt! 's valljuk-meg, hogy Verseghy megérdemlette a' korbácsoltatást és hogy az ő írásai szükségtelen 's rút anomaliákkal vannak ellepve. De mit szóllok erről itt? Olvasni fogod Sylvesteremet, 's meglátod, mint itélek.

Édes barátom, hogy Diogenesben ejtett hibámat kimutattad, azt néked annyira nem veszem rosszúl, hogy szintén örvendek neki. Nincs semmi ízetlenebb mint a' mindenkori magasztalás. Hiszen írásaimban még a' legújabbakban is, magam is látom az észre sem vett botlásokat: hogy ne vehesse azt tehát más is észre? — Eggy valaki minap azt írta nekem, hogy Egyveleg Irásimnak kiadott kötetét recenseálni fogja eggy kritisches Blattban. Protestáltam ellene, 's azt írtam, hogy azt ollyantól szeretném látni, a' ki engem nem is ismér. Gróf Desőffy minap írá-meg nekem eggy beszéllgetését eggy valakivel ezen kötet eránt. Gáncsot nyertem, nem javallást. Csak hamar a' javallás után maga is megérkezett; ebéd előtt jött 's itt hált. Látván hogy nem kedvetlen, sőt igen kedves a' gáncs, jónak látta megvallani, ki ítélt úgy. Az a' ki a' Biblia szerént a' szíveket és veséket visgálja, tudja, hogy azt úgy szeretem mint az előtt. Ha Desőffyt elárúlhatnám, szóllanék vele, és megmutatnám hogy nincs igaza. Hiszen én abban az egész kötetben nem azt akarom mutatni, mint szóllanak a' magyarok, hanem azt, hogy a' csínra jutandó magyarnak mint kell szóllania. — A' Fő Ispán velem most sokat szólla Kisfaludinak Regéji felől. El vala általok bájolva, azt mondja. — Desőffi a' kesergő szerelmet csudálja, 's útálja a' *pípás* Poétát. Én sem eggyikkel nem tartok, sem a' másikkal: nékem a' boldog szerelem sokkal, de igen sokkal kedvesebb. Egyéb eránt az én Poétáim ***Virág, Kis, Dayka.*** Eggy *valakinek* a' neve csak eggyszer

fordúl-elő írásodban. Ha Te is úgy nézed e azt vallyon mint én? Úgy látszik legalább. — Erről sokat lehetne szóllanom — szóllanunk. — Élj szerencsésen. Ölellek. —

[Eredetije Zádor Gyula birtokában volt.]

1335.

Rumy Károly György — Kazinczynak.

Schmölnicz am 12. August 1808.

Hochwohlgeborner Herr,

Verehrungswürdigster Freund!

Glücklich bin ich von Igló in Schmölnicz angelangt und habe bereits mein Predigeramt angetreten. Am 29 July wurde ich in Eperies durch den Superintendenten ordinirt.

Da weder meine Zeitschrift noch der Anhang meines Musenalmanachs im Druck erscheinen kann: so sende ich Ihnen Ihre Pränumerationsgelder zurück, nämlich 24 rfl. für 2 Exemplare der Zeitschriften (für Sie und Herrn von Cserey) und 2 rfl. für zwey Anhänge des Musenalmanachs.

In N° 71 der Göttingischen gelehrten Anzeigen vom laufenden Jahre steht eine vortheilhafte Recension meines Musenalmanachs, die im Namen der Göttingischen Societät der Wissenschaften verfasst ist und Heyne selbst zum Verfasser zu haben scheint. Diese vortheilhafte Recension brachte die Wiener gegen die ungarische Literatur so auf, dass sie in die vaterländischen Blätter eine Antikritik einrücken liessen, in der auf den Recensenten und auf mich geschmäht wird. Von dem Verfasser dieser Antikritik scheint auch die Schmährecension in der Halleischen allgemeinen Literatur-Zeitung herzurühren.

Mit vollkommener Hochachtung und Freundschaft

Ew. Hochwohlgeboren

gehorsamster Diener

Carl Georg Rumi.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1336.

Kazinczy — B. Prónay Lászlónak.

Nagy Méltóságú Báró, Fő Ispán 's Titkos Tanács [!],
Kegyelmes Uram!

Excellentziádnak parancsolatja teljesedést ért 's pályaírásom eddig a' Tübingiak' ítélőszéke előtt van. Mottóm Schillernek Don Karlosából van véve: *Stolz will ich den Spanier.* Ezen ígéknek értelmét megmagyaráztam az írásban. Ha az idő' környűlállásai megengedendik a' Tübingiaknak, ők nem sokára ítéleteket adják a' *Morgenblatt*ban, 's Excellentziád ezen mottóról reá ismér, melly szerencséje lett az én munkámnak. Sokat reá mernék tenni, hogy a' koszorú enyém nem lészen. Azonban én örvendek, mind azért hogy a' jó ügy mellett szóllottam, mind azért hogy Excellentziád parancsát teljesítettem, hogy a' vivók[1] köztt felléptem. Nem *okok* kellenek arra, hogy az igaz hazafiak fő kívánsága teljesítessék.

A' felküldött írás németűl van téve. Titulusa ez: Über die Erhebung der ungarischen Sprache zur Sprache des öffentlichen Geschäftes und der Schulen in Ungarn. Eine Preisschrift. ***Aus dem ungarischen durch den Verfasser selbst übersetzt,*** — 's 200 lapnyira ment. Most tisztázom mind magyarúl mind németűl, olly véggel, hogy mind a' két nyelven ki is adjam, ha a' Censura kegyessége megengedi. A' munka okosan és tisztelettel van írva 's nincs benne semmi, a' mi a' részre nem hajló Censúra engedelmét meg ne nyerhetné, — legalább Gróf Desőffy József, ki azt nálam olvasta, nem akadott-fel semmiben. — Igyekezni fogok rajta, hogy azt Excellentziádnak minél lehet elébb megküldhessem, hogy annak a' nagy és tisztelt férjfiúnak érthessem ítéletét felőle, kinek parancsolatját teljesíteni gyönyörűségnek találván, pályavívóvá lettem, mely semmi esetben szándékom nem volt volna.

Ajánlom magamat Excellentziádnak hathatós kegyelmeibe 's a' legszentebb tisztelettel maradok

Excellentziádnak

Széphalom, Aug. 14d. 1808.

alázatos szolgája:
Kazinczy Ferencz mpr.

[1] Az eredetiben «vívők», tollhiba.

A borítékon:[1]

à Son Excellence Monsieur le Baron de Prónay, de Tóth Próna, Supréme Comte du Comté de Csanád, Conseiller Intime d'Etat. etc. etc. *à Pest.*

[Eredetije a b. Prónay István péczeli levéltárában.]

1337.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné,

tisztelt kedves barátném!

Nagyságodnak kegyességéhez én olly kérést is merek intézni, a' mellyet máshoz tenni szemtelenség volna. Engedjen szóllanom Nagyságod tartalék nélkül. —

Házasságbeli lépéseket nem minden esetben kezd a' férfi: én tudok egynehanyat, a' hol a' leány részéről kezdették azokat tenni elébb. Más az mikor valaki valakit valakire köt, tól; más mikor a' leánynak vagy szüléji, vagy rokoni az eránt gondosok, hogy a' serdülő leányt szeretetre méltó Ifjú ismeretségébe juttassák, és ne a' magok fantáziájoknak, ámbitiójoknak, fösvénységeknek áldozzák-fel őket, hanem úgy adják eggyüvé, hogy a' legbizonyosabb kinézések lehessen, hogy gyermekek az Ifjú által 's ez viszont a' leány által boldog lészen. A természet, a' sors senkinek sem adott-meg mindent, 's ha megadott is mindent, azt bizonyosan nem adta egyenlő mértékben. Ha tehát úgy esik az asszortirozás, hogy a' mi híja az eggyiknek van, a' másik azt bőven birja, a' dolog igen szépen pótolódik-ki. — Minekelőtte a' textusra szállanék, hadd tégyem azt az esküvést, hogy Nagyságodat parancsolat nélkül, egyedül magam mozdúltomból kérem-meg. —

Kazinczy Péter bátyámnak három leánygyermeke van, 's nincs fija. Az első feleségétől született két leány nem csak férjhez van adva, de egészen ki is vannak atyjok által fizetve. Most élő feleségétől eggyetlen eggy leánya van, 's több gyermeke nem is lehet. Ez ezidén lépett a' 15ik esztendejébe, eggy kis termetű, szép ábrázatú, jó nevelésű, igen jó erkölcsű, egésséges gyermek. Cultúrája annyi van, hogy mindenütt megjelenhet, tud a' magyar és tót nyelven kivül mind németül, mind francziáúl. A' Bátyám birtoka ma is megér háromszázötven ezeret, 's ez egyedül erre a' gyermekre néz; mivel pedig a'

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

bátyám nem csak nem veszteget, hanem inkább igen kereső gazda, nincs bizonyosabb mint az, hogy a' gyermek fél millióval fog birni. ha szüléji csak tíz esztendeig is élnek még. Péterné többé nem szül, abban az időben van. — A' gyermek lévén szüléjinek minden örömök. 's tőlök várván azt a' gyönyörűséget, hogy benne fijat találjanak, mellyet tőlök a' sors megtagadott, óhajtanák, hogy a' kis Sophie ne csak szerencsésen, hanem fénnyel is menjen férjhez. Azt annyi pénz mellett lehetne reményleni, ha a' lyány beteges, rút, neveletlen, rossz volna is; hogy ne lehetne tehát midőn mindezeknek ellenkezője. Nézzen ki Nagyságod nékem eggy második Teleki Jóskát, az az ollyat, a' kinek fényes neve 's rokonai 's mívelt lelke, tiszta erkölcsi légyenek, 's a' ki kálvinista légyen és ne vesztegessen. Ezek olly qualitások, — a' két utolsót értem 's melléjek még az erkölcsök tisztaságát számlálom — a' mellyeket még a' czifra név mellett is megkíván a' bátyám; mert millióval birhat az, 's akár melly czifra névvel ragyoghat, de ha kálvinista nem lesz, 's erkölcsei nem tiszták, füst van az orrában 's veszteget, — az bizonyosan a' bátyámnál leányt nem kap. Ő a' lyányát *szerencséssé* akarja tenni, 's tudja, hogy éretlen ember birtokában az nem lehetne. Én a' mostani Császár Budai koronátiójakor eggy ifju Gróf Kendefit ismertem. Az akkor Göttingából jött 's himlőben megholt. Olly ifjat szeretnék a' húgomnak. —

Ha Nagyságod az én kérésemet teljesíteni méltóztatik, mind a' húgomat szerencséssé teszi, mind eggy jó ifjat. Nagyságodnak eggy *Náni* nevezetű rokona körűl egynehány esztendővel ezelőtt egymást űzték az Erdélyi kérők. Azok köztt, a' kiket Náni körűl láttam, én az eggy Jóskát nézem ollyannak, a' kit ide szeretnék szívni.

Nagyságod engem régen nem látott, 's sok esztendők olta a' gondolkozás változik, szükség tehát, hogy magamat magyarázzam. — Én tituluson nem kapok; az belső érdem nélkül csak a' bolondok vágyása. De emberek köztt élvén, vagy azt kell követnünk a' mit ők becsűlnek, vagy örök collisiókba hozzuk magunkat a' világgal, 's valljuk-meg, fáj az mikor az embernek ezt kiáltják: *félre!* ha azt bolond kiáltja is. Familiáról elfeledkezni és Brink Gottfriedhoz menni, ha Brink Gottfried derék ember is, szint olly bajos dolog, mint csak pénz miatt venni-el valakit. Én megmutattam, hogy volt erőm mindég, pénzért és connexiókért *vonszódás nélkül* senkit nem venni, még mikor kinálások estek is.

Cselekedje azt a' grátziát Nagyságod, és nézze-ki a' Telekyek, Bánfiak etc. köztt, hol kap eggy házasodni való jó ifjat, a' kinek

talán mindene van, csak pénze nincs, 's súgja meg azt nekem, 's ha módját ejtheti, súgja-meg azt a' legénynek is. T[eleki] Jóska látta a' húgomat, 's tudja, hogy nem csak nem nyomorék, hanem nem is rút kis leány, szőke, szép képű, jámbor, elég mívelt lelkű annyira, a' mennyire egy mívelt lelkű Ifjú kezére jutván szükség hogy legyen. Nagyon lekötelez Nagyságod ezen kegyessége által.

Ajánlom magamat kegyességeibe, feleségemmel 's leányommal 's maradok

Nagyságodnak

Széphalom 17. Aug. 1808. alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Döbrenteyt köszöntöm, 's azt izenem, hogy Makbethet nem fordítottam, 's a' mi volt is elégettem, Himfynek pedig ma vevém első levelét.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1338.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 17-dik August. 1808.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Szivessen köszönöm Barátcságodat: hogy az által küldött Emlékek iránt itéletedet velem közlötted, és utasitásodat adni méltóztattad, örvendem különössen, hogy izlésünk meg egyezett, mert én is, és feleségem is a pyramis formájút választottuk volt, és én is éppen a szerint fen akadtam a kalamárison, és porozón; már tehát e mellett fogok maradni; a helj ugyan, a hová gyön, nincs szabad ki nézésű heljen, és eszt magam is nagyon sainállom.

Én a Döbrentei Verseit egésszen úgy, a mint hozzám küldötte, közlöttem veled. — A vellin papirosra való nyomtatásodat eggy Atyámfia vette meg, Cserey Miklós, ki is assessor super numerarius az Erdélji Királji Táblán, velem eggy familiabul, de más ágbul való. — M. Wásárheljrül az Ipom tudósit, hogy ott jó kelete lesz exemplároidnak. Én el keléseken tökélletessen igyekezni el nem mulatom.

Herczeg Rainer Erdeljbe gyövetele költemény hir volt; a Comandirozónk, Gr. Kollowrath Liebstainski, haza érkezett már. Diaetank

és Insurectionk Nékünk is lészen. E Tárgyba barátságos Tanácsodra nagy szükségem vagyon. Két vármegye gondolkodik úgy, hogy engemet ezen Diaetara, Deputatussának küldgyön, de meg vallom Neked *sub rosa,* irtózom iljen qualitasba menni azért, mivel alig ha ezen Diaeta Törvény rontó Diaeta nem lészen, és így nem szeretném homáljba hozni a maradék előtt Nevemet; én Regalista lévén, a' Diaetara úgy is el mehetek, és így immediate a gyalázat stempelje nem üttethetik homlokomra. Mit itélsz Te e felől?

———

Kolosvár mellett Györgyfalván lakó Gróf Lázár István az Ipom testvérit tartotta feleségül, most nehány esztendőktül fogva özvegy. becsületes, derék magyar ember, de egyszersmint 72 esztendős — második gyerek kort érvén, sok gyengeségei vannak: óhaitanam tudni. mit írt eő Néked, mert meg vallom, nem képzelhetem, eö Néked mit irhat.

———

Mivel[1] a Hegy alján jutalmossabban jut az ember asszu szőllo Borhoz, ha aszt szüretkor ott heljbe készittet, Nekem reggeli früschtököm eggy pohárka asszu szőllő Bor lévén, meljre becses ajándékod nektári italt szolgáltata, — nagyon le fogsz kötelezni, ha számomra asszu szőllőt, és ahoz mostot vásároltatván, egy általaggal szüretkor készíttetsz, árát nagy köszönettel meg fogom fizetni.

Munkácson vas rosdával irt Munkádot be köttettem, igen szépen van be kötve, Pesten 47 Rfba került; szeretném tudni meljik esztendőbe irtad, hogy az első lap elibe írhassam. — A Lubint és Annettet is szépen be köttettem, és kéz irásaim közzé heljheztettem, de előbbeni munkád, a munkácsi t. i., meljekbe képed is vagyon heljheztetve, a chatoulomba ál. — A Napokba kaptam Lipsiabul haza eggy igen szép kilenczed fél caratot nyomó égetet Saphiromot, meljet Lisabonbul kaptam volt, és a melj a tüzbe meg fejéredvén, brilliantirozva is igen szépen lévén, úgy jádzik, mind a leg szebb Diamant — carmezirozva van igen gazdagon Brilliantokkal, — Muszka módra — oljan formára, mint feljeb láthatod, igen kevés ember a ki meg ismerje, hogy a közepén lévő solitenz nem igaz Diamant, 535 Rftért foglalták Lipsiaba — de annak, a ki onnan haza hozta, Nékem igér-

[1] Itt, e kikezdés előtt, az eredetiben egy fölfelé fordított paralellogramm van rajzolva, a melynek mindkét hosszú oldalához egy egyenszárú háromszög van ragasztva. Kezdetleges tollrajz.

tek 7000 Rftot, meg vallom, gyereki indulattal örvendek ezen gyűrűmnek, hogy oljan szépen sült el. — Most képedet fel küldöttem Lipsiaba Rosthoz, hogy a szerint gyűrű kőbe fel emelt munkával ki metczettesse. Bal kezem mutató újján fogom aszt gyűrűbe viselni — szívem részin — meljbe holtig lakozol úgy is. Az a czélom, hogy Hazád béli kővel carmesiroztassam, mely végre szép tűz opálokat fogok szerezni. Hogy jobban ki vehesd munkáját szép saphiromnak, a gyűrű formáját egyenesen raizoltam — t. i. a két oldalat is ugyan azon lineaba, meljek az uijat borittyák.

Kis Imre Urnak éppen most vészem következendő levelét: «A Ttes Kazinczÿ Urnak szólló 1012 Rf. kezemhez vettem, de felőllők még eddig Tekintetes Kazinczy Ur semmi rendelést, sem előre leg kissebb jelentést sem tett. Én a mostani vásárt el várom, hogy vagy maga meg jelenne, vagy ezen pénzrül rendelést tenne, azután pedig el küldöm Kassára, mert ezen utat mutatta a minap, mikor valamelj kevés pénzt kellett hozzá küldenem; ha tehát most mást nem mutat, ezen fogok járni, a fel cserélésig pedig ezen irásom qvietantia heljet szolgálhat. Debreczen. August 13. 1808.»

Az ide zárt papirosra [1] irt becses ritkaságok, ugy értettem, Nálad meg vannak — hogy lehetne azokat más exemplárban meg kapni?

Feleségem tisztel, én meg nem szünök lenni igaz hived

Csereÿ Farkas mpr.

Kivűl:

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak p. Debreczen, S. A. Uihelj, *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1339.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Kölcsey Ferencznek Kazinczy Fer. baráti idvezletét.

Édes Öcsém Uram! Sietek ezen levelemmel, hogy ez még Debreczenben találja kedves Öcsém Uramat, attól félvén, hogy ha késem, nem fogja vehetni. Kedves Öcsém Uram, le van verve dalának crizise által. Ne úgy, édes Öcsém Uram! — Eggy Angol Irónak eggy derék Ifjú valamelly munkát vive megtekintés végett. Ez nagy gond-

[1] A levél melléklete hiányzik.

dal karimázgatta be nem csak minden sorát, hanem minden betűjit is, úgy hogy midőn a' kézírást visszakapta az ifjú, eggy szót sem tudott dechifrírozni. Hátúl pedig ez a' sor vala a' Criticus kezével írva:

Kezdő Irónak abban áll a' legfőbb mestersége,
ha sokat tud törlögetni a' maga írásán.

Nekem úgy látszik, hogy az Ángolnak igaza volt, 's ha magamat szabad volna példáúl előhoznom, azt vetném mellé, hogy én legalább e' mesterségbe derekasan belé tanúltam, mert egész életemben ezt csinálom. Eljön az idő, édes Öcsém Uram, hizelkedem magamnak vele, hogy Öcsém Uram meglátja Széphalmot, 's akkor mutatni fogom, mint törlögetek. Rochefoucauldomnak az íveit e' holnapban kapám-meg Bécsből megtekintés végett, 's ismét törlöttem benne. A' Sylvester Praefatióját harmadikszor nyomtatják most. A' Tübingi pályairás pedig, melly csak 200 pag. in 4°, csak nem fél rizma papirosomat emésztette-meg, *periturae parcere chartae!*

Ne engedje kedves Öcsém Uram magát leverni, sőt épen ez gyúlassza új próbákra. Addig kell próbálni, míg valami elsűl. Gyakorolja kedves Öcsém Uram, a' Gőthe intése szerént, eszét, szemét és kezét, 's mind addig gyakorolja, míg valami tökélletest nyújt. A' nagy Pászthory azokat az ifjakat, a' kik körűltte kezdték szolgálatjaikat, az elkeseredésig kínzotta. Csak akkor van *jól* valami munka, mikor már *jobb* nem lehet. Ezt kiáltozta nekik mindég. De nem lehet mondani: Mester, gyógyítsd magadat! mert a' tanítványnak nem csak addig kell törekedni, a' meddig a' mester eljutott, hanem tovább; 's osztán nyomorúlt vigasztalás az, a' mellyben azt mondjuk: Te sem tudod jobban, 's talán így sem. — Nagyon eltévesztettem volna a' dolgot, ha a' kedves Öcsém Uram elszomorodása fel nem derűlhetne, czélom legalább egyéb volt. — Éljen szerencsésen kedves Öcsém Uram, 's ne szűnjön-meg szeretni. — A Sinai könyvei felől köszönöm a' tudósítást. — Széphalom 19. Aug. 1808.

Kedvesen venném, ha kedves Öcsém Uram szemmel tartaná mit fog mondani Debreczen a' Sylvester praefatiójára 's az ott előforduló scholionokra? 's a' Varjas *e* vocalisú éneke előtt állóra.

Kivűl:[1]

à Monsieur Monsieur François de Kölcsey à *Debreczin au Collége.*

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

[1] A czím fölé Kölcsey ezt írta: «d. 30. Aug. 1808. K. F.».

1340.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Aug. 19d. 1808.

Édes barátom!

Az az aggódás, melly a' Sopronyi tűznek hallására szívemet elfogta, mélyebben éreztette velem, mennyire szeretlek, mint magam is hinni mertem volna. Rettegtem, hogy magadat, kedveseidet valami szerencsétlenség érhetett. Melly igen örvendetes vala tehát előttem az a' hír, mellyet hozzám a' tegnap késő estve érkezett leveled hoza, hogy a' pusztítás' Angyala kár nélkül méne-el küszöböd előtt! Szívem igen nagy gondtól szabadúla-meg.

Az én Bécsi útam mindég halad. Ott az Ipam eggy processust nyere-meg anyja után, ki B. Pfeffershoven leány és így német születésű, de magyar nembe házasodott atya' gyermeke volt. A' per szerencsésen dőlt-el a' legfelsőbb Instantiákon is, azonban holmi Conscriptiók etc. még késlelik az executiót. A' Prókátor maga kéri az Ipamat, hogy a' Napam csak akkor indúljon, mikor ő fogja javaslani. A' Bécsi út nékem sok reménylt örömöket nem fogott volna adni, ha elégtél volna, mert úgy Sopronyt bizonyosan nem láttam volna meg. Inaim annyira elgyengűltek, hogy a' szenvedés' scénájit nem nézhetem. Inkább szenvedem e' bajt, mint hogy azt más által lássam szenvedtetni. 'S arra soha sem vagyok gyengébb, mint mikor a' szerencsétlenség azokat éri, a' kiket szívem szeret. Ez valóban *testnek elgyengűlése*. De azt egyéb esetekben is tapasztalom nem csak sajnálva, hanem pirúlva is. Eggykor gyönyörűséget érzettem minden veszedelemnek reám törésében: rettegés nélkűl láttam a' mennykövek' fellobbanását. Most nem búvok-el, mint sokan, előle: de nem szeretem, ha feleségem 's cselédeim ollyankor csak meg is mozdúlnak a' szobában. A' férji, atyai érzések szűlik e ezt a' kislelkűséget? — A' mit a' halál félelme felől, a' Révai születése napja felől tett jelentésben írtam a' Hazai Tudósításokban, szívemből kikapott megjegyzés, és magamnak apologiája. —

Révairól esvén emlékezet, hadd mondjam itt mingyárt, hogy szeretném ha Sylvesteremet, melly *Magyar régiségek 's ritkaságok* nevezete alatt lépett-ki a' sajtó alól e' holnapban, legalább Praefatiómat 's jegyzéseimet magadnak felolvastatni parancsolnád — szemeidre nézve mondom *felolvastatni* 's nem *olvasni*. Azt fogod itélni Előszavaim felől, hogy szükség felett hosszak, és hogy mire való

mindent elmondani, a' mit tudunk. De, édes barátom, értsd mentségemet. Sylvester és a' melléje vetett két társ azért veszett-el először, mert testetlen könyvecske volt. Másodszor adatván-ki, vastagitani akartam, hogy ismét el ne veszhessenek, 's mindent elkövettem, a' mi vastagithatta. Már nyomtatták Sylvestert, mikor az a' gondolat ért, hogy Varjast is melléjek vegyem, 's a' könyv úgy járt mint az az épület, melly nem régi planuma szerént épül, hanem toldoztatik. Azonban hízelkedem magamnak vele, hogy a' honni Múzsák még is nem vetik meg az áldozatot. Legalább az Utólírásban az, a' mit a' Debreczeni Grammatika Irója 's Révai felől mondok, kedvessé tehetnek a' jóknál. A' Révai Apologiájában melegen ömlött-ki szívem. Te gyönyörködve olvastad mit tészek Daykával: hogy ne gyönyörködnél tehát azon is, a' mit Révaival tettem? a' Debreczeni Grammatikára pedig azt mondom, hogy Luther is Idoloclasta volt. Vannak esetek, a' mellyben az is kötelesség. — Cselekedd azt énérttem: olvassd-meg azt, és ha javallásodra érdemes talál lenni, írd azt nékem édes jutalmúl, hogy szíved a' Révai apologiája felett *felmelegedett.* Te tudod mint óhajtok ollyat *Töled* hallani. Egyéb eránt az az Utólírás olly sietve készült az Ujhelyi gyűlés alatt eggy estve, hogy időm sem vala magamnak párban megtartani. — Ha igaz az. hogy *szép lelkeket napok' fogytáig formálni* kedves dolog 's dicséretre érdemes: úgy nem kétlhetem, hogy azt javallani fogod. Mikor írtam ugyan, Te valál mindég lelkem előtt; azt kérdtem magamtól. hogy mit fogsz Te mondani reá, ha majd olvasni fogod. 'S mivel így írtam, reménylem, hogy az az írás szép lelkeket napok' fogytáig fog formálni! —

Kisfaluditól eggy igen szép levelet kaptam. Azt is istenek sugallták. Csak a' stylus is érdemli e' dicséretet. Lessz idő, hogy azt leírom Neked, minthogy látni minapi leveled szerént óhajtod. Complimentet tesz nékem, hogy én serkentettem etc., hogy Gessznerem Idylljei etc. etc. Meglehet, hogy ez néki akkor tetszhetett. De hogy írhat illyet az, a' ki a' szerelem' boldogságait írta? Én pirúlok azon gyermeki munkáért 's az illy complimentért, 's alig várom, hogy újabb dolgozása megjelenhessen. Noha a' ki bír elég erővel azt vallani, a' mit hiszen, azt vallhatja, hogy a' későbbi kidolgozásaink is pirítgatnak. A' gaz Haykul e' holnapban küldé meg nékem a' Rochefoucauld próbaiveit. Be sokat leltem ott is törleni valót. — Illyen a' könyvgyártói dicsőség!

Pályaírásom elment. Az a' jutalmat bizonyosan el nem kapja. Azonban még is örvendek, hogy írtam. Mottóm ez: *Stolz will ich den Spanier.* Don Karlos III. Akt. 10. Auftr. — A' czímlapon pedig ez áll: aus dem Ungarischen von dem Verf. selbst übersetzt. Ez mentségül is lehet a' sok barbarismusokért, de ollyan forma is, mint midőn Paulus Aemilius, ámbár maga görögül jól tudott, a' deákúl nem értő Macedókhoz *tolmács által* tartotta beszédét. Egyéb eránt tanácsodat követtem 's köszönettel fogadtam. Elfojtottam azt a' mit elfojtani kellett. De mit mondhat az ollyanokra, a' millyek itt állanak, az, a' kinek megbántás az, hogy mi Magyarok akarunk lenni.

Gróf Szapári Péter, ki Sopronyban is birtokos, itt is, az ő Felsége Januáriusi Menyegzőjekor Statsrath Baldacci Úrnál esedezett a' Szala Vármegyei Administratorság eránt. Ez, kihallgatván, azzal felelt, hogy jobb kezével beretvált orra alján tett olly mozdúlást, mint a' ki a' bajúszt szokta végig rántani, bal kezével ugyan ollyat a' másik orralján 's lakónisch ezt mondá hozzá: Pergat. — Ezt a' Gyűlésünk olta óhajtottam veled tudatni. Ott hallottam magától Szapáritól. — Keserves dolog! —

Halljad a' Pályaírást. — A' Praefatio egészen elmaradt.

§. 1. (NB. §. jel sohol nincs az én írásomban mint a' Telekiében; ezt itt csak az extractus miatt teszem.) A' haza' szeretete eggyike a' természet legszentebb érzéseinek. Nem rettegi az az értelem' ítéletét; de nem vár annak felszabadítása 's javallása után, 's a' vett jóknak hálás emlékezete nélkül is foganattal hat minden el nem fajúlt szívben. Szent az, mint a' gyermeki hűség 's szülei szeretet. Jaj az olly atyának (ugymond Rousseau, — 's ez nem csak a' ház, hanem a' haza tagjaira is illik), a' ki az észtől koldúl okokat, melylyeknél fogva neki gyermekét szeretnie kell: én az olly atyát szeretem, a' ki gyermekét azért szereti, mert az az ő gyermeke, 's a' patriotismus nem ellenkezik a' Cosmopolitismussal: ez amazt csak nemesíti. Valamint az az atya volna esztelen és igazságtalan, a' ki a' maga nyomorék gyermekét szebbnek nézné, mint a' más ép és deli, etc. — 's az a gyermek, a' ki a' maga minden ragyogás nélkül való atyját annyinak nézné mint a' torsa atyját, kit nagy tettei naggyá tettenek: úgy igazságtalan volna az a' Magyar, a' ki nem ismervén vagy ismerni nem akarván a' maga nemzetét és honnját, magát esztelen gőggel mérsékelné a' nálánál igen sok és igen nagy tekintetekben boldogabb némethez, olaszhoz, franczíához, 'stbb. Szerencsére

a' természet még a' San-Marinói polgárkának 's a' Grönlandi halfogónak is adott okot arra, hogy hazáját szeresse 's sorsának örvendjen: 's ha vannak is esetek, mellyek a' szerencsétlen Teucert Salamist elhagyni, magával elvinni 's másutt állítani kénszerítik: útálatosbb a' nemesbb érzésű ember előtt semmi nem lehet, mint az a' Sváb, a' ki szülötte földjét elhagyja 's oda mégyen lakást venni, hol jászla bővebben telik. — §. 2. Ez a' nagy érzés igen tetszetes bélyegje a' Magyarnak. Mint a' zsidó fordúl Jeruzsalemnek midőn imádkozik, a' szerint fordúl ez a' külföldön honnja fekvése felé etc. etc. etc. — §. 3. Nem vad buzdúlat ez, nem a' puszta szokás míve, nem a' más nemzetek megvetése. — §. 4. A' hazai nyelv a' nemzet szeretetének legszorosbb kapcsa még azoknál is, kiknek nemzete külömböző státusokra szaggattatott. Illyen a' német, olasz. Nem kell e tehát nálunk igen nagy becsben lenni? — §. 5. És még is mi nem a' magyaron írtuk törvényeinket. Miért? Miolta Austr. Királyaink vannak, ezt megváltoztatni nem lehetett, mert ők a' nyelvet nem tudták. Historia linguae hung. in administratione publica, pag. 17. in 4-o.

Erste Abtheilung. Melly nyelvet kíván polgárinak a' Magyar nemzet' java 's dicsősége? — §. 1. Eggy nemzet sem élt a' törvényeiben, köz dolgai folytatásában, oskoláiban idegen nyelvvel. Graecia. Roma. Uj népek. — §. Ezt helyesen. Mert míg Róma a' Graeculusoktól tanúlta a' Philosophiát, míg ifjai az Ilisszus partjain tanúltak, míg Olasz országban a' Capitoliumból elűzött Tudósok 's Spanyol országban az Arabszok a' magok nyelvén mívelték a' tudományt, kevés ment köz haszonba. Ha a' franczia nem a' maga nyelvét mívelte volna, hanem az olaszokén tanúlt volna 's az Anglus és Német a' francziáén, vagy ha ezek az Erasmus, Baco és Ilmanus nyelvén tanúltak volna, mi lett volna úgy a' nép cultúrájából? — §. Mit használ Magyar országnak, hogy Corvinus etc. hogy virágozzék ott a' tudomány, a' hol az asszonyi nem cultúra nélkűl marad 's a' gyermek 7 esztendőt buta ábrándozásban tölt. Rousseau 7 esztendős korában már Plutarchnak biographiáját olvasta az atyjának, lelke lángot kapott illy gyenge korban. etc. etc. §. Sőt a' Corvin idejéig sem szükség vissza menni, 1780 előtt Erlangi német 's Lipsziai 's Bécsi deák újságokat olvastunk, 's mik voltak akkor a' mi öszvejöveteleink 's mik most? — §. A' hol a' hazai nyelv nem virágzik, ott nem írnak könyveket, mert a' ki eszes, tudja, hogy prostituálja magát a' ki rosszúl ír, ha jót ír is. 'S így épen semmi nem íródik. Ha Schillernek francziáúl kellett volna írni, nem volna írva Don

Karlos, sem Tancred és Merope, ha Voltairnek csak deákúl kellett volna írni. — §. A' deák nyelv uralkodása nálunk azért is veszedelmes, mert elnehezíti az igazi deákság megtanúlását. — §. Ujabb jele a' veszedelmességének Lengyel országban, hol a' nép nagy Masszája rudimentát tanúlván, nem historiát etc. nem volt eszek, a' Király választást eltörleni 's elsüllyedtek. — §. Recapitulatio. — §. Solutiones objectorum contra linguam hungaricam. — Obj. II-o. Az Udvar nem tud, és így nem lehet. Responsum. — Laudes Principis, qui ephorum Görögium filiis Görögium constituit, Piaristam Pető Benedek pro institutione linguae hung. eis praefecit, Márton prof. ap. Univ. Vienn. — Laudes Principis Ferdinandi fratris Imperatricis. Reineri. Palatíni. — Obj. 3-o. Ministerium. Resp. Obj. 4. a' törvény *deák:* hogy lehetne a' per *magyar?* Resp. Ugy mint Erdélyben mindég 's itt sok Vármegyében. Mint Német országban német, holott a' Corpus Juris ott is deák volt, mint a' predikatzio magyar, holott a' Biblia zsidó és görög. — Obj. 5.[1] A' deák nyelv holt nyelv és igy szavainak értelme nem változhat. Illyen kell törvénynek. — Resp. A' deák nyelv ha nem *erudit.* deák, élő nyelv. Nálunk servientes = Nemes ember, comes nem útitárs. — A' hospes Wirth és Gast, és még ezen ambiguitás mellett is kiki tudja, hol mit jelent. Respondetur ad objectiones Fejesianas. Hactenus de eo an *commodum* reip. requirat inductionem linguae hung., nunc an *gloria* idem requirat? — A' magyarnak külömböző nyelve, ruhája van. Valamint az nem illik hozzá, hogy köz helyen, hol a' nemzet úgy lép fel mint nemzet, idegen öltözetben lépjen fel: úgy nem illik, hogy a' hol a' maga méltósága érzésében kell szóllania, idegen nyelven szólljon. Róma nem öltözött görögösen, noha az olly derék Consul, mint Gabinius etc. Paulus Aemil. és a' Macedók. — Der Umstand, dass uns. Vaterland an die Laender von Oesterreich angeschlossen ist, hindert dies nicht Ungarn hat nicht aufgehört ein selbststaendiges Land zu seyn. Unsre Armee trägt ung. Kleidung, während das [!] Böhme, Pole, Oesterreicher deutsch montirt sind, und dies schadet nichts. etc. Wo Laender incorporirt, zusammengeschmolzen wurden, hört jeder Unterschied auf. Nicht so Ungarn. etc. Unsere Regenten geben Beweise, dass sie diese gerechte Ausprüche respectiren. Wien schrieb nach Brüssel franz., in die ital. Provinzen italienisch. Hannower erhielt ihre Befehle von London nicht englisch, sondern deutsch. In Warschau

[1] Az eredetiben tollhibából itt is *4* van.

ist die poln. Sprache die Sprache der Regierung nicht die des dresdener Hofes oder die franz. Die eiserne Krone sitzt auf dem Haupte, welches die der Franken trägt, und doch antwortet Napoleon der Consul italienisch mitten in Paris. Die Könige von Holland, Neapel und Westphalen tragen die Benennung Prince de France, aber in allen diesen Laendern ist nicht die französische Sprache, etc. Sie fühlen, dass die Sprache zwischen diejenigen Schätze der Nationen gehören, die ihnen die theuresten sind, u. brauchen diesen Hebel der Regierung zu dem Wohl der Regierten u. zur Befestigung u. zu dem Glanz ihres Thrones. — §. Unsere Philosophen sprechen viel davon, dass der partielle Patriotismus dem Ganzen Eintrag thut. Igen, de csak ha külön czélokra vonsz; ha nem teszi ezt, úgy ganz im Sinne der schönen Dichtung des Menenius Aggrippa, ennek még használ. Diese sehen die Weisheit der schaffenden Natur, die Einheit u. Mannigfaltigheit in eine so schöne Harmonie zu verbinden wusste, nicht ein. Und wenn ein Schüler des Linné das Ertödten vagy csak kihalatását is auch nur der unbedeutendsten Pflanze für eine Art des Mordes ansehen würde: macht sich derjenige, der aus unmässiger Liebe zu seiner Idee ein auszeichnendes Eigenthum einer Nation zum Aussterben zu bringen anrathet, nicht eines politischen Mordes schuldig?

Eine absondernde Sprache, Kleidung, Sitten, Institution geben den Nationen ein gewisses Selbstgefühl, u. dieses erzeugt einen edlen Stolz, der zwar ausarten kann, wie alles, was Erbtheil der Menschen geworden ist, u. er verirrt sich sehr leicht in die Schaaren der Lasters [!], wenn es einmal über seine Gränzen tretet. Aber dieser Stolz steht nach der geistreichen Bemerkung eines römischen Schriftstellers selbst in der Schaar der Laster näher an seine ewige Beherrscherin, die Tugend, als die übrigen. Hin ist das Volk, in welchem diese schöne Flamme erlischt, nie wird es sich, ist es einmahl gesunken, erheben, etc. Der weise Fürst wünscht sein Volk stolz, wie Schiller Philipp II. an unserem Titelblatte. Die Natur war in der Austheilung seiner Gaben gegen unser Volk nicht karg; sie gab uns vieles, was manche andre uns beneiden können. Und doch wo stehen wir am Grade der geistigen Kultur? Lasse man es also sehen wo es steht. Lasse man ihm den Ruhm zeigen wie weit u. warum es zurückblieb, wohin u. wodurch es sich emporzudrängen habe. Dieser Durst nach Ruhm wird dem Wohl desjenigen Körpers nicht schaden, dessen Glied es, zu seinem Glück u. dem Glück des grossen Körpers ist.

Zweyte Abtheilung. In wie weit würde es ausführbar, etc. — Und welche sind diese Nationen? Felelet reá 3. paginán. Ungarns Bewohner sind der Zunge nach nicht aufgezählt. Die Ungarn sind aber selbst nach dem Zeugniss des H. Pr. v. Schwartner, dem man den [1] Vorwurf für uns parteyisch zu seyn gewiss nicht machen wird, gewiss die zahlreichste Klasse. Kultsár rechnet die Zahl der ungarisch sprechenden auf 5000000. Sollte diese Zahl auch übertrieben seyn, so ist so viel doch gewiss, dass das ungrische Volk das *erste,* das *vorzüglichste,* das *herrschende* Volk in Ungarn sey.

Nein! hier ist keines das erste, vorzüglichste, herrschende. Das Volk ist eins u. dasselbe, etc. Alles was im Lande lebt, ist hazafi oder Fremdling, non datur tertium. Ungar u. hazafi sind eigentliche synonyma. — Der hazafi hat an der allg. Wohlfarth Theil, er ist hinwieder schuldig alle Opfer zu leisten, welche das allgem. Wohl erheischt. Die Rechte der Verschiedenheit dann zu reclamiren, wenn das Wohl u. der Glanz des Ganzen in der Rede ist, ist List, ist Verbrechen. Forderte das Vaterland von seinen Kindern slav. oder deutsch. Ursprungs, dass Sie den Gebrauch der ihnen angeerbten nicht ungr. Sprache in ihren häuslichen Zirkeln ablegen sollen, dann würde es gegen sie stiefelterlich handeln. Wenn aber der Slave u. Deutsche selbst nach der Aufnahme in den Staatskörper der Ungarn noch immer für einen Slaven oder Deutschen gehalten werden u. die Ungarn in Ungarn überwältigen wollte, dann ist das Verbrechen an ihrer Seite. Der Elsasser spricht zu Strassburg in seinen häuslichen Angelegenheiten deutsch u. der französiche Refugié in Berlin französich: aber jener ist ein Franke u. dieser ein Deutscher der Sprache nach, wenn er als Glied des Volks erscheint, u. Athen strafte mit Tod den Fremdling, der sich die Rechte der Majestät des Volks zueignete. —

In politischer Hinsicht würde die Erhebung der ung. Sprache den Vortheil gewähren, hogy a' legnagyobb része a' népnek megértené a' törvényt és igazgatás rendeléseit, holott most csak Köhlerglaube etc. Pedig gyakorta életébe kerül a' hazafinak a' ***nem-érthető*** törvény által hágása. 2.) Dass der Geist der verschiedenen Nationen in Ungarn sich mehr annähern würde. Példa reá Friedericus Malatesta 1550. artic. 73. — Wir lieben den Fremden der Achtung für unsere Sprache hat: wir bleiben kalt gegen den, der sie nicht

[1] Először *das* volt írva.

achtet. Würde doch die Hoheit des unlängst verstorbenen Erzherzogs Ferdinand Sohnes der grossen Theresia und Vater der regierenden Kaiserin, erlauben, ihn zum Beispiel anzuführen, u. zu erzählen, zu welcher, Fremden fast unglaublichen Freude ung. Landt. Deputirte 1802. entzückt waren, da ihnen der Gütige nach einigen Dankcomplimente in lat. Sprache, weil auch die Anrede der Deputirten in derselben gehalten worden war, Ausserungen seiner Huld in ung. Ausdrücken gab! oder seinen hochherzigen Sohn, den jüngeren Erzh. Ferdinand, der wäre er auch nicht Enkel Theresias u. Neffe Leopolds. unser Stolz seyn würde, so wie er der Stolz unserer Truppen ist! — Die Natur lässt das Guthe wohl überall mit dem Schlechten zugleich, u. oft dicht an einander aufgehn, es giebt aber doch geistige National-Physionomien. Eine der National-Eigenheiten des Ungarns ist Tapferkeit u. hoher Muth. Auch die unter uns wohnenden Abkömmlinge des Svatoplug, auch die sich zwischen uns verirrten Abkömmlinge des edlen Cheruskers haben oft die gerechtesten Ansprüche auf Heldensinn: aber man vergleiche den slavischen Bewohner der Krajnya oder den deutschen Bergmann von Schmölnitz mit dem freyen, muthigen Ungarn, der auf den weiten, reichen Ebenen von Debrezin, Belgrad u. Pesth wohnt, welch ein Unterschied. Wer würde diese für ein u. die nehmliche Gattung, für Glieder ein u. derselben Nation halten. Jene schrumpfen unter der Last der Armuth zusammen u. athmen in ihren Eisen u. Kupfer Scharhten den Geist der kleinlichen Sorge mit dem Aushauche des Todes ein, während dass der ung. Csikós wieder Frost u. Hitze alle Ungemächlichkeiten abgehärtet, alle 4 Theile des Jahrs unterm freyen Himmel lebt, u. seine Seele sich im freyen Elemente, wo sein Aug frey umherschweift, wo er u. seine Herde frey umherziehn, den Geist von Grösse, von Unabhaengigkeit, von Kraft u. Selbstgefühl einathmet. Dieser Nationalsinn wird durch nichts geschickter als durch die Sprache mitgetheilt, denn bis sie nicht ungarisch sprechen, halten sie sich für Ungarn nicht. — Keine Nachtheile aus der Erlernung der ung. Sprache. — In Kommerzial. Hinsicht, etc. — Der grösste Vortheil äussert sich in liter. Hinsicht. Die bloss ung. sprechenden' bleiben zurück, denn die Literatur wird nie vollkommen blühen, bis die Sprache nicht von der Regierung gehoben ist. A' mi a' deák nyelv károsságának megmutatására feljebb hozatott elő, most a' magyar nyelv szükséges voltára nézve hozattatik kifejtve elő. U. welche goldene Früchte verspräche die schöne Sprache der Ungarn für die Literatur des neuen Europa,

die ursprünglich orientalisch ist, aber seit 900 Jahren viel occidentalischen Geschmack sich angeeignet hat. Aus der Vermischung dieser zwey schönen Naturen muss nun eine dritte schönere Natur entstehen. Schon hat sie die Laufbahn betreten. Noch ist sie die letzte. Aber bald wird sie sich unter die Glücklichern mischen u. dann zeige die Zeit, etc. Lächelt ein glückl. Erfolg der schönen muthigen, anspruchlosen Lauferin, dann wird die schöngekränzte Gallierin u. Thuiskona ihre Schülerin u. jüngere Schwester mit Liebe umarmen. etc. — Nachtheil: Man könnte fremde Gelehrte zu Prof. nicht berufen. Resp. In ausserordentlichen Fällen könnten diese lat. oder deutsch vorlesen, wie in Göttingen manches lat. gelehrt wird, denn die ung. Jugend würde ja deutsch noch mehr wie jetzt lernen. Und die Staende wollen ja die Einführung der ung. Sprache nicht augenblicklich etc.

III. Abtheilung. Besitzt die ung. Sprache die hiezu unumgaenglich erforderliche Ausbildung? — Als Rudolf I. 1270. u. Eduard III. 1300 die deutsche u. englische Sprache zur bürgerlichen gemacht, als Thomasius deutsch zu lehren anfieng, besassen diese Sprachen den Grad der Ausbildung, den jetzt die ung. besitzt? Obj. Die Induction ist fehlerhaft. Der Reichthum oder Armuth der Sprache bestimmt die Menge von circulirenden Ideen. Die ung. Sprache ist in Bezug auf die Bedürfnisse des Zeitalters ärmer, als jene, etc. — Resp. Man irrt, wenn man glaubt die ung. Sprache werde jetzt erst gebildet. In Siebenbürgen ist sie wenigstens seit Joh. Zápolya bis 1763 in dem unumschränkten Gebrauch der ung. Sprache in öffentlichen Angelegenheiten gewesen, u. Apáczai Csere János hat früher als Thomasius den ganzen Cyclus der Wissenschaften ungarisch bearbeitet. Lob unseren Comitats Magistraten die bessere Aufsätze ungrisch schon jetzt machen, als die latein. vor 1790. u. 1805. waren. Lob der ung. Sprache. Wir haben sogar Chemie u. Algebra gedruckt. Die Sprache, die die zierlichsten Werke der alten u. neuen Classiker übersetzen kann, welche Musarion u. Rochefoucauld etc. aufzuweisen im Stande ist, ist schon gut vorgerückt. — Obj. Was kann aus der Sprache werden, die für Geist u. Seele nur lélek, für verum u. justum nur igaz hat, u. *Sinne, Eifersucht, Liebling, Ungeheuer, billig* kein Wort besitzt. Resp. szellet, besser szellem, igaz u. való, érzék, féltékeny, kedvencz, szörnyeteg, méltány. — Und was war aus der Sprache in der die Pontificum libri und die

Inscriptis der Säule des Duillius? was ward aus der Sprache des Ulphilas durch Luther, Lessing u. Klopstock? Wer hätte je gedacht, dass die Sprache des Hans Sachs, ja selbst die des Haller, Göthe u. Schiller, Ramler u. Wieland, Matthisson u. Voss hervorbringen wird? Besitzt denn die Sprache der Deutschen alles, was [die] der Franzosen hat et vice versa? Weil Cicero weder für Leidenschaft noch für Eifersucht in seiner Sprache Wörter fand, u. sich mit dem Wiedergeben der Ideen des Aristoteles u. Plato eben so plagte, wie Degerando mit den v. Kant u. Herder, war die latein. Sprache untauglich Reden wider einen neuern Philippus zu halten u. über das höchste Gut zu philosophiren? Hat Cicero übel daran gethan, dass er die Sprache der Römer mit einer unsaglichen Qual auszubilden trachtete? wäre es besser gethan gewesen, wenn er die Sprache der Griechen, mellyet Rómában már akkor igen sokan igen jól tudtak, allgemein zu machen getrachtet hätte? — Obj. Ganz gewiss hat die ungr. Sprache poetischen Reichthum, aber nicht auch einen philosophischen. Gemacht zum hohen Fluge, ist sie weniger geschickt zur leichtern Poesie. Zur Conversation ist sie gar nicht. — Resp. Wenn sie den poetischen Reichthum hat, so wird sie auch den philosophischen haben. Auch die griechische hatte eben dieses Loos. So wird unsere Sprache nie das werden können, was die bilderlose nüchterne Sprache der Gallier geworden und unsere Literatur wird selbst in der Gattung der ernsteren Wissenschaft blühend bleiben, wie die griechische. — In der Conversation ist die Sprache durftig, das wird eingestanden. Warum war sie so geworden? Vor kurzem war auch die deutsche noch nicht das, was sie jetzt ist. Wien, Sonnenfels, Blumauer, Ratschky, Alxinger. Wir hätten das vertrauliche Kegyelmed u. Kend der Alten aus falscher Delicatesse nicht ablegen sollen. — Maga ist jetzt fast schon Sie, u. Nagysád wird schmeichelnd jedes Frauenzimmer von vornehmen Rang genannt um die gehässigen Titulaturen zu vermeiden. Gelehrte schreiben an einander wie die Römer. — Skizze der Geschichte unserer Literatur. —

Immer unseliger Vorzug, dass wir Könige wählten, hielt das Vaterland 700 Jahre lang in Flammen, u. Wissenschaften konnten also nie recht blühn. Der andächtige König stiftete zwar schon Schulen, aber etc. Selbst unter Colomann ward kein Ungar gefunden, der die früheren ungrisch verfassten Gesetze ins lateinische

übertragen im Stande gewesen wäre. Man war genöthigt dies Geschäft einem Fremden zu überlassen. Die Kreuzzüge machten uns mit den Künsten der Fremde bekannt, wir folgten Andreas II. nach Jerusalem, aber die Nation fieng erst in Italien Funken des Lichts, da wir Ludwigh I. hinbegleiteten, wir brachten daher neue Wörter fürs Lexicon, Liebe zu die Künste, u. formianische Weinreben für Tokaj. Ludwigh I., sein Schwiegersohn' Sigismund, Joh. Vitéz u. Matthias errichteten Akademien, aber sie gingen bald wieder unter, u. in ihnen ward auf die National-Sprache gar nicht geachtet. Die Jünglinge zogen nach Bononien, Rom u. Paris, aber zum dumpfen Staunen alles [!] dessen was fremd ist gewöhnt, fiel keinem ein, das dort erworbene durch das Medium der vaterländ. Sprache allgemein zumachen. Da wir ausser ein paar Legenden u. Hymnarien nichts ungrisch haben, u. Matthias kein ungr. Buch in seiner Bibliothek hatte, kann man annehmen, dass unsere Alten ungrisch sehr wenig geschrieben haben. Wir konnten aus der tiefen Schlafsucht nur durch die Neuerungen des Mönchs von Wittenberg aufgeschüttelt werden. Durch die Streitigkeiten gewann die vaterländ. Sprache u. Literatur. Nun errichtete der Neophyt Nádasdi Tamás, Ban, bald Palatin, zu Ujsziget eine Buchdruckerey. Az írók elő számláltatnak. etc. — Die Fortschritte sind im XVII. Jahrhundert noch glänzender. Welch ein Anfang. Aber die eintretende Zeiten (Jos. I.) hemmten alles, und bis die Mitte des XVIII. Jahrhunderts erschien kaum ein Werk, das unsere Aufmerksamkeit anziehn konnte. — Das langwierige Stillschweigen ward im letzten decennium der grossen Theresia reichlich ersetzt. Unsere Krieger wurden mit der deutschen Literatur vertraut. Als sie heim kamen, las jeder Jüngling u. Mädchen Gellers Fabeln u. schwedische Gräfin, u. Ramlers Satyren. Viele kannten auch Hallern u. Hagedorn. Friedrichs Ruhm erfüllte auch unser Vaterland u. diejenigen, die um sich Bücher werden nicht sahn, bewunderten den König der Bücher machte mehr, als den der Heere schlug. Nun steckte Kaiser Franz im schönsten Bund mit seinem Swieten, die Fackel der Vernunft in seinem Wien auf, u. ihr Leuchten wirkte auch auf uns wohlthätig hinüber. Die Musen näherten sich wie überall auch hier durch die Grazien vorgebracht. Die Koháry und Csáky öffneten Tempel der deutschen Thalia u. Melpomene in der Mutterstadt des Landes. Ráday, Orczy, Faludi, Jos. Teleki sangen zur ungrischen Leyer, aber ihre Poesien blieben ungedruckt; sie scheuten sich vor dem Anstaunen der Gutmüthigen und dem höhni-

schen Lächeln der Bösartigen. Über unsern Horizon gieng eine schöne Morgenröthe, aber schwere Dünste hemmten noch das lichte Aufstrahlen des schönen Tages.

Dieser ging erst dann in seiner Pracht auf, da diese angebetete Fürstin die liebenswürdigen Söhne des Landes 1760. zu die [!] ungr. Garde aufnahm, u. diesen Gelegenheit sich bot, den schönen Ton der Haupstadt der Monarchie abzulernen. Wien war ihnen nicht Capua, nicht Sybaris. Sie traten im Feuer der Jugend als Schriftsteller 1772. auf. Alex. Báróczy (geb. 1736. 11. Apr.), Abrah. Barcsay († 1806. 3. Mart.) u. Georg Bessenyei traten zugleich auf u. die Nation horchte der nach franz. Geschmack gemodelten Sprache mit Entzücken auf. Ányos schloss sich ihnen an, u. sang die unterdrückten Gefühle seines weichen Herzens in der Einsiedeley des heiligen Paulus. Nicht wenige traten auch in dem Vaterland des Übs. des Telemachs auf, von denen wir nur den Übersetzungen des Cid (Gr. Adam Teleki) und des Belisair. (Freyherr Steph. Daniel) anführen. —

Rájnis, Szabó Dávid, Révai. — — Noch hatten wir keine Zeitungen. Ráth, Péczeli, Görög, Szacsvai, Pánczél, Decsi, Kultsár. — Zeitschriften. Museum, Orpheus, Urania, Helikoni Virágok, Zsebbeli. Kis fängt jetzt eben eine neue an. — Wörterbücher u. Grammatiken. Márton. Révai. — Theater. Muster in Prosa u. Versen mehr darnach gewählt, dass man die Sprache als die Literatur kennen möge.

—

Gr. Jos. Teleki war einer unserer besten Prosaiker sowohl im ungr. als latein. Fragmente seiner Rede aus dem Orpheus II. Kötet. S. 16.

«Treffliche Prosaisten hat auch die ungr. Sprache wenigere, als Dichter. Virág u. Kis gehören in ihre Zahl. Jener hat seinen Styl nach röm. Modellen gebildet u. oft verfällt er mit Wohlgefallen in die Kürze des Sallust u. Tacitus, deren Ernst das charakteristische seiner Schreibart ist. Kis ist Schüler der Deutschen. Seine Gedanken fliessen in Ruhe, in Klarheit u. Ordnung, in schön geschlungenen Perioden, in einer reinen gefälligen, unaffektirten Sprache. Jos. Nagy, Peter Klobusiczky u. Paul Sípos. Da die gekrönte Preisschrift von Kis deutsch übersetzt schon gedruckt wird, so überheben wir uns der Mühe etwas aus ihr herauszuheben u. zu übersetzen, u. machen den Leser nur auf seine schöne Vorrede, die vor Rochefoucauld steht, aufmerksam. Wir führen anstatt anderer Beyspielen aus unserer Prosa eine Probe für die mahlerisch beschreibende Gattung aus den Blättern

der Hazai Tudósítások 1806. an. (Hotkócz. Budamértól a' sárkány forma Karpathusig.)

Rajnis, (geb. 1741. den 4. Jun.) spricht im Schlusse seiner Oden von den verderblichen Sitten der Jugend u. sagt: A' kikre nézvén búra ereszkedik. (Deutsch übersetzt.)

Dr. Joh. Földi: enyém Juliska! Eine Strophe des Liedes griechisch, lateinisch, französisch, italienisch, deutsch, slavisch übersetzt um zu zeigen, was die ungr. Sprache gewinnt, dass sie die suffixa den verbis u. nominibus anschmilzt. *εκ των κολπων Απολλ. ε μ ο υ και Ερατους ε μ η ς ειμ' ηδη εις τον κολπον Ιουλιας ε μ η ς* etc.

Hier eine der schönsten Oden von Virág. Er war etc. Die Nation kennt keinen ihrer Dichter, den sie ihm an die Seite setzen dürfte, denn *Schwulst* ist nicht H o h e i t. A' s z e n t. (hátúl versei köztt.) Dies ist das schönste Gebet, das je von menschlichen Lippen ertönte. Die Seele des Horchers wird von heiligem Dunkel, von heiliger Ahnung ergriffen. Mehr Zartheit ist wohl auch an Matthissons schönen Liedern nicht ergossen, u. in der 4. u. 6. Zeile des ungr. Originals ist die Härte, die sich hier im Deutschen zeigt, nicht. — David Szabó. *Auf einen gestürzten Nussbaum.* Magyarúl és németül. — Gr. Ráday. Hol vannak a' violák? (K. Museum.) — Dayka. Titkos bú u. Esdeklés. — Csokonay. Dann liebenswürdige Dayka gliech er dort, wo er a' legszerencsésebb unter allen unseren Dichtern am meisten, nur waren seine Gefühle nicht so glühend, seine Sprache nicht so edel, oft wohl gar uncorrect u. niedrig. Was Dayka von seinem Gegenstande berauscht sang, sang Csokonay nüchtern. Aber was würde er mit der Zeit geworden seyn. Szemrehányás u. A' Reményhez.

Alex. Kisfaludi zu Simeg gab seine Lieder der Liebe unter den angenommenen Namen v. Himfy in 2 Bänden heraus, von denen der erste die Lieder der klagenden, u. der zweyte die der beglückten Liebe enthält. Sein Ideal war Petrarcha, u. die ersten Lieder der ersten Sammlung waren in dem Thale v. Vaucluse, wohin er als Kriegsgefangen gerieth, gedichtet. Seine Laura, Fräulein Elise Szegedi ist nur die *geliebte* Gattin des Dichters. Hierin gleicht er also seinem Original nicht, der um seine Laura ewig unerhört klagte. Wir müssen aber auch gestehen, dass uns die Lieder seiner beglückten Liebe noch mehr wie jene der sich sehnenden anziehn. Versart u. Situationen sind bey ihm originel, u. er copiert sein Ideal ohne sein sclavischer Nachahmung zu seyn. Auch gehört es zu seinen Vorzügen,

dass er seine Gedichte durch viel Nationen sein erhöhnt hat, u. allenhalben viel Belesenheit u. tiefes Gefühl für alles Wahre heilige Gabe. wahre Lebens-Philosophie verrath. Da der Platz viele dieser kleinen Epigrammen der Liebe auszuschreiben nicht erlaubt, so begnügen wir zweye herzusetzen. — XXXV. Die fleissigen Mäher der Wiesen. LIII. für einen Gott, für ein Vaterland. — Graf Jos. Desőffy geb. 1772. 13. Febr. Diaetai Követje Sárosnak és Zemplénnek 1802, 1805 és 1807. gehört in die Reihe der besten Köpfe des Landes. Sein gebildeter Geist, so wie die reinen Tugenden u. die heilige Treue seines warmen Herzens, zu welchem allen noch sein einnehmendes geistvolles Äussere sich gesellet, machen ihn zur Liebe jedes Guten u. zum Stolze seiner Freunde. Da er ausser der ungr. Sprache auch die lat., franz., ital., deutsche, englische sehr wohl kennt, u. in das Heiligthum nicht nur des Schönen, sondern auch des Wahren eingeweiht ist, u. da er in ewigem Ungang mit den Classikern der Nationen, deren Sprache er kennet lebt, so ist es wohl sehr natürlich, dass er in seinem Reichtum schwelgt, welches sich auch in seinen ungr. Gedichten offenbart. Die hier folgenden Stücke nach Favart, Voltaire u. Lucrez mögen Belege seyn. — General Orczy (geb. 1718. 9. Aug. † 1789. 28. Jul.) war Schüler der Franzosen u. v. Horaz. Viel poetisches Schmuck findet man an seinen Gedichten nicht, aber sie athmen die gesundeste Lebensweisheit, u. eine gewisse sorglose Leichtigkeit, welcher man gerne übersieht, dass ihnen Virágs u. Daykas Kultur gebricht, in Rücksicht der Sprache haben sie aber wenigstens einigen lexicalischen Werth. Bugaczi csárda. — Abr. Barcsay. Innigster Freund von Orczy, mit dessen Gedichten seine Gedichte vermischt erschienen. Ihr Geist war so verwandt, dass man oft verlegen ist zu errathen, wer von ihnen jedes Gedicht verfasst habe. — Elhagytad már Örsön görbe csoroszlyádat. —

Joh. Kis, jetzt ewangelischer Predicator zu Oedenburg (geb. 1770. 22. 7br.) ist Verfasser mehrerer Schriften poetischen, philolog. u. homiletischen Inhalts. Seine Gedichte werden jetzt in 2. Bänden gedruckt. Sie bestehen aus gereimten Versen. Er ist zugleich Übersetzer der Musarion. Hier eine Epistel über den Tod seines Freundes Németh, die wir, da sie noch ungedruckt ist, auch im Original anführen wollen. —

Doch der Vorwurf, den wir durch dieses Meisterstück unserer Dichtkunst zu widerlegen trachten, soll vielleicht nur heissen, dass unsere Sprache zu dem taendelnden Flusse der kürzeren Verse, in

denen Gleim u. Jacobi ihre Episteln geschrieben haben, nicht geschickt ist, weil unsere gereimten Gedichte meistens in langen Alexandrinen geschrieben sind. Wir wollen also zur Widerlegung auch dieses Vorwurfes ein paar Stellen aus der Übersetzung der Grazien Wielands anführen.

A' melly lyány eddig hidegen Futott a' férjfi elől, 's megrezzenve úgy haladt Mint a' vadász előtt az őz a' völgyeken, Most olvadozva ül a' zoldokok alatt; Meglátja az inas Faunus, 's gyors lépteken Siet felé, 's a' lyány most — nem szalad. — — A' gyáva Széladon, ki eddig sohajtozva Fetrengett a' kevély Philinde lábainál, 's bús könyözönre olvadozva, Esküdt, hogy semmi nincs kínosbb fájdalmainál, Sírt, jajgatott, és ijesztgette, Hogy ha reá kegyesbb szemeket nem ereszt, Még megöli magát érette, 's kőszívét még sem érdeklhette, Eggyszerre vérszemet veszen 's csókolni kezd. Haragra lobban a' Philinde indúlatja. De ki tesz fel bosszút szelid leány felől? Nevetve fordúl-el a' forró csók elől, 's végtére még — visszá [!] is adja. — — 'S ím Tithon is, kit eddig hasztalan Serkengetett a' boldog ébredésre A' legszebb melly, a' hév, a' nyugtalan 'S élesztő csók, ifjú gyönyörködésre Emelkedik, 's szép Hajnal, keblednek Rózsáji köztt ismér becsére az életnek. — Und etwas weiter: Eggy myrtuserdő éjjelében, Mellynek árnyékiba szelíd fény ütközött, Fél ébredten, fél szendergésben, Feküdt a' legkiesbb álom karjai között, 's tartóztatni látszott behunyván szemeit, Pilláјin lebegő álma' festéseit. Und hier das Fragment einer Epistel in Versen u. Prosa. Az Excellenz nevezete, Mellyért magát Mihók puffasztja, 'S csikarva gyűlt kincsét fogyasztja, Nézzd, földre hányat ültete. Ez a' bolondság nem aggasztja Kevésre vágyó lelkemet, Eggy hív *Uram, Ked* engemet Bajszos napszámosom szájából Sokkal inkább gyönyörködtet, Mint Pestnek titularéjából Bár melly czikornyás nevezet, Ha rá fondorkodás vezet.

Wir kehren zu unserm Kis zurück, u. schliessen diese Sammlung Proben ung. Poesien mit einem herrlichen Liede von ihm, das wohl der Triumph des ungar. Liedes genannt zu werden verdient. Igaz hát, barátom, etc. (NB. A' titulus el van csirízelve a' felküldött exemplárban.) — Finis.

Ezen énekedet Rumi Károly a' Lipsziai Literatur Zeitung 1807. Decemb. hírem nélkűl recenseálta. CLIII. Stück. S. 2445. Kiírom egészen:

Aus Nro I. können die Auslaender lernen, welchen hohen Grad der Vollkommenheit die ungarische Poesie bereits erreicht habe, da dieser vortrefflichen poetischen Epistel eine treue deutsche Übersetzung beygefügt ist. H. Kis gehört zu den vortrefflichsten classischen Dichtern der ung. Nation. Sein Freund H. v. K[azinczy] ist auch einer der besten classischen Dichtern der Magyaren. Das vorliegende Gedicht des H. Kis ist in seiner Art ein Meisterwerk. Man findet darin den Charakter der didaktischen Poesie mit der veredelten Popularitaet des Briefstyls vereinigt, wahre Philosophie des Lebens, mitunter passend angebrachter Witz, wahrhaft poetische Schilderung, mächtig einnehmenden Ausdruck des Gefühls. Alle vom Verfasser abgehandelten Gegenstaende sind so glücklich in ein poetisches Licht gestellt, dass sie der Phantasie u. dem Gefühl so anziehend erscheinen, als sie ohne poetisches Gewand philosophisch vorgetragen den Verstand interessiren würden. Der Verfasser hütet sich in den Lehrton zu verfallen, indem er freundschaftlich belehrt, sucht er immer zugleich die ästhetische Seite auf, u. macht zu dem Zwecke interessante poetische Digression, doch Recensent will diese poetische Epistel nicht weiter rühmen, mögen unsere Leser selbst über ihren hohen Werth nach folgenden Stellen, die Recensent zur Probe mittheilt, urtheilen:

Énekkel az írigy idön triumfalni, etc.
Haj tövises út az!
Mi a' férjfi maga. etc.
Örök háborúban etc.
Felhág vakmerően, etc.
Hirre vágy. etc.

Fényes ideálok. etc.
A' lágy szívnek. etc.
De ti, etc.
Ti a' szent, etc.
Szilaj . . .

Die Leser unserer Zeitung werden Recensent die Anführung dieser vielen Strophen, wegen der eigenthümlichen Schönheit derselben nicht für übel halten.

Die Versification in dieser poetischen Epistel, wie Recensent versichern kann, durchgehends musterhaft, die ungr. Sprache classisch.

Der Druck auf schönen Schreibpapier ist correct u. einladend. Das Bildniss des grossherzigen, von den Musen geliebten K[azinczy] ist vortrefflich gestochen. Geist, Kraft u. Muth strahlt aus seinen Augen.

Ez eddig van. Nro 2. Mesés Költemények Andrád Elek által.

Édes barátom! érezzd mit adál nékem Epistolád által! mit ada nekem megbecsülhetetlen barátságod! A' napok fogytáig fogják emlegetni, hogy *Kazinczyt Kis szerette.* Engem ez a' gondolat soha el nem hágy, és ha rogyni fogok akarni, megkap, 's fel emel.

Élj szerencsésen. Irj minél elébb. És tudassd velem, mit ítélsz pályaírásom felől. Csak a' te kezedből nyerjem-el a' koszorút, a' Tübingival nem sokat gondolok.

A' Természet csudáji most vannak a' Compactornál. Wéber nem tanúlt intésünkből. Igy nyomtatni *Plutarchust!!!*

Miklós Öcsém újítja a' kérését valami Nevelő eránt. 1. Novemberre már kellene. El ne felejts erről tudósítani, ha van é.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1341.

Kazinczy — Glatz Jakabnak.

Consistoriális Consiliárius Glatz Jakab Úrnak

Bécsbe. — Széphalom, 22. Aug. 1808.

Hochwürdiger Herr Consistorialrath, Mein leiblicher Bruder, Miklós, trägt mir auf, einen Erzieher für seine Söhne, deren ältester, Gustav-Adolph, zehn Jahr alt ist, zu wählen. Ob dieser ein Ungar oder ein Ausländer sey, das gilt ihm gleich viel; er weiss, ob er das Loos, zum Ungarn gebohren zu seyn, zu schätzen habe: er ist aber auch gegen die Ausländer gerecht, die nicht in die Zahl der frechen Gräculusse, wie wir sie häufig bey uns sehen, gehören; ja er weiss, zu welchem Vortheil seiner Kinder es gereichen müsste, wenn sie in ihrem Vater ungarische, in dem Erzieher exotische Bildung, Denkungsart und Sitten sehen würden. Würde der fremdgebohrne französisch sprechen, zeichnen u. musikalisch seyn, Eigenschaften, die man bey dem gebildeten Ausländer voraussetzt, so würde mein Bruder sich noch freuen, einen Nicht-Ungar erhalten zu haben. Aber da meine Schwägerin (so wie meine Gemahlin,) zur römischen Kirche

gehört, so wünscht er, dass der Erzieher seiner Söhne schlechterdings Protestant heisse. Mein Bruder wohnt zu Pesth und zu Pasztho, an den Grenzen von Neograder Com., Gegend von Hatvan und Gyöngyös, u. der Erzieher seiner Kinder würde Freund des Vaters, u. der denkenden, guten Mutter seiner Zöglinge seyn.

Ich glaube, die Bitte meines Bruders nicht besser erfüllen zu können, als wenn ich sie an den verehrt. Mann richte, der sich in Schnepfenthal und in seinen allgemein beliebten Schriften für einen Meister in dieser schweren Kunst legitimirt hat. Suchen Sie, mein Hr. Consistorialrath, für meine Neffen irgend einen vortrefflichen Mann auf, u. erwerben Sie sich dadurch das neue Verdienst Ihrem, durch Sie ewig verbundenem, Vaterlande gute, brauchbare Bürger erschaffen zu haben. Mein Bruder ist nicht reich, aber er thut für seine Kinder mehr als mancher Reiche, und darum bestimmt er den Gehalt des gesuchten Erziehers nicht. Sagen Sie mir vielmehr, was man ihm zu geben hat. Ich erbitte mir Ihre Antwort par Bude etc.

Dieses Anliegen gewährt mir endlich die seit sieben Jahren sehnlichst gewünschte Gelegenheit, Ihnen, edler, grosser Mann, sagen zu können, dass ich Sie liebe, dass ich Ihnen darum, dass Sie auf das Vaterland Glanz gezogen haben, im Namen jedes Ungarn, der sein Vaterland liebt, jedes Menschen, dem das Heilige heilig ist, danke. Die Vorsicht erhalte Sie uns lange! Sie lasse viele Ihrer u. meiner Mitbürger an dem glühenden Gefühl für das Wahre, Gute und Rechte Ihnen gleichen! — Es war für mich ein wahres Bedürfniss dies Ihnen endlich sagen zu können, u. ich fühle mich nun, da ich es Ihnen sagen konnte, erleichtert.

Ich habe die Aussicht, etwa in October meine Schwiegermutter die zwey leibliche Schwestern unter den angekleideten Priesterinnen des heil. Salesius zu Wien hat, nach Wien zu begleiten. Wenn diese meine Aussichten nicht vereiteln, so werde ich des Glücks theilhaftig, Sie zu sehen. — Die Stunde wird unter die schönsten meines Lebens gehören.

Lassen Sie, mein Herr Consistorialrath, die Ungelegenheit, die ich Ihnen mache, durch mein Vertrauen auf Ihre Güte, durch meine Liebe, u. dem Glück, Gutes zu wirken, entschuldigt seyn. Ich verharre mit der innigsten Verehrung

Ihr gehorsamster Diener
Kazinczy Fer. mpr.

[Eredeti fogalm. a m. tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 211. sz.]

1342.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Aug. 24d. 1808.

Megbecsűlhetetlen barátom!

Ma vészem Aug. 17dikén írt leveledet, melly azon csomóban, a' mellyben leveleid állanak, immár 98dik. Még kettőt! és osztán mingyárt beköttetem, felkoczkoztatván minden foliumot tiszta papirossal, hogy azokra szükséges jegyzéseket rakjak a' maradéknak. — Még válasz nélkül áll előttem a' 97diki is. De abban csak az eggy Gróf Teleky Jóskáné czikkelye kíván választ. Által esem rajta. Örvendek, édes barátom, hogy néked és tiszteld Grófnédnak ismeretségébe jutott az az igen derék személy, 's irántam való szent barátságodnak jutalmáúl azt kívánom néked, hogy ismérd az anyját is. Ezt az angyali tisztaságú asszonyságot én 1785diknek 12dik Júniusa olta ismerem. Akkor láttam legelébb. Azok a' gazok, a' kik el nem hihetik, hogy asszony és férjfi köztt lehessen más neme a' forró barátságnak mint a' mit a' világ' gyermekei *szerelemnek* neveznek, holott az sokszor sőt többnyire csak *pulya testiség,* meg nem foghatják, el nem hihetik, hogy az a' relatio, a' mellyben én és az Ipam is ezzel a' derék Asszonysággal állánk, valami egyéb lehessen mint csak *tisztelet' barátsága.* Néked e' részben nem szükség semmit bizonyítanom, hiszel bizonyságok nélkül is szavamnak, mert azt a' szent lángot ismered. Eggykor én neki ezt írtam tudta nélkül eggy könyvébe 's asztalán hagytam:

Wenn ich einst am Bahn der Tugend wanke
Weltvergnügen mich bestrickt,
Dann durchglühe mich der Feuergedanke,
Was in dir ich einst erblickt.
Und als strömt aus Gottes offnem Himmel
Tugendkraft auf mich herab,
Werd ich fliehen, und vom Erdgewimmel
Fernen meinen Pilgerstab.

A' melly asszony illy érzéseket támaszt, az nem múlatkozásra való asszony. — Kérlek, édes barátom, juttassd Fanninak kezébe ez ide zárt czédulát, megolvasván azt elébb, és magad is teljesítvén a' mit benne kérek. Igen kedves dolgot fognál pedig nekem tenni, ha

Fanniról akármit írhatnék Neked, hogy a' levelet az anyjának megküldhetném, a' ki a' betegségig tűnődik eggyetlen gyermekén, noha tudja hogy szeretetreméltóbb ember karjai köztt nem lehet.

Térek a' ma érkezett levélre sub No 98.

Édes barátom! Az én földi boldogságomnak (mert azon a' *nemföldin* nem törődöm; ha oda érünk, ott leszünk, a' hol Naláczid hiszi, tudnillik a' természet kebelében, az az theologisch ausgedrückt: eggy jó Isten' kezében) — az én földi boldogságomnak, mondom, nincs egyéb híja, hanem az, hogy erszényem nincs tele. Hét testvérnek lévén eggyike, nem tartok Contot *gazdagságra* — de arra nincs is szükség — csak gond nélkül élhetnék és teher ne volna rajtam. Sem magam, sem feleségem nem birjuk a' mit valaha fogunk: a' fogság pedig, (az a' régi 1794től 1801ig, és a' mostani, a' mellyben eggy testvérem kínzásait kell szenvednem, 1801től eddig,) még rosszabbá tette sorsomat. Kilencz ezerre megyen adósságom, annak pedig az interesse 540 f. esztendőnként. Azon felül hogy ez haszontalan mégyen-ki kezeimből, mennyi baj, hogy sorsom nem javíthatom, *és jót nem tehetek.* Kilencz tómus munka van itt, mellyet akár ma mingyárt nyomtathatnék: de eggy tómus ezernégyszáz forintba kerül. Ezt tehát csak apródonként adhatom-ki. — Most az minden igyekezetem, hogy adósságimtól szabadúljak. A' Kis Imre által küldött pénz ezret még e' holnapban leróv. Ha borainkkal való kereskedésünk meg nem csökkent volna, ez idén még leróvtam volna kettőt. De ez idén lengyelnek még csak hírét sem láttuk 's boraim a' nyakamon vannak. Három hordó bort külső országra küldöttem-ki. kettőt láttatlan és még neveikről is ismeretlen könyvekért 's képekért. Égetvén, mint a' hogy az eleven szén éget, az adósság, noha Creditoraim nem sürgetnek, mert intereseket fizetem rendesen, most minden könyveimet, a' mik nélkül ellehetek, eladom, 's ezeknek számokba való a' kép collectióm is, melly utolsó árral megér nyolczszáz ftot. Az a' három kép, a' mellynek titulusát leveledbe zártad, Tiéd volna, ha általa kép gyűjteményem becse nagyon meg nem fogyna és nehezebbé nem tenné azoknak eladásokat. Magam is régen mesterkedem benne, hogy ha bár három exemplárban megszerezhessem: de azt írják, hogy nem lelik. Ha megtalálták volna, szobám falain függene az, mert még a' mesterség' néző pontjából tekintvén is, ékesítheti a' Gubernátortok visitszobáját is. 'S ha én *Petki* volnék, vagy

Kemény vagy valami egyéb, a' kiknek neveik e' három képen megvannak, mindent adnék érettek, hogy falamon paradirozzanak. — Ezt értvén felőlök, Te elkövetsz mindent, hogy azt az Erdélyi gazdagoknak hírűl adhassd, és ez által hogy én nekik illy drágaságot adok, ők viszont az én bajomon könnyítsenek. Ezen Collectiomban van a' Napoleon' nagy képe, melly néki legigazabb képe; ebben van a' Waschingtoné a' legszebb colorirt nyomtatásban, a' Jósef és Jérome Királyoké számos igen nagy becsű Portraitekkel, Mappákkal, 's fogadnám, hogy valamit Cuprumban bírok, azt mind velek adnám, Cuprumban tudnillik, de portföjt cuprumban, nem azon a' mi falon függ. — Kis Imre is ma írja, hogy a' pénzt küldi már Kassára.

A' Vas rozsdával írt kis könyv, (ha *könyv,)* 1800ban Aug. 25dike olta 1801nek 28d. Júniusáig írattathatott, mert *ott* ezt az *itt kitett* időt töltöttem.

Gróf Lázár Istvánnak Győrfalvára írtam. Nem tartottam meg mását. Olly formának néztem ki leveléből, a' millyennek írod. Levele nagyon megilletett. Hí magához, hogy minekelőtte a' más világra megyen, engem láthasson. Feleségem szüléjit (úgy írja) ismeri. Levele másnak keze által íratott, az pedig olly gondatlan ember, hogy a' dátumot csak így tette, Győrfalva, 1808. Nincs feltéve sem a' holnap, sem a' nap. — Megírtam neki, hogy messzebb lakunk, minthogy bíztathassam: de kértem, hogy távollétünk hézagját engedje levelezés által kipótlani. — Tudom én, édes barátom, millyennek kell képzelnem némelly 72. esztendős embert: de hidd-el, ha erszényem engedne eggy olly költséges útat, mint a' millyen az Erdélybe való menetel, itt hagynám öt hétre feleségemet 's leányomat, hogy Krasznát, Zsibót, eggy engem ismeretlent magához hivó jó Öreget, Ipadat és Erdélyt láthassam. — Én a' feleségemmel abban nagyon megeggyezem, hogy a' jószívű öregeket mind ketten religiosus tisztelettel szeretjük. —

Hogy te valamelly Vármegye részéről deputáltassál, tiszta szívemből, lelkemből óhajtom. Nincs szebb Magistrátus a' hazában, mint a' nép' repraesentálása, nincs szebb alkalmatosság fényünket láttatni, mint midőn eggy egész Nemzet előtt szóllhatunk. 'S egész életemben szerzett fényemet oda adnám azért, ha valamely fontos dologban, hol a' ravaszság erőt akar venni, felkelhetnék, véletlenül az igazság mellett szóllhatnék, a' dolgot megfordíthatnám, 's azt látnám hogy

lelkem és a' jók *jónak* kiáltanának. Az illy ember Isteni fényben ragyog, 's az illyen előtt búnak a' .... ok.[1] Regális által hivattatni kevesebb mint ezereket repraesentálni. Nálunk kivált 1790ben a' Regni Bárók is tisztelettel csináltak helyet a' Vármegyei követeknek.

Elmúlt póstával írtam Váncza Mihálynak, kit talám 5 esztendővel ezelőtt a' Debreczeni Vásárban láttam. Megtudván, hogy festést tanúl, eggy könyvembe írattam-fel nevét magával, mellyet eggy könyvárostól ott vásároltam volt. — Általa sürgettem a' munkára Rézmetszőmet.

Egyveleg Irásimnak eggyik kötete előtt a' Te képed fog állani. — Én még most is Pályaírásomon dolgozom, de épen e napokban küldém Pestre Praefatiómat ezen irásomhoz: Magyar Régiségek és Ritkaságok kiadta K. F. 1. kötet. Sylvester Grammaticája de Anno 1539. 2.) A' Krakkai első nyomt. magyar Abécze de 1549. 3. A' Varjas János E vocalisú éneke, Debreczen 1775. E' mellett áll a' Bátyám képe. Most készült el: Herczeg Rochefoucauld Gnómáji is, az Ipam képével.

Megolvassd a' Magyar Régiségek és Ritkaságok Praefatiójit. Még jobban fogsz érettek szeretni.

Postscriptum. Fanninak első leveledbe tészem a' czédulát. Ebbe nincs többé hely. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1343.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 26-dik August. 808.

Kedves Barátom!

11-dikén e foljó holnapnak költ igen becses leveledet az utolsó postával annyival nagyob örömmel vettem, mivel ez előtti leveledbe egésséged gyengélkedésit emlegetted — örvendek tehát Szivem, hogy bai nélkül frissen vagy és annak is, hogy megcsoportozott dolgaidtul már több üres időd van kedves Leveleiddel engemet gyönyörködtetni, meljek nékem mindenkor az élet igen szép gyönyörűségét adgyák.

---

[1] Az eredetiben is így van kipontozva.

A Heidelbergai tanuló iffiu levelére olvasd itt, mi van irva a *Vertraute briefe über die inneren Verhältnisse am Preusischen Hofe seit dem Tode Friedrich II.* 3-dik darabba a 6-dik és Következendő lapjain: — Ich denke mier so manchmal, wenn du Napoleon wärst, was würdest du nun machen? — So Höre denn mich als Napoleon: Spanien, Portugal, Italien, Holland, Deutschland im Süden und Norden liegen zu meinen Füssen, Dänenmark nehme ich weg sobald mier behagt, in Pohlen habe ich den grund vorläufig zu einen neuen Reich gelegt; um die Herrschaft mit Russland auf dem Continent zu theilen ist mier nur noch Oestreich im wege. — Ich wuste sehr genau, wenn ich am Pregel geschlagen worden were, so were mier Oestreich in den rücken gefallen; ich würde also jezt darauf bestehen das einer der brüder des Kaisers König von Ungarn und diese provinz von Östreich getrent würde — dan beherscht Russland den Norden, ich den Süden von Europa etc. etc. — Hihető hogy a Heidelbergai academita eszt olvasta, ugy osztotta azután maga fejétül ki az országokat Császárunk testvéreinek, mert aszt magam se hiszem, hogy Napoleon oljan Consiliariusokat tarcson, kik minden Deákocskáknak ljeténeket fecsegjenek, vagy talán oljan Consiliarius volt az, a miljen a Nagy Friedriché, kitül eggy valaki többször sollicitalván a Consiliariusi titulust, végre olj meg hagyással csak ugyan meg adá ezen Nevezetet nékie, hogy feje vesztése alatt ne merjen tanácsot adni a Királjnak. Azon Ugocsa Vármegyei Uraság Szentpáli Ur igen jól tenné, ha ezen Tanulót értesitené, hogy a jelen való környül álásokba nem apropos még igazat is irni. Környül álásaink Barátom! éppen nem a leg kivánatosabbak — bizonytalán azomban igen komor jövenlőnek fellegei lebegnek felettünk, ha valaha, most ugyan szükséges eszünkbe juttatni, hogy Nemzet vagyunk, és hogy önnön erőnkbe kell fenmaradhatásunknak módgyát, eszközét fel találnunk. Deputatusaitoknak adott instructiot az Insurrectiora nézve, igen heljesnek találom; Arra hogy győzzön valaki, elég öltözet, a mit Ti rendeltetek, nékünk pedig most csak árrul kell gondolkoznunk, hogy győzzünk. Szükség lesz mind azon által Nemességünköt tökélletes katonákká formálnunk, — nem értem Soldos katonai lelkű és szívű, hanem nemes katonákká, légyenek ők úgy organisalva, melj rend vitézeket formáljon belőllök, és győzhetetlenek legyenek. Én ujra megint gyalog katona lészek olj erős meg győződéssel, hogy Thronusom és Hazám ellensége előtt soha életembe hátot nem forditok.

Gr. Szapári Péter minden tekintetbe eggj tiszteletre méltó Magyar Ur, — mind a hitvány tanácsos Baldaccinak, mind a hizelkedő Rhédeynak meg adván, a mit tökélletessen érdemlettek. Szeretném közelebbrül ismerni Szapárit és rólla még többet is tudni, ugy szintén, hogy az a dagáljos haszontalan Baldacci hogy maradt hivatal nélkül. Eggy Thronus fen tartására nagyon szükséges az oljatén Tanácsosokat el tenni, a miljen ez is volt, — én pokróczot csináltatnék velek Temesváron. — Kazinczy András nagyot, szépet cselekedett Zichy Ferenczel. Gr. Deseöffy atyai örömének örvendek, — szivembül sajnálom betegeskedésit, — micsoda seb az az ő lábán?

Exemplarjaid iránt még se Wásárheljrül, se Kolosvárrul nem vettem tudósitást. — Kérlek, olvastasd velem a Lázár István levelét meg nem álhattam, fel szóval el nem nevetni magamot, midőn leveledbül olvastam hogy irt Néked. Eö Klaprothsághoz éppen annyit tud, mind a nagy lelkű hazafisághoz, hanem második gyermeki kort érvén, egybe zavarva fecseg a nélkül, hogy tudná, mirül és mit. Valóba egésszen meg foghatatlan előttem, mit tudot eö néked irni. ugyan azért igen le kötelezel, ha mint kérem, olvastatod velem levelét. Feleségem tisztel, én örökre vagyok tisztelő hived

Cserey Farkas mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1344.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

[Debreczen] August. 31-dik 1808.

Tekintetes Úr!

Vólt szerencsém a' Tekintetes Úr becses levelét itt vehetni. A' mi oskolai esztendőnk még tizenötödik September körűl fog végződni, 's én legalább is September végéig Debreczenben fogok maradni. — Méltatlan vagyok azon jó szivűségre, mellyet a' Tekintetes Úr velem tapasztaltatni méltóztatott; a' Tekintetes Úr olly jó, olly le ereszkedő! ha valóbann elszomorodva, le verve lettem volna is, fel kellett vólna azon biztatásokra vidámulnom. Azonbann sokszor az Ember, midőnn valamivel fel hágy, nem el szomorodásból teszi azt, hanem arról való meg győződéséből, hogy arra elégtelen, 's az e' féle meg győződés szint olly kedves mint a' setétségből való fel virradás.

e a' Tekintetes Úr újj meg új próbákra serkent engemet, de való-ann a' Poësisbe é? — A' Tekintetes Ur intései sokkal becsesebbek ı előttem, mint sem azoknak ne engedelmeskedném; A' kezdő azon-an a' maga próbájáról nem itélhet, gyenge próbákkal pedig eggy ırtistát meg keresni vakmerőség, 's én alkalmatlan lenni rettegek.

Még is hogy engedelmességem meg bizonyítsam, 's azt ne gon-oltassam, hogy a' Tekintetes Ur Crisise nem azon czélra dólgozott, ıellyre dólgozni kellett, bátorkodom ezen ide írtt darabot a' Tekin-ıtes Úrnak bé mutatni:

A' képzelethez.

Testvérje a' magánosságnak
Jövel, jövel felém!
'S Csendes tengerénn álmaidnak
Ringassad lelkemet,
Kedv telve ringatódzom abban
Én, más partok felé,
Hol a' világi bánatok nem
Vérzik bús szívemet,
Hol még eggyszer víg napjaimnak
Képét szemlélhetem,
Még eggyszer el tünt örömimnek
Tépem virágait —
Mint rémlik előttem Biharnak
Képe homályosonn,
Hol hív szüléknek karja közt a'
Gondot nem esmerém!
Mint rémlenek Erdely szerencsés,
Szerencsés halmai,
Hol szép Lottimnak karja közt a'
Búkat nem kostolám!
Testvérje a' magánosságnak
Jövel, jövel felém,
'S csendes tengerénn álmaidnak
Ringassad lelkemet!
A' Felhők közzűl nyájasan süt
A' Hóld fejem felett,
Ott a' sírhalmokonn nyugtatja
Szelíd tekintetét.

Sírhalmok! óh keserves érzés
Vérzi bús szivemet,
Ti fedtétek mély bóltotokba
Szüléim testeket!
Sírhalmok! a' ti kebletekbe
Scrvad szép Lottim is,
Mint a' virág, a' melly felette
Sirjának hervadoz.
Testvérje a' bús bánatoknak
Ne jöjj, ne jöjj felém,
'S zajos tengerénn álmaidnak
Ne hányjad lelkemet!
Irtózva, csak nem el merülve
Hánykódom abban én.
Kopár szirtokra vet ki a' hab,
Hol bú vérzi szivem,
Hol még eggyszer bús napjaimnak
Képét szemlélem én,
Még egyszer el mult bánatimnak
Sírom vér könnyeit.

Ha valaki nékem azt mondaná, «hagyj fel a' poësissel», nem írnék többet a' javasló trucczára verseket Racinként. — Óhajtanám, hogy a' Tekintetes Úr Nemes szivűségéhez való bizakodásomban vissza ne éltem legyen azzal, 's alkalmatlan ne légyek. Forró tiszteletem jelentése mellett magamat kegyességébe ajánlvánn maradok
A' Tekintetes Úrnak

Alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1345.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

1808. Aug.

Kazinczy Ferencz Kölcsey Ferencznek
barátságos idvezlését.

Sok ideje, hogy levelét vevém, édes Öcsém Uram! de úgy el valék foglalva, hogy lehetetlen volt reá mind eddig felelnem. Eggy

nagy Úrnak parancsolatjából a' Tübingiak' kérdésére kelle írnom eggy pályaírást, 's annak Julius utolsó napjáig bé kelle adatnia; féltem, hogy ha leveleimre válaszolgatok, sok időm el fog vonattatni 's ideáim öszvetépettnek, 's mind azokat, mellyek hozzám azólta érkeztek, eggy halomra raktam, hogy reájok csak akkor írjam meg a' választ, a' mikor a' munkán által esendem. Tegnap a'.Pályaírás elindult, 's már most hozzá fogok restségem kipótlásához, 's a' kedves Öcsém Uram levelén kezdem azt. Ez a' sietés légyen elégtétel gyanánt hosszas hallgatásomért.

A' dalra ezt jegyzem meg 1., hogy a' pávatoll nem poétai kép. Ezt valamelly más tárggyal, p. o. valamelly *virág*gal, kellene fel cserélni, melly már magában is kedves. A' pávatoll gyermeknél egyebet nem fog gyönyörködtetni. 2.) nem jól van mondva *tall,* honnan a' paraszt nép tallúja lett. Annak igaz neve a' toll. 3.) Ha csak elkerülhetni, mindég el kell kerűlni a' gondolatnak a' más sorba való által vitelét, úgy hogy a' comma ne másutt, hanem a' sor végén legyen. Hibás sőt meg nem szenvedhető vers tehát ez

Mellynek olly sokféle színe
Van ||, mint az ég — — —

Vannak ugyan példák, hogy a' gondolat a' következő sornak első szavaiba is általvitethetik: de arra, hogy így vitessék által, mint a' jelen való esetben, semmi jó poetában nem lelünk példát. Az illyekben kivált a' francziák füle finnyás. Nálok igen kedvetlen a' vers enjambé, a' minek az illyet nevezik. Hasonlít ez a' Görög distichonhoz, melly nem mindég áll-meg a' pentameter utolsó szaván, hanem által mégyen a' következő hexameterre. A' Római Elegiacusok e' szabadsággal nem éltek, és azt igen jól cselekedték. — 4.) *fényes* nap alkalmasint üres epitheton. — 5.) vagy *miként* Dafne az az, vagy *ollyan mint.* A' kettő nehezen tészen eggyet. — 6.) *aranyszínű* hajszálai, oda téveszti az olvasót, hogy itt nem *kékes barnaságú,* hanem *verhenyeg-(nem röth)-szőke* szín hajat keressen, a' melly színről a' *tanúltabbak* tudják, hogy azt a' Görögök épen úgy szerették, mint a' festők szeretik, kik inkább *illyet* adnak szép-asszony képeiknek mint *feketét,* mert a' fekete haj a' képen alig lehet több mint csak *fekete folt,* a' veressesbe ütő szőke szín pedig igen szép játékot ád az ecset' míveinek. Már ha az olvasó illyen veresses szőke színt

gondol az *Aranyszín* szó alatt, alig tudja öszve eggyeztetni az ideát a' pávatoll kék színével. Athéna a' barnahajú szépekét *violaszinüeknek* nevezte; mert az ollyan haj ollyan, mint az *árnyékban lévő viola* színe. Úgy vélem tehát, hogy az *aranyszínt* itt ki kellene törleni. — 7.) az esthajnal tüzének sugárjai ismét nem kék, hanem sárga színt visznek az olvasó lelke elibe'. — Úgy! most — sokszori olvasás után — látom, hogy kedves Öcsém Uram, valóban a' *zöld és sárga arany* színű tollszálakra alludált, és nem a' kékre, mert a' kékről csak az eggy folt sorában kezd szóllani! — Az én hibám, hogy meg nem értettem. De ha a' Poeta illy megtévedést okozhat, jele, hogy a' munka nem a' legjobb. Akármint tekintsük, igen messze vitt dolog a' szép leány haját a' pávatoll *zöld arany* szálaihoz hasonlítani, és hiba ott, a' hol a' pávatollnak zöld arany szálai és kékes foltjai felől van a' szó, nem a' kék foltot tenni *elsőnek,* hanem az apró *zöld arany* szálakat. — Egyéb eránt a' versben *érzés* van, pedig az adja a' legfőbb érdemet.

Kedves Öcsém Uram is Csokonait csudálja, a' mint látom. Igasságtalan, a' ki a' Csokonai érdemeit meg nem vallja, 's tompa a' ki nem érzi. D e n e q u i d n i m i s ! — Engem sokan nem értenek, hogy én Csokonait nem imádom vakon és mindenben. Ollyan vagyok én, azzal hizelkedem magamnak, mint az a' religiosus, a' ki keveset hiszen, de tisztán és tökélletes meggyőződésből, a' helyett, hogy mások sokat hisznek, Isten tudja *hogy* és *miért.* Példákból tudom, hogy Csokonainak sok forró tisztelője nem is tudja, mit kell benne tisztelni 's csak a' könnyű verselést tiszteli. Pályaírásom végében a' Magyar Prosaistáknak és Poetáknak némelly szebb darabjait hordván fel német nyelven, Csokonait Daykával hasonlítottam öszve, 's ezt mondám: dem liebenswürdigen Dayka gliech Cs. *in seinen besten Arbeiten* unter allen unseren Dichtern am meisten, nur waren seine Gefühle nicht so glühend wie Dayka's, und seine Sprache nicht so edel, oft wohl uncorrect u. sogar niedrig. Was Dayka von seinem Gegenstande berauscht sang, das sang Csokonay nüchtern! aber was würde der mit der Zeit geliefert haben, der in seinen jüngeren Jahren schon so viel leistete! — A *szemre hányást* előhoztam magyarúl és németűl, 's kijegyzettem ezeket a' hibás mondásokat: *nálam* (apud me), mellyet ő Debreczeni példák szerént e' helyett említ: *nálamnál* (prae me), rózsa*szálan! öszvecsúfol!* Én pedig, mintsem *szavamban* Tégedet csúfoljalak, szánlak inkább és *magamban* megbocsátok, *gyöngyalak.* — Kérem kedves Öcsém Uramat, elmélkedjék ezen

elvont sorokon, ha azt kényes izlésű Poéta megszenvedné é versében. —

Sinai meghala. Ezt tudom az Ujságból. Első postával, kérem írja meg nékem, mellyik Gróf Teleki vette-meg Bibliothekáját. Ezt Sylvesterem praefatiojában említenem kell. A' munka valahára elkészült, 's csak ezt várom, hogy tudhassam. Azonnal le lesz nyomtatva a' praefatio is.

Éljen szerencsésen. —

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1346.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 2dik Septemb. 1808.

Kedves Barátom!

Hald, mit ír Julianus 17dik August. költ és hozzám az utolsó Postával jutot levelébe. — Von Notus höre ich gar nichts mehr, auch dieses ist mier sehr kränkend, den ich mache mir aller hand schwermüthige Auslegungen darüber; wen ihm etwa jemand davon abhalten sollte. Aus Furcht es möchte durch unsere Combination etwas an den Tag komen, von der M. geschichten, welche verborgen, und rätselhaft bleiben sollen; so kan ich versichern: dass ich auf alle diese entzifferungen vergangener Dinge *vollkommen verzicht thun* und *gar nichts mehr* davon zu wissen verlange. Ich bin zu alt, und zu kränklich dazu, und habe nur noch Seelen Kräfte um Verehrungswürdige Männer, wie Notus ist, zu verehren. — Notus hatte versprochen, mit dem Tokaer auch einen zweiten abdruck seines bildes zu schicken, wobey einige epigraphen sein solten — auch dies ist ausgeblieben — ich gestehe aufrichtig, dass *ich* in geheim sehnlicher dieses erwartete, als den Tokaer. — Heuer heist es sey in Tokai durch Schlossen ungeheurer schaden geschehen. Seyn Sie versichert, es sind keine leeren Worte, sondern heilige wahrheit, wen ich sage, dass dieser schaden mier schwer auf dem Herzen liege, und seit ich es gehöret mier nicht mehr aus dem Kopf gehet, ich tröste mich indessen in etwas damit: dass die besitzung des Notus vielleicht zu den entferntesten von Tokai gehöre, und also könne unverlezt geblieben sein, doch möchte auch die gewissheit von dieser meiner Hofnung haben. — Ich habe dem Notus meine Haare geschickt, die er verlangt hatte. Ich gab

Sie dem Oberlieuttenant Csehi, den er mier adressirt hatte, ich weis aber bis diese Stunde nicht, ob er sie erhalten habe. Ich bitte Sie Ihm bey Gelegenheit darüber zu befragen — Sie waren in einen Medaillon gefasset, auf dessen Forderseite der äusere gang des gefängen [!] Hauses zu M. gemalen war, und die äusere thüre meines arrestes — das offene ofen loch — aus welchem die schnur mit einem angehängten ball heraus gieng — dabey war ein ungarisch gekleideter Notus mit einer flaschen milch — und zwei Kipfeln in der gestalt ☉, die er mier durch den ofen hinein gab mit der umschrift: E carcere Juliani lacte et pane famem fugavit Franciscus Kazinczy nobilis Hungarus. Auf der anderer seite des Medaillons war das innere des Arrestes vorgestellet, und ein Julianus mit langen bart — in banden — wie er die flasche mit milch und die zwey Kipfel aus dem ofen herausziehet mit der umschrift: Gratitudinis meae recorderis, oro. Das gehäuse zu diesem Medaillon war von meiner eigenen Hand gemacht mit weissem Atlas inwendig gefüttert und ebenfals so wohl der boden, als der Deckel *beschrieben* (inwendig), es lag eine von mier verfaste predigt über die Hoffart bey — welche ich sehr klein geschrieben nach Wien geschickt hatte und die mier eben in dem augenblick von Wien zurück kam, als ich den Medaillon zum abschicken packte, anstatt also die predigt zu zerreissen, wozu Sie bestimt war, legte Sie in das packet. E ha el veszett magam is nagyon sainállom, kezedbe nagy becsre méltó szentcség az. — Irj szegény Julianusnak mentül elöb, a ki a mint nékem panaszolja, most a podagra kinnyaival bailódik. Én mai postával küldött levelembe biztatom, hogy Tőlled nem sokára vészi leveledet; mentettelek eddig való halgatásodba azzal, hogy ki adandó Munkáiddal voltál el foglalva, meljeknek első darabja már ki is jött — Csak gondold el és tudtad é Gr. Heister miljen jó Magyar — ennek meg bizonyitására szórul szóra le irom a mit utolsó levelébe ezen tárgyot illető részébe eggy Erdélji Grófnénak, kit eö, ide be katonáskodván, ismervén, és én eggy izenetét minap meg irtam. feleletül izen: «Mondgya meg a Grófnénak, hogy nagy köszönettel vettem kegyes emlékezetét, és hogy mindég még szives emlékezetembe vannak azon idők, mikor Szeben várossába véle, és kedves Familiájával annyi sok vig órákot töltettem, kezét tsókolom, és kérem hogy továb is kegyes emlékezetébe tartson.» — Eszt én hiven szórul szóra irám le, azon meg jegyzést tévén hozzá, hogy nem a kétcségbe esésig való szégyenre méltó dolog é, mikor eggy Gr. Heister ilj jól

ir magyarul és gr. Pálfi, Erdődi, Eszterházi s. a. t. eggy Szót se tud nemzeti nyelvébül, meljnek köszönheti egyéb aránt, hogy ur és nem guljás.

A Német hivség avagy Bécs Polgárjai a Franczstadban. Németbül Magyarra & &.

Láttad é Wáradon lakó L. Báró Wajai Way László a Cs. Kir. apostoli Felségnek arany kulcsos Híve, valóságos Kamarássa, Magyar Országi, és Erdélji töb Nemes Vármegyék hites Tábla Birája 's a Jenai mind két rendű Tudós Társaságok Tagjának, eö Nagyságának ezen dicső Munkáját? Én életembe ennél sültelenebb, haszontalanabb, ostobább, hazugabb mázolást nem láttam. Ugyan nem válik é szégyenére Hazai literaturánknak, hogy az efféle sültelenségek még két darabba közre bocsáttatnak. Hannulikunkba nagyon meg ütköztem, nékie is Wayt magasztaló odája itt találtatván, korosodni kezdett idejének tulaidonitom ezen most esett meg kicsidülésit; egyéb aránt eö nem szokott a hizelkedés alacson oltárára tömjént hinteni. Bárcsak az Austriai Annalisok iróinak lenne annyi idejek, hogy ezen Way mázolását jó velősen recensiálnák [!] — hogy látnák, hogy a Magyarnak tisztáb izlése vagyon, mintcsem az iljen haszontalan egybe kevert zavart liram larumon kapna.

Feleségem tisztel; kedves Grófnéd kezeit csókolom, lévén

igaz tisztelő hived
Cserey Farkas mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1347.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Septbr. 4dikén 1808.

Édes barátom,

Míg ez a' levél kezedbe jut, addig én Pesten leszek, honnan Kist mégyek meglátni Sopronyba, 's úgy osztán a' Dietát Pozsonyban, és Bécset ismét valaha, hol 1803. olta nem voltam. — Ezt a' levelet ma vevém 26 Rfttal a' *szegény* Rumitől. A' pénznek fele a' Tiéd. — Ismerem nemeslelkűségedet, 's bizván barátságodba, a' pénzt kettőnknek nevében néki vissza küldöm. A' Censura meg nem engedte munkájának kinyomtatását. Hadd légyen tehát ez a' 13 f. eggyikünk-

től 's másikunktól is ugyan annyi, póltolék gyanánt neki. Szegény az elmúlt iskolai esztendő végén 150 f. fizetés mellett állott Lőcsei Professornak: de látván hogy abból el nem élhet, nagy kínlódások után fehér inget vett a' kaputrokk felébe, 's már most a' Szomolnoki Luther. gyülekezetet vezérli az idvesség ösvényére. — Az az ember, a' ki olly sok hasznot hajthatna a' hazának a' historiai 's más tudománybeli fachban, nézzd mire veszttegeti becses óráját; 's eggy rövid látású ember mint vakítja magát ok nélkül, mert új fachra adván magát, látni való, hogy sok munkájába kerül, ebbe is belé tanúlni. Ne vedd rossz neven, édes barátom, hogy pénzeddel szabadon disponálok. Te ezen 13 ftot meg nem érzed: néki pedig jól fog esni. Én ezen felyűl 2. hordó bort küldök neki ajándékban.

Tegnap vettem leveledet Ujhelyben a' Póstán. Parancsolatod szerént közlöm a' Gróf Lázár István levelét. Mit írtam neki, azt elő nem mutathatom, mert nincs meg párban. Azok szerént a' miket róla Te írsz, szinte sajnálom hogy csaknem Klapróthi melegséggel írtam. De későn érvén kezembe levele, nem vala szabad halasztanom a' választ.

Zsibóról nem veszek semmi parancsolatot a' márvány metszése eránt. 300 f. igen sok. De most minden igen drága 's a' kő igen nagy. Jól tennéd, ha ott szóllanál róla.

Gróf Szapáry Péter felől csak azt írhatom, hogy Huszár Tiszt volt. Gazdag ember, nagy gazda és azon van, hogy mindég többje légyen. Eggyik mondása ez: *Én két dolgot nem tudok megfogni: az Isten mindenhatóságát és a' paraszt' ravaszságát.* — Ebből tudhatod a' mit tudni kívánsz.

A' mi Desőffynk, a' ki illyet nem mond, és a' ki nem azon igyekszik mindég, hogy többje légyen, noha ő is ollyan formán van mint én vagyok, eggy két esztendővel ezelőtt felfordúlt 's kiesett szekeréből. Akkor esett rajta a' szerencsétlenség, a' mellyet most jelentettem Néked. Az eggy olly kis ember mint én. Fekete hajú, szép szemű, lelkes képű, kék szakálú, ezüst hangú ember. Sok van benne ollyan mint benned. Nem csuda ha lelkeitek is hasonlít.

Utamból venni fogod leveleimet. Ha parancsolatodat valamiben teljesíthetem, írj Bécsbe Dr. Decsyhez, úgy hogy a' külső adreszen nevem ne álljon, hanem csak a' Decsyé, és hogy azt az embarrát elkerüljem, hogy Decsynek 12 xrt kelljen visszafizetnem, frankírozzd a' levelet. Buczit és Vanczát fel fogom keresni. Valamelly olly dolgot ne írj leveledbe, mellynek olvasása ott szemet szúrna, mert

Decsy jól áll sokakkal. Adieu édes *jó* barátom. Leányom ma lép 10dik holnapjába. Ő csókolja kezeiteket, én és nőm csókolunk, tisztelünk. — Képemet venni fogod. Én pedig viszem a' Tiédet metszetni.

Tekintetes Kazinczy Úr, esméretlen kedves jó barátom!

Az Úr ne tudakozza azt tőlem, hogy honnan esmerem az Urat, mert az Úrnak az igaz hazafinál, igaz magyarnál becses neve ösmeretes; e' szerént esmerem hát az Urat mint kedves barátomat. Csak azt fájlalom, hogy nem vagyok abban az erőben és egésségben, hogy ebben a' szempillanatban szekeremre üljek és ölelésére siessek.

Hanem ha az Úr jó erőben vagyon, üljön szekerére és jőjjön jó barátjához, hogy minekelőtte az örökkévalóságra költözném, nem tovább vagy 3. beszéllhessek az Úrral. A' Grófnét pedig tisztelem, kinek szülejit igen jól ismerem. Én pedig a' ki a' más világon is jó barátja kivánok lenni, vagyok ezen a' világon is az Úrnak

igaz tisztelő szerető jó barátja
Lázár István.

Győrfalva 1808.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1348.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 5ten Sept. 1808.

Mein würdiger Freund!

Ich apocopiere die Courtoisie, denn ich kann es nicht übers Herz bringen, Sie einen Hochwürdigen zu nennen, nicht als wenn mir Ihr neuer Stand weniger respectabel wäre, als er es jedem vernünftigen Menschen seyn muss: sondern weil es mir wehe thut, dass Ihre kostbahre Zeit dem Geschäfte geopfert wird, mit welchem Sie sich in ein Fach hineinarbeiten müssen, dass Ihnen ganz neu ist, wenn Sie zu Debrezin gleich ein parmal Ihr Evangelium gepredigt haben. Männer, wie Sie, sollten verurtheilt werden, in einem Prytanneum genähret zu werden: die Gemeinde zu Schmölnitz fände schon einen guten Hirten, welcher sie auf den Fluren des Seligwerdens weiden und von jeder Seuche und Umfall verwahren könnte: aber

wer entschädigt das literärische Publicum für die durch die Schmölnitzer uns gestohlene Zeit? — Kämen Sie doch nach Patak, um diesen indolenten Leuten *feuer,* diesen süssisanten Leuten *etwas Niesewurz* zu geben! und mir? einen schätzbaren Freund, einen Wegweiser, Unterrichter!

Wie sehr bedaure ich, das Széphalom nicht mitten in Zips, oder vielmehr dass die vielen evangelischen Gemeinden, die so vortreffliche Köpfe unter ihren Predigern hat [!], nicht um Széphalom zerstreut sind. Ich finde hier *keinen* Menschen, dessen Studien mit den meinigen analog wären, den einzigen Professor Szombathy ausgenommen, der aber nicht ganz accessibel ist. Und was kann ein Kopf? was mein Kopf allein?

Ich stehe mit meinem Cserey auf einen Fuss, wo ich in seine Tasche frei hineingreife, und er auch wieder frei in die meine, wenn daraus etwas zu irgend einem guten Zwecke genommen werden muss. Und so schliess ich Ihnen die 26 f. ohne sie angerürt zu haben zurück. Sie müssen viel Ausgaben gehabt haben bey Ihrer Consecration, und Translocation. Nehmen Sie es, Freund, als die uneigennützigste Gabe der reinsten Freundschaft an, nicht als die Gabe eines Stolzen, Hochmüthigen: es giebt sie ein Bettler dem andern. Durch Unfälle bin ich es so ziemlich, und bleibe es so ziemlich bis ich und mein Weib das unsrige erhalten werden; und wenn Sie eine so schlecht besoldete Stelle, wie die Professur zu Leutschau war, annehmen mussten, so sind Sie es ziemlich auch. — Lassen Sie mich Ihnen aber über dies noch etwas geben: Ihre Gegend hat keinen Wein. Zwei Fass Ujhelyer ordin. Wein vom Jahre 1807. steht für Sie in meinem Keller, machen Sie Anstallten, dass irgend ein Metzensaifer, der den 1. Novbr. auf den Ujhelyer Markt erscheinen wird, sie mitnehme.

Dies Buch schicke ich Ihnen auch als Geschenk. Es ist Ihrer Aufmerksamkeit werth. Sein Verfasser liebt mich, ohne dass ich ihn persöhnlich kenne. Er war es, der die juridische Terminologie, die das Weszprémer Comitat drucken liess, so glücklich arbeitete. So wie ich von der Erscheinung dieses Werkes durch Kultsárs und Décsys Zeitungen unterrichtet war, so bestellte ich mir gleich eine beym Eggenberger und auch bey Institóris, und so habe ich deren 3. exemplare. — Es that mir wichtige Dienste während meiner Arbeit an der Preisfrage, denn auch ich zeichnete eine Skizze des Fortganges, den unsere Sprache und Literatur gemacht hat.

Ich gehe allem Anscheine nach den 10ten Septbr. nach Wien ab, und bin erst in fünf Wochen wieder hier. Die Preischrift und andere Sachen, die mich vor meiner Abreise in Drang nehmen, erlaubten mir nicht, Verseghys Aglaja ganz zu recensiren. Ich lege das, was ich schon fertig habe, auf die Seite, um es Ihnen in Oktober zu zu schicken. Stabulum Augiae! das recensiren ist eine schwere Strafarbeit.

Ich bin neugirig zu wissen, was die Haller und die Göttinger Böses und Gutes von Ihrem Almanach gesagt haben. In dem Aug. Heft der Wiener Annalen, so wie auch schon in Juli fand ich wenig, was mich anzog, oder mein Blut aufjagte. Nun hoffe ich darin auch bald auf die Schandbühne gestellt zu werden, weil meine Magyar Régiségek és Ritkaságok, 1. kötet bis jetzt wohl erschien. Man wird mir vorwerfen, de ressentir le sol, das heisst *alles* auszukramen was ich weiss, wie die Ungarn es pflegen. Aber ich that dies absichtlich, damit mein Buch nur recht *dick* werde, weil ich besorgte, wenn es *dünn* wird, wird es auch ein zweytesmahl untergehen. Auch wollte ich durch das alles, was ich hinein schrieb, die Neugierde und das Interesse quam minime paucorum erwecken, damit das Buch stark gekauft werde, und der arme Institóris keinen Schaden erleide, ja Anlass habe mich zur Fortsetzung aufzufordern. (Sylwesters exemplar, das aus dem *einzigen gedruckten* abgeschrieben ward, kostete mich ohngefähr 100 f. und das Portrait meines Onkels ist durch mich dem Institóris hingeschenkt. Er gibt mir auch nicht ein einziges exemplar. Der ganze Gewinnst bis auf den letzten xr. ist sein.) — Ich wünsche das einzigemahl, mein Freund, dass dieses Werk durch einen *Freund* recensirt werde. Sie wissen, dass ich Sie bey im Egyveleg Irások bat, dies Geschäft einem andern, mit den ich in gar keiner Verbindung stehe, zu überlassen. Und ich wünsche, dass die recension so lang als nur möglich sey. Besonders, dass der meine Vorreden recensiren wird, die §§. der Utólirás, wo ich über Földis Grammatik und die der Debrecziner, und dann über Verseghys streit mit Révai spreche, dies nicht oberflächlich thue. Die Schatten von Földi und Révai sind expürt, und Sie wissen, das zu thun ist heilige Pflicht der Freundschaft. Auch zeigte ja *Ihr* Moses, Hochwürdiger Herr Prediger, dass man sogar die heilige Tafeln vor Zorn zerbrechen kann, wenn man goldene Ochse anbeten sieht. Ein idoloclasta zu seyn, fühle ich in mir so ziemlich den Beruf.

Leben Sie wohl mein theuerer Freund, in dem heiligen weissen Hemd und den doppelten nyakravalócska! — Doch Scherz bei Seite.

Hat die dissipation, der Sie so sehr ausgesetzt waren, Sie in den Traum Ihre Minna oft *gehört? gestöhrt*, sage ich, nicht *getröstet*, denn Trost ist in ähnlichen Fällen nicht so bald. Ich wünsche Ihnen Linderung, und erinnern Sie sich: Successore novo tollitur omnis amor! —

Damit Sie verstehen, was der Eutrapelus an dem Porträt des Kazinczy András sagen wolle, hier ein paar Anekdoten.

Franz Zichy ward 1790. Ober-Gespann von Zemplin. Er masste sich an, Deputirte zum Landtag zu candidiren. Umsonst behaupteten die Stände von Zemplin; dies stehe ihm nicht zu; sie schicken zu wem sie das meiste Vertrauen haben. Er liess sich nicht schrecken und er candidirte: Alles ward niedergeschlagen und muthlos. Alles schwieg.

K[azinczy] A[ndrás] hob sich auf. Ew. Exc. candidiren also die Ebengenannten, da ich eben so viel Rechte zum candidiren habe wie Sie, so schlage ich Szirmay László und Szulyovszky vor. — Dies wirkte. K. A's candidirten wurden gewählt, und der Ober-Gespann ward fasst vom Schlag gerührt.

Diese zweye kamen vom Landtag nach Hause, und das Comitat schickte anstatt ihrer den Szirmay Antal, Präsident von der district. Tafel und den K. A. — 1790. bey der Krönung war viel wegen Religion gestritten. Die Protestanten überliessen ihren Schutz aufgeklärten Catholiken. Szirmay Antal gehörte in ihre Zahl. Viele glaubten, Szirmay sey Lutheraner, und K. A. catholisch. In einem Assemblée bey Karl Pálffy, wo auch der Kronprinz gegenwärtig war, stiess der Ober-Gespann von Neograd, Joseph Batthyáni, dem man wegen seinen hochherausstehenden Augen den Spitznamen *oculi* gab, und der der heftigste Gegner des Protestantismus war, an K. A. Auch dieser glaubte einen Catholiken in K. A. zu finden. Er abordirte ihn so: Aber sagen Sie mir um Gottes Willen, warum macht die Attention, die Sie für Ihren protestantischen Collegen haben, gegen den Schutz unsrer Sache haben, so feig? warum sprechen Sie in der Affaire der Religion nie? — K[azinczy] A[ndrás] merkte seinen Irrthum, und wollte ihn sich zu Nutzen machen. Er zog ihn in seinen Irrthum noch mehr. Er wollte gerne, aber die protestantische Parthie schien ihm für jetzt stärker, besonders da

der Hof, Pászthory und sehr viele Cath. für sie sich hinneigen. — Ja, sagte B[atthyány], aber wenn wir das ausführen, was wir gestern oder vorgestern beym Erzbischof von Kolocsa beschlossen haben? Nun kam K. A. in embarras; aber dies liess er den B. nicht merken. Sie waren nicht dabei? sagte B. — Nein, antwortete K. A. er hätte während dieser Conferenz in einer Deputation gearbeitet. — Nun kommen Sie, ich will es Ihnen mit 3 Wörter sagen. K. A. folgte ihm willig, und das Geheimniss wurde durch den Tölzel an K. A. verrathen. — Der Schalk hatte es nicht genug, zu wissen was nöthig war, sondern als B. ihm nichts mehr zu sagen hatte, sagte ihm K. A. eine impertinenz. — B. war erstaunt, entfernte sich, und klagte dem Franz Barkóczy oder wem andern aus Zemplén, dass auch K. A. ein Catholik von der verrätherischen Parthie sey. — Was denken Ew., Exc. sagte ihm dieser, der ist ja a Kalviner. Nein. Ja. Nein. Ja. Es ward ein zweiter, dritter, vierter befragt. B. ward versteinert. Man erzählte es dem Erzherzog, dem jetzigen Kaiser. Dieser schüttete sich vor Lachen fasst aus, und sagte: Ecce, Apostolus Kazinczianus! — Und dieser Name blieb dem Batthyáni auf immer. —

Bei einer canonischen visitation ärgerte sich der selypen beszéllő Bischof von Siebenbürgen, Ignáz Batthyáni, der damals nur noch Gross-Probst von Erlau war, dass eine Dame dem stolzen Bischof Eszterházy die Hand nicht geküsst. — Sein Eifer ergoss sich während einem ganzen NachtEssen, wo auch K. A. sass, aber Eszterházy ging nun auf und ab. Alles war müde der langen Predigt des B. Als er endlich sagte: ha a' *testi* atyának meg lehet csókolni a' kezét: miért nem a' *lelkinek?* K. A. kam in eine laconische explosion: igen, lelki szájjal! war seine plötzliche Antwort. Und Batthyáni und Eszterházy wurden still.

Das Pauliner Kloster tractirte eines Tags das Comitat. Als sie aus dem Refectorium kamen, sah K. A. am Corridor einen Pauliner abgemahlt, und eine Flinte an der Seite. Hát ez mi? Papnak nem puska kell, hanem könyv. Man sagte ihm, der Märtyrer sey *erschossen* worden. Az Isten dicsősségéért, a' *maga vallása javáért* a' Tek. Úr is elszenvedné, tudjuk, a' halált. — Én? schrie ihnen K. A. erschrocken zu: nem én, Isten úgy segéljen, 3 pálczát is. — Wenigstens ist das *gegen fanatische Pauliner* nicht *unwahr*.

Kann sich so ein Mensch so ganz ungleich werden? Wohl gab es ein Quinquennium bey einem Nero. Auch andere Menschen zeigt

die Geschichte in Menge von diesem Schlag. Aber — Napoleon pikkirt sich strenge Wort zu halten, und diejenigen, die das nicht thun, zu hassen. Ist das aus dem Rochefoucauldischen Grundsatz, weil man sie so sichrer betrügen kann? das könnte seyn. Aber es passt nicht in meinen character so etwas als möglich sich vorzustellen. — Und um ein Wort über die Ausrottung der Bourbons. Ich sagte es einigen, die nicht meiner Meinung in Ujhely waren.

Als Brutus den Caesar ermordete, wollten seine Freunde, dass auch Antonius zwischen die Götter gejagt werde. Brutus, der moralische, leidenschaftlich moralische Mann, gab es nicht zu, weil es u n g e r e c h t sey. Die Geschichte zeigt, ob es *nöthig* gewesen wäre. — Was meynen Sie, hat Napoleon die Gefühle des Brutus, oder die des Cassius, Dolabellas? —

Mir fällt ein Vorfall ein, den ich Ihnen nicht ohne Ursach erzähle. Sie errathen es ohne Mühe, (wenn Sie sonst die Umstände kennen) wohin es gezielt ist. Nur bitte ich Sie dies in Ihrer Gegend nicht wissen zu lassen, denn dort würde man es jetzt leicht errathen.

Die Fürstin Eszterházy, geborene Lichtenstein, liess sich durch die Emigrantin Mad. le Brun mahlen. Das Gemälde kostete 1200 dukaten. (Um dies Geld hätte es auch Füger gemahlt, und ich weiss also nicht, wie man auf die le Brun verfiel, es sey denn, um ihr ein Almosen zu reichen.) Die Fürstin einer Italiaenischer Sängerin oder was sie sonst gewesen seyn mag, wircklich sehr unverdient nachgesetzt (denn ich sah sie beyde) gab ihr auf, in der attitude einer trauernden in einer verlassenen felsichten Insel zu mahlen. Im Hintergrund sah man einen wilden Esel männlichen Geschlechts. — Es wahr *niedrig!* sehr niedrig! wiewohl nicht ohne Wahrheit.

Leben Sie recht wohl, verehrungswürdiger Mann! Ich empfehle mich in Ihre mir sehr schätzbare Freundschaft.

Ihr gehorsamster Diener
Fr. Kazinczy.

Ich werde vielleicht im Juli Wien sehen. Sie würden mich sehr verbinden, wenn Sie mich belehren wollten, wo ich dort schätzbare Bekanntschaft suchen soll. Glatz werde ich gewiss sehen. Ich war

sehr oft in Wien, oft auch ziemlich lange. Aber da ich Wien seit 5 Jahren nicht sah, so würde es kein Wunder seyn, wenn ich manchen guten Kopf nicht aufsuchte, die erst seit diese Zeit dort wohnen.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1349.

Glatz Jakab — Kazinczynak.

Hochwohlgeborner, Verehrungswürdiger Herr,

Die gütige Zuschrift Ew. Hochwohlgeborn vom 22-sten v. M. habe ich erhalten und mit herzlicher Freude gelesen. Nehmen Sie meinen wärmsten Dank für das Zutrauen, dass Sie in derselben gegen mich äussern und für die Gewogenheit, die Sie mir darin zu erkennen zu geben, die Güte haben. Beydes weiss ich in seinem ganzen Umfange und Werthe zu schätzen. Angenehmer wäre mir nichts, als wenn ich vermögend wäre, Ihrem mir mitgetheilten Wünsche zu entsprechen, und Ihrem Herrn Bruder einen tüchtigen Erzieher zu verschaffen. Diess kann ich aber gegenwärtig nicht. Wir haben einen so grossen Mangel an brauchbaren Gelehrten, dass unser Consistorium nicht im Stande ist, erledigte Pastorale in den Erbländen auch nur mit Gymnasiasten zu besetzen. Selbst das Ausland fängt an, diesen Mangel zu spüren, und ich schicke *Salzmannen* selbst in diesen Wochen einen Lehrer an sein Institut von Wien, der der kathol. Religion zu gethan ist, sich aber für Ihren Herrn Bruder kaum schicken würde. Ueber diess scheut der wahrhaft gebildete und brauchbare Ausländer auch schon darum die Versetzung nach Oestreich, weil ihm der schlechte Curs des Papiergeldes nicht unbekannt ist.

So sehr ich nur bedauere, Ew. Hochwohlgeborn in der erwähnten Angelegenheit durch aus nicht dienen zu können, so herzlich freue ich mich eine Veranlassung erhalten zu haben, einem edlen Manne, den ich schon seit meiner früheren Jugend aufrichtig und innig verehre, die Versicherung davon zugeben, an die sich der Wünsch ausschliesst: dass die Vorsehung Sie recht lange, äusserlich und innerlich glücklich, mir aber Ihre fernere Gewogenheit erhalten möge.

Genehmigen Sie die hochachtungsvollen Gesinnungen, mit denen ich die Ehre habe, zu seyn

Ew. Hochwohlgeborn

gehorsamster Diener
Jakob Glatz.

Wien, 6. Sept. 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1350.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 6dik Septemb. 1808.

Becses Barátom!

A tiszteletre annyira méltó gr. Teleki Jósefné becsit nagyon emeli, hogy az eö Annya nagy érdemei által, tisztelt Ipod, és a Te figyelmedet meg nyerte azon mértékbe, meljbe a Lélek, és sziv nemes szelid érzéseinek az emberi érdemet dicsőitő volta határozódik, ez az eö iránta viseltető meg külömböztetet igaz tiszteletemet álandósittya, és szivembül örvendek, hogy Barátom szerencséjét ilj fényesnek tették az Egek. Ide zárva küldök ilj indulatimot ki fejező levelet meljet azért irtam külön papirosra, hogy ha meg akarod azon nagy érdemű Anyának mutatni, meg mutathatd.

Szivembül sainállom hogy raitod nem segithetek ugy, a mint egyenes, tiszta indulatbul kivánnám. Sainállom aszt is, hogy gyönyörűségeidnek eggy részétül, kép gyüiteményedtül, meg akarod magadot fosztani, nem lehetne é módot találni, hogy dolgaidon segithes ugy, hogy ezen Gyüiteményedet, meljnek igen szépnek kell lenni, magadnál maraszthasd? Ha csak ugyan nem lehet, tudósics árrokrul, náttam készen van eggy planum azoknak el adásokra, csak ugyan kár volna magadot ezen gyönyörüségedtül meg fosztanod. — Hiba volna tőlled nagy, ha életedet le nem irnád és aszt nem csak ön maradékidnak hanem tiszteletedre kész Barátidnak is meg nem hagynád — csak a Báró Swieten csókjai magokba elégségesek, hogy Tégedet a maradék előtt el feleithetetlenül kedvessé tégyenek; ird meg tehát életedet minden környül álásokkal és ugy, a mint olj férjfiú, mint Te, maradékinak és biztos Baráttyainak által adhattya. — A Magyar Régise-

;eket és Ritkaságokat óhaitom látni. Egyveleg irásaid 1-o kötettyét násodikszor olvasom tökélletes gyönyörűséggel. Azon couvertet pedig, neljbe minapi leveledet takartad, és melyre Preisschriftednek czimje an le irva, érdemlett-méltó becsbe fogom tartani.

A Budai Német Uiság 69 darabjába praenumeratio hirdettetik képpen. — Dr. Fesler bekant durch mehrere schriften, bescheftiget ich gegenwertig in Berlin mit der revision seiner Pragmatischen ieschichte der Ungarn, und ihrer Landsassen 6 bände in gr. oct. — z egész Munkára 3 arany az elő fizetés, meljet Magyar országra ézve Kiliánék vesznek be. Én tüstént praenumeraltam és mai posával magának Feslernek is tudtára adtam, hogy praenumeraltam, s hogy Nemzetem képibe köszönöm annak eö általa lett ilj módú icsőitésit. Hibáztam é Barátom? Kiliánéknak azt irtam, hogy a raenumeransok közzé irjanak fel Tégedet is, Feslernek pedig aszt, ogy leg kedvessebb Barátom, Kazinczy Ferencz Ur velem eggyütt raenumerált Munkájára, dicsőségemet lelvén abba. A 3 aranyat küld ıeg tehát mentül előb Kiliánéknak, nékem pedig Barátcságos bizoalmomnak engedgy meg.

Köszönöm profilod el küldésit, aszt a jövő Postán ugyan Lipiaba fel küldöm, de aszt tartom, későre már, mert eddig készen szen.

Ma várom ide érkezésit Bécsbe utazó Ipomnak. Hogy gr. Lázárak irtál, igen jól tetted, ki tudgya, minő nagy örömet éleszt leveled szegény öregbe és ez valósággal napjait derülésre segithetvén, jót ettél ez által. — Feleségem tisztel, Grófnéd kezeit csókolom és agyok igaz hived

Cschereÿ Farkas mp.

NB. Az ide zárt vellin papirosra[1] irt levélkének az a nevezeessége vagyon, hogy az azon árkusbul van, meljnek más felére 'eslernek irtam.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

[1] Nincs a levél mellett.

1351.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 7. Sept. 1808.

Mein theuerster Freund!

Mein gestriger Brief ist noch unter meinen Händen. Ich erbreche ihn, um Ihnen zugleich meine Sylvester mitzugeben. Blättern Sie ihn durch, und lesen Sie mit Aufmerksamkeit meine Vorreden und Scholien. S. 137. und noch ein anderes Blatt ward neu gedruckt. Diese zwei Blätter schicke ich Ihnen durch die Post sammt der ersten Vorrede. die vor dem hier stehenden Titel stehen wird. Sie werden mich sehr verbinden, wenn Sie dieses Werk rezensiren wollen. Ich bitte nicht um Erhebungen, Bewunderungen, die mich nur beschämen würden: ich bitte nur um eine sehr ausführliche, fasst minutiöse Anführung von allem dem, was der Leser hier finden soll, damit Institóris Lust habe, die folgenden Bände auch drucken zu lassen. Vergessen Sie nicht von dem voranstehenden Portrait zu sprechen. Der Mann war ein *guter* Mann; *und mir war er mehr!* setze ich mit Claudius hinzu. Verdienst ist es gewiss, bei *diesen Zeiten,* wo das philologische Studium in Ungarn erwacht, Sylwesters Grammatik das bis auf das einzige Sinaische exemplar verloren ging, wieder hervorzuziehn. Auch Szombathys Brief an mich S. 171—178 verdient gelesen zu werden, und Sie werden hie und da merken, ich die Samen des Wahren tanquam aliud agendo ausstreuen mich bemühe. — Was Sie über die Vorrede, die ich dem Varja'schen Liede vorgesetzt habe, [denken], möchte ich besonders wissen.

Die Arabesque Zeichnung an Sylwesters Titelblatt ist nach meiner Copie. Ohne Bleistift, mit strenger Hand habe ich dies der Ujszigeter Ausgabe nachskizzirt und Trattner liess die Zeichnung ohne mir das mindeste zu sagen, stehen. Keine grosse Kunst war dazu nicht nöthig: unterdessen freue ich mich doch, mir in der Zeichnung so viele Fertigkeit erworben zu haben, dass ich so viel vermöge.

Ein anderer würde auf diese Arabesken gar nicht gesehen haben, und es zeigt sich, dass Weszprémy die Siglen und Wappen von Thomas Nádasdy und Ursula Kanizsay daran nicht bemerkt habe.

Meine Arbeit habe so viel protuberantien als sie mag, sie sey mit den verschiedenartigen Auskrämmereyen noch so überhäuft

(surchargirt), so schmeichle ich mir doch, dass ich auf den Dank des Publikums die gerechtesten Ansprüche machen darf.

Im folgenden Band will ich die ältesten Überbleibsel in ungrischen Sprache, die hie und da schon gedruckt sind, anführen, — den Atila des Leonardi Aretini, dann das Indicium de Cometa 1468. — Den ersten ungrischen Kalender, Beyträge zu Virág's Werk von denen ältern Ungrischen Dichtern, die in griech. Versmass gedichtet haben, liefern, und von 3 Kupferstichen (Zusammenkunft Georg I. Rákóczy mit dem König vom Schweden) sprechen, und den Beschluss macht Dominik Telekys Übersetzung des Birkenstock'schen Grabschrift auf den Palatin. Al. Leopold. —

In dem Morgenblatt für gebild. Staende wird vom Mithridates des Adelung gesprochen. Ihr Name kommt darin (Sie wissen warum) vor.

Χαιρε!

Die Vorrede und die abgängigen zwei Blätter erhalten Sie von mir durch die Post von Pesth.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1352.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Kazinczy Ferencz Kölcsey Ferencznek
baráti szíves idvezlését.

A' küldött dal, édes Öcsém Uram, olly igen szép, hogy ezért annyi vígasztalással tartozom Kedves Öcsém Uramnak, mint a' hogy az előbbeniért megszomorítottam. Tiltsa el azt a' gyanút magától, hogy ezt talán csak a' minapi keserűnek megédesítéseűl mondom. Ha látta vólna, melly elragadtatással olvastam, midőn a' levél tegnap estve érkezett, 's ha látta vólna, hogy ez az öröm mint rontotta-el fél éjemet, nem gondolhatná ezt. Én holnap után indulok Bécsbe, 's a' kis szép dalt olvasni fogja Virág Budán 's Sopronyban Kis, 's mind kettő örvendeni fog az Öcsém Uram ismeretségének, örvendeni kivált Virág, hogy az ő módja eggy szeretetre méltó mívelt lelkű 's szép érzésű Ifjat nyert mívelőnek. Ez a' dal megerősít abban a' hitben, hogy nyelvünkön igen nehéz homoeoteleutonos verseket

igen szépeket írni. — Ha az Öcsém Uram szekrénykéjében van több illyen, látassa velem kérem. Éljen szerencsésen kedves Öcsém Uram. 's szeressen továbbá is, 's higyje-el, hogy kedves Öcsém Uramat szeretem és becsülöm.

Széphalom, 8. Septbr. 1808.

Mit mond Debreczen Magyar Régiségeimre 's Ritkaságaimra?[1]

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1353.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, d. 9. Sept. 1808.

Édes barátom!

Holnapután reggel indúlok a' Napam nélkül. Pozsonyban és Bécsben jó ideig fogok múlatni, és így meg nem határozhatom, mikor leszek nálad. Meg lehet, legalább nem lehetetlen, hogy Győrből nem Pozsonyba, hanem Sopronyba veszem útamat. — Édes barátom. képzeled, melly örömöm lesz, hogy Téged valaha megláthatlak. Bátor leszek egyenesen hozzád szállani. Ha barátok azt falun cselekedhetik, miért ne mi Városban is? Dolgozó szobádban én megférek éjtszaka. — Élj szerencsésen. Ölellek tisztelettel elegy barátsággal.

Kivűl:[2]

à Monsieur Monsieur Jean de Kis, Pasteur de l'Eglise Evangélique
Pesth, Raab, Oedenbourg.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1354.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Sept. 10d. 1808.

Édes barátom!

Imhol veszem századik leveledet. Bekötések visszajöttömig halad. Holnap reggel indúlok Bécsbe 's csak szüretre jövök vissza.

[1] A levél másik lapján Kölcsey ezt jegyezte meg: «Vettem September 20-kán. 1808. K. F.»

[2] A levél zárlatán ketté tört piros pecsét.

Emlékezeted késérni fog mindenütt, 's útamból sem leszek rest Néked írni. — Ma hallom épen, hogy Péterváradnál eggy Papi ruhába öltözött valakit, mivel a' vár tájékát rajzolta, ott megfogtak és Spion gyanánt felakasztottak. Illyen mondi [!] monda sok van, mikor a' félelem mindent Spionnak néz. Hiszen minden Európai Fejedelmek elkövettek mindent, hogy a' váraknak delineatiójit megkaphassák; azokat nem akkor rajzoltatják, mikor ellenségi szándékkal vannak egymás eránt. Osztán micsoda delineatio lehet az, a' mit valaki pittoreszk czélból tészen, a' millyennek ennek kellett lenni, ha igaz, hogy ez a' pap leült, és úgy festette a' mi szeme előtt van? — E' szerént magam is vigyázni fogok ezen útamban, hogy Komárom körül ne rajzoljak, mert valaki még bajt csinálhatna nekem is. 1800ban a' Dunán jövén, Hirgeist a' Visegrád' omladékait rajzolta. Nekem az nem tetszett jónak. Rajzoltam én is mingyárt Hirgeist után, 's a' Tisztjeink *bámúltak* rajta. (Én az ő bámúlásokon bámúltam.) Rajzoltam a' Zichy Károly Oroszvári (Carlsburg) angl. kertjét is, 's most reménylem a' Tatait fogom. — Nem szeretném ha bajom volna valahol, 's igen vigyázva fogok bánni. De néha azzal teszi az ember magát gyanússá, hogy nagyon retteg. Az ártatlan mindenütt talál védelmet, csak a' tigrisek köztt nem.

A' melly magyar munka felől scandalizaltatva írsz, azt én is láttam. De ismervén Iróját, rajta fel nem akadtam. — Gondold-el, édes barátom, mikor az a' testvérem a' ki ott lakik, a' hol az a' magyar könyv koholója, azzal az impertinentiával bírt, hogy engem szemtől szembe ahhoz az emberhez hasonlította. — Maga ez, festi egészen vele és a' hozzá hasonlókkal való bajomat. A' ki kurvák és kártyás asztalok köztt tölti egész életét, az igen is, hogy ollyan formáknak néz mindent, a' ki könyvet ír 's póstára költ, mert ez a' Vice-Ispán bezzeg sem eggyikre, sem másikra nem költ.

Heister eggyszer nekem is írt valamit magyarúl: de az nagyon törtetve volt. Ő ezt a' mit neked írt, bizonyosan valami magyarral corrigáltatta vagy fordítatta.

Azt a' hajajándékot, a' melly felől levelednek német czikkelye szóll, még nem vettem: de Csehy barátom (— az a' fiatal Tiszt Néked is barátod lenne ha ismernétek egymást, mert benne lélek, tudomány, szív, hazaszeretet van; ő Euclidest és a' Mathematicusokat olvassa mikor vége az exercírozásnak, Virág Benedeknek tanítványa volt) — bizonyossá tett, hogy meg lesz, 's kezében van. Imhol eggy kis czédula, mellyet zárj leveledbe Heisterhez.

Élj szerencsésen megbecsülhetetlen barátom. A' mint mondom, emlékezeted egész útamban kiséрni fog, 's Sopronyban Kisnél emlegetni fogunk. — Bár Döbrentey küldötte volna meg eddig a' hozzád írt verset. Ölellek tisztelve, 's a' Mélt. Grófné kezeit csókolom. Sophiem is tisztel. Viszem képét, de akkor 8 esztendős vala mikor festették azonban még rajta az egész physiognomia. Meglátom mire mégyen a' Copista. Ha erszényem és a' környülállások engedni fogják, képedet mingyárt metszetem. Adieu, édes barátom. Leveledet Bécsbe adressáld így:

à Monsieur F. K. à Vienne
bey dem Herrn Geistinger Buchhändler.

Kis Miklósnak hozzád küldött levele még is hever valahol. Az 1012 f. vettem.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1355.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Utolsó leveled még inkább éreztette velem szereteted' nagyságát, mint minden eddig irtt leveleid. A' te barátságod valóban kimeríthetetlen kútfeje a' legédesb gyönyörűségeknek.

Magyar régiségeid' és ritkaságaid' megolvasására nem szükség kérned, mert külömben sem nyughatom, mig munkáidnak akármellyikét is el nem olvasom, mihelyt kapom. De az a' nagy baj, hogy Pestről ide nem könnyű a' communicatio, nem könnyű kivált, ha azt tudod, hogy pesti könyvárosaink felette restek még a' nekik tudtokra adott alkalmatossággal is élni, ha tsak épen ollyan embert nem küldök hozzájok, a' ki elkérje 's egyszeriben általvegye tőlek a' küldendő könyveket. Erre pedig ritkán van mód.

Pályairásodat tsak futva olvashattam-el; de ha mi jövendölő ajándék van bennem, úgy látok előre, hogy jutalmat fogsz nyerni, ha külömben Biráid részrehajlás nélkül lesznek. Szívesen köszönöm, hogy írásod' rajzolatját előre is velem közlötted.

Sokat és sokfelé kell írnom, noha kevés idõm van. Megengedj, hogy reád nézve most rövid vagyok. Tsak egyet említek még, a' min

velem együtt bizony Te is örülsz. Berzsenyi verseit a napokban hozzám küldötte. Szándékát levelének ide zártt párjában láthatod. Adj kérlek tanátsot, ha Bétsben akarok rezet metszetni, és ha ott akarok nyomtattatni, kihez folyamodjam, és ki tenné meg az a' végre szükséges barátságos szívességet? Berzsenyi verseiből kettőt ide íratok. Az egyik hozzád szólló ajánló levél, a' másik a' mi barátságunkat idvezli. Versei egy betsületes kötetet fognak tenni, talám mintegy 17—20 árkus.

Kazintzy Ferentz.

Kazintzy! bátor Meoni szárnyokon
Felleng saselméd a' magas étheren
'S a' Dithirambok Dallossával
A' nagy Olimp tetejére felhág.
Lantod ki nyitná Tenarus ajtaját,
Elszenderítné őre' ezer szemét,
És viszsza bájolná leomlott
Téba falát magyar énekével.
Boldog vagy Aon Szűzei' Kedvese!
S Nagy mint Hazádnak legnemesebb Fija,
E két tulajdon kéri méltán
A Ganiméd poharát az égben.
Te lelkesíted szunnyadozó erőm,
Kebledbe öntöm 'senge virágimat,
Iktasd ditsően tört utadra
Nyomdokodon lebegő Camenám!

Sopr. Sept. 14dikén 1808.

Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1356.

Kisfaludy Sándor — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Kisfaludy Sándor
Tiszteletet, Barátságot, Boldogságot!

Aug. 22dikén irtt, és a' hibás Adresse miatt tétova csavargott leveledet csak ma vettem. Tudniillik az utólsó Franczia beütés ólta én nem lakom már Kámban, melly Feleségemnek jószága, és Vass

6*

Vármegyében vagyon, hanem Sümegen, Szala Vármegyében. — Sümeg Mezőváros, a' Weszprémi Püspöké 's ennek szomszédságában birtokos néhány földes Urak itt lakunk quasi Curiális házainkban. Eleink a' többnyire Sümegen lakott Weszprími Püspököknek baráti, és társalkodóji lévén, télen többnyire ide vevék öszve magokat; 's minthogy szüntelen betegeskedő Feleségemnek a' Kámi levegő ártalmas volt nedves helyheztetése miátt, itt telepedtem-le én is boldogúltt Anyámnak jószágán, és itt fogok maradni, valamig Atyám él, ki Győr Vármegyében Téthen lakik. Sümegnél kezdve, egész a' Balatonig, ez a' vidék olly szép, olly változó, — olly romántos, és gyeniális, hogy — a' szép tájairól híres Helvétzia bajjal mutathatna szebbet. — Adressem tehát *par Bude, Weszprím, à Sümegh.* — Feleségem is *Szegedy* ugyan, de nem Eliza, hanem *Rozália.* Ezt azért sietek tudtodra adni, hogy a' pályairásodban történt Geographiai hibát, és név elvéttést megorvosolhasd. — Első leveledre írtt válaszomat én *par Pesth, Sátorallya-Újhely — à Széphalom* utasítottam, nem tudom, ha jól-e, 's ha már kézhez ment-e? —

A napokban került kezemhez igen becses ajándékod. Mint örültem-meg, és mint lepettem-meg, midőn az előttem tellyességgel ismeretlen *Hirgeist* helyett Petrárka' képét kaptam, a' mit Olasz Országban létemkor sokáig, de mindég haszontalan hajháztam, — és a' Tiédet. Vedd még egyszer szíves köszönetemet mind a' kettóért, és légy elhitetve arról, hogy érdeme szerint tisztelem és szeretem mind az ajándékozót, mind az ajándékot. Egyedűl azt kivánnám Tőled, hogy valamelly igazságos vagyok én a' Mesternek nagyobb érdemei eránt, olly igazságos volnál Te a' Tanítványnak, talán szintén olly jó szándéka, de sokkal kissebb érdeme eránt, és ne magasztalnál többre, mint sem érdemlem: mert én az egész Magyar Világ, és Helikon elött örömmel vallom, hogy Te valál Mesterem a' Magyar írásban, és ha Te előttem nem irsz vala, nyelvem bizonyossan sokkal szegényebb és hiánossabb volna. Az elme a' Természetnek ajándéka; de a' nyelvnek szépségét, erejét, és hatalmát a' jó Iróknak köszönheti a' Haza. Ebbéli érdemeidet, hol a' Magyar, ha bár ellenséged-is a' ki tagadgya? — Én csak az vagyok a' Magyar Poéták között, a' mi a' *Bihari és Pityók* a' Muzsikusok köztt.

Hogy Regéim nem nyerhették-meg egészen tetszésedet, valahol már hallottam. Hogy kényessebb Litterátorink fogyatkozást, és hijánosságot találnak bennek, nem csudálom, mert csakugyan találhatnak is. Inkább hazafiui, mint sem Litterátori szándékból (mert Litte-

rátornak nem is tartom magamat) még a' múltt Diétán közre akarván bocsáttani, a' mint meg is történt, ezen csupán nemzeti lelket lehellő játékomat, holott csak akkor készültem-el Somlóval, csak úgy jöhettek-ki kezemből Regéim, a' mint azok hevenyében irva valának, a' nélkűl, hogy eggy kevéssé megegyengethettem volna azokat. Utóbb vevém észre a' sok hibát. S' még is minden hiba mellett, nem tudom minő szülői Caprice-ből, kivált *Somló,* igen kedves kölykem. — Voltak a' Santissima Hermandadból, kik Himfyvel egygyütt engem örömest tűzre tettek volna, 's Regéim utóbb egészen megbékéltették őket velem. — Bacsányi Himfynél többre meri becsűlni Regéimet. — Érjenek a' mit érhetnek! Nem tagadhatom mindazonáltal, hogy igen kivánnám, hogy ezen nemben tett, és csak félig sűltt próbáim, valamelly nálamnál tehetőssebb elmét remekebb munkáknak szerzésére tüzelnének: mert a' féltudós Dilettántnak, a' millyen magam is vagyok, főképpen pedig a' nem annyira gondolkodó, mint érző nő nemnek, csakugyan legkedvessebb az illyen Lectúra.

Megboszszonkodtam a' Tübingai kérdésekre én is, és kész volnék poroszló lenni a' magyar nyelv mellett, és mind azokat kikorbácsolni Hazámból, kik a' magyar levegővel és kenyérrel örömest élnek, és magyarúl tudni még sem akarnak. 'S ha igaz, a' mint hallám, hogy ezen kérdések azoknak eszközléséből tétettek, kiktől a' Nemzet kötelesség gyanánt várhattya javát, hát — nem csudálnám, ha minden magyar sziv Hyénává válna ellenséges tapodóji eránt. Az Isten áldgya-meg Prónayt, a' kit ugyan nem ismérek, de a' kinek Nemzetségével osztályos atyafi vagyok, — 's áldgyon meg Téged-is igaz hazafiságtokért! —

Én is írtam volna, ha illy pályát víni elég tudósnak érzeném magamat; de én hazafiui dühömben csak eggy átkozódó és vagdalkozó Ibist tudnék írni, a' mit a' hidegvérű nem Magyar mégis csak kaczagna. Keserű Siralom az, hogy olly nehéz, és boldogtalan dolog Magyarnak lenni Magyar országban! — A' külföldi ezt el nem tudgya hinni, és magam-is kész volnék kételkedni néha eszemmel, ha a' sziv nem fájna bennem. Nagy József örűlni fog minden jó Hazafival egygyütt pályaírásodnak, bizonyos lévén előre arról, hogy, ha a' részrehajló ellenségek előtt nem is, de az Igazság, és egyeneslelkűség birószéke előtt győzedelmeskedni fogsz. — Szegény Spisich bátyámra nézve csak azt irom, hogy ellenségei még a' sirban-is üldözik őtet. Báró Ghilányi eggy a' Boldogúltat védő Epitaphiumot nyomtattatván-ki Belnay Ujságában, a' Canczelláriától szoros kérdésre véte-

tett. — — Az ember eleget nem óhattya magát a' minden ártatlan kicsinységet balra magyarázó rosszlelkü árúlóktól.

A' Dramaturgiának nagy kedvellője lévén, miólta a' magyar Theatrom lábra kezde kapni ismét, már több izben is meg-meg szállott eggy kis kedv, eggy eredeti, hazai Tragyédiának készittésére. (mert mit irjon a' bús Magyar szomorúnál egyebet?) De soha sem tudtam meghatározni magamban; ha a' Francziák' példája szerint a' rytmus-e, vagy a' Görögök, és az újjabb Németek után a' metrum illene-e jobban eggy magyar Tragyédiához, vagy talán leginkább a' *poética próza?* — Szeretném ez ránt való vélekedésedet tudni; noha talán fenn említett kedvem már örökre elmúlt; mert elhánytt gazdaságomnak többnyire nem szerencsés voltta, és Feleségemnek gyakran változó egéssége, a' Muzsákkal való társalkodásomnak örömét igen megkeseritti.

Én a' nagy Világtól, mellynek fényes nyomoruságát, lármás hiúságát katona koromban igen megúntam, és a' fényes társalkodástól, mellynek veszedelmes lesseit a' gondolkodó, és érző ember eléggé nem kerülheti, egészen elvonúlva, magánossan élek, és csak ritkán találkozom emberekkel, kik a' magyar Litteraturát kedvellenék, és munkálkodásaikkal segittenék; a' Te lakhelyednek vidéke talán termékennyebb ezen részről a' formálttyabb lelkekben, kérlek biztasd tudománykedvellő és mivelő Hazánkfijait, hogy irjanak Színjátékokat, vagy fordíttsák a' legjobb Franczia, Ángoly, és Német Drámákat magyarra, hogy a' fel alig emelkedett magyar Theátrom, a' nyelvmívelésnek ezen egygyik fő eszköze, a' játszani való jó darabok' fogyatkozása miatt ismét dugába ne dűllyön.

Élly boldogúl dicső Hazafi, a' Muzsáknak Kedvelttye! Ha az Ég annyi szerencsét ád, a' mennyit kivánok, hát Széphalom — Boldoghalom lessz. Kár hogy a' Duna, Tisza, és annyi hegy, völgy, és puszta választ egymástól bennünket. — Szives tisztelet mind a' kettőnktől mind a' Kettőtöknek! — Óhajtva várom ujjonnan kiadandó, és a' magyar Parnaszszust új fénnyel töltendő munkáidnak hozzánk is elérkezését. — Nagy József, Papjainknak szemevilága különössen tisztel. Kresznerics Pozsonyban vagyon; talán magam-is felmegyek. — Élly boldogúl! és szeresd tisztelődet, barátodat. Sümegen 15dik Sept. 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 117. sz.]

1357.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Tiszteletére jövén, nem volt szerentsém itthon találni; de volt szerentsém gyönyörű kézirásainak szépjeiben két óránál tovább az elragadságig gyönyörködni, és tanúlni. — A' Magyarok' Istene vezérellye jó szerentsében minden uttyain keresztül, és hozza ismét közénk szerentsésen viszsza. E barátságos és buzgó kívánással és tisztelettel bútsúzik a Tekintetes Úrtól

Pesten 7ber 19dikén 1808.

tisztelője
Vitkovits Mihály mpr.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 226. sz.]

1358.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Pest, Septbr. 20d. 1808.

Érdemes barátom!

Én öt nap óta itt vagyok, 's ki nem tudom magamat szabadítani Pestből, hogy útamat tovább folytathassam. A' város nagy; két annyi mint húsz esztendő előtt volt; eggy óra telik belé, míg eggyik ismerősömtől a' másikhoz érek, 's így nem csuda, ha múlatásom itt meghosszabbúlt.

A' Pozsonyi Diéta megígérte az Insurrectiót. Tizennyolcz esztendős emberen kezdvén 40 esztendősig minden fog insurgálni 's ez így tart három esztendeig. Nemzetünk militáris formába öntetik, holott eddig felejtette hogy valaha katonai nemzet volt. A' Diétán nem történt egyéb nevezetesség mint az, hogy az igen tüzes Personális (Aczél István) Trencsini követ Lukácsnak, (midőn ez azt állítaná, hogy néki Instructiója van, hogy meg ne eggyezzen a'

* A levélre Kazinczy ezt jegyezte: «Ezt Pesten a' Fejér farkas fogadóban hagyá.» —

Idegen kézzel pedig a következő sorok vannak a levél tiszta felére írva: «Jankovits Miklós Úrnál [!] hívták a Tekintetes Kazinczÿ Ferencz Urat Ebédre, 's Holnapra.»

semper et pro emersuris casibus leendő örökös Insurrectióra,) azt mondotta, hogy nem hiszi ezen állatást. Lukács másnap felvitte az Ülésbe az Instructióját, annak ezen tárgy felől szólló czikkelyét felolvasta, 's declarálta hogy a' Mélt. Personális által meglévén bántva, Vármegyéjének és tulajdon maga becsülete meg nem engedi, hogy tovább folytassa követségét. A' dolog nagy tüzbe lobbantá az egész Rendeket, 's oda ütött-ki, hogy végre Aczél Úr megkövette Lukácsot. Itt nem vala vége: a' Követek eggy szájjal azt kívánták, hogy a' deprecatio menjen Protocollumba. Aczél Úr kérte őket, ne kívánják hogy az ő neve a' maradék előtt olly nem akart botlás miatt fenn forogjon. Mások azt hitték hogy Lukácsnak és a' kik benne meg vannak bántva, elég elégtétel a' követés.

Nagy Pál híres Sopronyi követ felől ez a' hír: Herczeg Eszterházy Sopronyi Fő-Ispán magához hívatta, 's elbeszéllte néki, hogy ő rendelést kapott, hogy meg ne engedje őtet választatni. Ezt a' Herczeg a' maga eránta való hajlandóságának szíves és igaz kifejezéseivel mondotta Nagy Pálnak. Nagy Pál megígérte, hogy menni nem fog, ha választatik is. Hozzá foga a' Gyülés a' választáshoz 's minden száj Nagy Pált kiáltotta. Ez felkölt, megköszönte, 's kimondta, hogy ő nem mehet és nem megyen. A' Rendek még is őtet kivánták. Ekkor megszóllala: Köszöni a' bizodalmat; nem megyen: azt az eggyet kéri, válasszanak ollyat, a' ki úgy viselje magát a' Dietán, hogy eggyszeri követsége után soha többet ne *választathassék*. — Más választatott.

Spanyol Országban rosszúl mégyen a' Jósef részéről a' dolog. Ezen híreket olvashattad az Ujságokban.

Jankovics Miklós Úrnál olly kincseket láttam, a' millyennek ideája sem vala előttem. Luthernek originális Testamentoma, Philipp Melanchthonnak coramizálása. Gyalázat a' Németeknek! Ezt eggynehány esztendő előtt 33 talléron tartotta valami Antiquárius, 's Németországban senki nem volt, a' ki megvegye. Jankovics vette-meg. Én 500 frtot megadnék értte. — Soha sem láttam olly mentekötőt, mente és dolmány gombokat mint az, a' mit ő vett magára a' Primás Installátiójakor. Az triumfusa a' magyar ötvességnek. Sokan megszóllították, hogy adja-el. Néki semmije nincs, a' mit el ne adjon, ha jól megadják az árát, azt mondja. — Ha ide jössz valaha tekintsd-meg.

Pályaírásomat B. Prónay László Exc.nak Prof. Schwartner jelenlétében felolvasám. Jelen volt eggyik leánya is, eggy tiszteletre igen

méltó Asszonyság. Nem kell több diadalom, édes barátom, mint a' mit ezek hárman adtak. Olvasták Kulcsár is és Virág 's még vagy két más barátom. Azt mondja mindenik, hogy nem retteghet a' Censurától. Schwartner azt vetette mellé, hogy a' munka zeigt von vieler Belesenheit ja Erudition. — Ennek mutattam Calendariomod' párját kézírásban.

Ma talán indúlok Bécs felé. Tudass holmit tudósításimból azzal, a' ki leveleimet kegyesen szokta venni 's mondjad, hogy szentűl tisztelem innen is mint hazulról. Ölellek. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1359.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 21dik Sept. 808.

Igen Kedves Barátom!

A jóknak mindenkor Kegyelmes Egek eddig Bécsbe vezérelvén, kivántalak Lelkem kedves fele ez rendeimmel ott is meg találni Tégedet. Kivánom aszt is, hogy Kedvesseid keblébe a jó Szerencse ohaitot kedvezései közt térhes vissza.

Soha képemnek olj meg becsültetését nem is remélhettem volna, a miljet Nékem nyuitasz, hogy t. i. az köz becsű Munkáidnak eggyik kötettye előtt fog állani. Háladatos szivel köszönöm eszt, mert nagy meg becsültetésemet lelem abba és még az élettül el válásnak utolsó perczenttyébe is gyönyörűségemre lesz, hogy a leg késöbb maradék is fogja tudni, hogy Tőled szerettettem, melj Szeretetbe nem csak éltem örömét érzem, hanem árra méltán kevély is vagyok.

Barátcságod meg szólittásátul bátorittatván, szivesen kérlek, az itt aláb meg jegyzett két félét méltóztas számomra magaddal le hozni:

1-o. Mostan uralkodó Királjunknak, és mostani Királjnénknak viasz képeket üveg alatt, rámájok szép és a leg üijabb izlés szerint légyen.

2-o. Veres Safian bőrbül eggy olj levél tartót, meljbe becsesb irásaimot, és leveleimet chatoulomba tarthassam. Ez hosszára, szélére nézve lehet akkora, mind ezen levelem quart blattya, légyen azon ezüstbül kis zár, melj kis kulcsal nyiljék. — Mind két kérésem

szép voltát bizodalommal ajánlom barátcságodba, és ismeretes jó izlésedre, azért hosszasb le irást nem tészek.

Nagyon le fogsz kötelezni, ha Dr. Decsi Urnak, kihez irt adres' alatt frankirozva küldöm ezen levelemet, meg ismertetsz — és nevembe árra fogod kérni, hogy a midőn Uiság leveleibe való be iktatás végett valamit kezébe küldök, nyomtattassa-ki, mert én a mit eö fog azért kivánni, Debreczeni vásárok alkalmatosságával mindenkor hiven meg küldöm, máskor nem lévén a pénz által küldésére jó alkalmatosságom.

Az Ipom is éppen most van Bécsbe, udvari agens Augustinovics Urtul meg tudhatod szálását; én éppen mai postával irván Nékie. tudósitottam, hogy Te is oda fel vagy.

Buczÿt, Vandczát szivesen köszöntöm, ezen utolsó a Nékem igért festést most le küldhetné. — Ha a Tudományi, Szép izlés' és mesterség fáchjaibul valami Nékem valót talász különös szépet, köszönettel veszem, ha rechnungomra le hozod, mert olj jó izlésü és értelmes Barátom, mint Te, ritkán fordul meg Bécsbe, hogy ilj kérésemet teljesithesse — tudod pedig, hogy kapok az a féléken. Feleségem köszönt, most kezd gyógyúlni eggy alkalmatlan hányó [?] [1] hidegbül, melj hálá Istennek el maradt egésszen, csak erősödni kell gyengülésébül — élj boldogul

hiv tisztelő barátod
Cserey Farkas mp.

Kivűl:

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak.
Bécsbe.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 194. sz.]

1360.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Pozsony, Septemb. 29d. 1808.

Édes barátom!

Képzeld! — láttam Gróf Bethlen Lászlót. Már a' Komáromi vár szemlélésekor mutattak nékem eggy Erdélyi ott sétálgató Uraságot a' maga sok insurgens fijaival, 's tisztelettel néztem az ősz insurgenst; Róma jutott eszembe és a' Fábiusok. Ide jutván eggy fogadóba

[1] A szó a levél szélére esvén, a bekötéstől nem tisztán olvasható.

szálla a' Gróf is, én is. Estve eggy szobába vacsoráltunk, de külön asztalnál. Más nap cselédem mondá, hogy a' Gróf magához vár, de a' Teleky Sámuel házánál. Azt hivén hogy a' következő nap én itt hagyandom Pozsonyt, a' lózsiba mentem fel a' parterről hozzá a' játék utolsó actusán: de alig szóllhaték, utánnam két magyar születésű kaputos Tiszt lépe-be, 's rész szerint ők, rész szerént a' játék nem engedte hogy eggy két szónál többet szólljunk. Ma eggy bajúsztalan késérőjével szóllottam, ki minden bizonnyal nem Bethlen, ki légyen, nem tudom. Tőle tudtam-meg holmit a' mit tudni felőlök óhajtottam.

Bécs most üres: itt van minden dísze. A' Császár és Császárné is itt mulat a' Monarchia Nagyjaival. Nagyon meg vannak, a' mint hallom, elégedve, látván hogy a' Nemzet mindent igen készen tészen. Az Insurrectio 3 esztendőre meg van határozva, 18 és 50 esztendő köztt minden megyen; ha lehet személyesen, ha nem lehet, más által. Gyönyörű hallani a' beszédeket a' Circularis és Diaetalis sessiókban.

A' Primás eggy igen szép és sok tüzet mutató Úr. Physiognomiája nem hasonlít a' Leopold Császár gyermekeiéhez, de azt mondják hogy igen nagyon a' Császárnééhoz. Palatinusunk nagyon megemberedett Úr, homlokán nagyon fogy a' haj 's hátúl tonsurája van mint a' Papoknak. Itt van Lajos Herczeg is, kit eggyszeri látásra kiismerhetni. A' Banus tegnap deákúl tett eggy kis megjegyzést a' Diaetai elaboratumra. Herczeg de Ligne indigenátust kér, 's Instantiája elmés. Két házám ***volt,*** úgymond; ***eggy sincs.*** Végyetek-fel tehát magatok közzé, 's adjatok eggy harmadikat, melly állandó legyen. Tegnap vele eggy lózsiban láttam a Zichy Károly bajúszos kövér fiját és a' Herczeg Eszterháziét, kit Görög Demeter nevelt. Ezen nagyon örűltem: a' haza reájok nagy reménnyel néz. Itt sok a' szép asszony, a' haza atyjainak és ifjainak örömökre 's rontásokra, 's a' haza atyjai őket derekasan ismerik. A' mi Rhédeynk Janitor. Lajos Herczeg körűl láttam tegnap. A' nagy csillagosok, Commandőrök és keresztesek száma szaporodik naponként. Tíz esztendővel ezelőtt nagy keresztet alig lehete látni. Most egynehányat lehet.

A' Komáromi vár épitése felől képzelni nem tudsz. Ollyan az mintha eggy egész világ dolgozna épitésén. Hegynyi magasságra van hányva a' sánczokból a' föld. De a' mit a' legelevenebb fantázia sem festhet magának, azt haszontalan dolog szóba öltöztetni akarni és így hallgatok róla.

Ma a' Gróf Erdődy kertjébe futottam. Tele raktam maggal zsebeimet. De a' Thuja' és Bignónia' magvai még éretlenek. Emlékezem rólad midőn ott jártam és óhajtottam volna hogy eggy Jeneszer forma növésű bokor nevét mondd-meg nekem, mert az előttem ismeretlen volt. —

Élj szerencsésen édes barátom. Én még ezen farsangi élet örömei köztt is Sophiem karjaiba vágyok vissza. — Adieu. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1361.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Leveled híjával volt munkáddal, mellyet említettél; vagy el felejtéd meg küldeni vagy ki lopták ex amore boni ordinis, mert tsak hidd el, hogy nyittyák a leveleket, de nem tsupán azok a kiknek szóllanak.

Köszönöm hogy el nem felejtkeztél rólam U[jhely]ben. J. ő Nagysága elmés mondását nem értem, ritkán szól, de valahányszor beszél, nehéz érteni.

Soha se volt bajosabb s kedvetlenebb a' belső 's külső Politikáról szóllani; halgatok hát, de azt mondom, hogy ki tudja, hogy ha él, hol és hogy fog lenni két esztendő múlva illyenkor? azt nagy, igen nagy Prófétának lehet tartani. Be jó volna most aludni mint Epimenides vagy hét esztendeig, azután fel ébredni és látni, hogy érdemes volt e a világot úgy annyira meg zavarni. Meg vallom, nem szeretem ezt az időt, est enim chaos et nova creatio, elementorumque exagitatio, non bene junctarum discordia semina rerum, és a' virágok meg a' gyümöltsök, ha nem rontsolódnak meg nagy részint e' zavarba, csak maradékaink számára fognak ki vergődni. Pax majora decet. Vale caput amantissimum. Én a' telet E[perjes]en fogom tölteni.

Kassán, 1808. 4. Oct.

Jóska mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1362.

Csehy József — Kazinczynak.

Malepole West Galiciában 9d. oct. 1808.

Kedves barátom, 29. Juliusi leveledet 27 Augustusban vettem; ennek tehát való, hogy sok üdeje, de megbocsájtassz, ha meg érted, hogy az ólta hadi gyakorlásainkal kelle sokat foglalatoskodnunk, más részről pedig olly igen el vagyok rekesztve a világtól, hogy sokszor alig tudnám mivel töltsem levelemet, a mi meg ne untasson. Siedlcébe utasitott leveled nagy fájdalmamra még sem került kezemhez, noha tudakoztattam a Siedleci póstán utánna. — Azt mind az által igen jól tetted, hogy előbb feleltél oda, a mire a hazafiúi kötelesség hitt; egy csöp káromot sem érzem illy várakozásból: Az a száz aranyos Úr igen bodzás lábú patriota előttem; a kérdés' formája megmutattya, millyennek óhajtaná lenni a feleletet, a millyent egy magyar patrióta sem fog adni; de szükséges volt betorkolni, és azt senki hathatósabban nálad, kedves barátom, meg nem cselekedhette.* A mottónál jobbat, s az üdőkre alkalmatossabbat nem lehetett volna választanod, ez innyekre fog lenni azoknak leg inkább, a kiknek a megfejtés' értelme nem lesz akarattyok szerint. Sajnálom, hogy egész extractussát nem közölhetted; meg engedd tehát, hogy számot tartsak kipótolására. Ha nyomtatásban kijön, akkorig talán könnyebb communicatióm lesz Országunkal, s meghozathatom magamnak. Örülni fogok annak is, ha Rochefoucauld kikerülhet, tudom hogy lesz becse és kelettye is elég. Irj ki kérlek, addig is míg egészen bírhatom, egy két sententiát belőle, hadd gyönyörködhessek forditásod' hathatósságában.

Ugy látzik, hogy megszüntek egy üdőre a hadi készületek, noha nagyon hittük, hogy lesz valami. A napokban 3. oct. másodszor voltam Varsóban. Ott töltöttem 24 órát. Maréchal Davoust az Auerstädti herczeg négy Regementel onnan még Augustus' végin kimarsérozott, és Silesia felé vette úttyát, nem maradt Corpussából vagy a mostani szóllás módja szerint az ő gouvernementjából egyébb a 13d. könnyű gyalogságnál. Ott van azonkívül 6 ezerig való szász gyalog és lovas hadi nép, és a Lengyelekből is valami.

* «Tübingi kérdésre tett Pályaírás.» — Kazinczy F. jegyzése.

A fennforgó újságok valának: a két Császároknak, a muszkának és a Francziának öszve jövetelek Erfurtban, mellynek resultatumai még nem tudattak, a burkus tartományoknak kiürítetése, a franczia és lengyel tiszteknek megölettetése Spanyol Országban, — azonban újság levelet már régen nem olvastam, szomszédságaim egyebet a Varsói lengyel Újságoknál nem tartanak, a mellyek magok is csak loppal jönnek ki, én pedig úgy sem értem. E szerint a politicus történeteket csak mende mondából tudom meg.

Mostani Brigade Generalisunk az öreg Hertelendi, a Palatinalisoknak volt Obersterjek, kit híréről ösmersz. Van már 20 esztendeje is, hogy Regementünknek magyar Generalissa nem volt. Stabalisainkból is csak az egyik Májorunk tud magyarúl, a Gr. Hoditz, s már van 10 esztendeje, hogy stabalisokat mindég idegen Regementektől kapunk. Most is az Oberster tittulussal pensionaltatott Gr. Gvadadning helyébe a Hessen-Homburg Huszároktúl jött hozzánk Gróf Magi. olasz, Obrist Lieutenantnak. Említett Guadagni az örök emlékezetű Generalisnak a fia, a mint tudtodra lészen, és szint olly jó hazafi. mint vala a boldogúlt, de ez néki nem válhatott érdemül.

Már most üres óráimban Belidor mathematicus Cursussának fordításán dolgozom, egyharmad részit már elvégeztem. Essentialis nehézségekre nem találok, s ugy tapasztalom, hogy nyelvünk a mathematicus dolgok előadására sok egyébb nyelveknél alkalmatosabb. Varsóban, most utólszor, megvettem Lespinasse' munkáját a topographicus rajzolásról: Traité du Lavis des Plans appliqué principalement aux reconnaissances militaires. Paris chez Magimel an. IX—1801 avec 9 planches. Nem hiszem, hogy még valaki e részben közelebb járt volna a Természet hímezéséhez. Tudd meg kérlek kedvemért ha Prof. Sárvári Pálnak kijött é már több darabja is a Rajzolás kezdetéről, nekem csak az első van meg. Meg vettem Varsóban a franczia Caveleria Reglement-t is: Ordonance provisoire sur l'exercice & les manoeuvres de la Cavalerie, 2d. édition. Paris chez Magimel an. 1808. ára 8 Rhft. egy tomus, mind planumok, papirossa és bötűje igen szép. Ha Varsóban pengő pénz nem kivántatnék, vagy ha köztünk a pengő olly ritka nem volna, szép könyveket lehetne Pfaff könyvárosnál bevásárlani. A mi Bankó czéduláink Varsóban 47% járnak, ezt is még istenesnek mondhattyuk. A papiros' veszteségit senki jobban nem érzi mint mi, hadi nép, itt a határszélen. A földes Urak s azoknak árendássaik semmi egyébb pénzt el nem vesznek pengőnél. Van módjok benne, hogy javaikat, ha áll utakon is által költöztet-

hetik a herczegségbe, és mi még élelemre valót is alig tudunk venni papirossainkon. Annyi finance Operatióknak, mellyeknek már 15 esztendők olta tanúi valánk, mi hasznukat láttuk még eddig? A ministerek fortélyosok voltak, de a világ sem volt bolond, s kiösmertük, hogy sorsunkon nem a furcsa eszű, hanem az igaz lelkű minister javíthatna.

A Varsói hgségben a magyar borokra nagy Consumo vám vagy hordajától 9 ⌗ pengő, azért a franczia borok felényivel ócsóbbak. Érzik ezt tudom a hegy allyán is.

A hôtel de Wilna vendég fogadó előtt áll egy kisded alacson ház, mellyről azt tartyák, hogy benne az első Lengyel Király lakott légyen. Most egy keresztelt Zsidó Asszony bírja. Ez ugyan nem római régiség. A ház fából van, mondják hogy belől cyprus fa, ám légyen, de kívül csak fenyő palló a fala, most cserép a fedele, akkor hihető, hogy szalma volt. Előrűl nincs több 4 ablakjánál, középett az ajtó egy kis tornáczal. Ez az Ország, melly annyi viszontagságokon ment által, nem mutathattya Historiajának semmi emlékjeit. Sok helységek pusztultak el, a tartomány' ábrázattya elváltozott, de semmi omladék, és maradvány nem szóll róla. A vén Lengyel meg tudja mutogatni, hogy itt vagy amott falu volt, itt egy nemesi lakás, de annak az ő szavánál egyébb bizonysága nincs; a 60 esztendős fenyvesek' allyán meg ösmerni, a mély barázdákról, hogy régente azon a helyen szántó földek voltak. A természet' minden javainak bőségében ez a nép mindég dobzódásban merült el, és romlását koholta.

Adressemet így tedd kérlek:

A Mr. Mr. Joseph de Cs. — Lieutenant an Reg^{mt} de Husards l'Empereur aux Service de sa Majesté l'Emp^{reur} d'Autriche par Cracovie
Okuniow
à *Radzymin*
en West Gallicie.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1363.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 13ten Oktbr. 1808.

Theurester Freund!

Vorgestern erhielt ich Ihre zum Lesen geliehenen zwei Bücher. und gestern brachte mir die Post den Brief, in welchem Sie mir sagen, dass die zwey Fass Weine bereits in Ihrem Keller sind. Mich freut die Nachricht, dass der Wein nach Ihrem Geschmack ist. Ich trinke den nemlichen, und das säuerliche, das er hat, ist mir lieber, als der Steinbodengeschmack der tiefern Hegyalja. — — Die 2 Bücher geben mir viel Freude. Es ist erhebend zu sehn, wie um viel weiter Adelung als Konrad Gessner gekommen ist. Der Fleiss der Deutschen ist zu bewundern. Sie haben in jeder Art Meisterwerke, die der Ausländer darum gering schätzt, weil er sie nicht kennt. — Das andere Werk lese ich mit Schaudern. Meine Nerven sind geschwächt. oder ist meine Erinnerung zu lebhaft; ich muss es sehr oft aus den Händen legen.

Nun glaube auch ich, dass meine Orthographie Cracoviensis den Andreas Batizi zum Verfasser habe. Das was Sie mir über die Doxologie sagen, bekräftiget mich in dieser Meinung. Ich habe einseitig gesprochen, da ich nur auf die Wuth der Neubekehrten, alles was die alte Religion eigen hatte, abschütteln zu wollen, geblickt habe: ich hätte wissen sollen, dass es Schwächere giebt, welche nicht alles auf einmahl abzuschütteln vermögen. Ich muss Ihnen gestehen, dass ich aus Ursachen, die Sie leicht errathen — kurz und gut Gutes nach *meiner* Überzeugung zu wirken — (Sie würden sehr irren, wenn Sie hier darauf dächten, dass mein Weib katholisch ist) gerne in dem Ton wie S. XVIII. Zeile 10. bölcsebb mint hogy etc. – und 179. S. 3—4. spreche. Zu laut darf man so wie man sollte nicht sprechen. Vielleicht fällt so ein Samenkorn nicht immer auf einen Felsenboden. Ich wäre froh, dieses Werk auch durch einen *andern*, der mein Freund *nicht ist,* recensirt zu sehn. Lob, Erhebung, erwarte ich nicht: aber ich würde mich angenehm gekitzelt sehn, wenn man davon spräche.

Alex. B. Prónay hat mir den Tod seines grossen Vaters in einem sehr schön und modest verfassten gyászlevél berichtet. Einen schönern Parthebrief habe ich noch nicht gesehen. Ich will ihm in

Ton der heiligsten Rührung antworten. Die Nachricht von Mártons Pannonia ist mir ganz neu. Er ist ein edler Mensch, aber die Sprache hat er nicht inne, wie sie ein Professor oder auch nur vorzüglicher Schriftsteller inne haben sollte. Er schreibt nicht grammatisch richtig, und anstatt in manchen Dingen seinem Zeitalter voranzugehen, geht er ihm immer nach. — Wissen Sie wie er zur Professur der ungarischen Sprache kam? Er hat im Nowbr. 1805. eine Proklamation aus dem französischen ins ungarische übersetzen *müssen*. Er that was er musste, lief aber geschwind zu Seiner Exc. dem Grafen Wrbna, dass er verhindere, dass die Proclamation nach Ungarn komme. Dieser Dienst ward ihm 1806. mit der Professur belohnt.

Tertina war ein elender Mensch, ohne Charakter, schamlos, und alles was man von einem Menschen dieser Art erwarten kann. Ich hätte gewünscht, dass er sich nicht überlebt hätte.

Unser Cs[erey] hat den unglücklichen Gedanken gehabt, sich zum Lateranischen Sporn-Ritter schlagen zu lassen. Ich bitte Sie, machen Sie davon keine Anzeige. Dies macht ihn zum Gegenstand des etc. etc. Hätte er doch mir seine Absicht merken lassen. Dieser Orden ist nicht geachtet. Das Kreitz [!] tragen sogar Castraten und ganz gemeine Musiker. In Ungarn ist er der zweyte so viel man weiss, die den Orden erhalten haben, und selbst dies wirft einen Schatten auf ihn, denn sein Collega ist B. Mesko, der *lächerliche*. Schonen Sie Cserey und schweigen Sie von diesem Punkt.

Professor Nagy ging mit dem Gedanken um, eine Antikritik zu schreiben. Er lässt dies, wie ich nun glaube, liegen. Ich traue zu sagen, dass Verseghys Aglaja unparteiisch recensirt sey, und freue mich, dass Sie dies glauben. Er schickte mir das manuscript vom Nitschs Werk unter dem Titel:

Abhandlung über die Ostheolithen nach einer neuen Theorie der Erde und der Erdkatastrophe.

Das Werk ist 30 Bogen stark, aber sehr schütter geschrieben. Eine 4 Seite hat 18 Zeilen. Es wird höchsten 15 Bogen in Oktavo stark werden. Ich schreibe an Doll, ob er die Ausgabe besorgen wollte, und dinge mir alles honorar ausschliesslich für Professor Nagy aus. Nitsch diktirte ein paar Stunden vor seinem Tod einem luth. Studenten einen Brief an einen der Professoren in Göttingen. der aber nicht genannt ist. Wer kann dieser *Ritter und Hofrath* seyn? Sagen Sie mir dieses in ihrem ersten Brief. Geogonie ist nicht mein Fach, aber mir scheint, das Werk wird Achtung verdienen

Meine Preisschrift habe ich vor einige Tagen nach Kázmér überschickt, damit es nach Kaschau gebracht, und für Sie bei Ihrem Herrn Vetter abgelegt werde. Schalten Sie damit ganz frey: was in Ihren Veränderungen mir nicht nach Wunsch werden sollte, will ich schon umändern. Ich wünschte aber ehe ich noch das exemplar zurück erhalte, von Ihnen zu wissen, was Sie darüber urtheilen. Graf Rogendorf, ein sehr cultivirter Kopf, hat sie nicht ohne Beifall gelesen, und ich sah, dass er ernst daraus unsere Nation kennt.

A propos dieses würdigen Onkels. Ich wies ihm Horányis Werk de Corona. Sie kennen dieses, hoffe ich. Ich war 1790 bei ihm, da etwas voll, — (in flatus venas, ut semper, Jaccho.) — an dem corridor des Piaristen Klosters ganz allein herauf und herabging. Er rezitirte mir auswendig was er über Joseph darin sagt: «non coronatus inter Reges Hung. locum non habet,» und über die Wegnehmung der Krone von Pressburg. Ich konnte nicht glauben, dass dies gedruckt werden wird. Es ward doch.

Diese tagen fiel die Historia politica Reg. Ung. des Pester Professors Horváth in die Hände. Das Werk ward 1786 in Wien gedruckt. Von Joseph sagt er, nachdem ihn die Reihe der Könige auf ihn führte, er sage von ihm nichts, quia Phöbus volentem loqui increpuit. — Unser Onkel schüttelte den Kopf, wie billig. — Ich lasse die zwei Bücher in einem Band zusammbinden, und hebe ihn so für die Nachkommen auf. Habe ich Ihnen nicht schon geschrieben, dass ich in Pesth bey Jankovics Luthers Testament durch Philipp Melanchthon etc. coramisiert gesehen habe? Er erkaufte es um 33 Thaler. — Ich hätte ihm gerne 300 f. dafür gegeben. — Nun habe auch ich zwei Handschriften von ihm; das eine ist nur sein Name mit dem Jahre 1519 bezeichnet, und in ein eigenes Werk schrieb er die Worte

D. Friedericho Ægidiano.

Sie wissen was ich vom Lutherthum und sowas halte. Aber Luther war ein Held der Menschheit, und seine Handschrift zu besitzen bin ich sehr stolz. Leben Sie wohl, mein lieber Freund. Tausend Glückwünsche zu den Vaterfreuden, die Sie zu kosten beginnen. Sint tibi propria munera! Mein Schwiegervater speiste heute bey mir. Er fragte mich, wann doch einmahl unser Buchbinder in Ujhely mit Ihren Geschenk fertig werden wird. Sie sehen hieraus, dass er Ihr Werk mit Ungeduld erwartet.

Kivül:

Ihre Dinte ist sehr blass. Schade, wenn Sie mit dieser etwas schreiben, was aetatem ferre soll. Ich habe im Junius 1808 in den Blättern des Kultschár das Recept einer sehr schwarzen Dinte, die ich selber brauche, bekannt gemacht.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1364.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 27ten Octbr. 1808.

Mein sehr geschätzter, sehr geliebter Freund!

Endlich bin ich zu Hause. Ich begann meine Reise nach Pesth, Pressburg, Wien und Oedenburg den 11ten September, und kam vorgestern spät in der Nacht an. — Der Weg zwischen Pesth und Széphalom war durch die vielen Regengüsse impracticable geworden, so dass ich dazu volle acht Tage anstatt dreyen nöthig hatte, und einige Stationen mit 6 Ochsen fuhr. (Über die Donau wàr der Weg trocken, sogar staubig.) Aber so viel Ungemächlichkeiten auch ich auszustehn hatte, so viel mich auch diese Reise kostete, so bin ich doch sehr froh, sie gemacht zu haben. Wie vieles weiss ich nun, was ich sonst nicht hätte wissen können! wie viele köstliche Dinge sah ich nicht, welche Bekanntschaften habe ich nicht gemacht! —

Ich sah Commorn 24 Stunden später als dort der Kaiser das Manoevre sich geben liess, und sah dort *alles*. H. v. Klobusiczky, neveu des Gouverneurs von Fiume, that mir die Freundschaft, auf meinem Wagen nach Pressburg zu fahren. Dieser junge Mann ist mit einem Frauenzimmer bekannt, welches einen Offizier zum Bruder und einen OberArzt in Commorn hat. Diese zweie liessen uns alles sehen, was zu sehn war. Die Zahl der Kranken belief sich den 23ten Sepbr. auf 5000 Mann. Urtheilen Sie hieraus, was alles dort *arbeitet*, und was alles so viele Haende haben schaffen müssen. Wir speisten an der Tafel, wo Offiziere speisen pflegen. Nun noch das Bekanntwerden mit dem Geist der Armee. Amen dico vobis, Spiritus, ubi vult, flat.

In Pressburg wohnte ich einigen Circular- und Diaetalsässionen bey. Man vermisste Joseph Vay, den allgemein verehrten Piloten

Denn dass dieser das Schiff lenkte, und dass nur er es lenken versteht, bekennen ja sogar die, die ihn hassen. — Der Monarch, der schon so viele Landtage hielt, nennt diesen den schönen Landtag. So sehr ist er mit unseren Ständen jetzt zufrieden. In einer Circular-Session sassen zwei frondeurs hinter meiner, die über jede Rede, die ihnen, den Höfischgesinnten zu patriotisch klang, ihre bittre, ja grobe Glossen machten. Ich mischte mich in ihr Gespräch. Der eine erzählte mir und den übrigen, er wäre bei Austerlicz vier Tage durch um den Monarchen gewesen, und wüsste, dass wir an Napoleon 80000 f. bezahlt haben, ja, dass wir uns gezwungen sahn, zweyen seyner Deputirten, die Schätze, die wir in Schemnitz hatten, vorzuweisen. — Ich merkte mir die 80000 f. und theilte sie in der Rückreise dem Professor Schwartner mit. Er sagte, die Zahl sey viel zu weit übertrieben, er habe *gewisse* data darüber. — Ich enthalte mich aller Bemerkungen über den Landtag und ihrer Sitzungen.

Kaum war ich in Wien angekommen, als man mir sagte, H. Tőkés Hofmeister bey B. Nicolaus Wesselényi, sey eben von Marpurg angelangt, da ich wusste, dass er auch Paris sah, und ihn von Wesselényis Haus kenne, so trachtete ich ihn aufzufinden, um mir ein glaubwürdiges Bild von Paris und Napoleon geben zu lassen. Er ist von der Gallomanie nicht befallen, aber es ist äusserst interessant, ihn sprechen zu hören. Napoleon wird angebetet. Alles was Klein und alles was Gross ist, das liebt ihn mit aller Ergebenheit. Nur hie und da wittert ein hochgebohrener armgewordener, der wider ihn loszieht. So einen fand Tőkés zu Soissons. Er trug Napoleon mündlich vor, was alles er verloren habe. Napoleon sagte, das Gesetz sey über ihn, und er könne also nicht helfen. Da er aber das Elend des Klagenden fühlte, so kaufte Napoleon das eingebüsste Gut des Klagenden aus seiner privaten Cassa und schenkte es ihm. Doch dieser bleibt Napoleons Feind und wenn er ihm Welten schenkte. Er hält seinen Unmuth gar nicht geheim, weil er weiss, dass er darum ungestraft bleibt. — Einst kam Tőkés mit einen Franzosen zusammen. Dieser fragte ihn, von welcher Nation er sey. Ich bin ein Oesterreicher, sagte T. Quoi? vous n'avez pas honte d'etre Autrichien? T. stellte ihm vor, wie unziemend es einem gebildeten Mann sey eine Nation zu verachten. Aber dieser reihte Geschichten über Geschichten von Oesterreichern her, und schloss damit, dass er ihn für einen Spanier oder Italiener halte. Non, je ne le suis pas; sagte T. je suis Hongrois. — Ah, c'est une autre chose, sagte der Francose.

Nous avous tout le respect pour le hongrois, c'est une nation éstimable, mais malheureuse. — Dieser Vorfall erinnert mich an das, was mit der Baronne Carl Podmaniczky diesen Herbst geschah. Sie kam von Drezden nach Haus. Die Franzosen, denen sie ihren Pass vorwies, begegneten ihr mit aller Achtung, sagten ihr aber auch, dass sie Sie bis Weynachten bey ihr selbst zu sehn hoffen. — Diese ihre Hoffnung wird sie aber wohl trügen, weil wir alle Ursach zu glauben haben, dass uns der Friede nicht verlassen wird. — In Wien wird täglich manoeuvrirt, und an Sonntägen sieht man die Landwehr an den glacis feuern.

Sie haben viele nicht-Freunde. Ich sage dies Ihnen, weil ich gewiss ihr Freund bin. Man zeiht Sie vieler und grosser Unklugheiten. Ich schwieg, um so hören zu können. Ihre Unklugheiten äussern sich erstens in der Herausgabe eines *gewissen* Werkes. Zweitens dass Sie viel Lärm machen. Drittens dass Sie die Biographie Ihrer seeligen Frau haben drucken lassen, die doch keine Ansprüche auf die Achtung eines Publicums machen durfte, viertens darinn, dass Sie der rüstige Schreiber ihre Schriftstellerey aufzugeben drohten. etc. etc. — Mir ist es sehr lieb wenn ich weiss, was die Welt von mir urtheilt. Ich glaube auch Sie werden dieses Bedürfniss fühlen und diese Urtheile werden Sie so interessiren, wie die Nachricht Sie interessirt hat, dass jemand in Patak Sie einer Vermessenheit zeihte, weil Sie dem Offizier, der nach Arabien reist, Erinnerungen mitgaben. Ich wünsche, dass Sie auch hierüber eben so froh lachen mögen, als über die Pataker Glosse. Wegen No 1. werden Sie es wohl gewiss.

Für die Geschenke, die Sie mir und meinem Schwiegervater zu machen die Güte hatten, danke ich Ihnen sehr gerührt. Berzeviczys Werk habe ich nicht gesehen, nicht mitgebracht. So habe ich die Freude, dem vortrefflichen Mann auch in diesem Werke zu folgen. — Ich sende Ihnen hier mein Werk. Das Versprechen, dass Sie es recensiren wollen, freut mich ungemein. Ich will nicht *Lob,* sondern nur Bekanntmachung, damit der Verleger Lust auch zum 2ten Bande habe. Er gibt mir n i c h t s für die Arbeit, ich gewinne nicht einen Heller; ja, ich habe ihm sogar das Portrait gratis hingegeben. Sagen Sie nur recht ausführlich was in den vielen langen Vorreden und Anmerkungen steht. Ich besorge die Bemerkung, dass auch ich alles

was ich *weiss,* auszukramen nicht unterliess, wie es Ungrische Büchermacher pflegen. Es ist wahr; aber ich trachtete die Vorreden und Anmerkungen recht ins lange zu ziehen, damit das Buch etwas stark werde. Lieb wäre es mir besonders, wenn Sie mit guter Art dasjenige dem Publicum vortragen könnten, was Seite XXXV. über den Streit zwischen Verseghy und Révai gesagt ist, wo ich glaube, dass ich mich von einer sehr moralischen Seite gezeigt habe.

Ich habe Glatz, ich habe Engeln gesprochen. Den letztern kenne ich seit vielen Jahren. Wüssten Sie doch, wie verehrungswerth er sich in einer Audienz bey dem Monarchen betrug, da er für die Freiheit des Geistes sprach. Ich weiss dies ***nicht von ihm.*** — Den erstern sah ich erst auf der Kanzel. Ich stand auf einen unrechten Platz, ich vernahm kein Wort; überdies vertrieb mich ein geistloser sehr geschäftiger Kirchen Diener, und ein possirlicher Offizier. Der Mann kam in die Kirche während des Gesanges; ein Nachbar theilte ihm das dicke Gesangsbuch mit, und er intonirte den Gesang recht kalvinisch in dem Augenblick, und doch ward schon die 4te Zeile der 3ten Strofe gesungen. Es ärgerte mich bey einem gebildeten Menschen eine unvernünftige That zu sehn, und ich ging aus der Kirche.

Cleynmannen hörte ich eine Predigt hersagen. Ich war in extase. Wäre ich in Wien, er sollte mir keine Predigt sagen, wo ich nicht wäre, und wann ich Jude wäre. Er verdient, das ich Ihnen diesen Hochgenuss beschreibe.

Sein langes Gebet vor der Predigt war in Alexandrinern, die er sehr pathetisch und ohne der mindesten haesitation hersagte. Diesem folgte nicht das Pater noster, sondern der Text. Um mich ward eben geplaudert, und so weiss ich nicht, war es aus dem alten oder neuen Testament der Vers lautet aber so: Ihr wollt die Wahrheit nicht hören; ihr legt de Hände zusammen und richtet nichts aus; und dann jammert ihr etc. — Er fing an: Ganz so meine Brüder, als wenn der Prophet unter uns lebte. Zeigt jemand eure Missgriffe, eure Fehler an, so schreit ihr: Ein gefährlicher Mann. Steht ein Reisender auf, und zeigt er die Gebrechen der Regierung an, spricht er gar von den Rechten der Menschen, von der Würde der Menschen, dann etc. etc. Sie stellen sich vor wie mir war, als

ich dies in Wien, von der Kanzel hörte. Er ergoss sich sehr warmen Herzenz über diesen Text, sprach von Entbehren, welches die harten Zeiten nöthig machen, entflammten Patriotismuss, welcher schützen darf und soll was noch zu schützen ist, und schloss mit seinem ewigen refrain: Ihr wollt die Wahrheit nicht hören. Wer Ohren zu hőren hat, der hőre, Amen. — Nie sah ich ein schöneres Auditorium. Alles war Ohr. Ob alles auch alles hörte, glaube ich nicht. Die Menschen sind *Menschen.* Aber ich sah einen jungen Mann, dessen Augen ewig an Cleynmann hingen. Diesen jungen Mann brannte ich zu kennen. Aber er entwischte mir.

Die Wege sind so schlecht, dass ich Ihren Wein jetzt nicht wegschicken kann. Sie erhalten die 2. Fass erst wenn es friren wird. — Wir haben die schlechteste Lese, die sich denken lässt. Ausbruch wird gar nicht gemacht, der ord. Wein ist schlecht. und sehr wenig. So ist es auch in Pressburg, Wien, Odenburg, Pesth und Erlau.

Gott mache Ihre neue Verbindung so glücklich, wie die meines Kis in Oedenburg ist. Er ist der Gemahl einer stillen, guten, schönen Gattin, und Vater von zwei sehr artigen Sőhnen. Mir scheint, der verehrte Mann bedauert seine stille Wohnung auf dem Lande mit der Stadt vertauscht zu haben.

Mich mahlte Kreutzinger, der zweyte Portraitmahler unserer Monarchie, in Öhl. Das Bild ist sehr wahr. Es ist wie aus dem Spiegel gestohlen. Nur älter als ich bin, und es hat gar kein Feuer, es ist ganz Ruhe, und das ist nicht in meinem Charakter. Ich nahm einen jungen Mahler, Balkay Pál, alt 28 Jahr, gebürtig von Erlau, von Wien herab, der sehr glückliche Vorschritte in der Kunst gemacht hat. Er erweckte die schönsten Hoffnungen um einst sehr gross zu werden. Mit dem ersten Eintritt bei ihm, nannte ich ihm die Namen der Mahler, die die Originale seiner Copien gearbeitet hatten, und er erstaunte darüber so, wie ich über die glückliche Nachahmung. Dieser sagt, mein Bild wird einst ganz gewiss in einer Bilder-Sammlung hängen, denn Kreutzinger hat sich darin fasst übertroffen. Ich will es glauben, denn ich gewann Kreutzingern dadurch zu dieser

Arbeit, dass das Bild durch Johns Hand gestochen werden soll welches für einen Mahler das schönste Los ist. Ich zahlte ihm 24 ⌗ für das Brustbild. Dies allein war der Mühe werth nach Wien zu reisen. Mein liebes Weib nahm es für ein sie überraschendes présent an, und gibt dem Bild den Beifall, dass es überaus wahr sey.

———

Ich habe meine Preisschrift Sr. Exc. dem B. Ladislaus Prónay vorgelesen. Wie das schönste Spiel im Theater so war sie durch ihn und durch seine Tochter, der Frau v. Kubinyi, applaudirt. Professor Schwartner speiste mit. Sr Exc. befahlen mir, sie auch ihm vorzulesen. In zwei Örtern hat er sich darüber sehr gestossen. Sr Exc. befahlen mir nichts zu ändern, es sey nicht anzüglich. Ich werde sie Ihnen mit der vertraulichen Bitte zu schicken, dass Sie sie nicht nur von den barbarismen befreyen, sondern überall wo es nöthig ist sie ganz frey umarbeiten wollen. Zeit lasse ich Ihnen so viel als Sie nöthig haben. Aber schlagen Sie mir die Bitte ja nicht ab. —

Schedius sah ich nicht. Wohl aber den braven Fabry in Pressburg. — Leben Sie recht wohl.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1365.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Méltóságos Grófné,

nagytiszteletű kedves barátném!

Huszonötödik októberben érvén haza Bécsi utamból, örömöm vala Nagyságodnak igen becses levelét itt lelnem. Elteltem új örömökkel. Engedje-meg Nagyságod, hogy most szokatlanúl rövid legyek, mert September 11dike olta nem lévén itthon, sok dolgom van, rajtam lévén a' sok esők által tökélletesen elromlott szüret is.

Bécsben látogatásomra jött az a' szeretetre igen méltó Ifjú, a' ki Döbrentei barátom előtt a' Nagyságod házánál volt 's a' kis Grófot tanítgatta. Sokat múlattam vele Nagyságodról, a' szép Comtesszről 's testvéreiről beszéllgetvén. Ő tökélletesen érdemes a' Nagyságod kegyességére. 'S minthogy erszénye nagyon kiürűlt, melly a' Bécsi rendkívűl való drágaság miatt épen nem nem természetes, 's minthogy Nagyságod és M. Gróf Bethlenné néki néminémű segedelmet igértek: alázatosan kérem Nagyságtokat, méltóztassanak ret-

tentő elakadásán segiteni. Hogy Nagyságtoknál közbenjárója leszek, azt neki megigértem: de tenném ha meg nem igértem volna is.

Én most hetedik izben láttam Bécset, 's eggyike vagyok azoknak, a' kik keveset költeni nem tudnak: de soha még ennyit nem költöttem. Fogadókban keveset eszem, 's nem kapok a' czifra vagy drága étkeken: nékem a' sertéshús kedvesebb mint a' fáczán: és mégis minden ebédem közel három forint volt. Ha Kis Sámuel naponként csak annyit költ is mint a' cselédem költött, úgy erszényének lapúlni kell. Szebb alamizsnát Nagyságod nem nyujthat mint ezt.

A' kis húgom eránt nem sokat biztató az a' mit Nagyságod ir: de megtörténhető mégis, hogy jelentésemet Nagyságod az én kérésem szerént fogja használhatni. Az a' húgom gyenge idejére nézve úgy sem siető.

Bécsi útam alatt voltam Pozsonyban is, hol Rh[édey] már insurgens Uniformban jár mint jövendőbeli Generális. Ő olly nagy kegyelemben áll, hogy midőn az udvarnál arról folyt a' kérdés, ha Majláth legyen e Personális vagy Aczél, 's a' két fél meg nem tudott eggyezni, Felséges Urunk elunta a' kéteskedést, 's így kiálta-fel: Ich weiss, wie ich den Streit zu endigen habe, ich will den Rhédey zum Personalen machen. Elrémültek. Azon múlt el a' dolog, hogy Rhédey nem pápista.

Theréznek eggy atyjafiával ismerkedtem-meg, kibe halálosan szerelmes voltam volna, ha még szerethetnék. Az Ő Excnak Báró Prónay Lászlónak leánya, Kubínyi Gáspárné. Eggy véghetetlen szép módú, felette szelíd és jó Asszonyság. Magas növésű, de képe sokkal sápadtabb mint a' Therézé, 's sokkal szeplősebb. Testvére a' szép Rádaynénak. Boldog órák, mellyeket társaságában Ő Excnál, és az én kedves fogadott testvéremnek Báró Prónay Simonnénak ágya mellett vele töltöttem. Ennek leánykája az én karomon kereszteltetettmeg, 's már a' kis Ágnes Paulina Honoráta harmadik keresztleányom. A' második leányát Bécsben az én Phigiém halála után Iphigenia Sophiának hagyta kereszteltetni, weil ich weiss, mein Bruder, wie ewig theuer Ihnen diese zwey Namen sind. — Ez az angyali szépségű menyecske, minthogy alacsony születésű, (testvére az én szerencsétlenségem sorsosának Hirgeist Ferencznek) kedvetlen meny a' háznál: de Rádayné 's Kúbinyiné sógorasszonykájoknak fogadták 's szeretik. — Róla másszor többet.

Itt kaptam a' Döbrentei levelét is. Arra kevés napok alatt válaszolok. Most néki csak azt, hogy Szemere Palit ismerem, 's Kisnél

voltam. — Sophiem tiszteli Nagyságodat, és az azolta nagyon megnőtt 's két fogat kapott 's dadogni elkezdett lyányom csókolja kezeit.

Maradok szent tisztelettel

Nagyságodnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom 29. Octob. 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1366.

Kazinczy — Szemere Pálnak.

Kazinczy Ferencz Szemere Pálnak barátságos idvezletét.

Kedves Uram Öcsém! Mind azért mivel Pesten párnazsákomat ki nem bontottam, mind mivel ott vissza jövőben nem mulaték tovább eggy napnál, 's a' szünetlenűl szakadó esső még attól is elvont, hogy eggy olly tekintetű barátomat, mint Kedves Uram Öcsém meglássam, nékem kölcsönözött könyve portékáim köztt maradt, 's akaratom ellen ide jött. Sajnálom ezen megtévedésemet, de már meg nem történtté nem tehetem. Igérem mindazáltal, hogy első alkalmatossággal visszaküldöm. A' könyvet kerestem Bécsben, de meg nem kaptam. Soha még a' könyvárosok' boltjait olly szegényeknek ott nem leltem mint most. Azt mondják, hogy ezt a' bajt is a' banko-papirosok szülik. —

Méltóztassék kedves Uram Öcsém az ide zárt sorokat Institoris Úrnak általadni 's kérni, hogy rendelésemet teljesítse minden késedelem nélkül. A' könyvet várják Bécsben. — De még ennél nagyobb kérésem is van. Én szemtelen vagyok barátim eránt, noha kéréseim ollyanok, a' miket a' *barátim* örömmel teljesíthetnek. Ime itt következik az. Csináljon titkot Uram Öcsém belőle minden előtt, úgy hogy senki ne gyaníthassa, hogy azt *nékem* teljesíti.

Édes Uram Öcsém! ***Ragályi Tamás*** nékem tulajdon kezével és nagy gonddal leírta a' Széchényi Bibliothecájából a' krakkai Ábéczét 's így én abba a' karba tétettem, hogy azt kiadhatám. Nem cselekedné e Uram Öcsém nékem ugyan azt a' szolgálatot a' Pesti Gábor által dolgozott Aesopus meséjivel? Végye, kérem kedves Uram Öcsémet, magának azt a' fáradságot és írja-le betűről betűre, még

pedig ugy, hogy eggy lapra és eggy sorba a' kézirásban is annyi álljon, mint az Originalisban. Ha ezt megnyerem, ez lesz a' Magyar Régiségek második kötetében legelől, 's valamint Ragályinak köszöntem meg barátságát az egész Nemzet előtt, úgy fogom Szemerének is. Nem hordok okokat kérésem támogatására; úgy hiszem arra nincs szükség. Csak azt kérem hogy Miller Jakab Úr se tudja, kinek copizal Uram Öcsém. Hazudjon Uram Öcsém előtte a' mit tetszik. Az embereknek sokfélék a' gyengéjik.

Én Pestről 8 nap értem haza. Útam irtóztató volt. Nagy részét hat ökrön tettem, mert sárban inkább szeretem az ökröt mint a' lovat. Szekerem rúdja eltört, annak csináltatása eggy napomat lopta-el. Végre 24dben megláttam Penelopémat 's kis lyányomat, 's olly boldog voltam mint Ulysses midőn Trójai távolléte után haza ért. Éljen szerencsésen kedves Uram Öcsém, 's tudassa velem haladék nélkül, teljesedést ér e kivánságom. Széphalom, 29. Okt. 1808.

Ha a Tübingai dolgok felől bizonyost ért Uram Öcsém, tudassa velem, kérem. — Hát Vitkovics barátunk igyekezete felől érthetnék e valamit előre? Örvendve hallám tőle, hogy periodicus irást készít. Bár recensiók is jelennének-meg benne! A' nélkül soha nem fog boldogúlni literaturánk.

Kivűl:

à Monsieur Monsieur Paul de Szemere

à *Pest,* in der Kolbacher Gasse.[1]

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1367.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Berzsenyi Dánielnek Kazinczy Ferencz
tiszteletet 's szíves baráti idvezlést.

Ritka ragyogású barátom! Kisünk megírta, úgy hiszem azt, Néked, hogy verseidnek kötetét tőle elkértem, olly véggel, hogy azt megolvassam minekelőtte sajtó alá kerűlnek. Azon kevés darabok után, mellyeket ezen halhatatlan barátunknál olvasni örömöm vala, meggyőzhetetlen kívánság szállott-meg, a' többit is olvashatni; mert

[1] A négy utolsó szó idegen kéz írása.

valóban a' Te énekeid nem szokott hangicsálás a' Magyar Helikonon. Nagy gyönyörűséggel láttam azokban a' Horátz', Matthisson' és Salis 's Virág' és Kis' tanítványát, 's nyelved olly szép, olly nemes, hogy azt csudálni fogja a' Haza. Te engem Mesterednek nevezel. Hamis tettetés nélkűl 's igaz örömmel nyomom vissza homlokodra a' szent koszorút, s azt vallom, hogy az Tégedet illet, nem engemet. Elég dicsőség az nékem, hogy Te engem szeretsz. Tovább, édes barátom, tovább a' szerencsésen futni kezdett úton; Virág, Kis és Dayka kiket elsőknek tart nemzetünkben minden a' kinek ízlése van, örömmel fogadnak-el szent koszorújokban.

Verseidet tulajdon kezemmel tisztázom-le, 's úgy küldöm által Kisünknek. Változtatást híred nélkűl bennek nem teszek: de lesz holmi, a' mit meg nem hagyok, mert meg nem hagyhatok. Orthographiád 's interpunctiód vétkes: e' részben engedd kipótlanom hijánosságodat. Nem kívánom én, hogy más az én különösségeimet általjában kövesse; más nemzetbeli Irók sem írnak mindenben eggyformán: de van mindazáltal holmi, a' mit másképen írni 's mondani hiba nélkűl nem lehet. Vignettet ollyat választottam, melly a' munkához igen jól fog illeni, 's nem kevesbbé szép mint az én Herculanumi Terpsichorém a' Marmontel Szívképző regéji előtt: Eggy lantoló Múzsa 's lábainál Ámor, a' Múzsának karjaira kivánkozván. — Tőled ezekért azt kivánom jutalmúl, hogy verseidnek tulajdon kezeddel írt kötetével ajándékozz-meg, hogy authographiai gyűjteményemet velek gazdagítsam. Ezt Kisünk tőlem nem fogja irígyleni. — Ne hidd, hogy az a' melegség, mellyel szívem hozzád szóll, tettetés' vagy a' csapodáron illetett önszeretet míve: nem, nagy fényű Ifjú! valóságos hajlandóság 's becsűlés' szava az, 's az azon támadott örömé, hogy magamat hazámnak eggy igen nemes fija által szerettetni látom. Írd-meg nékem, leveleidet mellyik postáról veszed, hogy midőn második levelemet veended, az egyenesen mehessen hozzád. Élj igen szerencsésen, 's örvendj érdemeidnek 's támadó dicsőségednek. — Széphalom, Octob. 31d. 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1368.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, 31. Oct. 1808.

Kedves barátom,

Én 24d. Octob. olta itthon vagyok. — Meg sem álmodtam, Pestre érvén, mi fog hazáig érni. Pesten túl csaknem poros úton jöttem: de Pesten innen négy hét olta esett az eső, 's úgy fellágyította a' földet, hogy azt az útat, mellyet harmad nap alatt lehetett volna megtennem, nyolcz napig tettem, 's sok helyeken hat ökröt kellett fogatnom szekerembe. Nehezebb, szomorúbb útat sok esztendők olta nem tevék. De eltűnt minden únatkozásom, valamikor visszatekintettem Bécsi útam scénájira, mellyek köztt minden bizonnyal első helyet foglal az, a' mit nékem Soprony ada. Tégedet láttalak, 's szeretetre igen méltó barátnédat, 's szép két gyermekeidet, 's tanúja voltam ritka boldogságodnak. Sophiem nagy gyönyörűséggel hallotta, a' mit néki felőled beszéllettem.

Ujhelyi szőlőmet már szedték. Kevés, igen kevés a' termés, mert a' sok esőben lehullottak a' fürtök, 's a' mi megmaradt is a' vesszőken, megrothadt. Eggy szem asszú sincs az egész Hegyalján. A' hol ötven hordót vártak, 12. hordó leve.

Ezen Berzsenyinknek írt levelemet[1] olvassd-meg 's küldd hozzá első postával. A' mit néki írtam, néked is szóll. Beszélltem Virágnak, hogy új, igen szerencsés követője támadott, de a' verseket ő nem látta, akkor jövén hozzám, mikor én Ninimnél ebédeltem. Kérlek, olvassd-meg Századjait. Et illic dii sunt! — Institorisnak írtam innen már, hogy M. Régiségeimnek eggy nyomtatványát küldje-meg néked. Ocsovszky Urtól fogod azt venni, Cancell. Gr. Teleki Sámuelnek Bibliothecáriusától. Fussd végig Előszavaimat 's Jegyzéseimet. A' mit Révai felől az Utólírásban olly meleg szívvel írtam, Néked kívánom mindenek felett hogy tessék. Szeretett Nődet 's Lajosodat tisztelem, csókolom. Tisztel Sophiem is. Lyányom reám nem ismért, vonogatta tőlem magát: most mindég karomon akar fetrengeni. Megnőtt, két foga van, 's minden hangzásával elígéz. On n'est jamais heureux qu'au sein de sa famille. — Élj szerencsésen. Leveled' itt találtam.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

[1] L. az előbbi, 1367. szám alatti levelet.

1369.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Mein theuerer Freund.

Hier die Recension von Verseghys Aglája. Sie müssen sie überarbeiten. Nie werde ich erröthen zu gestehen, dass ich sie verfasst habe, wo es nöthig seyn wird, sie für die meinige zu erkennen: aber ich möchte es nicht gerne wissen oder errathen lassen; aus eben dem Grunde nicht, aus welchem man Recensionen nicht gerne mit Namen bezeichnet. Ich arbeitete sie nicht voll[kommen] aus, damit mich der Styl nicht errathen lasse. Die Grundsätze sind ohnehin zu charakterisch *mein*. Leben Sie recht wohl. Ich vergass Ihnen manches zu schreiben, was ich noch nachzutragen habe. So ist gleich. dass Sie mich durch die Mittheilung des Adelungschen Mithridates sehr verpflichten werden. Ich bitte Sie dringendst darum.

Ich weiss nicht, wie gross Ihr geografisch statistisches Wörterbuch seyn wird. Wäre es möglich den Artikel Praedium Széphalom hineinzurücken, so wäre es mir einzig darum lieb, weil alle unsere Geographen und Kartenmacher diesen Ort überspringen, und viele in der Meinung sind, ich habe nur *meine Wohnung* poetisch so genannt. Nennen Sie mich aber ja nicht dabey. Sagen Sie nur, es sey ein nicht gar lang impopulirtes Praedium von ohngefähr 24 Bauerhäusern an den Gränzen von Abaujvarer Comitat $^3/_4$ Stund von Ujhely. Von der schönsten Lage, die dem Orte den Namen gab. — Adieu. 4. Novembr. 1808.

Magyar Aglája, avvagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben. Wörtlich. Ungrische Aglája, oder anmuthig unterhaltende Liebkosungen in verschiedenen Versarten. Ofen, mit Schriften der kön. ungr. Univers. für den Buchhandel. Jos. Eggenberger in Pesth 1806. S. 251. 8.

Alte Bemerkung: Ung. Büchermacher geben ihren Werken die unpassendeste, abentheuerlichste oft gar possierlichste Titel. So auch hier der anonym bleiben nicht wollende Verfasser dieser Poesien (er nannte sich ja selbst S. 249.) hätte sie ohne weiters Gedichte von Franz Verseghy nennen können und sollen, anstatt dass er den Namen der Göttin der höhesten Reitze durch Poesien, deren Inhalt aus der gemeinsten oft gar der niedrigsten Natur genommen sind, wahrlich entweiht hat. Und warum diese Aglaja eine ungrische Aglaja genannt wurde, das leuchtet dem Leser auch nicht ein; sie

wird ja keiner anderen Aglaje entgegengestellt. (Dem Verfasser geschieht hier in der Übersetzung des befremdenden Titels durch das Wort Liebkosung kein Unrecht, denn nyájaskodás — von dem adjectiv nyájas = blandus — wird im Deutschen durch nichts als Liebkosung ausgedrückt.)

S. 3—24 giebt Herr V[erseghy] eine Theorie der im ungr. gebräuchlichen Versification, doch spricht er auch im allgemeinen von rhythmus (welchen er nach seiner ihm eigenen Art in ritmus umstaltet), Takt, Caesur, Pause, Reim, poetischen Füssen, und den Schemen des Horaz. Die Poesien beginnen S. 25. u. hören S. 208. auf. Auf 30. Seiten theilt er musikalische Noten zu den singbaren Stücken mit. 4. Seite occupirt der Index. 5. Seite lang spricht er von den erraten, und 249—251. steht seine bekannte Äusserung in dem Streit mit Révay und seinen Schülern.

Unstreitig besteht V[erseghy]s Vorzug darin, dass er in den Versarten des Horaz und den lyrischen Schemen der Deutschen eine grosse Leichtigkeit sich erworben hat. In dem letztern hat er wenige, die ihm den Kranz streitig machen könnten, denn Ungarns Sprache hat sehr wenige Reime, und diejenigen, die *reimen* u. *scandiren*, fühlen sich also einem doppelten sehr schweren Joch unterworfen. Daher kommt es, dass Ungarns vortrefflichsten Dichter in der *reimenden* Art, wie ein Kis, ihre Lieder bloss *reimen*, — und umso erwünschter ist es, wenn irgend einer unserer Dichter mit Poesien in dieser Gattung auftritt.

Diese Poesien sind in keine Bücher abgetheilt; Oden und Lieder, und schlupfrige Erzählungen, in dem Geschmack des Decameron des Boccaccio, und kleine Epigrammen, so wie die Chloris und Fillis und die Örzsike und Klárika und Krisztinka, sind bunt unter einander gemischt, eine wahre olla potrida; und dies stört den ruhigen Genuss an manchem lieblichen Liede, das Herr Verseghy aus Horaz oder irgend einem neuern übersetzt und meistens glücklich übersetzt hat. Wollte er doch bey einer künftigen Ausgabe diese in ihre gehörige Rubriken bringen! etc.

S. 25. ist eine *Zuschrift* an die «aus *Hunnischem* (warum Hun und nicht *Hunn?)* Geblüte entsprossten alten Geschlechte» der Ungarn, eine glückliche Paraphrase des Horazischen Maecenas atavis edite regibus, in asclepiadischen Versen, und S. 27. die bekannte Fabel von dem Bauer, der mit seinem Sohne ihren Esel zu Markte trug, zum Trosst dass man nicht *Allen* gefallen kann in Hexametern.

Recensent kann nicht verhehlen, dass in ihm die widrigsten Gefühle erweckt worden, wenn er ***einen Bauer von Bakta*** (Baktai paraszt) und also einen Gegenstand aus der allerniedrigsten Natur in griechischem Versmass sich vorgeführt sieht, und es leidet keinen Zweifel. dass diese Fabel gewonnen hätte, wenn sie, wie dies Ratschky in seinen Gedichten, Wien, 1805. S. V. gethan, in gereimten Versen erzählt gewesen wäre. Hiezu kommt noch, dass R[atschky] die Geschichte in 66 kurzen Zeilen, V[erseghy] aber in 134 Hexametern vorträgt. Die Oden ***an den Neid*** S. 32. ***Der Winter*** S. 45. An Klärchen S. 94. An Liserl (sic! denn Örzsike ist ganz Liserl.) S. 174. An Horaz S. 189 (eine der bestgerathensten Oden dieser Sammlung) und an Glyceren S. 192. sind sehr gut, oder haben doch grosse Schönheiten. Noch besser sind aber die aus deutschen Liederdichtern übersetzten Stücke: Dórishoz (des Tageslicht hat sich verdunkelt) S. 44. A' válogató (der schwer zubefriedigende Ausglauber) S. 48. Abschied an die Musen (von vorzüglicher Schönheit) S. 52. Das Glück der Liebenden (Bürgers wie fröhlich wer sein Liebchen hat) S. 75. Damon und Rosilis S. 78. Die alternde Schönheit S. 87. Die Heirath S. 95. Das sterbende Mädchen S. 98. Julie im Tanze S. 113. Czidli (die Entweyhung dieses durch Klopstock geheiligten Namens mögen ihm alle Musen und Grazien vergeben) S. 120. Das gar schöne Liedchen an Laura S. 152. An meine Freundin S. 157. An Klärchen, ebendort. Am Grabe des Thyrsis S. 160. Örzsike S. 167. Das Vergissmeinnicht S. 176. Gleims reitzendes Lied an Solly, hier an Klärchen, nicht ganz glücklich, aber doch nicht unwerth dieser Sammlung S. 180. Phyllis S. 184. An Rosilis S. 188. Lilla S. 189. Das bekannte Vergiss nicht mein zur composition des Mozart S. 190. und Christinka S. 207. Hätte uns doch Herr V[erseghy] statt der langen, ziemlich eckelhaften Erzählungen, in denen er sich so gut gefällt, und an welchen sich der gebildete Geschmack jedes Kunstfreundes stossen muss, auch nur noch zehne solcher Lieder gegeben.

In der That ist der Geschmack unsres Dichters ganz und gar nicht gereinigt. Edles ist mit unedlem, schöne mit unschönem gepaart. und er scheint einen verdorbenen haut-gout zu besitzen oder affectiren zu wollen. Er sagt S. 50. in einer Laune des Unwillens wider die Musen, sie hätten dadurch, dass sie um reiche Tafeln wegen der überbliebenen Brühe *coquettiren* (gazdag asztalok körül a' maradék levekért sokat kokétkodván,) ihr unstätes Herz in starken (erős) Verdacht vor ihren weiseren Verehrern gebracht. Eine allerliebste Poesie!

So auch gleich in der Zueignung *marha gyanánt* repül tajtékzó paripán dárdahalál közé. Die Krieger stürzen auf schäumenden Rossen gleich dem *unvernünftigem Thiere* in den Lanzentod hinein. Was in den Werken von Dichtern und Malern nicht sittlich schön ist, sollte doch sinnlich schön sein. und Boccaccio hat seinen Erzählungen durch die edleste gefeilteste Sprache einen Werth gegeben: aber was findet bey der Durchlesung dieser V[erseghy]schen Erzählungen der gebildete Leser für einen Ersatz? Ist seine Sprache etwa harmonisch, ist der Fluss seiner Verse Ersatz dabey? Schlechterdings nicht. Hat man die schwere Last sie durchgelesen zu haben, einmahl überstanden, so wird man diese gewiss nie mehr wieder vornehmen.

Von den Grammatischen Eigenheiten des Herrn Verfassers zu sprechen ist hier der Ort nicht. Diese sind öffentlich gerügt und allgemein als schlecht anerkannt. Solche sind, dass er Prowinzialismen (álmodok statt den überall üblichen álmodom und lakhatok statt lakhatom S. 49.) in die Schriftsprache der Ungarn hinein bringen will, und móta statt, miólta, bottyok S. 157. statt boltjok schreibt und spricht.

Aber der Verdienst bleibt ihm unbestritten, dass er neben vielen ganz und gar verunglückten Wortschöpfungen einige sehr glückliche hervorgebracht habe, wie alkony S. 111. abendliche Dämmerung, welches nur in alkonyodás gebräuchlich und gekannt war, aus dicső, woher das Wort dicsőség (gloria) schuf er das subst. dics, aus magánosság Einsamkeit das Substantiv magány. Aus szó, Wort, Rede, das uns ganz und gar mangelnde Orator, Redner szónok, wie Udvarnok, Höfling, Titoknok, Secretär, Tanácsnok, Rath, Pohárnok Pincerna, Asztalnok Truchsess.

Man wird überrascht, wenn man einen Dichter in einer aus Hexametern und 4 Füssigen Jamben bestehenden Ode wieder die alten Classiker in Feuer gerathen und den Vorzug vor ihnen unserem Alter, wo die Philosophie so weit fortgeschritten nicht in Ironie, sondern in vollkommensten Ernste, geben sieht. Sollte denn so etwas Poesie sein.

Dies Epigramm S. 110. Eggy goromba poetára (an einen groben unhöflichen!) Dichter zeigt wie wenig Herr V[erseghy] wider Révais Ausfälle und selbst wider diesen Dichter, der hier gemeint ist (er charakterisirt ihn in der letzten Zeile so, dass ihn jeder, der mit unsrer Literatur bekannt ist, errathen wird) zu klagen ein Recht

hat. Durch eine licentia poetica entschlüpft so etwas auch andern Dichtern und Dichterlingen: aber ein besonnener Mensch nimmt in die Sammlung' seiner Gedichte dergleichen explosionen nicht auf.

Mein Theurer Freund! So wie ich gestern die Notationen zu der Recension der Verseghyschen Aglája fertig hatte, schickte ich den Brief alsogleich ab. Seit der Zeit wandelte mich eine Besorgniss an, ob ich das Werk des Boccaccio nicht Heptameron genannt habe. Habe ich das, so ist das die Verirrung meiner Feder. Das Werk heisst nicht Heptameron, sondern Decameron. Das Heptameron ist das Werk der berüchtigsten Königin von Navarre, nicht Boccaccio. Ich enthielt mich aller aesthetischer Kritik, der zu Grund folgende Epigramme von mir gelegen wäre:

Jót 's jól! Ebből áll a' nagy titok. Ezt ha nem érted:
Szánts és vess, 's hagyjad másnak az áldozatot.

Was schön seyn soll, muss nicht nur gut gearbeitet seyn, sondern auch gutes seyn. — Meine Preisschrift ist noch immer beym Buchbinder.

Leben sie wohl. Den 6. Novbr. 1808.

Kivűl:

An Herrn Karl Georg Rumi. Schmölnitz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1370.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, 10. Nov. 1808.

Örök szeretetre, tiszteletre méltó barátom!

Azalatt míg Te a' Cocytus' partjaira útaztál (honnan lett szerencsés visszaérkezéseden senki szívesebben nálamnál nem örűl), én Bécset, Sopronyt, Pozsonyt 's Komáromot jártam-meg, 's ha erszényem igen sokkal üresebb is mint volt, fejemben számtalanszor több az idea mint volt, 's most azon szerencsével is dicsekedhetem, hogy Kist és szeretetre igen méltó familiáját ismerem. Tudván, hogy Kist Te is melly igen szereted és hogy Kistől Te is melly igen szerettetel. róla kezdem levelemet; azt bocsátván előre, hogy még az útamban feltettem volt, hogy néked, mihellyt megérkezem, írni fogok, 's megtudakozom, ha atyai reményeid, mellyek felől a' Pataki exámen alatt már a' kis Lónyaitól vettem volt hírt, eddig beteljesedtek e? Leveled-

ből látom, hogy a' (kis fiú vagy leány) vendég meg nem érkezett. Hozza a' jó szerencse minél elébb, 's tégye állandóvá olly sok ízben elenyészett atyai örömeidnek ezen poltolékát!

Én Septb. 11dikén hazúlról megindúltam 's 15dikén Pestre érkeztem. Épen akkor nap betegvék-le ott Báró Prónay Simonné, a' ki Cousínja és nem testvére annak a' Prónaynak, ki a' Te jelenlétedben eggykor valamelly köszönésre a' legmélyebb elsüllyedésből a' legnagyobb elragadtatásig vidúlt-fel, és ezen meghajtás után ismét azon pillanatban az előbbi legmélyebb elsüllyedésbe dőlt vala vissza. A' lebetegedett, angyali szépségű aszszonyka nekem a' hetedfél esztendei szenvedések alatt és miatt lett testvéri barátném; mert az testvére az azolta meghálálozott Hirgeist Ferencznek. (Ennek történeteit tovább, hogy itt beszéllésem' fonala meg ne szaggattassék.) — Én Ninit Bécsben lenni véltem, 's elcsudálkoztam Pestre érvén, hogy mondják, hogy ott vagyon. Másnap az én karomon kereszteltemeg a' Plébánus Káplánja a' leánykát a' háznál. Én valék ezen leánykán kivűl már két más lyánykájinak is kereszt-atyja, 's képzeld a' mennyei szépségű asszony melly lélekkel bír, mikor 1806ban vagy 1807ben azt írja, hogy a' született leánykát Iphigénia Sophia névre kereszteltette, weil ich weisz, mein lieber Bruder, wie heilig und unvergeszlich diese beide Nahmen Ihnen sind. — Pesten eggy hetet tölték. Onnan 23dikban mentem-el Komárom felé, épen azon nap, mellyben ő felségek ott mustrálták a' népet, és így én Komáromba 23dikán értem-fel. A' Váradi Cons. Klobusiczky fija, (Protocollistája a' Kir. Táblának) szekeremen útazott Pozsonyig, és így történt, hogy sem az én kedves barátomat Doctor Nagy Sámuel Urat, sem a' szép Spáhnét fel nem kereshettem. Kl. eggy Katona Tisztnek és Ober-Arztnak a' testvérével szerelemben él, 's mihellyt Komáromba a' Szőnyi forsponton beértünk, vitt ezekhez, hogy velek a' Casamatákat etc. megláthassuk. Onnan egyenesen ebédre menénk, a' Tyroler nevű fogadóba a' sok Tisztek közzé, hol igen interessant vala lenni, mert ezen előttem nagyon új Menschenrace-val közelebbről ismerkedhetém. Volt közöttök egynehány, a' kinek szerettem volna ha hallhattad volna raisonnírozásait. Spiritus ubi vult flat, 's igaza van Kantnak, hogy a' hadi élet eggy oldalról tekintvén, nemesíti a' charaktert. — Kl. sürgetett, hogy ebéd után mindjárt menjünk 's repűltünk, Nagyot és Czika Susit csak lélekben köszöntvén. Pozsonyban öt nap múlaték. Miket láték a' Sessiókban, miket hallék az ebédeknél, azt el kell hallgatnom, mert az levélbe nem fér. Örűlök, hogy

ott voltam. Bécsben 12. napot töltöttem, 's megrakván szekeremet eggy képíróval, két Anglus-agárral és egy kis Mopszlival, 11dik Octoberben ott hagyám Ninivét, 's más nap délelőtt Kisnél felléptem. Ő, azolta hogy láttam, sokat ütődött; de az nem csuda, mert 1795. 29d. Septembere olta tizenhárom eszt. és 14. nap mult-el; az pedig csak csinált változást. Én azolta megőszültem, megfonnyadtam. Szint olly szeretetre méltó, szelid és bölcs ember mint a' legtiszteltebb Iró. Távol van a' Convenienz' bolondságainak majmolásaitól, de úgy, hogy ezek és a' Cynismus köztt épen közben áll. Felesége szép aszszony, jó asszony, és szint olly csendes és szelíd mint férje. Az ő életek gyönyörű élet lehet. Lajos fija eggy igen jó ábrázatú kis fiú, már Syntaxist kell néki tanulnia vagy talán többet, mert fordít is deákból; Jánoska eggy piros pozsgás kis alak, 4 vagy 5 esztendős. Nála ebédeltem, sokkal nagyobb örömmel, mint ha Svéd Király ő Felsége ültetett volna asztalához.

Magamnak vala vágyásom Némethnét meglátni, 's írtam neki, hogy ne vegye rossz neven bátorságomat, 's jőjjön Kishez, a' hellytt hogy én menjek hozzá. Ezen szabadságomat azzal menthette önmaga, hogy még akkor nap akarván elhagyni Sopronyt, valóságos rablás volt volna magam eránt másnál tölteni időmet mint Kisnél. Eljött, 's elhozta szépen nevekedő Aristippjét, kit olly forrón csókoltam-meg, mint az atyját fogtam volna, kit a' mint tudod, soha nem láthattam. A' gyermek kancsal, a' mi az én szememben eltűrhetetlen. Miolta élek, az eggy Baranyi Mihályon kivűl (ez is szenvedett velem) nem találtam más kancsalt, a' kinek hinni mertem volna. Némethné *panaszkodik*. De nem csuda: *dicsekszik* is; a' kettőnek eggy a' forrása. — A' Sopronyi nagy égésben Kis nem szenvedett semmi kárt: igen Kisné. 700 réf vászna veszett-el a' fejérítőben. Ezt azért említem, mert nagyon tudom, mint fáj az efféle az asszonyoknak. Ők is így mosolyganak, mikor a' mi papirosainkat emészti el a' tűz.

Ideje, hogy Ninit ismértessem-meg Veled, szép asszonyok' forró barátjával. — Nini 1795ben 13 esztendős gyermek vala. *Szelídebb* három holnapunk alatt feljárt látogatni a' fogva tartott bátyját. Kiismertem a' gyermek' feselni kezdő lelkét, mert ámbár akkor még sok vala hátra, láttam én mi lesz őbelőle, ha cultiválni fogja magát. Azolta soha nem láttam többé, hanem 1800. Jul. 30d. és 31d. Kerepesen, hova a' bátyjához atyjával eggyütt jött-ki. A' szerencsétlenség bennünket a' kik szenvedénk, testvérekké tett: Hirgeist Ferencz nekem igen szoros barátom lett, 's így a' szép Nini is testvérem leve. Kisza-

badúlván, én neki eggy rabtársamat ajánlottam, ennek kivánságára, jövendőbeli férjül. De kérésem hasztalan volt, mert már akkor B. Prónay Simon szeretett és szerettetett. Csak hamar azután Pétersburgból eggy 28. esztendős Courrier jő a' Palatinusnénak a' lebetegedési ajándékokat meghozni. Ez Ninit meglátja. Ut vidi, ut perii! Nápolyba megyen; onnan vissza útazván Pétersburg felé, ismét jelenti magát Nininél és az atyjánál. S[imon] a' desperatióig ment. Látta hogy az atyja, B. P[rónay] L[ászló] Excell. soha meg nem fog eggyezni a' születés nélkül való igen szép és igen jó leány elvételében, 's küszködvén a' szerelem és gyermeki kötelesség köztt, felkapja a' leányt, Bécsbe viszi, ott magát vele összeeskütteti, 's úgy tölt hat esztendőt, hogy majd a' jószágában élt Nógrádban, majd Bécsbe útazott. Végre a' dolog értésére esett az atyjának. Ez látja hogy rajta többet semmi nem segít, 's elnézi hogy eggyütt-lakjanak, de még mindég *kedvetlenséggel.* Ő Exc. erántam különös kegyességgel lévén, én Ő Excnál Májusban levél által közbe vetettem magamat, nem *kérvén valamit,* hanem csak Ő Exct vígasztalni akarván a' Nini hozzám írt leveleinek némelly kiirt §§ által. Ő Exc. megértette nem ingerlő, hanem csendesíteni akaró szándékomat, kegyesen vette a' levelet: de nem enyhült. Azonban Simon és S[imon]né Ő Excell. parancsolatjára jöttek Bécsből Pestre, hogy *eggyütt-éljenek* és *gazdálkodjanak* (Simonnak a' testvére 28 ezret vesz bé esztendeig.) 's Nini így vala most Pesten.

Ő Exc. nekem azt parancsolta Májusi levelében, hogy írjak Preisschriftet a' Tübingi kérdésekre a' magyar nyelv dolgában. Irtam. Elküldtem Tübingába, Kissel most olvastattam, Ő Excnak pedig magam olvastam-fel. A' jó Úr, 's a' leánya 's Prof. Schwartner theatralis tapsolásokkal hallák olvastatni, 's Kis nem volt meg nem elégedve általa. Ő Excja azzal igyekezett satisfactióját éreztetni velem, hogy midőn kikésért a' Kubinyiné hintajáig, hol Kné és én felültem, mint *nekem örvendetes* hírt említette: Itt van Simonné! — Tegnap előtt betegedett-le eggy leánykával. Eggy hangot sem feleltem reá, hogy Ő Exct megkíméljem. Kubinyiné (a' Simon testvére) mondá Nininek, hogy Ő Excnak igen nagy örömére vala, hogy megtudta, hogy a' gyermeket én tartám a' keresztvíz alá. — Kubinyiné és Rádayné (a' Simon testvérei) szeretik Ninit, eljárnak hozzá, és ezt mondják az atyjoknak. De az öreg nem tudja megemészteni, hogy a' fija alacsony rendű leányt vett, bár igen szépet és igen jót vett is, és véle jól, igen jól él. — Én, megvallom, Ő Exctól ezt nem veszem

rossz neven; az az, értem, hogy ezt rossz neven eggy atyának venni nem lehet. Nini olly szép lelkű, hogy ugyan ezt vallja.

Nagy öröme az az én életemnek, hogy az én kedves Ninim engem úgy szeret, a' mint azt Simon is javallhatja 's javallja. — Barátom, tudom én, mit hisz az illy barátságok felől a' világ. Én holnap töltöm-el negyedik esztendejét házassági életemnek. Azt mondhatom, a' mit I. Károly izent a' hóhérpadról a' feleségének: hogy gondolattal, kívánsággal sem vétettem férfi kötelességeim ellen *soha*.

Nem tudván hova lettek Heftjeim, 's nem remélvén megkapásokat, mert azt hittem hogy N[agy] G[ábor]-nál vesztek-el, 25 fton hozattam-meg a' Supplementumait, és így azt a' mi nálad van, hányd-el bizvást. Örűlök, hogy láttad az Ipamat. Sophie Tégedet és egész házadat velem eggyütt tisztel és csókolja.

A' lyányom nő és csúsz 's dadogni kezd. Élj szerencsésen, édes barátom! az Isten adjon néked tartós örömöket.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1371.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen, Novembr. 12. 1808.

Tekintetes Úr!

Több hetek múltak el, miólta a' Tekintetes Úr utolsó levelét olvasni szerencsém vólt, 's azon kérdésre való felelettel adós vagyok, mit mond Debrecen a' Magyar régiségekre, 's ritkaságokra? De a' könyv csak Sz. Mihály napkor érkezett Debrecenbe, 's én azon naptól fogva itt nem valék, tegnap előtt érkezém, 's az első posta, melly azólta indúl, vigye a' Tekintetes Úrhoz levelem, 's forró tiszteletem, 's mentse ki restségemet.

A' mi a' Tekintetes Úr kérdését illeti, meg vallom hogy felette nehéz dolog, midőn eggy tőlünk tisztelt Férjfiúnak, a' mások ő róla való itéletét meg mondani kénteleníttetünk, kivált midőn kissebbek vagyunk mint sem magunk is itélhetnénk. Hogy a' Magyar régiségeket minden azokhoz értők kedvel fogadták, annak igaznak kell lenni; hogy Debrecenben vóltak ollyanok, kik azokat nem szerették, a' természetes dolog. Hanyadik ember bir azon egyenességgel hogy mindenkor kész legyen hibáit meg esmerni, 's emlittetni jó szívvel halja?

Ha azt kérdené valaki tőlem, mik azok, mellyeket Debrecen az említett könyvben nem kedvel, nehezen tudnék egyebet rá felelni ennél, hogy hibái fel fedeztetését nem kedveli. Ő ezért a' Tekintetes Urat a' Debreceni Grammatica (Redactora) eránt való ellenségeskedéssel vádolja, 's azt állítja hogy azon szép érzésű Lélek, melly a' Gessner fordítójában, 's az Orfeus kiadójában tündöklött, meg változott, 's Kazinczy többé magához nem hasonlít 's ezt miből gondolja, nem tudom. Azon aprólékos Crisisek, mellyek imitt amott a' Magyar régiségekre tevődtek, nem birnak annyi fontossággal, hogy az emlittést meg érdemlenék, még is hogy restséggel ne vádoltassam, némellyeket meg emlitek. Eggy az itt valók közt nevezetes Férjfiú azt állította, hogy a' Debreceni Grammatica irói nem csak azok vóltak, kik a' Silvester praefatiójában emlitődnek, hanem minden akkori papok és professorok, 's a' secularisok közűl Böszörményi Pál, és Domokos Imre Urak; mások az ivekbe botránkoztak meg, azok tudniillik, a' kik a' Kecset, a' Kegyet 's több illyeket sem szenvedhették, 's a' Révai trutszára új szóknak mondották. 's a' t'. De mindenféle illy Crisiseken nem lehet csudálkozni, tudván azt, hogy itt a' Tekintetes Urat kevesenn értik, mellyet csak ez eggyből is gondolhatni, hogy annyi sok nyilvánságos jelentések után is a' Marmontelt azzal vádolták, hogy Tudós Fordítás 's nem a' köznépnek való. Mint eggy ezek azok, mellyeket ezen tárgyról a' Tekintetes Urnak jelenteni kötelességemnek tartottam 's ezt annál bizodalmosabban csináltam, minthogy nem kétlem a' Tekintetes Úr nemes szivéről, hogy ezeket úgy fogja venni a' mint én óhajtom, — mint tiszteletemnek jeleit —.

Nem tudom ha kedves, 's új dolog lessz é a' Tekintetes Úrra nézve, ha Silvesternek eggy ollyan darabját bátorkodom a' Tekintetes Úrral közleni, melly a' Silvester praefatiojába nem emlitődik, 's talán kicsisége miatt nem is igen méltó az emlitésre. Ez eggynehány Lazius Farkasra irtt deák versekből áll, 's találtatik Réusner Iconjaiban, mellyek Argentoratumbann 1590. jöttek ki, a' 201. lapon, 's így van.

JOAN. SYLVESTRI
Prosopopoeia Viennae.

Urbes egregias inter et inclytas
Sublimi ferio sidera vertice:
Viennaeque fruor nomine nunc, prius
Quum certum Fabiana
Nomen castra darent mihi.

Gaudebam titulo, nec minus alteri
Felici auspicio scilicet indito:
Quod secessus idem comprobat optimus
Rerum: nam placuit mox
Ut Vindobona dicerer.
Me cives alii moenibus optimi
Ornant: ingenii dotibus ast meus,
Quas nullae poterunt, diruere hinc vices
Rerum, ducis alumnus
Doctor Lazius optimus.
Ergo quem genui, quem gremio tuli,
Lucem cui tribui, quem simul extuli,
Ut scriptis peperit perpetuam sibi
Vitam, sic mihi vivens
Viennae dedit hanc suae.

Forró tiszteletem jelentése mellett maradok a' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1372.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Nov. 12. 1808.

Nagy érdemű, kedves barátom!

Tegnap menyegzőm' negyedik visszafordúlóját inneplettem, ma pedig azon boldog napomét inneplem, mellyet házadban, ebédednél eggy holnappal ezelőtt töltöttem. Lopva voltak nálad szempillantásaim, 's annál kevésbbé használhatám őket, mivel az a' bizakodás, hogy készen lesznek a' lovak, mellyeken tovább mehessek, felvert minden örömeimben és még is melly édes nékem azt mondhatni, hogy a' mit olly régen óhajtottam, Téged másod ízben láthattalak, 's hogy szeretetre igen méltó hitvesedet 's azt a' szép két gyermeket ismérhetem. Valamint 1795nek 29dik Septembere elfelejthetetlen volt mindeddig előttem, és még soha úgy elő nem fordúlt, hogy Győri szerencsés pillantatimra ne emlékezzem: úgy nem fog soha

12d. Nov.[1] nékem feljönni, hogy Soprony is lelkem előtt ne lebegjen. Maradékink irígyleni fogják nékem ezt a' szerencsémet! — Két ízben láttalak már, és mind a' két ízben olly zavarva. Harmadikszor, ha csak lehet, nem Bécsből *lejövén,* hanem Bécsbe *felmenvén,* foglak meglátni, azt szentűl igérem magamnak.

A' mint mondám feljebb, házassági életemnek 4dik esztendejét rekesztvén be tegnap, a' meleg vas-kályhácska mellett töltöttem Sophieval és Géniemmel az estvét, 's azt reméltem, hogy egész napom tiszta örömök alatt fog elmúlni, midőn inasom megjövén a' postáról, a' két magyar újságot kezembe adá. A' Hazai Tudósításokban a' B. Prónay László Exc. halálát olvasám 's — oda lettem. Szegény Öreg! De nem élt *keveset,* nem *kevéssé!* Élni fog emlékezete örökre. Óh, mint örvendek most, hogy ez idén ezt az útat tettem! hogy teljesítvén parancsolatját a' pályaírással, örömet szerezhettem néki 's megbizonyíthattam eránta szent tiszteletemet! Tizenkét nappal későbben a' hogy tőle eljövék, elaludt örökre. — Meleg szívvel írtam Simonnak még tegnap, ma pedig már Kubínyinénak (a' leányának) irtam; holnap Rádaynénak fogok.[2]

A' másik újság a' 36dik darabban az 564—566d. lapokon azon történetét beszélli, a' mellyet, nemeslelkű barátom, Te beszéllél nékem ebéded felett. — Barátom! Epaminondás azért örvendett nyert győzedelmén, hogy az örömet fog adni az ő szüléjinek. El van futva szemem, midőn ezt írom, annak képzelésére, hogy a' te mennyei szíved melly örömöket érzett,. midőn az atyád magát miattad így megtiszteltetve látta. Sume superbiam quaesitam meritis, 's mondd azt magadnak, hogy fáradságaid meg vannak jutalmazva. Miért nem vagyok én Festetics Ignácz! miért nem vagyok olly gazdag mint ő, 's György! hadd mutathatnám meg. hogy mint *kell* azokat megtisztelni, a' kiknek semmi tisztelet nem elég. Te soknak állítottad a' mit Ignácz cselekedett. Meglehet, hogy más eránt sok volna. Erántad, hidd-el, *kevés.*

A' barátságnak olly jusai vannak, mellyeket semmi és senki nem vehet kérdésbe. Hagyd-meg az enyémnek ezt a' just. Míg ezen levelem kezedhez jut, Festetics Ignácz is veszen tőlem eggyet. Meg fogom neki köszönni a' mit teve. Tudakozza bár a' hideglelkű, mi

[1] Már Toldy megjegyezte, hogy itt Kazinczy tolla megbotlott, tulajdonképen *Október* értendő.

[2] Mind a három levél ismeretlen.

közöm ehhez: az én lelkem elválhatatlanúl öszve van szőve a' Tiéddel, 's eggyütt érzi veled mind örömidet mind a' csapásokat. — Caeterum censeo, Patres conscripti, Prónayum in divis esse locandum. — Egyébről szóllok, 's mint Cátót a' Carthagó földig rontása úgy fog-el minden gondolaton ez a' halál.

Szentgyörgyinek most eggy hete vevém levelét.[1] Halálos betegséget álla-ki, és még most sem bírja egészen magát. Felesége nem betegedett-le még, sőt kevésbe múlt, hogy idétlent nem szűle. Szegény jó Szentgyörgyi! Engedj szabad vallást. Nagyon félek, hogy eggy bizonyos dolog, mellyet Néked említettem is, és a' mi előtted talán egészen újság volt, az ő külömben is gyenge inszövevényeit elgyengíti egészen. Te Révai felől azt írtad nékem eggykor, hogy az ő epéssége talán csak physicai alkotmányának következése. Szeretem mikor a' jó emberek' hibájikat, gyarlóságaikat így magyarázzuk. Talán az is a' mit én Néked, ki Szentgyörgyit épen úgy szereted mint én, őfelőle mondottam, csak a' meleg vér és phantazia míve. Én részemről azt mondom az illyekre, hogy készebb vagyok azt hinni, hogy a' részegség nem hiba, mint azt higyjem hogy némelly részeg rossz ember.

Berzsenyinek verseivel eggy hét alatt készen leszek. Mindenkori tapasztalásomat itt is igaznak találom: sokat nyerne a' maga dicsőségére némelly Iró, ha eggy részét munkájának elégetné. A' Széchényire írt óda rossz, felette rossz. Vagy újat, vagy el vele! A' Delicta majorum is sokkal csekélyebb, mint a' millyet vártam. Horátznak ideájit szorosbban követhette, 's alkalmaztathatta volna a' Magyarokra. De óh melly szép a' legnagyobb része! Újabb Poetáink köztt eggy sincs, a' ki Berzsenyit utól érje. Ez a' dala: *Psyche' bíborköntöséből* fennt szépségű dal, 's szépek többnyire Sapphicusai 's Alcaicusai is. — Nagyon megtetszik rajta, hogy Túl a' Dunáni fi, húrok die Saiten, nála többnyire *hurok,* melly Schlinge; 's *útat* nála *utat,* 's sok efféle, mellyeket nem lehet mindenütt eltűrni, és ugyan azért vagy megváltoztattam, vagy üresen hagytam, hogy bánjon tetszése szerént, ha csakugyan meg akarja hagyni. — A' Nagy Pálra írt óda felséges: de az első Stánza igen rossz. *Adaját* Anapaestus e' helyett *adóját.* És osztán versben vezeték és keresztnév. «Téged is *Nagy Pál.*» Risum teneatis? A' barátság szent tisztté teszi az amputatiót, ha alatta sikólt is a' Patiens. — De Prónay nincs többé! Ismét öldököl ez a' gondolat.

[1] Ismeretlen.

Döbrentei közli velem azon versét,[1] mellyet Cserei kinyomatva óhajt látni. Nem szegem kedvét Csereinek; de így, a' hogy azt)öbrentei írta és közli velem, el nem hihetvén Csereinek, hogy azt)öbrentei úgy írta volna — így azt kiadni nem lehet. Szükség és zépség nélkül erőszakosan vannak öszvefűzve a' versek 's construtiók. Megvallom, hogy előttem nem tetszik szépnek. Te engem, édes arátom, kényessé tevél, hogy csak az olly szép csendes folyamatúakat zerethessem, mint a' Te Szentgyörgyihez írt Epistolád.

Bátorkodom az Epistolát (a' Csereihez írottat) ide tenni 's ezzel nég erszényednek is alkalmatlankodni. Kérlek, dolgozzd jóvá és küldd neg azt nékem, hogy Csereinek kedvét a' Döbrentei becsületének érelme nélkül teljesíthessem. Nékem az a' szerencse jutott, hogy nevemet sokszor emlegetik. Érzem, hogy a' szeretetért szeretettel artozom: de az is igaz, hogy így rumpentur ilia Codris, és hogy a' Publicum just kap az imádott, tömjénezett embertől sokat várni, 's nevem sokszori pengetését elúnatják. Nem merem kitörleni azt a' Döbrentei verséből, mert én Döbrenteit szeretem, 's Ossziáni darabjait a' legszabadabb szívvel dícsértem 's dícsérem. De szeretném, ha innen elmaradna. — Elfelejtém tőled megtudni, hol lakik az atyja és nem volt volna e módom eggy kis kikerűléssel őtet meglátni.

Kérlek, méltóztassál első leveledben tudósítani, hogy Miklára Berzsenyinek melly postán küldjem levelemet. Azon levelemet, mellyet haza érvén, általad küldöttem neki, eddig, reménylem, vette. — Minap nem jól írtam, hogy a' lantverő Múzsának karjára kívánkozik Ámor. Nem, az sípot fúj a' Múzsa lantjához. Vignettnek igen szép lesz.

Képedet, haza érvén, öszve hasonlítottam azzal, a' mit lelkemben hoztam Tőled. Ez valóságos Carricatura. Ha Bécsbe találsz felmenni, mást festess ott rézmetsződ' számára.

Szentgyörgyihez írt szép Epistoládból eggy szót szeretnék kitörleni. Az ez: melancholizálok. A' szó szokatlan. Nem mondják: ich melancholisiere. Desőffi a' Berzsenyi verseiben ha reá akadna a' *pípára,* bizonyosan ellökné a' könyvet, mert a' Himfy' verseiben nem szenvedhette a' *pipát,* noha ő nem ellensége a' dohánynak. Nékem, a' ki nem pipázom, és a' pipától úgy irtózom mint Horátz a' fokhagymától, nékem ez szenvedhetetlen.

Élj szerencsésen, édes barátom. Fogadd új hálámat azon elher-

[1] L. az V. kötet 1318. sz. levelét.

vadhatatlan koszorúért, mellyet négy esztendővel ezelőtt fontál homlokomra. Sophie tisztel magadat és kedves nődet. Az Isten tartson-meg óhajtott állapotban.

örök barátod:
Kazinczy Fer. mpr.

MÉLTÓSÁGOS

Gróf FESTETICS IGNÁTZ Úrnak

szíves tiszteletét
Kazinczy Ferencz.

A' Magyar Kurírnak tegnap érkezett leveléből értem, miként jutalmaztad-meg Te, nemes-lelkű Férjfiú, Sopronyi Predikátor Kis János Úrnak sok érdemeit annak atyja eránt, midőn ezt eggy illy fiú nevelése miatt Szent-Andrási telkének földes-úri terheitől holtanapjáig felszabadítottad. Nagy megindúlással beszéllte ezt a' történetet előttem ez a' valóban nagy ember, midőn épen ma eggy holnapja nála ebédelék. A' szép tettek közösök mind azokkal, a' kiknek szívekben a' jónak érzése nem idegen: én pedig a' vett jóban annál forróbban osztozom itt Kissel, mivel ő nékem sok esztendők olta igen szoros, noha csak kevés órákig látott barátom. Mennyei szívednek e' szép tettért nincs semmi köszönetre szüksége, 's sokkal nemesebben gondolkozom felőled, mint hogy kimondani ne merjem, te ezen adással többet vettél, mint adtál: de engedd még is, hogy halhatatlan barátomhoz csatoljam magamat, 's Néked köszönetemet bémutathassam. Árassza reád az Ég ezer annyi áldásait! — Melly igen boldogok az eszes és elmés gazdagok! melly kevésbe kerül nékik a' legszebb örömeket vásárlani, mellyekért nékik poltolék gyanánt még fény is jut! Ezen nemes cselekedet a' maga példájával elébb vagy később hasonlókat fog szülni. Nézzd azokat is úgy, mint a' Te mívedet. Élj szerencsésen, nagy és igaz fényű Férjfiú! az emberiség és haza' nemesítésére. Hidd, hogy nevedet, ha rólam többé soha semmit hallani nem fogsz is, áldani fogom. Élj, élj szerencsésen. Széphalom, Tokaj mellett, Novemb. 12d. 1808.

Nem halaszthattam más postára a' levelet. Imhol párja.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1373.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Adsessor Úr!

Nagy érdemű 's különös bizodalmú drága Uram!

Azon betses Levelet, mellyet még Augustusbann hozzám irni méltóztatott, nem elébb, hanem tsak Septemberbenn volt venni szerentsém. Hol lehetett olly soká, nem tudhatom okát; mivel azon Asszonnyal, ki azt ide Patakra hozta, nem is beszélhettem. Kötelességem szerént tüstént feleltem volna reá: de már az előtt meg hallottam, hogy a' Tekintetes Úr otthonnról meszsze útra, Patakonn keresztűl el menni méltóztatott; ehez képest a' Válasszal mind eddig várakozni kéntelenittettem: meg hallván a' Tekintetes Úrnak szerentsésenn lett haza érkezését; azonnal Postámat, minthogy más alkalmatosságot hamarjábann nem találtam, 's eggyszersmind magamat-is mellynél elébb ki menthessem: útnak indítottam.

Imé küldöm a' Tek. Úrnak kívánságára, a' Néhai Professor *Nitsch* Urnak *kézirását,* melly felől tudniillik azt a' rendelést tette, hogy küldjem-fel Göttingába. Belé zártam azon Levelet-is, mellyet halála előtt egynehány perczentésekkel dictált olly véggel, hogy azt a' Mss-mal eggyütt küldenénk-el: el nem végezhette tökélletesenn; mivel már akkor érzékenységei elaludni kezdettek: 's ez az oka, hogy imitt amott hijjánosság vagyon benne — a' Halál' karjai közzűl dictálta, szegény! a' mit dictált: utánna valami öt perczentés múlva megholt. Én az irásait többnyire eggyenként meg néztem: de közöttök semmi ollyast nem találtam, a' mi a' Túdós Világ figyelmét meg érdemlette, 's a' mit a' Lángtól megtartani kellett vólna: nagyobb részént magános Levelekből, és olly Impurumokból állottak, mellyeknek meg igazított Példányjai már az olvasó Világ kezénn forognak; mellyeket, a' szerént a' mint Testamentombann hagyta, meg égettem. — Holmi *Dictiója* 's más használható Darabjai, tökélletlenek voltak. — Méltóztasson a' Tek. Úr ezen Mss-mot Újesztendeig körűl nézni, 's akkor az Ünnepi Deáktól, ha terhére nem lészen, visszaküldeni: hogy a' Seniortól Göttingába felküldhessem. — Én ugyan így is gondolkodtam felőle: talán jó volna Posonybann, vagy Pestenn valami Typographust vele meg kinálni, ha tulajdon költségén kiadná: mert félni lehet, hogy vagy Göttingáig el veszhet; vagy ha oda jut-

hat-is, ott marad örökös feledékenységbenn. — E' gondolatom felő valló Itéletét a' Tek. Úrnak, alázatosan kikérem.

A' mint hallottam, már recenseálták a' Bétsi *Neue Litteratur Zeitung*-bann az én Ódáimat: instálom a' Tekintetes Urat, méltóztasson azon Darabját, sőt a' Május-tól fogva, az eddig kijöttig, és így hat Darabjait nékem most elküldeni: mert minekünk Május kezdetétől-fogva semmi Újságunk nem jött; mi okon nem? nem tudom: pedig igen szeretném olvasni; mert valami Recensens a' maga Criticájának hatalmas pálczájával felém intett: én azokat kevés idő múlva betsülléttel visszaküldöm.

Méltóztatott a' Tekintetes Úr betses Levelébenn *Tertina* Úr Eperjesi Casusáról emlékezni: hogy rajta nagy gyalázat esett, valami odavaló mesterember emlegette, de a' *Speciem facti-t* meg nem mondotta; annyit mondott, hogy valami aranyak dolgábann esett volna: sajnállom, hogy az a' gyalázat esett rajta: annyival inkább, hogy azzal igen nevekedett szerentsétlensége, melly szerént, a' mint mondják, Váradonn a' Hivatalból kitetettett. Ő, midőnn Eperjesre ment, volt ugyan én nálam; de arról, mi esett otthonn rajta, legkissebb szóval sem emlékezett: mikor pedig Eperjesről visszament, nem volt nálam: noha, a' mint mondják, Patakonn ment keresztül. —

Most fizetem már meg, mint régi adósságot, azon betses szivességet, mellyet a' Tek. Úr *Egyveleg írásainak* nékem-való küldésébenn 's ajándékozásábann, velem közleni méltóztatott. Alázatosan köszönöm betses erántam-való hajlandóságát. Én a' munkát azzal betsüllöttem meg, hogy már második kötést adattam néki; mivel mind a' házamnál, mind a' másutt-való olvasásban, az első el kopott. Sajnállom, hogy benne meg nintsen a' Veselényi képe; mellyet, ha különösen volna, alázatosan kérnék: nem különben a' *Helikoni Virágokat,* a' Sylvester' grammatikáját magába foglaló munkát: ennyit ugyan kérni egy kevéssé túl van az emberségenn; de embertelenségre-is kéntelen vagyok vetemedni, ha másképpen meg nem szerezhetem.

Magamat Úri betses indúlatiba bezárni kívánván, méltó tisztelettel vagyok S. Patakon 15^{dik} 9br. 1808.

A' Tek. Adsesor Úrnak
's a t.

alázatos tisztelő szolgája
Nagy Ferencz mp. Professor.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1374.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Tasnád 19dik Novemb. 1808.

Nagyérdemű Kedves Barátom!

A midőn hosszas halgatásod miatt aggódva nyughatatlankodnám, vigasztaló örömömre tegnap szerencséltetém venni e foljó holdnak 1-ő napján költ igen becses Leveledet. Tiszta szívbül örvendem szerencsés haza érkezésedet, kivánván, hogy Házi örömeid szakadhatatlan rendbe gyönyörködtessenek. — Én most három heteket itt töltvén, a jövő héten haza megyek, és 28-a praesentis Zilahon nagy gyülésünk lévén, melyre ezen V. megyének Insurrectionalis serege be rukkol, magam is azon gyülésen meg jelenek és uira említést tészek W[esselényi]nek a Jászóba készülendő márvány kőre mettzendő inscriptio iránt.

Prof. Márton Ur ha engemet meg szólit, örömest teljesitem kivánságát: a köz jóért élni, ragyogásnak tartani, de nem törekedni aval ragyogni, a mit jót, és szépet teszek, mert a tárgy szintúgy, mint a cselekedet magába foglalja a leg dücsőségessebb ragyogást. Márton Ur pedig sokkal több érdemeket tett a Nemzet diszesitése körül, mindsem találkozhatna józan ésszel biró olj Hazafi, ki szent kötelességinek ne ismerné az iránta viseltető háladatosságon kivül nemes fáradozásait nemes készséggel elő mozditani.

Nagyon örvendem, hogy Monarchianknak eggy fő Mivéssze olj szerencsésen festette képedet. Ezen remek mivnek mind azért, hogy mive remek, mind azért, hogy a képe eggy a leg érdemessebb és köz szeretetre, tiszteletre méltó Hazafinak, nem a Belvederbe illő, még a késő időkbe, hanem a Hazába kell maradni a nemzet keblébe, kinek dicsősége gyarapitására, fénnye emelésire voltak nemes iporkodásai arányozva annak, a kit a festés ábrázol. A Nemzet érdemét pedig emelni fogja azon módnak szerencsés ki találása, meljel ezen képet idővel is meg becsülni fogja. — Én részemrül ha ez után 500 esztendővel élnék is, belső leg szebb érzéseimnek gyönyörűségét lelném abba ezen képnek birtokával dicsekedhetni. Balkay Pállal ha számomra valamit dolgoztatni méltóztatsz, azt szerencséim közzé számlálom, melj szerint Hazafi Mivésznek munkáját birtokomba kaphatom és módom lesz segitcségire csekéljségemhez képest a leg tisztább indulatbul lehetni.

A levél tartót is ha Bécsbe meg csináltatni méltóztatsz, nagyon le fogsz kötelezni. A zár felett a le rajzolt ezüst pikeljt a vont béljeggel eggyütt kedvessen vészem.

Kisnek jól és szerencséssen létit örömmel olvastam leveledbül. Tőkésnek meg érkezésérül még semmit se tudok. — Göthed Krasznán vagyon, de nem tudom miért, a könyvárusok uira pénzt kérnek érette. Kovács Miklós levelét régen már Hannuliknak küldöttem kezébe. Kérdést fogok nálla tenni, hogy hová tette?

Irántam viseltető mindenek felett becses Barátcságodnak érdemét semmi nyomóssabban nem nyilvánságosithattya azon személjem és becsületem mellett való nemes és szép lelkű fel hevülésednél. melj szerint az éngemet gyalázók mondásait szivedre vetted. Azok. a kik engemet gyalásztak, vagy tudatlan, gyáva és felebaráttyok méltatlan rágalmazásában öröm gyönyörüségeket lelő el vadult indulatú emberek, vagy a sápadt irigységnek ocsmány oltárán áldozók: mind két neme az embereknek utállatossabb előttem, hogysem érdemeseknek tartanám a keresztényi, felebaráti szent szeretetnek méltatlan el mellőzésivel reájok meg haragudni, azomba önnön érdemem becsének tisztelete kötelességemmé tészi aszt: hogy ha az iljetén hát meget dúlfúló haerosok szembe mondanák aszt nékem, a mivel távol létembe mérges fulánkjaikot eresztgetik reám, férfiúhoz illő módon becsülletessebb érzésekre, és ki fejezésekre téritsem őket, szent kötelességemnek ismerem aszt is, hogy e' tárgyba előtted, mint leg biztossabb, és leg kedvessebb Barátom előtt, bővebben ki fejezzem magamot. Engemet a külső fénynek gyáva ragyogása soha se gyönyörködtet — nyomós cselekedetek által meg bizonyitottam már én asztot: hogy az iljetén ragyogásra vágyódásom nincsen, ellenbe a mi által Nemzetemre, familiamra, kivált idegen Nemzetek előtt fényt annyit, a mennyi erömbül ki telik, vonhatok, annak eszközlésibe a virtusnak szent ösvénnyén előre haladni csak a Sir szélinél szűnök meg ugy, hogy akkor is temető halmomat hervadhatatlan virágok boritcsák. Nem vala tehát vanitas töllem, hogy valóságos, érdemes, jó akaró embereim jovallatibul és eszközlések által a Római arany Sarkantyús vitézi Rendet magamnak meg szerzettem — olj Rend lévén ez, meljnek viselése nem alacsonithat meg senkit is, és a ki annak eredete Historiáját tudgya, bizonyossan se gyalázattyának, se kisebbséginek semmi tekintetbe nem tarthattya. — Tagjává lenni, eggy a leg régibb

rendek közül való lévén az, és a Malthai Rend regulain fundálódván ennek is fent állása és ennek tulaidona tisztelet meg külömböztetésének czímje — valamint más akár melj Rendnek. — Hogy más Rendeket is viselnek alacson indulatú, rosz characterű emberek, azért ez a Rendnek kissebbségire nem szolgálhat. — A pántlikát sokszor a leg jobb fejedelemnek meg csalattatása vagy eggy Despoténak alatta valóin gyakorló kegyetlensége osztogattya szint úgy, mint igaz érdem úttyán is lehet aszt el nyerni, és igy a rosz ember rosszaságát kivánnya aval palástolni — valamint a jó ember jósága czímjének tekinti asztot. — Meg bizonyitására annak: hogy ezen Rendnek nyerésével magamot meg nem alacsonitottam, le irva ezennel közlöm véled a Diplomát, melj mellett a Rend meg küldetet nékem, és a melj Törvényes Hatalommal, méltósággal biró fejedelemnek az ajándéka. Nem képzelhetem, hogy a Te nemes, és nyilt érzéseid abba kissebbitésre szolgáló Tárgyat találjanak, és igy által ne látnád, hogy nem csak Rhédeinél nagyobb vanitasu ember nem vagyok, hanem olj emberséges ember, a ki az egyenes útrul soha ki nem térvén, a Jót, Igazot, Szépet imádom, az azzal ellenkezőt gyűlölöm, és a mibe meg győződöm, hogy az Jó bizonyossan, attul nem csak el nem idegenedem, de oly Hatalmot nem ismerek, melj elégséges volna el idegenedésemet eszközleni. Bizonyomra mondom, nagyon meg csalatkoznék bennem azon késértő, a ki látván, hogy meljemen eggy Hazánkban csekélj becsbe lévő idegen ordo füg, olj hiúságot tulaidonitana, hogy eggy fényessebb ordo adása által el tántorit attul, a mit olj forrón imádok: Hazámot, Nemzetemet és önnön Becsületemet. — Fái, meg vallom, és igen nagyon fái, hogy méltatlan vádlóim Előtted ennyire meg gyaláztak — Becsületem ilj tetemes sérelme ugyan aszt kivánná: hogy magamnak elégtételt keressek, mert kínos halál gyötrelmeihez hasonló állapot eggy emberséges embernek, és jó Magyar Hazafinak eggy Rhédeinél is aláb valónak itéltetni (ilj földre verő gyaláztatást bizony soha se érdemlettem, és nem is reménylettem). Nékem azomba elégtételül fog szolgálni, ha a Te becses Barátcságod irántam meg nem hül és aval, mint éltem leg főbb kellemű gyönyörűségivel éngemet továbra is boldogitasz, meg győződvén abba, hogy eggy idegen fejedelemnek hozzám járult ártatlan kegyelme által, meg nem gyaláztattam, és hitetvén magaddal, hogy soha oljat el nem fogok követni, a mi gyalázatomra válnék, és igy becses Barátcságod érdemére méltatlannak tenne. —

El nem halgathatom, micsoda furcsa dolog történt itt velem. Mi ide Krasznárul udvari káplányunkot el hozván, az az ide való Plebánusnál jelentette magát a Mise mondhatásra, meg is engedte: de midőn 2dik miséjét mondaná, magához hivatta, és meg fedte, hogy az napon tőlle engedelmet nem kérvén, hogy mert misét mondani, eggyszersmint keménnyen imponálván nékie, hogy minden napra úi engedelmet kérjen. Plebánus Uram haragot tartván reánk, azért cselekedte, a melj Papnál igen szép tulajdonság. Én tehát csinos, szép levelet irtam nékie, és kértem, adgyon olj engedelmet, hogy a még itt lészünk, had mondhasson minden napon engedelem kérés uijitása nélkül Misét — az én fáin levelemre ezen Tót [?] ember eggy impertinens levelet íra, meljbe ezen szóval él — Statuo ut post primum a me ordinandum pulsum aulicus Capellanus missae sacrificium celebrare possit — és iljenekkel rakva van levele. Én tehat azonnal declarálván, hogy olj templomba nem járok, a meljbe Istenem tiszteletére ilj regulák szabatnak elömbe, magamhoz hivatám tehát az ide való Református Papot, eggy Szilágyi nevezetű igen érdemes, tanult embert — és meg kérém, hogy akkor következő vasárnapra mondgyon eggy Praedikacziót, következő tárgyrul: Az Isten Hatalma felségire, Szelidsége irgalmára, leg főbb Bölcsesége dicsőségire nézve minden Templomba, a hová a Kristus tanitását követő Keresztények imádására, tiszteletére egybe gyülnek — ugyan azon Isten, és Attya a Szeretetnek, 's irgalomnak. — E tárgyrul igen szép munkát készite, és monda el az emlitet érdemes Pap és én nem csak jelen voltam a Reform. templomba, hanem igaz lelki gyönyörűséggel aitatoskodtam is. Feleségem tisztel, én pedig soha meg nem változva vagyok tisztelő hived

Csereÿ Farkas mpr.

Prónay Lászlóba nagy emberünket vesztők el. —

Franciscus Sfortia, Caesarinus Princeps, Sabellus Perettus Montaltus Cabrera, Bovadilla de Comitibus, Magnas Hispaniarum primae classis, Princeps Romanus et Sacri Romani Imperii XVIII., Comes S. Florae, Princeps Cynthiani, et Venafri, Comes Chinchioni, et Celani, Dux Marsorum, Signiae, Civitatis Novae, Genestrae et Turicellae, Marchio civitatis Laviniae, Ardeae, Montis Causarii, Varci, Cecimae, Menconici, Cellae, Turris Clarae, Basilicae Novae, Fraxi, et castri Arquati, Baro civitatis Piscinae, Vallis Tollae, Stipis et castri

Azarae, Sylvenae et Sforziscae, Mirabelli et Sennae, Senatus Populique Romani perpetuus Confalonerius etc. etc. etc.

Illustrissimo et Magnifico Domino Wolfgango Cserey de Nagy Aita Viro Nobili Transilvaniensi — Equiti Auratae Militiae, et Sacri Palatii, Aulaeque Lateranensis Comiti Palatino nuncupato — Salutem — et omne gaudium.

Dignum et rationi consonum arbitramur, ut personas Nobiles et virtutum meritis insignatas condignis favoribus, et gratiis prosequamur. Cum itaque fel. record. Paulus Papa III. per suas Literas Apostolicas sub Plumbo expeditas sub datum Romae apud S. Petrum Anno incarnationis Dominicae 1539 XVIII Calendas Maii Pontificatus sui Anno V. Majoribus nostris, Nobis, ac ceteris omnibus de familia, et prosapia Sfortia amplam, liberam, et omni modam facultatem, et auctoritatem inter alias concesserit Eqvites, et Milites Auratos, et Sacri Palatii, Aulaeque Lateranensis Comites creandi, instituendi, et solemniter ordinandi, et qvos bene meritos, dignosque censeremus Eqvitis Auratae Militiae, Comitisque Palatini huiusmodi titulo, nomine, et Insignibus decorandi — prout in dictis literis plenius continetur, quae quidem literae fuerunt confirmatae a Julio III, Gregorio XIII et Sixto V. fel. record. Cum autem Nobis suplicari feceris, qvatenus Te auctoritate praedicta in Eqvitem, et Militem Auratum, ac Sacri Palatii — Aulaeque Lateranensis Comitem instituere, et ordinare, ac Eqvitis et Militis Aurati Comitisque Palatini Titulo nomine et Insignibus decorare dignaremur: Nos ob eximia virtutum merita, qvibus personam Tuam ornatam accepimus, Specialis honoris et dignitatis titulo Te sublimare volentes, Apostolica auctoritate praedicta in Eqvitem Auratae Militiae, et Sacri Palatii, Aulaeque Lateranensis Comitem tenore praesentium creamus, instituimus et solemniter ordinamus, ac Eqvitis, et Militis Aurati — Comitisque Palatini titulo nomine, et insignibus decoramus, Teque in aliorum Auratae Militiae Eqvitum, et Sacri Palatii, Aulaeque Lateranensis Comitum numero et consortio favorabiliter adscribimus atque aggregamus; Tibique in posterum uti Eqviti et Militi Aurato Crucem Auream Aurato calcari insignitam ante pectus pendentem deferendi, Palliumque simili cruce auro, sericoque rubeo contexta ornandi, ac uti Comiti. Palatino sanctissimum Dominum N. Papam una cum aliis Comitibus concomitandi, et coronam in Stemmatibus erigendi licentiam concedimus — et facultatem, Tibiqve ut omnibus et singulis privilegiis, gratiis, honoribus, praerogativis, praeminentiis, et antelationibus qvibus ceteri

Eqvites et Milites Aurati, Comitesque Palatini huiusmodi utuntur, potiuntur et gaudent ac uti, potiri et gaudere solent, debent et possunt seu unquam poterunt, pariformiter uti, potiri et gaudere possis et valeas, auctoritate Apostolica praedicta facultatem pariter concedimus et elargimur. In qvorum fidem praesentes subscripsimus et Sigillo nostro muniri iussimus. Datum Cynthiani, Anno Domini MDCCCVIII. indictione XI. Die XV. mensis Julii etc. etc.

Franciscus Dux Sfortia Caesarinus
Princeps Sabellus mpr.

Nicolaus Ratti Secretarius.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1375.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Kazinczy Ferencz Kölcsey Ferencznek
baráti szíves idvezlését.

Annál kedvesbb volt előttem az Öcsém Uram levele, mivel nem tudtam, ha ezt az esztendőt Debreczenben fogja e még tőlteni, 's óhajtottam hogy elkezdett levelezésünk meg ne szakadjon. Nem régiben Dr. Szentgyörgyi Urat kértem-meg, hogy ha kedves Öcsém Uram még Debreczenben vagyon, nevemmel köszöntse, de még válaszát nem vettem, 's félek hogy azt a' derék embert betegeskedése a' nékem-írástól el ne vonja. Pedig hogy már tudom hogy ott van! Én a' többek köztt abban is külömbözök a' Debreczeniektől, hogy azok azt hiszik, hogy vesztenek azzal ha fiatal embereknek társalkodásokba ereszkednek: én ellenben ezekkel örömest egyveledem barátságba; örömest lesem-ki, kiből kevés esztendők alatt mi válhat, gyönyörködve nézem a' talentomok kifejtődését, 's emel az a' gondolat, hogy az ő képzésekben talán nékem is volt valami részem, 's most midőn olly nagy okunk van panaszolkodni azon, hogy ifjúságunk romlásnak indúlt ifjúság, nem valóságos öröm e jókra akadni? — Igen messze vagyok én attól a' bolondságtól hogy magamnak azzal hízelkedjem, hogy valami Socrates forma vagyok: de ez a' passzióm megérteti velem, miért társalkodott olly örömest Socrates az *ifjakkal.*

———

Én September 11dikén indúltam Pestre, Komáromba, Pozsonyba, Bécsbe és Sopronyba (Himfyhez nem mehettem az ő Badacsonyi szüretje miatt, és az én Tokajim' közelítése miatt), 's octob. 25dikén értem haza, midőn Ujhelyi szőlőmet már szedték, az ide-valóval pedig már készen voltak. Pesten és Budán egynehány barátomnak mutattam a' kedves Uram Öcsém versét, nevezetesen magának is Virágnak 's azok mind igen szépnek lelték azt, általadtam Kultsárnak, hogy ha tetszik, Ujságai számára írattassa-le. Fogja-e cselekedni, nem tudom: ő most poshadt izlésű ember: még eddig legalább meg nem jelent leveleiben. — Utamnak az az öröme is volt, hogy a' kis Szemerével személyes ismeretségbe jutottam. Barátsága jutalmáúl elvittem őtet B. Prónay László Excell.-hoz, ki 12 nappal azután hogy visszajövőben nála ismét megjelentem, örökre elaludt. Prónay örvendett látásának; már ismerte nevéről. Principibus placuisse viris!

Bécsben mulatásom alatt nem vala nyitva a' császári Bibliothéka, és így nem használhattam a' kedves Öcsém Uram útasítását a' Magyar Ország *Pataki* mappája dolgában. Egy Magyar Tudós azt súgta nekem, hogy ő meg van kérve Kresznerics Urtól, hogy nyomozza-ki a' dolgot, hogy engem meg czáfolhasson. Bízvást! mondám ennek, hidd-el, hogy értte pirúlni nem fogok, ha ő nyer is 's én vesztek. Én győzzek e vagy más: quid interest? de multum interest, hogy az igazság győzzön, 's ha az a' Kresznerics részén áll, én magam is olajágat nyujtok neki. Majd meglássuk, mint fogja ez a' tudós ember használhatni a' Kedves Öcsém Uram utasítását. — Én tegnapelőtt kaptam két nagy láda könyvet külső Országrol. 104 frtot fizettem csak a' szekeresnek. Abban van eggy deák Cosmographia, Münster 1551, 's ebben lelém azt a' grell színekkel mocskos mappát, mellyről a' Hazai Tudósításokban szóllottam volt. —

A' Sylvester verseinek közléséért fogadja-el kedves Öcsém Uram szives köszönetemet. Szóllani fogok róla a' Magyar régiségek 2dik tomusában. Nem méltán örvendek e én a' kedves Öcsém Uram barátságának?

Örvendek azon is hogy tudhatom, hogy Domokos Imre 's Böszörményi Senator Uraknak részek vala a' Debr. Grammatica írásában. Ki volt a' Redactor, azt nékem D. Úr nem mondotta, 's talán még most sem tudom, csak gyanítom. Szabadon kimondottam a' mit hiszek, a' Publicum előtt mondottam-ki: hihető e hogy egyebet mondottam, mint a' minek igazsága eránt meg vagyok *győzödve*. A' meggyőződés lehet ugyan hibás is: de lehet mathematicai igazságokról

való is. A' Publicum légyen bíránk. Jajgatással, panaszokkal, vádakkal, szitkokkal nem elég felelni. Debreczen lássa mit csinál: de mi ugyan azon leszünk, hogy Judától elvétessék a' királyi pálcza, hanemha a' Magyar Juda megtanúl magyarúl 's fanyar izléséről lemond. — Hogy K. F. nem az már, a' ki a' Geszner Idylljeinek fordítások alatt volt, azt magam is úgy hiszem. Az én soloecismusaim a' Marmontel fordításában akart soloecismusok. Ám fordítsa az én Regéimet Debreczen Debreczeni módra, meglássuk mi lesz belőle. De ha ott külföldi izlés van is, hát a' Sylvester előtt álló Utólirás, kivált a' hol a' sziv Révai eránt felmelegedve szóll 's Virágnak nyujt koszorút — rosz magyarság e az? Én hibátlan nem vagyok; már is találok benne igazítani valót: de értem mit mondanak, a' kik stylusomat szeretik, midőn azt állítják, hogy Rousseaui melegséggel a' Magyarok közzűl csak *én* írok. — Az igaz, hogy csinálhattak szájakat a' Debreczeniek, mikor azt az utólírást olvasták. Mert ha az Angl. és Svéd királynék lehettek királynék, bizony a' leány is lehet barátném. És még is az illyen még Szentgyörgyinek sem fér a' fejébe, noha ő németűl is igen igen jól tud.

Mondja meg nékem Kedves Öcsém Uram, kicsoda Kállay Ferencz a' Collegiumban? és millyen fejnek tartatik ő? — Ezen felyűl még eggy intést, melly kérés inkább: Kedves Öcsém Uram még esztendeig lesz Debreczenben. Az Istenért, tanuljon meg az alatt görögűl. De ne *félig!*

Csókolom kedves Öcsém Uramat 's ajánlom magamat becses barátságába. Széphalom, Nov. 21d. 1808.

Kedves dolgot teszen előttem Öcsém Uram, ha olly régi magyar munkával ismertet-meg, mellyet a' Sylv. Gram. continuatiójában felvehetnék. Mint *nagy titkot* úgy súgom meg, de nem mondom-meg, miért súgom mint nagy titkot, hogy a' 2d. kötetben a' Pesti Gábor által fordított Aesopus meséji fognak megjelenni. —

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1376.

Sipos Pál — Kazinczynak.[1]

C. Crispus Sallustius
Catilinának párt-ütése.

Szép-Halom 6—22. Nov. 1808.

A' Classicus Irók' fordításában ollyan szerentsés szemfényvesztést kell tsinálni, hogy mindenütt a' Fordító helyett a' Szerzőt és a' Szerző nyomában a' Fordítót találjuk: a' mint ez a' jelenvaló fordítást különösön béllyegzi.

Sokkal nehezebb munka ez, mintsem közönségesen gondolják; mert hogy itt a szabad fordítást a' Magyarság kedvéért megengedjük, tzél ellen való dolog volna, és én azt a' Travestálásnak egy bizonyos neme közé számlálom; de nem szabad a' gondolat élit is ki venni, mely leghamarébb esnék meg, mikor a' nyelvet a' Fordító törné, és hajtani nem tudná, hogy az Iró gondolattyát elérje. A' Sallustius érdemes Fordítója mindenik részről eleget tudott tenni; és a' mi aprólékos jegyzésem vagyon, az nagyobbára az Erdei [!] Dialectuson fundáltatik.

Oldal 1. Lin. 2.

az egyéb állatoknál. Talám indefinite lehetne irni: egyéb állatoknál.

Oldal 1. Lin. 8.

Honnan pro A honnan; mivel ez honnan? interrogandi vim habet.*

Oldal 1. Lin. 12.

minél lehet hosszabban pro minél hosszabban lehet: mivel az első expressióban is interrogatio láttszik lenni.**

Pag. 15. L. 7., 8.

meg szállá minden elmét: pro meg szálla minden elmét: vagy meg szállá mindeneknek elméjét.***

[1] Maga a levél elveszett, csak a melléklet van meg.

* «Oláh-Országi ló *mint* vagyon formája. *Gyöngyösi.* Nem mondja *a' mint van formája.* Ez is mutatja, hogy az a' kihagyása nem interrogativum.»

** «Quo fieri potest longius, melius, etc. intensiót mutat a *lehet.*»

*** «Per errorem fuit scriptum száll*á*.» — Kazinczy F. jegyzései.

Pag. 16. L. 16.

Kéjje, nem ismértem ezt a' szót, talám azt tészi, a' mit *kénye*.*

Pag. 28. L. 4.

vissza -felé számlálva *élhetének vala*, pro *élhetének;* mivel e' már, mint *élhetnek vala.* annyit tészen.

Kivűl:

Tekintetes Nemes és Vitézlő Kazinci Kazinczy Ferentz úrnak érdemem felett való jó jámbor Urnak alázatos tisztelettel. Szép-Halom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1377.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Ur!

Érdemem felett való szives Jóakaró Uram!

A Tekintetes Ur két levelet méltóztatott én hozzám küldeni, az alatt hogy töllem tsak eggyet veszen — A tudósitást tehát talán későn is teszem: de az oka ez: hogy az elsőbb Levelét a Tekintetes Urnak, akkor a midőn küldetett, távol létem miá nem olvashattam: azomba némely dolgok miá várakoznom kellett a tudósitással — Mostan a Tekintetes Ur leveleiben foglaltatott dólgokra ezeket válaszolhatom — Herdernek hozzám küldetett munkái 23 kötetekben vagynak — Az egész könyv áll 24 Darabokból: mert a negyedik és ötödik Darab ezen titulus alatt: *Poësie und Kunst* egy kötetbe vagyon — A több kötetek mindnyáljan egy, egy Darabját teszik magának a Munkának — Ezen titulus alatt: *Philosophie und Geschichte.* 7 Darabok vagynak ugyan annyi kötetekben: ez alatt: *Theologie und Religion*, 8 Darabok, és ugyan annyi kötetek — ez alatt pedig: *Poësie und Kunst*, 9 Darabok 8 kötetben. A mi ezen Munkának eladását illeti, meg kináltam már egy néhány Deákokat vele, a kik felől feltettem, hogy az árát legalább Karátsony utánra egésszen letehetik — Már eddig is meg lett vólna az eladás, ha tudtam vólna mit kérjek értek; az az minél kevesebben ne adjam. Egy Deák azt mondotta: megvenné ha 40 Rhénesnél nem sokkal lenne drágább — Méltóz-

* «Kény voluptas, Kéj arbitrium, placitum.» — Kazinczy F. jegyzése.

tassa tehát megírni a Tekintetes Ur, minél alább nem adhatom, és én fogok annakutánna azon igyekezni, hogy mennél kevesebb kárral adhassam el, vagy ha lehet, a könyvnek egész ára megjöjjön — A Bibliothekával nehéz lessz az alku; azomba magános ember hamarább is leteszi az árát, minthogy most a Bibliothéka Cassája tsak nem éppen üress —

Sárga tobák még Ugotsából nem került, de Ujhelyi Sándor magára vállalta, hogy Szentpáli Urat meg fogja kérni levele által, hogy mindjárt Karátsony utánra kezéhez küldje —

Tiszteletes K. Tóth Uramat megkerestem a Morhofii Polyhistor eránt, de azt mondotta: hogy már azon könyve régen eladattatott a többiekkel eggyütt, és Tiszt. Nagy Ferentz Uram vette meg.

A közelebb küldött 5 Szívképző Regékből még három van nállam eladatlan; de egy közzülök hibás — Az eladattak árát majd a Herderek árával fogok [!] a Tekintetes Ur kezébe szolgáltatni.

A Magyar Régiségek circulálnak a Professorok között — még kezemhez nem kaphattam — hólnapra igérték hogy olvashatom.

Szeretném tudni: ha ki jött é már a Bétsi Annalisokba az én Tudósitásom a Pataki Collegiumról; ha Rumi Ur fel nem küldötte, szeretném ha kezemhez vissza jőne.

Az én állapotom változott — akaratom ellen Hum. Professor vagyok. A Nagyságos Fő Curator Urat meg kerestem a Görgei Gyűlés előtt levelem által, hogy méltóztatna éngemet Deáki állapotomban meg hagyni, hogy Innepekre is járhassak, minthogy én Hum. Professorságot nem vállaltam. Maga betegsége miá nem vólt jelen a Gyűlésen, de meg irta oda, hogy kérésemet lehet tellyesiteni. A Superintendentia azt inprotocollálta, hogy: rangja ellen vólna egy Hum. Professornak innepre járni, tehát meg nem engedtetik — Mintha ugyan én azt kértem vólna, hogy úgy járjak innepre mint Hum. Professor — Igy nem értik meg az embert, mikor nem akarják — — Többire magamat gyakorta tapasztalt szives jó indulatiban s gratiájában továbbra is ajánlván, maradtam S. Patakon 22. Novemb. 1808.

A Drága Tekintetes Urnak

alázatos kész szólgája 's tisztelője
Kézy Mózes mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1378.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 23ten Novbr. 1808.

Mein sehr theuerer Freund!

Bis jetzt leben Sie in den Armen Ihrer neuen Gattin. So ist es kein Wunder, dass Sie nur für diese, nicht auch für Ihre Freunde leben. Ich tröste mich wegen Ihrem Schweigen mit der Hoffnung, dass die Reihe auch an *diese* kommen wird, und sehe froh dem Augenblick entgegen, wo Sie wieder auch Freund seyn werden können und wollen.

Kézy fragt mich in einem heute erhaltenen Schreiben, wie es geschieht, dass die Chronik der Schule zu Patak in den Intell.blatt der Annalen noch nicht erschienen sey. — Ich explicire mir das sehr leicht. Wenn doch die Leipziger liberaler dächten!

Prónay ist den 28ten Oktober todt. Sie fühlen mir nach, was ich litt als ich die Nachricht las. 12 Tage darnach, als ich bei ihm war, ist er entschlafen. Meine Nation wird lange keinen ehrwürdigern Greis sehen.

Der nehmliche Tag — *darum* ist mir sehr leid — starb auch Tertina zu Gyula. Dies schreibt mir der gutmüthige Polygraph Perecsényi Nagy László, der im Chor der Büchermacher noch weniger ist wie in seinem Comitate, — aber wegen seinem ich *möchte!* Achtung verdient. Trost für die Welt, dass T[ertina] keine schlechte Verse mehr macht, und sie durch das Eindrängen zu die Corporationen der gelehrten Gesellschaften, so wie durch seinen viehischen Trunk und viele imposturen nicht mehr ärgern kann. In seinen jüngern Jahren war er aller Achtung werth. Er hat sich überlebt. Schade um seinen Kopf oder viel mehr um sein Gedächtniss und dem Talent, zu Kenntnissen und Büchern zu kommen.

Mich überfiel beym Lesen des Berzeviczyschen Werks ein schauerliches Gefühl. So viel Talent, so viel Cultur, so viel Fleiss, und — *so* zu denken! Man hat sich über eine *Note* von Ihnen in einem gewissen Werke gestossen, und man rechnete Ihnen auch dieses zur imprudenz. — Nun lassen wir den Prudenten ihre prudenz. Wie sticht B[erzeviczy]s Äusserung mit Ihrer und meiner imprudenz zusammen! Der Schutzgeist meiner Nation gebe, dass B[erzeviczy] ein falscher Profet befunden werde! —

Meine Preisschrift ist noch immer bey dem säumseligen Buchbinder.

Seit den 13. Novbr. habe ich den Bruder meiner Schwiegermutter Grafen Cajetan Rogendorff, bey mir. Er will seyne alten Tage bei uns verleben, da die Zimmer in dem nicht kleinen Gebäude zu Kázmér so abgetheilt sind, dass er dort nicht bequem wohnen kann. Er gefällt sich bey Sophie und mir, und wir mit einem *solchen* Gast sehr wohl zufrieden. Er géniert nicht, und lässt sich nicht génieren; hat sehr viel Cultur, spricht viele Sprachen, auch englisch: und ist ein Mann vom schönsten Ton. Er war GubernialRath in Mayland 30. Jahre lang, und 6 in Venedig. Müde des ihn und seinen Erzherzog verfolgenden Schicksals ward er im 60sten Jahr Priester, dazu geweiht durch seinen Cousin den Fürsten Salm, Erzbischof von Gurk. Sie können sich vorstellen, wie angenehm meine Abende in seiner Gesellschaft vergehen, besonders da er keine Karten spielt, was ich nicht leiden kann, so wie auch mein Weib es nicht spielt. Er ist für die lärmende Freuden abgestorben, aber so geschwächt, dass er bey jeder rührenden Szene oder Erzählung *Thränen* weint. In den Wissenschaften sehr wohl gewiegt, hat mir nichts angenehmers geschehen können, als dass er sich zu mir flüchtete.

Als ich ihm neulich aus den ungrischen Zeitungen erzählte, wie Graf Ignáz Festetics, dem Vater des Dichters Kis, der sein Unterthan ist, wegen der Erziehung eines solchen Sohnes mit dem freyen Genuss der Colonial-session ad dies vitae beschenkt hat, als ich ihm sagte, Kis sey so edel und ohne der Narrheit sich seyner Condition zu schämen, dass er mir diesen Vorfall den 12. 8br. bey seinem Tisch in Gegenwart seiner liebenswürdigen Frau erzählt hat, als ich ihm sagte, ich habe diesetwegen an den mir ganz unbekannten Ignaz Festetics ein Dank Compliment geschrieben, so rannen ihm die Thränen durch die Wangen. — Der Mann, der über so etwas weint, ist nicht schlecht.

Ich habe die 2. Fass Wein bey Ihrem Herrn Cousin in Kaschau den 17ten Nbr. ablegen lassen. Ob sie gut sind, weiss ich nicht. Die Weine von 1807. sind gut nicht — Aber zum Tischwein werden sie doch, hoffe ich, nicht übel seyn.

Ich verharre mit aller Hochachtung

Ihr gehorsamster Diener

Franz Kazinczy mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1379.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Adsessor Úr!

Nagy érdemű Uram! Muzsák Barátja!

Kézy Mózses Úr, a' Morhóf felől szólló Leveletskét nékem által adta. Énnékem, az igaz, Morhóf igen kedves könyvem; és ezen eggy Exemplumnál több, miolta Patakonn vagyok, a' Könyv kótyavetyénn meg nem fordúlt: mindazáltal, hogy a' Tek. Úr eránt való tiszteletem annál kitetszőbb légyen, általadom, 's nyereségemnek tartom, ha ezzel a' Tekintetes Úrnak tetszését teljesíthetem: légyen azért Ajándék 's a' Tekintetes Úr eránt való tiszteletemnek néminémű bizonysága 's emlékezete.

A' Magyar Régiségeket, elkérvén Tiszt. Szombathy Úrtól, futva körül néztem: énnékem a' reátett Jegyzések a' Textusnál jobban tetszenek: mert azokra, a' mai Grammaticum bellumbann eggy átaljában nagy szükség van: kivált ollyankor, midőn sok Írók, még Grammatikusoknak látszók-is, Magyar szókkal, de nem magyarúl írnak. Én úgy itélek, ha ugyan nem hibázom, hogy a' Versegi bajnokjai is nem minden részben tiszta Magyarok —

Az Ódáim Recensióját elolvastam; elősször igen megbosszonkodtam a' kocsisos vagdalozásokért, mint p. o. *Compendium, und fertig ist die Ode;* de közelebbről megfontolván a' *csalhatatlan Recensens* itélettételét, úgy találtam, hogy néki a' Recensió törvényjei, vagy Aesthetica, nem tsak in extensó, hanem compendiumbann sem volt meg: mert az ódákat ezen tulajdonságaiból kellett volna meg rostálni: *Unitas, Possibilitas, Sublimitas, Brevitas;* de ezeket nem is illeti az én Criticusom. — A' mit a' Magyarság felől mond, sekélység: kivévén ezt *tűdős;* mellynek elsője, az igaz, analogica rövid, de hosszann-is mondják, leg alább a' Haza' felsőbb részébenn — a' *bűja* mindég hosszú. etc. etc. etc.

Én magamat Uri betses indulatiban ajánlván, szokott tisztelettel maradtam S. Patakonn 30dik Nov. 1808.

A' Tekintetes Adsessor Úrnak

alázatos Kész Szolgája
Nagy Ferencz H. Prof. mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1380.

Lónyay Gábor — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Ditsőségesen uralkodó Felséges Császár, és Királyunknak kegyelmes Királyi Adománnya által, az úgy nevezett Sátorallya Ujhelyi, és ahoz tartozandó Jószágoknak birtokában lejéndő Bé-iktatatásomnak (Statutiojának) napját, itten a' Barátszerre, e folyó Karátson Havának 15 sat. napjaira, ugyan e folyó 1808. Esztendőben az e' végett meg-hatalmazott, és ki-választott Királyi Biztosok, meg-határozván: Ezen törvényes bé-iktattatásom napja diszesitése végett a' Tettes Urat a' midőn meg-hívnám, és a' felől, hogy örömömbe részt venni méltóztatik meg-győzettetve, tellyes bizodalommal el-várván, egész tisztelettel maradtam Ujhelybe, Karátsony Havának első napján 1808. Esztendőben.

a' Tekintetes Úrnak

engedelmes szolgája,
Lónyay Gábor mpr.
úgyis mint az Atyai Plenip.[1]

Kazinczy jegyzése:

Lónyai Gábor, Cs. K. Kamarás, Zemplény Vármegyének Ordin. V. Ispánja 's egynehány Ország-Gyűléseken Követje, Szent-István Rendének kis keresztes Lovagja. Báró Prónay László' Excellentziájának Veje. Született 1778. Mart. 28d.

S. D. Fr. Kazinczy.[2]

[Eredetije a Múzeum könyvtárában: 991. F. H. 17. sz.]

1381.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Ma egy hete érkeztem-meg B. Prónay László Exc. temetéséről, vagy inkább exequiajiról. Ezen utolsó tisztesség Nov. 20dikán tarta-

[1] A meghívónak csak megszólítása, aláírása s dátuma van kézzel írva, a többi nyomtatás.

[2] Lónyay czímzése a levél alján.

tott. Két predikáczióból állott, magyarból és tótból, én, a' mint elgondolhatod, a' magyart tartottam. A' mit leveledben írsz, azt én is meggyőződésből mondhatom, kivált miolta érdemeit közelebbről és jobban esmérem: Censeo Pronayum in Divis esse locandum.

Visszajöttömmel több levelek között asztalomon találtam a' Tiedet is és tegnap előtt utolsó leveled is megérkezett. De hivatalom' dolgai itt nem létemben úgy öszvetsoportosodtak, hogy ezen szempillantásig még kivülöttek semmit sem tehettem. Most is lopom ezen egy két szempillantást.

A' Berzsenyi levele is tsak most indúl utra. A' hozzá szólló leveleket p. Fehérvár, Lepsény, Martzali à Mikla kell, gondolom, adressálni. Martzaliban posta-statio bizonyos, hogy van, oda pedig Mikla a' mint hallom, tsak egy órányira van.

Döbrentey versei igen sok jobbítást kívánnának; én mostani sok dolgaim között tsak keveset igérhetek. A' mit tehetek, tsak ugyan megteszem, mihelyt lehet.

A' mit Gr. Festetits Ignátznál reám nézve tettél, az bizonnyal szebb, mint a' mit Ő tett, jóllehet ez is mindenkor felette betses marad előttem. Az én szeretetem és tiszteletem erántad határ nélkűl való, 's azt szoktam gondolni, hogy azt fellyűlhaladni lehetetlen. Még is midőn illyen tetteidet és szüntelen nevekedését már elébb is véghetetlen barátságodnak látom, meg kell vallanom, hogy általad fellyűl haladtatom.

Sz. Györgyi engem is tudósított házi bajjai felől. Sajnálom szivem szerént, és a' mit ez alkalmatossággal mondasz, 's a' mi mind elmédnek, mind szivednek ditsőségére válik, tökélletesen helyben hagyom.

Sokat kellene B. Prónay Lászlóról is, egyebekről is írnom, de most semmit sem írhatok egyebet azon kivűl, hogy halhatatlan szeretettel szeretlek, 's Hitvesedet, a' ki boldogságodat annyira előmozdítja, megkülömböztetve tisztelem.

Soprony, Dec. 3dikán, 1808.

Kis.

Kivűl:

Oedenburg. Tekéntetes Kazintzy Ferencz Urnak 's a' t. *p.* Bude, Erlau, Tállya, S. A. Ujhely

Széphalom.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1382.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen. Decembr. 7d. 1808.

Tekintetes Úr!

Nem édes é olly szívre találni, melly ha hasonlíthatatlanul nagyobb is a' miénknél, még sem érezteti vélünk a' maga nagyságát azon meg alázó mértékben, mint ezen mi Censoraink, kiknek tekintete előtt reszketve állunk meg, 's örökösön köteleztetünk le minden szó által, mellyet ránk vesztegetni méltóztatnak? Hevülő meljel irók én minden sort, melly a' Tekintetes Úrig fog jutni, 's ha tüzemet beléjek önthetném, csak egyedűl eggy Férjfiú volna é a' Magyarok közt, ki Rousseaui melegséggel írhatna?

Ohajtanám, hogy szerencsés lehetnék eggy ollyan régiségnek fel keresésében, millyenről a' Tekintetes Úr írni méltóztatott, de hogy Magyar grammaticát illető könyvet a' régibb századokból a' már esmeretes Sylvester, és Molnár Grammaticáján kívűl találjunk, a'hoz kevés reménységem van. Végig forgatom a' Magyarok literaria historiáját illető könyveket, 's mindenütt elég Deák, Görög, Zsidó, sőt Német grammaticát is találok, 's csak a' Benkő Transilvaniájába a' II. T. 362. lap. olvasom ezt Alvinczi Péterről: Grammaticam Hungaricam composiusse Petrum, coniicimus ex eo, quod anno 1639 publice in Consistorio determinatum fuerit, Grammaticam P. Alvinczi, in usum scholarum latinarum, et hungaricarum, typis excudi debere. Jött e ki valaha, nem tudom. Hogy itt a' Collegium Bibliothecájában régi magyar könyvek, és kézírások találtatnak, a' bizonyos, 's itt szerencsés felfedezéseket lehetne tenni, ha a' Bibliotheca gondviselői más forma emberek volnának, 's az a' különös törvény nem vólna, hogy a' Deáknak abból Magyar könyvet ki vinni nem lehet. Az én könyveim közt az Apáczai 1653. ki jött Encyclopaediáján kívül még két régibb magyar könyvek találtatnak, az eggyik a' Peechi Lukách 1591. ki jött *Keresztyén* (így van nyomtatva tyén-nek) szüzeknec tisztességes koszoroia, fára metszett képekkel, mellyről tudtomra Veszprémin kívül senki sem emlékezik. Ebben találom a' Melius Herbariumán kívül Rukercz nevét a' százszorszépnek. A' másik a' talán leg első Lexicon, mellyben magyar nevek vannak. Nomenclatura, 's Dictionarium Latino Ungaricum. 1597. Irta Szikszai Fabricius Balázs, ki adta leg először

Pesti Gáspár 1592. azután Ujfalvi Imre 1597., ismét 1619. Horányi Bod után csak az első és utolsó számot emliti. A' könyv magába nem nagy tekintetet érdemel, azt mindazáltal el nem múlatom jelenteni, hogy ki fogást tesz Cons. Aranka azon állításába, hogy a' lacrymát minden régi írások könyvnek írják, mert a' 62. levél első felén a' lacrymát így magyarázza: Köny-hullatas.

Kállai Ferencz négy esztendős Deák, 's valami Borbély Urfiaknak praeceptora, 's eggy az én jobb esmerősim közzűl. Hogy ő millyen fejnek tartasson a' Collegiumban, arra azt felelem, hogy nem azok közzűl való, kik itt nagy sensatiót szeretnek és szoktak csinálni, 's ezt [!] talán néki dicséretére szolgál. Németűl, görögűl, francziául ért, 's olvas is. Azt mondják, hogy Dr. Szent Györgyi Ur, kinél most lakik, szereti.

Örömmel fogok a' Tekintetes Ur azon intésének engedelmeskedni, melly engem a' Görögűl való tanulásra tűzel. Két esztendeig tanúltam már eggyszer ezen nyelvet, igaz nem nagy előmenetellel, mert több tudományokkal volt eggyüvé kötve. Bár annak újabb tanulásával Graecia lelkeinek eredetiségét szívhatnám be!

Ezen üresség, melly itt maradt, a' Tekintetes Urnak azon parancsolatját juttatja eszembe, hogy verseim közűl többeket is a' Tekintetes Urnak be mutassak, örömmel cselekszem én azt, 's bár minden darabjaimra nézve cselekedhetném! Mit ér az itt valóknak itélete? Ők a' páva tollat minden darabjaim közt legjobbnak mondották, és még is annak kellett lenni a' leg rosszabbnak.

El únva a' lármát, sóhajtok
Szent nyugalom! feléd,
Óh édes a' te karjaid közt,
Édes szenderegni!
Nem szenvedel te semmi lármát
Csendes helyedbe meg,
Zöld fák között virágos ágyon
Hevervénn édesen,
Csak a' patak csörög körülted,
Csak a' Zefír susog,
S a' fülmilécske zeng szavával,
'S csattog, süvőlt, kereng.
Oh bóldog érzés! hogy ha Erdely
Árnyékos halmain

Öledbe hajthatom fejem le,
'S szendergek édesen,
Ha a' patak csörög körűltem,
'S csendes álomra hív,
Ha a' madárka sír, 's szemembe
Édes könnycsepp rezeg,
Be nem sohajtom a Vitézek
Véres laurussait!
Be nem sohajtom a' Királyok
Tronussát, kincseit!
Oh! ott tanulja meg szeretni
Szívünk az életet,
Hol az szelíden foly miként a'
Csermelyke habjai,
Óh ott tanul örülni a' szív,
Örűlni lepkeként,
'S bánkódni édesen miként a'
Madár ha társa vész.
Szent Nyúgalom! öledbe folyjon
Végéig életem,
Öledbe lepjen a' halál meg
El oltvánn édesen.
Ah! akkoron virág bokorka
Nőjjön sírhalmomon,
Mellyen Zefír kerengve játszvánn
Lengesse szárnyival,
Majd körbe gyűlve énekelnek
A' Nimfák síromon,
Ha a' magos hóld andalogva
Súgárzik arra le,
Köztök lebegve fogja lelkem
Halgatni daljokat,
És e' szelíd érzése tészi
Boldoggá lételét.

Méltóztasson a' Tekintetes Úr tovább is megtartani gratiájába engem, a' ki vagyok

A' Tekintetes Úrnak

Alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár I. kötetében.]

1383.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 8ten Xber 1808.

Mein theurer Freund!

Endlich gefiel es doch einmahl meinem Herrn Buchbinder die Preisschrift zu verfertigen, und da ich eben nach Kázmér schicke, woher jede Woche eine Gelegenheit nach Kaschau geht, so gebe ich diese mit, dass Sie sie einmahl erhalten können. Schonen Sie nichts, und bleiben Sie nicht bloss bey der Correctur der grammatischen Schnitzer. Die Franzosen finden sogar in Wielands Werken *formes germaniques,* und wir sahn, dass der grosse Mann die Übersetzungen seiner Schriften, welche sein Schwiegersohn Gessner in Zürich (der Sohn von Salomon Gessner) herausgibt, für französische Gaumen zurichten lässt. Finden die Franzosen an den gefeiltesten Deutschen formes germaniques, wie soll der Deutsche an dieser Preisschrift, die ich seit der Stunde, wo ich sie dem verewigten Ladislaus Prónay in Schwartners Gegenwart vorlas, nicht wieder gelesen habe, nicht ungrische Formen finden? Passen Sie also, ich bitte Sie sehr darum, alles für den Genius der Deutschen zu.

Sie versprachen mir in Ihrem letzten Schreiben den Mithridates und ein gewisses andere Buch. Ich erwarte dieses umso ungeduldiger, weil ich aus dem Munde eines sehr liebenswürdigen, mir damals gänzlich unbekannten Mannes (Mérey) bey der Tafel, wohin mich Ludwig Almásy aus dem Theater (in Pressburg) nahm, in dem Kreise von den Patres Patriae, die sich mit Diskursen von feilen Mädchen unterhielten, sehr viel gutes davon gehöret habe. Ich machte die Frage, ob man nicht wissen könnte, wer der Herausgeber sey? man wusste es nicht: man äusserte nur den Wunsch, dass auch *dieser* Landtag *so* recensirt werden möchte — den Mithridates von Adelung erwarte ich umso ungeduldiger, weil ich mit Ende Nowember den Mithridates von Conrad Gessner mit sehr vielen andern Stücken ungleichen Inhalts erhalten habe. Wie sehr wünschte ich Ihnen manches von Wien und Pressburg zu erzählen, was sich nur mündlich zu erzählen lässt!

Schreiben Sie mir, ob Sie mich verstanden haben, wo ich von Gregor Berzeviczys Schrift Ihnen schrieb? Ich vertrage Behauptun-

gen, die meiner Art zu denken entgegen sind: aber es gibt gewisse Behauptungen, die man ohne Befremden, ohne *Verachtung* möchte ich sagen, nicht hören *kann,* nicht hören *soll.* Unsere Existenz soll den speculations Systemen des B[erzeviczy] aufgeopfert werden!!!

Ich brachte einen jungen Mann, 28. Jahre alt, von Wien, einen aus Erlau gebürtigen Mahler [!], der in Wien viel Aufsehen bey Füger, Maurer etc. und unter seinen Mitschülern machte. Er heisst Balkay Pál. Ein vortrefflicher junger Mann, der ganz in der Kunst lebt. Sein Zimmer war in Wien ganz tapeziert mit den glücklichsten Copien von Mengs, Van Dyck, Guido Reni, Corregio, Angelica Kaufmann, die ich beym Eintreten erkannte. Er blieb bey seinem Onkel, der Vice Archidiacon in Kövesd ist und versprach nachzufolgen. Gestern schickte er mir zum Geschenk einen weiblichen Kopf von Van Dyck, der mir viele Freude machte. Ich verschaffe ihm Arbeit in dieser Gegend, dass er für seine Reise nach Paris und Rom Geld verdiene. — Leben Sie recht wohl mein theurer Freund! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1384.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Tekéntetes Úr!

Nagy Érdemű Hazafi!

A' ditsőség[1] ösztöne tulajdona a' szebb lelkeknek, de a' bölts-nek láng pillantása alatt hiúsággá olvad. — Egy igen érzékeny jelenést, egy igen szent innepet jegyzett az Úrnak Levele az én életemnek Napkönyvében, s nem szégyenlem meg vallani, hogy egy pár forró férfiúi tseppet nyomott ki szemeimből; de érzem, hogy az nem a' ditsőség tsiklandásának munkája, hanem a' jó szándék jutalma és a' jók öszve találkozásának andalodása — Ez az én érdemem, 's ditsősségem! Úgy vagyon, nem maradt elrejtve az én jó igyekezetem 's törekedésem! Ezen gyönyörű szempontból magyarázom én egyedűl azon szíves hajlandóságot, mellyel az Úr musámat őleli, kegyeli, lantomat koszorúzza. Nem múlhatnak el az illy szempillantások mélly bényomás nélkül, sem az illy bényomás következések nélkül. Igérem, hogy mind azon időm, mellyet magamtól, feleimtől, szorossabb füg-

[1] Berzsenyi a hosszú *ő, ű* hangokat ő, ű-vel jelzi.

gezeteimtől elragadhatok, a' Tudományoké, Hazámé. Egy olly Férjfiúnak serkentése, kinek itéletét úgy nézem, mint egy egész Nemzetnek szavát, le kötelez engem, hogy lelkemnek minden ereit öszve szedjem, és felvonjam, hogy mind azon tehetségeimnek, hajlatimnak titkosabb tsíráit, mellyet magamban sejthetek, fel keressem, ki fejtsem, elrendeljem, megnemesíttsem és magasíttsam, hogy azokkal az Esméreteknek ama fényesebb környékeit, hol Póp felséges képe szerént Álpeseken Álpesek emelkednek, meg járhassam, s visgálódásom zákmányába [!] Hazám temjént, az Önnérzés pedig élelmet találjon.

Hogy Orthographiám és interpunctióim hibások, igen tudom: ennek oka az én tanulásom módjában és characteremben van. Nékem oskolai tudományom nints; mikor nékem azt még tanulni kellett vólna, már én akkor Horátzzal és Gesznerrel társalkodtam, korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet, ᵧs azt többé kissebbekre függeszteni nem tudtam. A második s tán helyesebb oka ennek az én szüntelen izgó, és kalóz elmém, mellyet én tsak úgy tudok huzamos figyelemre szoríttani, ha azt az ő tárgyában egészen elmerittem és mint egy bele fojtom, de ezt kitsinnél telljességgel nem tehetem; míg az óda reptével héjjáz, addig hívem, de ha azt egyszer írni kell, kezemtől hirtelen elpártol.

Ez tehát orvosolhatatlan fogyatkozásom; de vagynak különösségeim is, mellyek bizonyos talpokaimon függenek, de mint tsekélyek. kevéssé érdekelnek.

A' Vignettnek különösen örülök, valóban nagy költői szépet fest. Ha képzelhettem volna, hogy az én együgyű kézirásaim olly tisztelendő Ereklyék közé fognak emeltetni, megvallom, más készülettel szerettem volna homályokból kibocsáttani, hogy azon szent helyre méltók lettek volna — de haggyán! nem kell az én szívemnek tzifraság, — sem fény! hadd nyugodjanak ott az én ifjúságom könnytseppjeivel, és ezekkel, mellyek most ide hullanak. — Érzem a' jutalmat!

Hadd végezzem el már most, Nagy Érdemű Hazafi! ezen kedves levelemet úgy, hogy azt se a' hizelkedés alatsonysága, se a' Pedanteria Pathosa bé ne motskollya, hanem a' tiszta szeretetnek 's tiszteletnek minden jó kivánása, és magamnak egész által adása zárja be. Mikla, 13. Dec. 1808.

Ber'senyi Dániel mpr.

P. S. A' posták, mellyek engem most interessálnak, leg előszszer ezek: Sz. Fejérvár, Lepsény, Fok, Györök, Lak, Martzali.

Az Örömhez intézett dalotskámban az utólsó előtt való rendben, ezt a' kis változást szeretném tenni, nem így «megkomorodol» hanem így: «elkomorodol.» Több illy hibák is lehetnek, sőt vagynak az én darabjaimban, de bízom, hogy azon Mester kezek, mellyek közé kerültek, ki fogják pótolni az én mesterségtelen mívem fogyatkozásait.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1386.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Háladatossággal vettem Könyvedet és gyönyörűséggel át olvastam. Várva várom új munkádat. Íme a' magamé, mellyet Kultsár Úr, mint ha ő reája volna bízva a' józan ész kultsa, nem méltóztatott a' homályosságbúl a' Köz Világra a' Hazai Túdósításokban ki botsátani. Ez az ember vagy a' híjába valóságoknak tzifrázója, vagy tsupán átal író szokott lenni. Soha semmi gyökeres idea nem termett pennája alatt, és fél mindegyiktűl, a' melly másnak tolla alatt serdűl.

Nem tartozom és nem is akarom tudni, hogy a' Nádor Ispány a 100. Aranyos Kérdésnek Szerzője. Én kefélem a' Kérdezőt, mert motskot szórt mint reánk, mint magára. Ha a' Kis Dánus és Svékus Nemzet a' maga nyelvét oltalmazza, mért ne védelmezhessük mi a' magunkét? Merem mondani, hogy az az ember, a' ki módját ejthetné, hogy ez a' kis írás ki nyomtatódjék, nagyon le tsépelni az Európai Publikom előtt az ellenünk való agyarkodókat.

Jó gondolat egy Luteranust egy Tót vármegyében a' Magyar Litteraturához édesíteni; derék az ember, és jobb esze van mint egésége. Vénűlő *(de nekem, Lórinak, igen tetsző)* [1] Képemet, a' kinek kedve van hozzá, szívessen által engedem, értetődik (mert egyébb eránt Lóri protestál), tsupán a' le rajzolásra, és a' mint feleségem mondja, tsak úgy, hogy el találjon.

Herdert meg veszem tőled. Vasi Rómáját meg küldöm Olysórúl, a hol Januárius elein leszek, talán még elébb meg látogatlak; most itt, Eperiest, a' hol a' telet fogjuk tölteni, a' huruttal küszködöm.

Éllyenek magzatid, mint a' halandók, mint a' halhatatlanok.

[1] A levél Dessewffyné keze írása, s e közbeszúrás tőle való, mint már Kazinczy Gábor is megjegyezte.

A' mi porondgyaink ollyanok, mint a' tavaszi Rózsák, midőn a' napfény mosolyog felettek.

Ölellek.

Eperiest. 14dik Decz. 1808. Hív Jóskád mpr.

Kivűl:[1]

Monsieur Monsieur François de Kazintzy,

à Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1386.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Pesten létemben azt a' kedvetlen hírt hallottam Institóris felől, hogy kereskedése igen rossz lábon áll.

Hartleben arra ajánlotta magát, hogy egy Magyar Journált, melly fertály esztendőnként jőne-ki, által venne; de ugy, ha tárgya a' M. Olvasó közönséget interessálja. Tegyünk egy próbát. Én azt gondolom, a' *M. Tárház* alkalmatos név lenne, minthogy mindenféle historicus, politicus, moralis és literarius melange lessz a' tárgya. Az első tsomó nagy részént készen van már nálam. Tégedet arra kérlek, méltóztassál hozzáadni egy rövid rajzolatot a' M. Literaturának mostani állapotjáról. Ez néked másszor is könnyű volna, most pedig annál könnyebb, minthogy tsak pályairásod utolsó szakaszát kell rövid summába foglalnod. —

Igéretem szerént még Januariusban le kell küldenem Pestre az első darab kézírását. Ha mit hát belé akarsz ajándékozni, annak még Januarius közepén itt kellene lenni.

Minden Heft' végén jó volna egynéhány Magyar könyveket röviden charakterizálni; de egy az, hogy a' könyveket megszerezni 's idejében meg kapni bajos, más az, hogy a' Magyar Iróknak irritabile genusa nem szenvedheti a' recensiókat. Ha teszünk is e' részben valamit, minden esetre szükségesnek tartom a legnagyobb moderatiot.

Döbrentei verseit még nem vehettem elő, 's Januarius előtt nehezen is vehetem, mert carmina proveniunt animo diducta sereno: én pedig az utolsóval a' mostani öszvetsoportosodott hivatalbéli bajok miatt nem ditsekedhetem.

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

A Journál eránt Lakosnak szép gondolatai vagynak, de azokat én, legalább még most, nem tehetem valósággá. Közlöm őket veled szóról szóra: Valami igen lehető tökélletesnek kellene annak lenni, és semmit belé fel nem venni, a' miről bizonyos nem volnál, hogy jó. Hogy Kazintzyt belé meghívod. és hogy Ő hívásodat elfogadja, épen nem kételkedem. Kiket hívsz egyebeket belé, azt te lássad, tsak ollyanokat semmi tekéntetből ne, a' kik a' legjobbat — ha ugyan nem dolgozzák is, legalább azt meg foghassák. Talám értelmesebb lessz, ha úgy mondom: Die zwar keine Meisterwerke leisten, doch Emphänglichkeit für das Höchste in der Kunst haben. Nem igen nagy számú dolgozók lesznek, és azért a' kiadandó nyalábok számát kevésre kellene restringálni, 's azoknak legfelyebb fertály esztendőnként kijönni, akkor sem igen vastagon. Nyereségre egy általjában ezen Entreprisenél nézni nem kell, — én magam magamat offerálom praenumeransnak. A külső disz betükben, papirosban, borítékban el maradhatatlan. Elöljáró beszéd gyanánt azon Raisonomentet kellene fordítani és az első darab homlokára azon czim alatt: Elől beszéd gyanánt nyomtattatni, a' mellybe Schiller über Naive und Sentimentale Dichtkunst azt fejtegeti, mi a' költés előzménye. Nem lévén éppen velem ezen Tómussa, majd ha hozzá jutok, megirom, honnét és meddig kivánnám a' fordítást. Minthogy pedig ez a' darab Németbe is remek, 's azt Magyarúl tökélletessen adni sok-igen sok, azért is kivánnám, hogy azon Te, Kazintzy és én dolgoznánk. Még pedig úgy: én és közületek valamellyik fordítanánk, 's mind a' két forditást a' nem fordítónak meg küldenénk, a' ki azt (legjobb volna ha addig a' Német Textust nem olvasná) először megolvasná, tsak azt visgálná szorossan, ha magyarúl van-é az, ha értheti-é azt a' Magyar. Rigorosum examennek kellene ennek lenni, de azért el nem felejtkezni, hogy az allegált darab Magyarba mint Németbe tsak a' figyelmes olvasónak érthető. Mit az *illyen* meg nem érthet, a' nem lessz magyarúl. Ezen helyeket substrahálván, úgy hasonlittassék az Originállal, és jobbitassék. Akár mellyitek viselje a Censorságot, az küldje meg a' másnak észbe vételeit 's a' mit ketten végeztek, az álljon, engem a' felől tudósitani sem kell. Majd a' toldalék sorról sorig mutatja, mellyik levelekről szóllok. Közöld ezt a' tisztelt Kazintzyval egész Extensiojába.

Ölellek s életed' boldogitóját tisztelem.

Soprony, Dec. 17dikén 1808. K.

[Eredetije a szent Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1387.

Kazinczy — B. Prónay Sándornak.

Cs. K. Kamarás
Méltóságos Báró Prónay Sándor Urnak
szives tiszteletét
Kazinczy Fer.

Nagy tiszteletű barátom! Elfojtom a' szenvedés' érzéseit, mellyekről ide zárt válaszom eléggé világosan szóll, hogy azoknak előadásában, mellyek Teelőtted olly tekintetben vannak, hogy még keserűségednek közepette is nem fogod idétlen tárgynak nézni, meg ne háborítsanak. De engedd elébb megköszönnöm, hogy halhatatlan atyád' temetési pompájára Kist hívtad-meg. Ezt ő nekem Acsáról lett haza tértével önn maga írta; megtiszteltetésén a' szerént örvendvén, a' mint az ollyannak az *igazán-nagyok* szoktak örvendeni. — Nem állhatom-meg, hogy a' levélnek első §usát ki ne írjam, azt hívén. hogy Te azt örömest fogod érteni.

«Ma eggy hete érkeztem-meg B. Prónay László Exc. temetéséről «vagy inkább exequiájiról. Ezen utolsó tisztesség Nov. 20dikán tartatott. «Két predikátzióból állott, magyarból és tótból: én, a' mint elgondol- «hatod, a' magyart tartottam. A' mit leveledben írsz, azt én is meggyő- «ződésből mondhatom, kivált miolta érdemeit közelebbről 's jobban «ismerem: Censeo Pronayum in divis esse locandum.»

A' 2dik, 3dik, 4dik, 5dik 's 6dik rövid §usokban egészen más tárgyakat illet, mert a' levél sietve és csak két lapokra van írva. De az utolsó § még ebből áll: «Sokat kellene B. Prónay Lászlóról is, «egyebekről is írnom: de most semmit sem írhatok egyebet azon kivűl, «hogy halhatatlan szeretettel szeretlek.» etc.

Ebből láthatod, hogy Kis érdemes volt a' háladatosságot tekintvén is azon megtiszteltetésre. Melly igen óhajtanám, tisztelt Férjfiú, hogy Te őtet mint embert is olly közelről ismerd, mint úgy ismerd mint a' legkedvesebb 's correctusabb Irót. Én őnálánál a' nap alatt senkit sem szeretek inkább, 's mondjad tisztelt testvérednek, Mélt. Kubínyiné Asszonyságnak, hogy az volna életemnek eggyik legbecsesbb pillantása, ha eggyszer *Õelõtte* a' Kis' karján léphetnék-fel. — De ezt engedd Õ Nagyságával is tudatni. Nem ok nélkűl kérlek reá. Menyegzőmre írt versét és azt a' másikat, a' mellyet Pályaírásomba

felvettem, Ő Excja 's Ő Nsga előtt olvastam-fel, 's gyönyörködve, sőt elragadtatással hallák mind ketten mind a' kettőt.

Melly igen sajnálom én azt, nagy tekintetű Férjfiú, hogy Téged Septberben és Octoberben nem láthattalak. Visszajövőben Almás felé akarám venni útamat, hogy útazásomnak e' csorbáját kipótolhassam. Megszeppenve értém Ő Excjától hogy felmentél, oda, a' honnan én, megrakva igen sok becses ismeretekkel, lejöttem. — Pályaírásom nincs kezeim köztt. Ha a' koszorú ki lesz osztva, olvasni fogod az enyémet, hogy hijánossága kipótlassék, mert Te tudod, hogy én a' Te ítéletedet mennyire szoktam becsülni. A' bért bizonyosan nem én nyerem-el: de azon nem sokat törődöm; nem ígértem azt magamnak soha, 's tudtam mit kell várni. Nékem elég szerencse volt ezeket mondhatni, 's atyádnak parancsolatja teljesítésével tiszteletemnek jelét adhatni.

Tizennégy kötet írásom vagyon nyomtatni való, 's elakadtam kiadásokban. Tudod miként kezdém kibocsátani egyveleg fordításaimat. Minden oldalról akartam segélleni a' szépnek érzését, 's rezeket metszettem, csinosan nyomtattattam. Igy minden kötet ezer forintnál sokkal többe kerül. Nem változtathatom-meg becsületem' sérelme 's nemzetünk becsületének sérelme nélkül planumomat. Rövid nap alatt venni fogod levelemet, mellyben ügyemet reád bízni bátorkodom. Koldúlni reá haszontalan és kedvetlen: de olly plán forog elmémben, a' melly nem alamizsnaadás, és még is hazai áldozat. Várd nyúgodalommal levelemet. Addig pedig tarts-meg kegyes emlékezetedben. — Széphalom, Xbr. 18d. 1808.

Sógorodat Barátszeri birtokába 15d. Xbr. lármátlan de nagy pompával vitte-be Mélt. Okolicsányi Ur, kit Sógorod ***Eggyetlennek*** neveze egésségét iván. Igen jó Úrnak nézem én is.

Méltóságos Báró Csász. Kir. Kamarás-Úr!

Az a' csapás, a' melly a' Méltóságos Urat 's testvéreit és az egész Prónay-házat gyászba borította, engem is levert; 's a' helyett hogy könnyeit merészleném 's akarnám törölgetni, eggyütt siratom a' Mélt. Úrral a' legnagyobb ember kidőltét.

Prónay oda jutott-el, a' hol a nagy Orczy, Ráday Gedeon, Pászthory Sándor 's Teleki József vannak. Ismerem ezek-

nek érdemeiket, 's tudva van a' Mélt. Úr előtt, hogy őket úgy nezem mint hazám' Indigese-it. De Prónay ezeknél nem volt kissebb.

Valamint a' pulyaságnak az a' legcsalhatatlanabb jele, hogy ők nyughatatlanúl kapkodnak a' ragyogáson, és a' jót is csak azért keresik, mivel az fényt nyújt; úgy legbizonyosabb charactere az igaz nagyságnak a' nyugodalom, melly, teljes megelégedést lelvén magában, a' jót a' jóért teszi, 's a' ragyogást el nem tiltja ugyan, de azon nem is kapkod. 'S ki dicsőitette-meg igy inkább magát, mint az a' nagy ember, a' kit a' Mélt. Úr kevélykedve nevezhet atyjának?

Veszteségünk abban lelhet enyhűlést, hogy ez a' nagy ember nem élt rövid időt, és hogy az ő emlékezete, melly soha nem hal el közöttünk, rémitő kisértet gyanánt fogja elriasztani a' gonoszokat, a' jókat pedig a' viaskodás' és elgyengűlés' órájiban példája által, mint eggy mennyei Génius, éleszteni, bátoritani. Én ezen felyűl azon vigasztalódom, hogy még tizenkét nappal kimúlása előtt láttam őtet, 's lelkem eggy illy nagy férjfiú' szemléltében emelkedhetett, erősödhetett.

Ne tévesszük-öszve, Mélt. Úr, veszteségünk érzését 's az ebből eredő keserűséget azon kötelességgel, mellyet tőlünk a' nagy Megholt kíván, 's sirassuk magunkat, ne Őtet. Ő a' Haza' megdicsőűlt Bajnokjainak karjában űl, 's a' Mélt. Úr az által, hogy az ő halotti áldozatjára a' legérdemesebb férjfiat választotta-ki, kit ő maga is annak nézett, a' legszebb koszorút fonta sarcophagusára; eleget tett annak, a' mit, mint fija, tenni tartozott. Az ő árnyéka meg van nyugtatva. Ezután azt egyedűl olly tettek által tiszteljük, mellyek a' Mélt. Úrhoz, mint ágyéka' 's lelke gyermekéhez, hozzám, mint kedvellltjeinek eggyikéhez, illenek.

Én véghetetlen megtiszteltetést lelek abban, hogy a' Mélt. Úr e' fájdalmát vélem is méltóztatott közleni, 's igen érzékeny szívvel köszönvén becses hajlandóságának ezen újabb jelét, a' nagy Megholt' sírjánál kérem a' Mélt. Urat, hogy minden becset felyűlhaladó barátságát hagyja úgy halhatatlannak lenni, mint az én tiszteletem marad az mind a' Megdicsőűlthöz, mind a' Mélt. Úrhoz 's igen tisztelt Nőjéhez 's szeretetre olly igen méltó rokonihoz. Ezen érzéseimmel maradok

A' Méltóságos Urnak

örökös hív tisztelője:
Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom, Decemb. 18d. 1808.

[Eredetije a b. Prónay István péczeli levéltárában.]

1388.

Csehy József — Kazinczynak.

A legszorosabb barátság' viszonzását szíves új esztendői köszöntéssel Csehy M[ent] J[ózse]f Kazinczynak.

Éppen egy holnapjára vettem utolsó leveledet. Te a leg interessantabb útazással töltéd azt, Pestet, Komáromot, Bécset emlegetted; én is megint útazásról vagy költözködésről tudósítalak, de az én Statioimnak barbarus neveiről alig emlékezik a leg-gondosabb Geographia. Varsóbul eltakarodván az Auerstädti hg. Gouvernementjának utolsó regementje, a 13d. könnyű gyalog Obersterünk és a mi Divisiónk parancsolatot vett, hogy a Cordonrúl lemenjünk. Odahagytuk tehát Radzimini Dislocatiónkat 1-ső Dec. s jöttünk 10. m. földnyire dél felé. Svadronyunk 1ső szárnya Zselechowban szállott meg, én pedig a 2dik szárnyával Garvolin nevű Mező-Városba 3 mföldnyire a Viszla jobb partjától, ezentúl tehát leveleimet Siedlceből fogom szedni, a hova Krakón által ne sajnáld útasitani leveleidet. Ezen a Siedlcei póstán első levelednek csak ugyan el kellett veszni, mert noha tudakoztattam utánna, még is elő nem kerűlt.

A Ludovicea fundáltatása nagy örömöt hozott itt is. Obersterünk egy Collectát nyitott meg, melly által csak hamar 1200 frtnál többet raktunk öszve Regimentbéli Tisztek. A summa Hg Károlyhoz felküldetett. Ide mellékezem, a mit :/: felelt rá fmd. Gr. Grüne Obersterünknek. Még az Academia belső Organisatiója fogja meg-mutatni mi köszönetje lesz hazafiúi adakozásunknak. Azonban ha a polgári nevelő Institutumok kivált a pápista részen egyedűl az Udvar' rendelésétől függnek, a nélkül hogy az Ország bele szólhatna, a katonai Academiát annál inkább le nem fogja ereszteni kezéről. Mit várhatni hát egyebet, hanem hogy a magyar Ifjakat a német szóval fogják zaklatni azon módon mint Újhelyben. Mi köszönet osztán, ha a Magyar tovább is majma és csúfja legyen az idegennek? — Hazánk' fő nagyai, a Nemzet' minden rendjei megegyező kiáltással kérik nyelvünknek sajátjába való befogadtatását; de vesztünket meg esküdt ellenségeink az álnokság minden fegyvereit előkeresték, hogy czélunktól elejtsenek. Leg kissebb áldozatot kivánunk e tőlök, vagy legkissebb részt vagyonjokban, javaikban? semmit sem! csupán csak azt kérjük, hogy magunkéval szabadon élhessünk. Nyelvünköt világbiró nyelvvé akarjuk e tenni, szomszédjainkon uralkodni, véle más nemzetségeket

gyötreni? Távul légyen! Csak azt sürgetjük, hogy anyai nyelvünkön eszközölhessük más úton el nem érhető ki míveltetésünket, nemzeti boldogságunkat, sürgetjük, hogy saját honnyunkban idegen nyelvel ne ostoroztassunk. Illy igaz kivánságunkat ők chimaerának tartják: vagy talán olly erős zárokkal rekesztettek el annak elérésétől, mellyeken emberi erő által nem törhetne. Onnan nevetnek olly gúnyolva le reánk; higyék el, ha tűrni tudunk, tudunk még törni is.

Be hatalmas költő az a Berzsenyi. Minden szava új lelket ád. Mi fölséges poetákkal dicsekedhetünk majd már, kiket Róma irígyelhetne. Virággal régen félbe-szakadt levelezésem. Úgy látszik, hogy nem kedvelli a levél írást. Örülök hogy általad hírt vehetek róla. Századjait nem ösmerem, nincs is reménységem egy hamar, ha csak másra nem fordúl dolgunk tavaszig; mert minden Communicatioim bajosok. Alig ha nem az a munka az, mellyen 1805ben dolgozott, mikor én voltam Pesten nála, úgy mint a Hazai Históriának által tekintése. Tudósíts kérlek bővebben felőle. Az Albertné mausoleumát csak réz metzésben láttam. Hallottad a Bécsieknek útszai criticájokat felőle? hogy a bold. hgné jól adott enni szegényeinek, de rosszúl ruházta őket; mivel a Mausoleumon levő szegény elég izmos.

Ezt a levelet Garvolinban kezdém, és itt Siedlcében végzem sietve.

Itt a közönséges recrutázáson kívül Reservák formáltattak, mellyek csak akkor állanak fegyverbe, ha a szükség kivánja, addig pedig honjaikban tartózkodnak. Varsóban meg ott van a Szász Király. 1ª Febr. nyitja meg a Diettát, de franczia truppok nincsenek.

Másszor bővebben, ölellek.

Siedlce West Galliciában 22 Xmb. 1808.

Bátyám a Váczi Professor honorarius kanonokká lett, meg küldé egész deák titulussát. — Riedl medaillonja még is Coffremben van, ezt elég késő fogod venni, de nem tehetek róla. Ha tudsz a jó öregről valamit, írd meg.

Télen által meg fog változni Statiom, de csak itt közel valahol. azért a legközelebbi postám mindég *Okuniev* lesz és ide küld leveledet Krakón által.

Varsóban már most egy lengyel Artilleria iskola fundáltatott. A Lengyelek most inkább mint valaha ragaszkodnak nyelvökhöz és szinte kénszerítik az idegent annak megtanulására.

A munkában lévő Viszla' hidja előbbinél erősebb, ha amannál állandóbb leszen e, meg fog válni, azonban feloldhatatlanúl szükséges, hogy a Prágai erősségnek télen által is legyen Communicatiója a várossal, máskép védelme kétséges fog lenni.

Légy egéséges és szerencsés, s hidd el, hogy a ki az Adige' partyán híved voltam, az vagyok a Viszláén is

Cs. M. Jf.

Monsieur le Comte,

Je partage bien avec vous le désir, que vous me témoignez d'être une fois relevé dans les cantonnements éloignés et peu civilisés, que le régiment sous vos ordres occupe dépuis si longtemps. J'espère que l'occasion s'en présentera peut être plus tôt que vous ne pensez, et il ne dépendra pas de moi de l'accélérer autant que je pourrai. Son Altesse Impériale a reçu votre annonce rélativement au don gratuit de votre régiment en faveur du Ludoviceum. Elle vous fera connaître son approbation par la voie officielle; mais Elle me charge aussi de vous en rémercier particulièrement. Veuillez, je vous prie, recevoir les assurances de la considération distinguée avec laquelle j'ai l'honneur d'être M^{r} le Comte votre très-humble & très-obéissant Serviteur le Comte de Grunne.

Vienne ce 24 Nov. 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1389.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Berzsenyi Dánielnek
baráti tiszteletét
Kazinczy Ferencz.

Kedves barátom! Imhol vannak verseid a' szerént letisztázva, a' mint tehetségemtől várhatod. Bátor kézzel bántam leirásokban, de nem kívánom, hogy változtatásimat vaktában 's meggyőződés nélkül kövessd. Olvassd-meg nagy gonddal verseidet; észre veszed az idegen foltokat, 's a' mit jónak látsz megtartani, tartsd meg: a' mi nincs ízlésed szerént, töröld-ki. Nékem ez a' kis fáradság nagy gyönyörűségemre vált, 's azon felyűl hogy gyönyörködtem azon gondolatban, hogy te ezt az én barátságomnak legcsalhatatlanabb jeléűl

veszed, azt nyertem vele, hogy Manuscriptumod (a' mint reménylem és kérlek, hogy reményemet ne engedd elenyészni) Autographiai gyűjteményem gazdagítására nálam marad, az pedig énelőttem nagy nyereség. —

A' Napam testvér bátyja, Gróf Rogendorff Kajetán, (a' Palatinus Pálffy Miklós unokájának, Pálffy Carolinának fija, 's Majlandban közel 30 esztendeig Guberniális Consiliár.) elkergetve onnan, öreg napjait testvére' karjai köztt akarja elvégezni. Ez az ember sokat olvasott, 's Olasz Országban töltvén-el életének legszebb részét, nagy poétai ízléssel bír. Ódáidat leforditottam neki 's felolvastam, hogy a' mi Poesisünket is ismerje, 's becsülje Nemzetünket. Az Ulmai csata 's Nagy Palidra írt ódád igen édes könnyeket facsart ki szemeiből, úgy hogy az ő ellágyúlása engem is annyira meghatott, hogy verseidet csak zokogva olvashattam neki. — Örvendj szerencsédnek, édes barátom! te nem halsz-el. Mit fognak valaha érni verseid, ha sok esztendők alatt fogsz rajtok szépítgetni, mint a' Külföld' nagy emberei szoktak a' magokéin, és ha majd a' kevésbb érdeműeket a' később kiadásokban jobbakkal pótolod-ki! Kivált arra van nagy szükséged, hogy magadat szabd a Schriftspracheéhez és a' Túl a Dunai provincialismusokat felejtsd.

Gondom volt arra is, hogy verseid minél csínosabban jőjjenek-ki, 's íme itt megyen útmutatásom a' nyomtatónak 's rézmetszőnek. — A' Thomas Lang által vésett Vignétet úgy küldöm, hogy az úton öszve ne romolhasson. Ha el talál romlani, vétess mást nála, a' Szent István piaczának eggyik szegletében a' Postaszekér hívatalja' szomszédjában.

Sietve írom e' levelet, öszvetoldúlván házi gondjaim. Osztán én annyira hozzá szoktam a' sebes íráshoz, kivált midőn tanúlgatva jegyzéseket teszek, hogy kezem szemem' kisérése nélkül festi a' betűket. — Élj szerencsésen. Tudassd velem, mihelytt pakétom kezedhez jut, mint vetted jegyzéseimet, 's ízlésed miben eggyez az enyémmel, miben külömbözik. —

Széphalom, 23. Xbr. 1808.

Jegyzések.

Frontispicium. — Ha csak a' vignett metszetik rézre, a' könyv titulusa pedig nyomtatva áll, sok exemplárban görbén esik a' vignette. Erre nézve szeretném, ha a' frontispice egészen metszetnék

rézre. Mit kell rendelni a' Rézmiveseknek, azt felírtam az itt mustra gyanánt menő árkusra, Neidlnél egyébbel nem kell dolgoztatni a' Vignettet. Ő metszette az én Egyveleg Írásimon állót is, és jól dolgozta azt. Ha Berzsenyi magát metszetni akarná, azt is ő reá kellene bízni, még pedig azzal a' rendeléssel, hogy a' kép és frontispice azon eggy réz darabra (Platte) metszettessék. Kevesebbe kerűlne a' nyomás, azon felyűl pedig azt nyernénk, hogy a' Compactorok nem fognák kajlán rakni a' két képes papirost a' könyv elejébe.

Ber'senyi miért nem Berzsenyi? Az apostrophus *egy valamelly* betű' kimaradását jelenti, nem pedig a' *z* kimaradását, péld. ok. él'tem = életem, köz'tt = között, éltem' = éltemet vagy éltemnek. Erről szóllék már a' Magyar Régiségek scholionjainak eggyikében. Én ha B[erzsenyi]nek hívnának, csak azért sem írnám így e' nevet, mert az apostrophus jele a' szót eldísztelenítí az írásban, 's mintegy kétfelé töri.

Sopronyban, nem Sopro*N*ban. Úgy volna Sopro*n*, ha deákúl Sopro*n*um volna.

A' Typographia birtokosának nevét Siess Clárának nem kell írni, mert az Anomalia. A' Budai Özvegy Landererné nevét így írják az ott nyomtatott könyvek czímjein: Özv. Landerer Katalin. A' Magyar nem teszi az özvegyek keresztneveit a' megholt férjek vezeték neveihez, mint a német. Tégyük tehát magyarosan, ne in limine ipso impingamus.

Ajánlás. Ezt Cicero betűkkel kell rakni, nem garmonddal, mert nem tartozik a' Versek' corpusához. Az 5dik sorban ezt: ajtaj*át* elváltoztatám ajtajlvá, hogy a' monotoniát ezekben: ajtaj*át*, szem*ét*, fal*át* elkerűlhessük.

Három könyvre osztatom-fel a' könyvet, mert a' versek ennyi felé oszlanak dem Tone nach; 's ha felosztva nem mennének közre, az olvasó nagyon fel fogna zavarodni a' maga örömeiben, midőn a' poétai regiókban lebegő Lantos egyszerre moralista lesz, vagy olly tónusú szerelmes panaszokat mond, a' millyenek itt a' 3dik könyv közepe táján állanak. Ezen felosztással bizonyosan fog nyerni a' Vers' gyűjteménye. Az első charaktere így a' fenntebb nemű dal,

noha ez osztán alább száll, a' 2dik a' magasbb repület, a' 3dik a' didactikus és Alltagspoesien.

Myrrhámat. Wieland az idegen szókat *nem idegen szók'* módjára írja. Schiller, Göthe etc. etc. nem tértek utána, 's nekem úgy tetszik, elég okkal. A' hol lehet, tartsuk-meg az idegenség' jeleit. Hosszasbban róla szóllani nem ide való.

p. 8. lin. 4., 5. egymás után mingyárt *terheimet* s *terheit.* Ezt könnyű lesz megigazítani, mert hiba. Nagyobb hiba az, a' mi ugyan itt áll: Te osztod-fel vállaidra Még most is terh. nem teszi ezt: felosztod velem terheimet, az az osztozol terheimben. Könnyű lesz ezen is igazítani, és bizony *kell.*

lin. 12. *ringatnak* a' gyökér *rengek,* 's a' ringatás rengetés. Ezen valóban igen szép dalnak utolsó strópháját elhagytam. Kelletinél több homoeoteleütont csinálni olly vétek, mint kelleténél kevesebbet. Pedig a' két utólsó stanzában 4 sor fordúl-elő ezen homoeoteleütonnal: *essem.* De nem egyedül ez a' fülbontó hiba nyesette-le velem az utolsó stanzát. Nincs szükség reá.

p. 10. Psyche' bíbor kebeléből etc.

Gyönyörű dal. Az olvasó' lelkét sejditések foglalják el. Nem egészen tudja mit lát (illyen az Ámor és Psyche mythósa mindég és mindennél), de a' mit lát, igen kedves. A 4-dik stanzában ***hoz**zám,* ágyam***hoz***, ***hoz**zon,* változtatást kívánt.

p. 12. Mi a földi élet? — Ismét eggy igen szép dal.

A' 4-dik stropha 2dik sora nem jó: sem ad***hat,*** sem ***nem*** árt. Elváltoztatám, még pedig igen könnyen: sem nem ád, sem nem árt. Így kívánja ezt a' nyelv. — «S nem szab semmi földi || erő néked határt.» Adjectivumnak a' substantivumától, 's ezeknek a' magok particuláјiktól nem szabad még más hemistichiumba is esni. Berzsenyi ez ellen igen sok helytt vétett megigazíthatatlanúl. Ezt itt jegyzemmeg, hogy sokszor elő ne hordjam. Ezt a' sort tehát így tettem: S semmi *földi erő* || nem szab néked határt. Az 5dik strópha utolsó sorában változás esett, mert ok nélkül ment által a' *nézed* és utána *comma.* A' comma megakasztja a' nyelvet, a' Reim is. Ha lehet, tehát mindég a' Reimon ejtsük a' commát, vagy inkább ne csináljuk, hogy a' nyelv a' Reimon meg ne akadhasson, hanem ott akadjon-meg a' hol nem *kell.*

Kény dat: kénye, *nem kényje.* Ita: törvény, király, ágy, etc

a' lapokat ezután a' veres kréta jelek szerént hordom-fel:

14. Illik e a' görög lágy és kedves *ch* hangját *K*-nak mondanunk, némelly purista fantaziája miatt? Bizony nem! Légyen hát Chloe, Cháris, Cháron, Chremes etc. nem Kloe.

a' 2dik sort híred nélkül leonínussá[1] tetted volt: lehell*ete*, aethere, virányain, partjain. — Ezt nem kevés helytt tapasztaltam. Sohol meg ne hagyd, nagyon kérlek. Az ízetlen Tordai lantosra emlékeztet, 's felháborít kedves érzésinkben.

pag. aversa 8. titilázva. Vétkes onomatopoeia. *tüzök* (t*ű*zök) vétkes prosodia. Provincialismussal nem szabad élni in der Schriftsprache.

pag. aversa 9. lin. 3, 4. kegyetlen | vadtól. Ám szenvedjük-meg itt! — De azt meg nem lehet szenvedni, hogy a' báránykát (melly diminutivum) még azon felyűl *kis* bárány*ká*nak mondád.

Stropha 2. Míg koporsóm bé nem zár. Vétkes szóllás, és az ezt teszi: Addig adok néked hív lelket míg bézár koporsóm, holott ezt akarod mondani: olly lelket adok, melly hív lesz, valamíg etc. Ez *barbarismus*. Meg ne hagyd, kérlek!

Kedves | szív. adj. et substantiv, in duos versus discerpta.

Csatináz, tililáz. Komikus onomatopoea.

p. 11. rubro notata.

Ezt az éneket bízvást elégetheted, mert benne sok igazítani való van, 's alig éri-meg a' fáradságot.

ó tündérek mosolygó szép leánya. Nem épen rosz körűlírás, de szükségtelen compliment. Hát a' 4dik sorban a' *sütés miatt* még eggy compliment fordúl-elő.

Karom közzűl. — Az utolsó stróphában elmaradt eggy sor. Azt ki kell pótolni.

p. 14. Amathus, nem Amathunt.

Sándora e? Megvallom, én Sándornak nem nézem.

KoszorúSa, nem: koszorúSSa, az S nem szenvedi meg a' kettöztetést. Nem kedveSSe, hanem kedvese (— ◡ ◡). Ezt megkettőztetni Túl a' Dunaiság.

bibor: — ◡, nem ◡ ◡.

p. 15. Csermelyhez. lin. 3 et 4. Merre repűl sóhajtásom — — epedezéssel. Így jobb volna.

[1] Tollhibából csak egy *s*-sel van írva az eredetiben.

p. 17. Nem *Lízi,* mert ez az új név nem illik régi metrumú vershez. Azért tettem ide a' *Chloe* nevet.

vĭgadsz, hĭnár, vĭgan mind spondeusok, nem jambusok.

p. 18. Elválás. Nem Elválás reménye. Ez magyarban nem die Hoffnung des Scheidens teszi, hanem ezt: Hoffnung dass man getrennt wird.

St. 2. lin. 2. a' bús fül, etc. nem e g g y fül.

Tiéd, *lelkem,* nem lehetek, *Lelkem*nek édes fele! Soha tiéd nem lehetek, Lelkemnek kedves fele.

Forrtanak ‖ öszve. — Árva szíveink NB. alább is árva.

holtig sírdogáljanak záporozó szemeink. Mennyi haszontalan kép.

Das Lied ist zu süsslich! zu sehr im Ton der AlltagsNatur.

p. 19. Esdeklő szerelem. Ein Lied im Ton des vorigen (Beide können in das 3te Buch kommen).

In der letzten und vorletzten Stanze fehlen zwei Worte. Sie waren platt. Man ersetze sie durch besser gewählte.

p. 22. E m m i h e z.

Igen szép dal. De mindent elront az utolsó strópha hibás reimja: súg*á*rát, pohărát. Az első strópha 3dik sorában nem tudtam elolvasni e' szót: Pirholagos. Mondjuk itt a' Philomelát Dauliának, minthogy a' Philomela név sokszor fordúl elő.

p. 23. Nem *Ősz,* hanem közelítő tél.

Szép óda. De bimbăja, tŭnő, illatoz hibák. Bimb*ó*ja, illato***zik***, t***ű***nő van jól mondva.

Barcsi nem illik ódába. Alig illik a' kökényszem is.

p. 24. M e l i s s z á h o z, nem az a' fertelmes ***Ilonka*** név, mellyet a' regék Boszorkányoknak adnak. — Hatty***ú,*** nem hattyŭ. Homál***y***ain (nem .homá***lly***ain). Osztán homályain, vidámjain ismét Reim.

p. 25. Siria napja. Ha nem a' Sirius csillaga akart e lenni? Ha az: kérlek össze ne tévesszük ezt a' Siriával, melly tartomány neve.

p. 26. Szép, szép az élet Emmi etc. és p. 27. Itt hol e bújd. Von geringem Werth! Beide Lieder könnten wegbleiben.

p. 28. Chloe. Szép ének. De hĭnár, ŭtálsz hibás szóllás. Miért *gyöngy* a' béklyóra. könnyed' *árjai* . . . kötelét e m é s z t h. Nem illenek öszve a kifejezések. —

Nyögdécselni. Ezt a' szót valaha én faragtam. Azt hittem hogy szép. Nem az: nyögdelleni — az szép.

IIdik Könyv.

p. 30. lin. 8. Kihagyál eggy epithétet.
Hellai nem jó. Hellasz a' théma.

p. 31. Delicta maiorum.
Strophe 9. Az utolsó sor nagy sütés volt. Pótold-ki.
Str. 10. lin. 1. ifjűság vétkes pronunciátió. — Atila vagy Attila, soha nem Ati*lla*.
Str. 14. Módi majom, gunyolásra méltó. Ez meg nem maradhat.
Str. 15. Gvadányi tréfának jó: de nem illy felséges ódába. — űtálva — le*romlott* és le*omlott* a' penultima stróphában.

Eggy illy erőt és nagyságot lehellő ódában nem maradhat sütés, mert az gyengeséget mutat. Pedig a' gyengeség meghazudtolja az erőt. 'S a' nagyságra lobbantó óda nevetséges lessz.

p. 33. Nagy örömmel olvastam a' Nagy Palira írt ódát. De más kezdetet neki. — ad*ó*ját, nunquam *adaját.*

p. 34. Fennt kezdi a' hangot az óda. Félek hogy fumum ex fulgore! —
Str. 9. Szelid királyunk Thrézia. Jobb mint: Hát bölcs. Még pedig minden tekintetben jobb. — Pálffy és Nádasdi helyeken kivül hozatnak elő. Félre itt velek. — Félre a' kalpaggal is alább. — a' két utolsó strópha igazítást kíván.

p. 36. U l m a.
Eggyike a' gyűjtemény legszebb verseinek.
a' 3dik sorban hézag van hagyva, mert az ott álló szó isméretlen szó a' hazában, s nem méltó, hogy isméretes legyen.
str. 2. Mindeneket levert és mingyárt: mindent lerontó.
Ez az óda olly szép, hogy méltó hibátlanná tétetni.

p. 37. gyáva ny*ú*lat *Núbia párducza!!* 's alább újra: Afrika tygrise. Eggy kép kétszer fordúl elő eggy ódában.
Eszterházyt előhozni peccatum contra u n i t a t e m. Nunc non erat huic locus.

p. 39. Pannon *legelső embere* (pénzben!), *támasza?* Bár úgy volna! Ezen változtatást tettem, hogy az óda nevetséggé ne váljon.

Ne csinálj magadnak faragott képet, megmondotta Mózes; a' ki haragudott, hogy az arany-t imádtatni látta.

bölcs *vezetők, atyák.* Sütés.

Szélvészeket zabolázva tartók. Zu gezwungen.

Az 5dik strophát alig lehet érteni. — Tűnik nem tűnik.

Hagyd-el kérlek azt a' 9dik strophát, és azt a' Nelsont.

p. 41. Nagy 's temérdek. Ez nem jó. Nagy, sőt temérdek. Már az jó.

p. 42. Igen szép ének. — a' zabolák 's kötelek szakadnak. nem a' kötelek 's zabolák szakadnak, mert így sok *a* áll eggyütt.

p. 44. Gyönyörű kis dal! — Ezen betűkben ömledez a' sziv. — Meglehet ugyan érteni, de bajjal.

p. 45. Himfyhez. Szeretném, ha újat írnál neki, 's ezt elvetnéd. Kivált az első stropha férges gyümölcs.

p. 47. Káldihoz. — b i m b ó j i.

p. 51. Nyögdécselő, transformatum in nyögdellő lágy.

p. 52. Melly igen szép dal! Bölcső, mert a' póla Winden.

p. 54. Igen, igen szép, de nem hibátlan.

p. 55. Ez is igen szerencsés. — A' 3dik strophában hézag.

p. 57. Jó: de rossz az utolsó sor. A' puskapor ist nicht geeignet, um ein poetisches Bild in einer Ode zu seyn.

p. 59. Keszthely. — Nincs elvégezve. Többet hozzá, vagy vessd félre. Kárt az által gyűjteményed vallani nem fog.

p. 60. Igen szép.

p. 62. lin. 3. fellegek köztt, Schnitzer.

p. 75. Gehört nicht in die Reihe der geründeten Stücke der Sammlung. Das Stück bedarf noch der Feile, oder gar des Ambos.

p. 82. Az én kegyesem. Minthogy ez az eggy ének új nevet kivánt, az Ilonkát *Mariskának* változtattam el. Az nem olly kedvetlen mint az *Ilonka.* Egyéberánt még azt kell megjegyeznem, hogy ez az ének koránt sincs elvégezve. Pedig méltó volna, hogy

elvégezzd. Mein Mädchen ist nicht adelich. Ennek ez talán csak fordítása. Nem hiszem, hogy a' német illy könnyen bánt volna a' maga tárgyával.

Ez a' 3dik könyv nem kíván olly nagy gonddal való elkészülést mint a' kettő. De kár volna ezt is több gondra nem méltóztatni.

Ezeket fel nem vettem gyűjteményedbe, mert ártanának az egésznek:

1. Magyarország.
2. XVIII. század.
3. Lajos és Mátyás.
4. Festeticshez. Örvendj hazánknak bölcs fija, etc. Mellynek csak három strophája jó. — Festetics elégedjék-meg eggy ódával. Keszthelyében úgy is még egyszer előfordúl.
5. Szécsényi. Igen szerencsétlen óda. Rossz még a' Héros nevében is, mely – – ᴗ, nem pedig – ᴗ ᴗ.
6. Ifjúság.
7. Horváth.
8. Balaton.
} Nincs kimerítve a' tárgy; 's sok hiba van bennek a' prosodia ellen is.
9. Fohászkodás. Messze alatta van a' tárgynak.
10. Magyar Tudósokhoz. Az olly poetának, mint a' mi kedves Berzsenyink, erre nincs szüksége. — Én jónak tartanám e' 10. darabot egészen elégetni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 120. sz.]

1390.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Igen eleven örömmel zárom ide Berzsenyi levelét. Örűlök mind azon, hogy olly szíves tisztelettel viseltetik irántad, mind veled együtt különösen azon, hogy őtet a' tudományoknak megnyerted. Néki tellyes szándéka a' volt, hogy ezután a' publicumtól magát egészen elvonja, a' te Érdemed az, hogy szándékát megváltoztatta. Ő tőle valóban nem keveset lehet várni, ha azon az úton folyvást tovább megyen, mellyen járni kezdett. — Hozzám írtt levelében a' mi Téged leginkább interessálhat, az ez:

«A' mi a' Vignettet illeti, az én érzésem szerént, az elsőben (a' hol a' lantverő Musának karjaira kivánkozik Amor) a' kinyomás jelentőbb, mélyebb, lelkesebb; a' másodikban (a' hol Amor sipot fúj a' Musa' lantjához) világosabb, vidámabb! De ez tsak az én érzésem. Kazintzy más helyzetben láthatja azt, mellyet én tán nem is esmerek. Ragaszkodjunk mi tehát ezen nagy emberünkhez 's a' t. Kazintzy karjain el nem tévedünk.»

Én, hogy több eledelt adhassak elméjének, a' kiadandó Gyüjteményen való dolgozásra is meghívom Berzsenyit. Reménylem is, hogy fog valamit *azt* tenni. Eránted pedig tellyes bizodalommal vagyok, hogy mindenkor egy fő dísze fogsz társaságunknak lenni, 's különösen most először is meg fogod küldeni, a' mit utolsó levelemben kértem, literaturánk állapotjának rövid rajzolatját.

A' Győri énekes könyv' elkészítésével kitelhetőképen sietek; reménylem, a' jövő Januariusban véget érek. B. Prónay László utolsó tisztességére tartott predikatziom is talám a' jövő héten *le lessz* írva. hogy sajtó alá mehessen. Azután szabadabb leszek.

A' mit Révayról Sylvester előtt írtál, igen szép és sok nemes szívekkel újobban meg fog szerettetni. A' munkát csak imitt amott nézegethettem-meg. — A' *cs* mellett elöhordott okok pag. 145, megvallom, engem nem győztek meg. Mert a' hol ez van: *A cs szintolly egyszerü hang* 's a' t. ugyan azon jussal lehetne ez: a' *ts* szintolly egyszerű hang, mint a' *gy*. 'S az én érzésem szerént a' *makats* szintolly pyrrichius mint a' *makacs*. — Igen szeretném, ha okaidat erősítve (egyik leveledben) előhoznád. Jut ugyan eszembe, hogy már egyszer ezelőtt egy két esztendővel irtál egy leveledben egy két rendet eránta; de egészen az sem győzött meg, 's igazat szóllván azt már el is felejtettem.

Boldog inneplést 's szerentsés újesztendőt kívánván örök szeretettel 's tisztelettel vagyok

hív barátod
Kis János.

Sopr. Dec. 24dikén 1808.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1391.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, 27d. Xbr. 1808.

Nagy tekintetű barátom!

Verseid immár jó ideje hogy készen állanak, 's várják az alkalmatosságot, melly őket Pestre vigye Szemere Pál barátomhoz, ki meg vagyon kérve, hogy azt a' csomót senkinek másnak ki ne adja, hanem csak annak, a ki nála az ide zárt sorokkal fog megjelenni. Küldd tehát ezt valamelly bíztosod által hozzá, 's vétessd által a' csomót. Benne leled a' Vignett-metszőnek szolgálandó papirosnyomást is, azon útasítással, a' mellyet akár magad, akár a' mi kedves Kisünk a' Rézmetszőnek 's Nyomtatónak adni fog. — Nem kérlek, hogy a' versek leírása alatt vett szabadságaimat rossz neven ne vedd, mert hogyan vehetnéd azt *Te* nékem rossz neven? de arra kérlek, hogy az én érzéseim 's ízlésem miatt a' magadéit meg ne tagadd, 's semmit ne hagyj úgy a' hogy én javaslom, hanem úgy a' hogyan magad leled jónak. Mind a' mellett azt hiszem, hogy barátságos szeretetedet, mellyet eddig csak jóvoltodból bírtam, most már eggy kevéssé érdemlem is, mert néked szolgálni — *igyekeztem.* — Ne késsél a' hézagokat szabad kéjed szerint kipótlani, 's a' mi Kisünknek felküldeni, hogy legfeljebb Júniusig nyomtatásban bírhassam azt, a' mit most, ha Te és Kis nékem ajándékozzátok a' kezemnél maradó Mstumot (mellyért újra rimánykodom Előtted), csak kézírásban bírok.

Kis és Berzsenyi engem Mathissonra 's Salisra emlékeztetnek, noha látom a' hasonlóság mellett a' nem hasonlóságot is. Véghetetlenűl szép azt látni, hogy két barátban így eggyez az ízlés, érzés, gondolkodás. Berzsenyi némelly énekében olly annyira hasonlít Kishez — valamint Salis, némellyikében a' maga Kiséhez — hogy ha a' versek' gyűjteményét a' B[erzsenyi] kezével nem látnám írva, könnyen el fognám hinni, hogy azt senki nem írta más mint maga Kis; 's úgy tartom, hogy Te ennél hízelkedőbb, csiklándóbb complimentet nem vársz.

Szabad volna-e tudnom, édes barátom, melly nap születtél? Te még igen ifjú lehetsz, ámbár tudom, hogy már házas vagy. Kérlek, méltóztassál azt velem tudatni. Te a' dallást abba nem hagyod. A' ki így kezdett, az nem szűnhet-meg. Hogy tehát folytassd szerencsés pályádat, arra nincs szükségem ösztönözni: de arra a' barát-

ságnak egész hevével kérlek, hogy verseiden szűnetlenűl gyalúlgass, 's grammatikádat tökélletesítsd. 'S óljanak-meg a' Helikon' Istenségei, hogy a' Poéta B[erzsenyi] valaha Circulusokat quadráljon 's Kant ellen írogasson, mint a' mit a' Poéta Horváthon látok.

Nékem Szalában és Somogyban egynehány szívesen szeretett barátom vagyon. Kedves volna nékem azt hallanom, hogy azok néked is barátid. Illyen Horváth és Sárközy István, két igen sok tekintetben tiszteletet 's szeretetet érdemlő jó ember. Bátorkodom azt a' kérést tenni, hogy őket nevemben idvezleni méltóztassál. — Élj szerencsésen, kedves barátom, 's engedd nékem azt az örömet, hogy Véled levelek által társalkodhassam, minekutána a' Végzéseknek úgy tetszett, hogy egymástól messze földön lakjunk. Ajánlom magamat barátságodba 's maradok

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1392.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Xbr. 30d. 1808.

Édes barátom!

Épen tegnap estve küldém a' kedves Szemere Palinak Pestre ajándékban a' Sulzer' Nachtrágjainak 9. darabját (az az ötödfél tómusát), mellynél több akkor, mikor én a' könyvet Brünnben meghozattam, ki nem jött volt, 's arra buzdítottam őtet, hogy azt a' 3. hosszú czikkelyt, melly ott a' görög, római 's német Poezis historiájáról áll, fordítsa-le, 's azon periodicus írásban, mellyet Vitkovics és ő 's némelly mások, kiket nem ismerek, kiadni készűlnek, iktassa-bé. Ezzel is arra akarám őtet 's társait tüzelni, hogy szándékokat hajtsák teljesedésre, mert utolsó levelében azt írja, hogy abból többé semmi nem lesz. Könnyű tehát képzelned, mint örvendettem én, midőn ma érkezett leveledből azt látom, hogy Te a' magad *Tárházadról* le nem tevél, sőt közelítesz kieresztéséhez. Valamíg Időszaki írásunk nem lesz, valamig Recensiókat 's Intelligenzblattokat nem olvas hazánk, mind addig minden iparkodásunk haszontalan: a' nemzet fel nem fog verettetni lethargiájából, 's olvasásunk nem lesz egyéb, mint toldozott foldozott munka, nyomorúlt románokon 's theatrális darabokon való nyalán-

koskodás, mesteri vezetés nélkül tett firkálások, 's a' többi. Szenteld e' szándéknak minden üres óráidat míg a' munka útnak indúl. Csak a' kezdete nehéz. Meglátod, osztán menni fog. Győzz meg minden akadályt, siketülj-meg minden rettentő gondolatok eránt, 's lépj-ki a' síkra. Te fogsz hozzá, 's *húsz esztendővel későbben*, mint a' mi Museumunk. Orpheusunk, 's ennek nem lesznek olly sok titkos ellenségei, mint ennek a' kettőnek voltanak, Te nem lészesz olly kevély, olly bántó Redactor mint a' Museumé volt: azt jövendőlöm, Tárházad el nem akad.

A' mi kedves Lakosunk igen szép tanácsot ad az *Előszóra* nézve. (Én Schillernek azt a' munkáját az ő Thaliájából ismerem. Szerencsétlenségemre annak is sok darabja veszett oda azoknál, a' kiknek azt olvasni adtam, 's elszomorodván, hogy gyűjteményem csonka, elhánytam azokat, a' mik megmaradtak, arra várván, hogy a' halhatatlan Irónak minden munkáji úgy is nem sokára megjelennek, 's ott őket ismét megkapom. Csak kevés napja, hogy eggy darabocskáját minap a' kandallómba vetettem. Elkeseredve valék, valamikor szemembe tűnt). — De ámbár szép a' tanács, én nem javaslom elfogadását. Schillernek az a' munkája nem egészen illik Előszóúl olly munka elébe, mellynek tárgya m i n d e n, nem csak p o e z i s. E' helyett megújítom eggyszer tett barátságos tanácsomat, hogy adj neki olly Praefátiót, mint a' millyet a' Müncheni Aurora Kiadóji írtak elől és hátúl. Ne kezdjük nagy hangon: ne szegezzük-ki szorosan a' határt. Ha leveleimet a' szerént találod Te is félre tenni, mint én a' Tiéidet (sőt még a' Copertájit is, mert óh mi becsesek lesznek azok idővel a' Maradéknál!), úgy ezen Auróra Praefátioját 's Epilogusát felleled közttök. Te abból igen szép munkácskát készíthetsz.

Recensióknak nem lehet illy munkákból elmaradni. Rég ólta ezt várja hazánk. Mivel igen kímélő hanggal óhajtod azt, ám légyen. Értem okaidat 's jóknak ismerem. Úgy hiszem mindazáltal, hogy a' Te kívánságod nem az, hogy ollyanok legyenek, mint a' miket Kultsár maga dolgozik. Félvén csak rosszat mondani, jót is mond, 's így épen úgy jár mint az, a' ki a' magyar alnép szava járása szerént, két ház' ebe, er verdirbt mit beyden. Hogy haragot ne vonj magadra, 's Tárházadra, jó volna a' Bécsi Annalisokban 's Hálai 's Lipsziai Liter. Zeitungokban álló munkák' recensiójit venni elő, megnevezni hogy recensióink honnan vétettek, 's néhol azoktól még el is állani. Itéletem szerént pedig nem egyedűl m a g y a r munkákat kellene a' Publicummal megismértetnünk, hanem még németet 's francziát etc.

is, ha a' könyv különös tekintetre méltó. Némelly munkáknak még extractusait is bé kellene tenni Tárházodba, csak hogy az minél rövidebb légyen. — Még tovább mennék: teljesíteném a' mit már Sándor István tanácslott: régibb magyar munkákat is recenseálnék. Lehetne e attól tartanod, hogy csak Lückenbüssernek venné Subscribensed, ha olly articulusokat lelne benne, mint az Aurora' Olvasóji leltek ebben és én lelek a' Morgenblattban? Kultsár jól kezdette, 's hogy végzi? olly rosszúl, hogy sokszor óhajthatná az ember, hogy a' Decsién kivül ne írattatnék más magyar újság is, mert haszontalan fizetjük taxáját, noha tudom én mit ér az csak azért is, hogy így újságinkban nincs Monopolium. — Első kötetére Tárházodnak én nem reménylem. hogy néked már valamit küldhessek: arra rövid az idő. De a' többire mindent adok valami tőlem kitelik. De kérlek, ez az első is ne legyen se üres, se rövid. Támassz nagy reményt Tárházad felől. — Egyéb eránt Lakosnak igaza van: Papirosnak, betűnek, formatumnak, boritéknak, ha ezek elegantok nem lesznek is, legalább csinosaknak 's szépeknek kell lenniek, 's nem lesz szabad semmit felvenned, a' mi jó nem lesz. — Ennél egyebet nem igen mondhatok: de hiszen néked erre sincs szükséged.

Copertádnak belső részén eggy huszárt láttam rajzolva. Az bizonyosan a' mi Lajosunk' munkája. Mondjad neki. hogy örültem annak látásán. Tudom én, hogy az nem egyéb mint játék. De olly játék, a' melly hasznos. Ezen gyakorlásoknak azt fogja idővel köszönhetni, a' mit én köszönhetek a' magaméinak, azt, hogy most vidéket, házat. ruházatot, szobaékesítéseket, bútort etc. szabad kézzel rajzolhatok. melly nem correkt ugyan, de alkalmatos arra, hogy engemet 's másokat is arra emlékeztethessen,[1] a' mit láttunk.

Berzsenyink verseit Szemere Pali 6. Jan. venni fogja lepecsételt csomómban, 's olly rendeléssel, hogy csak annak adja-ki, ki annak által vételére az én tulajdon írásommal fogja magát előtte legitimálni, mellyet az utolsó postával küldöttem Berzsenyihez. Ezt azért, hogy Berzsenyi lássa, hol hagytam hézagokat a' ki pótolásra, melly rendet találtam a' költeményekre, miket hagytam általjában el, (illyen 10. marada-ki, mert azok javíthatatlanoknak tetszenek előttem). Kértem őtet, hogy a' Manuscriptumot küldje minél elébb kezedhez. Benne leled a' Vignétnek való papiros nyomadékot, az utasítást a' Nyomtatóhoz, Rajzolóhoz, Metszőhöz. —

[1] Itt tévedésből Kazinczy még egyszer ismételte az *arra* szót.

Pályaírásom Ruminál van. Ő tisztongatja-meg a' német forditást eredeti bűneiből. Ez okozza, hogy a' Magyar Poezis vagy literatura históriáját belőle számodra ki nem dolgozhatom. Mikor vissza jő tőle kézírásom, örömest teljesítem, a' mit e' részben kívánsz.

Olvassd mit írtam Prónay Sándornak válaszképen a' gyászlevélre. Ha a' szív meleg ömledezése ér annyit, mint eggy poema — mert hiszen az maga is poema — úgy nem kétlem, nem ítélsz-meg, hogy ezt a' kis munkát olly kedvem-telve olvasgatom. Az öreg Rogendorff sírt, mikor néki és feleségemnek németre lefordítva felolvastam. Sophie magyarúl szintúgy érti mint németül, de nem érti Rogendorff a' magyart.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Nyugtalanúl várom leveledet, mellyben Tárházadnak elkezdése felől szóllani fogsz. — Barátnédat, 's gyermekeidet a' legszentebb barátsággal csókolom.

VÁLASZ BÁRÓ PRÓNAY SÁNDORHOZ
atyja halálát jelentő gyászlevélre.

Méltóságos Báró Cs. K. Kamarás Úr!

Az a' csapás, a' melly a' Mélt. Urat, testvéreit, 's az egész Prónay-házat gyászba borította ....

stb., mint az 1387. számú levélben olvasható.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1393.

Gr. Ráday Pál — Kazinczynak.

Drága Kedves Lelkem Barátom!

Kevély vagyok szép remek Leveleidre, Kevély Barátságodra, melyet örökömmé tenni fő igyekezetem lesz, szeretetedett meg érdemelni törekedésem. Ha nem Te vólnál is Barátom, Pártfogója Ninánknak, még is a' magunk meg győződése, Szép Sógor Asszonyunk Kellemeteségeihez vonszó hajlandóságunk is arra bírna, hogy Jó áldott öregünk szívét meg engesztelni igyekezzünk. Tudod Ifjúi hajlandóságaimat, kevésbe múlt hogy én is hasonló lépést nem tettem, könyen találok tehát mentséget az efélékben. Igaz Atyafiságos szeretettel

fogadta Ágnesem Szép Ninánkat, és azt mondotta, hogy ha Testvérét szerentsésé teszi hűsége által, minden külömbség nélkül szereti. Úgy látzik, hogy ezen két Aszszony titkos természeti hajlandóságott (Sympathia) talál egymásban. Nina szép is, jó is, de meg vallom Kedves Barátom a' Sógoromat szeretném meg változtattni: a' sok szenvedés, a' sok nyomorúság, a' Fiúi, Férji, és Atyai kötelességek, az ő álapotyában, egymással való viszálkodása, kedvetlenné, capriciosusá tették, 's félek hogy ő maga lesz oka, ha dolgunk úgy el nem sül, mint kivánjuk, mi igaz Baráti. A' Hizelkedés nagy hiba, de néha szabad még is; az Öregséggel öszve van kötettve az a' gyengeség, hogy örömest veszik ha gyermekeik hizelkednek, vagy jobban mondva utánnok járnak. Látom én hogy nem lehetettlen az mi Öreg Urunkatt meg enygesztelni, tsak idő és alkalmatosság helyes meg választása kell erre, de ha a' Fiú semmit sem enged, bajos jót reményleni. Vádolni nem akarom Sógoromat, de sokba hibás, és Szegény Felesége szenved miatta. Nina közlötte vélem Leveledett, én az enyimett véle, különösen tetzetek nékem a' gyermekeik nevelése körül való tanátsaid. Hitesd el Barátom, hogy semit el nem mulatunk, valamit javokra ezen szerentsétleneknek el követhetünk. Ágnesem tisztel véllem együtt mind Téged, mind Grófnédatt, kit ugyan esmérni szerentsénk nints; én pedig tsókolván Téged, maradok változhatatlan tisztelőd, hív Barátod

Ráday Pál mpr.

U. I. Ernyi Szin Játzó azt igérte, hogy Eggenberger Könyv áros által fel fogja küldeni a' manuscriptumot, én reá nem vehettem hogy hozzám hozza el, egy néhány nap a' múlt holnapban hozzám hozta, de ismét el vitte.

[Kelet nélkűl, ez idő tájban, de még Prónay László halála előtt.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1394.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Alsó Olysón, 1809. 8dik Jan.

A' minap, kedves Barátom, a' Rospontosok a' jég miatt nem akartak vinni kis Bányátskára, mert ezek az inhumanus géták nem értik, ha Széphalmot emlegeti nékik valaki.

Tiszántúlról jöttem, az új esztendő mint itt, mint ott, felette szomorú mindég a' gazdákra nézve. Nem tudom hogy ditsérhetik Apollóban testvéreink annyira a' gazda emberek sorsát; ez a' magasztalás valóságos poésis, Je n'aime les brebis que quand ils sont à moi, úgy mond Voltér; verum ubi oves furto, morbo periere capellae, spem mentita seges, bos est enectus arando, mit tsinál akkor a' gazda? sir, a' Poéta pedig egy szomorú le írással meg elégszik. Tsak azé minden, a' kinek semmije sints. Nints rútabb dolog a' valóságnál, nints szebb a' képzelő tehetségnél.

Íme be boldog Jekelfalusy Jó'sef, ő, a' mint beszéli, a' Palatinusnak több jó tanátsot adott, mellyeken álmélkodott ő Hertzegsége, ő neki soha se hízelkedett, ő a' gyűlésen mindég halgatott, de a' gyűlésen kivűl mindenkor tselekedett.

Le grand Cesar ignore oú son ombre repose,
Et maitre Pompignan se croit quelque chose!

De vannak e boldogabb emberek a' Pompignánoknál? valóban nintsenek, mert képzelődő tehetségek mindenkor mint önnönmagokat, mint másokat mulattya.

Ha meg engedi egésségem, 12. Febr. el jövök a' Gyűlésre Újhelybe, ott lesz, a' mint hallom, a' Fő Ispány is, és meg látjuk, Hazánk Atlássai hogy fogják a' terhet a' magok tikkadó válokrúl a' mások nyakába tsapni. A' personalis Insurrectio szép, jó, szükséges, de nem a' sok poltronok közt.

Íme az ígért Vasi, és az ártatlanságból vétkes Lubin meg Annette.[1] Ennél ugyan nints szebb és jobb fordítás a magyar nyelven.

Batsányi meg Rajnis a' le fordításról
Hajdan igen sokat 's hevessen vesződtek;
Be le mondanának a' hadarazásról,
Ha Lubint s Anettet olvasnám előttek!
Békére némúlna mind a' kettő szája,
Mert ez a' szeretet, 's fordítás példája.

A' Majestás szegők Dantitsnál vannak, meg ígérte hogy vissza adja. Engedj meg hogy neki adtam, de hiszen meg kell engedni minden szerentsétlennek, hogy leg alább méltatlan üldöztetésének igaz historiáját olvashassa.

[1] «Marmontel beszélye, fordítva Kazinczytól. Kiadatlan.» — Kazinczy Gábor jegyzése.

A' munkátskám le írója szennyes ruhába öltöztötött. Mostani iffianknak nagyobb része ollyanok, mint a' pávák, szépek, kevélyek, de nem tisztították körmeik. Szeresd

Jóskádat mpr.

Majd folytatom most télben értekező 's kérdezgető levelezésemet.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1395.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 10dik Január. 809.

Tisztelő szeretetemre leg érdemessebb Barátom!

A be álott ui esztendőt tölthesd kedves Grófnéddal, és Eugeniaddal és mind azokkal, a kik Szivednek kedvessei, számosokkal, a kedves, és boldog Sorsnak azon tökélletes örömei közt, meljek az életet kellemetesithetik. Engemet pedig örvendeztes, boldogics becses Barátcságoddal, és Szereteteddel.

Hosszas halgatásomat rosz Neven ne ved — Katona lévén, csoportosok a foglalatosságaim, mert mindent jól, és pontossan akarok teljesiteni. Erdéljbe a királji Gubernium Rendelésire minden Vár megyékbe a Nemesség meg mustráltatván, az gyalog és Lovas Sergekre osztatott — Kraszna Vár megyébe az eggy Bataillonbul álló szép gyalogsághoz én Majornak tétettem — Már most eszt munderozni, fegyverbe gyakorolni, nem kevés dolog, annyival inkáb, hogy ezen nép nagyon rendetlen és a Nemessi fényes Szabadságokhoz képest baijos velek bánni; de igy lévén a dolog, már csak kell menni. Én minden képen azon igyekszem, hogy mind Tiszttyeimbe, mind a köz rendű vitézzeimbe a Thronus és Haza szeretetéhez viseltető indulatot a leg forróbb tüzre hevitcsem, eszt a leg kissebb dologba is kivánom gyarapitani. Fő Strása Mesteri vezérségemnek (minor Stab) metczetek most eggy pecsétnyomót; a czimer heljet lészen eggy halál fő, ezen körül irással: Pro Rege, et Patria vincere, aut mori parati — köröskörül fegyver és hadi jelek jönnek, és a szélső kerületre ezen irás lesz téve: Nobilis pedestris Phalanx Krasznensium. — Azért tettem a halál főt czimerül, mivel a most Bécsbe készülő zászlónknak is eggyik felin halál fő ilj körül irással lészen: Dulce et

decorum est pro Patria mori. Bataillonom egész Tiszti karjának kalapján, a gomb heljet halál fő vagyon, — árra éleszteni vitézzeimet, hogy ezen emblemanak minden részbe meg feleljenek, fő törekedésem. — Nem sokára el küldöm Néked azon Beszédemet, meljet Vár megyénk Mustrájakor a generalis Congregatioba el mondottam, most pedig itt olvasd azon levelem be fejezésit, meljet Wesselényinek ezen két Vár megye közt fent tartani szükséges katonai Comunicatio, és az e végett részérül kirendeltetendő Ordinançok iránt hivatalosan írtam. «A ki egyéb aránt nagy Szerencsémnek tartom, hogy azon Ns «Vár megyével szomszédos az én vezérlésem alá bizott Nemes Batail«lonnak helyheztetése, a melj olj dicséretes és buzgó jelét adta való«ságos nemes érzésbül származó azon dicső készséginek, meljel a «Thronus és Nemzet Méltóságához viseltetik, és a meljnek fő Tiszttye, «és fő vezére azon Nagy Hazafi, kit Hazám választottyai, és a Törvényt «hozó Hatalom Méltóságának részessei Nemzeti Nemes Sergeink Tör«vényes országos fő vezérének már ez előtt választottak; engedgyék «a Magyar dicsőséget mindég védő Egek, hogy azon jó Magyar vérnek «heve, melj ereimet eleveniti, a Dicsőség piaczán is a Mlgos L. Baro «fő vezér Ur hasonló nemes el szánásával és Bölcseségével eggyez«tetvén, a Magyar Névnek Tisztelelét Hazánk, és az Emberiség érde«mének ellenségei vérébül áradandó patakokon keresztül, a fel fuval«kodás nyegédségétül nyert trophaeumokkal környékeztetett, és a «Nemzeti Méltóság fénnyivel ragyogó Virtus imádandó Dicsőséginek «Oltárára heljheztethessük.»

Tőkés, ugy hallom, tegnap előtt meg érkezett Sibóra; a minap az oda valókkal szembe lévén, elé hoztam Nekiek, hogy a fekete Márvány táblával mit keljen már csinálni; aszt a feleletet vettem, hogy tudósitcsalak, hogy mivel ők a 300 frtot azért igen sok pénznek láttyák, tehát iljen drágán meg nem csináltattyák.

Kérlek, első leveledbe tudósics éngemet, hogy Talian ur, a ki 1806ban Kassán nem tudom micsoda féle Comissarius volt, életbe van é még és most hol vagyon.

Göthedet holnap a Debreczenbe menőktül küldöm utasitásod szerint, kivül kassai kereskedő Ruminak, belöl néked szól. Mivel ugy is Kassára valamelly pénzt kellett küldenem: Auer nevű vas árusnak küldöttem kezébe, ettül Rumi bizonyossan venni fogja — jól be

csinálásárul ne kételkedgy — ára pedig 71 frt 10 xr. Igy jegyezvén ezen Sändungot Kilianak fel: 2 Göthes Werke, 2, 3, Buch 5. = 12 Bd. 142 f. 30 xr.

Ugy szándékozom, hogy Berlinbe, in geselschafts-Saale der Königl. Societät Naturforschenden Freunde, meljnek tagja vagyok, valamelj emlékeztető írást Magyar országi Holzopalba metczessek, melj annak emlékezetét jelencse, hogy a Burgus királj a méltatlan Sorsnak suljátul, de a meljet eö olj nagy Lélekkel tudván tűrni, sokáig kénteleníttetet Össi királji lakásátul távul lenni, most pedig a meg engesztelődöt Sors vissza adván nékie királji lakását, én is hív Jobbágyaival eggyesitem ez iránt örömömet, mind tagja ezen királji protectioja alatt lévő Tudósok társaságának. Bizván barátcságodba, kérlek, Deák nyelven késziesd meg röviden ezen emlékezet irást, söt árra is kérlek, hogy holz opálba ohaitanám ugyan aszt vésetni, de Professor Sennovicz tudósitása szerint a felette drága, a minthogy én aszt nem gondolván, általa eggy tremeaux asztalkát bestelláltam, és 300 ftba kerül, meljet csak ugyan, nékem igen drága lévén, másnak kell el adnom, tehát aszt gondolom, hogy jó lészen szép fekete márványba vésetni, a betüköt meg aranyoztatván és a követ ugy proportionálván, hogy a transportya Berlinig ne kerüljön sokba. Lehet annak oljan formát adni, hogy vagy a falba heljheztetődhessék vagy valamelj természeti ritkaságokat magába foglaló Almarium tetejére jöhessen, eszt pedig magad, Kedves Barátom, meg csináltathatnád. Meg engedgy, hogy terhellek, de tapasztalt szives Barátcságod bátorit árra. Igen ohaitva várom ez iránti, mentül előbbi tudósitásodat. — Első Postával vészed azon levelemet is, meljet Batailonomnál az első Századot Comandirozó, igen derék kapitánynak hivataloson jelentett bucsúzására válaszoltam; közlöm véled azért, hogy lásd miljen lélekkel katonáskodom. Feleségem tisztelt; érdemes Grófnéd kezeit csókolom, és vagyok tisztelő hived

Cserey Farkas mpr.

NB. Ordom iránt minden részbe heljes reflexiod, kérlek, ne pirics többet, mert látom, hogy gyenge voltam, de ezen gyengeség is erőssödésemre fog szolgálni. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1396.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom Jan. 12. 1809.

Édes baratom!

Gróf Rogendorff Kajetánnak betegeskedése, 's Január 7dikén megtörtént halála valamint egyébb dolgaimban, úgy a' véled való levelezésben is meggátlott. Minekutána őtet leányom mellett négy lépésnyire sírba vittem, első dolgaim közzé tészem azt, hogy hallgatásomat Erántad félbe szakasszam. — Édes barátom, a' halál rettenetes portéka. Melly kevéssé rettenetes az annak, a' ki valamelly nagy idea által tűzbe hozattatik, 's úgy vész mint martyr, mint védelmezője a' maga hazai 's házi Isteneinek, 's melly igen rettenetes viszont annak, a' ki az elveszésben, nem elevenítetvén semmi nagy gondolat által, nem lát egyebet mint elenyészést vagy más életreköltözést és a' magáéitól való örök elválást! A' keresztyénség ezt a' keserű poharat nagyon enyhíti, midőn a' halálon túl eggy jobb életet, Istennel 's Angyalokkal eggyüttlételt etc. igér. De mind ez a' bíztatás csak azért is kevesebb foganattal bir, mivel az ember vissza meg vissza rogy abba a' kétségbe, hogy hát ha az csak hiú remény? mert a' hit nem egyébb mint hit, az az igen messze van a' bizonyos tudástól. De Cátó, Socrates, Brútus emberibb indúlat által elevenítettek: az első a Caesár gyűlölése 's hazáján való kesergés, a' második a' legtisztább ártatlanság istenítő érzése, a' harmadik pedig mind a' három által. Eggy szóval, mert csak ezt akarám mondani, a' *heroismus* (ez vala Socratesben is) foganatosbb, hathatósabb, emberibb indúlat mint a' remény.

Engemet és feleségemet, sőt még belsőbb cselédeimet is, nagyon levert ez a' halál, mert ezt a' véghetetlenűl szép tónusú, szelíd és nyájas embert kimondhatatlanúl szerettük. Modestusabb embert nem képzelhetsz. Csak halála után tudtuk-meg cselédjétől, hogy ő Milánóban olly rollát játszott, hogy még Kengyelfutója is volt. 'S abból az állapotból ennyire süllyedni-le! És ő még is ennek többé nem létével annyira nem gondolt, hogy nem is tartotta méltónak az elbeszéllésre. Én eggy csomó papirost is bírok halála után. Ebben leltem 1771ben 12. Septbr. Mária Therézia és Kaunitz által deákúl subscribált 's expediált Consiliáriusi Diplomáját. De leltem ezen felyűl Kaunitznak eggy olasz nyelven írt, kegyes levelét, és Gróf Wilczektől eggy

francziát, mellyet ez néki meleg szívömledezéssel ír. Ez a' Wilczek Ministeri titulussal 's ranggal volt Milanóban. Cselédje mondja, hogy mikor Milanóból megszaladtak, eggy egész láda illyen írást égettek-el alig tudván megszökni magok is. Képzeled melly kincs ez a' csomó az én Autographiai Gyűjteményemre.

54. nap volt vendégem. Ha tudtam volna, hogy illy hamar elvesztem, sokat beszélltettem volna vele. De neki nehezen esett a' beszéd, a' nyelve elnehezedvén, 's akkorára halasztottam a' beszélltetést, mikor nyárban könnyebben leszen. — A' Rogendorff familia vele hala-ki férjfi ágban. Asszonyok belőle Magyar-Országon hárman vannak, a' Napam, Gróf Berényiné, és Bathiányi Antalné.

Bajunkhoz az is fére, hogy 2d. Jan. az Ipam csűrét valami gonosz ember felgyújtotta. Mintegy 14 ezer ft. kárt szenvedett.

Mikor a' szegény Rogendorff állapotjára emlékezem, elrettenek azt látván, hogy a' szaladás, elgergettetés [!] minket is illy szerencsétlenekké tehetne valaha. Melly forró hálával tartozunk tehát az égnek, hogy hazánkat a' háború' lángjától eddig megőrzötte! — Most iszonyodva olvasom az újságokat. A' tegnapiban áll az a' felelet, a' mit Napoleon ada Madrid alatt Morla vagy kinek is hivják — Spanyol Generálisnak. Melly marha ember az! Olvastad e, mit csinált Roussilonban, — kiosztotta a' franczia asszonyokat a' maga népe vad tüzének! Mit érdemel az ollyan?

Én még csak gondolkozni sem tudok a' Világ' történeteiről. Napoleon épen ebben a' beszédben is olly szépen kevélykedik azon, hogy ő soha sem szegi-meg szavát. Ha így van a' dolog, minekutána a' mi Udvarunk hasonlóképen szent a' maga néki tett fogadásában, bár mint rettentsenek a' hadi készűletek, azt kell hinnünk 's egyebet lehetetlen is hinnünk, hogy ez nem támadásra való készűlet, hanem csak országlási bölcseség, a' nem békövetkezendő, hanem csak megtörténhető veszedelem ellen; 's ez minket tökélletesen megnyugtathat, annyival inkább, mivel látjuk, hogy Spanyolország felé mindég takarodik még a' franczia katonaság. Igy nem retteghetünk a' békeség megszakadásától. — De mikor kél fel már az Isten karja meg rontani az Anglust, a' ki fellázította a' Spanyolt és neki segítséget nem küldött? — Az Isten adjon mindnyájunknak boldog új esztendőt. Ezt kivánom, barátom, Néked is 's Mélt. Grófnédnak.

Élj szerencsésen!

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1397.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 12ten Januar 1809.

Mein sehr schätzbarer, sehr geliebter Freund!

Ihre schätzbare Zuschrift vom 2ten dieses erhielt ich mit der gestrigen Post. Was mir Ihr Beyfall ist, den Sie meiner Preischrift ertheilen, habe ich nicht nöthig Ihnen erst zu sagen. Stückweise finde auch ich sie nicht ganz übel, und hie und da sehe ich wohl, dass man mir nicht unrecht nachsagt, dass mein Herz sich durch meine Feder glühend zu ergiessen pflegt: aber ich fürchte, man wird da Unebenheiten finden, und auch diesetwegen wagte ich meine Zuflucht zu Sie, nicht bloss darum, weil ich fühlte, dass mein deutscher Styl wider alle Regel der Grammatik anstosst. Dass ich sehr schlecht deutsch schreibe, fühle ich sehr wohl; nur weiss ich mir nicht genug klare Rechenschaft zu geben, woher es kommen mag, dass ich in gewissen Gattungen der deutschen Stylistik manchesmahl Beifall einernte. Sie hatten in der Recension der Kischen Epistel ihn sogar wegen seiner deutschen Übersetzung gelobt. Diese Übersetzung ist von *mir;* ich arbeitete sie ohne sie je abzuschreiben, Kis corrigirte kaum 6. Worte daran, und sie ward so gedruckt, wie ich sie im ersten Ansatz entwarf. — Wäre ich nicht in ***der*** Epoche angestellt gewesen, wo man durch die deutsche Sprache die ungrische und lateinische zu verdrängen getrachtet hat, mein deutscher Styl wäre vielleicht rein. — Sie verstehen mich. — So war auch der grosse Pászthory. Er schrieb schlecht deutsch und vortrefflich französisch. Bey alle dem gestehe ich gerne, dass mir unter allen Gaben, die der heilige Geist ausspendet, diejenige am liebsten gewesen wäre, welche die vom süssen Wein berauscht geschienene Apostel erhalten haben. — Ich glaube die Tübing'sche Preisrichter werden den Preis niemanden zuerkennen. Bis jetzt hätten sie es schon längst können, wenn sie es gedürft hätten.

Graf Cajetan Rogendorff ist den 7ten Januar bey mir gestorben. Er war Commandeur des toskanischen St. Stefan Ordens und seit 1771. Consigliere bey der Regierung zu Mayland, wo er unter seinem nahen Verwandten Grafen Karl Firmian zu dienen anfing, dann Intendente delle finanze in Padua, bis er 1806. auch diese seine dritte Heimath verlassen musste. Er flüchtete sich zum Fürst

Salm, Bischof von Gurk, der sein Cousin war, und dessen Familie seine Güter mit der Verbindung ihn in alten Tagen zu unterhalten übernommen hatte. Hier ward er 1806. Priester. Sie entzweiten sich. und so flog er nach Kázmér, und zu uns. Ich erbte sein kleines Päckchen von Papieren, und einen Horáz, den ihm Firmian schenkte. In diesem Cahier fand ich documentirte Genealogien, einen prächtigen Brief vom Graf Wilczek an ihn, einen andern vom Minister Kaunitz, einen dritten vom Erzbischof Hohenwart. etc. Welche Schätze für meine authographische Sammlung! Sein Bedienter sagt, er habe ganze Kisten ins Feuer geworfen, als sie von Mayland flohn. In Mayland hatte er nicht nur Kammerdiener etc. sondern sogar *Läufer*, und für einen Schurken von Kammerdiener zahlte er eine Schuld von 4000 Golddukaten. — Der Mann hatte viele Gelehrsamkeit. Einst erzählte er mir, Graf Firmian habe durch ihn seinen Kauf von Kupferstichen rangiren lassen, und dies zeigt, dass er auch in diesem Fache Kenntnisse hatte. Nie sah ich einen Menschen vom bessern Ton, von mehr Modestie, und seine Moral war die reinste. Jesuiten hat er gehasst, von Päbsten sprach er, als hätte er kein talar getragen, aber Catholicismus war ihm heilig. Ich fand in seinen Papieren einige Predigten, die er in Kärnthen hielt. Mich schauderte von dieser übernatürlichen Gnade zu glauben, was die Kirche befiehlt, und ich schlug das Papier mit dem Vorsatz zusammen, es niemehr wieder hervorzunehmen. Mit ihm starb das schöne Geschlecht der Rogendorffe aus. NB. Sein Vater hatte Carolina Pálffy zur Mutter, und diese war Tochter des Palatin Nikolaus Pálffy. — Ich halte dies für Glanz sogar in Bezug auf mein Weib und meine Tochter, und ich bin doch gewiss kein Ahnen Narr. —

Sie erriethen, was mich in Berzeviczys Abhandlung *beleidigte*. — Auch ich zittre für *Auflösung*, und sehe, dass diese nicht *unmöglich* ist. Aber ganz anders ist es, wenn man davon zitternd spricht, anders, wenn man davon mit ruhigem Geist, sogar wegen *Gold* und *Commerz* wie von etwas wünschenswerthem spricht. — Ich habe hievon auch an Koczok, meinem alten Schulfreund geschrieben, und B[erzeviczy] war bey K[oczok] als mein Brief hinkam. K[oczok] forderte mich auf, um mich zu expliciren. Ich that es. Ich bin gegen B[erzeviczy]s viele und grosse Verdienste nicht blind, ich weiss, dass man nicht Türkisch denken müsse: aber was wird aus einem Volke, das wie B[erzeviczy] denkt? Umänderung der Constitution etc. à la bonne heure, wenn ihm nicht mehr auszuweichen ist: aber

politischer Mord — Auflösung — und das wegen Gold! — Weg! weg! —

Ich erwiedre meine Wünsche zum neuen Jahr. Gott mache Sie zum Vater! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1398.

Kazinczy — B. Prónay Sándornak.

Cs. Kir. Kamarás
Méltós.
Tóth-Prónai Báró Prónay Sándor Úrnak
szíves tiszteletét jelenti
Kazinczy Fer.

Nagy tekintetű barátom! Utolsó levelemben jelentettem, hogy Elődbe fogom terjeszteni rövid idő múlva, mi vagyon készen dolgozásaim közzűl a' közre bocsátásra, 's teljesítem ígéretemet.

1.) La Rochefoucauldnak Gnómájit három nyelvben, francziáúl, németűl (Schulz által) 's magyarúl Nyomtatóm már kirakta. A' próbaárkusokat épen ma indítom hozzá. Közre fog lépni a' könyv a' Martiusi Pesti vásárkor.

2—5.) Gesszner Salamonnak minden munkáji 4. kötetben.

6.) Bácsmegyei egészen újra dolgozva.

7.) Sallust.

8—9.) A' Tübingi kérdés' pályaírása.

10.) Dayka Gábor versei Lesszingnek újra dolgozott meséjivel.

11—14.) Négy kötet fordított egyveleg írásom.

Ismered egyveleg írásomnak első kötetét, 's reménylem igazságos vagy megvallani, hogy több gonddal készűlt munkát még nem ismér literatúránk. A' nemzet' ízlését minden oldalról igyekeztem mívelésbe venni: Grammatikám (kivévén eggy két botlást) tiszta; Orthographiám tökélletesebb mint közönségesen látni; Stylistikám csak azoknál hibás, a' kik a' szépítő neologismust soloecismusnak veszik; papiros, formatum, metszés, nyomtatás csínosok. Illy munka nem lehet olcsó, mert a' nyomtatás ezer forintnál többe kerűl.

Elkezdvén ezen öt kötetnek kieresztését, 's a' hátralévők is 1805. olta a' Censurán általesvén, most már ezeket kellene folytatnom. Az én erszényem ezt nem győzi: segédre van szükségem.

Ha valaki találtatnék, a' ki ezer forintot lefizettetne nem az én, hanem Typographusom kezébe olly szándékkal, hogy Egyveleg írásimnak eggyik kötete nyomtattassék, én arra kötelezném magamat, hogy három száz exemplárt a' pénz visszatérítése' fundusáúl annak, a' kit a' kölcsönöző e' végre nékem kinevezni fogna, általadnék. Az a' 300. exempl. levonván belőle a' rabátot, tenne 1200 frt. És így a' nékem kölcsön adott pénz nem csak el nem veszne, sőt 200 ftal többet adna mint a' mit a' nyomtatásba tettünk. Tégyük-fel, hogy nem kelne-el mind a' 300. exempl. még is hihető, hogy az 1000 fl. esztendő alatt bejön és így a' Capitális nem szerencséltetik. — Az tehát itt egyenesen a' dolog, hogy olly gazdagunk találkozzék, a' ki e' végre 1000 ftot kölcsönözni akarjon, 's a' legnehezebb esetre interesét pénzének esztendő alatt ne kívánja. — Ha hetedfél esztendei szerencsétlenségem engem meg nem rontott volna, 's azolta még keservesebb csapásokat nem voltam volna kéntelen szenvedni, nem szorúlnék illy segéd kérésére. Nem magamnak kérem a' mit kérek, 's a' legbíztatóbb kinézés alatt kérem, 's Tőled kérem, nemes lelkű Férjfiú. Te magad is sokat tehetsz, mert gazdag vagy; sokat tehet tiszteletreméltó Nőd, és ennek testvére, Gróf Teleki László; 's reménylem tésznek valamit két leány testvéreid is, kik közelébb laknak hozzád. Légy rajta, hogy az a' két kötet, mellyben az Osszián, Dénis és Klopstock énekei 's Emília és Minna megjelennek, nyomtattathassanak. Nem lesz Néked nehéz e' két kötetre 2000 ftot szerzeni Magadtól 's sógorodtól, literatúránknak heves pártfogójától, 's szeretetre olly méltó testvéreidtől.

Segedelmed nélkűl a' munkák meg nem jelennek; mert az én szándékom az, hogy ez a' két most említett kötet nékem fundust adjon a' többinek tulajdon erőmmel való kiadására. Ha igyekezetem nem káros nyelvünknek, ha fáradozásaim érdemlenek valamelly javallást, képzeld mit vesztett a' köz ügy, hogy ezek öt esztendő olta nyomtatatlanúl állottak és talán még sok ideig így fognak állani. Ossziánhoz kész a' Metszőnél a' két réz tábla 's három vignette. Csak pénz legyen, Májusban árúltatni fog a' könyv.

Ajánlom dolgomat kegyességed pártfogásába. Méltóztassál magadat meggyőzni a' felől, hogy a' pénz el nem vész és el nem veszhet, és hogy azt nem magamnak kérem; hiszen egyenesen a' Nyomtató-

nak fogom kezéhez fizettetni; 's mivel a' dolog sürgető, engedd tudatnom, ha benned vetett bízodalmam eléri e az óhajtott 's reménylett czélt. — Maradok hív tisztelettel örökké. — Széphalom, Jan. 16d. 1809. huszonötödiki visszafordulóján annak a' napnak, a' melly engem eggy Szentséghez vezetett. —

[Eredetije b. Prónay István péczeli levéltárában.]

1399.

Kazinczy — Kölcsey és Kállay Ferencznek.

Kölcsey és Kállay Ferencz barátimnak.

Kedves barátim! Rész szerént Debreczenből való távollétetek az innepek alatt, rész szerént pedig a' Napam testvérének, Gróf Rogendorff Kajetánnak, házamnál történt halála 's az azt megelőzött betegeskedése okozták, hogy kedves leveletekre olly rég olta hallgaték. Kifejtődvén ezen bajaimból, köszönni jövök barátságtoknak újabb jelét 's felelek.

- - -

A' közlött dal: *Elúnva a' lármát, sohajtok* etc. véghetetlenül szép. Édes Uram Öcsém! Gyönyörködve fogja hallgatni a' haza ezt a' kedves zengést. Maradjon e' mellett, 's nagy ok nélkül ne csapjon más ágára a' poezisnek. Tudom én, hogy sokan versnek sem veszik a' mi nem homoeoteleütonokkal végződik. Tudom azt, eleget tapasztalom. De kövessünk erőszakot ezeken a' tanúlatlan füleken, 's tanítsukmeg őket annak szépségét érzeni, mint Klopstock tanította a' Németeket, kik nem idegenkedtek ettől inkább 1760. körül, mint a' mieink most Debreczenben és Debreczen táján. Ismeri e Uram Öcsém Klopstocknak ódájit a' legutolsó kiadás szerént? (Leipzig bey Göschen.) Az ő énekei ezen metrumokra vannak írva. (Die Lieder, nicht die Oden.) Higyje-el Uram Öcsém, hogy az efféle darabjait gyönyörűséggel fogom mindég olvasni, és nekem kedvesebb dolgot alig tehet, mintha édes melancholiájinak illyetén ömledezéseit velem olvastatja. Epurált ízlés van rajtok, és bájoló édesség. — De minthogy ennyi érdem van rajtok, bátor vagyok kimondani, mi bántja az én fülemet is, és mi fogja mindeneknek füleiket bántani, valakik nem Erdélyiek. Az itt következő szóllások hibás szóllások:

Szenved*el.* Szenve*D,* non *DIK,* ergo szenve*DSZ.*
Nem szenvedel te semmi lármát
Csendes helyedbe*(N)* meg. quia quies in loco, non motus in locum.
A' *meg* nem eshetik el a' *Verbumától.* Illyek ezek is:
Öledbe ***hajthatom*** fejem ***le.*** az az öledbe hajthatom-le.
Öledbe *lepjen* a' halál *meg.* lepjen-meg a' halál.
Sugárzik arra le — — az az sugárzik-le arra.

Révai és Szabó Dávid között nagy harcz folyt ez eránt. Haszontalan mondta Szabó, hogy úgy szóllanak *Erdélyben,* haszontalan hordott-elő példákat a' Régiekből; nem használt. Ezt a' provincialismust meg nem szenvedi a' kényesebb ízlésre szoktatott fül.

Ezen kívül még eggy kimutatni valót lelek benne —

A' dal édeskéssé (süsslicht) lett a' sok *édes* előhordása által. 6szor fordul elő a' szó, holott maga a' dal is mindenütt azt érezteti. Megmutatja magát a' sok *édes, csendes.* etc.

Én nem vagyok eggy értelemben Révaival hogy a' pluralis numerusu subjectum a' tőle függő substantivumot is mindég ugyan azon numerusba kívánja, sőt még a suffixumot is ugyan azon abba, következésképen nem tartom ezt hibás szóllásnak. *A' Francziák' Napoleonja,* e' helyett a' mint ők kívánják: Napoleonj*ok* etc. etc. De a' Vitéz*ek*nek Véres laurus*saikat,* a' királyoknak trónus*aikat,* kincs*ei*ket mondanám prósában. Excusálhatja e a' metrum' megszorítása vagy nem, — megvallom, nem merném igen bátran állitani sem eggyikét sem másikát. De épen ezért úgy fognám elejét venni a' történhető gáncsnak, hogy ezt a' 4. sort egészen újra dolgoznám. — — Irígylem azt az időt, édes Uram Öcsém, azoknak, a' kik érni fogják a' napot,

qua te quoque daphnide cinctum
Terra coronatis hungara cernet equis! —

A' kezdet igen sokat igér. Vétek volna egész erővel előre nem törekedni.

Uram Öcsém olvassa e a' Bécsi Annalen der Literatur nevü holnapos írást? Az nagyon míveli a' Critikát.

Két három holnap múlva eggy Somogy Vár megyében lakó új Poéta verseit fogjuk nyomtatásban látni — Berzsenyi Dániel Úrét. Elcsudálkozik Uram Öcsém, melly hang, melly lélek zeng verseiben. Akármit mondjon Debreczen, csakugyan előre halad a' Magyar Lite-

ratúra, még pedig — nem a' Debreczen fijai által, mert Berzsenyinek az Apostola Luther.

Nagyon köszönöm Uram Öcsémnek a' régi Magyar könyvek felől írt tudósítását. Nem lehetne e nékem meg kapnom azon Debreczenhez illő törvénynek párját, hogy a' Bibliothecából Magyar könyv ne adattassék-ki az Ifjaknak, és hogy ott szemmel tartják azt, a' ki Magyar új könyveket olvas? Fogadom, hogy nem élek vissza az Uram Öcsém barátságával 's bajt általa Uram Öcsémnek nem csinálok. — Nagyon kérem Uram Öcsémet is, Kállai Urat is, görögül tanúlni meg ne szünjenek. Magok sem tudják most, hol fogják hasznát venni. Dr. Szentgyörgyi Ur mint van? az Asszony mit szült? Nem érte e magokat 's a' két kis szép és jó gyermeket valami kedvetlenség? — Ajánlom magamat igen becses barátságokba. Széphalom 18. Januar. 1809.[1]

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1400.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Tekéntetes Ur!

Ha jól emlékezem, Dec. 13dikán utasítottam Kishez a' Tekéntetes Ur levelére köteles válaszomat. Kis azolta halgat, Uraságod mostani levelében sem találok semmi bizonyos nyomra. Ha már dilettanti elmemíveim olly szerentsések, hogy nem egészen meg vetendők Uraságod előtt, úgy vélem tehát nintsenek is egészen a' Crisisen alúl, mellyért is bátorkodom esedezni, hogy dalaim külső és belső alkotása, ideáim választása és járása, leginkább pedig a' kinyomás poesisse körül tett jegyzéseit, észrevételeit ne legyen terhére Uraságodnak előttem fel fedni, hogy azon lelki Barátság, melly szívemet olly hatalmasan emeli, elmémre nézve se legyen meddő. Hogy az igazság hallására és elfogadására alkalmatlan nem vagyok, hogy munkám tökélletességének az önkényt örömmel áldozom, bizonyos lehet Uraságod. Tudom én azt, hogy a' leg nagyobb genie sem mindenkor genie, 's különösen az illy nemű munkákban, a hol az észnek szüntelen az érzés hullámain kell lebegni, gyakran meg töri a' zaj az elmének gyenge szavát. Betsüljen meg tehát Uraságod a' hív vezetőnek

[1] «Vettem 29. Jan. 1809.» — Kölcsey F. jegyzése.

bizodalmával s jó akaratjával, ez lesz nékem a' legkedvesbb Compliment. Nevezze ki a' Tettes Úr mindazon darabjaimat, mellyek Uraságod izlése ellen vagynak, hogy azokat mind ki mustrálhassam, mert valóban én is tsak az igazi poesist szeretem, a' közönségesset pedig gyűlölöm, s inkább írom nevemet egy jó rend alá, mint száz üres foliantok homlokára, mutassa ki tehát Uraságod azon darabokat mellyeken ezen Principiumnak billyege nints, hogy azokat az irgalmatlan tűznek adhassam. Grammaticai tökélletességet már én nem igérhetek, mert én annak a' leg első reguláját sem tudom, sem azt, hogy van e a' világon Magyar Grammatica vagy sints. Én Uraságod sok darabjait tudom betéve, de gramatica reguláját eggyet sem, ezen hibám orvoslását tehát Barátaimra kell bíznom.

Hogy fantaziám előképei és lelkesíttői Kazinczy és Kis, örömmel vallom, ha az illy elő képektől elmarad az ellen kép, nem szégyen, ha közelít, ditsőség.

Kérdi továbá Uraságod, mikor születtem s vagynak e barátaim. Melly gyáván jelenti ki magát a' leg belsőbb érzés! — Melly tsendes vonásokban tikrezi magát a' szív! — meg ismérem ezekben a' leg tisztább hajlandóság együgyű szózatját, s igyekezem a' magamét hozzá hangoztatni. Én majus 6dik napján leszek 29 esztendős. — Az elme néha eleibe hág az életkornak, az érzés pedig gyakran elmarad tőle. — szeretném tudni, mellyikből itélt Uraságod? Horváth és Sárközy Urakat távolról ismérem, de sem ezekkel, sem másokkal én még Somogyban barátságban nem keveredtem. Nem azért, hogy sorsom az elsőbb társasságokból ki tiltana, hanem mivel mozdíthatatlan principiumom szerént, magamnak és gyermekeimnek éltem és élek. Az én egyedül való barátaim a magánosság, és elmélkedés — én a nótáimat nem tsak énekeltem, hanem méllyen érzém is. Hogy a' köszöntést azon Uraknak ki nem adom, azért meg fog engedni Uraságod, mert itt kényem ellent áll; én a' kérkedésnek még a' színétől is superstitiose irtózom. Az én verseimet tudtomra még tsak Kazinczÿ és Kis látta, hát Kazinczÿ Levelét s szíve zálogát hogy profanálnám én? — Egy szóval, Uram! engem némellyek különösnek neveznek: nem tudom igaz e? nem e? de azt bizonyosan tudom, hogy azon agy vázoktól, mellyektől engem Uraságod félteni látszik, már grammatista koromban tökélletesen szabad voltam, és soha sem a' Systemák hagymázza meg nem szédített, sem semmi előitélet fékje jászolra nem kötött. Ez nem ditsekedés, mert én ugy vélem, hogy ez minden közönséges józan észnek tulajdona, melly láthatárát és mivelet körét

nem a' sillogismusok hang léptsőin, hanem egy belső elgondolásnak szempillantásain keresi, mellyek leg bizonyossabban nyitják ki az ép szem előtt mind azon titkokat, mellyeket Aristotelestől fogva láttak vagy ezután láthatnak. Ha én itt a' bizonyos álláspontot elmém felső fel lobbanásában el nem találtam volna, nehezen mártottam volna ajakimat Aganippe tsepjeibe, mert az igazság és tudás' ösztöne én bennem sem volt munkátlan, — ha ezen jegyzésre levelem adott okot, egyedűl arra kérem Uraságodat, hogy annak némelly tsapongó vonásainak magyarázatját szívemben keresse, melly ha buzog, szint olly rosz grammaticus, mint magam. — Horváth bábjait én tsak az újságban láttam, mellyekre elmosolyodtam, de egyszersmind elis szomorodtam. A' külszínt által hatni nem minden ember dolga. — Azt is sajnálkodva jelenthetem felőle, hogy ismét elvált feleségétől, ő tehát szerentsétlen ember, és még is víg poeta: ez én előttem igen tsudálatos. Valóban ha circulusokkal nem bajmolódna, második Aristippusnak gondolnám. — Sárközÿ István Urat és az Aszonyt első látással meg kell szeretni, az Urból szelid józanság, az Aszonyból pedig egy lelkes Dáma látszik, — eddig szerettem, ezentúl betsűlni fogom őket. — Itt az a hír, hogy ismét diéta lesz, és az insurectio modificáltatni fog. Az Isten szállaná meg Hazánk Attyait, hogy a' nagy heroismust egy kevessé modalizálnák. Ha a' szegény magyar poeták borostyán helyett borjút kapnak, jaj lesz a' nyomorúlt Elegiának, egy szál haja sem marad. Flaccus és Alceus elvesztették a' paizst, nem tudom, mi vitézebbek leszünk e? Vas vármegyében assessorokból és Prókátorokból könnyen ki fog egy Batalion állani, ezeket de jure deákúl kellene exercírozni. Adja Isten, ha minden actákat fujtásoknak tsinálnak is, tsak Hazánk védfalai legyenek. Nehéz itt a' közép utat el találni és az ugrást el kerűlni. Igaz, hogy alkotmányunk talp támasza a' Nemesség, de már most a' Nemesnek ereje nem a kezében, hanem a zsebjében vagyon. Az illyen Urkatonák a' garasok helyett aranyokat költenek el, az pedig directe mind a' Hazáé. A mái taktikában a' szívnek is kevés bé folyása vagyon. Egyedűl az Agy és láb végez. Fridrik tsudájinak gyülevész szökevények és foglyok voltak eszközei. De engedelmet kérek tsevegésemért. Látja Uraságod, hogy nékem is vagynak circulusaim, szintúgy mint Horváthnak — quisque suos patimur etc.

És így tehát még tsak azt jelentem alázatossan, hogy ha még tovább is meg kíván Uraságod engem tisztelni, és örvendeztetni, tehát maradjanak el az Assessorok nevem mellől, mert én valóban még esküttt sem vagyok, nem is leszek, de bízom, hogy Uraságodnál

sem ezek az érdem mérőpálczáji. — Az én életem együgyű plánumában titulusok nintsenek, nem is lesznek. Ha máskor nyujtani akarja Uraságod Czímemet, tituláljon Miklai Remetének vagy Somogyi Diogenesnek, a ki felül mindazon által bizonyos lehet Uraságod, hogy minden assessorságnál többre betsüli Kazinczÿ Levelét, és azt nem hordaja hasadékjában, hanem forró kebelében fogja tartani.

Mély tisztelettel maradok
Tisztelt Uraságodnak

alázatos szolgája
Bersenyi Dániel mpr.

Miklán 18-va Januar 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1401.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Január 19d. 1809.

Tisztelt kedves barátom!

Vettem leveledben a' Berzsenyinkét. Valóban őbenne sokat, igen sokat nyertünk. De nem elégszem-meg azzal, hogy csak *őbenne* nyertünk légyen: nyerni akarok *általa is.* Ezen levelemmel indúl eggy más levelem Debreczenbe Kölcsey Ferenczhez, kit Berzsenyink által gyúlasztani akarok. Ez a' Kölcsei most eggy holnapja nékem eggy gyönyörű dalt külde. Ha megtisztúl az öt vagy hat hibácskájitól, venni fogod tőlem Tárházad' számára, melly engem annyira elfoglalt, hogy most mindég csak arról álmodozom. — Berzsenyi nem is álmodja, hogy az ő versei általrepültek a' Carpathuson 's csudáltatnak. Csehynek küldöttem-meg egynehány Tyrtéusi ódáját, 's ez azt írja, hogy csudálja Berzsenyinket.

Ha időm maradna, elvetném ezt a' papirosat, mert egynehány ízben fel lévén ugratva az írástól, míg e' kevés sorokat öntém, látom, hogy rendetlen minden. — Ne akadj-fel rajta.

Hogy az, a' mit Sylvesterem Praefatiojában Révai eránt írtam, meg nyerte javallásodat, annak szívesen örvendek. Igen óhajtottam azt.[1]) Holt embert védelmezni szentebb kötelessége a' humanitásnak,

[1] Ez után a következő szókat kitörűlte Kazinczy: «'s örvendek, hogy óhajtásom bételjesedett.»

mint régen vala a' temetetlent eltemetni. Nékem Révai eránt ez annyival szentebb tisztem volt, mivel barátok valánk 's néki a' perben igazsága van; 's szóllottam volna, ha nem itt, bizonyosan másutt, ha Víg László a' levelem kinyomtatásával arra nem szorított volna is, hogy magam mellett apologizáljak. — De micsoda Publicum ez a' mi Magyar Publicumunk, édes barátom, melly semmi felől nem vesz notiót? Melly sok beszéd volna az illyen történet felől Német-Országban! Én azért tartom sok dologban jónak a' csipősséget, hogy ezt az indolens népet részvételre ébressze. Mi lehet ennek oka, hogy illy indolens? — Mi egyéb mint az, hogy periodicus írása, mellyet még a' frivolus nép is olvasna, nincsen. Bár csak a' Tiédet postán is járatnák némellyek; bár csak el tudnánk találni a' Nemzet' ízlését, hogy eggy két Tomus után ez is örök nyugodalomra ne menjen. Ettől ugyan nem tartok. mert itt Te vagy a' Redactor, Colporteur, nem eggy garbonczás és szakadások lelkétől hányattatott Batsányi, a' ki Rájnis és Szabó köztt *gyúlasztotta* a' tüzet, 's megkapván Landerertől újság képében a' Rájnis által leforditott Virgil Ecclogájinak eggy árkusát, Szabót arra birta, hogy ugyan azt az Ecclogát, *minekelőtte még a' Rajnisé megjelenne,* szem előtt tartván a' Rajnis fordítását, dolgozza, 's igyekezném még jobban forditani, hogy Rájnis elszégyenitessék. A' hol illy dolgok történnek, a' hol a' vén Szabót az által vonják-el a' *j*től az *y*nra, hogy ez a' *j* Kálvinista Orthographia, az *y* pedig Pázmányé, — a' hol azt vítatják, hogy én a' Christianust Kereszt*yén*nek azért írom, mert utálom a' *Keresztet,* Kálvinista lévén: ott nem csuda, ha az ember kitépi magát az olly társaságból, mellyet maga alkotott Batsányi nélkűl, és a' mellynek gyeplőjét még is Batsányi kapja-ki a' több társainak kezekből. — Te a' Tárház dolgában ne végy senkit magad mellé kormányzó-társnak, kormányozzd magad, 's ne adj számot eggy dolgozó társadnak is az eránt, hogy ezt vagy amazt miért cselekedted. Tanácsaikat, vélekedéseket kihallgathatod. A' sok szakács elrontja a' főzttet.

Én ma olvasám legelőször *a' Természet csudájit,* 's gyönyörködve olvastam azt. Csak külsője is mutatja a' könyvnek, hogy Te azzal a' Nemzetnek egyedűl momentaneus szükségéről akarál tenni, és így minden értelmes Olvasója csak annak nézi. Hízelkedés nélkűl mondom, hogy gyönyörködve olvastam azt. Adná Isten, hogy mindenháznál azt látnám az asztalon. — (Mint van a' szegény

Zigán? Kérlek, ha írsz, ne felejtsd-el, hogy állapotja felől óhajtanék valamit tudni, 's köszöntsd őtet nevemben).

Rumi bíztat a' Pályaírásomra nézve. Azt írja, hogy ha bíráim igazságosak, vagy igazságosak lehetnek, enyém a' bér. — Sokáig itélnek, megválik, ki nyeri-el a' koszorút. Én épen nem reménylem a' bért. De azt legalább megnyerem, hogy ha a' per el lesz ítélve, az én írásom is nyomtattathatik.

Vetted e M. Régiségeimet? olly rendelést tettem hogy Institóris azt küldje Ocsovszki Úrhoz, kit ha nem ismérsz, nagyon sajnálom. Eggyike a' legnemesebb embereknek. Ocsovszki Úrhoz több exemplárt is kértem küldetni, mellyből osztán Erdélyi Cancell. Exc. is kapjon eggyet. A' Cancell. már vette, úgy írja azt maga megköszönő 's további folytatásra gyúlasztó levelében: de Ocsovszki Úr azt írja, hogy ezen eggyen kivül eggy sem érkezett hozzá. Ha nem vetted, vitessd-el Institóristól az általam néked ajándékban rendelt nyomtatványt.

A' *Cs.* dolgában nem győztelek-meg. — Igen örvendek ennek tudásán, mert ebből látom, hogy mások is lesznek, a' kik meg nem győzettettek, és így még bővebben, még világosabban kell szóllanom. Vannak igazságok, a' mellyek olly evidensek, hogy oktalanság volna az Academicusok oskolája szerint rólok kételkedni affectálni, 's ez minden bizonnyal illyen. — Azt írod, hogy szintúgy el lehet mondani a' *ts* felől, mint én mondom Sylv. p. 145. a' *cs* felől, hogy az olly eggyszerű hang mint a' *gy.* — Nem olvastad-meg illő figyelemmel, édes barátom. Olvassd-meg, kérlek. Révai halálig védte a' *ts* és *tz*-t: és még is az igazság *vallástételre szorította* a' papuçban és frissí*ts*ben. Nekem minden apostolkodásom nélkűl erre tére Virág is a' Századokban, hol a' *cs*vel él mindég, azon eseteket kivévén, hol *ts*et kíván az öszveforradás. Verseghy is ezt követi. Nem kell auctoritás, hanem ok: de az auctoritás azt gyanítathatja, hogy alig ha nincs ok. Mondd meg nékem, *AbéTzé*nek mernéd e írni az AbéCzét? Én nem merném. Nem azt kell most néznünk, hogy Romában a' C K volt: a' Cicero Kikero; hanem azt, hogy az olvasni tanuló gyermeket a' mestere a' C betű alatt azt a' hangot hagyja ejteni, a' mit a' német így fest 𝔷, ha pedig a' C annyi mint a' ʒ: rokon hang lévén ez a' *cs* hangjával, ezt is *cs*-nek kell írnunk. Így írták ezt 's írják máig is

a' Magyarok: *Csáky*, etc. etc. De szólljunk egyenesen a' dologhoz. Ha ezt *fraterculus, anas* etc. így irod bátsi, kátsa, a' dubium, a' delictum véttség, kéttség, baráttság lesz, melly absurdum: ha pedig vétség, kétségnek irod, vétesz a' pronunciatió ellen. Igen világos az a' mit mondék, hogy a' *cs* olly eggyszerű mint a' *gy*, a' *ts* olly compositum mint a' *dj*, 's ha jó a' tsets, jó a' djöndj is. Az anas: k-a-cs-a az az k-a-č-a, és így pyrrhichius; valamint a' *h-e-gy-e-n*. De a' h-e-d-j-e-n már troch. — Ha téged ez meg nem győzhet, az, hidd-el, egyedül onnan ered, mert a' beszitt és tulajdonunkká vált ideák annyira elfognak, hogy szabadon, még mikor akarnánk is, nem láthatunk. Azonban convictio nélkűl a' ki jót teszen is, rosszat teszen. És így Te lássd mit követhetsz. — Élj, élj szerencsésen.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1402.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Jan. 21d. 1809.

Tisztelt barátom!

Tegnap este érkeztek embereid. Vacsorát is bort is parancsoltam nékiek, mert nékem kedves vendégeim voltak — Tőled jöttek 's kedves ajándékot hoztak — de szakácsom levitte magához mind étetni 's mind hálni, 's nagyon félek, hogy nem úgy láttattak oda le, mint ide fel fogtak volna. A' Mindenható felséges Úr Isten az *akarattal* megelégszik: ha tehát hiba van, elégedjél meg ezzel Te is. —

Vasit csaknem egész éjjel olvasám. Hoztam magammal eggy kis e' forma Római Atláskát Bécsből is. De én talán a' Piranési munkájával sem érném be magamat. Mohón falom azt mind, a mi velem Rómát látatja. Ez a' Vasi nekem annál kedvesebb, mivel arra emlékeztetett, hogy 1795. Aprilisben az a' Minorita Sterly, a ki Kassán a' GRÓF Fáy Ágoston fiát nevelte, nékem ezt és Homért küldé be a' Franciscánus Klastromba olvasni. Ezen emlékezethez ezután a' DESŐFFI ajándékának emlékezete fog járúlni, mellyet az a' gondolat emel, hogy ő ezt Rómában vette, 's ez neki ott kalauzza volt.

Ennek a' Praediumnak igazi neve Széphalom. De ültetetlen lévén egész 1759-ig, midőn az Atyám itt volt serházához egynehány parasztot is szállíta, a' Tót nyelvű lakosok soha sem tudták nyelve-

ken nevezni. *Mali Regmecznek* nem nevezhették, mert a' mi Regmeczünk maga is *Alsó* Regmecznek neveztetik. Végre mintegy nyolcz esztendő ólta Kis Bányácskának mondják, mellyet én annál inkább nem akarok, mivel határos lévén Széphalom Bányácskával, a' határ eránt baj támadhat közöttünk. — Ezt lakásom nomenclatiojára. —

Imhol küldöm Herdernek mind az 5 Lieferungját, öt rendbeli Kereskedői signaturával. Kérlek, ezen signaturákat el ne hullassd. Ebből látni fogod, hogy az eddig érkezett Herderekért Cottának megyen 82 f. 37 xr., a' 3. rendbeli porto pedig 30 f. 51 xr.

Schillernek theatrumát megtartottam. Az 18 f. Cottánál. Bankóban érte számolok 36 f. — a 30 f. 51 xr. 9 xr. híján, teszen 31 ftot. 's mellé tévén itt 5 f. bancót, ezen 36 f. is a' Te kezedbe mégyen. És így az egész vétel annyi, mintha a' Te nevedre jött volna, 's ez azon kivűl még az 5 Tomus Schiller portójáért tartozom néked köszönettel azon felyűl, hogy ezen vétel terhét rólam magadra venni méltóztattál, mely most nékem, kiköltvén magamat Bécsi útamban ez őszszel, igen terhes volna. Én Herder nélkül el nem leszek: de későbben veszem-meg, mikor erszényem jobban elbírja. — Édes barátom! Minden embernek van valami takarni valója, legalább mindennek van egy helye, a' hol a' magyar példabeszéd szerint a' csizma nyomja a' lábát. Én ennyi boldogság között két bajjal küszködöm: az erszénnyel és testvérem kínzásával. De megemlékezvén, hogy a boldogságot senkinek nem adták ingyen az Istenek, azt hiszem, hogy e' két czikkelyen nem vásárlottam-meg drágán a' magamét. Épen szegény nem vagyok, 's lesz eggy idő, mellyben könnyebben fogok lélegzeni: de nagy baj az, hogy némelly fantáziámat nem realizálhatom. Pompa nekem soha nem kellene, ha gazdag volnék is. —

Ha szerencsém lesz hozzád a' Gyűlés alatt, látni fogod Kreutzinger által festett képemet. Olly jól van festve, hogy Balkai azt hiszi, hogy valaha még Galleriában fog fűgghetni: de bágyadt lelket adott neki a' Festő. Ha Balkai itt lesz, újra festetem, 's lelket adatok neki. Ez így marad, a' hogy van, mert a' Kreutzinger munkáját illetni vétek volna. Jelentsd a' Mélt. Grófnénak alázatos 's hálúdatos kéz csókomat azért, hogy képedet eggy ideig ide engedi. Balkai majd itt lesz, 's ha ez jó, ezt — ha pedig nem jó, az igazi szép és lelkes Originált fogja számomra festeni.

A Magyar Nyelv dolgában írt munka felyűl haladja reménységemet, pedig én tőled keveset nem szoktam várni. Rendes dolog az, hogy az individualitás mint jelengeti magát mindenben. Ugyan ezt a'

dolgot czikkelyenként iratnánk tízzel, mind a' tíz más meg más lenne, 's mind a' tíz hátrább állana a' Tiédnél. Ezek Genienek a' rándúlásai 's rándításai, 's mindenikből eggy pajkos, szeretetre igen méltó kis Szatirus pillant. — Kultsárnak most kellett volna hallanod némelly szavait, midőn nála voltam. Én őtet nem ismerem, pedig azt hittem hogy felette ismerem. Gróf Széchényi felől lévén szó, 's én kérdvén, hogy honnan eredhet az ő religiosus gyengesége, azt úgy magyarázta, hogy Izdenczi reá ijesztett, osztán maga is érzette, hogy ifjabb korában freymaurerkedett. Én nagyobb jót benne nem ismerek, mint azt, hogy a' M. nyelvnek 's Nationalismusnak heves pártfogója, 's a' theatrumot fenn tartani pro posse igyekszik. Nagyon fáj neki hogy Révainak helyébe nem őtet ültették, hanem Czinke Ferenczet.

Olvastad e Berzeviczy Gergelynek munkáját Über den Welthandel etc. *Hideg vérrel,* sőt mintegy *óhajtva* prophetizál, hogy mi Austriacusokká leszünk Magyarokból, 's akkor osztán lesz Commerciumunk. Mire jut az olly Nemzet, a' mellynek sok Berzeviczyje van? 'S a' jobb ember kész e aranyért, Commerciumért megválni a' maga Nationalitásától? Épen akkor írtam Koczok Fiscálisnak Lőcsére, mikor ezt a' B. munkáját olvasám, 's tudván hogy ő eggyik antemuraléja a' Protestansságnak Szepesben, 's e' miatt B-vel gyakran vagyon, szabadon kimondám itéletemet. B. Koczoknál volt, mikor levelem érkezék. B. azt tudakoztatta K. által tőlem, ha én vagyok e igazabb hazafi, a' ki a' Nemzet eggy harmadának nyelve javán dolgozom, vagy ő, a' ki a' nemzet mind a három harmadáén igyekszik? Lássd *ebből,* melly Patriota az, a' ki nem érez semmit a' nyelvért 's nemzetért; a' ki csak azt nézi, melly jászol van tele.

Élj szerencsésen, édes barátom! Február 13-dikán engedd eggyütt ünneplenünk születésed napját. — Éljenek a' Pompignánok. Ők még is hasznosbb tagjai a' Társaságnak, mint a' ***társa.***

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1403.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jan. 23d. 1809.

Nemeslelkű barátom!

Nem pirítlak, 's nem is akartalak. Egyedül az vala szándékom, hogy néked elmondjam, a' mit a' tudva lévő dolog felől mondanom

mint *igaz barátod*nak kellett, 's te tudhass néki készűlni annak, a' mit némellyek mondhatnának 's mondani találnának. Ezt megtettem. Te szóllásomat úgy vetted mint nemes szívű barát, 's ismét azok vagyunk a' mik voltunk, még pedig úgy, hogy köztünk megszakadás, meglankadás nem is volt. Gondolkozni külömbféleképen két barátnak szabad: csak érzeni nem kell egymás eránt úgy, hogy a' miatt a' barátság elaludjon, 's elalhasson.

Nagyon szeretem, hogy végre tudom, szent tiszteletre méltó Sógorod miért nem íra nekem semmit a' Jászai márvány eránt. Tőkésnek fogom accludálni a' Praemonstratensis levelét, mellyben 300 ftot kér a' márvány metsző, hogy ezen általam is szertelennek ismért ár gyanút ne támasszon erántam; 's megírom Tőkésnek, hogy jónak tartanám a' követ másutt metszetni, kivált hogy illy hosszú út alatt szerencsétlenség is érhetné míg eljut Zsibóra. Sok történet adja-elő magát az életben, a' melly a' legnagyobb okot adhat [!] a' gyanakodásra. 'S a' ki illyen formákon keresztűl esett, jól teszi, ha magát tisztának mutatja 's láttattatja.

Kiliánnak signaturája ezt teszi: 2te und 3te Lieferung, 5—15tes Band. Preiss 142 f. 30 xr. És így az eggyik exemplárnak nyolcz utolsó része 71 f. 15 xr. — Ha Schillernek Theatrumát és Herdernek 28 tómus írását magam nem rendeltem volna a' Subscriptionspreisson Cottától Tübingából, 's Cottának leveléből nem látnám, melly drága: — ha Bécsben önnmagától Schaumburgtól nem tudnám, hogy ez a' 28. kötet Herder 220 f. auf weissem Druckpapier, elrémülnék a' Kilián contóján.

Igy el nem rémülök, 's kész szívvel lélekkel fizetem a' 71 ft. 15 xrt; 's reménylem, édes barátom, *Göthének* munkáji lévén ezek, Te is örömest fizeted.

Én kevélykedve emlékezem vissza némelly sok esztendők előtt történt pereimre, de a' mellyek *barátságos* perek voltak. Egy nehány Pesti Tudóssal beszédben valánk a' német Irók felől. Ők lutheránusok és nem magyar-németek, hanem német-magyarok voltak, és így azt vették-ki magoknak, hogy a' német literatura dolgában őket illeti a' bíróság. 'S mi leve a' perből? az hogy az egész Német Ország azt kezdi hinni, a' mit én vitattam, hogy Wieland eggy nagy tudományú 's véghetetlen csinosságú Iró: de minden mélly tudomány 's csin

mellett is meg van előzve Gőthe által. Én most is azt hiszem a' mit akkor hittem, 's most több okokon fogva hiszem azt. Schiller is igen nagy, igen nagy Herder is: de Gőthe e g g y e t l e n. Ő maga nékem Lessing, Klopstock, Wieland, ~~Schiller és~~ Herder. — Ámbár a' Te studiumod nem a' *szép mesterség,* hanem a' *Természet:* úgy hiszem még is, hogy Wilhelm Meisterjét, Hermann u. Dorotheáját, 's teáthrális darabjait, mind magad, mind a' Grófné nagy örömmel olvastátok. Mihelytt Auer és Rumi kiküldik az én exempláromat, azonnal hozzá fogok az Iphigenia fordításához, melly nékem — szégyen vagy nem szégyen meg vallani, róla nem tehetek — szebb mint az Euripidesé, pedig én ezt az Euripidesét görögtűl is, németűl is, magyarúl is ismerem 's bírom.

Öcsédnek NagyVáradi Kánonokságán képzeled mint örvendezem. Nem sokára így Actuális Kánonok lesz. Bár Püspök légyen tíz esztendő alatt. Testvéred lévén, úgy hiszem, lelkeitek is testvér. Adjon új díszt régi nemzetednek.

Te nékem katonaságod felől írsz. Tisztelem azt a' Státust, szivesen tisztelem: de hozzá annyira nem értek, hogy első gyermekségem olta midőn históriát 's újságokat olvasok is, mihelytt katonai Operátióról van a' szó, ismeretlen régiókba ragadtatom. Soha én lélekben szívesbb katona nem voltam mint midőn a' Klopstock munkájit olvasom, vagy ha Rómába tészem vissza magamat. Das ist aber ein ganz anderer Fall. Innen magyarázom-meg magamnak, hogy történhetett az, hogy Klopstock és Moreau, kik katonák nem voltak, az olvasás 's stúdium által lettek nagy katonák. *Lettek,* mondom, mert Klopstock is az lett, noha mezeje nem volt azt meg is bizonyítani. Nem olvasom tehát szíves interessze nélkűl leveleidnek katonai czikkelyeit. De ha osztán az újságot is olvasom, mellyet Újhelyből a' póstáról érkező cselédem eggyütt hoz leveleiddel, elrettenek. A' Spanyolok ellenkezését maga a' Győző is tisztelettel nézi, ezt declarálta a' M. Kurir ez idei 3dik levele szerént a' Madridi Proclamatiójában. De szegény megcsalt Spanyolok, mit használa néktek a' bátor ellentállás! Szálljon átok ezen csalásért a' nemtelen Anglusra, a' ki őket feltüzelte de nem segítette, hanem csak a' ***maga*** javát kereste, és így nem tett egyebet, hanem azt hogy százezerek ontottak haszontalanúl vért. Szálljon átok reá azért is, hogy VI. Károly mellől mihelytt Gibraltárt megkapták, azonnal elállottak! — De mit tesz az, barátom, a' mi a' tegnapi újság szerént a' Napoleon beszé-

dében a' Madridi Bíróhoz áll, hogy Bourbon nem lehet többé sohol thrónuson? Ez rettenetes szó. Ne adja Isten, hogy ez a' Bourbonok leányaiknak maradékokra is kiterjesztessék, mert a' mi Urunk is Bourbon' maradék. Úgy nékünk is fegyverre kellne kelnünk ellene, pedig mi őtet nem bántjuk, 's ő azt declarálta Erfurtban, hogy a' mi udvarunkkal barátságban akar lenni. Az Isten fordítson-el rólunk minden háborút. Elég vért öntöttünk már 1792. olta. De ha csakugyan belénk kötnek, cselekedjük azt, a' miért még az ellenség is tisztelhessen, mint a' Spanyolokat, de más szerencsével. Rettenetes dolog, mikor az ember a' maga honnjában nem lehet nyugton. — A' készületek tehát bölcs intézet munkája, 's úgy hiszem, hogy az minden tekintetben hasznára lesz a' Nemzetnek. Mi most tészük mindenfelé a' Conscriptiókat, hogy tudhassuk, kiknek kell felállani. Az Austriaiak 18 és 45 esztendő köztt költek-fel; mi Magyarok 18 és 50 köztt. Engem még ér a' koczka.

Tiszteletet érzek parancsolatodban a' Berlinbe készülő márvány eránt. De nem jó volna e előre kérdést tenni a' Berlini Társaidnak, hogy a' készület haszontalan ne légyen? mert Berlinbe küldeni márványt, ha Silézián keresztül viszik is, sokba fog kerülni. 'S hát ha fel sem teszik a' követ? Még ez eránt leveleznünk kell egymással.

Tallián János ott él a' hol eddig 's nincs semmi baja. Szerelmeskedik mint mindég, ha még lehet tőle; mert ő régen űzvén mesterségét, túl lehetne minden bűnön, ha az olly ember, a' ki ahhoz szokik, azt a' bűnt elhagyhatná. Ird feleletül ezt, 's köszöntsd a' kérdőt. Ird néki azt, hogy ő nem is gyaníthatja mi történik, és így ne gondoljon hidegséget.

Cancelláriustoknak minap vevém levelét Régiségeimnek exemplárjára, mellyet néki is küldék ajándékban. Kisünk a' Praefatiót ott, a' hol Révay felől szóllék, javallással olvasta, pedig én épen ezt óhajtottam jutalmúl.

Élj szerencsésen, kedves barátom, 's hidd hogy nemcsak szeretlek hanem tisztellek is. A' Mélt. Grófnénak kezeit csókolom. Ölellek.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1404.

Kazinczy — Fazekas Istvánnak.

Tisztelendő Úr!

Az Insurrectio engem is ér. De én esztendeig sem fogom vinni ezt a' becses terhet. Hogy meg mutathassam, hogy Octóberben már belé léptem az 50dik esztendőmbe 's a' reánk jövő Octóberben bérekesztem azt, kérem alázatosan az Urat, méltóztassék nekem eggy egész árkusra írt Testimonialisban illy bizonyságot adni:

Alább írt Papi hitem szerint bizonyítom, hogy K[azinczy] F[erencz], fija a' Néhai K[azinczy] J[ósefne]k és B[ossányi] S[usanná]-nak, itten születvén Nagyatyjának Néhai B[ossányi] F[erencz] házánál, az ezen Ekklésia Matriculája bizonyitása szerént, 1759. Octobernek 30dikán kereszteltetett-meg akkori Predikátor Tiszt. Makódi János[1] által, kinek tulajdon kezével ez a' jegyzés téve vagyon. Ér-Semlyén, Bihar Vármegyében, d. etc. 1809.

'S ezen Testimonialist Postán minél elébb felküldeni. Barátságát az Úrnak meg nem hálálhatván, a' legszívesebb köszönettel veszem.

Itt nincs semmi újság. Asszonyámat még nem láttam; mingyárt másnap hogy feljött, levél által kérvén, hogy ne vegye rossz neven, ha mind addig, míg maga nem lesz, tiszteletére sem magam, sem feleségem, sem gyermekem nem megyen. Már elúntam hogy nyugtom nem lehet, 's kéntelen vagyok nyúgodalmat így szerezni.

Minap írtam a' húgomnak Semlyénbe, 's abban megköszöntem az Úr barátságos tudósítását is. Méltóztassék az Úr viszont most a' húgomat, Bátyám Kövér Imre Urat 's húgom Fráter Antalné Asszonyt egész házokkal nevemben tisztelni. Régen nem valék Semlyénben: de nem mehetek 's nagy vágyásom nem is lehet.

A' Krajnikné húgom fija nagyon megvonakodott hosszas törpesége után. Hát a' kis Laczi nő e? Hogy jól tanúl é, azt nincs szükségem kérdeni, úgy reménylem azt, tudván, hogy a' kezdet jó volt. Ő nem megyen e a' Váczi Institutumba? mert már minden gyermekek oda vágyakodnak. Én csak inkább Patakon nevelnék magyar fiút mint Váczon németet. De a' gondolkozás itt is szabad mint mindenben.

[1] A keresztnév Fazekas keze írása.

Emlékeztesse az Ur Bátyám Kövér Urat, hogy azolta, miolta 1805ben Debreczenbe eggyütt menénk-be, sok változásokon vitt véghez a' Jehova bennünket. Ugyan érünk időket. 'S a' bankó nem a' legelső czikkely immár, noha az igen fontos dolog az életre, 's én nagy szükségét érzem. Ha a' szegény nagy atyám feltámadna, vallyon reá ismerne é még a' házára? Az Urak Administratorja ebben a' Vármegyében eggy kedves barátjának írván hogy Ő Felsége által Grófsággal tiszteltetett-meg, azt kérdi tőle, hogy ki hihette volna azt kilencz tíz esztendővel ezelőtt. Valóban ez a' Grófságra emeltetés 's a' kereszt 's holmi egyéb nem a' legcsudálhatóbb dolog ennyi csudálható köztt. Bár csak az Isten nyugodalmat engedne nékünk továbbá is mint a' nagy Therezia boldog ideje olta adott.

Tisztel. Esperest 's Notarius Urakat szivesen tisztelem. Ne felejtkezzék-el az Úr ezt az izenetet nékiek meg vinni. Ajánlom magamat becses barátságába 's maradok

Széphalom, Jan. 23d. 1809.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz mp.

Az Öcsém, Fényes Károly, mi leve a' Restauratión? 's kik mozdúltak-ki vagy feljebb? Él e az Asszonyvásári Pap?[1] Ha vele lesz az Ur, köszöntse, kérem alázatosan.

A most már meg nem levő borítékról, talán Lugossy a következőkép jegyezte föl a czímzést a levél utolsó lapjának felső szélére:

Ér Semlyéni Predikátor Tisztel. Fazekas István Urnak. etc. etc.
Debreczen, *Ér-Semlyén.*

A mire Kazinczy Fazekast kérte, hogy születési bizonyítványát állítsa ki számára: Fazekas e bizonyítványnak nyilván első fogalmazványát ugyan e levél tiszta lapjára jegyezte, a mint következik:

Alább irt bizonyitom, hogy T. Kazintzy Ferentz Ur, Fia a' Néhai Ttts Kazintzy Jósef Urnak és Ttts Bosányi Susanna Asszonynak, ittenn születvén Nagy Attya Néhai Ttts Nzts és Vitézlő Bossányi Ferentz Ur Házánál, az ezen Reformata Ekklesia Matriculájának bizonyitása szerént 1759. October 30dikánn megkereszteltetett, akkori Predikator Tiszteletes Makódi János Uram

[1] A levél aljára Fazekas megnevezvén a kérdezettet, ezt írta: *Diószegi.*

által. Lévénn Kereszt Attya Ttes és Nztes Idősbb Péchy Mihály Vice Ispán, Kereszt Annya Ttts Bossányi Klára Kis Asszony.

Költ Semlyénben, Bihar Vármegyében Januar 28dikánn, 1809b.

Fazekas István
Ér Semjényi Pred. mp.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

1405.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Jan. 23d. 1809.

Tisztelt barátom!

Embereid nálam háltak 's ajándékodat (*Vasi*nak Rómáját) meghozták. Köszönöm azt kimondhatatlan köszönettel. Az éjtszakának nagy részét a' Magyar nyelv dolgában írt munkádnak 's Vasinak olvasása alatt töltöttem. Ez Rómába ragadott; eggyütt jártam ott Veled: amaz pedig csudálással töltött-el. Sok új 's igen nyomos okoskodásokra akadtam. Mihelytt reá érek, mingyárt le fogom azt magamnak tisztázni, 's a' vett Originált visszaadom akkor, mikor a' Gyűlésre jővén, hozzád, a' miért nagyon esedezem, szerencsém leszen (NB. az nem lesz Febr. 12dikén; mikor lesz, még nem tudatik).

Herdert általvittem tegnap Kázmérba. A' jövő héten már Ruminál fog letétetni számodra. Benne leled Cottának és Kiliánnak Contójikat. Nagy elakadásból szakasztál-ki, mert épen Cserei írja, hogy Göthének 8. darabjáért is 71 f. 15 xrt kell fizetnem. Ezen felyűl Mart. 1-ső napján La Rochefoucauldért mintegy 600 ftot várnak tőlem Bécsben. 'S mikor szivárog az a' pénz vissza! — Bár csak holmi Pompignan, a' ki ésszel nem bírván, erszénnyel bír, eggy eggy tómus munkámat nyomtattatná. Esztendő múlva visszafizetném pénzét. De ezt úgy cselekedném, hogy a' könyvárosok obligálnák magokat, nem én; mert én több adósságot, mint a mi rajtam már van, magamra vállalni nem akarok. La Rochefoucauld 600 ftba kerűlt. 3 ftjával adván el eggy exemplárt, 200 exemplárból már vissza jő a' pénz. Ha tehát feltesszük, hogy csak 300 exemplár kél is el, a' mi *bizonyosan* elkél, látni való, hogy a' Könyvárosok rabátja kitelik, 's a' mi azon felűl adódik el (500 exempl. nyomtattatik), nyereségnek marad vagy exemplárban marad. — Megvallom hogy most ezen

plán szerint igyekszem nyomtattatni készen álló munkáimat 's a' Dayka verseit.

Ha itt lészesz, látni fogod a' Berzsenyi' verseit, 's úgy hiszem, azt vallod, hogy Himfyvel eggy líneában áll, noha nem eggy nemben dolgozott. Odáji magasan szárnyallanak, 's az nem gőz, nem füst, hanem tűz; nem dagály, hanem magasság. — Bacsányi is nyomtattatja verseit, úgy mondá Sándor István Bécsben. — A' Vad embernél ebédeltem Magyarok között 's magyarúl beszélltem, midőn megnyíllott az ajtó 's Bacsányi belépett. Lekaptam róla szememet, 's fenn szóval szóllék magyarúl. Ő hátam megett méne a' szomszéd szobába, 's meg nem szóllított, holott a' magyar hang bizonyosan reám pillantatott vele. Jele, hogy nem akart látni. Én azért nem szóllék hozzá, azért kaptam le szememet, mert nem tudtam, ha akar e látni 's velem szóllani. Illyet attól fel lehet 's kell tenni, a ki 4. esztendő előtt levelemet vissza küldötte Bécsből a' Postán, és a' ki 1803. magamnak mondá, hogy midőn első levelemet vette, bémutatta azt gróf Sauraunak; 's ugyan akkor kért, hogy hozzája ne menjek, mert őtet szemmel tartják.

Levelednek egyéb czikkelyeire a' Herder pakétjában kapod feleletemet. Élj szerencsésen. A' Mélt. Grófné kezeit tisztelettel csókolom, 's köszönöm kegyességét, hogy képedet lemásolás végett ide engedi. Vissza adom azt szívesen. Feleségem nagyon tisztel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1406.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

Széphalom, Jan. 23d. 1809.

Méltóságos Grófné!

Tegnap estve vala szerencsém Nagyságodnak igen becses levelét vennem. — Engemet is ollyforma ok vitt eddig a' hallgatásra mind Nagyságod mind a' mi kedves Döbrenteink eránt, mint Nagyságodat: elmondom azt, hogy mentségem annál bizonyosabb légyen: A' Napam testvére Gróf Rogendorff Kajetán, közelről való rokona lévén Gróf Firmián Károlynak, a' ki Majlandban *Minister* név alatt mintegy Gubernátora volt Lombardiának, már 16 esztendős korában Májlandba küldetett az atyja által, hogy az oda való szolgálathoz készűljön, 's már 1771ben Consiliáriussá tétetett. 26 esztendőt ott tölte-el

Ferdinánd Herczeg körül, 's végre ezzel eggyütt kéntelen volt szaladni. 6 esztendőt Velenczében töltött mint Finánczіák Intendense. 61 esztendős lévén a' Cousinjához ment a' Gurki Püspökhöz, kinek testvére; Herczeg Salm Károly, ennek jószágait olly kötelezéssel bírta (az anyja Rogendorff leány volt), hogy a' jószág eggy harmada ezen okra nézve fizetetlenűl maradván, őtet tartsa öregségében státusához képest. Tudjuk mit lehet várni az atyafiaktól. Ez látta, hogy elébb hal-meg mint a' Processus véget ér, 's a' Püspök tanácsára 's biztatásaira hogy Kánonokká teszi, 61 esztendős korában Pappá leve. Ezzel is öszveháborodott. Így az az ember, a' ki Majlandban Läufert is tartott, 's Commendátora volt a' Toskáni Szt. István rendének, eggy inassal jöve Októberben Kázmérba, 's onnan Novemberben 13dikán hozzám. Itt Január 7dikén meghala, nékem nagy szomorúságomra, mert igen tanult 's nyájas öreg volt, a' ki nem genirozott soha 's gyönyörűségemre volt mindég. Illyeket szül az a' had, a' mellytől Nagyságod úgy fél, de némelly ember — ért Nagyságod — neki még örűl, mert majd fejér mentét kap az Insurrectiónál. — A' Napam nincs itthon. Krassó vármegyében van Déva körül; Susi az az Dellvoné ott 26 Novemberben leányt szülvén. Képzeli Nagysád mint fog a' szegény Grófné elszomorodni, midőn azt a' kedves testvérét, a' kit 16 esztendős kora olta csak most láta 's most is csak 3 hétig, sirban leli! —

Döbrentei barátom megenged hogy neki nem feleltem. Verseit felküldtem Kishez, a' ki azt Magyar Tárház nevü holnapos írásába fogja felvenni. — Zabolai Kis Sámuel írja, hogy Nagysádtól 100 forintot kapa azután hogy Bécsből eljöttem. Ezt én a' magam nevemben is igen szívesen köszönöm. Az szegényt sok bajból kimentette. Most hol van, nem tudom.

T[heréz] felől semmit nem tudok September olta. Generális Báró Vay Miklósnénak két ízben küldé ide eggy csomó tudós ujságait *minden levél nélkül.* Ma irok Polyxénnek és neki. Én azt hittem hogy hallgatása onnan jő, mert Erdélyben múlat. —

Kérem Nagysádat mindenre a' mi szent, — de szépíteni nem lesz szabad; ezt a' kérést Susienak teszem én Kazinczy — írja-meg, Fanni szerencsés e, 's nem szenved e úgy mint az anyja szenvedett, 's hol lakik? Nincs e vas bába? —

Ajánlom magamat Nagysádnak igen nagy becsű barátságába. A' kis keresztleány nem csak szép, hanem igen nyájas kis gyermek is azon felyűl. Most mingyárt 14 holnapos lesz, és még is szopik,

Ő az anyja emlőjén alszik, mert közel van az éjfélhez, én a' szomszéd szobában írok. Az alvók tisztelik Nagysádat, én pedig köszöntöm Döbrenteit kedves tanítványaival eggyütt, kiknek azt izenem, hogy régen nem csuklom.

Maradok hív tisztelettel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 177. sz.]

1407.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 30ten Januar 1809.

Verehrungswürdigster, gütigster Freund!

Meine Preisschrift, die zwey exemplare von dem Werk des Herrn von B[erzeviczy] und das Augusti Heft der Leipziger L. Zeitung habe ich heute in Kázmér gefunden, wohin sie Ihr würdiger Vetter hinausgeschickt hat. Ich bin Ihnen für Ihre unschätzbare Gütigkeiten unendlich verbunden. Mein Weibchen ging mit ihrem Vater in die heilige Messe, und ich las unterdessen Ihre Predigt, da ich zur Hörung der heiligen Messe nicht wie sie verbunden bin. Ich bin durch die Predigt auferbauet; sie ist ganz im Geiste des grossen Volkslehrer, voll der schönsten Moralität, unentstellt durch -- (fast habe ich eine scapha schon wieder scapha genannt) — und auf die Geisteskräfte des Auditoriums zu Schmölnitz berechnet. Wenn Ihre Predigten dieser gleichen, so nimmt es mich nicht Wunder, dass Sie auch von Katholiken häufig besucht werden, und Sie verdienen schon bloss diesetwegen die Hochachtung jedes bessern Menschen. Mir wird beym Anblick des Religionshasses, der sich im gemeinen Leben noch immer fort äussert, ganz übel. Dass wir Protestanten die gerechtesten Klagen führen, wer läugnet das? aber immer Klagen und immer Hass und nichts als Hass! — Vielleicht ist es aber doch noch zu früh, dass Ihre Predigten gedruckt werden sollen, denn Sie haben ja die Schafe des Herrn kaum angefangen zu weiden, und Sie wissen, was Ihre Freunde in Wien über Ihre Schriftstellerey Ihnen nachrühmen. — Vergeben Sie mir diese Bemerkung wenn sie unrichtig ist. Ihr Stand ist mir sehr ehrwürdig: aber Sie wissen, dass ich Sie sehr ungerne in der luthrischen Kutte aufzutreten sah. Ein Geistlicher muss oft in der unrechten Stunde sich erinnern, dass er ein *Geistlicher* ist, und ich hätte so sehr gewünscht, dass Ihre

Zeit ganz ungeistlichen Beschäftigungen frey hätte bleiben können. Doch wer kann wider die unwiderstehliche Kraft der ***vocatio interna?*** — —

Für die saure Mühe, die grammatischen Unrichtigkeiten meiner Preisschrift corrigirt zu haben, danke ich Ihnen innigst. An der Aufrichtigkeit Ihres Urtheils zweifle ich nicht; Sie sind mein ***Freund.*** Ich muss Ihnen aber sagen, dass ich auf eine sehr sonderbare Art überrascht wurde, als ich das Manuscript durchflog, und anstatt ausgestrichenen, umgearbeiten Paragraphen nichts als ein paar Worte an ganzen Seiten corrigirt fand. Da Sie glauben — was ich wirklich nicht geglaubt habe — dass die Schrift ins Publicum so ausgehen kann, so möge sie so ausgehen. Man wird an dem Titelblatte das: von dem Verfasser selbst übersetzt sehen, und das mag bei billigen Lesern zur Entschuldigung dienen. Rein deutsch werde ich niemehr schreiben: aber aus Ihren Correcturen habe ich doch sehr viel gelernt. Auch begehe ich oft nicht aus Unwissenheit Fehler, sondern darum weil mir das rechte Wort nicht gleich einfällt.

B[erzeviczy]s Schrift muss ihm nicht nur die Hochachtung, sondern auch die wärmeste Liebe jedes Guten erwerben. Er ist in eben dem Grade ein edler Mann, in welchem er execrabel lateinisch schreibt. Warum um des Himmelswillen liess der verehrungswürdige Mann sein Manuscript durch einen Freund nicht übersehn? Ich that dies mit meiner Preisschrift, und schlecht deutsch zu schreiben ist einem Ungar wohl erlaubt (Sylwester S. 34. in der *vorletzten Zeile* des Scholions, und Graf Ladislaus Teleky an Kaiser Franz den Lothringer), aber schlecht lateinisch ein Buch zu schreiben, und wenn es gleich über Ungarns politische und statistische Lage geschrieben ist, ist schlechterdings nicht erlaubt. Der Abschreiber hat nicht einmahl die Regeln der Orthographie gekannt — laetale, Dieta etc. etc. — Ich habe eben das 1. Capitel gelesen. Neu waren mir diese Ansichten nicht, und zum Glück oder Unglück las ich erst vorgestern den [!] 4, 5 und 6. Heft der Europäischen Annalen für 1808. und da fand ich den Text abgehandelt: aber für den aller grössten Theil des ungarischen Publicums sind so ganz neu, rebuttant neu und haben also unendlichen Werth. Ich verehre den edlen Mann, der sein bonum otium nicht mit agrum colendo aut venando, servilibus officiis, conterit (Sallust), sondern andern die Fackel vorträgt. Ich werde ihm für sein sehr geschätztes Geschenk schriftlich danken. Sagen Sie ihm aber auch, dass mich seine Achtung, sein Geschenk

sehr gefreut hat, und dass ich ihn herzlich liebe. Aude aliquid brevibus gyaris et carcere dignum! aber solche Schriften könnten ihm doch Ungelegenheit zuziehen, und da würde ich ihn herzlich bedauren. Viel muss man nicht wagen. Jeder novator lauft Gefahr, das zu leiden was Socrates liebt, und von dem den edlen Epaminondas nur sein französischer Geist rettete.

Ich bin Ihnen noch 25 f. für die Leipziger Lit. Zeitg. 1808. schuldig. Das eben verflossene Jahr war für mich eines der missgerathensten. Hätte ich nicht ein kleines Gütchen über die Gebirge von Toronya, ich würde nicht Heu, nicht Getreid, so viel als mein Haus nöthig hat haben. Und nun vollends die Lese! die Reise nach Wien lehrte mich auch sehr aus. Überdies steigen meine Ausgaben, die Yorick nicht zu nothiren rathet, weil sie anderswo gewiss notirt seyn sollen, über 600 f. La Rochefoucaufd wird bis den 1. May fertig, und da muss ich noch 350 f. zahlen. Vergeben Sie mir also, dass ich Ihnen eine Weile noch die 25 f. nicht schicken werde. Aber da ich befürchten darf, dass die sequestrirten exemplare der B[erzeviczy]-schen Schrift vergriffen werden, so bitte ich Sie um die Güte mir so viel exemplare auf die Seite zu setzen, dass ich Ihnen für diese und die Lit. Zeitung 30 f. schicken soll.

Das Morgenblatt lese ich von der General Baronn Niclas Vay, gebornen Baronin Adelsheim. (Ihr Vater oder Onkel ist Minister bey dem Grossherzog von Baden) da ich ein grenzenloses Vertrauen auf Ihre Gnaden habe, so schicke ich den Pack, den ich hier habe, Ihnen gleich, und setze noch zwey Baende der Münchner Aurora (diese gehören mir zu) bey. Die Aurora war die Vorgängerin des Morgenblatts. Sie werden in ihr vieles finden, was Sie freuen wird.

Ich wünschte doch zu wissen, wie Hofrath Drevenak Ihnen zugethan ist. Ich kenne ihn. Wer kennet ihn nicht! Nicht überspringen Sie diesen Artikel in Ihrer Antwort. Er ist mir sehr wichtig. Sie können nicht genug ausführlich darüber mir seyn.

Das Magazin habe ich von Patak wieder erhalten. Aber nicht ein Wort schreibt man mir darüber. Auch Schweigen ist *Antwort.* — Meine herzliche Umarmung. Schreiben Sie mir ob Sie wirklich hoffen, Vater zu werden. — Schreiben Sie mir auch, ob Herr v. B[erzeviczy] Vater ist. Ich wünsche ihm viele Kinder. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1408.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczenb. 31. Januar 1809.

Tekintetes Úr!

A' Collégiumi törvényt a' mi illeti, nyilván való törvény, melly a' Magyar könyveknek a' Bibliothecából való ki adatását tiltaná, tudtomra nincs, hanem ez az régi időktől fogva szorossan observáltt szokás azon törvényekből veszi eredetét, mellyek a' Deákoknak a' magyarúl való beszéllést tiltják, valamint az is hogy az Új magyar könyveket olvasók szemmel tartatnak, mellyre elég példáink vagynak, eggy szegény ifjú nagyobb részént az által Phantasta nevet nyert! Az említett törvényeket ide zárva küldöm, hogy leg alább némelly részben legyen szerencsém a' Tekintetes Úr kivánságának eleget tenni.

Hálával tartozom a' Tekintetes Úr nemes szivének, mellynek erántam újabb jeleit mutatni méltóztatott. Én pirúlok a' nem érdemlett dicséretekért, 's örvendek hibáim fel fedeztetésén. Méltóztasson a' Tekintetes Úr el hinni, hogy bennem makacs tanitványra nem talált, mellynek jeléül bátorkodom az újra dolgozott 4 sort be mutatni.

Be nem kivánok a' vitézek
Sorjában ülni én!
Be nem kivánok a' királyi
Széken tündökleni!

Nem hízelkedem e kelletinél jobban magamnak, ha el hiszem hogy más darabjaimnak be mutatása nem fogja a' Tekintetes Úr békességes tűrését el fárasztani? — — Ezen dalban, mellyet itt be mutatni bátorkodok, az Édes már most csak épen háromszor fordul elő.

Vidéki a' Szilágynak,
Völgyek, szelíd hegyek!
Itten fedezzen a' sír
Engem ti köztetek,
Olly édes a' setét sír
A' nyugalom helye!
De édesebb sehol nincs
Oh! nincs, mint itt, sehol

Illy édes a' Madárnak
A' zöld lombok között,
Ha szél susog feléje,
'S ringatja csendesen.
Siromra a' berek majd
Hűs árnyékot bocsát,
Le dűlve fog nyugodni
Az Útas siromon,
Siromra a' tavasz majd
Űltet virágokat,
Virágokat keresnek
A' Lyánykák síromon,
'S ott majd talán dalolni
Fogják szerelmeim',
'S még eggyszer a' vidéken
Hangzik Lottim neve.
Oh Lotti! jőjj te is zöld
Síromhoz akkoron,
Hintsél virág magot rá,
De könnyeket ne ejts,
Bús életünk utánn a'
Sírdombon nyúgoszunk
'S álomban el merűlvén
El oszlunk csendesen,
Igy a' Virág kehelyben
A' harmat csepp le-húll,
'S ha fel jön a' *meleg* nap *(heves)*
El oszlik, 's nincs tovább.

El tér még talán ide eggy kis dal, melly a nyáron készűlt —

Oh Lotti! Lotti higyjed
Édes szeretni!
Hát mért kerűlöd Amor
Rózsa lánczait?
Nem messze egy patakhoz
Űltem a' minap,
A' nimfák énekeltek,
Lopva halgatám —

Mosolygva énekelték
Ámor hatalmát,
Ámornak élnek ők is
'S hordják lánczait.
Óh a' szelid kis Istent
Ki nem szeretné?
Nélküle életünket
Ki boldogítná?
Gyötrődni édesen, és
Égni édesen,
Gond nélkül sírni, láncz közt
Nem lenni rabnak,
E' sorsa annak a' ki
Ámor barátja —
Oh Lotti, Lotti higyjed
Édes szeretni!
Hát mért kerülöd Ámor
Rózsa lánczait?

Kállai alázatoson tiszteli a' Tekintetes Urat, tőle tudom, hogy Dr. Sz. Györgyi Úr egészséges, az Asszony eggy kis Ferenczet szült, a' kis leánykák himlőben feküdtek. Forró tiszteletem jelentése mellett, magamat gratiájába ajánlván, maradok

A' Tekintetes Úrnak alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

Studiosorum Togatorum lex sexta.

Cum in illos, qui sufficienti lingvae latinae peritia destituuntur, omnis et docendi et discendi labor inutilis sit, ob eamque causam ad comparandam huius linguae cognitionem et sermonis etiam promptitudinem necessario omnes adstringi oporteat: sermo hungaricus penitus interdicetur. Contrarium facientes praeter Juratum in quovis cubiculo primus inhabitator observabit et denunciabit, qui si alumni fuerint Cibo et pane; si exspectantes, pane per diem privabuntur — Paedagogi unius integrae noctis vigilia puniantur: Observator officium non faciens in deterius cubiculum detrudatur — — --

Studiosorum non Togatorum lex quarta.

Cum in illis, qui sufficienti lingvae latinae peritia destituuntur, omnis et discendi et docendi labor inutilis sit; praeterea in statu

civili linguae latinae peritia necessaria sit: sermo hungaricus studiosis omnibus non Togatis, quam inter se, quam cum Togatis interdicitur. Contra venientes si Juratis denunciati fuerint citentur, et prima vice corripiantur, secunda correptio repetatur, tertia labore nocturnae scriptionis de charta ad chartam puniantur ita, ut pensum sero vespere datum sequenti mane exhibere teneantur. Pensum hoc dictum si ad praefixum tempus describere neglexerint, illud in loco per sedem scholasticam intra collegium designando sequenti nocte describere teneantur. In casu non obtemperationis juxta legem secundam cum ipsis procedatur (excludantur).

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1409.

Szentgyörgyi Gellért — Kazinczynak.

Tekéntetes Kazinczy Ferencz Úrnak
különös tiszteletét, és idvözlését
SzentGyörgyi Gellért.

Jeles érdemű,[1] s tudományú Férjfiú! El adandó Könyveidnek Lajstromjok mellett hozzám botsátott Leveledet millyen örömmel vettem légyen, inkább képzelheted, hogy sem szavaimból értheted. — Többeknek azok közűl megszerzésekre gerjedett kedvemet nem tagadhatom; tsak azt sajnálom, hogy ennek tellyesítésében a' múlt esztendőben rajtam történt szerentsétlenség akadályt vetett. Valamelly enyves kezű Felebarátom feltörvén Iróasztalomat, Jegyző könyvemmel eggyütt hat száz forintomat ellopta, mellynek egy részét ritka Könyveidért ezen alkalmatossággal tellyes örömmel áldoztam volna. Böltsen láthatod, melly tsapás légyen ez egy ollyan emberen, kinek jövedelme jobbára az esztendei rendelt fizetésből áll. Idő kell arra, még tsak annyit is félre tehessen.

Jankovits Miklós Úr már régtől fogva Bétsben mulat; minden órán várjuk: 's ugyan ez okozta, hogy Kedves Leveledre előbb nem feleltem. Vártam tudni illik, és most is várom őtet; mivel mind kedvét, mind tehetségét illy ritkaságoknak öszvegyűjtésére tudom, és ismérem.

Salustiusomnak nyomtattatása, reménlem, Jankovits Úrnak haza jövetele után mingyárt munkába vétetik, mivel már nehány képeket

[1] Szentgyörgyi a hosszú *ő*, *ű* hangokat *ŏ*, *ŭ*-vel jelzi.

is rajzoltattam, mellyek közül Jugurtha' képét Jankovits Úr magával Bétsbe vitte, hogy a' Rézre metszővel az, és a' többiek eránt meg-eggyezhessen. Afrikának is azon részét, melly Jugurtha háborújának piatsza vala, most rajzoltatom. Még a' Munkának kiadásához, úgy szóllván, tsak készülök, még is már közel száz forintom el ment reája. Mikor fog tökélletessen el készülni, meg nem határozhatom.

Meg engeded, nem kétlem, nagy erdemű Úr, hogy Könyveidnek Lajstromjokat Jankovits Úr haza jöveteléig nálam tarthassam. Akkor újra vagy tőlem, vagy magától Jankovits Úrtól tudósitást bizonnyal várhatsz. Addig is szíves Barátságodba ajánlott, igaz, állandó Tisztelőd maradok Pesten Januáriusnak 31dikén 1809dikben.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

1410.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Den 2ten Febr. 1809. —

Ich erhalte Ihr verehrtes Schreiben, in welchem Sie mir den von dem König in Baiern erhaltenen Brief mittheilen. Ich gratuliere Ihnen herzlich zu der Ihnen so sehr verdient wiederfahrenen Ehre, denn das Werk, das der König seiner Aufmerksamkeit gewürdigt hat, ist ein sehr vortreffliches Werk. — Der Brief, den ich hier beyschliesse, war an Sie schon fertig, als Ihr Brief heute kam. Ich hatte noch dritthalb Bogen Bemerkungen über B[erzeviczy]s Schrift fertig, aber das bleibt nun weg. So wie ich das erste Kapitel mit vieler Freude las, so muss ich gestehen, dass in mir die übrigen zweye, so wie seine Aphorismen hinten, die Galle gerügt haben. Man kann über diesen Gegenstand so gar viel mit Wahrheit sagen: wozu war es also zu die heiligen Wahrheiten noch Unwahrheiten und halbe Wahrheiten zu mengen, und sich dazu den Argwohn zuziehn, dass man eine jakobinische Kappe trägt, und das weil man etc. Denn ist es den wirklich wahr, dass der Grundherr in den wider ihn geführten Klagen der Bauern *Richter* ist? ich glaube nein. Zwar präfidirt, in den diesetwegen gehaltenen sedibus Dominalibus in eigener Person oder doch in der Person, der durch ihn selbst berufenen Comitats adjurirten Beysitzern. Der Grundherr: aber die Beysitzer sind doch adjurirt, und der Bauer hat zu seinem Schirm den Fiscus Magistratualis dabey, und dieser so wie der Stuhlrichter

und Jurassor sind stets gegenwärtig. Noch nicht genug! Die hier gefällten Judicia müssen ***immer*** vors Comitat, und von dort ***immer*** vor die Statthalterei, und von dort ***immer*** nach Wien. Soll ich glauben, Herr v. B[erzeviczy], der so viel weiss, was ich erst von ihm hier lernte, dies alles nicht wisse; er, der selber Grundherr ist, und wenn er es *weiss,* und *dies* doch behauptet, was soll ich von ihm und seiner Wahrheitsliebe, seiner Apologie des tiersetat denken? Ich bin kein Barbar, kein Bauerschinder; ohne Beleidigung sey es gesagt, ich will keck wetten, dass dieser Apologist der Bauern gewiss nicht mehr geliebt von denen, die ein unglückliches Loos unter die Jurisdiktionen ihrer Mitbürger warf, wird, als ich: ich würde von diesem Gegenstand *auch frey* geschrieben haben, manches *noch in ein helleres Licht* gestellt haben, aber Unwahrheit hätte ich mir doch nicht erlaubt. Adduxere sitim tempora. Márjási István hielt in meiner Gegenwart eine Rede in Pressburg, dass es endlich Zeit wäre, die nonas et decimas den Bauern zu schenken: Ragályi István fragte 1807. auf dem Reichstag, wie lang denn die Proprietäts noch ihre proprietät durch das Blut derjenigen, die keine Haben beschützen wird? und ich sage mit Catharina: sine proprietate nulla agricultura, und mit Filangieri: dass der Charakter der weisen Regierung hierin besteht: quo fieri potest maior massa felicitatis in quo fieri potest plures portiones subdividatur: ich weiss wie Himmelschreiend es ist, dass B[erzeviczy]s Prozess wider F. K[oczok] in sedriis Civilibus erga diurna Assessor ex Cassa Domestica revidirt wird, und dass nur *der Mauth* zahlt, der Wege ***reparirt*** etc. ich weiss, wie ungerecht das ist, dass die Comitatens Magistratualen blos durch die Bauern bezahlt werden, und doch nur ein Edelmann Zutritt zum Magistrat habe. Aber warum erzählt nicht Herr von B[erzeviczy] dass der Adel 1792 den Strassenbau im ganzen Land über sich zu nehmen entschlossen war, aber es unterblieb, weil sie zwei Bedingnisse setzten. 1.) Dass die Summa, die Joseph II. hoc titulo aufs Salz warf, hiezu verwendet werde. 2.) Dass der Hof weder die hiezu erforderlichen Beamten ernenne, noch die Cassa unter seiner Direktion stehe? Warum erzählt Herr v. B[erzeviczy] nicht, dass als 1793 das elaboratum Diaetale in materia Coordinationis Comitatuum in Ujhely vorgelesen ward (es schickte dieses der Palatin jedem Comitate zu) und darin stand, dass auch nicht adeliche zu Comitatsdiensten zutritt haben sollen, inclusive ad off. Judlium ordin in Ujhely keine Stimme *dawider* sich erhob, und gegen 60 Stimmen

ein helles vivat schrieen? (Ich war gegenwärtig.) — Dass das feudal System ein gothisches Institut sey, wer weiss das nicht, dass die Zeiten sich geändert haben, dass ihre Umänderung nicht nur vom Bauernstand, sondern auch von der Regierung gewünscht wird, dass ein Professor der Staatswissenschaften solches gewiss nicht als das höchste ideal der Regierung ansieht, das alles ist nicht die Frage. Ob dadurch, dass man den Bauern und nicht Adelichen die Fähigkeit, eine propriaetaet zu erwerben, gestattete, der Kaste des Adels nichts, wenig, viel oder Alles verlöre, — (die Furcht des Adels war bei der Einführung des Urbariums auch *übertrieben;* die Zeit hat gelehrt, dass es so schrecklich als man es sich vorstellte, nicht war) — ob endlich das Vaterland durch eine ruhige, Gezwanglose, freye Revolution (also gar keine Revolution), die diese Sachen in Erwägung nähme, und umänderte, gewinnen oder verlieren würde, springt auch in die Augen. Aber ob man *das* thun soll, was Herr v. B[erzeviczy] auch hier thut, und ob man es *so* thun soll, wie er es that, das ist eine Frage, über die Sie und ich, wie ich es hoffe, uns gewiss nicht entzweyen würden. Ich las das erste Kapitel mit wahrer Freude: alles übrige fast mit Zorn, und schon die execrable Latinitaet eines socius Göttingensis! — Herr v. B[erzeviczy] macht sich, fürchte ich, ohne aller Noth, aber unter einem rauschenden hochklingenden Titel, Feinde, noch mehr Feinde als er sie hat, und wenn man es recht erwägt, vielleicht bloss aus dem Kitzel, dass er nicht wie andere zu denken scheine. Es würde mir sehr leid thun, wenn er diesetwegen büssen müsste, und dies könnte doch leicht geschehn, wenn er gleich sich zu *verschanzen* glaubt. — Adieu mein Freund! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1411.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Adsessor Úr!

Nékem különös bizodalmú drága Uram!

Igen szégyenlem, hogy a' minap hozzám küldött betses Levelére, és ajándéka' nagy kedvességek felől nem válaszolhattam: de tellyességgel nem lehetett; mivel az alatt, mikor a' Levél és ajándék könyvek hozzám érkeztek, oskolai széket tartottunk, 's felelnem tsak fél fertály időm sem volt. Az alkalmatosság, a' mint most-is tellyesség-

gel nem várakozott: méltóztasson azért a' Tekintetes Adsessor Úr, valamint az akkori válasznak elmulatását embertelenségre, úgy a' mostani Levelemnek zűrzavaros-voltát pallérozatlanságra ne magyarázni: annyival inkább, mivel a' Classisom Censuráját éppen ebben a' szempillantásban végeztem el — tele vagyok az intensio miatt zűrzavaros gondolatokkal; 's e' mellett a' legnagyobb siettséggel, minem [!] hibásan is esik írnom. Más bajaim is vagynak — Mind a' két rendbeli ajándék-könyveket vettem: igen derék és szerentsés ember volt Morhóf, hogy Munkájáért ennyi és ilj betses könyveket kaphat valaki — én megtetézve (mactatus sum) az ajándékkal: 's szerentsés lészek, ha eléggé meg köszönhetem valaha — A' Mastix-ot küldöm — a' Magyar Régiségeket vettem Pestről Institoris Úrtól igen nagy köszönettel — A Szegény *Nitsch Blumenbachoz* dictálta a' Levelet. — Mélly tisztelettel engedelmet kérvén sietve irott Levelem irásáról, örökös tisztelettel maradtam S. Patakon 2ik Febr. 1809.

A' Tekintetes Adsessor Úrnak mint igen különös bizodalmu drága Úrnak

Alázatos kész szolgája
Nagy Ferencz Profesor m. p.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1412.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Hazafiúi örvendezéssel s tisztelettel nyúlok tollamhoz, midőn ezen első Levelemet írom a Tekintetes Úrhoz, kit Literatori főérdemiért s ember szeretéséért Hazánknak Jobbai különösen tisztelnek, és betsben tartanak; én pedig régolta imádok. Mert az, hogy Anyai nyelvünk szent s kedves előttem, hogy azon kezdém futni a Literatori pállyát, a Tekintetes Úr' sok betses és szép Munkáinak Műve. Ezek' nem léte nélkűl eddig a Deák, avagy (Isten őriz) a Német nyelven hangoskodtam volna. Mind ezért a Tekíntetes Urnak adok hálákat, valamint a Nekem ajándékban küldött Magyar Régiségeket és Szívképző Regéket Magyar szivvel s literátori buzgósággal köszönöm. Amazokat tanúlva, ezeket elragadó érzékenységgel olvastam, és olvasom.

A Gyönyörű Gerlitzék elejébe, mint szeretőt vesztettem Legény,

a felvidúltság és a szép érzés' örömével buliklottam. [!] Azon Melegében százat nyomtattattam Velínre egy mostanában Budára kerűlt Német által. De a papiros' velinsége nem tetszvén, újra nyomtattatok Magam vettem Velínre. Ebbül is, amabbúl is számosb példánynyal fogok kedveskedni a Tekíntetes Úrnak, mihelyt alkalomra szert teszek.

Szemere Pálunkhoz, Barátunkhoz átküldött Notát elvivém Hartlebenhez, a ki is igen sokalván [a] könyvnek az árát, lemondott rólla. Mivel nem Tudós Palótz, se nem Hutsa irta Tündér Történetek a Tzimje. E' Német sógornak könyvárosságában *Την Ελλενικην ιδιαην* veszem észre, de nem *Τὸ αἰσθητικὸν*, Kis Istvánnak minden gondgya a Kalendáriom, a Haec Musa, Báró d'Manx és fiatal pápista felesége; a szépre igen keveset hajt. Egenbergernek, a mint mondgya, nints kész pénze. Azt tudom, hogy a múlt héten vagy Nyoltz száz forint árát ezüstben elloptak tőle. Institoris magára válalta, hanem olly feltétellel, hogy a pénzt Martzius' végén kellyen letennie. Ez iránt, szavát adta, maga is irni fog a Tekíntetes Úrhoz.

Mind ennek véghezvitelében kész örömest eljártam. Ezentúl is eljárok akárminő rám bizottaiban a Tekíntetes Úrnak. Mivel én, mint Hazafi, a Tekíntetes Úrnak mindenben szolgálattyára lennem kötelességemnek tartom. Ezen felül ama forró Tsók is, mellyet előbbi itt létében a Német Játszó Szinbe befordúlta előtt a Ts Úr rám nyomott, örök adósává tett engemet. Ezzel a' tsókkal mint tellyeshatalmú Jegykével (Bilét') bátorkodom ennek utánna a Ts Úr' Barátságára vágyakodni. A hová ha bejutandok, Nemes büszkeségű leszek, s nem fogom írígykés szemmel nézni Szemerénknek annyi Öröm repeséseit, mellyeket ő vele a Tekíntetes Urnak minden Levele éreztet.

A mi illeti a Hónapos Irásunkat vagy Amaltheánkat, Horvát István (Víg László), Szemere és én aprónként hozzá készűlünk. Ám lassan haladunk. Annál tanátsosb, mert így ízletesebbé érlelhettyük, s annak idejében a Tekíntetes Úrnak rákérésünkre leendő befolyásával fűszerezni fogjuk. —

E mellett jelentem, hogy Nagy Tiszteletű Fejér György Úr, notus probitate Palemon, egy Magyar Túdós Társaságrúl való Elméléseit, és Intézeteit kiadá illy Tzim alatt: «A jutalomra Érdemesített Értekezés Egy Magyar Tudós Társaság' Legkönnyebb 's Leghelyesebb Felállításárúl.»

A mai Magyar időhöz képest, a mint forog az, igen helyes, és a' szerző' buzgodására tekintve felséges Munkátska. Ezzel is, ha alkalom lesz, szolgálni fogok.

De hogy első Levelem kelleténél húzamosb ne lenne, berekesztem azzal a tiszta s barátságos kinyilatkoztatással, hogy én pelyheségem olta a Tekintetes Urat kedvellem, Literaturánkban tett fő érdemiért imádton imádom, egy szóval szeretem. Mindenestűl azon leszek, hogy viszont szeretessem a Tekintetes Úrtúl, kinek vagyok

Pesten Február 3dikán 1809.

Régi Igaz Tisztelője
Vitkovics Mihály mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1413.

Jankovich Miklós — Kazinczynak.

Pest 4ik Február, 1809.

Tekintetes Úr

Drága jó Uram Barátom!

Régiségeinek gyűjteménnyit, *Bibliotheca Antiquaria* Tzim alatt annál nagyobb örömmel olvastam, hogy számos darabokra akadtam, mellyek ez ideig szorgalmatosságom előtt elrejtettek. — Az eleitől végezettyéig által nézvén a Könyveknek, Kéz Irásoknak, Aláirásoknak, Képeknek 's Abroszoknak Laistromait, mind azoknak, mellyek Hazánkot érdeklik, Barátságos áron leéndő által bocsájtásához örömest hozzá állanék, ha mind az könyvekből, mind a' kéz irásokból azokat, mellyek a' Magyar Gyűjteményhez nem tartoznak, el mellőzhetném.

Igen ohajtannám ekképpen végső Szándékát Tekintetes Urnak meg tudni, melly áron tudniillik, és mely fizetés módjával az eladást megtenni kész légyen, minthogy mostanni környűlállásimra nézve, tsak két esztendő múlva Capitálisokat fizethetek, ámbátor az interest okvetetlenűl a' rendelt időn meg adni kész vagyok.

Vallyon az L. Aretinus *de vita Atila,* és *Judicium de Cometa in Urbe Hystropolitana viso eredeti é?* vagy ugyan az eredeti Irás Pataki Bibliothekaban adattatott?

Megtartom az Laistromot mind addig, még Feleletét T. Urnak meg nyerhetem, hogy részemről is az Calkulust megtehessem. És ha az könyvek meg szerzéséhez szerentsém nem lészen, emlékezet okáért leiratom, hogy az Manu *Scriptum Litteraria* között e Gyűjtemény-

nek Laistroma is helyet nyerjen. Ki szives Barátságában ajánlott maradok

Tekéntetes Urnak

Tökélletes szivű szolgája
Jankovich Miklós.

Kivűl:

Pest.

Az Urnak Tekéntetes, Ns. Nztes Kazinczy Ferencz Urnak, Több T. N. Wármegyék Érdemes Tábla Birájának tisztelettel. p. Hatvan, à Caschau vagy per Ujhely *à Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1414.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Barátom! Rumitól végre megkapám pályaírásomat, 's az vala első dolgom, hogy az általad kívánt czikkelyt néked megküldhessem.[1] Elmaradván valahol Bécsi útam alatt a' Pályaírás' magyar textusa, ezt a' németből mingyárt ezen papirosra fordítám; e' miatt van ebben olly sok igazítás. Megengedj, hogy tisztábban nem küldöm. — Nékem ma eggy szép napot csinála a' Posta: Nininek eggy gyönyörű levelét vevém. Eggy csudálást érdemlőt vettem a' mi igen kedves Miklai barátunktól is; Hummel pedig Rochefoucauldom előtt álló Praefatiódat küldé-meg correctúra végett, 's azt ígéri, hogy 3. hét múlva kész lesz vele. — Hát a' Te Tárházad mit csinál? Égek látni első darabját. Te tudod, mit várok én, mit az egész Publikum tőled. Feleségem 's tegnap 15d. holnapjába belépett angyali alakú leányom Misére mentek Bányácskára az Orosz Paphoz, 's ott ebédelnek. Én, a' ki készebb vagyok csendességben nem lenni, mint hogy tőlök távol szobában légyek, képzelheted mit dolgozhattam miolta reggel elmentek. De illyen a' szerelmes! most sincs nyugtom: ha ide haza létekben a' gyermek' táncza, lármája zavargat: most szívem ocsódik-fel minden perczentésben utánok. — Nincs boldogtalanabb ember mint a' kinek szeretett felesége 's gyermeke nincs. Ölellek, 's kedves Nődet tisztelem, két szép csemetéidet csókolom. Nem lészesz e valaha ismét atya? Géniem még is anyja emlőjét szopja. — 5. Febr. 1809.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

[1] Ez a «czikkely» nincs a levél mellett.

1415.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, Febr. 6d. 1809.

Édes barátom!

Régen félbe szakadt levelezésünk: de azért barátságunk el nem hűlt. Ezt felőled reményleni merem, magamról pedig fogadhatom. ígérhetem. Engedd hogy tudakolhassalak, mint vagy, 's kedveseid, tudnillik házadnak tagjai, mint vannak? Én és a' feleségem, 's tegnap 15dik holnapjába belépett Eugenia lyánykám, frissen vagyunk, 's barátinkat, mint eddig, szeretjük, a' jókat becsűljük, a' gonoszokat szívünkből lelkünkből útáljuk.

Szabolcs Vármegyei Fő szolgabíró 's Követ Dézsi Mihály Úr nékem a' Dietán Septembernek utolsó napjaiban azt mondotta, hogy ott vala akkor a' mi Poetából Mathematicussá 's Philosophussá lett Horváthunk is, de hogy épen akkor valahová kifordúlt. Eggy estve a' Halász kapun mentem-ki a' szállásomra, a' Rózsához, 's eggy két lépésnyire a' Landerer ott lévő kis boltjától eggy veres nadrágos, zöld mentés borzas fejű, 's ha jól említem csákós vagy kalpagos megöregedett meggörbűlt Idegen bukkana reám. Megállék 's azt kérdém magamtól, ha az nem Horváth e? De a' gúnya rajta kopottacska 's bőven varrott volt; elhitettem magammal hogy az nem ő, 's meg nem szóllítottam. Miolta ide haza vagyok, azolta kínoz az a' gondolat, hogy az csakugyan Horváth lehetett, mert húsz esztendő sok ember' szemét kivagdalta, kivált az ollyanokét, a' kik potentes sui laetique degerunt, quibusque licuit in diem dixisse: VIXIMUS! Pedig, a' mint eggy nem régi tudósításból tudom, a' mi Horváthunk nem ásta-el a' talentomot, 's a' ki két feleséget is kifárasztа, 's talán harmadikat készűl kifárasztani, az nem csuda, ha a' szűken varrt ruha helyett bugyogósba öltözik. Kérlek, tudósíts felőle, mint van, mit csinál, 's igaz e az a' hír, hogy testvéredtől elvált. Nagyon kedves volna előttem, édes barátom, ha el akarnád felejteni, ha illik e mind azt meg is írni a' mit mondhatnál, 's tudván azt, hogy mind neki mind néked szentelt barátod vagyok, 's mind kedves mind kedvetlen történeteitekben részt veszek, méltóztassál tartalék nélkül közölni velem, hogy az a' váratlan dolog mint történt, mint kezdődött, 's mint méne véghez.

Hát Szokolaid mint van? 's szeret e még engem? Eggyszerre elhallgata. Ő nékem nem Péterem, vagy inkább én nem vagyok neki

az a' mi volt — Péternek: de nagy a' gyanúm, hogy ő félénkké lett, 's talán eggy fület is kész volna leszabni, hogy elnémítsa a' gyanút. Köszöntsd nevemben, 's ajánlj barátságos emlékezetébe.

A' Dietán olly sok ismerőseimet találtam külsőjökben egészen elváltozva, hogy alig ismérhettem reájok. Illyen vala p. o. Fő Ispántok is, kit csak a' Felső Táblánál láttam. Pozsonyban nem múlattam sokáig, és így még azokhoz sem mentem-el, a' kikkel vágytam szóllani. Annál többet múlattam osztán Bécsben, úgy hogy ide haza már szedték Hegyaljai szőlőmet, mikor haza értem. Visszajövőben Soprony felé kerültem Kis miatt: de Himfyt nem láthattam, úgy értvén, hogy már Badacsonba ment.

Tájékunk soha sem volt nagyobb szükében az újságoknak. Nem tudom mit szül majd ez a' rettenetes malacia. Martiusban eleget hallunk, úgy tartom, midőn a' Haza védelmezőji síkra szállanak. Engem még ér a' koczka.

Élj szerencsésen kedves barátom! Ujra kérlek, hogy Horváth felől méltóztassál bővecskén tudósitani. — Ajánlom magamat barátságodba.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz mp.

Kivül:[1]

Tekintetes Sárközi István Urnak, Tek. Somogy Vármegye Tábla Birájának, tisztelettel Buda, Marczali, *Nagy-Bajom,* Somogy Vármegyében.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 251. sz.]

1416.

Sárközy István — Kazinczynak.

Kedves Édes Egyetlen egy Barátom!

Csak ugyan meg mutatád Te elébb mint én, hogy a' halgatás mellett se felejtesz el — De én ezt külömben is szentül hittem, mert szivemnek tükör Tábláján láttam. —

Oh be sok oka van az én el halgatásomnak — le irni, sokkal több vólna, mint minden Levelezés bé foglalhatta vólna az ólta — Egyet kettőt most említtek, a' többit máskor.

Meg irtam én Tenéked, még pedig szivembe mártott Calamussal mind azt, hogy ujjra némely kecsegtetésekre, de más nagy okból

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

is hivatalt, az az ujjra Gener. Perceptorságot vállatam fel, mind azt —! — hogy éppen akkor tájjba bé fogattatván némünémü Excessussaikért 3 Reformatus fiatal ember, kik közül egyik Rector, másik Notarius, harmadik Káplán vólt, mind a' hármon vasat pengettek Kaposvári Vármegyénk házába. — Excessusok az volt, hogy szomszédságba lakván, öszve mentek recreatióra, 's a' szőllő hegyen meg hevülvén, midőn estendén haza mentek volna, bé tértek pipázva a' már nyitva vólt, de üressen állott gyertyákkal meg világositott Pápista Templomba, és ott experiálgatván, midőn egy darab az oltáron heverő viasz gyertyát egyik közülök a' zsebjébe tett vólna, a' chorusból megszóllittya egy valaki, hogy ne vinnék el a' szentelt gyertyát, etc. etc. de ők elvitték 's etc. etc. Criminalis actio erigaltatik ellenek — 's csak gondold — itt meg a' Poëta, Mathemat., Philosophus, minthogy ott Curator, Prokatorjokká lesz, ő defendálja, és már már láttom, hogy perét elfogja veszteni. Éppen Fő Ispányunk itt lévén, hogy előtte valamit nyerhessek, előre ezen ide zárt verseket, meljeket sokkal elébb csinált eggyike emberei, u. m. Secretariussa, Fiscalissai s Házi Doctorja — Kis előtt, elébb mint remeket el dicsérvén, bé mutattattam. — De a' mit az után későbben tudtam meg, azt felelvén reá a' Gróff először, hogy lehetetlen, hogy szép vólna, mert nem érti, azután én reám mint Oedippusra járkálván, minek utánna némely magyarázatimmal hozzá mentek vólna, ismét: el-hiszi, hogy szép, de nem láthattya által etc. — haec obiter. Arra a' kérésemre, hogy nevezne ki egy józan itéletű mixta Sedriát és revidealtassa [a] szegényeknek Cassaját, hogy inter spem et metum ne lankadjanak, kivált amaz gyenge Complexiojú és igen érzékeny vers iró, kinek maga kezével irott instantiaját szóbeli jelentésem mellett presentáltam — az volt a' felelet, minthogy most juristitium van, Ordo Juris amnestiam in nullius favorem, etc., tehát nem lehet.

Csak el gondolhatod, Lelkem, mitsodás érzést okozott ez én bennem! — És akkor irtam néked iljen forma, vagy talám hosszabb levelet, mint ez, gondolom, lessz — 's a' verseket is hozzá irattam — de el nem küldöttem, még nem is vólt titulálva, várván még kimenetelét ezen Dolognak. — És interimaliter vagy is pausa képpen ezt irtam — bár csak nékünk egy Captalanunk vagy Archívumunk vólna, meljbe az iljeseket a' leg nagyob lelki esmeret alatt, a' leg elevenebb szinekkel le irván, depositálhatnánk és a' késő maradéknak hátra hagyhatnánk, hogy ha ne talántán az eddig csak 10 Thomusból álló Annales der Leidenden Menschheit Continualtathatna, ahoz kész

materialék gyüjtetődjenek. — Meljbe semmi vétkes dolog nem vólna — mert néha a' környűl állások változtatyák a' Dolgot rosszabbá, mint feküdt — 's több efféléket írtam. Azomba ezen Levelemet ugy el tettem, hogy mikor continualni akartam, minden irásimat 's conservatoriumaimat öszve keresvén, se találtam — ugy tetszett pedig, hogy csak azt kell el-küldenem — Ez tehát az egyik oka késedelmemnek. De, Lelkem, ezt az okot nagyobbá teszi az: hogy ki mondatván szegény Rabokra a Sententia, midőn szegény Kováts Jósef meg értette, hogy ő 3 Esztendeig szenved (meljből a' die incaptivationis már egyet el töltött), szíve fájdalmába lassú hideglelésbe, fonynyadásba esett és circiter 6 hétre nékem kimondhatatlan szomorúságomra meg hólt — meljet még most is sűrű köny hullatások közt tudok meg írni. — És mivel én is kénteleníttetem pihenni, és másról írhatnék — Olvasd Te is addig az ő verseit. 'S gondold, hogy az éppen a' Te képedre és hasonlatosságodra formált Kedves Lélektől származott. — fájdalom!!!

Meg holt tehát Kováts Jósef, és én Csapodi Vice Ispánnak engedelméből a' Vármegye Udvara közepére ki tétetvén feketével bé vont és 12 szövétnekkel körül vétetett Koporsóját, egy jó Praedikatorral el predikaltattam, és két vagy 3 mester emberi Czéhekkel 's egynehány praedikator és mesterekből álló harmonica énekléssel el temettettem. Nyugodjon csendesen szegény! Egyike 2 Esztendeit ki töltvén, ki szabadúlt. Még egyikőjök siránkozik Esztendeig — és csak akkor — élledez, mikor oda bent vagyok 's cancellariámba irattatok vélle. — — Tehát már most

Ádám. — Ádám, csak Ádámnak késő Unokája. 1. Mos. 3, 22. — és azt tartya, a' mit Louis B. felől irnak a' Saint Cloudi Levelek: T. 1. p. 169. avval a' külömbséggel, hogy az Unehelische Kinder, ez pedig kegyesseket, als er Jahre zählt. — Sunt verba authoris ibi scripta, per hunc prolata. Nem egyszer hallottam — De'j szen. Ez nem nagy portéka vólna — 's ne félne a' meg kövezéstől — — Hanem, nem azért akaszttyák fel a' Tolvajt, hogy ellopja a' Lovat, hanem hogy jól el nem tudta dugni — vagy rejteni.

Ő neki első Felesége is Atyámfia vólt, második is, azért interessatusnak mondhatna valaki. De valóba csak ugy veszem, mintha leg kissebb nexus se vólna közöttünk, 's nem is Testvérem, mint gondoltad, hanem azzal az Ötsémmel Testvér, ki Nagy Váradon Camer. Praefectus. — Az Atyok vólt Testvér az én Atyámmal.

A' Húgom Ábrázatra nem olyan kellemetes, mint az első vólt

de termete felette szép, és tiszta életet kedvellő. 'S mint többnyire az iljenek szoktak, egy keveset Zelotipalo — De a' melyet inkább el-szenvedhetni az illyesektől, mint a' rosz vagy ki rúgósoktól — És Ádok annyival jobban tartózkodhatott vólna, mert esmérte mind Felesége természetét, mind magáét. És jól tudta azt is, hogy méltán utánna vigyáz az Asszony, mivel az a' személj, kiről Frater István Frater-ünk mondhatna többet, akkor is, mikor a' Húgomat elvette. Házánál vólt, és maga meg magyarázta néki, hogy az ki lett légyen. No már — — még is egy nehány, circiter 3 Esztendeje, hogy egy Praedikator leányát a' maga Tractusából, a' Házhoz viszen, és a' Húgommal ki mondhatatlanul meg szerettette, ugy hogy ez ugy nézte. mint pajtásnéját 's mint Atyafiát mind addig, mig vélle osztályosnak lenni is, még pedig cum maxima sui defraudatione nem tapasztalta. Ekkor kotsira tette 's haza küldötte, még semmi nagy lármát nem tévén, csak hogy a' Leánynak perse meg mondta a' mondókáját — Hanem mikor még tovább is azt tapasztalná, hogy az Ura nagyon Apprehendalta a Dolgot és hogy máig is oda járna — Diaetára fel hordozná — hol egy heljen hol más heljen tartogattatná — (melyről más levelembe ha kivánod, specificebb 's többet irhatok), bizonyos Contractusra lépvén egymással, nem Divortiali Processu, hanem csak amúgy el-váltak egymástól, a' Házat hozzá való kert és rétecskével ad dies vitae usque meg tartván magának, a' Jószágot mivel már elébb Captalamba bé vallotta, néki hagyván és inscribalván 11 ezer forintokba, ezt effective neki le fizette és ennek interesseből él a' Húgom 's egymástól, mindenike közt egy ház lévén, külön laknak. — A' mint hallom pedig, a' Húgom Veszprémbe fog menni lakni. — Házasságról még eggyik se gondolkozik, nem is lehet ilj formán —

Qvod bene notandum: a' Neutralis személyt Kazinczi Clarinak hivják — —

Még Ádok-is két esztendeig, mint mondja, én is eggyig bele esünk az insurrectio kötelességébe — Majd talám jobban fel húzza a' nadrágot. —

Hát van megint egy Eugenia, mint Tinektek, mind az én Kazmérem vigasztalására. — Tarcsa meg az Isten! Szivemből kivánom. — De hát férfi Gyermeket nem szeretsz, vagy nem tudsz' e csinálni? Hát nem olvastad e valaha azt a' könyvet, meljnek titulussa: Die völlig Endekte Natur. Ha meg vólna, mindjárt el-küldeném; De el lopták tőllem és most nem lehet kapni sehol. Próbáltam már Pesten is. Pedig olj igaz, mint 2×2=4. Már én többeket is meg tanitottam

a' szerint: nevezetesen Chernel György Sógoromat, egy részint férfi ágra regulázott Jószágot birván, már 3 leánya után — 's mindjárt le jött hozzám köszönni, ugy adván elől Feleségemnek ide haza nem létembe a' Dolgot, hogy ketten csináltuk — Ha szereted hasznát venni, járj utánna, talám kapsz valahol. Nevetséges a' Doctorok előtt, de bizony igaz. Zichi Jósef kamarásunknak is (ki a' mult Diaetán 10 ftot ajánlott a' Ludovicára), abból lett fia — és nem igaz ám így s itt az: non est volentis neque currentis etc., ha Ekk vallását nem tartjuk is egészlen, hogy minden aus Naturlichen Ursachen lessz és lett. — Ha pedig éppen nem kaphatnál, és kell, írd meg, ha pokolba lessz is, fel keresem számodra.

Szokolaÿ most Ord. Fiscus, és csak fontold meg, egyszersmind Archivarius — Ezt és iljeket tesz Széchenyi — 's osztán neheztelli, ha a Statusok ki kelnek Tettei ellen. Talám erről is csak halhattál valamit.

Kitsoda az a' Kis Sopronyba, ki miatt arra kerültél? Talám csak nem Kis Doctor, ki az egésség tárgyazó Cathechismust írta. Pfúj. —

Itt már nagyon marschiroznak a' Katonák. 6 Battaillon Gräntzer most van itt a vármegyén által útba Keszthely felé. — Az Ott-Huszárok már ki mentek, még az itt fekvő Csartorinszki nem kapott Ordelt, de minden Órán várja. — Szeress addig is, mig az insurectio öszve vezérel — De a' melj az én hitem szerint soha fel nem áll. — igaz híved

Sárközi István mpr.

Feleségem 's gyermekeim egésségesen mentek el Szala Vármegyébe Badacsonhoz közelre.

Eszéken (Essegg) minden istállók conscribáltattak, és a' Lakosok aviziroztattak, hogy a' ki gondolja hogy az ostromot ki nem álhattya, mennyen ki: a' többi $1/_2$ esztendőre proviantirozva legyen. — Nem lehet érteni — sem azt, hogy a' Banatusi Verpflegs-amt $\frac{K}{30}$ emberre tart készen eledelt — Pedig ez mind olyan igaz, mint a' napfény. — Ugyan, Lelkem, magyarázd meg nékem, hol van az a' Szép halom? mi az utolsó Posta? és hová tegyem Kerekes vagy Görög mappáján és van é jobb mappája Zemplénnek?

[Kelet és hely nélkül.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1417.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Mein theurer Freund!

Eben habe ich einen Gast, der mir die 2 Bände Aurora und die Blätter des Morgenblatts nach Kaschau nehmen kann und will. Ich schicke sie also ohne einen langen Brief. Nur bitte ich Sie, weder die Aurora noch die Blätter des Morgenblattes einem andern auszuleihen; ich möchte das schöne auf velin gedruckte exemplar der Aurora nicht beschmutzt und eingebogen zurückerhalten und mancher Leser hat die Unart, Bücher nicht zu schonen.

Auch setze ich Ihnen Ihre Predigt her und die Copie des Briefes an B[erzeviczy], die ich für mich aufhob. Ich bitte mir darüber Ihr Urtheil frey zu sagen, dem Herrn v. B[erzeviczy] den Puls zu tätiren, wie er den Brief angenommen habe, und mir dann das, was Freundschaft und Rechtschaffenheit nicht verbiethet zu erzählen. — Leben Sie wohl. Széphalom d. 10. febr. 1809.

Den Mithridates und das andre Buch will ich jetzt nicht beyschliessen, das Paket ist ohnehin ziemlich gross.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1418.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 13dik Febr. 1809.

Tisztelt Kedves Barátom!

Igéretem teljesitéseül küldöm ide zárva[1] azon Beszédemet, meljet közelebbi generalis Congregatioján ezen Kraszna Vármegyének el mondottam. Ebbül értheted, Hazafi indulatim minő elszánásra gerjesztenek éngemet.

Tőkés megküldé Nékem azon Nagy és becses Szencséget, a Way Jósef képét, nem győzök benne gyönyörködni, és ugyan nagyon le köteleztél ezen Barátcságoddal. Bár csak valaki aszt a Módit kezdenné, hogy meljén Medaillont hordozzon, miljen örömest függesztenéni esztet Szivem felé!

[1] Nincs a levél mellett.

Tegnap Zilahon Wesselényi fényes Inneppel ülte meg a Császár születése napját. Én jelen nem lehettem: mivel az Anyám valamelj terhes Catharusba volt. A lovas, és gyalog fegyveres Nemesség parederozot, a gyalogság az Isteni tisztelet alatt az ottan Comandoba lévő B. Splényi Regementyibül való katonasággal tüzelt, ezután Wesselényi a fejedelmi szürke Armidorjára ülvén, a mint hallom, igen szép Beszédet mondott a fegyveres Nemesség frontya előtt. Képzelheted Barátom: miljen érzékenyitő Scena lehetet az alacson puhaság csábitó karjai közül magát ki feitet és fegyverbe öltözött Nemes Sereg előtt Wesselényit egy Armidoron Beszélni látni. — Ugy volt előb a végzés, hogy a' Splényi katonái a Nemes Gyalogsághoz schlieszoljanak, és a Nemessek Majorjának Comandojára eggyütt tüzeljenek — de mivel a comandirozás Magyarul megyen, e meg nem eshetet, erre Tőkésnek aszt a megjegyzést irtam: Hogy jól esett eggyütt nem tüzelések, mert a Magyar Nemes ember fejedelmét születet, nem fizetet kötelességbül szereti és tiszteli. —

Barátom! Nékem a fő Studiumom ugyan a Természet, de Lélek szépsége nélkül lehet é természetet, és annak gyönyörű titkait ismerni? És a Lelket nem nemesiti, nem szépiti é a Természetnek valóságos ismerete? — Igen is, gyönyörködöm én Göthébe, még pedig érezve gyönyörködöm; Schiller legszebb darabjai rég el bájoltak, Göthe pedig imádójává tett — Feleségem egész el ragadtatással olvassa és a *Frühling* ki választot kedves darabja; én pedig hálákat adok az Egeknek, hogy olj házas társat adtak, kit a Göthe Frühlingje ennyire meg érzékenyit.

Köszönöm, Édes Barátom, hogy a Berlini irás el készitésére kész vagy. Heljesnek találom meg jegyzésedet, és éppen mai Postával megyen Levelem Berlinbe Wildenowhoz, meljbe e tárgyba kérdést tettem elibe. Miheljt válasszát vészem, közlöm veled.

Meg engedgy Barátom, hogy még eggyszer és leg utoljára szóllok ordos gyengeségemrül. Meg vallom, és gyónom Néked, hogy az, a mi az emberbe gyengeség, soha ugy és annyira lábomrul le nem eitet, mind a mikor eszt magamnak meg kértem, de egyszersmint légy meg győződve a felől is, hogy a miért cselekedtem, nem kis Lélek rugójának volt ösztönözése — hiba volt tőllem előb, előtted ki nem nyilatkoztatni magamot, de már meg lévén, férfiason kell magamot viselnem, és azon igyekeznem, hogy magam tiszteletessé tégyem: mert viselvén már asztot, letenni sok és fontos okokbul igen illetlennek, sőt nem is tartom tanácsosnak. — Bibliothecamba vagyon

eggy régi könyv, melj de Equitibus Auratis külön és de Comitibus Palatinis megint külön és igen szépen ir. Nékem az eques auratusság, ezen czímmel adattatván, azon Historicus szerint a régi időbe ez igen szép czimnek tartatott, hogy idő foljtával ez valamennyire fénnyit vesztette, azért érdeme nem kissebülhetet, és csak azok viselhetik fény nélkül, a kik érdem nélkül valók, mert igazat szólva, minden féle Ordo rég el vesztette már eredeti fénnyit. Ezekhez képest nem egész meg fontolással tett lépésemet reméllem jóvá tészi azon fel tételem, meljet most teljesedésbe kivánok venni. De hogy ezt önként le tégyem, igen fontos okokbul nem cselekedhetem. És errül már többet nem szóllok.

Feleségem tisztel, Grófnéd kezeit csókolom, Geniet csókolom és vagyok tisztelő hived

Cserey Farkas mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1419.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Berzsenyi Dánielnek Kazinczy Ferencz
tiszteletét 's szíves baráti idvezletét.

Tisztelt, igen nagy becsű barátom! A' magyar Irók lerázták azt az eltűrhetetlen nyűgöt, hogy midőn egymással papiroson szóllanak, titulázgassák egymást, melly nálunk annál szenvedhetetlenebb vala, mivel nyelvünk nem bír a Sie- s Vous-val. Kövessd Te is ezeknek példáját, 's írj nékem az ostobaság századjainak nevetséges szüleménye nélkül. Én Téged annyira szeretlek, becsűllek, tisztellek, hogy ez a' biztos tónus nékem kedvesebb lesz sokkal Tőled, mint ha az egész világnak Excellentziájit 's Hoheitjait 's Durchlauchtjait reám lehetne is vesztegetned.

Eddig verseidnek csomója kezedben lészen. Ott lelted azt a' mit tőlem utolsó leveledben kívánsz. Szólljunk itt, lelkeinknek közelítése végett, azon két kedves tárgy felől, a' mellyet leveledben vettél-fel festésűl: az atyai 's férjfi örömöket 's házi boldogságot — és a' haza szent szeretetét.

Remetének, Diogenesnek nevezed magadat. De ez a' kedves Remete nem az Anyaszentegyház' Istenségeinek Papja, hanem azok-

nak, a' kik hozzánk Hellászból jöttek által; de ez a' kedves Diogenes neveti ugyan a' miket a' világ' bölcsei, magokat 's hazájokat vesztve, mindenek felett keresnek — a' titulust, hívatalt, keresztet, pénzt: de sem czondrában nem jár, sem azt nem hiszi, hogy a' mi természetes, az szép is; sőt azt tartja nem szépnek, a' mi a' község' izlésétől külömböz. Így, kedves barátom, eggy hiten vagyunk, mert ezek az érzések az én lelkemnek is saját érzései: — csak hogy az én hajaim már felében megőszűltek, 's ez és a' 2387 napi szenvedés megtanított, hogy a' béhozott nem ártalmas bolondságokat respectáljam. Nem általlom megvallani, hogy e' részben most nem egészen úgy gondolkozom mint valaha; egykor a' háromszögű kalapról Kálvinusi tűzzel leszakasztottam volna azt a' gombot, a' minek ott semmi haszna: most ha ott nem volna is, oda tétetném míg minden hord ott ollyat, mert nem árt ott létele, 's kicsinységekben 's haszontalanságokban akarni magamat megkülömböztetnem, vagy *kevélység,* vagy a' legszelídebb nevezettel is, csak *éretlenség.* Sem eggyik sem másik nem illik eszes emberhez. A' Grófság, Consiliáriusság, keresztthordás (de nem a' metaphorai), Cameráriusi kolcs és rojt 's Excellentz titulus jóvá nem teszi az embert, de rosszá sem — hanemha külömben is az volna (tudom mit lehetne reá sóhajtva mondanod): és így ha sokkal többen volnának az azok mint nem azok, és ha tőlem azt állapotom megkivánná, 's erszényem megengedné, sorba meg adatnám őket magamnak. De, hidd-el, a' mint felakasztanám mentém zsebje mellé azt a' csecse-becse rojtocskát, 's mellyemre azt a' tarka szép pántlikát, mingyárt el is felejteném hogy ott fityeg, 's az érdemet érdemnek néznném, ha ollyannal nem jönne is elömbe. Hogy az afféle az embert *rabbá* teszi, az igaz; az is igaz, hogy a *rabság* az embert megalacsonyítja 's rosszá teszi. De vannak példák, hogy *nem mindég;* 's én azt hiszem, hogy ezeknek fognék állani számokban, nem amazoknak.

Férji 's atyai boldogságaid nékem is boldogságaim. Nékem a' jutalmazni szerető ég eggy angyali lelkű asszonyban adta-meg a' bért, a' ki nékem annál becsesebb, mivel az idegen meg fogná ugyan szeretni első tekintettel, de nem keresné benne azt a' cultúrát, a' mellyet kapott; olly annyira ellensége minden *affektátiónak,* a' mi mostani asszonyaink' közönséges vétkeknek 's férjeink közönséges *poklának.* Ő feleség, anya, még pedig szoptató-anya, 's házi-asszony; csirkéjiben gyönyörködik, nem a' kártyában, mellyet velem együtt nem is ismér, 's itthon szeret ülni, nem másutt futkosni. A' Bécsi franczia klastromban neveltetvén, hol két Tántja, a' két Comtesse

Rogendorff, apáczák, francziáúl tökélletesen beszéll, 's most, midőn gyermekét emlőjétől akarván elválasztani, Kázmérba ment-által, Schillert 's Goethét magával vitte: de ő nem tölti életét olvasásban, melly nékem, a' ki mindég olvasok, képzelheted melly szerencse! Én őtet elvehettem volna bátran, ha csak szobaleány volt volna is. Termetes mellye, keze, lába, gyönyörű volt szintén az irígységig: képe bizarr, de nékem kedves, igen kedves. Magyarúl, németűl, francziáúl 's tótúl beszéll; nincs benne semmi szesz; az az ajándéka van, hogy mindentől szerettetik; szíve a' Schöngeisterey affectátiója nélkűl a' vesztegetésig jó; Véled eggy esztendőben született (19. Febr.), én pedig már csak 27d. 8berig tartozom insurgenskedni. Vedd öszve mind ezt 's mondd-el, lehetett e jobb osztályrészem? 51dik holnapját élem házasságomnak: de még elmondhatom, a' mit I. Károly izent a' hóhérpolczról a' feleségének, hogy csak kívánsággal sem szegte-meg hitét 's férji kötelességét. — A lyánkám, Eugenia — a' ***Generalis Vay Miklós keresztgyermeke,*** eggy szép, egésséges, jó indúlatokat 's tehetségeket mutató gyerek.

Ezeknek társaságokban 's könyves szobámban, hol Poetákat 's festést 's képeket lelek bővségben, megszállhatna e az az őrűltség, hogy sokat forogjak kivűl házamon? Újhely, hol Zemplény gyűléseket tart, három fertály hozzám. Oda bémegyek, 's néha keveset, de bátran szóllok is. De ebéd után már jövök haza, 's a' harmadik nap itthon űlök. Haec est vita solutorum misera ambitione, gravique! —

Miben állítom én a' hazafiúságot, tudnád, ha, mint Kis, olvastad volna pályaírásomat, mellyet B. Prónay László Excell. parancsolatja nélkűl írni nem fogtam volna a' Tübingi kérdésekre. Csak nemzetiségünk álljon szentűl, a' többin nem sokat töródöm. Épen most vagyok eggy kis harczban eggy ifjúságom'-barátjával, Berzeviczy Gergely Urral, ki a' te felekezetednek a' Kárpát körűl Templomi 's Iskolai Elöljárója 's Göttingi Társ. Ha ezt a' pert említem, megérted. — Ő ez idén (1808) nyomtattata eggy munkát über den Welthandel. A *leghidegebb vérrel a' világon,* 's még mintegy *óhajtva,* azt prophetizálja, hogy Austriacusok leszünk elébb-utóbb, 's akkor oztán lesz Commerciumunk. Gyönyörű jutalom érette. Nevetségesnek festi a' török politikát, melly nem halad az idő' lelke szerént, 's mindég eggy lábon akar maradni. — Emlékeztettem mi történt a' Klopstock ódájival. — Már Göschennél nyomtattattak, midőn Klopstock Göschennek ír, hogy a' mi jó Theresiánk' halálára írt ódát hagyja-ki, mert későn emlékezék, hogy Lengyel-ország általa is töröltetett-el. Az óda ki

vala már nyomtatva; és igy ezt a' mit itt mondék, Klopstock hátúl beszélli el a' könyvben. Berzeviczy nem látatik tudni, hogy eggy nemzet' eltörlése *politikai gyilkosság*, 's erről tehát őtet igyekeztem meggyőzni. Rendes az, hogy B[erzeviczy]nek mind eggy, akár magyar légyen, akár német, vagy inkább oesterreicher, csak pénze legyen. Gondolkozhatik e így az emelt lélek? Cátó és Brutus megölték magokat azt látván, hogy hazájok oda van. A' melly Nemzet Berzeviczyekből áll, szül e az annyi és olly virtust, mint Athena, Lacedaemon és Róma? — Ugyan ő eggy más könyvet is nyomtattata de indole et conditione rusticorum in Hungaria. Titkon jöve ki a könyv. A' parasztok' nyomorúságait festi szertelen szinekkel. Miért *szertelennel*, holott a' *szeres* is elég volt a' szép czélra? azért e, hogy a' barbarus földes-Úr megmakacsítsa magát és azt mondhassa, hogy az, a' kiket collective misera plebsnek nevez még a' barbarus földes-Úr is, nincs olly nyomorúlt állapotban, mint a' hogy azt B. festette? Nékem lelkem és erszényem tiszta a' paraszt sorsban szenvedő embertársam' izzadságától 's pénzétől, az én kezemet csak azért nyálazza-meg a' tót, mert e' nélkül nem tud köszönni mikor hozzám belép, 's kevélységnek nézné ha azt nem engedném, 's feleségem patikából vett szerekkel, étellel, itallal ápolja a' házaiknál felkeresett betegeket, 's mellyét paraszt gyermek is szitta eggy esetben; én tehát barbarus nem vagyok: de megirtam Berzeviczynek, hogy eggy megalázott nemzetet úgy festeni igazságtalanúl, hogy irígyei nevessék, gyűlöljék, színt úgy barbaries, mint a' parasztot földes-úri módra nyúzni. *Igazsággal* még többet lehetett volna mondani mint B. mondott: de azt is *kellett* volna mondani, hogy *ezek* miért vannak még a' XIX. században is *így*. — Illyenek a' mi új-frizúrájú emberkéink, édes barátom. Én nem szeretem a' vad bajúszú régi embereinket: de ezeket a' külső kaptára vert emberkéket sem szeretem. Az igazság közben áll, est medium vitiorum et utrinque reductum.

Mit ítélsz te Európának változásairól, óhajtanám tudni, de azt nem kérdem 's nem várom. Haszon nélkül olvas újságot, a' ki nem combinál, nem tanúl *abból a' mit olvas és tulajdon magától*. A' ki nem úgy gondolkodik mint mások, azt keresztre feszítik 's bürköt adnak neki inni. De szent meggyőződés nélkül igaznak semmit nem szabad venni, akárki mondja bár. Ennek a' mi most parancsolt katonáskodásunknak igen nagy és szép haszna lehet. Adja Isten, hogy a' Király és ország mindég és mindenekben ugyanazon eggy czél felé

15*

törekedjenek, mért nékem az szent hitem, hogy csak úgy lehetünk boldogok. Ezen a' Diétán, valamint a' tavalyin 's előbbieken is, megmutattuk tántoríthatatlan hűségünket, bízodalmunkat az Uralkodóhoz, 's midőn Octóberben feljött Bécsbe a' híre, mit tevénk a' Ludovicea' dolgában, azok az Austriacusok, a' kik meg szokták mindég becsmelleni a' mit teszünk, tisztelettel szóllának felőlünk előttem 's mintegy álmélkodva. Elég jelenségei, hogy mi nem vagyunk ellenkezők, a' mivel a' külföld vádol.

Gyermekemnek rossz éjjele volt tegnap; most csendesen alszik harmad fél óra olta, csak a' szomjúság által ébresztetvén-fel két ízben. Melly szent érzések ezek az atyaiak: de mint fűzte öszve a' természet az örömet a' keserűséggel! Ez a' rettegés, ez a' gond! — Soha még én mélyebben ható mérget nem ismertem, mint midőn Iphigeniem, esztendőt 's tíz napot élvén, meghala. Óhajtom, hogy azt ne ismérd, 's óhajtom, hogy maradékod szaporább legyen az Ábraháménál: de ne galádolódhassék-el soha úgy mint az azé. A' te lelked firól fira általmégyen mindenikébe, 's úgy, reméllem, a' Berzeviczyek mást fognak írhatni és másként.

Szemerének tegnap vettem levelét. Ők eggy periodicus munkát készítenek Pesten. Örvendek annak. Írj mihelytt tőle kezedben lesznek verseid, 's igyekezzél minél elébb nyomtattatni. — Élj szerencsésen, kedves barátom. Leveled, reménylem azt, várom, kérem 's megkívánom, engem t é-zni fog. — Széphalom, Febr. 14d. 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

1420.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Ki terítenék a' bőrömet, ha még ollyan tíz hetet kellene által rabotolnom, mint a' minémüt közelebb által éltem: mellyről való rövid számadásom szolgáljon tartozott kötelességem halasztásának igaz mentségéül.

Katalin napját követett éjtszakánn az én kedves kis feleségem bindband fejébe egy kis fiatskával örvendeztetett meg, kinn édes annya' az ő lételének kezdetitől fogva történt sok keserveinek, törődéseinek és erőtelenségének egyéb nyoma ennél nem vólt, hogy több testvéreinél termetire nézve kissebb vólt, de külömbenn eleven, szo-

pos, és egésséges. *Ferentznek* neveztük mind a' névnek magábann is kedves voltára, mind egy pár Betses Barátim emlékezetinek mindennapi tisztelettel való meg újítására nézve; egygyik köztűlök igen idejénn el ragadtatott, a' másik él, de távol tőlünk! kit kérek hogy ezen sorokat fávorral olvasván, a' kis Insurgenst szüléivel egygyütt szeretni meg ne szűnjön. Az illyenkori két első hetek éjtszakái bölltsen tudod, hogy betű szerint vigiliáknak vagynak szentelve, kivált mi körűlünk, kik tulajdon szemeinkel látni és kedveseink körűl szolgálni magunk kivánunk. Ezen tsak hamar által menvén, és a' félelmes öröm a' nyughatatlanságot kedvessé tévén, ezen tekintetben hamar meg nyúgodtunk.

Hanem kevés idő múlva, mind a' tudományos vélekedésekre, mind az erköltsi hajlandóságokra nézve velem egygyező kedves Barátom és Collegám Doktor Zilahi Sámuel Űr egygy igen veszedelmes és terhes forró nyavalyába esvén, úgy meg sokasodott a' bajom, hogy nem tsak naponként a' fel kelő nappal indúlván, soha a' lemenővel haza nem érhettem, hanem még azzal is ritkán ditsekedhettem, hogy három éjtszakánn egymás után a' leg sivatagabb fergeteges időkbe ne kellett vólna a' városnak leg távolabb való részeire is gyalogolnom. Estvéimet, nagy el lankadásaim mellett is, többnyire hívatalbeli irkálás foglalta el, sokszor tsak az ujság el olvasására napokig rá nem értem, a' theátrumnak 19-ik hete, miólta felé sem mehettem, 's a' t. És mind ennyi erőlködéseim mellett, vagynak bizonyos magok előtt nagy érdemű és a' Világ kerekségit a' magok Énjéből, mint egy közép pontból mérni szokott Urak és Asszonyságok, kik, hogy órákig a' Publicumot és a' Nouvelles du jourokat velek nem recenseálgatom, azzal méltóztatnak vádolni, hogy ki sem beszéllhetik előttem magokat 's nyavalyájokat. Mások azt nehezteltik, hogy falura hozzájok nem mehetek, ezt vetvén okúl, hogy az ide valók kapnak más doktort is: de kettőnn áll a' vásár, és nem úgy van az orvoslás állapotja, mint a' jó predikátzió, hogy a' két esztendős Deákotska szájából is meg halgatja örömest az ember: sok függ a' beteg bizodalmától.

Közbajaim a' házam népire is ki terjedtek, a' mennyiben a' Veres himlő epidemiája 13 hetektől fogva uralkodván, a' nálunk lakó nagyobb Borbély Űrfi, és annak jó akaratjából a' leánykáim is belőle bőséges részt vettek; Lisika kivált a' szaggató erős hurut, hányás, forróság, és fantazírozás mellett a' hallását is el vesztette, és erőre is sokkal későbben jöhetett Zsuzsikánál. Az ezekkel való bajoskodást

igen nevelte az, hogy épen akkor hámló és igen gyenge fiatskámat a' contágiumtól meg kivánván menteni, contumatziát kellett fel állitanom, t. i. az annyokat és a' Német leányt három hétig ezekhez közel nem botsátottam; ezeket hasonlóképen, már mikor fel kezdettek is járni, az annyok szobájából ki tiltottam. Melly fáradságos vigyázásnak tzélját annyiba el is értem, hogy a' kis fijamra ez úttal el nem ragadott.

Térek immár betses leveledre. Annak olvasása bennem sok szép és örvendetes érzéseket 's vissza emlékezéseket gerjesztett. Mind egygyig igen kedvesek abban való tudósitásaid, tsak a' Journálok dolga inditott bennem sajnálkozást, szemérmet és bánatot. Én kedves Barátom fel sem tettem, hogy önkéntvaló és tulajdon hajlandóságodból vévén azokat kezemhez, el felejthessed nálam való léteket: és valamint ezt igen sajnálom, úgy igért de nem vett Magyar munkáidnak kezemhez való jutását igen óhajtom. Ha meg bántásnak nem veszed, arról is bátorkodom tudakozódni, kapható é, és melyik könyvárosnál az epithalamiumotok a' mellette lévő rajzolattal? Ezt is tsak más jó akaratjából láttam, pedig kötelességem nála nélkül el nem lenni.

Nem tudom a' kis Aristipp hol vette a' kantsal szemet, pedig az attyának hozzá foghatatlan szépségű szemei vóltak, az annya is egyenes nézésű. Talám a' dajkától? Én ugyan a' Dajka vizsgáláskor tekintetbe szoktam ezt is mindenkor venni. Egygy olly' húrt penditettél meg kedvesem! a' Boldogúlt Drága Barátunk özvegyéről, mellyet baráti szívességedhez való bizodalomból merek bizgatni. Irod, t. i. hogy ditsekszik is, panaszolkodik is. Németh Lászlóval örökös oka van ditsekednie, de ezt szabad legyen kérdeznem, hogy mit panaszol? Nem azt é hogy szegény sorsban hagyta? Ezt én azért kérdem, hogy én a' boldogúlt barátom kezihez szállítottam 1804benn a' munkátskámból 100 nyomtatványt, mellyeknek kézhez menetelek kétségen kivűl van, és tsalhatatlanúl be is tudnám bizonyitani. Hogy azoknak nagyobb része el kőlt, bizonysága az, hogy az Özvegy Győrből valo el költözése előtt talám tsak 14 nyomtatványt adott által a' feleségem testvérjének a' boldogúlt férjénél maradt néhány más könyveimmel edjütt. Én ezeknek árábann egy krajtzárt sem láttam soha: az özvegy azt állítja, hogy a' férjének minden irásai között semmi jegyzés nintsen sohol rólok; melly előttem képzelhetetlen, esmérvén Némethnek a' Mikrológiáig való accurátioját. Irtam én e' felől az Özvegynek a' leg kémélllőbb finessel; 's halgat másfél esztendőtől

fogva. Ha, Barátom! szegénységit és el hagyattatását panaszolta előtted, úgy a' Barátom hamvai eránt való tiszteletből soha én ezt többé elő nem hozom; 's már nem is írok addig Sopronba, míg ezen pontra feleletedet nem veszem.

Tisztelem a' M. Grófnét és Drága Szüléit Ő Nagyságokat, feleségemmel egygyütt alázatosan, gyermekeim kéz tsókolását jelentem és maradok

Debretzenben Febr. 14én 1809.

tisztelő hív barátod
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1421.

Kis János — Kazinczynak.

Soprony, Febr. 15dikén 1809.

Nagy Érdemű Drága Barátom!

Tárházunk igen szíveden van; nekem is. Legelőszer hát arról. Valamit tárgyai eránt írsz, azt tsak nem a' szívemből irtad-ki. Az Aurorából kiirt Praefatiót is előkerestem szent ereklyék gyanánt eltett leveleid közzűl; hanem az epilogust elfelejtetted leírni, pedig arról is emlékezel. — Úgy tselekszem, a' mint mondod, 's semmi bizonyos határokat előre nem szabok-ki; ha lehet, rosszat semmit fel nem veszek; a' felvételben 's elrendelésben én leszek a' biró, úgy mindazonáltal, hogy minden tanátsot örömest meghallgatok, sőt társaimét ki is kérem 's a' t. Eleintén időt sem határozok-meg; de ha lehet, minden fertályban egy darabotskát fogok kiadni. — Egyedűl egy törvényszabóm van — a' könyváros Hartleben; mert, a' mint már úgy tetszik írtam, ő fogja nyomtattatni 's a' maga hasznára árúlni. Verleger nélkűl még most nem bátorkodtam hozzá fogni. Hartleben leginkább azt kivánta, hogy vagy azt a' Journált fordítsuk, melly Miscellen für Zeitungsleser oder Denkwürdigkeiten aus dem Archive der Zeit titulus alatt jő-ki Pesten az ő költségén, 's a' melly a' Németországi Journálokból szedegetett compilatio, vagy pedig annak némelly darabjait más olvasókat reménylhető darabokkal párositsuk. Irtam néki, hogy szélesebb plánum szerént akarunk dolgozni: nem felelt semmit; de minthogy az emlitett miscelláknak két utolsó tsomóját levelem vétele után adta-fel dili'senszre, úgy gondolom, hogy meg-

egyez, 's talám tsak az árviz gátolta-meg a' feleléstől. Ugyan ezen felelet' kimaradása miatt tartottam mind eddig magamnál az első tsomó' kézírását. A' Pesti Jó'sefnapi vásárra reménylem le fogom küldeni a' B. Prónay László utolsó tisztességére tartott predikátzióval együtt. A' mit ennek halála eránt írtál a' fijához, az olly gyönyörű, hogy lehetetlen akárkinek is részvétel nélkűl olvasni.

A pályaírásod az én itéletem szerént is igen megérdemli a' koszorút, 's nem is hiszem, hogy el nem nyerné. De mit hallok? azt mondják, hogy valamelly szemtelen tsak bolondságból tette volna-fel a' kérdést. Ezt ugyan nehéz a' jó embernek tsak gondolni is, annyival inkább el hinni. De ha még is úgy talál lenni? A' te munkád minden esetre napvilágra jöjjen, 's már akkor lehetne tsipős prologust írni.

Sylvestert és vele együtt Varjast Pesten Institorisnál kértem 's kaptam; a' mint a' *cs* felől tett kérdésemből láthattad. Talám tsak nem más Régiségekről téssz kérdést, hogy vettem-e? Mást nem is vettem, nem is esmerek.

A' cs eránt még egyszer bővebben írok; de most bérekesztem levelemet, hogy itt ne maradjon. Kifogytam az időből, mert Pater Keszthelyi a' poeta Piarista soká volt nálam, a' kivel igen kellemetesen töltöttem az időt. Isten hozzád.

Rochefoucauld mikor fog kijőni? K.

Kivűl:

À Monsieur Monsieur François de Kazintzy etc. *p.* Ofen, Erlau. S. A. Ujhely, *Széphalom.*

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1422.

Tőkés János — Kazinczynak.

Méltóságos Ur,
Nemzetem érdemes Polgára,
Különös tiszteletű jó Mlgos Uram!!!

Örömmel el telve tiszteltem a' Mlgs Ur hozzám küldött Levelét. a' melléje tettel edjütt. Kedves emlékezetett támasztott bennem is bétsi találkozásunkról, 's kevés ideig tartott beszédünkröl. — Boldog Egek, melly Fátum nyomja az embert! (így sohajtok gyakran) midőn Kazintzy nevet hallok, vagy olvasok, melly nem ritkán esik meg —

's még is illy messze kell tőlle lennem!! — Hányszor nem ölelem, hányszor nem szoríttom forró mejjemhez rendeit! e szeretett s üdvezlett Férjfinak! — Szeretett Barátunk, Csereynek nemes tűzzel, 's hozzá illő érzéssel írott Levelét éggyütt vevém a' Mlgs Uréval. — nem tsudálom, mert a' jó Lelkek még az időben is meg szoktak égyezni. A' meszsze helly tsak az érzéketlenek közé vethet határt. — Mlgs Cserey Farkas Ur nékem azt írá levelében, hogy Fejedelmünk születése napján Zilahon fog lenni, de nem lehete szerentsém Személlyéhez. Nem gyáva akadálly, hanem a' Fiúi édes kötelesség tartóztatá el ettől, mért édes annya roszszul volt. Én részemről már égy néhány napoktól fogva Zilahon vagyok. Fejdelmünk születése napja hozott ide, és még égy néhány jó Barátimat, hogy meg lássuk, mint innepli az igaz Polgár, a' köz érzésen fejűl emelkedett Fő Tiszt, a' Fejedelemhez hűséges Alatta Való a' Császár és Királly születése napját akkor, midőn Kormány van kezébe, midőn az Illendőről, a' Szépről és a' Törvényesről van a' szó. — Mit kell érzenem, midőn Nemzetemnek ezen Részét ugy látom, a' mind azt látni Törvénye, vele születetett kötelessége, 's Fejdelmének Igazsága, Boldogsága 's Szeretete kívánnya! Ábrázoló képét látja itt az Ember minden nyomba annak, mit tészen az, ha Fejedelmét híven 's Nemzetét igazán szerető, ki mívelt érzésű, nemes lelkű fő Igazgatója van égy Testnek. — Öszve gyűlt ide Vár Megyénk nemesseinek dísze, a' maga Forma Ruhájába, mindenikbe Mársot látná az Ember. Hogy forgatják Fegyvereket kezekben, midőn vagy nemes Lelkű Vezérek, Wesselényi az öregebb, vagy az ifju Vitéz, az ő Apjánál nem kissebb, még csirájában lévő Lelkű fija áll előttek! Ah melly örömmel vennék, ha lehetne, minden jó érzésű Hazám, 's Nemzetem Sorsossát e' Látásra! — Melly nem fösvény vagyok mindennel közleni Lelkembe érzett örömemet! —

Egy Lovas Század, és egy Gyalog század tevé meg a' Vármegye nemessei közűl Februarius 12én, mint jó Fejedelmünk születése napján Zilahon a' tiszteletet. — Gyönyörű látás volt, midőn itt is nyílik egy kapu a' Trombita szóra, 's ki ugrat onnan égy Nemes lovas, rendbe szedi magát, amottis sebess lépésekkel megyen egy Gyalog, mindenik siet a' ki rendelt hellyre, minden felőll Kard és Puska villog és a' szép Fejér Toll a fekete Csákóba. Alig pillanthatá el az Ember magát, hát látja, hogy lobogó Zászlója alatt vezet egy Lovas Századot a' tizenkét esztendős Wesselényi Miklós, ki magát ideje felett a' bámulásig ki jegyzette, 's ugyan azért mind a' Lovasságnak, mind a'

Gyalogságnak Adjutans Kapitánnya, égy Szeg sárga tűzes, Török Paripán, 's Századját (Colon) Oszlopból a' Vár Megye Háza előtt nagy sebességgel Artzba tette. — A Gyalogokat Major Barna Ur, kinek mejjét Katonai Vitézségéért érdem pénz ékesitti. Annak utánna jön égy Hadnagy Allya a' Splényi Regementjéből Zsurányi Fő Hadnagy Comandoja alatt, mind a' három Sereg magát nagy sebességgel rendbé tészi. Tisztjei mind a' három Seregnek a Vár Megye Házához fel mentek, ottan ezen Nemes Vár Megye nagy érdemű V. Ispánnya Laskai Sámuel Ur, ki a' jobb érzésű Publicum előtt esmeretes, öszsze kaptsolta a' Vár Megye Tisztjeit velek, bé vezette a' Lovas és Gyalog Katonaság Tisztjeit, és a' Fent álló Katonaság Hadnagyát a' Vár Megye Tisztjeinek az Administrator Urhoz és igen szép Beszédjével, mellynek a mind fel vehettem rövideden e volt foglalatja, megköszöntette. — *Európának mostani környül állásai elegendő képpen meg győztek bennünket aról, hogy Nemzetünk boldog állapotjáért, 's az Isteni irgalmasságért hálàdatossággal, a' Fejedelmi irántunk való gondoskodásért pedig igaz hüséggel tartozunk. — Nem a' csupa czeremonia, hanem a' valóságos meg győzettetésből szármozott Hűség indított bennünket arra, hogy Nagyságod előtt, mint aki ezen Nemes Vár Megyébe a' mi Felséges Fejdelmünknek képét viseli, e' mái napon, mint az ő Felsége születése napján, hoszszas élete ezánt való buzgó kívánságunkat, tiszta szívünkből ki jelentsük.* — Mellyre az Administrator Ur ő Nagysága illyen foglalatú feleletet tett, hirtelenséggel a' mint meg jegyezhettem:

Énis felette örvendem, hogy az Isten különösen mutatta kegyelmét ezen Felséges Uralkodó Házhoz. — De nem is lehet másként azon jó Fejedelemnek dolga, ki az ő Tronussát fundálja a Törvényen, az Igazságon és az Emberiség betsellésén Nemis lehet másként annak a' Nemzetnek dolga, 's tsak háládatosság 's öröm kiáltás hangoztathatik annál, kivel a' Nagy Isten olly jó téteményeit közlötte más nemzetek felett. — Emlékezem az Ur V. Ispány Uramnak égy Beszédjére, mellybe az Istent Magyarok Istenének nevezte. — Ne mondjon azért engemet senkiis Phanaticusnak, ne a' Cosmopolitaságot levetkezett, Hazám szeretetétől elragadtatott Entüsiastának, ha az Izrael Istenét Magyarok Istenének nevezem, 's ha azt mondom, hogy mint hajdon Izraelt vezérlette, ugy vezérli most a' Magyarokat, a' midön a' mostani Európának zürzavaros állapotjában Polgári alkotványunkat épségbe meg tartotta. (S végre osztán igen rövid, de fontos kifejezésekkel azt mondotta:) *Igyekezzék tehát Nemzetünk*

azon, hogy a' maga Politica existentiáját, Polgári alkotványát 's Törvényeit, melly minden más Nemzeteké felett áll, mellyen fundálva van a' Tronus, a' Fejedelemhez való Hüség és szeretet által továbrais rezzenhetetlenné tegye. Erre nagy Vivát kiáltás lévén, a' nemes vitézek Tisztjei Seregekhez le mentek, ugy a' Fenn álló Katonaság Hadnagygyais, kinek Comandója öszsze foglalta magát jobbról a' Nemes Gyalogokkal, balról pedig a' Lovasokkal, minden Tiszt a' maga hellyét el foglalta, 's minek utánna rendbe szedték volna magokat a' Vitézek, nagy dobogások között látja az ember kiugratni a' Lovas Nemesség Uniformissába az Administrator Urat, egy pompás Fejér Spanyol Paripán, azt gondolná az ember, hogy mindjárt fel falja mind azt, a' mit maga előtt talál, a' rajta ülőt pedig hasonlította az ember Márshoz, a' sereg elejébe ment és Hazafiúi, 's igaz Fejdelméhez hűséges Polgári Beszéde olly tsendességet tsinált a' tojongó és lármázó nép között, hogy semmi egyéb nem hallatott, hanem pompáson Passagirozó Paripájának dobogtatása, nyughatatlan, de jól mérséklett tüzessége, és a' rajta ülőnek a' jobb sziveket érzékenyittő Meg Szóllittása, melly ebből állott:

Nemes Vitézek, kikkel veletek születetett ama nagy Kötelesség Királlyt 's Hazát oltalmazni!

Tiis Fent álló Sergek Vitézei, kik ugyan a' Királlyt 's a' Hazát oltalmazzátok!

Mind ketten Társaim, Barátim!

A Gyáva ujjittásokon kapkodó álhatatlanság, az akadállyokat el hárítani nem tudó nyulszivüség, ezek azok az alatson vonások, mellyek által a' Nemzetek, Országok meg gyengülnek 's végre el enyésznek. — Ellenben a' Férfiúi álhatatosság, a' bátor nagy szivüség, ezek azok a' Virtusok, mellyek a' nemzeteket, országokat virágzókká 's lételeket állandókká tészik. Ezen Virtusok által áll fenn mind e mái napig 's virágzik édes Hazánk, áll a' szabadságon épült Trónus, áll ama Századoknak trutztzoló Colossus, Polgári Alkotványunk, a' midön már sokak a' porba hullottak, 's a' telhetet[len] hódolók predájokká lettek. — E' mái nap ditsösségesen uralkodó Felséges Fejedelmünknek születése napja. Ujj örömet gerjeszt sziveinkbe, midön meg gondoljuk, hogy éppen mi vagyunk mások felett olly szerentsések, olly boldogok, hogy égy Törvényes leg jobb Fejedelmünk életének örvendezhetünk. Örvendezzünk is nem tsak e' napon, hanem minden idöben, mutassuk meg több Polgár Társainkal

a' szemeit ránk függesztő Európának, hogy a' Magyar mind a' Végig 's mind a' Vérig álhatatosan hív Fejedelméhez 's Hazájához. Éljen a' Haza. — Éljen a' Fejedelem! —

Illyen szépen tartott meg szóllittásait elvégezvén az Administrator Ur. az egészsz nép és a' Katonák nagy fel szóval kiáltották sokáig *Éllyen a' Haza! — Éllyen a' Fejedelem!* — Ámbár a' nép még kívánta volna látni, de Lováról leszállott. A' Lovas Nemesség a' hüvellybe dugta kardját, a' Lovaikat szállásokra elküldötték. magok pedig az Administrator Urat a' Vármegye Tisztjeivel edjütt előbb a' Catholicum, 's annak utánna a' Reformatum Templomba fel kisérték. Az Isteni Tisztelet alatt pedig mind a' két Templom előtt előbb a' Nemesség, annak utánna pedig a' Fenn álló Katonaság igen szépen és minden hiba nélkűl tűzeltek.

Az Isteni Tiszteletnek vége lévén, barátságos Ebédhez ültenek. melly barátságos Ebéd felett Ő Felsége hoszszas és szerentsés Életéért és jó Palatinusunkéért az öröm poharak és az Ágyú durrogások egymást érték. — Az ebédet követte östve égy igen szép és jó kedvel meg fűszerezett mulatság. mellybe a' Tántz egészsz Éjfél utánnig tartott. — Ékesítette ezen Napnak pompáját égy igen szép illuminatio és égy kitsiny Tűzi Játék. A' Vármegye Házának Kapuja tűzbe volt borulva, formálván egy Győzedelmi Fél Kerűletet, ez alatt állott égygy magos Pyramis, melly hasonlólag lángba volt borulva. A' Pyramisnak Talpán volt égy ovalis figurába által látztzólag égy Nemzeti Törvény Könyv, mellynek Fakán [?] ez írás: *Corpus Juris Hungarici.* Ere volt téve a' Magyar Korona, Királlyi Páltza és az Aranyny Alma, mind ezeket pedig öszsze kötötte égy Polgári zöld ág. Ez alatt pedig zöld betűkkel fénylett ez Irás: *A' Magyar Polgári Alkotvány.* A' Pyramis felett pedig volt égy ki terjesztett szárnyú két Fejű Sas. melly azt fedezte szárnyaival. A' Pyramis mellett pedig állottak gyalog kivont Fegyverekkel két Lovas Nemes Vitézek. — A' Pyramis felett az ablakba állot égy Polgári Oltár. e mellett állott Kolossalis nagyságban a' Hűség, a' Haza Geniussa, melly az oltáron való tűzre töltötte a' Hív Polgárok Lelkét. — E felett állott a' Fejedelmünknek Képe kivilágositva. A' mellette való két ablakokból ezen Versek fénylettenek:

Élly Jó Fejdelmünk. Meg rezzenhetlenül áljon
A' Haza, melly benned égyesitetve vagyon.
Nézz ide, mint áldoz a' Hűség nemzeti tűzzel,
Nem Tsuda, mert a' Magyar ere teremtve vagyon.

Igy inneplé a' Fejedelem Születése napját a' Jó Szivü Hazafi, a' Fejedelemhez hüséges Polgár. — Igy tudja meg válosztani az illendőt, a' Törvényest, a' Jót, 's a' mi ditsősséges a' Nemzetnek és a' Fejedelemnek az a' Kormányozó, ki talentummal és Jó Szívvel van fel ruházva, Böltsességgel, 's e' mellett igaz érzéssel. —

Kivánsága szerént a' Mlgs Urnak ide zárva küldöm a' Jászai Praemonstratensis Mallyó Urnak Levelét,[1] én meg mutattam ő Nagyságoknak, gondoskodását a' Mlgs Urnak igen kedvesen vették. A' Követ csak 'Sibón fogják ő Nagyságok meg készittetni, hogy mondhassák: *minden 'Sibóról telt ki.* A' Nagy érdemü, 's nemzetünk egygyik Díszének, Ocsovszky Urtól nékem által adott Képét meg adtam Mlgs Cserey Farkas Urnak 4 napok mulva meg érkezésem után. Csudálom hogy nem írt rólla. A' Fél kesztyüt is Vántza Urnak. Nékem felette kedves, ha tsak ennyibe is szolgálhatok a' Mlgs Urnak, kit Lelkem igazán szeret és tisztel. 'S még annál édesebb volna ezen kötelességem, ha a' Mlgs Ur is meg kimélléné Tökést azon Clausulától: *Ajánlom magamat további meg betsülhetetlen barátságába, mellyet meg érdemleni mindég fö igyekezetem lészen.* Mert Kazintzi tsak attol nem érdemli meg azt, ki nem tudja betsüllni a' Nagyot, Szépet, az illendőt, a' fel-emelkedettet, és a' Lelki Méltóságot, kibe nintsen szeretet Nemzetéhez 's kevéllység Férfiaiért. Tőkés igyekezett Lélekben keresni Kazintzy Barátságát, mellyet ö még akkor is üdvezlett, midőn még neve esmeretlen volt Kazintzy előtt. — De ez a' Barátság tisztelet volt nálla, 's az is marad mindég. — A' Báró és Báróné 's kedves Miklósom tisztelik a' Mlgs Urat. Kevés nap van, melly nállunk le mehetne a' Kazintzy neve emlittése nélkül. — Én T. Koltsár Urral nem vethettem tellyes esméretet Pesten keresztül jötemmel, mert külömben tudósittanám ezen szépen végbe ment Innepről.

Magamat jó emlékezetében ajánlván vagyok állandóul
A' Mlgos Urnak
Zilahon 17ik Febr. 1809.

alázatos szolgája
Magyarosi Tőkés János mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.]

[1] Nincs a levél mellett.

1423.

Kazinczy — Kazinczy Miklósnénak.

Liebenswürdige Schwägerin!

Meine Mutter schreibt mir, dass Ihre Isabelle gestorben sey. Sie sind eben so unglücklich mit Ihrem Mädchen, liebe Victorie, als Sie in Ihren schönen Knaben glücklich sind. Ich nehme um so wärmeren Theil an Ihren Leiden, weil ich Sie kenne, und weiss, dass diese Schmerzen wohl gelindert, aber gewiss nie ganz geheilt werden können. So kinderlos sind Sie nicht geworden als Sophie es durch den Tod unserer Phigie geworden war: aber Kinder kann man glaube ich, nie zu viel haben. Wäre Isabelle so schön geworden seyn, als es die zwey ältern Brüder schon sind und der kleine Sieger auch vielleicht werden wird, so hat die Welt an ihr, oder wenn wir bescheidener von den unsrigen sprechen sollen, ein hübscher junger Mann viel verlohren. Gott tröste Sie, liebe Viky, und gebe Ihnen für diesen Verlust bald wieder einen Ersatz. Ich wünsche dies Ihnen nicht in dem bekannten Ton des Leichtsinns, der die betrübten nicht anders als tief kränken muss: sondern weil ich aus Erfahrung weiss, dass unsere Wehmuht mir auf diese Weise gelindert werden kann.

Ich erwarte Sophie morgen von Kázmér, wohin sie vor vier Tagen hinüber ist, um unterdessen meine Génie, die sie bis in den 15ten Monat getränkt hat, von ihrer Brust abzugewöhnen. Das Kind hat die Operation glücklich überstanden, und nur die erste Nacht die Brust vermisst. So sehr die Mutter durch das langwierige Tränken gelitten hat, so freut' es doch mich, dass das Kind weit über die gewöhnliche Zeit von der Brust der Mutter hieng; der Übergang zu eine so fremde Nahrung konnte nicht anders dem Kind weniger wehe thun. Übrigens ist es an Physiognomie ein Gemisch von Vater und Mutter, wohl auch von der verstorbenen Schwester, an Gliedern gesund, nicht klein; hat 6. Zähne, aber fast ohne Haare. Phigie hatte schon im 9ten Monath Locken.

Ich habe dieser Tagen viel an Sie gedacht, liebe Viky, als ich Schillers Theater endlich einmahl von meinem Buchbinder zurückerhielt, und nun seine bewunderte Werke, ausser dem teuflischen (die Räuber), das ich nie lesen werde, und wenn ich ein Jahrtausend leben würde, wieder las, und zwar aus ästhetischen Gründen, nicht

bloss zur Unterhaltung, las. Ich erinnerte mich nähmlich, dass wir beyde einst klagten, dass der Dichter des Don Carlos mit seiner Jeanne d'Arc auf uns fast einen widrigen Effekt machte. Jetzt nehme ich dieses Wort zurück, und gestehe, dass ich gegen Schiller sehr ungerecht war. Seine Jungfrau von Orleans ist gewiss ein Werk, das unsere Bewunderuug uns abzwingen muss. So ist auch Maria Stuart, mit der ich einst auch nicht ganz zufrieden war. Vor allen andern reizte mich aber jetzt seine Braut von Messina, die ganz im Geiste der Griechen geschrieben ist. Nicht bloss der Chor macht diese schöne Dichtung zu einer griechischen, sondern sogar Kleinigkeiten, die nur dem fühlbar sind, der sich mit den Tragikern der Griechen bekannt gemacht hat. — Schiller ist wirklich sehr gross. In ihm haben die Deutschen einen Sophokles und Corneille: aber mein Favorit ist doch noch immer Göthe, der Euripides und Racine der Deutschen. Ich habe auch Göthes Schriften nach seiner letzten Ausgabe vom J. 1808. von Tübingen jetzt erhalten, und las sie aus dem Entzweck, den ich oben angeführt habe. Seine Iphigenia ist und bleibt mir nun ewig das, was ihnen Don Carlos. Dieser ist ein herrliches Gemälde in Oehl, jene ist eine schöne Statue in Marmor; so ganz ruhige Grösze in griechischer Grazie. Noch kannte ich seine Fischerin nicht. Lesen Sie sie, liebe Viky, und sagen Sie, ob Sie je so was schönes, reizendes gelesen haben. Göthe steht einzig da. — Doch lassen Sie mich mit meinen extasen aufhören.

Leben Sie wohl, liebe Viky! Küssen Sie mir Miklós und die Kleinen. Ich empfehle mich in Ihre Freundschaft. Empfehlen Sie mich den Gnaden der Gnädige Frau, der ich meinen ehrfurchtsvollen Handkuss machen zu wollen bitte. Génie macht ihr pá ihrer Frau Tante, und ihren Cousinen, da Miklós, wie ich höre, nicht zu Pesth ist. — Adieu, liebe Viky!

Ihr

Sie verehrender Freund

Ferenc.

Széphalom, d. 18. Febr. 1809.

[Megjelent a «Delejtű» 1859. évf. 108, 109. lapjain.]

1424.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 18ten Febr. 1809.

Verehrungswürdigster!

Der Herausgeber des hier zurückgehenden deutschen Werkes ist ein Mann von dem edlesten Herzen und einem Geist, der ihn bey jedem bessern Menschen verehrungswürdig macht. Freilich hat die Regierung sehr wichtige Ursachen, darauf zu sehen, dass ein so gefährlich werden könnendes Buch, nicht in die Hände des grossen Publicums komme; eben so wie es sehr weise handelt, wenn es arsenicum und andere Gattungen von Gift nicht frey verkaufen lässt: aber für Apotheken, für Ärzte, sogar für die, die aus Liebhaberey Medizin oder Chemie treiben, ist Gift doch ein sehr schätzbarer Artikel; und — um schlicht von der Sache zu sprechen, von dem was *geschehen* ist, zu sprechen, unbekannte Sachen vor die Kenntniss der Menschheit zu bringen, ist ja aus mehr als einer Hinsicht sehr lobenswürdig. Der Herausgeber dieses Buchs ist von aller Narrheit, revolutionaire zu seyn, weit entfernt; was er beym Schlusse des R. Traums sagt, ist ja eben so *weise* gesagt als es *wahr* gesagt ist. Meine Grundsätze stimmen mit den Grundsätzen des edelmüthigen Mannes ganz überein, und es würde mich freuen, wenn ich ihn kennete, um ihm sagen zu können, dass ich ihm für den Genuss einer hohen Freude recht sehr verbunden bin. Das Buch zeigt von seiner schönen Seele. — Dies mögte aber von ihm ein für allemahl genug seyn. Ich wünsche, dass er sich keiner Gefahr aussetze. Durch seine explosionen wider die Geistlichkeit hat er sich viele Feinde gemacht, und das kann ihm schaden. Die Regierung wird hoffe ich billig seyn, zu erkennen, dass ein fremdes, sogar wegen seinem Alter und seiner Seltenheit wichtig gewordenes Werk von dem Untergang zu retten, etwas ganz anders ist, als so ein Werk über Vorfälle unserer Epoche zu schreiben und drucken zu lassen. Ich schreibe Ihnen dieses in aller Eile, und von Geschäften oft unterbrochen. Erlauben Sie, dass ich Ihren Mithridates noch eine Weile behalten dürfe.

Ich schliesse Sie mit der innigsten Liebe, Hochachtung, Verehrung gar, in meine Arme. Leben Sie wohl!

Was sagen Sie über mein Ihnen mitgetheiltes Schreiben an B[erzeviczy]?

Ich müsste mich sehr betrügen, wenn Ihre Ansichten von den meinigen ganz fremd wären. Barbar, Bauern-Schinder bin ich, bei Gott, nicht. Aber wozu die Sachen zu outriren, die auch ohne outrirt zu seyn, schon outrirt scheinen können. Und sein abscheulicher, unedler, unphilosophischer, Geistlähmender Cosmopolitismus! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1425.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Febr. 21d. 1809.

Kedves barátom!

Én azzal hízelkedem magamnak, hogy Te tökélletesen érted már mind azt, a' mit én kereszted felől tartok. Azon a' ki az afféléken kap, annak a' ki az afféléken nem kap, nincs semmivel több jusa felakadni mint annak van, a' ki paszomántos ruhát hordani nem szeret azon, a' ki szeret. Eggy szóval az egész dolog a' gustusnak dolga. A' csecsebecsén, a' ragyogáson kapás *veszedelmessé lehető* passzio, de eggy olly lelkű férjfiúban, mint a' millyennek én ismerem Csereyt, még a' veszedelmes sem veszedelmes; ezen felyűl *nevetséges* passzió is, de az ollyanban mint a' millyennek én ismerem Csereyt, még a' nevetséges sem nevetséges. Csak attól féltem, hogy a' kik nem ismérnek, gyanúba fognak hozni, hogy legalább eitel, az az *gyermekségeken kapkodó* ember vagy, azok pedig a' kik ismernek, de ellenségeid, szidalmazni fognak. Csak attól féltem, mondom, és azért bosszankodtam, hogy eggy olly *nevetsége* a' világnak, olly méltó *nevetsége*, mint B. Meskó, eggyetlen eggy tagja a' magyar földön annak a' Rendnek. Megvan; énelőttem akár hordod akár nem, mindég tisztelt kedves barátom lészesz. Nem illettem volna ezt a' czikkelyt, ha gyönyörűséget nem érzenék Véled azt hitetni, hogy tántoríthatatlan barátod 's tisztelőd vagyok, és ha hallgatásom oda nem magyaráztat***hat***nék, hogy valami elfojtott érzésem van, mellyet bátortalan vagyok elődbe tenni. —

Oratiódra, megvallom szabadon, nem tudom mit mondjak. A' legtökélletesebb ellenkezésben van gondolkozásunk, 's meg nem foghatom, hogy Te, a' ki az újságokat bizonyosan nem hiú viszke-

tegségből vagy aus blosser Langenweile, hanem reflexiókkal olvasod hogy tudsz ollyakat mondani. Ha csak ezt mondád vala: Kegyes Fejedelmünk szükségesnek ítéli, hogy kardot övedzetek, 's parancsolja hogy felkeljetek; őnála van a' jus belli et pacis, ő a' határtalan hatalommal bíró Urunk e' pontban, 's bízik jobbágyi hűségünkben 's olly számtalan esetekben megbizonyított férjfiúi lelkünkben — ha csak ezt mondád vala társaidnak, barátom, eggyet értenék Veled. —

De te nem ezt mondod, hanem elkezded emlegetni a' nem tudom micsodás purpurt — akkor, mikor már a' *Te Urad* maga is *Souverainnek ismeri!* 's Dániát emlegeted, hogy azt is hatalma alá nyomta, holott ott az egész világ ítélete az eránt a' mit Daniával Anglia cselekedett, Angliát terheli; N[apoleon]t menti. — De te az ellen, *a' mit a' mi Fejedelmünk mondott a' Római Császárságról lemondván*, az ő *meg nem kémélésével* mondod, hogy nem a' *maga által ismért és hirhedett* okokra nézve monda le róla, hanem attól megfosztatott; — de Te, elfelejtvén hogy Napoleon a' Jénai ütközet előtt egynehány nappal kérte a' Porosz Királyt, hogy békéljenek-meg — mondd, ha mered, hogy nem úgy van! — őtet vádlod véronttással, vérengezéssel etc. Megvallom, édes barátom, hogy ha nem magad mondtad volna, hogy ezt az Oratiót Te írtad, Te mondottad, azt én senkinek nem mertem volna hinni, noha igen is sújtásos stílusod magára ismertetett volna. Nem fogok én Napoleon mellett, nem óhajtom soha, hogy hazám legkissebb nexusba jőjjön vele: de az ellenségi relatiónak nem kellene velünk ollyakat mondattatni, a' mi ellenkezik a' factumokkal. Én gonddal olvasom az újságokat, de hideg vérrel, és *csak azért* hogy lássam, miképen fejlődik-ki a' Providentia' munkája, mellynek eggyik fél is a' másik is, a' nélkül hogy azt tudná, csak *végbe-vivője.* Bizony, barátom, szent Igazság van az Idvezítőnek azon szavaiban, hogy a' *ti atyátok akaratja nélkül eggy hajszál sem eshetik-le fejeitekről.* Ezt így tanítja a' vallás: a' Phylosophia pedig így teszi-ki: *az intellectuális világban szintúgy vagyon morális rend, mint a' külső világban physicai.* Ez nagy textus a' gondolkodásra.

Nem vak fatalismust 's praedestinatiót tanít ez: hanem ollyat, a' mi a' józan ész tribunálja előtt is megáll. — Csak eggyszer olvastam-meg oratiódat, 's többször nem is fogom: de jut eszembe, hogy Themistoclest és Xerxest 's talán Thermopylét is hozod elő például. Igen szentűl, ha azt lehet hinni, hogy a' Leonidás 300. embereinek elhullások elfordítja a' veszedelmet azokról, a' kik hátúl maradtak

's a' hazáért viaskodni fognak, 's ha azt reménylhetni hogy vele mint Marathonnál 's Salamisnál, oltárinkat 's tűzhelyeinket védelmezhetjük, megmenthetjük. De ha Leonidás *csak* azért hagyta volna magát és a' maga vitézeit öszvelövöldöztetni, *hogy megmutassa hogy ő legény* — már az a' legnagyobb ostobaság volt volna. Magunkat csak ott kell feláldozni, a' hol vele használunk. Külömben az az eggy katona is eszes lesz, a' ki eggy egész armádára bukkanván, addig szabdalkozik, míg levágják. Ha állatásom hamis, és ha nem értek hozzá, úgy Madridnak is nem capitulálni, hanem falait öszvelövöldöztetni kellett volna; úgy Bécs és Berlin gyalázatosan ment által az ellenség kezébe. — Meglehet hogy nincs igazságom: de nekem úgy tetszik, hogy illy felette czifra orátió csak azért mondattatik, hogy a' Mondó *ragyoghasson*. Hiszen ezt a' Te seregedből, annak a' Vármegyének a' seregéből, a' mellynek még a' Fő-Ispánja is ollyan a' millyennek festették leveleid, hanyadik értette-meg? Ez akkorára valónak látszik nekem, ha a' Diaeta arról tanácskoznék, hogy kell a' hadat indítani; mellybe a' mint mondám, nincs jusa belé is szóllani, mert az kirekesztő jus szerént a' Haza Uráé. Virtust, katonai tüzet nem illy orátió önt a' seregbe, kivált a' Krasznaiba. Non fit hoc verbis! —

Megengedsz, hogy gondolkozásomat azon szabadsággal adom elődbe, a' mellyre szent barátságunk hatalmasít-fel.

Az itt fekvő katonaság sebes Marschsal ménе-el e' tájról. Csak az 5dik nap fognak raszttágolni. Ma veszem eggy Udv. Ágens levelét. Csak ezt írja: Alig ha háborúnk nem lesz. Zichy Hadi Ministerré tétetett. Mind a' 7. Fő-Herczegeink a' Táborhoz mennek: mindenik eggy eggy Corpust fog commandirozni. — Eddig az Udvari-Ágens. — Engem semmi sem tett még úgy abba a' karba, hogy lássam mi történik, mint az Ő Felségének elbucsúzó Oratiója a' Rendektől Pozsonyban. «Öszve voltunk csattolva, összve vagyunk csattolva 's öszve leszünk csattolva, valamíg a' halál bennünket egymástól el nem választ.» — Én úgy hiszem magam is, 's tudom, hogy a' Magyar Nemzet ismét igen szép jelét fogja adni, mint mindég, a' maga hűségének a' maga királya eránt; 's azt hiszem, hogy ennyi sok még eddig az egek által meg nem koronázott igyekezet megtanított, miképen fogjunk most úgy hozzá, hogy szerencsét ígérhessünk magunknak.

Óhajtom is, reménylem is, édes barátom, hogy Te magadra még a' katonai pályán is fényt ragassz, valamint eddig a' nem katonain ragasztottál; 's tudom, hogy szentűl meg lévén győzve a' felől, hogy nem hazafi az, a' ki a' királyt külön választja a' hazától és viszont,

mind azt fogod cselekedni, még életednek koczkázásával is, a' mit a' kötelesség parancsol és a' becsület kíván, 's hogy magadat meg nem mocskolod a' gyávasággal. De ne kezdjük, a' Horátz tanácsa szerént. igen nagy hangon. Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu!

Ezen két czikkely után, mellyekben érzéseink eggyütt nem járnak, hadd fordúljak ollyanhoz, a' mellyben eggyütt járnak. Megvallom pirúlva, hogy nem tudom mellyik munkája Göthének az a' Frühling. a' mellyet a' Méltós. Grófné annyira kedvell, 's minhogy Göthém még kötetlen, nem is akadhatok reá. Add nékem azt az örömet, írd-meg első leveledben. Mellyik Tómusban van az. Jelentsd kézcsókomat a' Mélt. Grófnénak, 's mondjad, hogy nagy örömemre van ezt tudni. A' Hálai Allgemeine Literatur Zeitungban 1808. Május eggy szép epigramma van Schillerre és Göthére. Baggesen is Göthének adja az elsőséget, mint mi mind a' hárman.

Sophie ma eggy hete ment Kázmérba, hogy 14 holnapig 's kilencz napig szoptatott lyánya elszokhasson emlőjétől 's csak 18dikban jött haza. A' gyermek szerencsésen által esett ezen az operatión is. Sophie alig ha nem viselős ismét, mert ollyas változásokat érez. Nyugtalanúl várom a' megbizonyosodást.

Vay igen jól el van találva képeden, arról felelek. Reménylem azt fogja róla mondani minden, a' ki a' képet nálad meglátja. Képzelem mint üle *Wesselényi* az *Armidóron*. Én e' napokban írtam-bé jegyzőkönyvembe nála létemnek boldog órájit, 's nagy fija mit mondott a' Consul Brutusra. Az Isten tartsa-meg őket a' Hazának! Élj szerencsésen, kedves barátom!

21. Febr. 1809.

Elmaradván a' mai póstáról a' rettenetes idő miatt levelem. még múlatni jövök veled, édes barátom! Felbontottam a' Couvertet 's elolvastam a' mit tegnap írtam. — Valóban ez a' mi barátságunk igen szép frígye a' barátságnak. Ha erántad tiszteletet nem érzenék és ez barátságomat nem nemesítené, ha barátságom csak annyi volna. mint a' közönségesen annak nevezni szokott nem tudom micsoda eggyesség: úgy az több tartalékkal bánna veled, 's érzéseit magába fojtaná. Tudván, hogy mind azt a' mit mondok, szeretet mondatja velem, 's hozzád való mértéket nem ismerő bízodalom, kimondom szabadon, 's Te érted, hogy azt nem egyébért mondom, hanem azért mert rettegek attól, hogy a' világ egyébnek *tarthat* mint *érdemled*.

Te nem csak eggy nemes gondolkozású ember vagy, hanem tagja lévén két tudós Társaságnak, mellynek az eggyike (a' Berlini) minden tekintetet érdemel, csak ezen relátiónál fogva is ollyannak vagy kéntelen bizonyítani magadat, a' millyennek lenni azoknak illik, a' kikre a' tudomány súgárt vont. Az nem csak nem ellenzi a' Patriotismust, sőt kötelez reá: de a' Tudós ember patriotismusa nem vad gyűlölése 's igazságtalanságokkal való szidalom, hanem tiszta. Számot kell tudnod adni magadnak és a' világnak minden érzéseid felől, 's a' felhozandó próbáknak tekintetet érdemlőbb forrásokból kell véve lenniek mint azok a' nyomorúlt broschűrök, a' melyeket a' *járatlan* Delfii oraculumoknak tart, holott bérbe fogadott firkálójik magok is kaczagva írják, hogy hányat fognak elszédíteni.

Én e' napokban olvastam ezt a' munkát: Magazin für Geschichte, und Staatsrecht der oesterreichischen Monarchie. Göttingen 1808. 2ter Band. Az Eperjesi Caraffai hóhérlásokat adja elő, 1687 táján írt deák munkáknak fordításaikban. Midőn a' Dietán valék tavaly Septberben, eggy közönséges vacsora felett eggy Dietai Tag beszéllt róla közöttünk, s örűltem, hogy eggy olvasó Dietális emberrel ismerkedheték-meg. Óhajtanám, hogy a' könyvet Te is láthatnád. Igen prohibitus, pedig elváltozván az idők, nem látom miért.

Én nem bírom a' könyvet, 's levél által nem is akarom rendelni a' könyvárosoknál, mert az ollyas bajt okozhatna. Hogy mérget nem árúlnak szabadon, az bölcsen esik: de Doctornak, 's azoknak a' kik vagy az orvosi vagy a' chémiai tudománnyal occupálják magokat, azt adni kellene ha keresik.

19d. Febr. itt eggynehány napi ködös idő után 12 órakor eggyet lobbana az ég 's nagyot dördűlt utána. Azt mondják hogy kétszer villámlott 's kétszer csattant: de én csak eggyet láttam 's hallottam. Megírom ezt az Ujságírónak. Nevezetes dolog a' Meteorologusoknak. A' vizek nálam is nagyok, de itt nem forgok veszedelemben, ha vízözön lenne is, Széphalom olly magasan fekszik.

Szeretném ha Tőkéssel sokat forogtál volna miólta megjött, 's Néked is elmondotta volna, a' mit nekem elmondott a' Duna kis erének partján. Ez sok ideáidat tisztábbakká teheti, 's az ő szávainak hihetsz. Neki mégküldém a' Praemonstratensis levelét in originale a' Jászai márvány eránt, 's azt vetettem mellé, hogy árát magam is sokallom.

Fel nem teszem felőled, hogy Tudós Ujságokat ne olvass: de szeretném tudni mellyiket tartod. Én a' Hálait is olvasom, a' Lipsziait is, a' Bécsit is. De az Ujhelyi új Póstamester ugyan megjátszodtata.

A' Bécsi Annálisokért fizetett 12 Rftomat az *Europa* nevű deák politicus Bécsi újságért küldötte-fel, azt gondolván, hogy az a' *tudós* újság, mivel d e á k, és így 12 fntom annyi mint elveszett, mert én *Európából* semmit sem tanúlok sőt meg sem olvasom, fel lelvén azt a' Kurírban 's a Kulcsár újságaiban. Élj szerencsésen, édes Barátom!

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1426.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 24ten Febr. 1809.

Verehrtester theurester Freund!

Gestern erhielt ich Ihr sehr schätzbares Schreiben vom 14. Febr. in welchem Sie mir schreiben, dass Sie die gewisseste Aussicht auf die süssesten Freuden haben. Diese müssen um so süsser sein, je weniger Sie sie in Ihrer ersten Ehe zu kosten hoffen konnten. Ich nehme herzlichen Theil daran, und wünsche, dass Ihnen Ihre Frau Gemahlin einen Sohn bringe, dem Sie dann Ihren Odem einhauchen werden.

Mit Ihrem Brief zugleich kam auch einer von Herrn v. Koczok. als Antwort auf denjenigen, dessen Double Sie bis jetzt in Händen haben werden. Wie wenig er mich verstanden habe, können Sie daraus schliessen, das er mir schreibt: Nem érem-fel, miképen vétkezhetett volna az író a' nemzet és ennek dísze ellen, vagy hogy akarna a' *magyarból törököt csinálni?* Nun, wie soll ich mit einem Mann, der meinen Worten so wenig Aufmerksamkeit schenkt, streiten?

Auf den wichtigern Punkt circa sedes Dominales etc. kein Wort. Läugnen lässt sich das, was ich Ihnen mittheilte, nicht; es ist bis auf den letzten Buchstaben wahr; und wenn es sich nicht läugnen lässt, so ist der Verfasser des mit der execrablesten Latinität, die selbst als Hussaren-Latein schlecht ist, geschriebenen Werks wegen seinem — ich weiss nicht wie ich es nennen soll — nicht zu entschuldigen. K[oczok] widerlegt mich nicht; ja, er schien mich ganz übergehört zu haben. Dafür begnügt er sich damit, dass er mich einen Archi-Aristocraten nennt — (wollte Gott, man hätte mich 1795. dafür gehalten, so hätte ich nicht 2387. Tage gelitten, und mein Beutel wäre jetzt um $\frac{2}{3}$ besser!) — und fragt, ob Máriásy István, bei alledem dass er die schön klingende Rede

hielt, seinen Bauern die Zehnten schenkt, und ob nicht Ragályi István, trotz seiner harangue, seine Proprietät durch das Blut derer beschützen lässt, die keine haben. Es ist äusserst merkwürdig einen sehr rechtschaffenen Mann, wie K[oczok], solche Reden führen zu hören. Ich schrieb ihm, ich wüsste nicht was M[áriásy] thut; psychologisch lässt es sich aber vermuthen, dass er gütig mit den seinigen umgehn mag: und R[agályi] wird die Sorge für das Beschützen der Proprietät an dem bewenden lassen, der ein exclusives Recht hat darüber zu disponiren. Ich fragte ihn aber, ob der Apologist der Bauern seine Colonos von den colonicalen Lasten losgesprochen habe? Es ist sonderbar, das K[oczok] sich einbildet, weil ich das outrirte in dieser Schrift, das Halbwahre und ganz falsche und die *originelle* Bilanz nach Verdienst gewürdiget habe, dass ich auch der Absicht des Verfassers gram bin, und das gute der Schrift nicht schätzen will. Ich hob von der, morgen abgehen sollenden, Antwort keine Copie auf. — Nun auf den §. gleichen Textes in Ihrem Schreiben.

Sie sagen, mein theurer Freund, *es sey Ihnen nicht bekannt gewesen, dass auch viele andere Edelleute in Ungarn liberale Grundsätze über den ungarischen Bauernstand hegen.* Dann muss in dem Zipser Comitat schrecklich zugehn. Umso mehr freut es mich also, dass ich Ihnen meinen an B[erzeviczy] geschriebenen Brief mitgetheilt, und Sie so zur Kenntniss der Anekdoten von Marjási und Ragályi István, von Orczy Jósef und B. Palocsay gebracht habe. Unholde gibt es überall, und in meinem Land, wo Wissenschaften nicht blühn, gewiss mehr als dort, wo Cultur im Schwunge ist. Aber Menschengefühl ist doch überall zu Hause, und ich muss Ihnen gestehn, dass ich weit mehr gerührt dabei stand, da ein wildbärtiger junger roher Grundherr in Biharer Comitat, der mit einem csákány anstatt einem spanischen Rohr herumgeht, und von Schöngeisterei so wenig kennt, dass er es nicht einmahl affectiren mag, — ein so roher, aber guter junge Mann, dass er kaum eine Proposition bis auf das Punktum durch zu führen versteht, — sagte: meg kell kimélni a' parasztot! sok teher van azon! osztán az is *ember!* als wenn ein socius Gottingensis mir Abhandlung über diesen Gegenstand schreibt. Herr v. B[erzeviczy] ist und war mir stets ein hochachtungswürdiger Mann, und das gewiss in keinem geringen Grade: aber Vergehen ist Vergehen, und wenn ihn — begangen hätte. Er war durch seinen Gegenstand erhitzt, beleidigte Eitelkeit mischte sich unvermerkt ins Spiel, er fühlt, dass er mehr Werth ist als andere, die ihn persönlich

von Joseph II. und dann in Ofen, und jetzt gar in Zips übersprungen haben; er weiss, welche Aussichten seine Mutter, sein Onkel, sein Erzieher Podkoniczky, und die ganze Clerisey der Lutheraner für ihn sich selbst öfneten; und dies macht ihn unzufrieden mit der Stätte, wohin ihn der Zufall warf etc. So lege ich mir wenigstens aus, was ihn uns andern so sehr ungleich macht. Viel war ich in Nére, in Lomnicz; seine Mutter, seine Schwester und Tante haben mir vieles erzählt; ich erinnere mich, wie ihn Joseph, da er vor dem Kayser fast in Thränen ausbrach, den Knopf am Frack begriff und fragte, ob der von London (oder Paris) mitgebracht sey; weiss, was mir seine Schwester und Tante, (die H. Boldizsár) auf die Frage ob Gregor bald heurathen wird? geantwortet habe: «Da wäre er ein Narr, wenn er es jetzt thäte; wenn er Consiliere wird, dann erst kann er eine glänzende Parthie machen» — Herr v. B[erzeviczy] und die seinigen glaubten, er wird mit seinen Talenten, seinen Studien, seinen Erfahrungen durch das Glück bey Karl Zichy immer zu seyn, etc. von einer Stufe zur andern hinauffliegen, und dann sah man, dass ihn sogar ein Alexander Podmaniczky — ***sogar!*** sage ich — hinter sich liess. Ich muss Ihnen gestehen, dass ich von dieser hoffenden Parthie nie in meinem Leben war.

Wie aber muss nun Ihre Recension dieser lateinischen Schrift ausfallen, wenn Sie von der illiberalen Denkungsart der ungarischen Grundherren so wenig unterrichtet waren, und durch diese Schrift dorthin verleitet wurden, dass Sie den ungarischen Bauern wie einen polnischen ansahen! Ungerecht zu seyn ist immer Sünde, sey es wieder eine *Person* oder gegen eine ganze *Gemeinde.* So viel weiss aber auch ich aus Erfahrung, dass in Gegenden, wo der Boden fruchtbarer ist, (Bihar, etc.) die Grundherren nicht so barbarisch streng alle ihre Gebührn extorquiren, als in den unfruchtbaren (Sáros etc.). — Man sieht den Grund des Unterschieds leicht ein. — Der Grundherr beschützt seinen Unterthan gewiss, wäre es auch bloss darum, weil er ihn, wie Spittler es von Joseph in Rücksicht auf Ungarn sagt, für sein ***Eigenthum*** ansieht. Ladislaus Prónay war ein sehr edler Mann, und wie ich nicht *weiss,* aber *hoffe,* liberaler Grundherr. Er glaubte aber, der ungarische Bauer unterliege nicht seinen Colonical Lasten, sondern der depeculation der Magistratualen (dies ist in Zemplén einzig der Fall), den Comitatsrobotten und der grossen Last des Militärs zu alimentiren. Er erzählte mir, wie (in Oktober 1808) der Bauer in Pest Wege gegen Hatvan und

eine zweite, das Comitathaus zu Pesth, und noch die Citadelle in Kommorn bauen musste, alles dies sogar dann, da er hätte die Wintersaat verrichten müssen.

In einem zweiten Brief, den Sie bald erhalten werden, spreche ich Ihnen von den humanen und klugen Recensenten, der den Herausgeber des Magazins in der Hall'schen Allgemeinen Lit. Zeitung zur Klugheit weisst. Was der Mann da auch von Kisfaludis Regék erzählt. Und nun halte man Recensionen für delphische Orakelsprüche!

Mich hat es sehr beruhigt, dass Sie mir Ihr Verhältniss mit einem Jemand kennen lassen. Ich bitte Sie auch klug zu seyn, wie der Recensent, das kann man nie zu sehr gegen gewisse Menschen. Doch jetzt leben Sie recht sehr wohl!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1427.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Febr. 27d. 1809.

Kedves barátom,

Valamint betegeskedésed' hirét a' legszívesebb elszomorodással hallottam 's értem leveledből is, úgy szives örömmel értem most felgyógyúlásodat 's hallottam jóval ezelőtt már a' kis insurgens Druszám' szerencsés megérkezését; mert, régen nem vévén leveledet, mind egésséged mind házad' népének megszaporodása eránt tudakozódtam. Tudod mit kivánok mind az eggyik czikkelyre mind a' másikra; azt mindazáltal nem csak lélekben, hanem szóba öltöztetve is kivánom, hogy fiad legyen második atyja, 's szaporítsa a' k e v e s e k' számát. Annyi veszteség után mint a' mennyit szenvedtél, mi édes lehet az illy poltolék! Én csak eggyet vesztettem, 's bánatomat csak akkor érzém enyhülni, mikor feleségem' emlőjén ismét függött eggy másik, — 's szerencsémre! örömömre! az elsőhöz még physionomiájában is sokat hasonlitó leánykám. Melly öröm, mikor a' «Sekundát» a' megholt kis «Prima» ruhácskájiba láttam felöltöztetve! azt hittem, hogy a' gondviselés az elsőt adta vissza, 's a' másodiknak birtokában elveszett lassanként az elsőm' emlékezete.

Eugeniemet Sophiem 14 holnapig 's 9 napig szoptatta. Változásokat, bágyadásokat érezvén, 13 Febr. Kázmérba ment, 's azalatt a' gyermeket elválasztánk, hogy vagy magát, vagy az öcscsét el ne rontsa. Édes barátom, az a' szaporitás felette derék dolog; abba

soha sem ún belé az ember ha azt szereti, a' ki szaporodik. Én nem tudom megfogni, hogy némelly ember mint félhet a' sok gyermektől. Merő kevélységből nyilván. Oda néz, hogy mindenikét nem teheti ragyogóvá, ha sokan lesznek. Én azt a' gondot a' Providentiára bízom, 's hitem hozzá vagy belé soha sem nagyobb mint e' részben.

Régen nem láttalak benneteket, 's ennyi idő olta sok változás eshete 's bizonyosan ese is rajtatok. Olly szép piros vagy e még? hajad olly sűrű, olly fürtös, olly tömött e? Én nagyon őszűlök, 's ez most nyereség; megment a' katonáskodástól. 27d. 8berben belé léptem az 50dik esztendőmbe. Guta ütött, tört kezű, tört orrú, 's rheumás ember lévén, talán nem parancsolnak velem ezen egynehány holnapra. Ha parancsolnának, nem tudom mint vinném a' puskát 's lóra fegyveresen mint másznék. Nagyon csalatkoznak, a' kik azt hiszik hogy ez a' mostani felűlés is csak czeremonia lesz. Nem ok nélkül épiték Komáromot, nem ok nélkül estek azok az észre-vehetetlen készületek. Gróf Zichy Károly Hadi Minister leve 's 7 Ercz vagy Fő Herczeg ugyan annyi sereg' kormányzására mégyen táborba. Mennyi embervér fog folyni ismét! 's mennyi lesz véröntés nélkül is szerencsétlenné! Mint akad-meg minden tudománybeli cultúra! mint fog minden elkorcsosodni! Borzadok mikor képzelem mik történhetnek, mert úgy látszik hogy most már a' keleti Európa borúl lángba. Pedig én most kezdék könnyebben pihegni.

Édes barátom, ne vádold magad Annalisaimnak elmaradásáért: az a' legártatlanabb megtévedés volt. Azt hittem, hogy annak hibájából történt, a' kinél az ollyan gyakorta akarva történik. Ha feltehettem volna, hogy nem *mind* adtad néki által, nem hozattam volna meg az elveszettnek gondoltakat. A' Kis' szép Hymenaeumát, Szívképző Regéimet, M. Régiségeimet, 's talán valahára már La Rochefoucauldomat is, nem sokára megkapod. Én biz azt hittem, hogy a' két elsőt néked már megküldöttem, mert olly sokat kiosztogatván, hogy bízvást rólam is elmondhatták volna, a' mit a' Voltaire' mis à la portée de tout le mond-ja felől eggy pajkos Recensens írt, hogy typographiai hiba van a' port*ée*-ben, az eggy *e* szükség felett való lévén. Te, antistes prime sodalium, ki nem maradhatál. — Debreczen sajnosan ismeri a' M. Régiségeket. Az a' kérdés, ha méltán e sajnosan. —

Barátunknak felesége felől tudakozódol. — Kéntelen vagyok azt vallani, hogy meg nem felelt ohajtásom' reményeinek: de igen a' szép kancsal fiú. — Én nagyon, de igen igen nagyon tudom becsűlni a' tartaléktalan kimutatását annak a' min örűlünk, büszkélkedünk, ha

az eggy kis gyengeség, eggy kis hiúság is. De a' vastag örömöt, a' vastag büszkélkedést nem szeretem. Illyen volt pedig az, midőn tolakodva, siettetett hanggal, váratlanúl, helyén kivűl tudatták velem, hogy midőn a' Palatínus e vágy Károly Herczeg K . . en volt, a' Gróf a' bátyánkat *minden Tisztjei közzűl egyedűl magát* űltette asztalhoz, 's így aufführolta: Ez az én etc-m, Herr *von* . . Hallgattam 's elszomorodtam reá. — Én is örűlök a' *Von*-nak 's nem szeretnék nála nélkül ellenni, mert az bajos; 's mind magamat mind sok más emberséges embert sajnáltam, hogy a' mentéje' zsebjénél eggy szép kis pillogó rojtocska nem fityegett, midőn Septberben azt láttam, hogy némelly fajankó mint lépett a' jó helyre, holott az érdemes emberek kotródtak a' rostély megé; de sem a' Von-ban nem keresek semmi elmondani valót, sem a' rojtocskán nem kapkodok. Ha abban a' lineában állanék, megadattam volna magamnak, 's felfüggesztvén eggyszer, eszembe sem jutna, hogy ott fityeg. Azonban azzal a' gyengeséggel szint úgy jó ember lehet az ember mint a' nélkül; 's rajta fel nem akadok. Azt sejtenem jó módom volt, 's azt mutatta mind a' dicsekedés mind a' panasz, hogy nem állunk *behaglich,* 's többre tartjuk magunkat méltóknak. Az öltözet azt mutatta, hogy az erszény nem épen felette jól áll. — Ezeket kívánságodra írom, nem önnön mozdúltomból.

Én is panaszolkodom. — Az az ember, a' kit egyszer láttál Debreczenben, — az, a' kinek házasságomat béjelentettem 's nem felelt; a' kinek, feleségemmel Semlyénbe érvén, három levélben jelentettem, hogy mihelytt az idő engedni fogja, feleségemmel látogatására megyek 's nem felelt, noha Péchy Sándornénak háromszor írt; az, a' kihez feleségemet elvittem 's ki nem jött Semlyénbe, az, a' kinek *kívánságára* a' feleségem Pálffy Carolina nagy anyjáról reá maradt porcelánjából egynehány darabot oda ajándékozott 's csak meg sem köszönte; az, a' ki ez idén az ablakom előtt ment-el Bártfára útazván, 's Regmeczen 3 napot töltött, 's hozzám nem jött; az, a' Pozsonyi theatrumból kijővén, a' tolongásban elveszett, a' theatrum Casinójában pedig engemet azon vacsoráló asztalhoz űlni látván eggy Diaetalis Vármegyei követ régi barátommal, a' hol ő űlt, felkölt és eltűnt - az panaszkodik, hogy vele gorombán bántam. — Van e esze az embereknek? 's harag helyett nem kaczagást érdemlenek e? Vagy inkább csak azt kell az effélékre mondani, hogy a' bűn azzal bűnteti magát, mint Theologus Urak mondják az elkárhozottakról, hogy meg nem térhetnek soha! — Elfogyott a' papiros, de nem az én mondani valóm. Élj szerencsésen. Tisztelem, csókolom háznépedet!

P. S. Még fecsegnem kell veled, noha levelem apró betűkkel sűrűn van írva. — Vetted e egyveleg írásim első kötetét, mellyet neked vagy Semlyén vagy Kis Imre által küldék? Tele van soloecismusokkal —, de akart soloecismusokkal. — Most Pestre érvén nyomtatva leltem Magyar Régiségeim első kötetét is. Azt Institóris adta-ki auf seine eigene Speculation. Rendelést tészek, hogy azt is vedd. Vallyon mit mond arra a' ti Superintendenstek, a' Debr. Grammatikának *dolgozója?* — a' barátném dolgában a' Te ízléseddel is ellenkezem: de barátok köztt elég ha a' sziv jár eggy úton: a' meg nem eggyező ízlés és gondolkodás épen úgy nem árt a' barátságnak mint a' különböző Religio. — Batsányi, a' kit ismérsz — ezt azért említem, mert ismered és tudsz holmit felőle — a' vad emberhez jött enni a' hol én is ültem. Abban a' pillanatban láttam meg, a' mellyben ő az ajtón belépett, 's tudván felőle azt a' mit tudnom illett. lekaptam róla a' szememet a' nélkül hogy ő vette volna észre. hogy őtet láttam, 's folytattam fenszóval a' magyar beszédet. Ez által azt akartam, hogy ha néki velem szóllani tetszik, szóllhasson, 's akkor ollyannak talált volna a' mint kívánhatta Székem háta megett ment-el. hallotta a' *magyar* szót, és úgy bizonyosan látott, de elment a' szék megett. — Nem csudálkozom rajta.

9-a Octobr. Bécsben hallám Cleynmann Ref. Predikátorunkat papolni. Ez az, a' kinek pápista felesége van, a' kinek leányai pápistáknak neveltetnek. Ha ollyan predikátziókat lehetne hallanom minden Vasárnap, én is járnék Templomba nagy gyönyörűséggel. Már az nem *bérért* szolgál, hanem azért hogy a' maga destinatiójának megfeleljen. Meg is felel. úgy hogy soha sem senki még jobban. Steht irgend einer auf, und spricht er von den Rechten der Menschen. von der Würde der Menschen, dann schreyt ihr: Siehe. das ist ein gefährlicher Mann. Zeigt ein Schriftsteller die Gebrechen der Regierung an, macht er Vorschläge diese zu bessern. dann schreyt ihr: etc. etc. Azután Patriotismusra buzdította őket; tanácsot adott mint tűrjék a' mit tűrni kell. mint védelmezzék was noch zu schützen ist, 's ezen szókkal végezte-el a' Predikátziót: Wer Ohren hat zu hören. der höre!. Am. Nékem minden bizonnyal volt fülem. Eggy ismeretlen fiatal embernek pedig szeme volt a' mint láttam. mert sokszori reá pillantással sem vettem soha észre. hogy a' szeme máson függött volna mint magán a' Papolón.

Szüret sem Pesten, sem Bécsben, sem Győrött nem volt. itt pedig olly kevés termett és olly rossz. hogy csaknem desperálunk.

Sem élet, sem bor, sem széna. És még is itt a' nagy költségű Insurrectio és egyéb. A' hegyalján eggy szem asszú sincs. Én véteknek tartottam volna a' rothadt és pöffedt szemet asszú gyanánt szedni. —

Ha alkalmatlanságodra nem esik, édes barátom, méltóztassál tisztelni képemben Lónyai Menyhért Urat, és megmondani néki, hogy Báróczi Óbester Úr nagy barátsággal fogadta Lónyai Úrnak izenetét, 's viszont köszönti. Ez a' jó Öreg olly erőben van, hogy ámbár a' 70t meghaladta, gyalog ment bé velem a' Gárda Traiteurjétől Szent Istvánig sőt még tovább. Antimoniummal él minden nap, s chymizál, az az chymiai könyvekben dolgozik, hátra lévő kevés napjait használni akarván. Ezt másoktól tudom. Mindég jobban jobban tisztelem ezt a' valóban nagy embert.

A' kis Lónyait, a' ki nálad van, köszöntsd kérlek, 's bízzd reá, hogy mondja meg Kölcsey Ferencznek, hogy utolsó levelét Virág Benedek nagy megelégedéssel olvasta, 's örvend ismeretségének. Én arra kérem Kölcseyt, hogy tudassa velem, Debreczenben van e még 's meddig lesz ott.

Lyányom felől keveset írhaték a' más papiros szélén. Az eggy szép kis alak. Meg nem ismert mikor haza jöttem. De csak hamar igen jó barátok levénk, 's bújnom kell elöle, ha írni akarok, mert karomra kívánkozik. Az én lyányom, mert *képet* szeret, könyvet, kutyát, és ha csak a' kalamárishoz nyúlhat, irkál. Még eggy szót sem tud kiejteni, de nyelve szünetlenül kelepel. Foga kettő van, mint a' Castornak, de fejérebb mint a' Castoré. Ölellek magadat és egész házadat. Barátságod' emlékezete nékem véghetetlenül kedves! —

[Megjelent a «Kaz. lev.» III. kötetében.]

Zo / 1428.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 27dik Febr. 1809.

Igen Kedves Barátom!

Rég nem szerencséltetvén Leveleddel, nékem pedig eggy leg főbb gyönyörűségem lévén veled beszélgetni, csoportos katonai foglalatosságim közt is leg többet róllad emlékezem, és ugyan azért a halgatást félbe szakasztom.

Jó királjunk Birodalmainak minden részeire nézve melj atyai képpen gondolkozik, eszt igen érdemessen bizonyittya Gubernatorunk

eő Exjának hozzám küldött és túl le irt praesidialis levele. Én leg előbb is a Zilahon Wesselényi által innepeltetett születése napját felséges Urunknak irtam le és be is küldöttem. Ez igen érzékeny, szég Innep volt, ha Tőkés le nem írta azt néked, tudósics, én közlöm véled, mert méltó hogy tudgyad.

Én itten a mult héten Bataillonomnak eggy részit fegyverbe, sőt már Tűzbe is gyakoroltattam, vége levén az exerzirozásnak, a front előtt ezen Beszédet tartám:

Nemesek! Atyámfiai! Vitézek!

Fogadgyák el derék magok viseletekért tökélletes meg elégedésemet. Ti hazafi virtusok által Szenté lett Lelkei dicső őseinknek! tekincsetek ide a Boldogok keblébül, és gyönyörködgyetek: hogy maradékitok a puhaságnak szennyébül ki vetkezvén, fegyvert övedztek — Örvendezzetek: hogy a Magyar Dicsőség ellen ólálkodó Irigység nem érhette el arra törekedő czélját, hogy el asszonyosodásunk által szabad testeinket rabszolgai láncz ferteztesse, imhol fegyver villog kezünkben, sőt aszt már forgatni is tudgyuk, és használni arra: hogy azon nagy Munkátokat, meljel a Magyar királyi Méltóságot, és Nemessi Szabadságinkat szereztétek, készek vagyunk utolsó csep vérünkig fénnyek érdemébe fent tartani. — Vitézek! ezen fegyveremre, meljet mai napon éltem kellemjeinek eggyik gyönyörüségesebb napján vezérléstekre leg előbb rántottam, erre esküszöm, hogy nem csak itt a gyakorlás piaczán a hadi forgásokba atyai képpen oktatni, hanem ott a Dicsőség, a halál borzasztó mezején azon dicső fény el érésire vezetlek beneteket, melj szerint szeretet jó Királjunkért, édes Hazánkért, a Magyar név Dicsőségiért győzzünk, vagy ha csak azért, de egyéb tekintetbül soha se, hogy Ellenségünk ereje szásszorozva meg haladgya a miénket, Vitézi halált keressünk. — Már most el bocsátom kegyelmeteket honnyaik örömébe, hol is még ártatlan csecsemőikbe is a királj, és Haza iránt való szeretetet élesztvén, kegyelmetek is forrón öleljenek minden oly szép ösztönt, melj ezen Szeretet hathatósságát Nemessi diszhez mérséklett módon gyökereztetheti sziveinkbe.

Holnap után más része Bataillonomnak eggy heljségbe rukkolván, egybe magam is oda megyek, és exerziroztatom. Én semmit el nem mulatok, semmit nem is kiméllek, a mi által a czél el érésire tökélletesitcsem Vitézzeimet. de már is bailódom az ostoba el asszo-

nyosodot Fő Ispánnyal, kit Te Fő kurátori tulaidonságárul bőven ismérsz — irigyelni láttatik, hogy én már jó előre halattam, ezen pedig eggy okos Elöl járó még örvendene, de eő kötelőzködik belém, és ennek csak a lesz vége, hogy nagy el hülésire aszt láttya, hogy Közép Szolnok Vármegyébe megyek által. A napokba némely fen áló katonaság tiszttyei előtt auctoritást akarván mutatni, belém kapott, de a tárgy Camerariusságomat illette, mivel én bizonyos dologba Camerariussi hitemnél fogva eggy protestatiot adtam be: fel hevitet nagyon meg támadása, de a jelen való Németekre, asszonyokra. és eggy falka szoba leányra nézve egybe, és rendbe szedém magamat, és egész phlegmával de érdemmel eszt mondám: Mgos Báró Ur, én a protestatiot mint Cs. K. Camerarius attam be, aszt be adni tisztelt hitem kötelez, a mellöl el se álhatok, jelenthetem azonba, hogy éngemet mint Camerariust Császáromon kivül senki meg nem pirongathat, csak a fő Camerarius, az is úgy, ha ez eő Felségétül rendeltetik. — Erre szólni nem tuda, vagy is nem mért, de a dolog tárgyát, melj Prussiai birodalmot illető dolog, a hitvány Német offizirokkal sültelenül, vitatván, következendővel végit vetém az unalmas sültelen és tudatlan vitatásnak: Mgos Uram! nékem szerencsém vagyon a Berlini királji Academia rendes tagjának lenni, meljnek eő Prussiai királji felsége protectora, és igy ezen birodalommal nexusom vagyon; de felséges Császárom és Királjomhoz viseltető hivségem, Hazám szeretete nagyobb bennem: hogysem kicsi lelküeket és mindennapi embereket talán kecsegtető tekinteteket azon hivségnél, és szeretetnél nagyobra becsülnék. Erre el pirulva el halgata, a Németek pedig fel táták szájokat, hogy én, a ki Mousquetiros Uniformisba vagyok, Academia tagja hogy lehetek. Erdéljbül a regularis katonaság már ki takarodván, most nyakra főre masiroznak a Szél regimentek. Hirlelik hogy $\frac{m}{40}$ muszka fog itt segitségünkre keresztül menni. A mint Bécsbül nékem a napokba eggy Status Consiliarius irja, a francziával bizonyos a háborúnk. — Adgyanak az Egek tökélletes szerencsét. Egész Erdeljbe a katona fogás folj nagyon, meg válik, mi lesz ki menetele. Élj boldogul és szeresd tisztelő hivedet

Cserey Farkas mpr.

Magnifice Domine Camerarie!

Suam Majestatem Sacratissimam benigne velle, ut Ephemerides sub titulo Foliorum Patriorum pro Statu Austriaco in lucem pro-

deuntes — quorum Planum hic adjacet — quo vberioribvs adminiculis fulciantur, provideanturque, Magnificae D. Vestrae iuxta meum in Ejusdem dexteritate, rerum cognitione, perspicacitate et in Patriae huius commodum studio locatam fiduciam eum in finem revellandum esse duxi, vt in objecta memoratis Ephemeridibus inseri merentia et praesertim in adnexi plani punctis 3. 4. 5. 6. et 7-o. indigitata attenta esse, ac dum et quando sibi aliquid publicitate dignum innotesceret rem genuine, ac candide ad me perferre velit, ut illa demum per Me in conformitate Altissimae intentionis Suae Sacratissimae Majestati substernere possint. In reliquo solita observantia maneo Magnificae D. Vestrae!

Claudiopoli die 6-a Febr. 1809.

Obligatissimus
Gf. Bánffy.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1429.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak
Szemere Pál alázatos tisztelettel.

Édes Uram Bátyám! A' legközelébb vett levelekre imé válaszolok. Institorisnak a rezet általadám. Berzsenyi még pakétját nem viteté el. Vitkovics barátom, a' ki a' Széphalmi barátságos levél véte olta újabb tűzre gyúlada, írni fog Ányos felől. A' *velem közlött Iphigeniát* alázatosan köszönöm. Szeretném ha Édes Uram Bátyám azt hinni méltóztatnék, hogy én annak érdemét érezni sokkal jobban tudom, mint mások igen sokan. Értem a tanácsot is. Én *Drámámmal* sietni nem fogok; nem, *egyébb kiadandó munkámmal* is. Szégyenleném ha az tartatnék felőlem, hogy eggy theatralis darab készitését én könnyűnek hiszem: de próbát tenni hasznos sőt szükséges is. Midőn *anakreoni dalaim* észrevevém, hogy azok az epigrammai point miatt épen nem dalok, félre rakám öket. Igy fogok cselekedni Dramammal is. Ha Poéta nem lehetek is — a' mit mindég rosszabb-rosszabb nem-poétai környűl állásaimból sejditek — Criticus mindazáltal a' próba és szorgalomnál fogva válhatik talán belőlem? Illyen szándékkal járom Schedius' aestheticai Praelectiójit és a' görög nyelvet.

Horváth Secretariussa lőn az Ország Bírája Ürményi Ő Excjának. Az *Amalthea* nehezen indúl-meg. Kis István eggy *Almanach'* kiadására

únszola e' napokban. Meg igértem 's Vitkovics is hozzám csatlá magát. De már erről is letettem. Kis Istvánnal nyomtattatni veszedelmes dolog. Az Amaltheába próbára fordítani kezdettem. Ime itt küldöm azt is mutatóúl.[1] Méltóztassék Édes Uram Bátyám megitélni: K. + + a' szófaragó, vagy az ő kedvelt *átstsával* Szováts, e' napokban is meglátogata, 's azt magyarázá hosszasan, miért kell azt: Deus Hungarorum, a' Magyarok' Istenek-nek [mondani]. Én úgy látom, hogy Édes Uram Bátyám ezt nem tartja-meg; nem Kis és Virág sem. A' Révaianerek Grammaticájok ám légyen a' legjobbik; de hová téved el akkor nyelvünk ha Horváth az Után, esztendő, hónap holnap szavakat számkivetendi? Utánunk nem jó, úgy mond, mert ezt tenné: viâ illius nostra. Esztendő, múlt esztendő, tavali halandóság, contradictió. Vagynak emberek, a' kik az illyeneket csak azért observálják mert nehéz, styljoknak az által akarnak nyújtani becset, épen úgy, mint azok a' Calvinista Versifácálok, Horváth, Gyöngyösi, Földi, kik szebbnek tarták azt a mi nehezebb. — — Ezelőtt minteggy tíz nappal, meglátogatám Virágot. Megajándékoza két Elmélkedésekkel. Még Verseghit soha sem kaphattam meg házánál. Minapában Vitkoviccsal keresém. Öreg édes anyja azt mondá, hogy egész napokat másutt tölt; hogy valami komédiát csinál énekekben, és az Insurrectio Német Regulamentjeit fordítja. Vitkovics azt mondja V[erseghi]ről, hogy az ifjú emberekhez barátságos, 's ha ez igaz, ezért is méltó szeretetünkre. Még eggyet Virágról. Helybenhagyá plánomat: A Magyar Költőknek Iskolájik. Édes Uram Bátyám ezt nem javalja. Míg igen becses levelét Édes Uram Bátyámnak e felől nem veendem, halasztom a dolgozást. Addig a' Wachtr. — fordítom 's eggy Recensiót készítek ezen sajtó alatt levő könyvre: H. Hubai Miklós' költeményes Múnkái Pesten 1809. — Pataki productum! Szemtelenség a' mit elkövet Csokonaival. Egész darabok vannak kilopva daljaiból. Itt eszembe jut eggy anekdota a velem közlött B — — éhoz hasonló. Azt hallom hogy —

Lehetetlen vala béfejezni levelemet. Valahányszor Édes Uram Bátyámhoz írok, olly sok gondolat önti el lelkemet, hogy választást tenni nem tudok. Előttem van a' fordított Iphigenia. Hadd tegyek erről is olly naiv confessiót mint magamról tevék őszkor. Schedius épen azt tartja erről a' munkájáról Göthének, a' mit Édes Uram Bátyám. Én még nem nyertem olly esméretséget,

[1] Nincs a levél mellett.

hogy ezt annyira szerethessem, a mennyire Clavigót és Egmontot. Minap die natürl. Tochterjét vásárlám meg és ennek olvasása után szinte ezt mondám Schediusnak ezen tragoediáról. Nagy zavarodásomra szolgált az nekem, hogy ebben a Tragoediában eggyetlen halál sincs. Schedius azt mondá, hogy e darab két részekből áll. Én a második darabját nem ismerem. — A' tanítvány köteles számolni a maga studiumáról az ő oktatójának. October 18d. 1808. im e jegyzést tevém Göthére. Ide teszem szóról szóra. Clavigót gyakran olvastam. Szépségei közztül ezeket vettem észre. A' tárgy eggyszerűsége 's a' handlung progrediálása, az indúlatok igaz classificatiója, a dialogus idealizálása typussal, mint az 1. Felv. kezd. a typogr. etc. Micsoda Dramai Erzählung az, a melly a 2d. Felvonásban Beaumarchais és Clavigo köztt esik. Melly typussal és melly könnyen van az Öszveakadás 's többek. — Melly egészen külömböző Organizatiójú Egmont. Egmont characterének eggy oldalát az akkori zenebonás epochát mutató polgárok adják elő. Micsoda szabad Egmont. Szerencsés találmány a' charakter kifejtődésére a' néplecsendesités, Oraniennek nem hitel, Secretariussal létel, Klári szerelmeskedése Albával, ellenkezése Ferdinánddal, barátkozás etc. Felséges Episod-scéna Brankenburgé. Elevenebben van ez is mint Szentgyörgyé Clavigóban. Én azt hiszem, hogy illyen minden feszesség nélkül való Herost soha senki sem nem festett sem nem írt. De itt is azt az operai allegóriás végzést az ötödik felv. nem értem. — Hadd rekesszem bé levelemet Ferdinand szavaival: Midőn azokat olvasám, könnyezésre hevültek szemeim. 's Édes Uram Bátyámra gondolkodtam és andalodtam el. Dein Name war 's der mir in meiner ersten Jugend gleich einem Stern des Himmels entgegenleuchtete. Wie oft hab ich nach Dir gehorcht, gefragt? Des Kindes Hofnung ist der Jüngling, des Jünglings der Mann. So bist du vor mir hergeschritten, immer vor, und ohne Neid sah ich Dich, und mein Herz flog Dir entgegend. DICH hatt' ich mir bestimmt auf's neue, da ich Dich sah.

Pesten

Február utolsó napján 1809.[1]

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

[1] A levél közepén valami hiány észlelhető.

1430.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Le 1. de Mars 1809.[1]

Kedves Barátom!

Kötik éppen Herdert, egy kötöt kétszer van, egy pedig hibázik, de mert a' Theologiát nézi, nem akasztom fel magamat. Kérlek, írd meg kerekdeden, mennyit küldgyök Kiliánnak.

A' gyülésrül semmit se tudok, soká lesz, úgy tartom, mert Gróf Eszterházyt az özönöknek visgálására küldötték: Vissza jövének Deukálionnak ideji. Tsak hogy nem a' kövek változnak emberekké, de az emberek változtak kövekké, úgy hánnyák, úgy tsapkodgyák egymást mint Pirrha.

A' háború, a' mint mondják, el kerülhetetlen. Andreossit nem akarja Ferencz elbotsátani Bétsbül, még Párizsbúl Metternich el nem érkezik. A' Moniteur tele van agyarkodásokkal, mellyek boszontanak a' nélkül, hogy merjük azokat viszonozni; a' kevélység, az alattomos harag és a' félelem együtt dolgoznak és gyötrik az udvart; tudgya hogy mit akar, de nem tudgya hogy mit tselekedjen; azt mondgyák, hogy hevesen adta ki magát Napóleon a' magyar Aristocraták ellen. Il sait ce grand tiran que les hongrais sont de petits tirans, qui ne veulent pas étre tirannisés. De ő lesz a' nyertes, mert azt lehet rólunk és kormányzóinkrúl mondani, a mit Mirabeau az Orleani Herczegrül mondott: Il ne suffit pas de bander le crime, il faut oser le decharger.

Ditsíretednek $^{9}/_{10}$ a' barátságnak tulajdonítom, $^{1}/_{10}$ egész jutalmom, és elég. Gróf Szécsény gyenge lelkü úgy mint szemü volt mindenkor, de azért bene est meritus de museo nationali.

Berzeviczy Gergely, a' kivel sokat leveleztem életemben, német magyar ember; deákúl szeret írni és nem tud, egyéb eránt kivévén némelly uralkodó hamis ideáit, a' mellyektül, mivel hozzájok szokott, nem lehet őtet könnyen elvonni, igen okos ember. Hizelkedem magamnak, hogy már igen meg térítettem őtet a magyarsághoz — igen szeliden kell vele bánni, mint a' varjassal, mert igen tsiklandós és érzékeny. Panaszolkodott nekem ellened, de azt mondtam neki, hogy nektek barátoknak kellene lenni. Ollyan embereknek mint ő, meg

[1] A levél Dessewffyné keze írása, csak az aláírás Dessewffyé.

térítésére való kivált az én munkátskám. Ha meg igazítanád és herélés nélkül simítanád, szeretném ha el küldenéd Molnárnak a' Pannonia ki adójának Bétsbe. Nem bánnám ha nevem' alatt is ki jönne, mert nem keresek semmit, szégyent pedig talán nem vallanék, mert te ditsérsz; megküldöm Vay Jó'sefnek, hadd kerengjen leg alább kéz irásban, és a' Palatinus kezébe is jőjjen. Nem kell mindég tömjént, ha ollykor igazságot is szagoltatni a' nagy urakkal.

Hogy jutott eszedbe születésem napja? Köszönöm a' szíves emlékezetet.

Száz esztendők után majd azt
Nem fogják ünnepelni,
El nyomják az idők a' gazt,
De Zefirek emelni
Tovább tovább mindég fogják
A' tsírázó nevedet
'S gyermekek is majd dadogják
Boldog születésedet.

Igaz e hogy Ipád meg égett? Tsókollak ezerszer.
Eperiest 1-ső Mart. 1809.

Igaz hív barátod
Dessewfy József, mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1431.

Kis János — Kazinczynak.

Nagy Érdemű Barátom!

Mennél forróbban kívántad a' M Tárház' megjelenését, annál inkább sietek tudtodra adni, hogy az most is másszorra halad. A' könyváros épen nem reménylvén az olly plánum szerént való munkának, a' millyent mi akarunk, elkelését, lemondott a' kiadásról. Lemondásnak mondhatom, mert azt írja, hogy azon Gyüjteményben, mellyet ő általvehessen, ne legyen semmi vers, ne legyen senki munkája az enyimen kivűl 's a' t. Az a' félénkség, melly a' könyvárosokat birja, még inkább elhiteti velem, a' mit elébb is hittem, hogy egy két esztendeig eleinten fel kellene egy két száz forintot áldozni, ha ki Magyar Journált akarna kiadni. — Mig erre a' mostani idők'

lefolytával talám több módunk lessz, addig kéntelenek leszünk hallgatni. Hallgassunk hát, de ne vesztegeljünk, irjunk 's gyűjtögessünk előre ollyan darabokat, mellyeknek utóbb hasznát vehessük, 's a' haladékot pótolja ki a' nagyobb tökélletesség. Ezt irám épen ezen szempillantatban Berzsenyinknek is: a' ki hasonlóképp illyen eltökélléssel vagyon; mert úgymond Fridrich Rosbachnál is versezett.

Egy kis versetskét Horátz után, mellyet a' Journálba akarék iktatni, ide rekesztek. Isten Hozzád.

Soprony, Martz. Első napj. 1809.

egyenesszívű barátod
Kis János.

Örömre serkentés.

A Musáktól szerettetem,
Karjaik között nevetem
Az élet' aggságait;
A' bú a' kábát epessze;
Tőlem, sebes szél, vidd messze
A gyáva szív' gondjait.
Mit tart Thersites felőlem,
Ha üz-e tsufot belőlem,
Azt tudni nem kívánom:
Ha mindég tsatsog-is szája,
Ha, mint szent irásra, rája
Stiksz úgy halgat sem bánom.
Te ki, mint kedves vendéggel,
Enyelegsz a' böltseséggel,
'S koszorút füzsz fejére,
Thália, intézzd lantomat,
'S taníts, mint zengjem dalomat
Kazintzim' tetszésére.
Ha tetszem Pyladesemnek,
'S Dorisnak is, szép hölgyemnek
Dalom kedvét találja:
Nevem nem óhajt Pantheont,
'S nem irigylem Napoleont,
Bár fél világ tsudálja.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1432.
Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

O. Andrásfalva Mártz. 3dikán 1809.

Nagy Érdemű Tekintetes Ur,

Én mind arra vártam, hogy utolsóbbszori levelemre, a' Tekintetes Ur levelét vegyem elébb, 's azután feleljek, annál inkább, mivel a' Bétsből viszsza érkezett Kis Andrásfalván lételekor azt mondá hogy a' Tekintetes Ur leveléből tudja, egy levelét hozzám elküldetve lenni, de ezt nem úgy lenni, megbizonyitotta, a' mi Grófnénkhoz legutólján jött levél. Hadd szólljanak erre, legelőször is a' tsuklatók. Az ő vallástételek velem egygyütt az, hogy ámbár kérdeztük, ha tsuklik é sokat a' Tekintetes Ur a' mi emlegetésünk miatt, még-is azt kivánjuk hogy tsuklása annyiszor elénevegye, mint a' hányszor ez a' puszta vidékű Andrásfalva a' Széphalmi lakosnak nevét emliteni hallja. — Ha leveleink most megbotlottak, váltsuk, váltsuk édes Tekintetes Ur őket ezután mindenkor hamar. Négy hét alatt, mig rendjeinket ide stova hányják Posta Mestereink, a' kiktől az ezekbe zárt örömeink' nyerése vagy vesztése függ — gyűjthetünk írnivalókat — Hanem én, hadd mondjam-meg azt is hogy eifersüchtig vagyok. Eddig pontosan jöttek örömet szerző leveleim, most tsak Ujlak leánya kapja azokat, egyedűl, és én valahányszor várom azokból kifejleni az én részemre valót-is, mindenkor ezt hallom a' Grófnétól, jaj. Döbrentei magának nintsen. Édes Énekese Széphalomnak! hova lett az elragadtatott Döbrenteire való emlékezés? —. De, ki lesznek azok nekem, reménylem pótolva, és adják az Egek, hogy mindenkor legyenek ollyan mértékben, melly az én Andrásfalvi napjaimnak még nagyobb édességet adjon.

Én most Lajos mellett Gyermekek Irójává lettem, 's játszom Glatztzal egygyütt a' gyerekekkel. Bizonyos az, hogy Literaturánk' ága, a' nevelésre tartozó könyvekben még szükséget lát, 's az enyém se fogja még azt kitölthetni, mert a' mező itten széles, tágas. Seelman Károly forditotta a' Thieme Kinderfreundját, Bersi Salzmannt, de Kis, a' Sopronyi, tette, ugy gondolom ebben a' legelső nevezetes lépést az ő Gyermekeknek és Ifjaknak irtt Bibliothekájával. Én nem forditok e' Munkában, hanem inkább a' két Haza földjeken alkalmaztatható elbeszélléseket, irok, a' magyar gyereknek, úgy, mint magyar

gyereknek. A' Munkából 12 árkus lett a' múlt február hónapban készen, 's még annyira vagy többre akarom nyújtani. Hogy emberek legyünk, hogy Hazánkhoz inkább hajoljunk, a' gyermeki időben kell azon munkálkodnunk. A nagyobb lelkek ezt megteszik mindenkor akár szoktatták őket szorosabban rá, akár nem, de az alattabb zsibongó lelketskék hamar megtántorodnak, ha német frantzia Gouverneurők, Gouvernanteok morognak, sziszegnek holmit előttök.

Igy hát most a' Poezist bépólyáltam a' tél hidege elől, vagy két hónapra, mig akkor majd a' halhatatlan Énekesek' symbolja a' fülemüle megjelen azon fűzfán, melly házunk körül folyó zavaros patakunk partján, gondatlanúl nézi azt.

De Grófnénk nem mint Chatelet fogja az én érzéseim gyermekeit felfogadni. Az ő lelkével Gusztáv Adolph Oxenstiernajának lelke társalkodik, mind a' mellett hogy a' leggyönyörűbb helyeket mutatja ki olvasó könyveiből, mellyek egyszersmind elragadtatottak. A' minap jöttek illyen szavai szájából, 's felkatzagva mondám mindjárt, megirom, ezt meg irom Kazinczynak. — Éppen most mondá, hogy Szerentsiné hozzánk jő, a' tavaszon. Örülök előre esmeretségének, irja meg neki a' Tek. Ur. — Hadd jelentsek még valamit, a' mivel mindjárt levelem' elején kellett volna kiömlenem: Május végén vagy Junius közepén Széphalmon leszek a' Grófnéval, Lajossal egygyütt! — Oh gyönyörűséges tavasz, oh ekkor öt tavaszt látok egyszerre a' tél után, egymással! Pestre megyünk, 's utunkat Széphalom felé veszszük, a' Grófné testvéréhez. Tsak az Egek, szélvészszel el ne vernék e' hajnali kedvességű fellegeket, mellyek alól olly szépen látom előre Széphalmot. Látni fognám Lajossal. Lajos nevelését én vettem fel egészen. Tsak egy kevésbe múlt el, hogy a' grátziák testvéréhez B. Vaynéhoz, a patriota Vayhoz nem ajánlottam magamat. Lajosból lehető örömöm — ha a' gyermeki proecox ingenium nem tsal — a' Grófné, Gróf Bethlen Ádámné szavai, 's az ő tellyesen bennem vetett bizodalmok, 's az, hogy itten bizonyosan látom, hogy jót tehetek, mivel Vayhoz úgy is tsak 4 esztendőre hivattatám, maradásra birtak. Tudom mit nyerhettem volna Zsoltzán a' Bároék nemes társaságából, tudom mit hamar közel Kazinczyéból, de itt a' Grófné azt mondván egyszer, hogy nekem adja későbben az okot, ha fija nem ugy üt ki mint az én kezem alatt reményli — Lajosnak hozzám való példás szeretete, — Erdélyivé tettek legalább néhány esztendeig, mert későbben Pestre megyek vele. — Mentsen-ki a' Tek. Ur kérem a' szentelt Poetria Vaynénál, én őket nagyon tisztelem, mivel a' mi Isteneinknek szép

oltára ég mind kettőjöknél. — A' jót nem tsak szeretni, de tenni-is, 's a' hol másokon igazán segithetünk, segiteni.

Pescheck nevű Saxoniai barátom két költeményemet németre forditotta, 's a' múlt Póstán vettem forditását, 's kérését hogy őket egy Journálba kinyomtattathassa. Én őket mikor vele Vittenbergában barátkoztam, kérésére hogy magyar nyelven neki valamije legyen, adtam, német magyarázattal, 's valójában kitette mind azt a' mit én magyarúl akartam, itt van mind a' kettő.

1.

Vergissmeinnicht.

Sie gab mir ein Vergissmeinnicht! —
Ó Himmel! meine Mina liebet,
Sie liebt mich, meine Holde noch!

Wir wandelten vereint, ihr Arm
Umschlang mich. Mina sah die Blüthen,
Die schönsten pflückte sie mir ab.

Und als sie mir die Blume gab,
Da färbt ihr holdes Roth die Wangen
Und vor Entzücken schlug mein Herz.

Da, wo es schlug — Sie fühlt es wohl —
Da steckte sie an meinen Busen
Das Blümchen ihrer Liebe hin.

Noch tändelte die eine Hand
An meiner Brust, die andre ruhte
Auf meiner Schulter. Welch Gefühl!

Sie sah mich an, und lächelte
Mit Liebeszauber in dem Blicke
Und schluchzte laut: Vergissmein nicht!

2.

Minas Kuss.

Von Mina komst du Zephyr,
Du Loser? meine Mina
Sie lässt mich freundlich grüssen
Wo hast du den ihr Küsschen?

«Verzeih mir! schon verschenckt ich
Den Kuss von deinem Mädchen.»
Wie? sage, wer bekam ihn?
«Um einen Garten flog ich,
Da beugte sich fast sterbend
Ein allerliebstes Röschen.
Mich jammerte die Blume,
Die mich so freundlich aufnahm
In ihrem Schoosse weilt' ich
Und Mina's süsses Küsschen
Drückt ich ihr auf; und lächelnd
Begann sie neu zu leben.

A' Major Cserei kedves levelét akkor vettem, mikor a' Tekintetes Urét Grófnénk. Ő a' legforróbb Hazafi — zászlóin, petsétjein halálfejek. — Ah be őrülök esmeretségének! Hozzá irt episztolám felől mi lesz itéletje a' Tek. Urnak, egy levelében már elkezdette kritizálni, kérem tovább.

Döbrentei Gábor mk.

A' Grófné, Lotti, 's a' többi gyerekek is mind tisztelik a' Tek. Urat.

Szabad é kérnem a' Tek. Urat, hogy egy terhet, Raphael nevü munkám' általnézését magára vállalja é. Ezt igen nagyon szeretném, 's kérem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1433.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak
Szemere Pál alázatos tiszteletét!

*

Ueber die Sprache und Weisheit der Indier. Ein Beitrag zur Begründung der Alterthumskunde von Friedrich Schlegel. Nebst metrischen Uebersetzungen indischer Gedichte. — Heidelberg 1808. Seite 324. — Innhalt. I. B. Von der Sprache. 1.) Von der indischen

Sprache. — 2.) Von der Verwandtheit der Wurzeln; 3.) Von der grammatischen Structur; 4.) Von den Haupgattungen der Sprachen nach ihrem innern Bau: 5.) Von dem Ursprunge der Sprachen: 6.) Von der Verschiedenheit der verwandten und einigen merkwürdigen Mittelsprachen. II. Band. Von der Philosophie. 1.) Von der Philosophie Bemerkungen. 2.) System der Seelenwanderung. 3.) Vom apologischen Aberglauben, und Naturdienst. 4.) Die Lehre von zwey Principien: 5.) Vom Pantheissmus. III. Band Historische Ideen. 1.) Vom Ursprung der Poesie: 2.) Von der älterss. Wanderung der Völker: 3.) Von den indischen Kolonien; 4.) Von dem orientalischen und indischen Studium überhaupt und dessen Werth und Zweck. Indische Gedichte. — «Seite 35. Mit der griechischen und römischen Grammatik stimmt die indische sehr überein. — Das wesentlichste ist die Gleichheit des Princips, alle Verhältnisse und Nebenbestimmung nicht durch angehängte Partikeln oder Hülfsverba, sondern durch Flexion das heisst durch innre Modification der Wurzel zu erkennen zu geben. — Seite 38. — besteht aber der Unterschied, dass die indische Grammatik in derselben Art, wie die griechische und römische, noch regelmässiger [1] demselben Gesetz der Structur, wenn ich so sagen darf, noch treuer, und eben darum zugleich einfacher und kunstreicher ist als diese. Die griechische und römische declinirt, das heisst sie bestimmt die Verhältnisse des Substantivs nicht an- oder vorgesetzte Partikeln. Doch ist auch ihre Declination nicht vollständig genug, um der Beihülfe der Praepositionen ganz entbehren zu können. Die indische bedarf nicht der cum, ex, in. — Hat sehr wenig irreguläre Zeitwörter. Die Conjugation ist regelmässiger. Der Imperativ hat noch eine erste Person. — Die Art aus einem Zeitworte frequentatives zu bilden ist durchaus gleichförmig und auf alle Wurzeln anwendbar. — Fast alle indischen adjecturen sind verbalia, regelmässig aus einem Zeitworte abgeleitet: alle Nomina propria bedeut. epitheta; unter allen Sprachen lässt sich keine wohl so ganz aus sich selbst erklären als die indische. Seite 41. man muss zugeben, dass die Struktur der Sprache durchaus organisch gebildet, durch Flexionen oder innere Veränderung und Umbiegungen des Wurzellauts in allen seinen Bedeutungen ramificirt, nicht bloss mechanisch durch angehängte Worte und Partikeln zusammengesetzt sey, wo denn die Wurzel selbst eigentlich unverändert

[1] Az eredetiben e két szó kétszer fordul elő.

und unfruchtbar bleibt. — Seite 45. Entweder werden die Nebenbestimmungen der Bedeutung durch innere Veränderung des Wurzellauts angezeugt durch Flexion; oder aber jedesmal durch ein eigenes hingefügtes Wort. Und diese Fälle bezeichnen auch die beyden Hauptgattungen aller Sprachen. Seite 51. Daher der Reichthum einestheils, und dann die Bestandheit dieser Sprache (Sprache der Flexionen) die organisch entstanden sind, und ein organisches Gewebe bilden. — — — In Sprachen hingegen, die statt der Flexion nur Affixa haben, sind die Wurzeln nicht eigentlich das; kein fruchtbarer Same, sondern nur wie ein Haufen Atome, die jeder Wind des Zufalles leicht aus einander treiben oder zusammenführen kann. Es fehlt diesen Sprachen im ersten Ursprunge an einem Keim lebendiger Entfaltung; die Ableitung bleibt immer dürftig, und wird nachher die Künstlichkeit durch immer mehr angehäufte Affixa auch noch so sehr gesteigert, so wird dadurch eher die Schwierigkeit vermehrt, als wahre, einfache Schönheit und Leichtigkeit gewonnen werden. — Seite 56. Die Sprache durch Affixa ist im Anfang ganz kunstlos, wird aber immer künstlicher, je mehr die Affixa mit dem Hauptwort zusammenschmelzen; in der Sprache durch Flexion hingegen geht die Schönheit und Kunst der Structur durch den Hang sich 's zu erleichtern, allmählig mehr und mehr verlohren, wie wir es sehen, wenn wir manche deutsche, romanische und jetzige indische Mundarten mit der ältern Form, aus der sie abstammen, vergleichen. —

Ezt a' könyvet csak a' 65dik lapig olvashatám el, mert csak eggyetlen éjre vala általengedtetve. Ezen kiirattakkal kedveskedni akarék Érdemem felett való Kedves Urambátyám előtt. *Czinke* Úr ma tartotta *examenét.* Követi a' Debretzeni Grammatikát. Ő így ír. Czinke Ferentz, István, egészsz, együtt, gyümőlts, ***bőlts,*** bóldog, a' hol, se lehetnők, múnka, békesség, kőldeni, külfőldi, egyszer 's mind, kőltött jőjjön, hevenyjében, vólt, jádzanak, halkkal, Idylliom, következésképpen, teremtményjei, kérkedj, zőld, temjény, roszsz, futamodjon. Stylja illyen. *Azonban az a' külömbség, az Idylliom és az Oda között, hogy: Midőn az Idylliomban tsak a' főldön tsiszegtsoszog a' juhász-botskor; az Odában mind ezt megteszi* 'sat. Ódája imigyen zöng. *A kurva bújik; hogy ha lapos gutát szagolt zsebedben. A' kofát, ezt, a' ki pletykát űz, gerendám színe alól, és hajóm farából mindég kivetném.* Fisc. Görcs a' Kezőket, Prof. Fehér az Őt és nem Ót és a Cst és Cz-t vitaták és munkái, nem munkáji. Én is

bátorkodtam szóllani, hogy az örömest és vegyest analogiája szerint kell írni eggy pvel a' képest-t. Czinke hamarosan fogadta 's nevem kérdezé 's kikérte, hogy meglátogassam, mellyet cselekedni fogok rövid időn. -- Szentgyörgyi Ur és Jankovits Úr válaszoltak régen. — Én a' pakétot Patakra küldöttem Vay Ábrahám Úrhoz. Nem tudom méltóztatott e venni Édes Uram Bátyám. Méltóztassék tudósitani, Édes Uram Bátyám, miket vett légyen kezéhez. A' mestereim Vitkovits és Horvát Urak egészségesek. H[orvát] Secret. 's temérdek dolgai vannak. Csak estvénként lehetek eggyütt Véle. Ő a Philologiára igen igen sokat olvasott. Ha én valami módon Pesten maradhatnék, szép lépéseket lehetne tennem társaságában. Schedius ma végzé el a' Theoret. részét az Aestheticanak. Hogy eddig nem nyomtattatott: Szerdahelyi, a néhai megholt, vala oka. Reménylem kiadandja manuscriptumát. Még ezt a' nagy embert nem látogatám meg.

Pesten Martiusnak 4d. 1809.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1434.

Csehy József — Kazinczynak.

Trablice Radom alatt. 7d. Martius 1809.

Igen kedves barátom,

12d. Januariusi leveledet 1. Febr. Kock nevű mező városban vettem. Minket Mars újra felzavart, elvertük a békeség álmát, a háború nyughatatlanságai kisérnek és megyünk. A jéggel zajló Viszlán által keltünk, sok ügyel bajjal, két nap két éjjel tanyáztam annak partyán, mert a járás késedelmes volt. Radom alatt *haltot* kaptunk s a további parancsolatot várjuk, vagy a többi Regimentek össze sereglésit. Mi a 7d. Corpus tagja vagyunk, mellyet a tűzről pattant Ferdinand vezérel.

A Magyar Országi Insurrectio minemüségéről Öcséim tudósitottak. Kedvetlenűl értem, hogy az íze már is savanyúan jön szájokra, és hogy könnyebb a nőszés mint a kétszer főzés.

Tanulásaimat és irásaimat mind félre tettem. Egy könyv se jön velem, előbbi táborozásaimban tapasztaltam, hogy ritkán adódik érkezés a tudományos elmélkedésre. Virágként a Természet nagy

könyvébe fogok addig tanúlni s a ránk jövő történetekre figyelmezni. Leveleim az alatt rövidebbek lesznek mint egyébkor; nehogy a mit én jól írnék, profánus elmék balúl tudnának érteni, de azért ritkábbak nem lesznek leveleim, csak a pósta járása meg ne csaljon.

Úgy látzik a mi Generalis Hertelendink nem fog már több ellenségre menni. Mi ugyan is más Brigadierost kaptunk, s maga szájából is hallottam jóval ez előtt az Öregnek illyen maga eltökéllésit. Regimentünk új Oberstert kapott, Bro Horváthot, még pedig Magyart, a mi régen nem volt.

A Muszkák szándékairól semmit sem hallani. Hinnünk kell, hogy jól combináltatott vélek a szövetség, a Lengyel Herczegséggel minden Communicatió félbe szakadt úgy mint háborúban, a Szász Király oda hagyta Varsót. Ha a Cabinetek mást nem gondolnak, mi első rugaszkodással messze be csaphatunk az ellenséges tartományokba. Még az Austriai erő nem volt soha illy nagy.

Elmellőzöm a politikát, s inkább kicsinségekről szóllok. Radom várossa szebb mint a többi apró lengyel városok, ér annyit mint Lublin, vagy mint p. o. Kőszög. Egy meg telepedett borkereskedő van benne, a kinek házában magyar szó hallatik. Az ember görög. A tájék itt sokat hasonlít a Morva Országihoz, és ezen apró falukban, mellyekben cantonérozunk, a Nemesek nagy szívességgel vannak hozzánk.

Már nem egy hamar tarthatok számot Virág könyvének és a magyar Rochefoucauldnak látására. A te medaillonod is hátra van könyveimmel a Reservánál. Meg csalódott a jó Öreg, hogy nekem adta által.

Be rekesztem levelemet fogadásomhoz képest. Hol léttemről és saját állapotomrúl mindég foglak tudósítani. Ennyit lehet igérnem és tellyesítenem. Igyekezz te is barátom leveleiddel meg keresni, még pedig most eleinte Krakóba útasitván a levelet — *à l'Armée* —

Ölel hív barátod
Csehy.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1435.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 7dik Marti 1809.

Érdemes Kedves Barátom!

Háládatos indulattal vészem, hogy Barátcságod tiszta egyenességivel kivánsz véllem bánni, azomba ugyan rosszul ismersz ám engemet, ha akármibe is ragyogásra való vágyódással vádolsz. Én Beszédemet mint Barát — Barátnak megküldöttem, de a végre koránt se, hogy crisis alá bocsássam. Nem mintha annyi érdemet Néked ne tulaidonitanék, hogy itélet tételedet jónak, és követésre méltónak ne tartanám, hanem azért, mivel ennek közlése által csak aszt akartam meg mutatni, hogy miljen légyen a mostani környül álások közt gondolkodásom módgya, meljet, úgy tartom, jó Barátoknak igen sok tekintetbül illik volta képpen tudni. — Beszédemet minek előtte elmondottam, mivelt lelkű- és szép érzésű Hazafiakkal, és ezek közt Wesselényivel is közlöttem és minden ponttyaira heljbe hagyásokat meg nyertem. Én egyéb ként nem szólhatok, hanem csak úgy, a mint belső meg győződésem jovalja, suitásozott beszéddel ragyogni, oskolai port még le nem rázott emberekre bízom — hanem egy Magyar Vármegye Universitása előtt illendően szóllani, annak tiszteletes volta tészi kötelességemmé. Mindezekhez még aszt súgom Néked Kedves Barátom, hogy éppen így szóllani a fő Kormánytul bizattam, a melj bizonyossan az Uiság olvasásán és a broschürök hiedelmén kivül is tudgya, hogy Jenánál lévő ütközött [!] előtt mit irt N[apoleon] a szerencsétlen Prussiai királjnak, Dania romlását ki okozta és hogy illik é Athenet és Xerxest most például elő hozni vagy nem. — Én uiságokat olvasok, de hangjokat ismervén, csak aszt hiszem, a mit elhinni lehet — annyi világ ismeretem pedig nékem is vagyon, hogy mázolt broschürök olvasásával a drága időtt nem vesztegetem — de mind ezek nélkül tudom, és erőss hittel hiszem, hogy azon csudált heros esküdt ellensége az emberi Nemnek, és minden cselekedetei egyenessen egyedűl uralkodásának el érésire czéloznak. — A Prussiai Udvar kéntelen volt háborut inditani, mert veszedelembe forgott existentiája, Daniárul nem mondom én ki által, de a csak igaz, hogy fő Hatalmátul meg fosztatott, a Római Császárságot kegyelmes Fejedelmünk ugyan le tette volna é, ha arra való czélzását nem látta volna a szerencsés hódoltatónak, hogy aszt ki

akarja kezébül jádzani, Bécs, Berlin, Madritt hogy falait egybe nem lövödöztette, az okosság és leg jobban calculalt politica így kivánta, mert meg tartásoktul eggyik Monarchianak se fügött fent maradhatása, hanem a midőn a Nemzet árra buzdittatik, hogy maga és existentiája fent tartására nemessen el szánnya magát, nékie meg mutattatik: hogy miért kell készülnie, és mitül tartania, akkor a ki ilj Nemzeti kötelességit teljesiti, az egy általjába nem gyáva ember, hanem igaz Hazafi és bainokja az Igasságnak. Tudom én a Katonai tüzet is, hogy keljen fel buzditani — az én Beszédem iljen nemű nem volt, mert nem is katonáknak szólottam. Beszéltem már én katonáknak is és úgy vélem, czélhoz mérséklett módon. — Én Tőkéssel még nem találkoztam, a Duna partyán mit mondott légyen eö Néked, nem tudom, hanem az igaz, hogy a mult napokba eszt írja Nékem. «Ne is engedgye Nemzetünk Istene ki alunni Hazánk tüzét, szerelmét halhatatlan lelkű férfiainknak keblekbül. Kéntelen vagyok egy jó Barátom éppen ma vett levelébül ezen rendeket ide írni. O! mächtig ist der Trieb des Vatterlandes, stark die bande, womit es seine Söhne fesselt — Ach möchten Sie erwachen aus ihrem Schlummer meine deutschen brüder, und gleich den edlen Spanier — sich lieber unter den trümmern ihres Vatterlandes begraben lassen, als eine sklawische abhängigkeit länger dulden. Die schöne Zeit kan nicht mehr ferne sein. Frankreichs Despotismus wird Sie endlich zur patriotischen Vereinigung zwingen, Sie werden rache nehmen an den raubgierigen eroberern, die unter der Maske der wieder hersteller der menschen Rechte, die Länder plündern, und die heiligsten Rechte der Menschheit, Staatsrechtliche Freiheit und völkerrechtliche unabhängigkeit mit Füssen treten.» Eddig Tőkés, meljet jónak láttam közleni azért vélled, hogy lássad, eö is úgy gondolkodik, a mint én, és a mint minden Tyrannus ellenséginek illik gondolkodni. — Errül már most többet nem. Hanem hitesd el magaddal, hogy Barátcságodnak nyiltcsága előttem igen becses, és kedves, és jele lévén az annak, hogy szeretsz, tisztelni fogom álandólag azon indulattal, meljel Barátcságodra és szeretetedre kevélj vagyok. Engedgyék az Egek, hogy ilj Barátcságunk soha meg ne hüljön, melj napjainkot gyönyörűségesekké tészi. A Frühling Göthe első részinek 395dik levelén vagyon. Feleségem szivessen tisztel.

A mi határ örző Regimentyeinkbül 4 Batallion gyalog és az egész Székelj Huszár Regiment útba vannak Galiczia felé. — A Magyar Kurier 15dik darabjába ugyan illetlenül való velünk bánások

módgya vagyon le irva a külföldi Uiság iróknak. Haszontalan fecsegések azok, azomba től lünk az illene, hogy ugyan nyomós cselekedetek által bizonyitcsuk asztot, hogy maga erejébe méltán bizakodó Nemzet légyünk.

Én a Budai Német, a Berlini és az Austriai Hazafi leveleket hozatom és Bécsbül következendőt: Unterhaltung aus der Naturgeschichte von Gotlieb Thobias Wilhelm. Két esztendeig hozattam az Austriai Annalisokat, de nagyon rendetlenül jövén, reájok untam. Élj boldogul, és szeress éngemet becses barátcságoddal.

Bőveb próbálására annak, hogy sokan légyenek velem egy gondolkodásba, a Zilahi 12dik Febr. innepen tartott beszédeket ide zárom.

12dik Febr. Zilahon innepeltetett Születése napján eö felséginek a vármegye és vitézlő Sergek tiszttyeit Ord. Vice Ispány Laskai Ur az Administrator Urhoz fel vivén, így szóllott: — Europának mostani környül álásai elegendő képpen meg győztek bennünköt arrul, hogy Nemzetünk Boldog állapottyáért, s az Isteni irgalmasságért háládatossággal a fejedelmi irántunk való gondoskodásért pedig igaz hivséggel tartozunk. Nem a csupa cerimonia, hanem a valóságos meg győzettetésből származott hivség inditot bennünket arra, hogy Nagyságod előtt, mint a ki ezen Nemes Vármegyébe a mi felséges fejedelmünknek képit viseli, e mai napon mint az eö felsége Születése napján hosszas élete iránt való buzgó kivánságunkot tiszta szivbül ki jelencsük. —

Felelete az Administrator Urnak. — Én is felette örvendem, hogy az Isten különössen mutatta kegyelmét ezen felséges Uralkodó Házhoz. De nem is lehet másként azon jó fejedelemnek dolga, ki az eö Thronussát fundálja a Törvényen, az Igasságon, és az emberiség becsülésin, nem is lehet másként annak a Nemzetnek is dolga, csak háládatosság s öröm kiáltás hangoztathatik annál, kivel a nagy Isten olj jó téteménnyeit közlötte más Nemzetek felett. Emlékezem az Ur Vice Ispány Uramnak egy beszédgyére, meljbe az Istent Magyarok Istenének nevezte — Ne mondgyon éngemet azért senki is Phanaticusnak, ne a cosmopolitaságot le vetkezett Hazám szeretetétül el ragadtatott Enthusiastanak, ha az Izrael Istenét Magyarok Istenének nevezem, 's ha aszt mondom: hogy mint haidon Izraelt vezérlette, úgy vezérli most a Magyarokat. A midőn a mostani Europának zűrzavaros állapottyában Polgári alkotmányunkot épségbe meg tartotta. Igyekezzék tehát Nemzetünk azon, hogy a maga Politika

exestentiáját, Polgári alkotmánnyát, 's törvénnyeit, melj minden más Nemzetek felett áll, meljen fundálva van a Thronus, a fejedelemhez való hivség, és szeretet által továbra is rezzenthetetlenné tégye.

A Nemes Lovas, Gyalog és egy osztálj B. Splényi Regementbéli gyalogok frontya előtt az Armidorról eszt mondá az Administrator: Nemes Vitézek, kikkel veletek születet ama nagy kötelesség királjt, és Hazát oltalmazni! — Ti is fent áló Sergek Vitézei, kik ugyan e királjt, és Hazát védelmezitek! mind ketten társaim, Barátim! — A gyáva uijitásokon kapkodó álhatatlanság, az akadáljokat el háritani nem tudó nyúl szivűség, ezek azok az alacson vonások, meljek által a Nemzetek, országok meg gyengülnek, s végre el enyésznek; ellenben a férfiúi álhatatosság, a bátor nagy szivűség, ezek azok a virtusok, meljek a Nemzeteket, országokat virágzókká, s lételeket álandókká tészik. — Ezen virtusok által ál fen mind e mai napig 's virágzik édes Hazánk, ál a szabadságon épűlt Thronus, ál ama Századoknak trutczoló Colossus, Polgári alkotmányunk, a midön már sokak a porba hullottak, 's a telhetetlen hódolók praedájokká lettek. E mai nap, dicsőségesen uralkodó felséges fejedelmünk születésinek napja, ui örömöt gerjeszt sziveinkbe, a midőn meg gondoljuk, hogy éppen mi vagyunk mások felett olj szerencsések, olj boldogok, hogy eggy törvény [alatt] leg jobb fejedelmünk életének örvendezhetünk. Örvendezzünk is nem csak e napon, hanem minden időben, mutassuk meg több Polgár társainkal egyetemben a szemeit reánk függesztő Europának, hogy a Magyar mind a végig, mind a vérig álhatatossan hív fejedelméhez 's Hazájához. Éljen a Haza! Éljen a fejedelem.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1436.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazintzi Ferentznek Vitkovits Mihály
barátságos tiszteletét s idvezlését.

Ki nem mondhatom, mint örűlt, mint repesett szívem, midőn vettem, Nagy Férjfi, én Barátom, hozzám írott első Leveledet. Kétszer háromszor olvastam azt el egy végben, és mind annyiszor éreztem egész mértékben azt a hasznost, azt a gyönyörködtetőt, mellyet minden Leveleidben éreznök kell Olvasóidnak. Ezt éreztemben forrón tsókoltam meg azon soraidat, mellyekben Barátodnak nevezsz,

fogadsz engemet. Mi érdemeimre tekíntve tevéd ezt, nem tudom. Azonban, hogy ezen Választásodat meg ne kellyen soha bánnod mátúl fogva férjfi 's állandó szeretetet esküszik neked szivem. Az embertelenség' motska öntse el fejemet, ha, mit most esküttem valahára megszegem. Ezt esküdvén, bátran szóllítalak immár Barátomnak, s így fel vagyok mentve a Titulázás' igája alól, mellyet én fonák szokásbúl, és ottan, a hol Sonnenfelsz' politziája zászlóskodik kíntetve viseltem.

Nagy örömömre 's még nagyobb hasznomra vált az is, hogy Meséimnek némellyike kezedbe került. S az, hogy megnyerék helyben hagyásodat, új, tüzesb ösztönt öntött belém, azokat tovább is folytatni. Számok ekkorig 36ra megyen. Aristarchusi Intésedet fő gondal fogom követni, s oda, a hová Lesszing felhágott, fellépdegélni törekszem.

Szemerénket a nélkűl hogy tudnám, ki Magyarázattya után kövesse az Evangelistákat, (mert én hiszek egy Istenben) megszerettem, s barátommá tettem. Az Irás külömbségei soha sem voltak sem lesznek Hyperodoxiák előttem. Ezek soha sem határozták, a mint itéletem tarttya, a Grammaticának fenekességét. A Görögök hány félén írtak, s még is hány féle szépségeket hagytak magok után könyveikben? Abbúl, hogy az Atticismus Nyelvőknek elegantziájává vállasztatott, Homér tollát ki merje alásítani Szentség törés nélkűl? Eddig is, nem tudom, nem vált e nagy kárára Literaturánknak, hogy arrúl tűzzel vassal tzivakodtak Magyarjaink, hogy mint és nem hogy mit kellyen írnunk? Tzivakodtak, és egymásnak perfracte nem engedtek. Ennek ugyan két főforrását lenni állítom. 1ső, mivel sokan Munkáiknak, mellyekért felbabérozta homlokokat a Magyar hírség, napfényre kelésök után kezdének grammatizálni. 2or, mivel meglettebb korokban, midőn hajthatatlaná szokott a szív válni, gramatizáltak. Én, megvallom, fel fel szoktam könyörgeni a Magyarok' Istenéhez, hogy sok Grammaticust és Grammatizátziót ne támaszszon Köztünk: ne talám arra jussunk Nyelvünkel, a mire Aulus Gellius' évében a Rómaiak jutottak volt. A Grammaticusok tanúlni, vialkodni fognak, a nép pedig felejteni s zavarodni nyelvében. A Világnak ekkori áltáig minden kitsinosúlt Nemzetnél a szép Izlésű 's józanb eszű Irók érték utól, és meghagyták a Grammaticai Tökéllethetséget. Hát nállunk másként kell e ennek kiütni? és miért? De igen is el merűltem e tárgyban. Te itéld meg, Barátom, mit ér okoskodásom?

A kis kitsiny (ekként szoktuk legnyájasban, legenyelgőbben a szép Fejérinket nevezni a Regéid után) már Palinkat nem foglaltattya. Mivel az egész Páfusiság fel s ellobbanó tűz volt. Névnapi Vatsorám, mellynek híre hozzád is elért, alakozta olly szépnek, olly annyira szeretetni méltónak Anikót az Ifiúnak Szemében, és Göthe' Wilhelme után szédült el annak szerettetésében. Anikót szépnek nem mondhatni. Anikó nem tsak a színen, hanem utszán is Actrix. Ezt nagy nehezen hitethettem el Barátommal; de végre ön maga is tapasztalta, a szerelmeskedésnek sok boszontó kortyait nyelvén el. Palink jó Ifiu Ember, néha ugyan ki tör belőlle, mint Vakarttsbúl, az elkényesztetett nevelésnek durtzasága. De ezen már is gyönge hibáját a férjfiabb esztendők kitüntetik Vérébűl. — Minthogy pedig ő Göthe után, és a Te javallásodnál fogva, melly az enyím is, szerelmeskedve akar Iró lenni, egy más kis kitsinnyel, kinek érzékeny magyar jó Szivűségérűl jót merek állani, megösmerkedtettem. Ennek tellyes oldala mellett s idővel a jó reménységű fokánál kényre jártathattya az Irók' térében elméjét.

Most Horvát Istvánrúl, Barátomrúl, kirűl jövő Levelemben bővebben irok, egy két szót. Ő a múlt Novembernek 14ikén Praesidiális Actuariusnak neveztetett Ő Excellentziájátúl, Ürményi Józseftűl mint Praesestűl, a pesti Fő oskolánál 500 [frt.] királyi fizetéssel. A közelebb elfolyt Febr. 17ikén Secretáriusá lett az Ország Birájánál, megtartván második hivatalát is. Ezen tisztei hátráltattyák őt az Amaltheánk számára dolgozni. Sőt nem sokára Pestrűl el kell mennie az Ország birájával. S ha az Insurectio félben talállya szakasztani a Királyi Táblán a pörök' folyamattyát, úgy soká, soká nem látandgyuk őt, s így Amaltheánk' napfényre kelése ismét odábra marad. Hogy Víg László bizonyosan Horvát, az való. Kik legyenek Kardos és Miklósfi, azt Horvát jól tudgya, de titkollya. S nem hiszem, hogy éltében tőle valaki kivehesse e titkot. Ha, a mit nekem többször igért, a Révai és Versegi közt folyt heves tsatának egész történeteit leirandgya, reménlem, szóllani fog e két ál nevekrűl is. Én Révai Munkájának tartom mind a kettőt, mivel gyakran megfordúltam a Megboldogúltnál, midőn azokat tisztára írta. De azon féltébűl, hogy Verseginek, mint jó emberemnek, kivallom, egy kevéssé titkódzott előttem. Én mind e mellett szemébe is megmondottam, hogy ezen két munkát az Atyóm (így neveztem én Révait) szerzette. Néma elmosolyodásával elégé elárúlta magát. Több erre szolgáló jeleim, okaim vannak, de itt elő hordani feleslegnek tartom. — Révaink' Biographiája egész

kiterjedéssel meg vagyon Horvátnál, sőt őtet Révai már éltében kérte. hogy ezen barátságos tisztet válalná magára, s Mesterének írná le életét. A mint erre nézve Révai maga kezével sokat feljegyzett, s oda adta Horvátnak. Írt Horvát az első Aprilisi Tudósitásra is egy Te irántad, Barátom, igen érzékeny kifejezésekkel biró Jobbitást; de a kiadást Régiségeidnek utolirása elakasztotta. — Fáj neki az is, hogy Levelednek kiadatása Neki tulajdoníttatik. Holott, a mint magam is tudom, ő azt Révainak mindenkor ellenzette. A mi több, a kiadás egészen távul létében történt, még ő Válban az Ország birájának legkissebb Urfiát törvényekre oktatta. Külömben is sokkal nagyobbra betsülte Révait, kinek gyöngéivel is ösméretségben volt, 's hirtelen haragját velem eggyütt sok ízben elevenen tapasztalta; mint sem, hogy neki nagyobb erőszakkal ellene szegezhette volna. Jelen valék még is, midőn szép szóval a Levélnek ki nem adatására kérte, s midőn esedezése sikeretlené lett, tsak azt mondotta: «Szánakodom «a történeten, de ha már a Napfényre kell jönni, megvallom, hogy «ez jobban leveri Versegit lábárúl az én Irásomnál.» Ebben megnyúgodott, mint hogy a dolgon fordítani hatalmában nem ált.

A mi Versegit illeti, őt ugyan, azt a, minden Fő Grammaticus névre vágyása mellett, jó szivű embert irgalmatlanúl, és, a mit Horvátomnak sem tudnék meg bocsátni, ha Révaira nem fogná a bárdolatlan kiejtéseket, s halálos döféseket, durváúl lemotskolták. Mind azáltal Versegi' bűne, hogy Révai Grammaticájának egészen kinyomtatását el nem várván, sőt a kijött részeket sem olvasván által, első ki kelt ellene, s mardosni kezdte ezt az olly igen hamar indulatoskodó Irót. Versegi fő Grammaticus akart lenni, s szegény! bukott. — Agláját a Leiptzigi legközelebb kijött Literátori Újságokban kéméllet-lenűl letették. Azonban tsak a külsőjét s nem belsőjét vették üzőbe. Hadd járjon! — így jobbúlunk. Továbbá

Pápai, úgy tartom, nem éppen igazságtalanúl rostáltatott olly keményen Vig Lászlótúl. Azon kintseket, mellyek a rostállásban elő hordatnak, mindenki már régen olvashatta külömbféle Historicus és Diplomaticus könyvekben. Egyébiránt is, a ki olly lármás és más leg nagyobb férjfiakat megitélő könyveket írni akar, attúl minden Gondolkodó megkivánhattya, hogy mind azt értse, a mit meg itél, mind pedig a Tudománynak, mellyrűl ir, régi s jelenlévő állapottyát ösmérten ösmérje. — Pápai Úr úgy lépett ki, mint Biró a Révai és Versegi közt folyt perben. Mind ezek mellett Horvát, ha recensiójában ollyas mit mondhatott, a mivel a Magyar Nyelv' bővebb ösmé-

retének, mellyért él és hal, használhatott, ő bizonyosan igen örvend. Még sokkal többeket, tudom, írt volna, ha a rövidség és Kultsárt a költségtűl való megkéméllés tollát szorosb korlátokban nem zárta volna. Most tsak az volt a tzéllya, hogy ezen igen hirre kapott könyvet az Olvasók előtt megösmérttesse. Neki azonban szokása, először tsak kis fegyverekbűl lövöldözni, hogy utóbb a Megtámadóra ágyúkat süthessen, s igy a Tsatahelyt minden felől megállhassa. E volt oka, a mennyire én tudom, hogy a Citatiókat is kihagyta. Azt reménlvén, hogy ez által az Ellenfelet, ha neki válaszolni akar, szorgalmatosságra kínszeriti. — Így bánt ő a Ts védelmével is, minthogy előre láthatta, hogy annak ellenzői, s különösen, Te Barátom, ellene kikelni fogtok. Régiségeiddel egyébiránt, a mennyire észre vettem, kivévén azokat, a mellyek őt mélyebben érdeklik, igen megelégszik. Regéid' olvasásában telhetetlen. Igen is érzi ő azokban azon finom Atticismust, mellyet más Kónyisták, Dugonitsisták, és más sok Isták nem érezhetnek. Sőt kész volna, szája vallása szerint annak védelmére tollal is kikelni. Mind ezek így lévén, tudd meg, hogy Horvátom érdemeidet igen is megösméri, Téged nagyra betsűl, szeret.

Lássd, mi hosszúra terjedt Levelem a Grammaticatio és Grammaticusok miatt. Azonban Hozzád irnom akármi tárgyrúl, édes én nekem, és fő kedvem. Barátom vagy, fetsegűségemet nem fogod nem kedvelleni, sőt tsendes Széphalmodon azt olvasnod jó izűn esik. Még egy darabnyit:

Institoris felől kóválygó hir mond valamit. Ez a fiatal ember, miért, miért nem, alább száll kereskedésében. De újólag fogadta, hogy La-Rochefoucauldodat elfogadgya. Ányost kötetlenben nem lelni. Márton az új, de elhányt rongyokbúl öszszetűzött Pannoniájának kiadója semmit sem küldött le számodra.

Én e jövő Vásár' alkalmával sok aprólékot fogok Neked küldeni. Ha valamelly ösmerősöd, vagy biztos embered Pesten megfordúlna, utasítsd Hozzám. Én a Zöldfa uttzában a Sebestyén Piatz mellett a Motsonyi Házban 342[ik] szám alatt lakom. Még eggyet:

Martiusnak 2ikán Tzinke Ferentz a Magyar Nyelvet Tanító «A Magyar Ékes szóllásnak Gyakorlásaiból Próbatételeit publitze letzkézte.» (az ő szavai) Sok Halgatók tódúltak öszve, mivel parturiebat mons. Fellépett a Professor Űr s egy kis beszédet declamált. Kihúllott fogai és retsegő szava miatt viszszásan ütött ki. A többi Jezsovitai Ceremoniákat elhallgatom, tsak azt jegyzem fel, hogy Juristák, Philosophusok által ő szerzette Idiliumokat actioban pro-

ducáltatott. Köpedelem volt hallgatni és látni. — de a mi legotsmányabb, az, hogy egy közűlök Tilinkót fújt, s *bújdosik a disznó kilentz malatzával,* effective danlotta. Egek! az Egri Gymnasiumban is nagy gyermekség lett volna, hát a Pesti Universitásban? — Tele boszonkodással, tele szégyennel, takarodtam el onnan. Ezt írtomban is elpironkodom Barátom! Millyen emberekre bizatik a Magyar Nyelv' tanítatása! Mire jutott a Magyar Cathedra Révai elholta után! Légyen elég.

Mászszor Levelemet, ha fel nem bosszontanak, Grachusi vidítóbb ujsággal fogom befejezni. Horvát, Szemere tisztelnek. Én tsókollak. Légy jó egészségben. — Pesten Martiusnak 7d. 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1437.

Kazinczy — Jankovich Miklósnak.

Méltóságos Úr!

Eggy illy, tiszteletre minden tekintetben méltó és a' mellett nagy gazdagságú Úrnak Tisztája előttem mint mind azok előtt, a' kik az országban laknak, annyi mint a' pénz. Azon tehát, hogy könyveim nem most mingyárt, hanem csak két esztendő múlva fognának kifizettetni, felakadni teljességgel nem fogok; jobb helytt nem lehet-kinn pénzem.

—

Külön szaggatni gyűjteményemet, elejteni a' czéltól, melly miatt birtokomból kibocsátanom kell. Minorennis lévén mind magam mind feleségem, a' birtokra nézve, hogy azon sullyon könnyítsek, mellyet a' történetek' menetele reám rakott, jónak láttam magamat ezen gyönyörűségemtől megfosztani. — Benne sok lehet ollyan a' mi a' Méltóságos Úr ízlésétől épen idegen: de azon felyűl, hogy a' Gyűjtőnek közönségesen sorsa már az, hogy a' kedvellt *holmi'* kedvéért *mindent* kéntelen megvenni: a' tapasztalás bizonyítja, hogy igy a' kedvellt holmihoz nem jutunk drágább áron, mint ha azok, a' miket külön meg nem vettünk volna, nem voltak volna ott; 's így ezeket Broccanteuröknek vagy kótyavetyéken még hasznunkkal adjuk-el. — Patak sok illyet eladott, 's nem kárával.

Gyűjteményemnek árúba bocsátott részét tőlem 2000 frton vette-meg Patak. Catalogusát a' vétel előtt által adtam volt, 's nem

is kaptam vagy kértem vissza: azt mind az által mondhatom, hogy sem többet nem vett sem jobbat mint a' mim most vagyon, mert akkor még sokat megtartottam vólt magamnak, nem adván-fel, mint már most, azon szándékról, hogy gyűjteni ismét fogok. Olly sokba kerül csak a' tanúlásra 's dolgozásra szükségeseknek megszerzése is, hogy azoknak megszerzése, a' miknek hasznok távolabb fekszik, csak a' valóban gazdagok' osztály-része lehet.

Patak velem nem alkudott, hanem végig nézvén a' Catalógust 's előmutattatván azon darabjaimat, a' mellyek figyelmét leginkább ingerlették, eltökéllette megvévését 's megadta a' mit kivántam. Azon reménységben, hogy a' Mélt. Úr ajánlásomat nem nyerekedni-kivánásnak fogja nézni, hanem csak a' környűlállások kényszerítésének, nem tartom mostani gyűjteményemet drágábban mint megvétetni óhajtom, 's a' Patakra eladott sem több sem becsesbb darabokat magában nem foglalván mint ez, 2000 frtért bátorkodom a' Mélt. Urat ezzel megkinálni. Mihelytt ezeránt szerencsém lesz venni válaszát, a' ládákat beküldöm Kassára Kereskedő Rumi Jósef Úrnak, honnan azt a' Mélt. Úr kevés idő 's sérelem nélkűl 's nem költségesen fogja vehetni.

A' Pataki gyűjteménynek legfőbb disze egy rongyos mappa volt, és a' két (itt tulajdon kezemmel lemásolt) Codex: Leonhardi Aretini Attila, Judicium de Cometa 1468. — Itt amazért poltolék az Apiánus 22. olly tiszta táblákból álló Bavariai Atlása, mintha ma kelne-ki a' sajtó alól, és az a' három réz, melly II. Rákóczy Györgynek 's a' Svéd Királynak öszvejeveteleket adja-elő. Ez az Apiánus lévén az, kiről Prof. Schwartner Ur is azt állítja, hogy ez véste a' *legelső* Magyar-Országi abroszt, látni való, melly kincs ez a' magyar birtokos' gyűjteményében; a' Rákóczy három reze pedig olly szép, hogy az méltóan fogna a' Mélt. Úr dolgozó szobájában függeni, ha ott mind a' Berwyck és Müller 's Andonin' metszései függenének is. — A' Paulus Aemilius oratiója egyéb régiségeimmel 's a' szász czimerrel, nem érdemetlen a' figyelemre.

Bibliothecárius Miller Úr engemet hazafiságtalansággal vádolt abban, hogy eladó szándékom lévén 1806ban, Pataknak adtam az elsőséget, nem a' Nemzeti Bibliothecának. Most újabb okot adok Miller Urnak ezen vádra, mert én első ajánlásomat ez eránt a' Mélt. Urnak teszem és senkinek sem még másnak. Sokszor okainkat ***nem is lehet látatni,*** 's így vagyok én is a' Nemzeti Bibliotheca eránt, mellyet nálamnál senki nem becsűl inkább: de az sem rossz

hazafi, a' ki más Bibliothecáknak szaporodását is óhajtja. Hogy a' Mélt. Úr már is igen gyönyörű kincsei szaporitassanak minden részről, azt szivesen óhajtom. Maradok hív tisztelettel a Méltóságos Úrnak

Széphalom, Márt. 7d. 1809.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1438.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, Mart. 8d. 1809.

Megbecsülhetetlen barátom,

Hat levelet kapok a' postáról, 's némellyike előttem igen nevezetes: de a' Tiéd az a' mellyre legelébb irom-meg válaszomat. Azon felyűl hogy barátságod' nagy voltát felette tudom becsűlni, az a' levél más oldalról is nagyon érdekli szívemet. — Eggy olly emberről szóllasz benne váratlanúl, a' kit valaha nagyon becsűltem, mert valaha valóban igen nagy ember volt. Régen sejditem hogy nem az, 's őtet sajnálom, az emberiség' gyarlóságát kesergem. Az ő elváltozása annál károsabb, mivel ő erszényére 's külső tekintetére igen nagy.

Sopronyban én nem Orvos-Catechismust-iró, hanem Predikátor és Poeta 's szeretetre igen méltó ember Kis Jánost kerestem. Azt a' másikat nem is ismerem. De minthogy az ollyanokat, a' kikre az én Sárközym *pfuyt* kiált, jó ismeri, szeretném, ha eggyszer időt vennél magadnak, 's tartalék nélkűl festenéd képét.

Octoberben Kultsár István Urral Gróf Sz[échényi] felől beszéllvén, ki nekie igen nagy tisztelője, kértem hogy magyarázná-meg előttem, mint történhettek ebben az Urban olly változások, a' millyeket felőle a' világ emleget. Azt felelte, hogy azon csudálkozni nem lehet; a' veszedelmes időkben Izdenczy Status Consil. Úr azt vetette szemére, hogy vallástalan, hogy kőmíves; 's ezek megszeppentették. Képzeled mint esett-le az ajakam illy feleletet hallván.

Barátom! Eggy ánglus Román, mellyet franczia nyelven 1796ban olvastam (külömben nem fordítottam volna annyi időt reá, a' mennyit annak megolvasása kíván, mert sok kötetből áll 's olly Románt a' mi csak Román, nem örömest olvasok, 's illyennek gondoltam volt akkor ezt is): — Tom Jones, mondom, engemet arra tanított, hogy

a' jó emberekben, barátimban, a' természeti hibákat csendesen kell elnéznem, mert a' legbecsesebb porcellánnak is vannak szömőcsei, mellyeket belőle lehetetlen kivenni, hanemha öszvetördeljük és újra öntjük. De mind a' mellett hogy a' leczke nem esett kősziklára, kéntelen vagyok megvallani, hogy az olly embert, a' ki fertelmes vétkek űzése által bélyegezteti meg magát, nem szeretem nézni barátim' koszorújokban. A' tisztátalan élet pedig nem kevésbbé útálatos mint a' marhaságig menő részegeskedés. Még rútabb mikor az ravaszsággal jár, mert ha a' marhaságot csak marhaságnak nézzük is, azt, a' ki planmässig, 's stratagémákkal viszi a' maga fertelmeskedéseit, nem csak csendes útálással, hanam nem-csendes megvetéssel, az az gyűlölettel is kell néznünk. H[orváth] menthetetlen. Ha első felesége hibás volt, vett volna ollyat, a kivel megférhessen. Némelly ember az effélét *tréfának* nézi. Tréfa e, a' minek illy irtóztató következései vannak 's lehetnek? A' bor' crapulája lucidum intervallumot enged. Enged e ez? 's melly nevet érdemel, a' ki még esztendők múlva sem tér magához? — Hát arra mit mondjak, hogy ő a' felesége' jószágát magának fateáltatja? — Én az illy embernek barátja nem lehetek. Nem vagyok sem praeceptora, sem director conscientiaeje, és így hallgatok; 's minek is szóllanék? használna e az? — Most már nem csudálom a' quadratura circulit és a' *nem-értett* Kant' czáfolgatását. —

Férjfi Kazinczy több 1750 táján nem volt a' Nagy-atyám három fijánál. Az atyámnak Jósefnek van eggy Clára nevű leánya, de az exempláris feleség, anya és testvér. Andrásnak és Péternek Clára nevű leányai nem voltak 's nincsenek. — A' szerencsétlen tehát nékem nem vérem.

A' kis Eugeniet 14 holnap és 9 napig szoptatta a' feleségem. 13dik Febr. elválasztottuk mind azért mivel elég ideig szopott, mind mivel az anyját nagyon elgyengítette, mind kivált azért, mert nagy okom van hinni, hogy Septemberben vagy Octoberben Emil fiat fogok kereszteltethetni. Végre talán Juno Lucina Kalvinnak is ád eggy tanítványt, minekutána Iphigenievel és Eugenievel a' Római Pápa' híveinek számát szaporította. Nem kétlem hogy a' Te könyved igazat mond: de ha most is Pápista leányom lesz, teszek én arról a' Te könyved segedelme nélkűl is.

Ide zárom a' Decsy újságainak adreszét. Széphalom nincs a' Görög mappájában, pedig ott lehetne, mert Széphalom 30 házból álló Praedium, 's így fekszik:

O Kázmér

Felső Regmecz O

O Alsó-Regmecz Toronya

Széphalom O[1] O

O Újhely

O Borsi.

O S. Patak.

Toronya az a' hely, a' hol a' traditio szerént, legelébb predikáltatott Magyar országon a' Reformatio — Borsi az, a' hol Rákóczy II. Ferencz született. — Széphalom a' mappákból azért hagyatott-ki, mert a' tót nép nem szokhatott a' neve eltanúlásához, 's mivel az atyám impopulálta 1760 táján 's eggy serházat állíta itt elsőben, csak Serháznak hívták; az Ingenieuröknek még is volt annyi fejerőjök, hogy tudták, hogy Serháznak nem lehet felírni a' mappában. Házamhoz a Zemplényi határ csak 300 lépés.

Az Arimathiai József (Szokolai) mind a' mellett hogy félénk, jó ember lehet. Köszöntsd szívesen tőlem. Ettől csak nem retten-el. mert hiszen tőled veszi idvezlésemet.

Kovács Józsefnek szerencsétlenségét szívesen sajnálom. Verseiben van erő: de valóban olly homályos, mint Lycophron volt a' görög poeták köztt. Rettenetes dolog, hogy az *a'* articulust is Reimnak tette, 's versei néhol adjectivum substantivin végződnek. — Elborzad az ember midőn azt látja, hogy az elmétlen cselekedetek úgy büntettetnek mint a' bünnek illik büntettetni.

Te nem hiszed hogy az insurrectio kiálljon. Igen én. Véres harcz lesz ez. Emlékezzél csak az Ő Felsége elbúcsúzó szavaira az utolsó Diétán. Ma írják, hogy Ő Fels. Andreossynak elbocsátására nem állott, valamíg Metternich nem fog eleresztettni. Eggy Udv. Agens írja, hogy Gr. Zichy Károly Hadi Miniszterré tétetett, és hogy József Fő Herczeg fog ugyan-annyi sereget vezérleni. Az én Wesselényim 12. esztendős fija Kapitány Adjutáns az atyja mellett, 's az Ő Fels. születése napján Zilajtt fényesen commandírozta a' Középszolnoki Insurgenseknek eggyik századát. Hatalmas kis fiú, mert szüntelen az atyja körül nevekedik. — Mondjad tiszteletre igen méltó nődnek, hogy kezét kevélykedve csókolom azon szerencsémen, hogy ötet úgy ismerhetem, mint eggy köz tiszteletü Matrónát. Élj szeren-

[1] Ide, úgy látszik, Sárközy irónnal ezt jegyezte: ***Hosszu Láz táján.***

csésen édes barátom, 's szeress véghetetlenül, mint a' hogy én szeretlek 's tisztellek Téged.

Kazinczy a levél utolsó lapjának fölibe utólagosan ezt jegyezte:

Cserni Györgynek egynehány emissáriusai a' Debreczeni erdőkben elfogattak szerencsésen.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 251. sz.]

1439.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Kéntelen valék még eggy alázatos kéréssel Érdemem felett való Drága Nagy Uram Bátyám előtt alkalmatlankodni. Instálom alázatoson Édes Uram Bátyámat, méltóztassék Édes Uram Bátyám bölcs tanácsával segíteni, 's módot mutatni arra, hogy az Insurrectiotól mint vonhassam el magamat. Hiszen az talán mentség hogy rövidlátású vagyok? Ha már elkerülhetetlenül kell felülnöm, lehetne e mennem a' Hadi Cancell.hoz Iródeákocskának. Inkább itt mint a' fegyver csattogás előtt. Én nagyon félek az elhalástól. Ha eggy tavaszt írtam volna, úgy erőt vennék félénkségemen 's à la Kleist vitézkedném. De semmit, épen semmit sem téve ollyant, a melly által hírem fen maradna! Pedig hányszor nem jut eszembe ez a' mardosó gondolat. *Tegnap előtt minden verseimet eltéptem.* Féltem attól, hogy valaha olly Atyafias imádómhoz találnának jutni holtom után, mint Albert Bátyám, 's még nyomtatást is, látnának holott ezek csak oskolai, Calvinista oskolai Próbatétek. Én még ezután akartam mindent. De ha most félbe hagyom a pályát, ha Schedius letzkéjitől elvonnak, desperálnom kell. Istenem, nekem pártfogóim sincsenek. Méltóztassék Édes Uram Bátyám tusakodásimból felsegíteni. Ha azt a' gratziát megnyerhetném, hogy Latzkovics Ő Nagysága vagy a' mi talán foganatosabb Szent Királyi Úrnak pártfogása alá ajánlani méltóztatnék Édes Uram Bátyám. Én m i n d e n t Édes Uram Bátyámtól remélek. 'S mit is nem nyerhetnék meg Attól, a kinek ismét új levelét szerencsém volt venni ezen soraim irása alatt. Feltöröm a levelet, 's olvasni fogom. Adós maradván az utóbbi levélre, először azt rovom le. Gőthe és Schillerről így szóll Johann Aug. Eberhard, Handbuch der Aesthetik für gebildete Leser aus allen Ständen in Briefen — Zweiter Th. (Halle 1803.) «Es ist nicht zu leugnen, dass sich «die Stimmung und das Maass des Geschmacks unsers aesthetischen

«Public in der dramatischen Kunst mehr zu der Liebe schöner «Farben, als zu den Wohlgefallen an bestimmter Zeichnung und «vollkomm. Composition hinneigt. Die sanfte schwärmerische Reli- «giosität und die warme Sentimentalität, die den character der «modernen Kunst ausmacht, ist allerdings mehr dem Reichtum der «Farben, der so schön mit der lyrischen Bewegung harmonirt, als «der strengen Correctheit der Zeichnung und der Composition, die «in der alten, sowohl bildenden als dramatischen Kunst herrscht «in hohem Grade günstiger. (* S. Th. 1. Br. 53 s 346. 349.) Ich «entscheide jetzt nicht über den Vorzug, welcher einem diesen bey- «den Manieren vor dem andern zukommt. Ich sehe dass die Bewun- «derung der Freunde der dramatischen Kunst in ihren gegenwär- «tigen zwei grossen Meistern beyden huldigt; der modernen in «Schiller's, der antiken in Göthe's Werken. — S. 68. *Schiller «gefällt mehr, sagt ein Kunstphilosoph, durch den Glanz und «Reichthum seiner Farben; Göthe zeichnet sich mehr durch die «Reinheit der Formen, und die Schönheit der Composition aus. «Der Eine behandelt seine Gruppen mehr als ganze, der andere «mehr als Massen; dem Einen liegt mehr daran, dass die Ein- «bildungskraft dieses o. jenes Bild erzeuge, der Andere ist zu- «frieden dass sie überhaupt Bilder in einem gewissen Ton und «Rhythmus erzeuge. Der Eine ist mehr bildend und plastisch, der «Andere mehr stimmend und musikalisch.* Das heisst in meiner Sprache: bey dem Einen ist Zeichnung und Composition, bey dem Anderen Colorit das Vornehmste; der Eine ist mehr dramatisch, der Andere mehr lyrisch. — — — *Fr. Bouterwek's Aesthetik Wien und Prag 1807. S. 134.* — — «dass man auf der Leiter »des Erhabenen wohl von Schiller's Räubern zu Schiller's Jung- «frau v. Orleans oder zu Göthe's Iphigenie hinaufsteigen kann etc.» Birom Schlegelnek Batteuxjét is és a' Herder Calligonéját. Schedius a' Pölitzét tartja legjobbnak, 's kiváltképen az Aesth. Literaturájára valóban igen hasznos. Most Krug adand ki eggy Aesthetikát. *Wilhelm Franz Krug Versuch einer Systematischen Encyclopaedie der schönen Künste. Leipzig 1802. Ezt* már láttam még a nyáron Kultsárnál. A' Fecht-Reit-Turnierkunstot is a' Schönkunstok közt teszi [!]. Sthellt nem ismérem. Tudom (hogy miket írt) Pölitzből. Olvastam a' Pataki Bibliothecából Engelt. Schedius leginkább Schiller Irásait és ezt ajánlá. *G. G. Sauer, Untersuchungen über den Antheil der Einbildungs Kraft an den Werken der Dicht- und Rede-*

kunst. Ein Beitrag zur Philosophie der Aesthetik. Penig 1803. A' Schwaldopler' Aestheticáját sem láttam. Nem volna e jó, ha azokat, a mellyeket én bírok, Édes Uram Bátyámnak felküldeném, 's viszont Édes Uram Bátyám is azont méltóztatnék tenni énvelem? Hagedorntól eggy ritkán kapható munka vagyon nálam. *Betrachtungen über die Malerey 1. 2. Th. Wien 1785.* Én kivált a' Pőlitz Stylistikjáért esedezném alázatosan. Csak addig is még Horvát barátomé megérkezen*dik*. — Délután a' következő lapot is betöltöm. Most ebédre mengyek Budára. Általjöttömben Virágot meglátogatám. Barátságos köszöntése mellett kérdi, ha elküldetett e már Kassára a Magyar századok könyv, Fülöp Urnak? Itt nem sokáig mulattam, mert láttam hogy a' velem való fecsegésre nem sok kedve van V[irág]nak. Mentem Horváthoz, s otthon nem volt. Kész valék volt tanítványa szállásán keresni, 's szerencsére ott reá is akadék. Közlém véle Édes Uram Bátyám izenetét, kivánságát és kérdését. Imé ennyit írhatok. Örömest teljesitené Ő a szép bizodalmat és reményt, mellyet Uram Bátyám benne helyheztetett, de mostani környűlállásai illyen huzomos foglalatosságra időt nem engednek neki. Az Universitásban Praesidialis Actuarius, az Országbirói hivatalnál Secretarius 's e' két sulyos hivatal mellett pedig még több külömbféle tisztekkel küszdik. Illyen környülállások köztt pedig eggy Systhematicus könyvet eggy járatlan tudománynak nemében írni, mellyet eggy új Víg László meg ne korbácsolhasson, vagy lehetetlenség vagy igen igen súlljos föltétel. De ha ez nem akadályoztatná is, még is nehezen volna kedve elnyerni a jutalmat. Ha Ő írna úgy írna, a mint azt a' magyar nyelvnek tudományos, systhematicus és szorosan egymásba függő esmérete kívánná. Ekkor pedig vallyon érthetnék e őtet az itélő bírák és a' Publicum. A' nyelv' hisztoriáját a' philologia encyclopaediájának, magának a' philologiának, a' Semioticának, a nyelv eredetének, és a' közönséges Grammatikának előrebocsáttatása nélkül fenekesen írni nem lehet. 'S így tehát kéntelen volna ezeket mind, munkája elejébe függeszteni a' megértetés' kedvéért. Úgy de ez ismét hatszor sulyosabb munka. A' magyar nyelv' belső történetét Víg Lászlójában már napfényre hozta: a' külsőről mind Víg Lászlójában mind Pápay Recensiójában szerte-*szélt* (én ezt nem szét vagy széttnek irom) elég Datumokat felhordott. Horvátnak munkáját azért nevezém Víg Lászlónak, mert szavaként néki igen nem-igen-tetszik az Uram Bátyámtól származott czím: M a s t i x. Ő azt hiszi hogy a' régiség Mastix névvel ollyan sciolus hitvány emberkéket t i s z t e l t-

meg, kik a' valóban-nagy embereket a' világ előtt kicsinyekké tenni akarták: mint az a' híres Homero-mastix, a' ki gyarló eszének szüleményeivel a nagy Homért törekedett kicsinységbe dönteni. Már ha ez így vagyon, ugy mond barátunk, hogyan lehetnek fontosak 's taníthatók a' Verseghy ellen íratott munkák, mellyek V—ben az óriás Grammaticust törpe emberré teszik? Ha ez Mastix, hogyan térítheti meg ezen Mastix a' Debretzeni Grammaticusokat? — Kérdezém Horvátot, Uram Bátyám parancsolatja után arról is, mit itél és mint gondolkodik a' Sokaknak izléseket-ről. Véleményeit kinyilatkoztatá 's imhol közlöm azokat is. Szavai csak nem szóról szóra ezek valának. Gondolkodásom szerint kötelessége a' Grammaticusnak, hogy Grammaticajának talpfenekévé a' nyelvnek mindenkori szokását tegye, 's ösmervén azt a' nagy kiterjedésű szokást, kérdezze magában: a' nyelv' philosophiai Grammaticájának sinor mértéke mellyik szokást találhatja jónak a' sok közűl? Hiszen H[orvát] fenekestől felforgatja mindazt a' mit a' németek, Frantziák, Anglusok 's egyébb europai nemzetek a' nyelvről mint bizonyost mondottak és megállapitottak. Azt mondja az egész tudós Világ, hogy minden nyelv tökeletesebb most, mint négy öt század előtt. Ha már H[orvát] ez ellen azt kezdi vitatni, hogy a' magyar nyelv p. o. Szent István idejében nyelv volt, pedig ollyan, a' millyent a' Psychologia és józan bölcselkedés nyelvnek ismérni kéntelenítetik; most pedig nem nyelv hanem csak Vocabularia Collectio, mellynek egy részét a' véle élő ember érti, másrészét nem érti, harmad részét homályosan érti: mit szóllanak erre a' megitélő birák, mit a' mostanság élő Publicum, melly erősen hiszi, hogy nyelve tökéletesebb most, mint Sz. István alatt volt vala. Pedig, úgy sejtem, van valami igaz H[orvát]' állitásában. Továbbá ha H[orvát] azt vitatja a' magyar nyelv történetében a' mit már Víg Lászlójában is feszeget: hogy a' magyar nyelvben minden eredeti Compositum több értelmes szavaknak egymáshoz való tétetésÖktől ered, szinte úgy mint e' szavak éj-fél-kor, és anya-szent-egy-ház: latínúl az elébbeni nox dimidium tempus, az utóbbi pedig mater sancta una domus 's több illyenek — mit mondanak erre az ollyan elhatalmazott Grammatikasterek mint Pápay, Takáts és Verseghy? Ezen valódi érdemmel teljes férjfiu hallgatand mind addig, mig gondolatait a' Nemzettel eggy nagy készületű Egészben közölheti. — Már ezt feltévén 's jónak esmérvén, a' fennforgo kérdésről bizonyos, hogy a' legrégiebb szokás így beszéllett «sokak-

nak izlésök» (nyoma vagyon ennek a' halottas beszédben imez kifejezésben: Szenteknek közökön 's ebben a' régiségben az ellenkező szokásnak nem találtatik semmi nyoma), a' közép időbeli majd így szóllott és pedig többször: Sokaknak ízlésök, majd igyen: (de már akkor midőn a' nyelv' szavainak igazi értelmÖket magyaraink csak imígy-amugyan értették) Sokaknak ízlése. — Ma is e részben a' nyelvetbeszéllők majd így, majd amúgy élnek. Most már szükségesképen az a' kérdés támad: mellyik szokás hibátlan? minthogy a' hibásat követni nem lehet. Erre nem felelhetünk egyebet mint azt, hogy a' Sokaknak ízlésök a' hibátlan. Ugyan is felforgat*hat*lan (Kis a' halhatatlan-t halhatlannak sok hellyt írja; talán hogy rövidüljön a sequipedalis szó?) igazság a' nyelv történetéből az is, hogy mind az az e, mind pedig az Ök valóságos pronomen; a pronomennek pedig a' közönséges és különös Grammaticáknak Principiumaik azt tulajdonítják hogy azt személyre és számra nézve meg kell eggyeztetni azzal a' minek pronomene. Ezen ok a' kérdést meghatározta, és úgy, hogy benne nem a' szokás volt biró, melly ellen ellenkező szokást lehetett volna felhozni; hanem az okoskodó úsznek jóvá hagyása. — A' Sokaknak izlése formát a' nyelv körűl való járatlanság, 's a nyelv belső erejét nem értés szűlte. — Ok ez is. Magának a' nyelvnek tökéletessége és psychologiai természete a' külömbfélékben világos meghatározást kíván, mikor kiváltképen az könnyen megeshetik. Már nincsen e meg ez a' meghatározás a' soknak ízlése mint eggyes, és sokaknak izlésök mint többes tárgyakban? Ez a' meghatározás nyelvünkben, ha ezen két forma felcseréltetik kény szerint, nem állhat meg. Igy végre mind a' Zsidóknak királyába-n, mind a' szenteknek közökön-ben elveszett az auctoritas a' régiekre nézve, kik ellen mostani Auctoritással élhetnék, hanem belőlök csak factumokat lelek a' nyelv historiájára, melly a' grammaticabéli principiumokat sikeresitésben tárgyamúl, de nem birámúl szolgál. Illy formán szóllott érdemes barátunk. Minap a' mint már írám vala utóbbi levelemben, Kováts is ezt magyarázgatá énnekem. A' példa az ő istenek vagy ő istenök vala. Én azt kérdém, hogy az ő mért nem pluralis ők? 'S hallgata méllyen. Horvátnak elbeszéllém vitatásunkat, 's ez ezent felelé. Az ő ott régente ű volt, így: az ű istenök; 's az ű pluralist jelentett. Arcadiámban: észrevételeim elmondásokhoz-t olly igen rosznak lelé Kovács hogy correctiójára sem méltóztatá. Talán észrevételeim elmond*a*-

*tás*okhoz kellett vala mondanom. De itt homályos érzésem azt sugdalja, hogy észrevételeimnek csak eggy elmondása vagy elmondatása vagyon. Horvátnak leírám véleményeit 's imé még is haboznom kelletik. Azonban majd elfelejtém H[orvát]' legfontosabb mondását. Ezzel fejezé bé tudnillik (a hiatus miatt öszveforrasztom) grammatikázását. A' kinek fülét a' Francziák Császárjok talán megsértené, az illyetén kiejtésekkel, a nélkül hogy a' Grammaticai törvényeket általhágni kéntelenitessék, élni nem tartozik. A' ki bír a' magyar nyelvvel, 's azt derekasint használni tudja, könnyen elkerülheti az illyen fülsérüléseket. Mert nem mondhatná e ugyan azon ideat kifejeztében: a' francziaság Császárja, minthogy a' ság nyelvünkben collectiót tévén, ekkor csak ezt mondaná: Collectionis Gallorum Imperator, a mi eggy idéa a' Francziák Császárjok-kal. Vagy mért nem mondhatná Franczia Császár vagy ***kis bővitéssel*** a' franczia Nemzet Császárja. A' magyar nyelv a' sok pluralist úgy sem igen szereti 's kedveli, sőt talán kárhoztatja is az illyen ejtéseket: *6 ftok*on vettem a' *hat forint* helyett. A' Finale e volt. Azok, kik éles eszökkel a' Magyarok ökrökből okoskodnak, figyelemre sem méltók.

Már elverte a tizenkettőt 's szemeim alig kisérhetik kezemet, de még a' tulsó lapot nem hagyom üresen. Én az Uram Bátyám kimondhatatlanúl nagyra becsült barátságát irántam, féltem Vitkovics és Horváttól, de minden irígykedés nélkül. Soha őnekiek irígyök nem lennék, ha mingyárt nagyobb érdemeik nagyobb szeretetet nyérnek is Uram Bátyámtól, ha mingyárt csudáltatást is! «Elég ha meg fognak szeretni.» Igy szóll a' mi Virágunk a' maga Muzsájához. Uram Bátyám engemet szeret, igyekezetemet látja, megismeri, 's ez nékem több, mint sokan képzelhetnék. Méltóztatik e tudni Édes Uram Bátyám, hogy Putz Antal *I. A. Eberhard, Theorie der schönen Künste und Wissenschaften, Halle 1783 — 3te Aufl. 1790.* leforditotta. Közel esztendeje hogy Kis István boltjában hever az. Eberhardnak ezen munkájáról így szóll Pölitz pag. 70: Dieses in vielen Hinsichten schätzbare Kompendium folgt Wolfischen Grundsätzen, beschäftigt sich ausführlich mit der Poesie, und deutet die übrigen Künste nur an. Bátorkodom még eggyszer ezen grammaticázás és aestheticázás után mostani kétséges sorsomról való alázatos kérésemet említeni. Ha katonává kelletik lennem, vége minden Literatori studiumomnak. Méltóztassék Édes Uram Batyám (***menten*** hamuvá lészen. Zsolt — talán men*ttő*l?) ***mentől*** (ugyan hogyan

kellene ezt az etymol. szót jól írni?) hamarább teendő pártfogásáról tudósítani. Pesten Martiusnak 9dik napján 1809dik esztendőben. —

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1440.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Mart. 10d. 1809.

Kedves barátom!

Közlöm itt veled azon két levélbeli tudósítást, mellyet tegnapi póstával vettem, mert olly időket kezdünk élni, a' mellyben szemeseknek kell lennünk, hogy el ne rontsuk magunkat. Eggy általad is igen tisztelt ember szájából vettem 8 holnap előtt, hogy az Austerliczi szerencsétlen nap a' Győző a' maga háta megett talán 5 hídat tarta vigyázat alatt, hogy ha szerencsétlen lesz néki az ütközet, népét vissza vonhassa. Ezt csak annak bizonyságára hozom-elő, hogy nem okosság még akkor is, mikor a' szerencse mosolyogva pillant reánk, magunkat nagyon elhinni, annyival inkább akkor még, mikor a' hadhoz hozzá sem fogánk. Koránt sem azt teszi az én szavam, hogy előre desperálnunk kell. Nem, barátom, nem! de örvendenék ha a' tegnap vett 's veled közlendő hírek néked is használnának. — Imhol a' hírek:

Generális 's Franczia követ Andreossy el akará hagyni Bécset, 's nem eresztette az Udvarunk valamíg Párisból vissza nem jő Metternich követünk. A' Monitőr tele van (úgy írja tudósítóm, kit Te is ismersz névről és szeretsz, de soha nem láttál) invectivával ellenünk, még pedig ollyakkal is, a' miket nem tettek minapi újságleveleinkbe. N[apoleon] a' magyar Rendek ellen nagyon fel van tüzelve, nyilván a' Pozsonyi Dieta miatt, hol Ragályi Istvánnak 's Baloginak 's Márjásinak fülem hallattára mondott beszédjeik ellen nem elégvénk-meg azzal, hogy Felséges Urunk pro plenitudine juris sui regii hadat parancsol, hanem emlegettük magunk azokat, a' mikre szükség nem vala. 'S úgy mondják, N[apoleon] már most nem csak en général fenekedik ellenünk, hanem különösen ellenünk magyar nemesek ellen is. Nem is akarom leírni szavait.

Mikor illyet hallok, édes barátom, — megengedj hogy ismét illetem a' húrt; az élő Istenre provocálok, hogy azt *barátságból* cselek-

szem — mindég szemem előtt a' *purpur*, azaz magyarúl *bíbor*. Ne tedd ki magadat az ollyan veszedelmeknek, a' mivel hazádnak nem használhatsz: elég azt cselekedned, a' mi tágithatatlan 's szent tiszted mind úgy mint katonának, mind úgy mint a' Király hív jobbágyának, mind úgy mint Nemzeted 's hazád hív fijának.

A' más levélből azt a' tudósítást veszem, hogy Esszék városában épen a' levél írása előtt kevés napokkal mind conscribáltattak a' városban található istálók. 30 ezer emberre félesztendei provians vitetett-be a' várba, 's kihirdettetett, hogy a' kinek annyi elesége van, hogy fél esztendei ostromot kiállhat az éhen-halás félelme nélkül, maradjon, mások pedig lódúljanak, a' hová tetszik. Uralkodásunk ezt nem félelemből, kétségbeesésből cselekszi, hanem azért mert nem bír Salamankai diákok' tüzével, a' kik előbb mellyesztik a' madarat mint megfogták. Ez nékünk falun lakóknak intés, hogy előre gondoskodjunk, mert nem jó az embernek azt hinni, hogy a' had dolga nem isteni kéz míve. — Épen ezen gondok arra szabadítanak, hogy Tőled azt kérdjem, hogy Erdélybe eladás végett beküldött könyveim kinél vannak 's árokat kinél keressem, mert meglehet hogy Te seregeddel eggyütt nem sokára Marschban lészesz. Ne halasszd nékem ezt megírni, kérlek.

Tőkés Úr nékem eggy hosszú levelet íra azon innep felől, mellyel a' Zilaji Sereg Felséges Urunknak születése' napját megtisztelte.

A' Kis Wesselényi felől írt sorok olly tűzbe hoztak, hogy azonnal hozzá fogtam eggy Epistola írásához, melly az utolsó sorokig kész. Ha fekvő beteg nem voltam volna utolsó levelem olta, már egészen kész volna. Fogod olvasni. Abban a' kis nagy emberben második atyját fogja lelni a' világ és a' nemzet, ha a' had meg nem foszt tőle.

Élj szerencsésen, édes barátom! Engedj szabadságot szívednek szívem szóllásainak megértésére 's szeress.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1441.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Ber'senyi Dániel
szíves tiszteletét 's idvezletét.

Tekéntetes Hazafi! Az én tiszteletem olly szemérmes, olly félénk hogy tsak az ő testvérének, az illendőségnek karjain és innepi kön-

tösben bátorkodik megjelenni Uraságod előtt; nem fosztom meg tehát gyáva piperéjétől, nem azért hogy fényesebb küszöbökre lép, hanem mivel Tanitómhoz szóll.

Ha azon tárgyokat, mellyeket Uraságodnak említteni tetszett, az én magános hegyi szenelőmben vagy vén dió fám alatt dialogizálhatnánk, méllyebben meríthetnénk az igazság forrásába 's lelkeink érzésébe; de így tsak a' levél szűk határiba kell szoríttani gondolatainkat. —

Hogy én, akki eredetemet Zrínyi, Nádasdi és Gyulafi vérből vettem, 's Jóbanyáimban Csebi Pogány Ilkót, és ezüst medentzékbe mosdó Török Magdolnát látok, hogy én, mondom, egészen Diogenes nem lehetek, az igaz; sőt vagynak óráim, mellyekben a' nagy ősi vér háborgat 's azon herói lelkek hordómat ostromolják; de illyenkor tsak a' Músákat hívom segítségül, 's békességem hirtelen viszsza tér. — Minden emberi vágyódások és tselekedetek külömbféle kútfőkből származnak [!]; a' titulus szerzésnek is lehet igen nemes, 's tiszta eredet forrása, a jó hazafinak kötelessége belső érdemeihez külfényt is ragasztani, hogy az által azoknak tekéntetet, fontosságot 's befolyást adhasson. Mit ér a' legnagyobb virtus, derékség, ha fejét a' Gunyhóban fel nem emelheti, ha azt tsak egy két buta látja, és neveti? — De melly igen tsudálkozom, midőn az, akki engem a' község utjára igazít, azonban bévezet házi Isteneinek szent templomába, és ott, mind olly Égiek előtt kell le borúlnom, mellyeket a' község koránt sem ismér, mellyek tsak a' Socratesek és Aspasiak Istenségei. Ezek azok az Istenségek, mellyeket a' leg forróbb képzelődésemben kerestem, imádtam, ezek teszik az áldásnak poharát ki meríthetetlenné, 's Philemon kalyibályát templommá.

Hol vagy te Széphalom? — Fantaziám bája!
  Jer, mutasd meg elmémben,
Mutasd meg a' Virtust mennyei mátkája
  Jutalmazó ölében.
Mutasd meg Kazinczyt! 's házi Isteneit,
Hadd olvassam lelke' bérét, örömeit
  Sabinája szemében.

Hadd lássam mint éli Plátónk szebb világát
  Áon mirtus halmain.
Mint öleli kedves Eugeniáját,
  Mint csügg Hölgye' tsókjain.

Mint él Antonia szép házi körében.
Mint bútsuzik, — mint megy Kázmér' ernyejébe
Siller 's Göthe karjain
'S mint repül majd viszsza édes Feleihez,
A' szelíd Gerlicze fészke kisdedihez
A' Szerelem szárnyain.

Mondja meg Uraságod kegyes Grófnéjának, hogy én kezeit tsókolom, és igen boldognak mondom, mert olly férjet talált, ki őtet ismééri és meg érdemli, de azt is mondom, hogy Kazinczÿ nem tsak egyedül ő neki sajátja, hanem egy egész nemzetnek, és minden jóknak ő reá bízott közös kintse, melly szent számadásában áll. — S mondja még néki továbbá azt is, hogy az én gyermekeim, Lidia, Farkas, Antal Saltzman javallatinak betsületére váltak, minden egy korbelieket szembetünőképen felmúltak, valamint magunknak, úgy ezeknek is tsupa víz az italok, orvosságok a' szabad levegő, mindenik két esztendeig, sőt tovább is szopta az anyai tejet, egyszerre el választani szabad nem volt, hanem lassanként, kitsinyenként, hogy se az Anya, se a' gyermek a' nagy változást meg ne érezze, e' szerént nevélvén [!], még halottam nem volt. — A' mi feleségemet illeti. középszerü mindenben. 14 esztendős korában vettem el, együgyüségben találtam, és abból fel sem szabadítottam, mert e' részben egy kevéssé napkeletiesen gondolkoztam, vagy igazábban szóllván. ezen kis barbaries familiai nyavalám, testvérei kastélyokban és festett szobákban laknak, de ő én velem két kis szobában meg elégedik. Ha módi ruhák helyett jószágot szerzek, nem zugolódik, hanem a' gyertya vesztegetésért és firkálásért néha nagy panaszsza van ellenem, de én azt Socratesként tsak úgy hallom, mint a' kotsi zörgést ablakom alatt.

A' magyar nyelv fel emelése körül nékem is vagyon egy kis elmélkedésem, nagy örömömre s tanulásomra válna, ha Uraságodéval confrontálhatnám — A nemzetiség, az igenis, a' mit ezen tárgyban keresünk és fent tartani igyekezünk, de elérhetjük e ezen tzélt segéd eszközök nélkül? Az embereknek leg nagyobb része tsupán a' külső bényomások bévételére alkalmas. A' mi virtusainknak nagy része külsőség. Az olly hazafi mint Cato, vagy Kazinczÿ nem a' külső bényomások míve, hanem az okossággal párosúlt virtusé, de ezt a' községtől várni nem lehet, mert azon tsupán a' szokás, a' módi uralkodik. Az én Öreg atyám fejéről le lövöldözték a' német kalapot

a' magyar hajdúk, és a' leg derékabb legényeket Companiájában agyon kellett lövöldözni a' csákóhoz való ragaszkodás miatt, már ma ezt nem tenné a' magyar gyalog, mert ruhájával nemzetiségét is el vesztette.

Berzevitzy balgatag és gonosz, nem méltó a' karpatusi zabkenyérre, sem Uraságodnak oktatására. Az illy méreg ellen szent kötelessége az Urnak ellenmérget szerezni 's azt a' publicumnak fel mutatni. — A' világpolgári gondolkozás charactere a' németnek, de látjuk a' gyömöltsét, látjuk hogy ez a temerdek nemzett mindenkor tsak egy erőtlen és lelketlen nagy test volt, 's már mast pedig valóságos világ polgárrá változott. Ha a' Magyar ugy gondolkozott volna mint Berzevitzy, régen el törültetett volna a' föld színéről híre neve. — A' mi commerciumunkat és fabrikáinkat nem a' constitutio nyomja, hanem a' józan Politika, melly a' gazdag népnek bőségéből a fölöslegvalót el veszi, hogy azzal szükölködő nemzet társainkat táplálja. Hogy tudná Ausztria a' mi kimeríthetetlen terméseinket fel tserélni vagy meg venni, ha nékünk minden fabrikáink volnának, ha mink tőle Romanoknál egyebet nem vennénk? Ez a' politikai ok meg nem változhatik, ha mi mind svábokká leszünk is. Hogy Hazánkban is vagynak szegény tájok, mellyeken segítteni kellene, az igaz, de az illy apró részeknek el kell magokat veszteni a politika egészszében. —

Berzeviczy tán a' Hornyákokról itél a' Magyarokra, 's nem gondolja meg, hogy az Alpesek lakójit Helvetia Constitutiója sem emelhette ki a' szegénységből. A' föld mivelő népnek állapotja a' föld minemüségétől, 's részint az erköltsi culturától és industriatól függ. Én nem látom a' magyart olly nyomorultnak mint némellyek, söt azt tapasztalom, hogy a' hol a' nép tiszta magyar és okos, magát leg kevessebbé nyomni nem engedi, az Urbáriumot is alig lehet vele bé töltetni, hanem a' hol tót vagy tóttal kevert, mivel felette ostoba, ott nyomatik. Cultúrát kellene tehát kivánni, nem új constitútiót. Én a' mennyire ismerem a' magyart, gazdag és boldog, 's a' hol nem az, vagy a' földje vagy maga az oka. Tolna és Baranya hegyes részein le telepedet Svábok tserép fedélü tzifra házokban laknak és gazdagok, holott pedig tsak olly földet munkálnak, melly a' magyaroknak nem kellett, de mivel az industrianak és takarékosságnak lelkét magokkal hozták, meg gazdagodtak, és a' leg jobb földön élő régi lakosokat el érték. Hogy lehet azt nyomorult népnek mondani, a' mellynek egy egész fele, az az, az Aszonynép, a' munkát nem is ismérí, a' hol [a] férjfi is az esztendőnek felét heveréssel tölti, még sem fogy el

sem kenyere sem bora? Hány országok vannak, hol a' nép tíz annyit robotol, a' kősziklák is mostoha természetűek, mint a' magyar az ő Urának, a' hol egy aszszony anynyit dolgozik mint hat magyar férjfi, 's még sem ehetik a kolompérban is eleget, még sints más ruhája, mint fa paputs és magától font, szőtt tzondra. Dunán innen olly nagy luxus kezdett a' magyar köznépen uralkodni, hogy kéntelenek voltak a' Vármegyék a' mesteremberek kemény parantsolatok alatt némelly ruháknak készéttésétől eltiltani, és az emberekről, a' száz forintos bundákat, 70 's 80 foréntos tzifra ködmeneket, szűrőket, 30 's 40 foréntos kivarrott üngöket és gatyákat pandúrok által le hasogattatni. — Nem nyomorúságnak a' jele ez, hanem gazdagságnak és boldogságnak. A' Török politika, melly a' világ három részeit el borította diadalmival, nem nevetséges, az ő mozdíthatatlansága az erőnek béllyege, az ép test nem változó. Minden jelessebb népalkotók a' régit szenté tették, az újíttást pedig ki tiltották. A' hol a' laune uralkodik, ott az újíttás könnyű, de a' hol a' fő hatalmat a' kemény nép, Ulemma, Jantsár Basák meg osztják, ott tsaknem lehetetlen; hogy a' Török politika nem változó, jele, hogy nem a' Despota kényétől függ, és hogy a' nép nem egészen szolga. — A' politikai vi'sgálódások hasonlók a' metafizikai spekulátiókhoz: ha az ember a' világosságba igen bele néz, elveszti szeme fényét 's skeptikussá lesz, 's vagy semmit sem lát, vagy tsak egy olly chaost, mellynek elementumai minden rend és törvény nélkül zavarognak. Fridrik alkotmányával a' régi politikának leg utolsó épületmíve le romlott, de meglehet, hogy ezen meg öletett Centaurus ruhája holta után perkeli meg Herculest. Már most által látja Európa, hogy az Albion monopóliuma veszedelmesebb e vagy a' Frantzia speculátio? ez az által látás az előbb el szaggatott interesséket, tendentiákat concentrálni fogja, 's tán nem későn. De ki látja által az északi politikát, mellynek munkái olly egymással ellenkezők, czéljai olly külömb félék, és olly igen meszszi terjedők? —

A' jövő hónapban Pestre megyek 's Verseimet tipus alá adom, a' legelső ódához, a' második vers után még ezeket ragasztom.

Plátói nyelved, 's lelked idézte le
Hozzánk az ép íz' szebb geniussait,
Nyelved mosolygó gratiája
Önti belénk Helicon malasztját.

Póládba Péán ringata tégedet,
Már ott tapodtál sok buta undokot,
Mellyek zavarták Pindusunknak
Szent ereit 's ege tiszta fényjét.

Ezek versben vagynak mondva, de leg prózább óráimban is ezek az én lelkemnek érzései és tiszteletemnek szavai — Éljen szerentsésen a' Tek. Úr édes Feleivel együtt sokáig s boldogúl, s ha el nem felejti leg szívessebb tisztelőjét, írjon — Igen szeretném tudni minden detail festésig, kitsoda Vay? akkit Kazinczÿ szeret és meg tisztelt, nem lehet az tsak generális. — Mikla, 12-d. Martii 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1442.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Márt. 12d. 1809.

Kedves édes barátom!

Ma vevém azon leveledet, mellyben velem közleni méltóztattál Gubernátortoknak hozzád írt levelét. Az édes barátom való dísz; örvendek megtiszteltetésednek, 's óhajtom is, reménylem is, hogy a' beléd vetett szép bízodalomnak megfelelj. 'S bizony magának a' mi Uralkodásunknak is becsületére válik, hogy a' nemzeti lélek felébresztésére illy módokhoz nyúl valahára. — Veszedelmes időket éiünk, édes barátom. Kell mind azt teljesítenünk a' mi kötelesség: de a' kötelességet csendesen, nyugodalommal teljesítsük, ne bántásával, szidalmazásával az ellenfélnek, mert a' háború' dolga az Isten kezében áll; ő tudja mit rendelt; ha csak kötelességeinket teljesítjük, nem tarthatunk semmitől, de ne felejtsük, hogy a' *veszedelem idejében a' gondolatlanságok úgy szoktak büntettetni mint vétkek*. Hogy én rajtam valami illyes ne történjék, vigyázva fogok bánni minden mozdúlásommal, szómmal 's még tekintetemmel is. Nekem titkolni valóm nincs: de nem minden ember tudja megérteni csak azt is a' mi ártatlan.

A' Prímás nem sokára e' vidékre érkezik, 's itt fog tartani talán Kassán eggy Consessust. Tudni fogod annak idejében mind azt a' mi itt történik.

Nem egészen értem azt, a' mi Fő-Ispánod között 's közötted történt: de örvendek, hogy magadat úgy volt alkalmatosságod viselni, a' hogy magadra is, a' nemzetre is fényt vonhattál, kivált idegen

nemzetbeliek előtt. A' szerencse fűzzön homlokodra sok és szép koszorút: Te azt minden tekintetben érdemled. Én azt óhajtom, hogy katonai pályára lépvén, fejér mente lebegjen vállaidon 's a' Fő-Ispáni székbe ülhess. 'S ezt magadra nézve is óhajtom, azokra nézve is, a' kik tőled függeni fognak. — Kapitány B. Wesselényi Miklóshoz az elmúlt póstával méne-el levelem. Óhajtom, hogy azt Te is olvassd. Egyéberánt még azt óhajtom, hogy Tőkés Úrral sokat légy, és tapasztalásainak sok hasznát vehessd. Élj szerencsésen kedves barátom. A' szerencse késérjen minden lépteden.

---

13. Márt.

Ma Gyűlésünk volt Ujhelyben. Gr. Eszterházy Jósef Excell. sokat tálala ki előttünk. Nem insurgálunk többé, hanem a' helyett eggy egész lovas Regémentet állít ki Zemplény Vármegye. Erre pénzt Ő Felségétől kérünk kölcsön, mert a' teher olly nagy, hogy a' nélkül el nem viselhetnénk. 21. Márt. a' Palatinus Kállóban lesz, melly Szabolcsban fekszik Tokaj és Károly köztt. Oda megy a' Fő-Ispán és eggy nagy Deputatiónk, mellynek én is tagja voltam, de beteg vagyok, nem mehetek. Gróf Sztáray Albert 50 gyalogot ád ezen felyűl; Lónyai Vice-Ispán ugyan annyit; a' Fő-Ispán mivel nem birtokos itten, 6000 ftot. A' Regement az apróbb nemességből áll-ki, mi nagyobbak montirozzuk, fizetjük. Gróf Rogendorffnak inasa ma jő vissza Bécsből; ott 54 esztendős embereket is visznek. A' Svéd, Dán, Prusszus és Moszkva nemzetbeli mesterlegényeken kivűl a' Bécsben múlató mesterlegényeket fogják, de senkit se szívesebben mint a' Római Imperiumbeli Királyok jobbágyait. A' Templomokból kijövőket az útszán is elkapják 's viszik. Temérdek lovat behajtottak Bécsbe, és azokat ha hibásak nem voltak, a' falusi lakosoktól pénzért mind elszedték a' legjobbakat per 150 f. A' Komáromi tavalyi építésnek közel felét elrontotta a' jég, úgy beszéllték az inasnak a' Komárom mellett lévő vendég fogadósok. Metternich Bécsbe megérkezett és így Andreossyt is eleresztette az Udvarunk. Ezek a' ma vett hírek.

Kivűl:[1]

Méltóságos Cserey Farkas Cs. K. Kamarás Úrnak a' T. Kraszna Vármegyei felkölt Nemes Sereg Fő Strázsamesterének Debreczen. Somlyó, *Kraszna.*

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

1443.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Mart. 13d. 1809.

Édes barátom! Sietve beszéllem el mi történt a' mai Gyűlésben. E' levelet ágyban írom, mert e' napokban fekvő beteg valék 's most sem vagyok jól. —

A' Fő Ispán tegnap jött Újhelybe 's conferentiákat tartott. Nagy haragra buzdította a' Rendeket Napoleon ellen, melly még ma is tartott. A' mint Gyűlés előtt hozzá mentem, a' szoba közepén állott pompás öltözetben. A' Rendek körűltte. «Csak 2 óráig szeretnék vele lenni, hogy szemére hányhassam gazságait. Megcsalta nem csak a' királyokat, hanem a' népeket is. Andreossy elment Bécsből, minekutána Metternich haza érkezett. Én most beszélltem eggy Kurírral, azt mondja ez, hogy a' nép ha ő a' Balkonra áll is, sem vivátokat nem kiáltoz többé, sem egyébképen nem jelenti szeretetét eránta. Sőt fekete ruhában jár minden, hogy gyászt mutasson. Én a' szabadságomat csak a' kardommal eggyütt vesztem-el.» — Még tovább tartott így beszéde, de én a' sessióba siettem, hogy jó helyet kapjak.

Bejöve 's előadta, hogy a' Conferentia végzése szerént Regementet állítsunk az apró nemességből 's fizessük az 1805diki Clavis szerént. Lónyai felelt, 's ez mingyárt megállapítatott. Szemere Albert eggy studírozott nyomorúlt peczkes és esztelen oratiót monda. Rendkivűl való embernek nevezte Napoleont *par excellence,* azaz igy: az a rendkivűli ... de csakhamar patrioticus tűzbe méne által, 's készeknek monda bennünket jó Királyunkért utolsó xrunkat 's csepp vérünket feláldozni. «Azt azonban el nem hallgathatom, hogy Diaet. Követeink magokat a' mi Instructiónk ellen viselték,» ezzel rekesztette bé az oktalan Oratiót.

A' Fő Ispán szörnyű tűzbe jött 's zúgott, mormogott a' nép. Én felfüleltem mi lesz ebből az extravagantiából. Lónyai felkölt. Pompignánt, a' ki hátúl ült, nem láthatta sehol szemem, pedig kereste. Lónyai 2dszor akara szóllni, nem lehetett. 3szor nevetve mondja, hogy hagyják szóllani «hiszen tegnap estve mondotta már nékem Szemere Alb. assessor úr, hogy ezt fogja mondani.» Erre provocált nem tudom micsoda Aktára, hogy ők ketten a' Diaetán Instructiójok szerént protestáltak a' végzés ellen. de az nem használt. Ezt nevetés követte. Szemere pedig meg-

szóllalt, hogy ő ezt tudta, hanem azért hozta elő, hogy mások is tudják.

Holnap Deputatio tartatik, melly a' lovas Regement kiállításának módja felől tanácskozzék. Ő Felségétől kérnek pénzt kölcsön reá, ellátván előre, hogy ez a' teher tőlünk ki nem telik. A' Fő Ispán eggy nagy Deputatióval 21. Mart. Kállóba megy a' Palatinusnak bémutatni a' végezést és kérni, hogy álljon reá. Azután Bernáth János költ fel, hogy ő hitelesen referálja, hogy az 1805diki Exinsurgensek csak azt várják, hogy parancsolatot kapjanak az insurrectióra sőt őtet már tudakozták, miért nem jő már a' parancsolat. Sztáray Albert 50 legény állítását ajánlotta. Vivát! vivát! — Lónyai ugyan annyit. Vivát! vivát! Szemere Albert a' maga szemtelensége szerént. Sennyeit szóllította-meg, hogy hát ő? Sennyei nem szóllott. A Fő Ispán 6000 f. igért. Vivat! vivat! Azután occurrens materiák hozattak-elő.

Az asztalnál Szemere Albert a' Vármegye Triumviratusa (!!!) egésségét itta, megnevezvén a' Fő Ispánt, Lónyait és a' sógorodat. (Hogy tetszik ez a' Triumvirátus neked, a' Fő Ispánnak és a' sógorodnak?) Azután óberster Klobusiczky Vincze egésségét. Erre Lónyai felkölt 's Szemere Albertre köszönte a' poharát e' szókkal: Oberstlieutenant Kandó etc. — Én a' Fő Ispánnal vis à vis ültem, 's nem állhatám meg, hogy szomszédomnak világosan és hangosan ne mondjam, hogy már az nem illik, hogy poharak köztt és ante tempus kiáltsa ki eggyik vagy másik a' Tiszteket, kik még választva sincsenek. Alig mondám ki a' szót, midőn észre vettem, hogy a' Fő Ispán szeme 's füle reám vala meresztve, 's a' Fő Ispán nyomban felkölt, és Szemerét leültette, midőn épen Major Szentesit akarta proclamálni. A' Fő Ispánnak az én sugallásomra bizony nincs szüksége: de tapasztalom, hogy sokat elnéz a' mi illetlen.

Gróf Rogendorffnak, a' Napam testvér bátyjának, ki nálam 7. Jan. meghala, [inasa] ma érkezik Bécsből. Mondja hogy megszökött onnan, mert katonának akarták elfogni. Még a' Templomból kijövőket is fogják az útszán. 54 esztendős öregeket is visznek. Nem tudom hány száz lovat béhajtottak falukról, 's a' legjobbakat p. 150 f. a' többit, ha jó volt, olcsóbban, elszedték. Kivált a' Szent Római Imperiumbeli Királyok Bécsben mesterséget tanúló jobbágyaira van fogok. A' Moszkva, Dán és Svéd jobbágyokat nem fogdossák. Elfelejtém mondani, hogy a' Fő Ispán előtt nincs nagyobb ember mint a' Svéd Király. Ezt nem critice, hanem csak historice mondom-el

Én megvallom hogy eddig más hitben voltam: de engedek a' Fő Ispán bessere Einsichtjának, 's már most én is annak nézem. Vale *Corculum* (a' Scipio Nasica értelmében).

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1444.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Mart. 16d. 1809.

Édes barátom,

Első napi gyűlésünkben mi történt, addig míg ez a' levelem kezedbe jut, tegnap előtti levelemből már tudni fogod. Most írom a többit. —

14dikben nem Gyűlés, hanem Gyűlésnyi számosságú Deputatio tartatott. Ott tanácskoztak, mint kelletik fegyvert, ruhát, lovat szerezni 's a' dolgot folyamatba hozni. Lóvásárlásra 4 felé mennek ki ugyan annyi pár Deputatusok Diurnum nélkűl. Gróf Sztáray Albert és Szirmay Pál — Gr. Klobusiczky Vincze és Kazinczy István — Szirmay Antal a' Tolcsvai és Szentes, 's Kandó nem tudom hirtelen kivel, talán Rollyal. — A' Palatínushoz Deputatio küldetik Kállóba, hogy mutassa-bé mit végeztünk, kérje ki javallását, 's nyerje meg, hogy az Udvar a' Budai Gazdaságbeli Tisztségtől adjon nekünk ruhát pénzért és 300,000 ftot kölcsön, úgymint a' mi nélkül el sem kezdhetjük a' munkát. Ezen felyűl rendeltetett egy Deputatio, melly 14 személyből áll, és ennek tagjai egymást olly formán fogják váltogatni, hogy Újhely soha ne maradjon 4 nélkűl, de annál jobb, minél többen lesznek; 's ezek a' Vice Ispán Praesidiuma alatt consideálnak, valamikor az Insurrectio dolgában sürgető parancsolat vagy híradás érkezik, 's hatalma lesz ennek mind azt végezni, a' mit a' Gyűlés fogna, ha épen akkor tartatnék. Ennek magam is tagja vagyok. Benne van B. Sennyei, az Ujhelyi Plebánus, Boronkai Gáspár és Sigmond, Szulyovszky, Szemere László és István, Zoltán Pál, Pintér István, Kossuth, és rajtam kivűl még más három. — Továbbá eggy más Ausschusz, melly a' mesteremberekkel dolgoztat, Balásházi Jósef és Dusicska (ki betegsége miatt ezt fel nem vállalta). Az elsőbb Deputátusoknak sem diurnuma sem forspontja. A' dolgoztatóknak pedig remuneratiója lesz.

Tegnap Lónyai felolvasta azt a' Repraesentatiót, mellyet maga tett-fel a' Palatinushoz elébb a' maga szobájában, azután a' Notárius

által a' Gyűlésen, 's nem is volt egyéb semmi nevezetes, hanem hogy Csáki Imre 50 embert megígért, de 100nak kiállításán fog igyekezni. És így a sógorod 500-t, Lónyai annyit, a' Fő Ispán 6000 f. (= 50 ember), Csáky 50 vagy épen 100-at adván; a' lovas 1130 főn kivűl van már 200 vagy 250 gyalog is, holott ezen felváltás nélkül lovas a' Vármegyéből csak 43 tölt volna, azokat, a' kik 3000 f. felett bírnak, ide nem számlálván.

A' Tisztek 27dik (nem 24.) Mart. fognak megválasztatni, midőn már a' lustra első actusa lészen. Óbersternek készítik Gr. Klobusiczky Vinczét, — Obristlieut. Kandó Gábort — Majornak Szentest, (Szirmay Jóska is van szóban, de nem nagyon). — Kapitányok ezek lesznek: Gr. Sztáray, a' Vicéje az Ujhelyi lakos volt Hadnagy *Katona* (medaillos Hadnagy) — Tolcsvai Szirmay Antal — Szirmay Ferencz — Kazinczy István és Geizler Mihály. A' ki ezen első Kapitányok közzül nem szolgált, ollyan Vice Kapitányt kap, a' ki szolgált. Több Tisztekről még nem hallék szót.

Szemere Albert nagy szájjal viszi dolgait. 15-a Mart. nagyon elcsendesitette Szirmay András. A' dolog ez. Szirmay Andr. valamelly kérdést tett a' Fő Ispánnak és Gyűlésnek. Szemere javallotta, sőt csudálta a' Szirmay helyes találmányát, 's ezt veté mellé: megvallom, nem vártam, nem tettem-fel. Szirmay tűzbe jött, de el nem felejtette magát: felpanaszlotta a' Publicumnak, hogy az illy bántásokat nem lehet elszenvedni, 's a' mint elcsendesedett, megsúgta Szemerének, hogy ha meg nem szűnik, felpofozza vagy öszvevagdalja. —

Szemere az asztalnál Lónyainak az egésségéért úgy ivott, mint a' Vármegye Irámszarvasáért. Az allegoria a' Thierreichből lévén véve, meg kell vallani, hogy még maga Lónyai is nevette, peut-être avec un ris sardonique. De Szemere magyarázatra fakadt még a bor megivása előtt, hogy az olly állat, melly húsával, tejével, szőrével, körmével, bőrével, csontjával hasznot hajt, s illyen Irámsza{rvasa / mara} a' Vármegyének Lónyai is, a' ki Vice Ispán is, Notárius is, Követ is, Fiscalis is. A' czélzás arra volt, hogy a' ma elolvasott Repraesentatio a' Lónyai munkája vala. —

A' tegnapi Gyűlés még azért is említést érdemel, hogy benne felolvastatott a' Tarczali Plebánus esedezése, melly így kezdődik: ***Királyi** papságom* és Istentől vett hivatalom etc. etc. Azt kérte, hogy a' Tarczali Zsidóknak ne légyen szabad cselédet

keresztyént tartani, mert azok a' Zsidóknál nem ünnepelnek, nem böjtölnek, sőt hogy a' Hegyaljáról, melly *arany bánya,* tiltassanak el. — Legalább nevettünk rajta.

Jekelfalusi beteg, és így csak első nap volt Gyűlésben, 's talán e' miatt nem is adhatott vagy igérhetett gyalogokat. De valóban a' ki olly sokat adott, megpihenhet az adásban.

Szemere valami Bécsből jött Missilis levelet hordozott széljel, mellyben Károly Fő Herczegünknek is eggy Circuláréja olvastatik. Es handelt sich von der Existenz der Monarchie stb., ez van benne. Nagy dolog forog fenn, noha nem tudhatjuk. Én azt hiszem, hogy a' mi Udvarunk az Anglus, Török és Russzus segédre támaszkod-*hatik,* azaz hogy ezek barátink. Rossz időkre jutánk. Élj szerencsésen. Valamit látok 's hallok, a' mi érdemes hogy tudd, néked megírom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1445.
Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Márt. 19d. 1809.

Kedves drága barátom!

Semmi sem festheti szebben a' mi barátságunk szentségét, mint az hogy mi most gondolkozásunk ellenkezését épen olly szabadon mondjuk-ki egymásnak, mint hízelkedés nélkül mondogattuk eddig mindég annak megeggyezését. Barátságunk' szentsége felől most sem lehet kétség bennünk egymásra nézve: de ha az szent is, nem következik, hogy meg ne tévedhessen. 'S ámbár a' barátság arra tarthat számot, hogy intése kihallgattatik: minthogy kinek kinek vezére nem a' barátság, hanem a' tulajdon meggyőződése: azon hogy említése a' másik fél által el nem fogadtatik, eggyikünk sem akadhat-fel. Kövessd tehát bízvást a' mit magad látsz jónak, teljesítsd kötelességeidet, és mind azt a' mi parancsolataidban vagyon, 's hidd-el, hogy valamikor azt fogom látni hogy azt, a' mit cselekszel, *ezért* cselekszed, ha meg nem értelek is, cselekedetedet tisztelni fogom.

B. Wesselényi Miklósnak Laskai Vice-Ispán Urhoz tartott feleletében nincs semmi a' min felakadni lehessen. Köszönjük az Istennek és Isten után Uralkodásunknak, hogy a' háború hazánkat mind ez ideig megkímélte. Az igen nagy szerencse. Ha vérengező csapásait szenvednünk kell, szenvedjük békével.

Azt vizsgálni, hogy a' mostani háború miért foly, nem kívántatik-meg arra, hogy kötelességünket teljesítsük. A' király háborút parancsol, a' Diaeta elvégzette a' felülést, és így minden vizsgálgatás nélkül teljesítsük kötelességünket. — De mivel ez a' vizsgálás a' buzgóságot el nem oltja sőt nevelheti, 's mivel az emberi elme, épen az által hogy elme, el nem tiltathatik attól, hogy ne kérdje, mint jövünk ezen háborúhoz, azt kérdeni nem vétek. Én megvallom, ezt meg nem foghatom. Engedd hogy fedél nélkül közöljem veled gondolatomat.

A' Francziáknak Spanyol Országban rosszúl menvén tavaly dolgaik, nem látszik előttem hihetőnek, hogy ők eggy olly erős hatalommal mint a' miénk, épen akkor akartak volna kezdeni háborút. De nagyon igazságtalanúl itélnék, ha ezen épitenék, mert hiszen most esztendeje már takarodott minden felől a' sok Regementünk Komárom alá, 's ez hadi készületeket mutat. Ez azt hiteti velem, hogy a' mi Uralkodásunk előre látta mi fogja nem sokára ellene magát kiütni és hogy *bölcs cselekedet* volt előre készülni. Nagy vakság volna az énbennem, ha én azt hitetném-el magammal, hogy mivel *én nem látok* készülő veszedelmet, ollyan *nem is készült*. 'S ha Tilsitre vetem szemem, hol két halálos ellenség eggy órában lett forró barát, feltehetem, hogy ezt az új barátságot nagy áldozatok 's igéretek szövték. Ha tehát Királyom és Monarchiám boldogságát óhajtom, melly elválaszthatatlanúl öszve van kötve hazám' boldogságával, örülnöm kell, hogy olly rendelések tétetnek, a' mellyek a' reánk törő veszedelmet elháríthatják. Más részről az is vigasztal, hogy azt tehetem fel, hogy a' mi igyekezetünk az Anglus és Török, 's a' Russz és Prussz hatalmak által segítetni fognak [!]. Patriotismusom 's hűségem tehát a' dolgoknak mély általlátása nélkül is a' maga egész szentségében lángolhat. Mind a' mellett én azt tartanám, hogy e' mellett elég volna megmaradni, 's nem kellene azokat feszegetni, a' mellyek az ellenség ellen tüzelhetnek ugyan bennünket, de a' mellyek ollyanok, hogy *emlegetések a' mi Uralkodónknak sérelme nélkül nem mondathatnak*, mivel maga *más nézőpontból* akarja nézettetni. (Tudod hogy ezzel a' purpurra és a' letett Római Császári koronára czélzok.) Azonban látom ma vett leveledből, hogy a' mit a' gyűlésen elmondottál, *parancsolatból* mondottad. Nem kételkedem szavadban, 's így azt mondom, hogy, parancsolatból cselekedvén, igen jól cselekedted hogy cselekedted. Barátom, igen jó az, hogy az ember a' maga szemével lát. De a' nagy czélokat úgy lehet csak elérni, ha a Subalternusok annyi

bizakodással vannak a' magok Előljárójikhoz, hogy *méllyebb általlátásokat megvallván,* készek szentűl teljesiteni a' mit azoktól parancsolat gyanánt vettek.

E' szerént hát látod, hogy ismét a' barátság pontján állunk mint eddig állánk, 's a' dolog szentsége bennünket öszvebékéltete. Megengedj hogy ezt meg sem sejdítvén, hevesebben szóllottam mint kellett volna.

Én 16 és 17 Márt. betegen fekvém ide haza, 's a' Gyűlésre bé nem mentem. A' mint hallom, Ő Cs. K. Herczegségétől a' Palatinustól parancsolat érkezék, hogy nem Regement kell hanem personalis Insurrectio, mint a' Diaeta által parancsoltatott. 27dikben lesz Gyűlésünk. Ott válik el a' dolog. Meg fogom írni, mi állapitatott-meg.

Élj szerencsésen kedves barátom. A' szerencse vigyázzon életedre, 's fűzzön koszorút virtusaidnak. Tiszta szívemből 's forró barátsággal óhajtom azt. A' barátság bátor szava csak kis lelkeknek nem kedves. A' tiéd előtt nincs mentségre szükségem.

Ölellek szeretettel, tisztelettel.

[Eredetije az erdélyi múzem-egylet könyvtárában.]

1446.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Táblabíró Ur!

Nagy érdemű Hazafi! Músák Barátja!

A' leg nagyobb sietséggel irok most-is; mert most esett tudtomra némellj Tanítványimnak Széphalom felé eső haza menetelek — Méltóztasson azért Irásom' tsekélységét *elnézni* — Én mind Schillert, mind Götzöt vettem, és igen nagy köszönettel — Götzöt különösen szeretem. Vajha már volna módomba, hogy Morhófért, a' mit ő nem érdemlett, valamivel fizethetnék: méltóztasson a' Tek. Táblabiró Úr valamiben velem parantsolni; mert a' köteleztetés' terhével igen le nyomattatva vagyok — szabadítson rajtam; mert impatienter várom a' szolgálat' alkalmatosságát.

Most, egyébbel nem tudván szolgálni, bátorkodom meg küldeni azon orátziot, mellyet néhai Tiszt. Nits Úr felett mondottam: sajnálom, hogy a' papirossa egy kevéssé szennyes; de az még a' mi Typographiánk' állapotjára mutat.

Viszont minden esetre kikérvén a' Tek. Úrnak parantsolatját szokott tisztelettel maradtam
S. Patakon 22d. Martiusb. 1809.
A' Tekintetes Táblabíró Úrnak mint különös bizodalmú drága Uramnak
Alázatos kész Szolgája
Nagy Ferencz mp.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.

1447.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, 23. Mart. 1809.

Édes barátom!

16dik Martius olta csaknem mindég fekszem. Rheuma e a' bajom vagy chiragra és podagra, nem tudom, de kínos hasogatást érzek, főképen bal kezemben. Ez idén érzem azt illy mértékben. Első közelítését Brünni fogságomban érzettem balkezem' újjaiban. 's ott arra fogtam, hogy azt az éjjel nappal öt esztendeig viselt vas bilincs' megfagyása okozta ollyankor, midőn még télben is eggy órai sétálásra kihordottak. Csak hogy nem a' jobbomat hasogatja: úgy hasznát vehetem ennek.

Ímhol a' parancsolatod szerént megváltoztatott munkád Copiája Originálisával és pályaírásommal eggyütt. Kérlek, vigyázz erre, hogy el ne vesszen, mert több exemplárban meg nincs sem nálam, sem senkinél másnál, Cottát kivévén. 'S ki tudja, Cottának is jutott e kezébe a' neki megküldött exemplum. Diligence szekérre tétettem azt Kassán. 's reá vala borítékjára írva, hogy a' lepecsételt csomóban mi vagyon. Nem hiszem hogy az illy nagyságú csomók felbontatlanúl kieresztessenek Monarchiánkból, 's így az én csomóm olly kézbe kerűlhetett. melly azt jónak látta megtartani. — A' per még sincs elitélve.

A' Te munkád nékem igen sok gyönyörűséget csinált. Az okok nyomosok, az előadás lelkes. De sok helytt alig értettem mit akar mondani, melly talán az alig olvasható írás hibája volt. Megengedj. ha szavaidnak hamis értelmet substituáltam. Kedves lesz előttem. ha az én Copiámat tulajdon kezeddel igazítod meg. Ezt azért óhajtom. mert az írás félre lesz téve a' maradéknak. Képzeld, mi kedves lesz annak ezen exemplárban annak a' szép lelkű embernek a' keze

nyomait láthatni, csókolhatni, a' ki az ő lelkeiket a' hazaszeretet szent tüzével tölti-el. — Mártonnak meg nem küldöm, mert ő ennek sem Pannoniájában, sem egyébként hasznát nem venné. Az az ember Bécsben lakó magyar, szereti a' nyelvét és hazáját is, de úgy hogy ez a' nyelv és haza' szeretete néki ne ártson.

Ezen Pályaírásomat általküldém Ruminak, hogy a' német Grammatika 's orthographia ellen elkövetett hibáimat igazítsa-meg. A' halvány tintával tett igazítások az ő kezének vonásai.

Közlöm veled az ifjú B. Wesselényihez írt Epistolámat is. Ez legújabb verselésem. A' lovak neveit a' Zsibó' istálójából vettem. A Consul Brutus felől nékem mondotta azt a' szép megiegyzést; Atilát előttem is játszotta; hogy pedig Zilajon a' Gyűlést a' Fő Ispán bejövetele előtt megszóllította, hogy őtet szenvednék benn lenni, azt másoktól tudom. — Katonai tűzre gyermeket és Wesselényinek eggyetlen eggy fiját tüzelni nem kellett, 's minthogy nem kellett, nem is volt kedvem. Attól félek, hogy az anyja testvére, a mi kedves Csereynk, igenis fogja. Édes barátom, kínos érzésekkel vallom néked, hogy ez a' tiszteletre méltó ember engem fél esztendő olta sokszor megbotránkoztatott a' maga szertelen vanitásaival. A legszentebb barátsággal intettem, nagy megkíméléssel, de nem használ. Hogy Kamarássá lesz, azt nekem mondotta még 4. esztendő előtt, 's óhajtottam azt neki tiszta szívvel, mert az olly rangot ád 's elsőségeket, a' mellyre neki (mint Wesselényi sógorának 's Gróf Haller Gábor vejének) szüksége volt. De gondold-el, mi szükség volt a' Pápa Lateranensis Sporn-Ritterségére, melly Ordóban Magyar Országon csak az Enyiczkei boldogtalan B. Meskó a' Collegája? Most Krasznának Gyűlésén, melly Vármegye kissebb mint Torna, eggy egész árkusra is nehezen férő hosszúságú Oratiót tart arról, hogy van e ok a' háborúra, mintha a' háború és béke dolga nem volna kirekesztő jussal a' Fejedelem hatalma? Napóleont vádolja hogy Purpurt vett fel, holott a' mi Urunk Souverainnek recognoscálta, s azt beszélli hogy a' mi Urunkat N. tette-le a' Római Császárságból, holott a' mi Urunk a' maga Pátensében egyebet mond. Ezek *gondolatlanságok,* még pedig a' jobbágyi tisztelettel öszve nem férő gondolatlanságok. Ezen felül a' M. Kurír minapi levelében olvashatád eggy levelét, mellyet búcsúzó Kapitányához írt. Curtiust, Scaevolát etc. hordja neki elő például, 's azzal bíztatja, hogy ha majd borostyánnal koszorús 's az ellenség trophéumival felékesített zászlóikat a ***háládatos*** haza' oltárának zsámolyainál letészik etc. etc. Eggy Kapitány megmarasztásáért! Et

tout au sujet d'un manteau! ezt kiáltom la Fontainenel. — Illy fonákságokat tétet az emberrel a' pillogás szeretete 's a' Generálisi titulusra vágyás. Azzal menti magát utolsó levelében, hogy ő parancsolatot vett, hogy illyeket írjon. Hiszem hogy vette: de talán nem jól értette, mert illyet nem parancsolhatnak. Azonban kedves előttem azt látni, hogy most a hazai szeretet ki van tehát valaha már a prohibitus sensusok laistromából törölve. — Mit mondasz Berzeviczyhez írt levelemre? Küldd vissza, kérlek, pályaírásommal ezt is. Élj szerencsésen tisztelt barátom. M. Grófnéd kezeit csókolom.

Wécsey Miklós írja a' vejének, hogy 24 óra alatt Pesten és Budán 345 stafétát expediáltak. Jól megjegyezzd: 345! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.

1448.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, 27d. Mart. 1809.

Érdemes barátom!

Most jövök estve a' ma tartott Ujhelyi Gyűlésből, 's ezen levelem Kassára holnap indúl. A' Palatínushoz küldött Deputatio tette-meg Relatióját.

Midőn épen indúlni akara a' Deputatio, akkor érkezék a' Palatínus levele, hogy már nem Regement kell, hanem csak személyes felkelés. Azonban Körömbe érvén a' Deputatio, 's bémutatván hogy 1130 lovasból álló Regementet állít a' Vármegye, a' Palatínus elfogadta az ajánlást, 's megigérte, hogy Kállóból felelni fog. — Felelt: elfogadja a' Regementet; a' 300,000 f. kölcsön kért pénz megnyeréséért esedezni fog ő Felségénél, — (a' Fő Ispánnak megsúgta, hogy arról kételkedni sem lehet, hogy ő Felsége azt meg ne adja) — 's a' Concurrentialis Cassa dolgában olly homályos és kétértelmű módon fejezte-ki magát, hogy a' Vármegye kéntelen volt a' Palatínushoz egy kurírt (Kazinczy Istvánt) Budára vagy tovább, ha a' Palatínus Budán nem volna, kiküldeni. Holnap ez a' levél felolvastatik, 's az öcsém indúl.

A' Lustra 5d. Apr. lesz. 11. Apr. a' Prímás praesidiuma alatt lesz gyűlésünk. 'S akkor osztán a' Tisztek is megválasztatnak. Ezek így készítetnek: Oberster Klobusiczky Vincze. — Obstlieut. Kandó Gábor. — Major Szentes, vagy Szirmay Antal. — Első Kapitányok:

Gr. Sztáray Albert, Szirmay Antal és Ferencz, Kazinczy István és Geizler Mihály.

A' Palatinus gyönyörűséggel nézvén a' Kállai Gyűlésben a' Rendek készségeket, buzgóságokat, azt a' Complimentet tevé nekik, hogy a' megyéjekbeli b. Vay Miklóst nevezte ki nagy dicséretekkel Brigadérosnak, és ezt úgy ejtette mint viszont-complimentet a' vármegyének. Rhédey jelen volt, 's meg sem álmodván hogy ő el fog mellőztetni (mert nagyon vágyott a' fejér mentére), szembe tűnőképen confundáltatott a' Vay denominatióján.

A' mai Gyűlésben felolvasta Horváth Tamás a' maga gyökeres Repraesentátióját azon parancsolat ellen, melly a' tavaly jure statario felakasztott Babos János czigány Bírájit in poenam eltiltja a' Criminalis Sedriákra leendő applicaltatástól. Meg van mutatva nyilván ezeknek ártatlansága. Maga a' Fő Ispán is a' Vármegye értelmére tért, holott az akasztáskor ellenek szegezte magát, és még 13-a Mart. is (ez idén) azon értelemben volt, hogy Babos vétkes proceduràval akasztatott-fel.

Úgy mondják, hogy ő Fels. 9-a Apr. fogja Szent Istvánnál megáldatni a' kardját szerencsés ómenre a' háborúban, 's meg fog esküdni, hogy nem foglaló akar lenni, hanem csak birtoka védelmezője.

Eggy tiszt Varsó mellől írja, hogy másnapra várták a mi ott fekvő seregeink a' 200,000 főből álló Muszka segédet. Én is de 3-a Mart. vettem levelet eggy azon tájékon táborozó Magyar Tiszttől. Az nem csak ezt nem mondja, hanem épen ellenkezőt ír, azt tudniillik, hogy a' Tilsiti öszvejövetel olly szorosan megköttette a' két békélő fél köztt a' barátságot, hogy a' Muszka segédet nem remélhetjük. Megválik, mellyik hír az igazi.

Herdernek árok eránt írtam Pestre. Venni fogod a' tudósítást. Az elmaradt Theologicus darabokat bé kell Kiliánnak mutatnod, 's vissza küldeni a' kétszeresen küldött eggyik darabot, hogy suppleáltassék. Érdemes a' megtartásra Herdernek még Theol. munkája is, mert az *Theologia* ugyan, de a' Herderé.

Ha Stael-Hollsteinnének Corinnája vagy magadnak vagy Grófnédnak meg van nálad, kérlek add ide megolvasásra. Szép recensióját láttam, 's meg nem kaphatom Pestről. Vissza fogom küldeni a' maga épségében.

Ne tartóztassd soká Pályairásomat, Berzeviczyhez írt levelemet 's a' Wesselényihez írt jámbusokat. Élj szerencsésen.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1449.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 27. März 1809.

Mein theurester Freund.

Zwei lange Briefe an Sie lagen lange hier. Aber ich warf sie ins Feuer. Plurima sunt quäe non audent homines pertusa dicere laena.

Die 2 Hefte des Freymüthigen schicke ich hier mit Dank zurück. Mit Nagys schöner Predigt oder Rede mache ich Ihnen ein geringes Geschenk. Ob Sie als *Predigt* Beyfall verdiene, ob sie nicht ganz aus Zollikofer herausgenommen sey, weiss ich nicht. Auch erregte es bei mir ein Widerwillen, dass er die schön fabrizirten ungarische Verse auch latein angeführt hat: aber der Styl ist sehr fleissig gefeilt.

Auch theile ich Ihnen ein von Szemere Pál ausgeliehenes, noch gar nicht gelesenes, aber wie ich ahnde, Aufmerksamkeit sehr wohl erregbares Werk mit. Schreiben Sie mir, wie Sie es gefunden haben.

B[erzeviczy]s Werk will ich für Sie recensiren. Machen Sie dann mit meinen Bemerkungen, was Sie für gut finden werden.

Hier Neuigkeiten in aller Eile. — Joseph Eszterházy, Referänder und Ober Gespan von Zemplén hielt in Ujhely den 13ten März eine Congregation in der Sache der Insurrection. Wir sprühten Hass und Rache wider Napoleon. Zemplin zählt 2243 adelige háznép, und nach der Conscription, die der Reichstagsschluss uns auftrag, kamen nur 53. lovas heraus. Da nun die Stärke der ungarischen Insurrection in Reutern [!] besteht, — (Reuter muss Ungarn geben, denn Oesterreich gibt nur Infanteristen) — so hatte der Obergespan den mündlichen Auftrag zu machen, dass der unbemittelte Adel insurgire, der bemittelte aber diese adeliche Insurgenten mit Pferden, mit Montour, mit alimentation versehe. Dies geschah den 13ten März, und Zemplén versprach ein Regiment aufzustellen, welches aus 1130. adelichen Reutern bestehen soll. Der Ober Gespann versprach, auf Befehl des Palatin, dass das Regiment die Nomenclation: Zempliner Regiment erhalte und die Freiheit haben soll, seine Offiziere zu ernennen. Man beschloss eine Deputation zum Palatin zu schicken, um diesen Beschluss ihm anzuzeigen, ihn um die Gewährung zu bitten, und da das Komitat 700000 f. die dies auf das geringste gerechnet kosten wird, zusammen zu schiessen im Stande nicht ist, ihn anzuflehn.

damit Sr. Majestät 300000 f. und erga 6 *p.* Centu Interesse leihen, und die Montour aus der Ofner Oekonomischen Commission gegen baare Bezahlung uns gebe. Graf Albert Sztáray gab 50 Infanteristen, Vice Gespann Lónyay ebenso viel, der Ober Gespann 6000 f. (= 50 Infanteristen), Graf Emerich Csáky versprach 50 Infanteristen mit dem Versprechen die Zahl auf 100 zu steigern.

Den 14ten ward eine Deputation festgesetzt aus 14 Personen, die in 3 Abtheilungen abgetheilt sich wechselsweise ablösen sollen, und von denen wo möglich 8, am aller wenigsten aber 4. stets in Ujhely gegenwärtig sein sollen; diese werden mit dem Vice Gespann considiren, und alle Befehle von oben und alle Berichte aus dem Lager mit eben so viel auctorität, als beschlösse diesetwegen eine Generale Congregation, vornehmen. In der Zahl der 14 ist auch Melch. Szulyovszky und ich. Als die Deputation schon nach Köröm (wo der Palatin auf seiner Reise nach Kálló durch musste) abgehen [1] wollte, soll eine Stafet gekommen sein, dass der Palatin kein Regiment sondern eine personale Insurrection fordert. Die Deputation ging zu ihm, und der Antrag wegen dem Regiment war angenommen.

Heute las man das Rescript des Palatins in dieser Sache vor. Den 5. April wird die lustra der Unbemittelten seyn. Den 11. erscheint der Primas in unser Congregation, und dann werden die Offiziere ernannt, und zu Werk geschritten.

Den 9ten April lassen Sr. Majestät — Ihren Degen bey St. Stefan weihen, und schwören nicht Eroberer, sondern nur Beschützer seines Eigenthums werden zu wollen.

Mein Schwager Török las mir den Brief von seinem Schwiegervater (Nicolaus Vécsey Excell. Szathmarer Obergespann und Septemvir) vor; in Pesth sind binnen 24 Stunden 345 estafetten expedirt. — Was haben wir zu erwarten. Fortuna belli semper dubia; hier geht der Krieg jetzt auf Tod und Leben. — Machen Sie keinen Gebrauch von meinen Nachrichten. Ich theile sie nur Ihnen mit. Es ist nichts unerlaubtes darin, aber ich mag nicht einmal schuldlos zur Verantwortung gezogen seyn.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

[1] E szó előtt még egyszer ismétli Kazinczy a »schon« szócskát.

1450.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczenben Martius 29d. 1809

Tekintetes Úr!

Én nagyon félek, hogy leveleim, mellyeket a' Tekintetes Urhoz írok, el vesznek: miért kell valami ollyannak állani elő, a' mi engem a' Tekintetes Úrtól meg fosszon? De a' Tekintetes Ur bizonyoson nem fogta nékem meg sokallani azon boldogabb pillantatokat, mellyekben hozzám írt sorait olvasni szerencsém vólt. Minap a' mi Collegiumunk törvényeinek két articulusát küldöttem el a' Tekintetes Úr parancsolatjára, ha azokat a' Tekintetes Úr nem vette, kötelességemnek fogom tartani, hogy ismét meg küldjem.

Még csak eggynehány napja, hogy Debreczenben eggy illy czimű könyv jött ki: Magyar Grammatika, melly főképpenn a' Deák nyelv tanulására készülő Magyar gyermekek számára iródott. Debreczenben. Nyomtatta Csáthy György. 1808. — Az előbeszédje még 1807. Septemberben iródott. A munka csak hét árkus, 's úgy szóllván nem egyéb a' régi grammatica extractusánál. Valóban nagy figyelmet a' Grammaticusok előtt sem érdemel, azért csak némelly jegyzéseket szabad legyen nekem a' Tekintetes Úrral, ha talán még róla nem hallhatott, felőle fel küldeni.

Az Iró neve nincs ki téve, nekem bizonyosnak mondották, hogy az Superint. Benedek Mihály Úr vólt. Három részből áll — A' Magyar szók helyes le irásáról — A' Magyar szóknak tulajdonságiról és változásiról — A' Magyar szóknak a' Beszédben való eggybeszerkeztetésének módjáról. Leg végűl a' Mester szók magyarázatja van. Nekem úgy tetszik, mintha a' mesterszó-terminust a' régi Grammatica a' többekkel eggyütt vádolta vólna, bizonyoson nem tudom, de külömben Debreczen nem idegen az új terminusok csinálásától. Eggy példa már ezt meg mutatta, s nem telik bele sok idő, hogy ismét új technicus terminusok fogják Debreczenből Magyar Országot el árasztani. A' Barátnéra nézve még sem szelidült meg a' Grammaticus, meg tetszik ez a' 21 oldalból: — Királyné, Biróné, Szakátsné 's a' t. azoknak feleségeit jelentik. — Szakátsné, Mosóné tehát, ezek helyett Szakáts Aszszony, Mosó Aszszony Németes. — Azon archaismus, mellyről a' Sylvester 40 old. van szó, ezen grammaticában is fel-

találtatik. A' 104. oldala ezen Grammaticának bizonyos dolgot juttat eszembe. Ott e' mondódik, hogy így szóllunk igazán: Ló lába, Ökör szarva, nem pedig így Lónak lába stbb. Erdelyben nem szerették a' Marmontel előtt ezt: Kazinczynak fordított — irásai. Mert azt mondták, hogy a' nak-nak el kellett vólna maradni. Ezen Crisiske, bizonyoson hiszem, hogy eggy zilahi főtöl került, ki e vocalison levelez, 's verbum nélkül ír! Az illyen napkeleti fejektől én irtódzom. Még eggy jegyzést, mellyet ezen esztendő elején írtam fel jegyző könyvembe, meg nem álhatom, hogy a' Tekintetes Úrral ne közöljek. Eggy ide való Túdós azt vitatta, hogy a' Rege nem jó szó. Ő, azt mondta, felette sok régi könyvet olvasott fel, 's még is alig találta azt eggyben, vagy kettőben, tehát az Usus ellen van. Más az, hogy a' Thema Reg, és így a' pluralisnak nem Regék-nek, hanem Regeknek kellene lenni, tehát az Analogia ellen is van. Ezen jegyzések ha szinte unalmasok is, méltóztasson azért a' Tekintetes Úr nekem meg engedni, most úgy is Grammaticáról volt a szó. Szabad e reménylleni, hogy engem a Tekintetes Úr gratiájában megtartani méltóztatni fog, ki forró tisztelettel maradok

a' Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1451.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazintzy Ferencznek Vitkovits Mihály
barátságos tiszteletét 's idvezlését!

Kedves Leveledre ma, tudnillik Húsvét Hétfőjén, midőn országos zápor essőben aszszonykáimat, Lyánykáimat oda járék keresztényi úton módon meglotsolgatni, ünnepi rövidséggel 's vidámsággal válaszolok:

Barátom! Horvátunkkal[1] nem közölhettem, mivel Válban husvétoz, egyenes szivű kinyilatkozásaidat. Hozzá legközelébb irattandó Levelembe beiktatom azokat. Nemesi Felkeléstek' módgyát 's ajánlástokat, merészlém barátod' létemre Kultsár Úr' Ujságaiban beíratni.

[1] «Horvát, s nem Horváth. Ő a végső h-t ki szokta hagyni.» — Vitkovics Mihály jegyzete.

Pest Vármegye a személyes Felkelést szorosan sarkallya, tsupán tsak a legújbb törvényben kitett okokra nézve szabadítgattya fel Nemeseit a személyként való Felkelésnek terhe alól. Igy szabadúlt fel Szemere Palink is, mint Vaksi. Mennyire ment légyen számok a Felkelendőknek, még nem tudhatni; mert még most is szolgabirói Járásokként hajhászák azokat. Azonban a készületek nagyok. Polgárjaink szakadatlanul irattyák, öltöztetik magokat Városi katonáknak. (Pápa katonáknak.) Őket látnod annyi, mint egész Europának sokfélén ruházott fegyvereseit. Mennyi czéh, annyi szín s alak. Kár lesz, ha a hadi vér befetskendezi szép köntöseiket. De az új kényi (módi) tisztasághoz nem tsak testestűl, hanem lelkestűl is hozzá szokott Burgerjeink minden módon mesterkedni fognak kabátyaikat a Tsata' motskaitúl meg kémélni. Barátom! Itten árnyékát sem látom a Magyar Lelkűségnek! Kápúává lett mind a két Város. Itten az emberek minden némű Interessének, a Hazait kivéve, bálványozóivá levének. Egy Faluban, a hol Magyar él és beszél, Árpádiságot látok, de itt — nem. Az én reményem itt egészen eloszlik. Ti s mások támasztyátok fel azt bennem.

Ezen mostani Felkelés' zsibbongásában szerentsém lett Kis-Faludi Sándor Úrral személyesen lennem. Ki is Ő Hertzegségétűl a Nádorispányunktúl kegyesen ide szóllíttatván, Adjutánsává neveztetett. Egyszersmind Proclamatorá, mivel egy híres, a mint hallani, Proclamatiót tétetett fel általa Magyarban. Már a Sajtó alatt van. Ha elkészűl, Veled első postán közleni el nem mulatom. Tűzrűl pattant Szalai ember ez a nagy Poétánk. És ha első tekíntetem nem tsal. Himfyjének szárnyain repdes mindenütt. — Az ígértem aprólékot ime nyalábosan küldöm. Sokat nem azért küldök hozzád, mintha érdemes volna, hanem hogy katzaghass rajta, és Literatori Tacticádnak számára meg legyen. Vedd azokat Húsvéti piros tojás gyanánt. a melly, Papjaim' magyarázattya után, Kristusunknak véres verejtékére mutat. — A Rezet, a millyen örömmel fogadtam, ollyal adom viszsza, és köszönöm. Rézre mettzetteidbűl, ha egy egybűl több vagyon, néhányt tarts meg számomra és annak idejében küld fel. Mert én az Illyeseknek, (tsak Magyar Országra határozva) buzgó gyűjtője vagyok — számosan meg vannak nállam. — Egykor ha én nem, valaki Hazámban valami hasznát veendheti. De, hogy az Ünnepi rövidséget megtartsam, véget vetek Levelemnek. Szemerénk tsókol. én is. Élly s üllý sok Husvétot ollyas minek, mint az Izrael fijai. édes emlékezetére. — Pesten Aprilisnak 3ikán. 1809.

Elfelejtém még ezt: Az én titulusom, ha azt egész kiterjedéssel tudni akarod, Ez: V. M. A Budai Görög nem egyesült Püspökség' Szent Székének Fiscalisa, quorum meminisse juvabit.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1452.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Ugrán 6dik April 1809.

Kedves Barátom!

Én M. Wásárheljre és onnan ide jővén, a Maros vizének nagy ki áradása ide rekesztet. Meg nem álhatom, hogy Tégedet ne tudósitcsalak az iránt, hogy mostani be jövetelemmel Kolosvárt a Diligencon Fesslertül kapván egy pakétot, veled levelem tulsó lapján közöljem a Nékem írt Levelét, és meg küldgyem Néked a Tudósitását.

Én miheljt innen az árvizek miatt szabadulhatok, azonnal indulok haza felé. Uisággal Neked nem kedveskedhetek, a Diaetánkat nagyon hírlelik, de még semmi bizonyost tudni nem lehet. Feleségem tisztel, én meg változhatatlanul vagyok Kedves Barátom! tisztelő hiv barátod

Csereÿ Farkas mpr.

Ugrán 6dik April 1809.

G. F.

Die glänzenden beweise Ihres hohen National-Sinnes, deren Kunde die öffentlichen blätter auch zu mier gebracht haben, gaben mier das vertraum Ihnen nicht nur die neueste bruth meiner Vatterlansdliebe in beykommenden buche zu übersänden, sondern Sie auch instendigst zu bitten, die erscheinung meiner pragmatischen geschichte der Hungarn und ihrer Landsassen, von den ich einige Ankundigungen hier beylage — mit aber der Grossmuth, mit welcher Sie alles gute umfassen und befördern, in der aufgebreiteten Kreise Ihres ansehens und Ihrer wirksamkeit zu unterstützen. Mit volkommenster Hochachtung habe ich die ehre mich zu nennen Ew. Hochgeboren!

ganz gehorsamster Diener
Fessler.

Berlin den 17ten August. 1808.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1453.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom April 8d. 1809.

Édes barátom!

Mintegy nyolcz napja, hogy az Úrnak kedves levele hozzám érkezett. Ezen felyűl kezemben van Szemerének két levele, mellyeknek által küldésére megkért. Ez a' 3 levél arra bírhatott volna, hogy haladék nélkűl feleljek 's írjak. De eggy gonosz rheuma, mellyet ebben a' rettenetes időben a' kertészkedéssel magamnak szerzettem, közel eggy holnap olta ágyba szegzett; 's ez légyen mentségem az Úr előtt. De külömben miolta Bécsből megjöttem, nem tudom mint múlnak napjaim. Szűntelen dolgozom és még sincs látatja. Ugy vagyok mintha megátkoztak volna.

A Szemere két levelét az Úr tőlem nem veszi originálisban. Az a' szeretetre méltó igen derék ifjú olly naivetével írta azokat, hogy lehetetlen kiadnom kezemből, megkértem hogy elégedjék-meg ha az Urnak párban küldöm meg. Inasomat neki ültettem, de az olly rosszúl ír, hogy kedvem nincs folytatását parancsolni. Az egész dolog barátságos csevegés; azt beszélli benne, hogy mint szerelmeskedett eggy kis német leánnyal, a' ki a' magyar theátrumon Anikó név alatt játszik. Rendes kis gyermek, de csélcsap, 's Pali megboszankodott 's abba hagyta, még pedig hogy desperatióra ne kellessék esnie, mást vévén helyébe. Én Palinak naivetéjét Pesten lévén véle, sokszor csudáltam. Ritkán lehet nyiltabb lelket látni; a' leggyermekibb ártatlansággal tesz maga felől gyónásokat. Ezen levelében azt beszélli, hogy a' kis kicsiny mint kente az ő pofájára a' Coulissek mellett a' pirosat. Gyönyörködtem annak látásán, hogy az ő lelke az illyenek által mint feslik-ki. Ha még eggyszer világra lehetne jönnöm, magam is azt az útat követném kifejtésemre. Kihalván azoknak az örömeknek, már most a' másokéban gyönyörködöm. Ő két derék ifjúnak esett társaságába 's azokkal derekasan halad.

Hozzám írt levelei mutatják előmenetelét. Kértem hogy tanúljon görögűl, 's megfogadta tanácsomat. Schédiust hallgatja. Retteg a' katonáskodástól 's sír hogy még semmit nem tett, a' mi nevét fenn tarthatná. Én javallom mind rettegését mind sírását. Mirek az? Elegen vannak, a' kik örömest vesznek, csak hogy pántlikát 's titulust kaphassanak. Az Úr mostani hazája kivált nagyon lobog. A' haza sze-

ɜtete 's az értte való veszés dicső dolog: de lehet azt is nem dicső ıódon tenni. Engemet esztendeim 's elrontott erőm megment ezen zolgálattól, 's mi Zemplényben is, Abaújban is lovasokat állítunk ıagunk helyett, Zemplény maga egész Regementet, 's reménylem z többet használ, mert az elkényezett nevelés ott bennünket eggy ijeli kin hálás is betegekké tenne.

Az Úr versét Kisnek által küldém mihelyt vettem. Sok-ideig eá nem ért megigazításaira, mellyeket én is, ő is szükségeseknek éltünk. Most azt írja, hogy holnapos írása elakadt, a' nyomtató, lartleben, csak politikai Journálra 's nem egyébre határozta meg ıagát. Kesergem azt, mert a' nélkül a hazai literatúra nem bologúl. Én magamról tudom mit tanúlok a' Hálai, Jenai 's Lipsziai ıit.-Zeitungokból. Épen ma végeztem el a' Himfy szerelmeinek recenióját, melly oda megyen. Reménylem abból is annyit fog tanulni ok olvasó, mint én a' másokéból. Osztán Himfynek meg kellett adni zt az érdemlett koszorút, kivált hogy ezek a' német magyar Recenensek olly fonákúl recenseálák első tómusát. Az ur Grófnéja és az nyém nevetni fog rajta, ha ezen levélből megérti, hogy azt beszélém benne, hogy az az irtóztató Tordai Pap ezer meg ezer citatiót akott versei mellé a' Bibliából. Azt kellene ebéd előtt fenn szóal imádkoztatni, ha ollyan a' millyennek mind versei mind képe nutatják.

Én az ifjú Wesselényihez írtam minap eggy epistolát 100 jámıusban katonáskodására. Imhol közlöm bérekesztését:

A' koczka meg van vetve. Menj tehát
'S vezératyádnak bajnokkarja mellett
Küszdj a' dicsőség' fényes nimbusáért.
'S ha Márs haragra gyúlad ellened,
Hogy véle szembe kelni mérészlettél,
'S fejedre rántja villámpallosát,
Óh fogjon úgy Cythére védködjébe,
'S ő, a' ki Párist a' had vészeiből
Ki kapta, kapjon most ki téged is!

Bánom, hogy Gyöngyösiként én is citátiót nem tettem a penult. vers mellé, mert 'a ki az Iliás' harmadik könyvét nem ismeri, és csak kutyácskát ismér, Párist 's a várost, azt gondolja talán, hogy titkos francziaság lappang a' versben.

A' Peschek által fordított két német dall gyönyörű. Bár csak az ollyat valamely Musen almanachba tennék ezen felyülírással: aus dem Ung. des D[öbrentei].

Mondja meg az Úr a' Grófnénak, hogy Széphalmi barátja nem hisz többé semmi igéretnek. Első Aprilisban érkezett a' levél, 's ez arra emlékeztette őtet, hogy a' Grófné mint csalta meg őtet 1786ban. A' vas bábánál ebédeltem, délután Miskolczra szándékozván. Hijába volt minden ravaszkodás. Nem engedtem magam megcsalni. Ebéd után öszve csókoltam eggy pár parányi kezet, 's úgy mentem a' póstára. Az eggy pár parányi kezű a' vas bábával kiáltata-fel, 's a' mint a' garádicson felrepültem, előmbe jött a' ponceau színű kaputocska 's eszembe juttatá, hogy első aprilis van. Bosszúmban öszve csókolám a' két kezet, 's mentem Miskolcz felé, melly nékem sok emlékezetek miatt örökké kedves. — Ezt a' történetet most elbeszéllém az én akkori fekete szaluposkámnak, 's édesdeden nevettünk.

Hogy az Úr B. Vaynéhoz nem igérkezett, azt sajnálom is, örvendem is. Ugy gyakran lehettünk volna eggyütt nem Zsolczán, hanem itt, mert én még Zsolczára sem megyek-ki. Nékem a' világ csak Széphalom. Ha hozzám jőnek barátim, kedvesek: de én Sophiet és Geniet nem hagyom. — Az Urnak Lajos mellett 's a' Csuklattató körül kell maradnia. Vétkeznék ha őket elhagyná. Ha Paduai szent Antaltól megtanulja azt a' mesterséget, hogy reduplicálhatja magát, úgy szabad lesz oda is mennie.

Szemekről lévén szó, tanúlja meg az Úr tőlem, hogy az Úr kedves Pátronusa Luther Márton azzal is megbizonyította Istentől lett küldettetését, — tudja az Úr hogy a' régi időkben csudatét volt a Creditiv levél — hogy az ő felesége az ő első Andrásnak keresztelt fiját csak 14 nap hordta méhében. Más becsületes embernek a' felesége 9 holnapig nyomorog: de Catharina Bóré 13. nappal későbben mint az esketés volt, kereszteltetett is. Ezt a' Luther maradékinak genealogiai Tabellájokból meg tudom mutatni.

Éljen az Úr szerencsésen. Mind a' Grófnét, mind szép eleven portraiját, mind a több apróságot tisztelem és csókolom. Kis Sámuelnél emlékezzék az Úr rólam barátságosan. Szeretném tudni hol van 's mi lett. Ajánlom magamat barátságába.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1454.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom, Apr. 8d. 1809.

Édes Uram Öcsém!

Nem vesztek el az Uram Öcsém' levelei. Vettem azt is, a' nellyben a' Debreczeni iskolai törvényről szóll, mellyben a' magyar yelv tilalmaztatik. De csaknem eggy holnapi fekvő betegeskedésem endetlenségbe hozta levelezéseimet; meghűtöttem magamat, 's az agy rheumát szűlt vagy gonoszabbat, 's ehhez még eggy más termézetű gonosz nyavalya is járúlt. Olly annyira becsülöm én Uram)csémnek mind barátságát, ha ezt bírni szerencsém nem volna is, nind érdemeit, hogy leveleit válasz nélkül nem hagytam volna ezen ıtalis accidens nélkül.

A' Zilahi Grammaticus' criticáján nem csudálkozom. Nem az az ggy eretnekség van a' könyvben a' min ő felakadhatott: de talán ıem olvasta tovább. Nem kell olly kényeseknek lennünk, hogy semmi llen mondást el ne tűrhessünk, még akkor is, mikor az nem eszes. ız illyes engemet nem sért. Közel van két holnapja, vagy talán több ;, midőn eggy barátom nékem épen azt a' kérdést tette, ha vallyon ' K[azinczy]*nak* ott nincs e hibásan? Hogy volna! De némelly mbernek csak az forog szeme előtt, hogy valaha azt a' könyvet foratta, a' mellyben ezt kellett olvasnia: *Mózes' könyve,* 's nem Mózesıek. Analyzáljuk a' Constructiot: «Nominativus van e ott vagy egyéb?» lem Nominativus. «Mi tehát?» Genitivus. «A' Magyar hogy' ejti-ki ' Genitivust?» Dativussal. «Mi annak a' terminatiója?» Nak, nek. Hogy lesz hát, így e: K[azinczy] Fe[rencz] Egyveleg Irásai vagy gy: K[azinczy]nak (Ferencz) egyveleg Irásai?» «Ugy de a magyar a' ıyelv' geniusa szerént el szokta hagyni a' rövidség 's könnyűség okáért: ıem mondom: Gyarmatinak Grammatikája,» hanem a Gyarmati' ìrammatikája.» — Igen is: de akkor hozzá kell tenni a' prossidens ıévhez az apocopált terminatió apostrophusát, és így írom a' monlást «Gyarmat*i'* grammatikája; melly nyilván mutatja, hogy a' *nak*-:al sem volt volna rosszúl, és ha jól akarok magyarúl szóllani, *a'* ırticulust kell elébe vetnem, így: A' Gyarmati Grammaticája. Könyek titulusain és fenntebb nemű kivált rövid prózában ugyan elhagyıatom az articulust, mint *Mózes' könyve.* De épen ez a' fentebb ıemű prózai Aufsatz, kivált ha titulus, azt is kívánja, hogy ne

apocopálva, ne könnyítve beszélljek, hanem feyerlich. És épen ez cselekedte, hogy ott ott van a' nak.

És még eggy, de a' mit némelly tudós ember nem is vesz észre: az, hogy elkerültessék a' monotonia. Himf*I* szerelme*I*, *i* meg *i*! két szóban; jól van e ez így? kivált mikor el lehete kerülni? Itt is így esett volna a' Zilahi Tudós' ínye szerént K[azintz]*I* fordított egyveleg írása*I*.

Hiszi e Uram Öcsém, hogy eggy Pesti Tudós ezt a czímet így óhajtotta: Kazinczy fordította egyveleg írások? Úgy van! — Bizony nem volna csuda, ha az ember ezt kiáltozná: Ne *sutor* etc.

Égek látni az új Grammaticát, noha tudom, hogy a' kalvinista Pápa színt úgy nem változtat semmit, mint a' Római, mert ez által azt vallaná, hogy nem volt csalhatatlan. — A *barátném* légyen *németes*. Az nekik az oldalbordáig érő mentécske s az oldalbordán felül érő nadrág is, mert Domokos Márton Uram lábikráig érőben járt s nadrága csak a' ....[1] ig ért-fel. De ki jár úgy ma? Bezzeg magyaros a' *barátom* Asszony mint a' Komám Asszony! — Ám ne éljenek vele: de már az szent Lélek ellen való vétek, hogy a' reciprocumokat passivumok gyanánt ejtik.

Én e' napokban a' Himfy' Szerelmeinek két köteteit recenseálám német nyelven, meg lévén kérve reá eggy német országi Literatur Zeitungba. Ki eresztik e a' levelet az Ausztriai határon, nem tudom. De szeretném, ha kinyomtattathatnák. Himfy elhalhatatlan dísze a' Nemzetnek. Én őtet csak verseiből 's leveleiből ismerem. Sok darab rossz van benne. Kár hogy a két Tómus eggyé nem olvadt. A' poeták nagy kárt tesznek az által magoknak, hogy verseiknek felét el nem égetik.

Hát Uram Öcsém mit tanúl? A' görögöt elkezdette e? Homeruson kell kezdeni. A' Clavis in Homerum derék segéd reá. Csak azt értse Uram Öcsém, elég lesz.

A' Péchy Imre kis munkáját a' Magyar nyelvről én recenseáltam a' Lipsziai L. Ztungban. Az ott bővebb mint a Bécsi Annalisokban. Ezekben meg van herélve, mert Bécsben nem szabad a Magyar nyelv felől szóllani. Most még a' németben is buzdítják a' haza szeretetet; pedig az annak nincs.

Én véghetetlenül köszönöm Uram Öcsémnek, hogy nékem leve-

[1] Az eredetiben is így ki van pontozva.

leiben ollyakat szokott írni, a' mellyekből tanulhatok. Igy segélli eggy fő a' másikat. Nekem kedves lesz Uram Öcsémnek csak az a' levele is. a' mellyben azt írja hogy szeret: de még kedvesebb az, a' mellyben azt *tanítva* bizonyítja. Ezt kérem ki ezután is, 's megújítom kérésemet, hogy Adversariakat tartson, és azokat mindég in 4° írja, hogy öszve lehessen kötni; 's mindent belé írjon a' mit olvas, hall 's lát, ha valaha vagy maga vagy más hasznát veheti. Én minap azt tanulám eggy régi nyomtatott Tabula Genealogicából, hogy Dr. Luther Mártonnak András fija 13 nappal leve meg az Apáczával lett öszveesketés után. Ime a' Thaumaturgus! Más emberséges embernek 9 holnapig kínlódik a' felesége. Ez is mutatja, hogy igaz Próféta volt.

Kállainkat köszöntöm.

χαιρε ἑταιρε!

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1455.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 10. Apr. 1809.

Mein lieber Freund,

Wenn Sie die Recension der Aglaja entbehren können, (gedruckt, meine ich, nicht in Manuscript) so bitte ich um Ihre Mittheilung.

Es stehen die zwei verlangten Recensionen, die von dem Werk des B[erzeviczy] und die von den Liebesliedern des Himfy, an Sie fertig. Ich traue Ihnen zu, dass sie Ihren Beyfall in einem höhern Grad verdienen werden, als diesen die Recension der Aglaja zu verdienen das Glück hatte, denn sie sind es wirklich werther. Sie stehn verpackt, versiegelt; ich möchte sie nicht gerne wieder eröffnen, und so bitte ich Sie um die Freundschaft, zur Recension des Himfy noch dieses beyzufügen und in einem passenden Ort einzuschalten.

«Was wohl auf die Werke der meisten Dichter passt, muss «Recensent auch über diese Sammlung Liebeslieder sagen: der Ruhm «des Dichters wäre mehr gegründet gewesen, hätte er Muth gehabt, «die Hälfte, oder doch wenigstens ein Drittheil dem Vulkan zu opfern, «und dies hätte umso leichter geschehn können, da es unter ihnen «auch solche gibt, die unter die Rubrik von Liebesliedern ganz und «garnicht gehören. (So ist das 26ste Lied des 2ten Bandes, in wel«chem nichts von *Liebe* vorkommt, und dessen Gegenstand nichts «anders ist, als, dass *der Krieg wieder wüthet, aber Ungarn ver-*

«*schont bleibt.* Der erste Band enthält 200. Dal (Lieder und 21. Ének «(Gesänge), der 2te 200 Lieder und 7 Gesänge.» — Sagen Sie das mit andern Wörtern. Auch können Sie anführen. Das Lied 87. Band 2. S. 136 dichtete der Dichter die letzte Stunde des ersterbenden Jahrhunderts (1800.) und als er das 65ste Lied S. 108. Band 2. dichtete, war er 28. Jahr alt, und da hatte er schon seine Rosa im 2ten Sommer die Seinige genannt. — Alles das muss am gehörigen Orte und gehörig beigeheftet und verarbeitet werden.

Auch besorge ich, man könnte über die Überschrift PHILOLOGIE den Recensent schiel ansehen. Setzen Sie also lieber NEUERE SPRACHKUNDE.

Ich schrieb schon diesen Brief als man mir die Nachricht brachte, dass dieser Tagen eine Gelegenheit nach Kaschau gehen soll. Dieser Brief geht also nicht mehr mit der Post weg, sondern zugleich mit dem Päckchen. Ich wünschte Ihren Mithridates, und Ihre Lit. Zeitungshefte Ihnen bald zurücksenden: aber haben Sie Geduld mit dem Kranken.

Der Primas hat gestern in Ujhely Messe gelesen, und nach Mittag Conferenz gehalten, vorüber heute eine Congregation gehalten wird. Ich erhielt gestern ein ämtliches gedrucktes Schreiben von Sr. Exc. dem Ober Gespann in Abauj; man bittet die Armee mit Korn, Vieh, Haber etc. zu unterstützen. Meine autographische Sammlung erhält Zuwachs, da Semseys Unterschrift dabey ist. Nun wird wohl auch Joseph Eszterházy bald so eins schreiben und schicken. — Habe ich Ihnen nicht schon gesagt, dass Emanuel Csáky mir 6 Exemplare seiner in Leutschau den 27ten Febr. gehaltenen Rede geschickt hat, die wenigstens uns durch das Beispiel Spaniens nicht Muth machen will? und wissen Sie, dass der Kayser gestern bey St. Stefan seinen Degen weihen liess und feierlich schwur, nicht auf Eroberung hinaus zu gehn? Eugens vom Papsten erhaltener Degen war einst auch geweiht, und wenn ich auch als Erzkalviner über die Weihung des Papstes nicht en bon catholique denke, so bekenne ich doch mit herzlicher Freude, dass der geweihte Degen siegend war. Als getreuer Unterthan wünsche und hoffe ich dies auch jetzt. —

B[erzeviczy] und Koczok haben mir geschrieben. Das datum ist L. den 17. März und Leutschau den 31. März. Beyde überaus freundschaftlich. K[oczok] bekennt die unwahre Behauptungen: aber beyde bekehren mich über Dinge, wo ich nicht bekehrt zu werden

nöthig habe. Zum Beyspiel: Auf Privilegien nicht zu sehn, wo es auf die Heilung des Ganzen ankommt. Mein Gott, wer weiss, wer fühlt das nicht! So etwas muss man m i r nicht sagen. — Doch welche haeresie! Hören Sie nur:

»Ihre Lieblings Idee ist Nationalismus. Ich bin nicht Ihrer Meinung, weil Nationalismus schon etwas einseitiges ist, und weil wir in Ungarn eigentlich keine Nation sind.» (Leider in *einem* Sinne nicht: aber nicht in *dem B[erzeviczy]schen.)* — Nach meiner Idee steht der Staat oben an» (Ja; der *Ungarische!)* «mit seiner Unabhängigkeit, Selbstständigkeit, und möglichst erreichbaren Glück seiner Einwohner, wozu Wohlstand, Cultur, Moralität der Mehrzahl also auch der misera plebs nothwendig gehört.» (Gewiss!)

«Ungarn etc. was könnte es seyn und was ist es?» (Diess frage ja *ich!* und ich frage, w a r u m ist es *so!* — — —)

Es war eine Zeit mein lieber Freund, wo ich herzlich republikaner war. Hätten Grundsätze, die b l o s s theoretisch waren, Strafe verdient, so hätte ich sie so verdient wie einer der aller *schuldigsten.* Aber die Idee hier *zu realisiren* fiel mir n i e! n i e! ein. Zu Republikanismus taugt nur ein gesunder Staat, und das ist unserer nicht, wie keiner in der neuern Welt; nur eine Nation von Engeln und nicht Menschen. Ich bin jetzt herzlich monarchisch, und halte mit dem berühmten gottlosen Grundsatz, dass ein Monarch sein Volk zu seinem Wohl sogar betrügen darf, so wie ein Arzt zu dem Wohl des Kranken ihn auch betrügen darf. Nur muss, denke ich, der Arzt wirklich ein philosophischer und philantropischer Arzt und kein Pfuscher seyn; er muss weise seyn, dem Kranken Zutrauen einzuflössen und seine Absicht und Kunst vor Gesunden, die Freunde des Kranken sind, legitimirt haben. Wehe dem Kranken, welcher dem Arzt, den ihm Zufall oder Noth beygeführt haben, blindlings folgt. Es sind der Quacksalber zu viel. Leben Sie wohl! —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1456.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, April. 11dikén 1809.

Páratlan barátom!

Sonettet magyarúl soha nem írt még senki. Nyelvünknek épen olly kevés Reimjai vannak, mint sok az olasznak, spanyolnak és portugallusnak, 's ez a' versnem elengedhetetlenűl megkívánja a' Ráday-scansiót; melly új nyűg. Ide járúl, hogy a' Reimok' helyei szoros törvények által vannak meghatározva, úgy hogy őket, a' nyolcz első sorokban ugyan, máshová általtenni nem szabad. Még sem elég: A' legpoétaibb új nép olly szoros jármot vetett a' maga Énekeseire, hogy ha a' Sonett, mellyet írnak, nem *lélekragadó*, nem *édes*, azt Sonettnek nem is veszi. Innen van, hogy a' francziák és németek, kiknek verselések a' mienknél olly sokkal könnyebb, alig mernek erre az ösvényre csapni. Gőthe eggyetlen eggyet írt költeményeinek eggy egész vastag kötetében (Tübing. 1807.), 's abban is kimondja, hogy ő nem ír Sonetteket, mert *örömest eggy darabból faragja képeit, itt pedig enyvezésre vagyon szükség.* Én még jobb német Sonnetteket nem ismerek, mint a' Bürgeréi. — Nem csuda hát, barátom, ha én az itt következőt *esztendők* múlva közlöm *véled* is, ki azt *elsőben* veszi tőlem. Halld azt. Talán nem lesz érdemetlen e' sorodra: *Hattyu-szárnyan repűl éneked 's életed.* —

XI. NOVEMB. MDCCCIV.

Nincs milliók köztt e g g y, kit a' fene,
Vak Áte így vett volna korbácslásba,
Ha megdühödve kapkod néha másba,
Azt megkönnyítni felkél Istene.

Ah, engemet nem véd őellene
Sem ég sem föld! E' szörnyű bajvívásba'
Ájúlva dűlök újabb ájúlásba;
'S írt nem találok, melly enyhítene.

Ámor megszánta éltem' kínjait,
'S mond': Én enyhítem a' kit a' Sors sújta.
'S bérűl ölembe tette-le Sophiet.

És ím, miolta nékem áldást nyújta,
'S bús éjjelemnek bájos mécset gyújta,
Nem érzem a' Sors' csapkodásait.

K. F.

Ohne Innigkeit, ohne Süsse, ohne hoher Cultur der Sprache, der Bilder, der Reime a' *Sonett* nem *Sonett.*

An huic des nominis huius honorem, te lássd. Ennél régibb magyar Sonett nincs, mert közel ötödfél esztendős. — Ha méltónak tartod, hogy verseid' kötetébe felvedd, mint Virág vette volt fel 1799ben Ódáji közzé ezen Sapphicus két strophámat:

E' világ, minden szugolyáji köztt, kis
Széphalom, nékem te nevetsz leginkább, etc.

kérlek, Epistoládnak vessed elébe, 's a' XI. Nov. etc. sora elébe tedd ezt a' jelt („) így:

„XI. NOV......

's a' *csapkodásait* után is ugyan ezt a' kettős commát; így:

...... a' Sors' csapkodásait."

Vagy vessd nevem' két első betűjét a' linea alá, mint a' tulsó oldalon áll. — Így legalább megérti a' ki akarja, mit tészen ez a' sorod: *Hattyuszárnyan repül.* — — Az interpunctióban 's egyéb orthographiai különösségekben nem kell semmit megváltoztatni; p. o. a' §kák köztt eggy sornyi hézagnak kell maradni, a' §kák első betűjeiknek bé felé kell állani; a' *sem ég sem föld* köztt nem kell comma; a' sújta után sor 10. punctum kell, mert ott véget ér az Ámor' szava, de nem a' constructió; osztán a' *mond'* és *Én* köztt kevés hézag, de a' *föld!* és *E'* köztt igen nagy hézag kell. — — Nyugtalanúl várom feleletedet, mellyből érthessem, ha a' Sonett megnyerte e tetszésedet. — Egy más Sonettem, mellynek ez az utolsó sora:

„És a' *világ* énnékem *Széphalom*"

nem tökéletesen kész. Tibullusi lélekkel írt tárgyára hozzá vethetsz ezen kevés szókból is. Eggy illy dal több munkába kerül mint Dugonicsnak eggy egész kötet munka.

E' napokban recenseáltam eggy külső országi Literatur Zeitung számára *Himfynek szerelmeit.* Jelen valál mindég lelkemnek e' munka alatt, 's Néked olvastam-fel, mikor készen volt.

Berzsenyi eddig Pesten van verseinek nyomtattatások eránt tenni rendelést. Az épen olly bölcs és szeretetre méltó ember, mint első karú Dallosunk.

Minapi igen becses levelkédre mind eddig nem felelhettem, hat hét olta többet lévén ágyba, mint ágyon kivűl. Végre kiütötte magát bajom: a' fejér haemorrhois. Azolta jobban vagyok. — Irtóztató, hogy Holnapos írásunk nem lesz. Hartlében gondolatlan kivánságot tett elődbe. Mutatják fabrikai magyar nyomtatásai, mit keres a' magyar literatura gyarapításában, és így nem álmélkodom véled bánásán. Rochefoucauldom utolsó árkusát a' napokban küldém fel másod ízben; azt hazudta a' Nyomtató, hogy levelem elveszett. Élj szerencsésen, édes barátom, azokkal a' kiket boldogítasz és a' kik téged boldogítanak. Az én boldogítóm téged, 's barátnédat 's barátnéját, tisztel 's tiszteli. Én Septemberben ismét atya leszek. Melly öröm! —

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1457.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, 12. Apr. 1809.

Nagy érdemű barátom!

Ötödfél esztendeje lesz, hogy megházasodtam. Csaknem annyi idejű az itt menő Sonett. Te, a' ki az olasz nyelv 's olasz Sonettek édességét ismered, 's a' Mesterség titkaiba mint Mester vagy béavatva, tudod, hogy nehezebb munka nincs a' magyar poezisben, mint ezen probléma' feloldása; mert nagy nyűg már a ríme is, nyelvünknek felette kevés rímáji lévén (haneha őket ex iisdem partibus orationis szedjük (testemet, lelkemet, nyelvemet); így könnyű egész epicum carment eggy rímre írni, mint az Arabszok; de nem lesz semmi kelleme) — hát még midőn scándálni is kell a' lábakat! hát még mikor mind a' sorok száma, mind a' rímák' helye ki van szabva! — Ez cselekedte, hogy soha még magyar költő Sonettet nem énekelt. Nem szégyenllem megvallani, hogy ezt a' kis semmiséget esztendők olta titkolom másoktól, 's így fogom a' többit is, donec nominis hujus honorem, megérdemleni fogják. Még csak Sophie ismeri: de ma megírtam Kisnek, 's íme néked is; 's reád és Kisre elmondom: quod si me italicis vatibus inseres, sublimi feriam sidera vertice. —

Bürger, a' német Poeta, azt mondja, hogy a' Sonett reimjai úgy játszanak egymással, mint a' Menuett fordúlások, 's igaza van. Én ezt a' koszorút szeretném elnyerni. Csak huszonnégyet írjak jót, elég lesz nevemet halhatatlanná tenni. Eggy *nem rossz* is esztendők olta készűl: de még nem lévén kész, nem csak nem mutatom, de még soha le sem írtam. Utolsó sora ez:

„*És a világ énnékem Széphalom.*"

Tibullusi ideák mennek előre, 's az első sora ez: *Ragassza más magára pántlikájit.*

De ímhol eggynek töredéke, mellyet nem folytatok, mivel a' schéma ellen írtam. A' rímák nem a' magok helyeikre 's soraikra jutottak:

1. Nyögve, fonnyadt képpel, 's elsárgúlva,
   2. Mint a' sírok' éh árnyékai,
3. Buktam zsámolyodhoz, 's elcsordúlva
   4. Folytak gyötrelmim' tolmácsai.

5. 'S mint az ég' kegyes lakosai
   6. A' midőn az ínség kínjai
      7. Feljutnak hozzájok, ellágyúlva,
8. Rám pillantál, 's meg valék gyógyúlva. — — — —

Az első, negyedik, 5dik és 8dik sornak *úlva* rímát kellett volna kapni, 's a' 2diknak, 3diknak, 6diknak és 7diknek *ai*-t.

Eddig kezedben van Pályaírásom. Kérlek, juttassd ismét kezembe. Kiliánnak leveleit vettem. A' pénz tehát jobb időkig maradjon nálad. Én 5 hétig betegeskedtem, de már gyógyúlok. Élj szerencsésen.

XI. NOVEMB. MDCCCIV.

A' legelső, sőt mindeddig eggyetlen Sonnett, melly magyarúl énekeltetett.

Nincs milliók köztt eggy, kit a fene . . .
[Stb. mint az előbbi levélben.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1458.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Apr. 13d. 1809.

Édes barátom!

Sietek tudósítani azokról a' mik nálunk történtek. — A' Primás 8dik Apr. Kassáról Újhelybe jött. Más nap vasárnap volt és így reggel misézett. Dél után conferált a' más nap maga elölülése alatt tartandó Gyűlés dolgai felől. A' Vármegye által ajánlott eggy egész lovas Regementet el nem fogadta, 's vétket csinált nekünk abból, és azt ugyan felette méltán, hogy olly terhet vállalánk magunkra, mellyet soha el nem bírtunk volna. Ekkor a' Rendek kifakadtak a' Fő- és Vice-Ispán ellen. Ő Excell. Gróf Eszterházy József kéntelen vala kimondani, hogy ő róla nem is álmodozott volna: de a' Vice-Ispán (Lónyay Gábor) azzal ámította-el mihelytt Ujhelybe megérkezék, hogy a' dolog ki van csinálva. Most tehát Lónyaynak álla minden, annyival inkább, mivel maga a' kir. Herczeg is ezt mondotta Lónyainak sokaknak jelenlétekben: Ita hoc est, quando in Diaeta nihil determinamus, ut domi merita ponere et donationem obtinere possimus. (Lónyay mind a' keresztet mind a' Donatiot a' Diaeta alatt kapta.) Én ezen gyűlés alatt az ágyat nyomtam: de a' hírek a' leghitelesbb forrásból jőnek. A' Prímás tulajdon kezével igazgatott holmit a' még akkor publice fel nem olvasott Protokollumban, 's a' Notáriusok Repraesentatiójához külön papirosra tett exordiumot 's conclusiót. A' Repraesentatió elment stafetaliter Ő Felségéhez. — A' Gyűlés a' Prímás itt létekor azt végezte, hogy eggy lovas Divisio állítassék-ki a' Diaetai tartozáson felyül. Az lóval 's ruhával provideáltatván általunk, Ő-Felsége felfegyverkezteti 's táplálja. A' több nemesség insurgál, lusztraz, exercíroz, haza megy. Gyalogjaink hasonlóképen a' táborhoz indúlnak.

Én Lónyaynak ezt a' confusióját nagyon sajnálom. Néki az Isten nagy elmebeli tehetséget adott 's olly erszényt, hogy esztendő alatt száz ezeret vesz-bé a' jószágából. 31 esztendős ember, 's íme már Vice-Ispán 's a' Szent István keresztje függ a' mellyén. Rendes dolog, hogy mikor a' köz boldogság forog fenn, még pedig úgy, hogy reszketve nézzük a' megtörtén h e t ő szerencsétlenséget, némelly ember a' m a g a előviteléről gondolkozhatik. Az illyennek hogy eshetik az ollyan szó, mint a' mit a' Prímás ejte.

Irtam talán, hogy a' Palatinus Kállóban Gen. B. Vay Miklóst complimentumúl a Vármegyének, mellynek Vay tagja, ezt újra Generálisnak nevezte-ki az Insurrectio mellett.

E' napokban eggy Juratus vala nálam. Pestről jő [a] Gróf Károlyiaknak dolgokban, kik itt birnak (még anyjok tutélája alatt). Az azt beszélli, hogy az Eszterházi Regementnek eggy Hadnagya, a' ki Pesti születés, az atyjának írta volna, hogy Tyrólban a' mi seregünk és a' Bavariai megverekedett. A' Hadnagy jelen volt az actióban. Mi vesztének. De segédre jőve két más csapatunk, 's ez a' három ismét eggyesült, 's vissza vette az elhagyott posztot. Az akkor napi vesztés 500ra ment. —

Élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten viseljen gondot életedre. A' Mélt. Grófné kezeit tisztelve csókolom. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1459.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 16. Apr. 1809.

Mein theurer Freund! Ich setze Ihnen hier eine Abschrift meines an Schlözern geschriebenen Briefes mit der heute erhaltenen Antwort theils zur Notiz, theils zur Belehrung, wenn ich in meinem Brief an Schl[özern] etwas unrecht geschrieben hätte. Freilich ist das schon zu spät: aber es soll mir zur Leitung dienen, wenn ich wieder an jemand im Ausland schreiben werde.

Hochwohlgeborner Ritter,

Hochzuverehrender Herr Hofrath,

Einer Ihrer dankbarsten Zöglinge, Professor Nitsch, zu Sáros Patak (gestorben den 28ten May 1808.) hinterliess ein Werk unter dem Titel: Uiber die Osteolithen, nach einer neuen Theorie der Erde und der Erdkatastrophe, und der Vollstrecker seines letzten Willens hatte das Vertrauen in mich, Nitschs eigenhändiges, zum Druck bestimmtes Manuscript in meine Hände abzulegen. Es ist 30 Bogen stark, und ist der kön. Gesellschaft zu Göttingen zugeeignet. Den Sterbenden quälte noch in seinen letzten Augenblicken der

Gedanke, dass das Werk ungedruckt bleiben könnte, und er hat wenige Stunden vor seinem Hinscheiden ein Schreiben an Sie mein H. Hofrath, einem der Anwesenden in die Feder diktirt, aus welchem aber, theils weil bey dem Sterbenden Geist und Organe schon sehr geschwächt waren, theils weil der Schreiber mit der Sprache wie mit dem Gegenstande nicht viel bekannt war, fast kein Sinn heraus zu bringen ist. Ich gebe mir die Ehre, Sie mein H. Hofrath von dem Vorfalle zu unterrichten, und zeige zugleich an, dass das Werk gewiss gedruckt werden soll; und dass ich auf den Fall, wenn unsere Censur Schwirigkeiten oder darin wesentliche Veränderungen vorschreiben sollte, eine getreue Abschrift der Bibliothek zu Göttingen zuschicken werde. Auch sollen auf den befürchteten Fall Copien davon sowohl in unserer Nationalbibliothek zu Pesth, als auch der des verehrten Kanzlers von Siebenbürgen Graf Sámuel Teleky Exc. zu Maros Vásárhely und der des Sohnes, seines Neffen, des Gr. Ladislaus Teleky in Pesth abgelegt werden. So wird das Werk wenigstens für einige Köpfe gerettet, und die Manen des Verstorbenen werden beruhigt.

Nehmen Sie mein H. Hofrath diese Anzeige als ein Merkmal meiner innigsten Verehrung und des Dankes für die Wohlthat, auch auf die Geschichte meines Vaterlandes sehr viel Licht verbreitet, auch auf uns viel gewirkt zu haben, gütig an. Es war mein lang genährter Wunsch dieses Ihnen sagen zu können, und ich freue mich, dass mir dieses Geschäft Gelegenheit gab, ihn endlich erfühlt zu sehn. Ich schliesse das Umschlagsblatt von einer Zeitung bey, da das gedruckte, ungrische, das Ihnen Fremd ist, leserlicher als das Geschriebene sein muss. Ich verharre mit wahrer Ehrfurcht

Mein Herr Hofrath Ihr

unterthänigster Diener

Fr. v. K.

Széphalom, Gegend von Tokaj, den 25. Febr. 1809.

Hochwohlgeb. Herr, Hochzuverehrender Herr Assessor, Ew. Hochwohlgeboren Geneigtes vom 25. pass. habe ich den 20. huj. erhalten.

Mein lieber Freund, Professor Nitsch wird mir immer unvergesslich sein, und ich habe seinen frühen Hingang herzlich bedauert. Umso mehr wünschte ich, etwas für sein hinterlassenes, ihm so

sehr am Herzen gelegenes Werk thun zu können, wenn ich nur könnte.

Wenn bey Ihnen die Censur sich dem unverfälschtem Abdrucke entgegensetzt, so ist freylich nichts zu thun, als das manuscript in öffentliche Bibliotheken nieder zu legen: denn es in Deutschland unterzubringen ist bey dem jetzigen Ruhm unseres Buchhandels nicht daran zu denken.

Wenn nun aber Ew. H. das voluminöse Werk hieher, entweder an die Sozietät oder an die Bibliothek — etwa mit Mussgelegenheit. denn mit dem jetzigen schrecklich erhöheten Post Porto ist es gar nicht mehr auszuhalten — zu spediren belieben: so bitte ich, ja es nicht an mich (ich bin gar nicht Mitglied der hiesigen Sozietät) sondern an Herrn geh. Justitz Rath Heyne zu adressiren.

Uibrigens bezeuge ich Ihnen meine Verehrung wegen der geneigten Gesinnung, die Sie über meine [1] literarische Arbeit äussern, empfehle mich Ihrem ferneren mir schätzbarem Wohlwollen, und verharre mit vollster Hochachtung

Ew. Hochwohlgeboren

ganz gehorsamster Diener
A. L. v. Schlözer
Prof. geh. Justitz Rath, und Ritter
des Russ. St. Wladimir Ordens.

Sagen Sie mir alles das, was in Ihnen bey der Lesung dieser zwey Briefe einfallen wird, und belehren Sie mich über alles was nicht gut geschrieben war. Sagen Sie mir auch ob Sie nicht jemand wüssten, der das ms. für Geld mir abschriebe. Die Schrift müsste sehr leserlich und correct seyn, wäre sie nicht als das Muster calligraphischer Kunst. Und wenn Sie einen finden, fragen Sie ihn, was er für einen Bogen verlangt. Erweisen Sie mir diese Güte.

Graf Joseph Desőffy reichte dem Primas in Ujhely Verse ein, worüber ich mich scandalisire. Sie sind unter meiner Erwartung. Die erste Zeile hat schon einen poetischen Schnitzer: salvE decus patriae, Primas, Auguste Viator, (E ist doch *lang.)* quem ad nostros etiam *fata* tulere lares. (Also ihn führten zu uns *fata!)* Purpura sacra venis, tum monstratura periclum, Tum quod sit solum pene

[1] Itt egy olvashatatlan szó következik.

salutis iter. Diess sind die ersten vier Zeilen. Qui in limine offendit, wie hier in dem ersten Wort, per totam domum claudicat. — Cum noster placeant et sanguis et ossa draconi (Napol.) Debemus ne fero subdere colla jugo? Ergo felici libeat servire tyranno, Pluribus ut servis imperitare *queat?* — Quod jubet orbe salus, poscis formose viator auxilium atque illud qua cOmitate petis? — Der Schluss ist folgender, und so gut als alles andere nicht gut: Dic patriae, regique bono, dic percitus orbi, Ardeat in nostro quam pia flamma sua. Dic hostem hic cineri posse et regnasse sepulcris, *Posseque desertas multiplicare plagas.* (!) Sed prius interitum gentis decernere *debet* (!) Leto et crudelis pectora multa dare. Et postquam nostris animis compleverit orcum, Tunc poterit vacuo cuncta iubere solo. Solche Verse schrieb Tertina in Menge. Aber ein Dessewffy sollte solche nicht schreiben. — Hingegen schrieb Kézy Hexameter und Sipos zwey Oden, die ich Ihnen schicken will, sobald ich exemplare erhalte: die zwey die mir gestern Kézy zurückliess schickte ich dem Kanzler Telcky und dem Ungarischen Zeitungsschreiber Decsy. Kézys Verse waren so schön befunden, dass Graf Desőffy und Hofrath Szirmay sie geküsst haben, und unwillig darüber wurden, dass Kézy Professor der *Logik* ist. Er sollte, meinten Beide, ewig in seiner poetischen Sphäre gelassen werden. Dies macht beyden Ehre, aber gewiss keine Ehre, dass Sie fascinirt durch den schönen Fluss der Hexameter, den Werth der Sipos'schen zwey Oden nicht fühlten. Ich machte dem S[ipos] in einem durch Kézy abgeschickten und dem Kézy vorgelesenen Brief darüber warme Complimente.

Ich zittre dafür, dass mir die Recension des Werkes, die unter der Aufschrift Neuere Sprachkunde an Sie abging, schiefe und schale und haemische Urtheile zuziehen wird. Bringen Sie recht sehr vieles aus dem Ihrigen hinein, dass man nicht errathen könne, dass ich darinn gearbeitet habe. Ich lege Ihnen diese Bitte recht sehr aus Herz.

Endlich habe ich 3 Hefte der Wiener Annalen in Händen. Armer Schedius, dem hat man in der Recension von *Hillers Schrift* Hiebe gegeben, die mich mehr schmerzen würden als Grobheiten, welche man in den Wiener Annalen so oft zu lesen die Freude hat. Wohl ihm, wenn er sie nicht verdient! Ich erhalte ein Schreiben von Pesth, aus dem ich sehe, dass Sch[edius] jetzt eine Aestethik drucken lassen wird. «Bis jetzt durfte ich es nicht, um Szerdahelyi nicht zu beleidigen.» — Die Furcht war nicht unbegründet. Sz[erda-

helyi]s Stolz hätte es nicht verschmerzen können, dass ein Protestant seine Arbeit, die eines Jesuiten! verdunkelt.

Ich wünschte bald zu wissen, wass Sie über die 3. Recensionen urtheilen, namentlich über die des B[erzeviczy]schen Werkes. Auch ob Sie Hoffnung haben, dass Sie es ins Ausland hinausschicken können. Sie würden mich sehr verpflichten, wenn Sie eine Abschrift der Rezension von dem Werk, das unter der Aufschrift Neuere Sprachkunde steht, mir mittheilen wollten. Versichern Sie mich dabey, dass Sie meine Handschrift vermiethet haben, oder schicken Sie mir alle dreye in Original zurück. Diess nicht aus Misstrauen, sondern weil ich sie mir nicht abschrieb. Vergessen Sie auch nicht die gedruckte Recension von der Aglaja mir zu schicken.

So oft Sie ungarische Werke recensiren wollen, so befehlen Sie mit mir. Gerne will ich der Arbeit mich unterziehn.

Sophie bittet Sie um die Mittheilung der übrigen Hefte vom Freymüthigen. Ich selbst will Sie gar nicht sehen. Kotzebue hat Genie, aber ist ein Schnierer. Leben Sie recht wohl! —

NB. Die Chronik des Pataker Collegiums ist abgedruckt im Aprilheft der Annalien.[1]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1460.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Eperjest 17. April 1809.

Kedves barátom.

Nyólczadik Martziustól fogva Pesten, Borsod, Szabolts és Zemplén Vármegyében, a' hol nem láttalak, de a' honnan Kiliántúl levelet küldöttem neked, utazván, tsak tegnap előtt érkeztem haza: és sietek öt rendbéli leveledre felelni.

Íme ezt írom Berzevitzinek: Kazinczy mecum communicavit epistolam quam tibi scripsit. Quoad nationalitatem idem cum eo sentio. Amarem ut opusculum hungaricum quod eatenus conscripsi, et in quo materiam hanc ex omnibus visus punctis considero, atque ita tracto uti adhuc hucdum per nullum tractata fuit, legeres. Sed quoad sedes dominales tuae, et non Kazintzianae sum opinionis,

[1] Rumy K. jegyzése a levél alján.

institutio haec non nisi tam diu valet, quoad relationes inter rusticum et publicam auctoritatem, rusticum item et Dominum patriarchales sunt; ut primum apud nationem aliquam spiritus militaris in spiritum industriae transformatur, cessare debet, secus inevitabiles sunt innumeri abusus ex natura institutionis; cum nullum repagulum supersit opprimere volenti, quam moralitas, cujus per succrescentem civilisationem agentur quidem rationalia motiva, sed imminuuntur psychologica. Non igitur quaestio est de exceptionibus, sed de naturalibus sequelis ipsius institutionis in statu civilisationis progredientis. Kazintzi rem sedium dominalium theoretice non practice consideravit. Putat omnem controversiam inter rusticum et Dominum ad Consilium locumtenentiale pertingere. Obliviscitur tum Comitatus tum Consilium ex nobilibus possessionatis, qui ad statum privilegiatum pertinent, consistere, existimat Judices nobilium ubique in quovis sui processus vel districtus loco quotannis comparere. Scio exempla in Consilio Locumtenentiali, sed nec unicum scio contra Dominum rusticum in comitatu triumphasse. Bona legislatio in moderne provisione medium invenire deberet subditum ita tuendi, ne vel desperatione triumphi injurias querelae praeferat, vel nimia et certa spe victoriae facile turbulentus evadat.

Semper optavi, et puto id me tibi jam semel perscripsisse, ut statum subditorum in reliquis etiam haereditariis provinciis adumbres et comparationem instituas. Nam querelae et invidiae eorum nil aliud secus probant, quam quod *nemo quam sibi sortem seu ratio dederit, seu sors objecerit, illa contentus vivat, laudet diversa sequentes,* pro relativa felicitate vel infelicitate probanda, ignarorum subditorum questus nil conferunt.

Ubi dicis: er hat weniger als nichts; et quod Kazintzi notat, potuisses addere: an den Gränzen Pohlens auf's wenigste, besonders wenn er durch Handel und Wandel oder sonst sich nicht etwas extra erwirbt. Ita expressa idea, plena fuisset veritatis.

Laudabile est uxorem Kazintzyi ubera sua subditorum prolibus praebere, sed non omnes faemine sunt uxores Kazintzyi, neque viri omnes Conjugis ejus mariti. Ex adverso, certum est, quod si prono, et ad pedes tuos se provolventi Ruteno manum, quam tibi pro amplexu prensare vult, subtrahas, magis te superbum quam humanum reputabit. Id quoque certum est, quod tale per educationem et adjuncta effectum humana facie semi brutum, non nisi spe physici boni, quemadmodum timore phisici mali ad bonum morale allici.

vel a malo morali deterreri possit, hinc et ferus in desertis pastor trans tibiscum, qui cum pecoribus suis succrescit, et Rutenus, qui semper miseria tum climatis tum duritie laborum, tum injustitia repartitionis horumque onerum sequelis urgetur, quandoque baculis excitari vel reprimi debet, nam uterque, quod natura feritatis et servitutis est, facile ex summa libertate aut servitio, nisi coerceatur et contineatur, ad summam licentiam prorumpit, sed longe frequentius cum moderamine tamen (ne ipsum illud ad bonum morale incitamentum vitium evadat) ille vino, hic cremato non tam alliciendus, quam praemiandus venit, et sic liquore regi in propria sua commoda potest.

Non 1792. sed 1802. facta motio quoad vias publicas, sed non svasissem, ut aliquis dixisset, nobilitatem quoque eo contribuere debere. Géczy, nunc Protonotarius, tunc Comitatus Komáromiensis Ablegatus, quum provocatus fuisset, publice declaravit, dum Fundus publicus discuteretur, esse contra Constitutionem vel cogitare hungarum nobilem, etiamsi pro bono publico, aliquid contribuere posse. Vay Josephus reposuit, hac ratione constitutionis limites tam late protendi, ut difficilis futura sit eorum defensio; ego autem observavi me necdum scivisse libertatem hungari nobilis constitutionalem potiorem esse libertate et obligatione hominis in societatem civilem coalescentis; nobis plauserunt, sed Géczy vicit, et more tacticae dietalis, ad quaestionem necandam propositum est id petere, quod sciebatur nos non obtenturos, ut quippe de summa per adjectum pretium sali proveniente, ratiocinia exhibeantur, et quod usque supererit, fundo publico et viis deserviat, uti alioquin lege stabilitum est.

Si Ignobilis Judex nobilium juxta sensum Palatini et Comitatus Zempliniensis fieri posse deberet, quare non vice? quare non supremus Comes? fortasse ideo, quia in machina Administrationis infima rota agens est judex nobilium? Sed infima rota a superioribus pendet, aut illis innixa est; fient ista omnia, et bene erit, sed mance fieri non debent; parvum nunc jam valet, sed nexa est compages nostra. Quae mutari debent, una simulque debent mutari.

Anno praeterito non fui in diaeta, sed dubito Mariassium de remissione nonae et decimae sine aliqua reluitione perorasse, neque memini Propositionis Ragalyianae 1807. de proprietate rusticis penes reluitionem tribuenda. Inutile est hactenus tales propositiones in diaeta hungarica facere, Rari nantes in gurgite vasto. Liceat mihi unam reflexionem facere. Non barbaries, non defectus culturae apud

nationem hungaram impedit tales propositiones fieri, et executioni mandari, sed commodi proprii studium, idem motivum conservat Apud Anglos cultos den Negerhandel et oppressionem Catholicorum in Irlandia; nullibi unquam in mundo sine potestatis executivae, aut adjumento, aut vigore ab ipsis Aristocratis similes propositiones executioni mandatae sunt. Praeclare dicit Rousseau, nationem levari sensu propriae suae existimationis et Kazinczy: nobis praeter culturam scientificam nihil ab exteris expetendum esse. Hanc epistolam in copia etiam Kazintzio transmittam et valde gaudebo *dissociatos si potero componere amicos,* dum modo mihi non accidat quod saepe evenit, ut inter duos litigantes, tertius non gaudeam, sed patiar atque sortem habeam non-quaesiti Procuratoris.[1]

Az iffjú Wesselényihez intézett versek teli vannak görögséggel. Horátius lelke lebeg rajtok, régen nem olvastam külömbeket, a' sűrű serényű Bucefalus, a' talpverő Brutus, a' tüzet hányó Pitt és Foksz még Zsibón is egy más ellenségei — lánggal tellyes rajzolatok.

Azokhoz csa*tl*hassad magad, a' második szóban a' második tag keményke. A' tajték, melly a' ki fáradt ló inán le foly, hathatós kép. melly a' régi görögöket meg nem botránkoztatná annyira, mint a' mostani kényes Frantziákat. Gyengédebb, szebb, helyesebb a' mostaniak képzelődése, mert többet társalkodnak a' fejér néppel; és mivel nints annyi erő a' fejeikben, hogy tsupán a' fő ideára függesztetvén figyelmek, oldalas ideáktúl el ne vonattatnának.

Az illyetén szép verseket rostálni kell, szinte azért, mert szépek.

A' Larariomot, szégyenemre, nem értem, ha tsak ne talántan a' laribus származtatod.

Köszönöm hogy símítottad prózsámat, valóban szüksége volt a' gyalúra, mert a' lobbanásnak hevenyében készűlt, gondatlan valék mint a' numerusra, mint a' pontosságra, szöktek gyakran, 's néha elébb ugrották egy mást gondolatim, a' nyelvben is építettem hibákat: de még is itt 's amott kegyelmezhettél volna nékem minden botlásim mellett is, p. o. kár volt ki hagyni, hogy az úr Isten magyarúl is tud; kár volt mondani, hogy pengő pénzben száz aranyat igért a' Tübingai Patriota; nem ütköztetőbb e (plus frappant) a' mostani időkben? azt mondani, száz aranyat aranyban? trop de clarté nuit quelque fois à la finesse; nem ütköztetőbb e így szóllani: a' kik nem tudnak magyarúl Magyar országban, mint így: a' kik köztünk

[1] Eddig Dessewffyné kézírása.

laknak, 's még sem tudnak magyarúl? senkinek a' világon nints inkább szüksége rostálóra, senki se fogadgya szívesebben a' jobbítgatást mint én, de világos, Barátom, a' mit, úgy tetszik az anglus Adisson mond, hogy ha tsupán annak jobbítgatására, a' mi tellyességgel tűrhetetlen rosz vagy hibás, vagy gántsos, nem szoríttják magokat a' kritikusok, lehetlen hogy az Iróknak eredetiségeket olykor olykor meg ne herélyék. Leg nagyobb részét változtatásaidnak helyben hagyom, de szülöttyeim némelly hibájihoz ragaszkodom. Virginiámnak egy kis púpja van a' nyaka hátán, de mert nem igen nagy, kedvelem azt, 's nem adnám más Leánykának leg símább nyakáért. Te, a' ki annyira szereted az individualitást, tudod, hogy némellykor abban is van a' caracteristicum, quod insit plus sangvinis quam liniae. Igaz hálaadással köszönöm, hogy stilusomat folyóbbá tetted, hogy a' nyelv ellen való hibákat ki irtottad, hogy emezt elébb, amazt hátrább helyheztetted, hogy több mozgást, több kecset, néhol több világosságot adtál munkámnak, hogy néhol jól rövidítettél, a' buja ágokat nyested, a' ritkákat öszve tsomóztad, a' sűrűket ki terpesztetted, tsak néhol kívántam volna több tompaságot késednek, ne hogy termésem, a' melly Anglus kertben vette eredetét, Franczziában termetnek látszasson. La critique est, úgy mond La Harpe, dans la libre Angleterre contre le mauvais, et non pour le mieux.

Én a' te munkádat nagy meg elégedéssel és figyelemmel olvastam, különösen örvendek, hogy majd mindenben eggyet értünk. Azt a' philosophiát, a' mellyet Zeno egy marokba szorított, Cicero a' keze újain fejtegette. Eggyet szerettem volna benne, hogy tudniillik meg mutattad volna, hogy egy élő Európai nyelven se lehet a' görög és deák hatlábosokhoz foghatókat írnia, tsak a' magyarban. Ez a' demonstratio, vitatás, a' magyar nyelvnek leg nagyobb ditsérete lett volna. Tsak Szabó Dávid kis szótárját kell meg tekinteni annak meg vallására, hogy Jenisch szerint *der intensive Reichthum* der ungarischen Sprache akár millyen Európai nyelvel is vetekedik, már pedig mivel a' mester szók mind vagy metaphorák, vagy származtatások, vagy költsönözések, vagy öszve tételek, világos, dass die intensiv reichste Sprache den Keim des extensiven Reichthums in sich fasse. Én ezt az ideát sehol se olvastam, de mennél többet gondolkodom felette, annál igazabbnak látszik nékem.

A' Regementből osztály lett, még minek előtte az, a' kinek a' regement igértetett, fel oldott volna minket ajánlásunktúl; Jól mondta Szemere Albert, midőn a' Regement a' világra lőn, *nesze semmi,*

fogd meg jól. Lónyai Gábor nem vala egy értelemben a' Nádor Ispányal a' Diétán; a' Hertzeg a' personalis insurrektziót sürgette, a vitze Ispány az 1741. 63. art. Nem gondolta tudnillik ő Hertzegsége, hogy $^3/_4$ része a' magyaroknak hamissan fog vallani, és hogy 3000 forint jövedelem sinór mértéke szerint igen kevés lesz a' lovas. Lónyai Gábor tehát rész szerint, hogy meg mutassa a' Palatinusnak, hogy az ő részén vala az igazság, rész szerint hogy a' hibát ejtett nagy úron, mint első az egész országban, új projektom által segitsen, annál fogva, hogy ez által szegény gyalog véreink majd a' ló hátára emelődnek, a' Regementet teremtette, és élvén az Ország kapitányának Zemplény Vármegyén keresztűl lett útazása alkalmatosságával, azt ajánlotta, azonban későbben ollyan fel tételek alatt ajánlották azt a' Státusok, mellyekről alkalmasint azt tették fel, hogy nem fognak el fogadódni, és így a' buzgóság ki mutatása, a' fösvénység és mind a' két külön külön úton et physice et politice et moraliter járó Hertzeg kegyelmének meg nyerése, és, a' mi a' leg főbb, a' vitze-Ispány akarattyának meg buktatása voltak azon czéllyok, mellyek 13. Mart. olta, és 10. Apr. is a' nagyobb részét a' Státusoknak vezérlették. Lónyai, a' ravasz, ezt mind számba vette, 's clare el látta, azok tehát, a' kik ellene dolgozni látszattak, magoknak mind kezére dolgoztanak. A' Machiavellismus el sült, mint a' tsaló részérűl, mint a' meg tsalatottakérúl, a' kik magok a' királyt, 's a' két Hertzeget és a' vitze Ispányt reá szedni igyekeztek; de mi lőn a' következése ennek a' tekervényes, fösvény, helytelen és két színű Politikának? Az, hogy a' Nádor Ispány, a' ki el fogadta a' regementet, a' fel tételek eránt semmit se felelt a' Prímás el jövetele és el menetele előtt, és így sperato contrarium eveniente, mint Lónyai, mint a' Vármegye, mint a' két Hertzeg előtt, mint a' király előtt, mint ország szerte betsűletében tsonkúl, és még se egészen bizonyos még, hogy nem fog e kínszeríteltni Regementet adni, és hogy abban nem lészen e belé számlálva a' 10-ik Aprilisi divisio, vagy pedig ha nem fogja e épen ezen divisiót még a' regementen felyűl adni. Mert a' regement igérete vissza húzásának oka ez volt, hogy tudnillik törvénytelen igéret vala, mivel fel tette a' regnicolaris cassa alól való fel szabadúlást, így tehát más vármegyék kárát. De ez tellyességgel semmit sem nyom, 1-o: mert ha ez törvénytelenség lenne, betstelenség lett volna igérni, ha pedig nem az, betstelenség vissza húzni az igéretet. Valóban tsúnyaság a' királynak a' testvére által igéretet tenni, azután pedig, minekelőtte még vagy a' király 's testvére fel oldott volna

minket az igérettűl, azt a' király sógora által semmivé tenni, el állni a' nagyobbtúl, és ez által kevesebbet igérni.

2-o: a' mi a' törvénytelenséget illeti, azt én által nem látom, mert a' Regnicolaris cassa szisztemájában minden Vármegye kap, 's minden Vármegye ád, és az ollyan nemességgel gazdag Vármegyék, mint Zemplén, többet kapnak mint adnak az insurrectionalis regnicolaris kassához, és így a' regement más Vármegyék kára nélkül állott volna fel.

Én Martiusban nem voltam Újhelyben, ha ott lettem volna, azt mondtam volna, hogy nem kell a' Nádor Ispánynak igéretet tenni, mert Zemplény Vármegyébe a' Prímást küldötte a' Fejedelem. Íme millyen dolgok történnek, midőn oldalas 's melesleg tekintetek vezérlik az embereket, és nem a' haza jova az egyenes tzély. Be köszönöm a' Mindenhatónak, hogy belőlem Intrigánst nem tsinált, 's még is elég eszet adott minden efféle szövevénynek ki tapogatására. Nem ám az az útya a' nagy dolgoknak!

Írd meg már egyszer, kedves Barátom, kerekdeden, hogy menynyivel tartozom Herderért, hogy a' pénzt meg küldhessem. Kilián nem akarta a' pénzt fel venni, meg írta neked az okokat azon levélben, mellyet Ipádnak, hogy neked által adgya, Újhelyben a' minap kezéhez szolgáltattam.

Deák verseket kellett a' minap a' nagy lárma közt írnom Újhelyben a' Prímáshoz; ki nyomtatattak Patakon, nem az a' lélek lehet bennek, a' melly lelkesít minket, de az, a' mellytűl kéne lelkesitetni, ha minden, a' leg roszabb esetre is a' szükség azt hozná magával, hogy az országnak Politikai függetlenséget kéne szerezni, és hazánknak integritását fenn tartani, készséget és el szánást kell mutatni azoknak, a' kik erre és amarra érdemesekké akarják magokat tenni.

Azon deák hatlábú versek, mellyeket a' Pataki Collegiom készítetett, szebbek, többet festenek, jobban ditsérik a' Prímást. De mikor fogjuk mi már egyszer tudni, hogy mit kell? mikor? hogyan mondani? A' Prímás azért utazott, hogy fel buzditsa a' nemzetet és segedelmet kérjen, errűl kellett hát szóllani és tsak mellesleg említeni gratiam vultus, mert a' majestasbúl semmi sints, és hazugság nélkül kell tudni ditsérni. A hat lábosok azon kivűl az Epopoeába vagy a' didacticum poemába vagy az Idiliába valók; a' togátus Gabíniusnak álló képét a' Curiában, nem pedig egy kis kabinetben kell fel állítani, a' hova tsupán mely képeket (büstes) kell rakni. Az óde szép.

Tsupán tsak vagy ódét vagy elégiát vagy epigrammát irtak a' régi Rómaiak mindenkor alkalmatossági versek képében. De mind ezzel együtt meg kell vallani, hogy szeretnék egy deák Epopoeat olvasni 6, 7 esztendő múlva attúl az iffjútúl, a' ki azokat a' hat lábosokat írta. Ki látszott Buonarotti akár olaj színekkel a' vásznon, akár szénnel az útza falain festett valamit.

A' soneted derék, a' mennyire értem, nehéz munka ez, de igen tetszik a' fülnek, és te szerentsésen jártál el benne; ezt oda kell iktatni a' magyar Literaturának szebb példáji közzé. Tudod e Baratom, hogy Szabó Dávidnak Saphicumja a ledőlt diófáról remek munka semmit, egy szót se másolnék meg benne, tsak a' második strophának a' végén e három szótskát: *nedvek el hagyván;* e' se nem jó, se nem szép, se nem világos, se nem költeményes ki tétel.

Mert eredetieket is hordasz elé, és mivel a' nyelvrűl 's annak közönségessé tételéről szólsz, talán oda ragaszthattad volna verseimet a' Nádor Ispányhoz, midőn nyelvünk mellett hartzolt 1805-ben: «Magyarok szerelme, Hertzegeknek fénye,» mellyeket, úgy tetszik, meg küldöttem néked. Köszönöm mint Cicero Luciliusnak 's Plinius Tacitusnak, quod nomen nostrum scriptis illustretur tuis, mert én Pliniussal tartok, és szeretem ollyan embertűl, mint te vagy, érdemleni a' ditséretet; nam postquam laudanda facere desiimus, laudari quoque *ineptum* putamus. Ebbűl a' helybűl is látszik, hogy Szemere jó Deák, és nem goromba magyar volt, a' minap, midőn a' Prímás előtt azt mondta: *ineptam rem facit* Comitatus Zempliniensis.

Ölellek ezerszer, hív Jóskád.

Engemet Szabóltsban Stabális Tisztnek kívántak, de nem mehetek, noha kapitányok valék 1797, mert 1802. fel fordúltam, a' jobbik lábomon a' nagy eret ketté szakasztottam, és úgy vagyok sebhelyemmel (cicatrix), hogy tavaly az olysói hegy meredekén egy gördülő követsbe csak kitsint ütközvén, hat hétig sínlődni 's szenvedni kíntelenítettem.

Zsoltzán valék Vay Miklósnénál, köszönt, a' Morgenblattbúl adott egynehány leveleket, kérvén, hogy küldenék neki egynehány kötötet de l'esprit des Journaux, megtselekszem általad, mert úgy is levelezel vele 's küldözgettek egy másnak lelki eledelt.

Bon.[1] Lucián három esztendőtűl fogva egész familiájával magyarúl tanúl; ez a' háború ollyan, hogy semmit se nyerni, de mindent

[1] Bonaparte.

el lehet vele veszteni. Húlnak, esnek a' proklamatziók és az epigrammák. de még egy proclamatio sints ollyan, a' melly hathatna a' Frantzia nép eszére és szivére; a' volna pedig a' fundamentom; epigrammákat a' győzedelmünk után kéne írni.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1461.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen April 19d. 1809.

Tekintetes Úr!

Örömmel teszek eleget a' Tekintetes Úr kivánságának: ez a' könyv, melly ide zárva van, az Új Grammatica. Micsoda szélveszeket várhat a' mi grammaticusunk fejére? Vagy talán a' bűnökben meg átalkodott nem érdemel még csak szavakat is! Azonban ezen kis könyvecskének nagy befolyásai lesznek. Több száz gyermekek' tanítóinak szab ez a' tanításban törvényt, 's ezen törvény szerént fog Magyar ország sok részeiben a' Protestans pap dörgeni chatedrájából.

Én Homerust kezdttem tanúlni, óhajtom hogy valamire mehessek a' Görög nyelvben. Forró tisztelettel köszönöm a' Tekintetes Úr intéseit, fogadom, hogy nem leszek engedetlen. Mikor lessz nekem lehetséges, hogy azon örömökért, mellyeket a' Tekintetes Úr nekem szerezni méltóztatik, méltóbban ki mutathassam háládatosságomat?

Az a' mi a' Tekintetes Úr igen becses levele végén Lutherről találtatik, engem vizsgálódásra ébresztett, 's méltóztatik a' Tekintetes Úr meg engedni, hogy én is viszont meg mondhassam a' mit ezen dologról tanúltam. A' Tabula Genealogica irója bizonyoson Rómának fija vólt, de nem ő szóllott legelőször ezen hamar szűlésről. Mindjárt 1525ben, mikor a' nagy fejű Luther meg házasodott, el futott ezen hir. Irta már ezt Erasmus Everardhoz azon levelében, mellyet leg először Bayle adott ki. Dict. Hist. & Critique. T. 1. art. Bore Nott. L. Hall, a' ki Luthert, vagy is az ő feleségét menti, nem jól tette, hogy Erasmusról ezt tagadta, a' mit már Bayle is meg jegyzett, de maga Erasmus meg esmerte a' Sylviushoz 1526. 13. Mart. küldött levelében hogy az a' hír hamis vólt. De Conjugio Lutheri certum est, de partu maturo sponsae vanus erat rumor etc. Mayer in dissertatione de Lutheri conjuge pag. 24. még több próbáit is hozza fel a' Luther, 's felesége' ártatlanságának a' Wittembergai Consiliu-

mokból, Müllerből in defensione Lutheri defensi Cap. 6. És a' Melanchton leveléből, mellyet ő Joach. Camerariushoz írt görögül. Még azt méltóztatik a' Tekintetes Úr meg engedni, hogy meg jegyezzem. hogy Luthernek András nevű fija nehezen volt. Mayer emlitett munkája 32 old. csak három fiját említi Luthernek: Jánost, Mártont és Pált. Ugyan ezeket említi Moreri le grand Dict. T. IV. 1086 old. a' Bazeli kiadás szerént. Másokat Iselin sem említ a' Luther fijait számlálván elő Allgemeines Lexikon, Theil III. S. 286 (De ezek csak a' felnőtt gyermekeket említhetik, András pedig az én Geneal. Tabellámban is hamar megholtnak mondatik.)[1]

Kállai alázatosan tiszteli a' Tekintetes Urat. Ő csak most jött haza Apostoli hivatalából. Csombor Márton utazásaiból való jegyzéseit közlötte velem, mellyeket az innepek alatt tett. Ez a' könyv 1620ban jött ki. Horányi hibáson beszéll róla. Előtte Velechi István magyar Saphicumi vagynak. Ez Cassai Pap vólt, kiről Virág a' Magyar Poetákban semmit sem tud. 'S ez a' negyedik, vagy ötödik Deák mértékre írtt Vers-író, kire 1760 előtt, azokon kívül, kiket Prof. Szombati és Virág említettek, találtam.

Óhajtom, hogy ezen levél ne fogja a Tekintetes Urat betegen találni, a' ki magamat Gratiájába ajánlván maradok

a' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1462.

Pápay Sámuel — Kazinczynak.

Pápánn Apr. 20. 1809.

Nagy Érdemű Kedves Barátom!

Tavalyi Augusztusi betses Leveledet vettem is, 's válaszoltam is rá, de a' melly válaszomat bizonyosan nem vehetted, mert tudtomra van, hogy az örökre elveszett Pest körűl, szint' úgy, mint Egyveleg-Irásid Első Kötetének azon darabja, melyet ajándékúl nekem szántál. Minél betsesbb előttem a' Te ajándékod, 's minél szivesebb örömmel vettem volna azt, annál nehezebben tűröm annak elveszttét, 's annál szorgosabban utánna járatnék most is, tsak tudnám, hogy

[1] A zárjel közti megjegyzés Kazinczy kezeírása.

azt hová 's kihez utasítottad közelebbrűl. Be jól mondgyák, hogy irigy a' szerentse! Alig leve nekem szerentsém az Eggyetlen Kazinczyt Levelezés-kezdéssel tisztelnem, sőt barátságát megnyernem, már megirigyelte az nekem a' hirtelen sikert, 's viszsza akarja tartóztatni nemes indúlatink közlését. 'S mit nyer vele? Azt, hogy bosszuságbúl, az irigy szerentsére való boszszúságbúl, még forróbb szívvel tisztelem Kedves Barátomat.

Sylvesteredet, mihellyt az a' Pesti világot meglátta, azonnal meghozattam. Literaturámban már előre emlékeztem ezen új kiadásodrúl mint bizonyosrúl. Valóban igen élesen érdekled abban a' Debreczenieket, de okát is adod miért. Én őket a' mennyire Grammatikájokbúl esmerem, türhetetleneknek nem látom, sem olly gőgösöknek, mintha tsalhatatlanoknak adnák ki magokat. Hanem Ti, kik a' Debreczenieket másként is, nem tsupán ezen Grammatikánál fogva, 's személy szerint is esmeritek, jobban tudhattyátok, hogy azok miként gondolkoznak. De hát az, a' ki Révait tsak az ő Elaboratior Grammatikájánál, 's álorczás tanítványinak neve alatt költ három megégetni való munkáinál fogva esméri, nem fogja-e őt a' legtűrhetetlenebb embernek hinni, 's ollyannak, a' kit (mint egy Pesti Professor társa mondá) a' méreg evett meg? Igazán védelmezed őtet, de azt is jól mondod, hogy a' három irtóztató Munka (Óh igen is igaz, hogy mind a' három saját munkája volt a' Megboldogúltnak!) sokkal többet ártott magának, mint a' ki ellen irva volt. Így hiszem ezt én a' Vig László álnevű Horváth Istvánnak én ellenem írt garázda Crysissérűl is, hogy azzal ő magát piszkolta be inkább, mint engem. Elhűltem ezen maga-hányi-veti Ifjunak tsevegésénn, midőn azt a' Hazai Tudósításokban megláttam. Ki hinné el már most, hogy nem megrögzött gonosz ezen fiatal emberben, polgártársainak szemtelen kigunyolása? Látni, elevenen látni munkájábúl, hogy akármint erőlködnék is ő szelíden írni, de az nints tehetségében. Nagy kár, igen nagy kár ez ezen tudós Ifjuban mind magára, mind nemzeti Literaturánkra nézve. Én őt nem esmérem, de azt tudom kitsoda. Ránk fogta, mintha mi Takáts Barátommal, tökélletesnek kiáltottuk volna a' Minervák 4^{dik} Kötettyét, 's ezzel olly balgatagoknak hirdetett bennünket, mintha mi nem tudnánk, hogy még emberi kézbűl soha sem jött ki tökélletes munka. Én ifjak számára dolgoztam ki azt, a' mi nélkűl azok mind eddig szűkölködtek. Lám elég Professora van most Nemzeti Literaturánknak, egyedűl a' körűl forognak, van idejek, írjanak mást, jobbat, bővebbet, a' Tudósok kielégítésére is. Magam is

elég hijánosságát látom munkámnak, de hát azért, hogy használni akarván, azt világ eleibe eresztettem, azt érdemlettem e, hogy érette kigunyoltassam? Tsunyaság kiadni az illy motskos kigunyolásokat igazi Recensiok gyanánt. Kultsárnak vétkét legbotsáthatatlanabbnak tartyák, a' kik őt egészen esmerik, hogy Ujságába iktatta Virágnak motskolódását. De ez nem tsuda, mert munkás-társa az Ujság irásnak. Engem sokan únszoltak, hogy felellyek. De én sokkal büszkébb megvetéssel veszem azon embertelen Itélőirást, mint sem tsak egy óránnyi munkát is rá szánnék a' tzáfoló válaszolásra. Úgy sem használna az semmit is, sőt még dühösebbé tenné a' mardosót a' harapdálásra. Mások, a' mint értésemre esett, irtak mellettem, 's megküldötték Kultsárnak, de (a' mint úgy is előre látható volt) ki nem adta, mint kellene tselekedni egy részre nem hajló Országos Újság irónak mind a' két Itélet közlésével.

A' Hálai Tudós Ujság (Ergänzungsblätter zur «Allgem. Literatur-Zeitung. No 139. d. 22. Nov. 1808) emberségesebb Recensióját közli Munkámnak, némelly botlásoknak kimutatásával. Már most ha egy Külföldi öszvevetné ezen két Recensiót, mellynek mindenike, a' botlásokat kimutatván, a' jót és hasznost is köteles volna említeni (mint a' Hálaiban van), nem azt mondaná e, hogy mi még a' legalsó lépcsőjénn vagyunk a' Culturának, mivel könyvet sem tudunk betsületesen recenseálni, hanem ha azt kigúnyoljuk? Nem tudom, ki lehet ezen emberséges szivű Hálai Recensensem. Én Bibliothekarius ***Miller*** Urat gyanítom, egyéb okaim mellett, tsak ezen sorainál fogva is: «Der Verfasser schliesst diesen ersten Band mit einer Abhandlung «über die Hindernisse und Beförderungsmittel der Ungarischen Lite-«ratur, *über welche Recensor sich bereits bey einer andern Gelegen-«heit geäussert hat.»* Tudod hogy ő írt illyen Könyvecskét: Versuch patriotischer Vorschläge zur Aufnahme der Ungarischen Sprache, Pest 1806—8. De a' mellynek én tsak lételét tudom, egyébiránt nem olvastam. De hát az az esmeretlen vallyon kitsoda, a' ki a' Martz. 4diki Magyar Kurir Toldalékjában, még minek előtte Munkámat kaphatta, 's olvashatta volna, már kiállott feddésivel Víg László ellen? — A' Hálai Recensensem hibásan teszi fel, mintha a' Magyar Minerva Gróf Festetich költségén nyomtattatnék. Az eleje úgy volt, de most annak terhe egyedül Takáts erszénnyét nyomja, 's ez is egyik kutfeje az én Munkám hijjánosságának. Magamnak vesztegetni való pénzem nints. Így kell magamat kifejeznem, mert az illyen tárgyu munka költségének bár a' fele kerüllyön vissza a' mi hazánkban. A' munka

tehát első tökélletlenségében hevert, míg Takáts (kinek hazafiui 's Literaturai buzgósága határt nem esmér) fel nem biztatott, hogy egyengessem ki munkámat, ő rá szánnya a' költséget, tsak hogy veszttében ne maradgyon az előtte hasznosnak tettsző munka: azt azomban hozzá kötötte, hogy öszveséggel is a' munka 40. árkusnál többre ne terjedgyen, mert ő tőle sem telik a' sok. Elővettem tehát munkámat; temérdek foglalatosságim között is toldoztam, foltoztam, 's bár mint szoritottam is azt, még is tsak az egygyik Kötettye 31. árkusra nevekedett. A' jó szivű Takáts ugyan tsak nem ellenzette azt. Melly igen szerettem volna új Planumom szerént az egész Munkát 4. nagy Kötetre nevelni, mellynek egygyike a' Refomatziotúl fogva, 's így a' Retorika és Poetika is (a' szép Literatura) egy egy kötetet tett volna. Most már tsak ugyan ideje volna úgy e ezen hátra levő Részt kiadni? Igen is, tsak költség volna. Takáts az Első Kötet árrábúl bejövő pénzt tette emennek fundusául, ez pedig igen lassan gyarapodik. Hogy pedig Takáts magát megeröltesse, kivált most midőn Téthi uj Jószágára, mellyre Kir. Consensust nyert, olly igen sokat költött és költ, azt tőle kivánni egy volna a' 7. főbűnök közűl. Én tudom, melly nagy áldozatokat tesz ő különben is Literaturánk mellett; 's ennek felette most 2. Lovas Insurgense is elvitte 1300. forintyát.

Az insurgens Világ is sok időmet, kedvemet elveszi a' Literatura gyarapításátúl. A' mellett, hogy 3. roppant Uradalmaink nekem elég bajt szereznek, a' Vármegye is sokszor parantsol velem. A' Nemesség' Lajstromba szedése egyik Járásunknak 3. egész hetemet lopta-el. Utánna következett a' hosszas Mustra, most pedig Husvét ólta, szünet nélkűl Lovasságunk kikészítésében fáradunk. Már 10. nap alatt ki is áll egész Lovasságunk (2. osztály 700 főbűl) a' sikra; egy része már exerciroz: Gyalogságunk' egy Batalionnya (Ezer főből) azután fog öszve szedetni. — Látom az Újságokbúl, hogy Te is bajoskodó tagja vagy ezen Intézetnek.

Igen óhajtanám tudni, mitsoda kimenetele lett, vagy lett e már a' Tübingi kérdésre adott Feleletednek. Én a' Morgenblattot nem olvasom, 's nem is tudom, hogy azt valaki vidékünkönn hordatná. Én az *Europäische Annaleneket* hordatom magamnak még Posselt idejétől fogva, 's nem örömest szakasztom már most félbe. Akármint itéllyenek az Autrichienek (mert én úgy hiszem, hogy ezek támasztották 's itélik is meg a' kérdést, bizonyosan ellenünk), de meg ne nyugodgyál addig, mig Munkádat nálunk eredeti valóságában közre nem botsátod. Rochefoucauldod kijött e már, még nem olvastam

róla tudósitást, jóllehet Mossótzi már tavaly úgy tette ki, mint sajtó alatt lévőt. Dayka verseit is szeretnénk olvasni nyomtatásban. Jól esmertük egymást Egerben, ő mint Kis pap, én mint Jurista. Hát Sallustiust, igaz e, hogy végig fordítod, 's kiadni szándékozol? Kérlek iparkodgy, hogy a' Tied megelőzze a' másik kettőét, kivált Dugonicsét, kinek magyarsága nekem (egyenesen kell szóllanom Barátomnak) nem igen tettszik. — Az én hátra lévő Retorikám és Poetikám természete azt kivánnya, hogy példákban világositsam mind a' jót mind a' hibást. Jaj nekem akkor, ha mindenek, kiknek némelly hibás példáit felhozom, úgy rohannak rám, mint Révainak ama méltatlan tanitvánnya, ki belőlem tsúfot akart űzni. Örömest hozzá fognék azon Pályairáshoz is, mellyre Kultsár éleszti a' Tudósokat Nyelvünk Históriájának kidolgozása iránt, de elfolytya minden iparkodásomat annak meg gondolása, hogy Kultsár egy követ fúj Horváttal. 's minek utánna már egyszer ellenem .... nem esmernek, kikeltek, alkalmasint Horváth készen van már egy illyen Munkával, 's erőnek erejével azt akarja megkoszorúztatni. Igy is megnyerjük tehát azt a' tökélletes munkát, melly én tőlem ki nem telt, 's már tsak ezen tekintetben is melly nagy hasznot tettem, hogy én adék alkalmatosságot egy jó munkának elkészitésére! — Már majd azt kellene mondanom, hogy sokat is tsevegék, ha nem érezném belsőképpen. hogy mi egész napokat, éjjeleket is által tudnánk tsevegni. — Ély boldogúl nagy lelkü Férfiu, 's ne tarts engem ezután is méltatlannak arra a' Barátságra, mellynek nints tisztább lelkű imádója, mint Pápay.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1463.

Kazinczy — Virág Benedeknek.

Kazinczy Ferencz Virág Benedekhez.

Széphalom. April. 21d. 1809.

Nagy érdemű barátom!

Hosszas hallgatásom gondba ejthetett volna, ha nem érzenéd. hogy az a' megbecsűlhetetlen ajándék, mellyel magadtól eleresztél. lelkemet, ha fagyos volt volna is, fel olvaszthatta volna. Századjaidat senki nem olvashatja áhitatosbban mint én. Eggyütt érzettem veled mind azt, a' mit mondasz benne, 's értelek ott is a' hol nem mon-

dod mind a' mit értetni akarsz, 's keseregtem azt a' felséges Nemzetet, mellyet a' gonoszság soha nem engedett arra a' tetőre fellépni, mellyre teremtve van. Hát még a' későbbi időkre mit lehetne mondanod ha lehetne! Ellohad tüzünk, mert nincs a' ki használni tudja 's akarja. Mire nem mehetének vala, ha kedvezett volna a' szerencse! Igy az erő csak arra szolgált, hogy még nehezebben kelhessünk-fel.

Fülöp barátunknak megküldém ajándékodat. Azt írja, hogy csaknem könyv nélkül tudja már a' könyvet, 's sajnálja hogy mindenek nem olvassák. Ez a' rettenetes háború, melly most fenyeget, talán fel éleszti a' nemzeti lelket, 's valahára meg tanúljuk, hogy a' ki nem mozdúl, veszteg marad 's eltompúl. Valóban gyönyörűek a' mit az uralkodás még az Austria lakosinak is mond a' haza szeretet haszna 's dicsősége felől. Sok ember eddig azt hitte, hogy a' *hazaszeretet* csak pártosok' szava és hogy a' Monarchiák' lakosinak nem kell ezt is ismerni, 's elég nekik a dein Wille ist unser Gesetz. Az ő Felsége, a' nagy bajnok Károly' és a' tudományokat kedvellő János proclamatiói elevenítő Irások 's látjuk hogy még az Austriaiakra is nagyon hatnak.

Tudni fogod hogy az én Wesselényim a' maga Vár megyéje serege szolgálatjára vezette a' maga eggyetlen eggy 12 esztendős fiját is. Így követte a' Carthagói Vezért a' fija a' hadba: így kis Scipio a' magáét. Gyönyörködve fogtad olvasni eszes feleletét az öregnek az újságban, mellyet Laskainak mondott 12. Febr. Én nem szenvedhetem azt a' kifejezést: *Magyarok' Istene;* de Wesselényi ezzel meg békéltetett. A' kis Wesselényinek eggy epistolát írtam. Imhol berekesztése.

(NB. meg van nálam az egész epistola, nem szükséges ki írnom.)

A' mi illiteratus olvasóink, kik csak a' Suszter Liplit, és egyéb ehhez hasonló haszontalan firkálásokat olvasnak, azt fogják gondolni, hogy itt Paris alatt a' *Város* értettetik, 's szemeket meresztenek arra, hogy azt a' veszedelmes szót valaki előhozni meri.

E' napokban engedtem látni némellyekkel azt a' Sonettót is, melly magyarban leg első próba. Megengeded, hogy véled is közöljem. — Imhol van úgy a' hogy' szeretném hogy ismértessék. Olly időket élünk, mellyben nem tanácstalan dolog elkészűlt munkáinkat másoknak is kezeikbe adni.

NOVEMBER XI-DIKE. MDCCCIV.

Nincs milliók köztt eggy, kit a' fene ...
[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

Nem fogod e te, édes barátom, sajtó alá késziteni ismét verseidnek gyűjteményét. Én ezt nagyon óhajtanám. Tíz esztendő olta sok darab készült nálad, a' mi ott nem találtatik 's a' jó Író bizonyosan sokat változtat a' maga munkájiban mint példányod Horátz. — Légy figyelmes a Kurír toldalékjára. Ott Sipos Pál és Kézy Mózses Pataki Professoroknak szép darabjaikra akadsz, mellyeket a' Prímás tiszteletére írtak. A' Kézyében fascinálja a' fület a' Virgili deákság pompája: de a Sipos lyricuma is igen szép.

Élj szerencsésen tisztelt barátom. Szeretnék veled szóllani a' mostani környűlállásokról. Sok ember patriatismust penget, pedig csak ragyogni akar. Az ollyan nem patriot futuri temporis exitum caliginosa nocte premit Deus. De bár a' ködös setét éj kedves reggelt vonna reánk. A' nap a' maga egeiből nem látott boldogabb és boldogtalanabb, szebb és rútabb népet mint a' magyar volt eddig. Vallyon millyen lesz ezentúl. — Ölellek.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1464.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Apr. 21d. 1809.

Igen kedves barátom,

Tegnap késő estve vettem leveledet a' Fessler soraival. — Engemet a' háború' ideája egészen elfoglalt és nagy rettegésben tart már két holnap olta, 's ez a' Te Fesslerre való emlékeztetésed még méllyebben elsűllyesztette lelkemet. Ő 1805ben még *gazdag ember* volt 's most *szegény,* olly szegény, hogy kéntelen *rend kívül való* utakhoz folyamodni, hogy öregségét bátorságba helyhezhesse. Igy járhatunk mi is, ha a' szerencse nem kedvez. Az én rettegésem nem *kislelkűség,* hanem a' *dolgoknak látása,* mert a' háború kimenetele *minden esetben* bizonytalan. Itt olly elkeseredést látok mind a' két félben, hogy nem lehet reménleni *megbékélést,* hanem *internéciót.* Emori per virtutem igen is szebb mint gyalázatosan

eszni, 's a' ki csak magáról gondolkozik, ha nem épen gyáva, az
em nézi lehetetlennek, hogy az ember magára rántsa a' ház bol-
ızatjait, mint Sámson cselekedett a' Bibliában. De hát ez a' szép
; boldog nemzet — boldog, mondom, mert én ugyan azt hiszem,
ogy a' Magyarnál akár a' Nemest, akár a' nem-nemest nézzük, bol-
ogabb halandóra nem nézett-le a' nap! — hát ez a' szép és boldog
emzet eltöröltessék e egészen a' föld színéről, 's eltöröltetik e
;észen? Nem! hanem ha veszni találunk, nagy része meghal, a' még
ıgyobb pedig politikai létét veszti-el. Ki nem borzad e' gondolatra!
még azon esetre is, ha mi leszünk a' nyertesek — melly a' mint
ondám feljebb, *igen lehetséges* és *igen nem lehetséges;* a' háború
menetele *koczka* — az új ideák 's nem új készületek után nem
mélhetni, hogy úgy maradhassunk a' mint 800 esztendő ólta valánk.
idd-el, barátom, én nem tudom megfogni, hogy némelly értelmes
nber nem akar e látni vagy igazán nem lát, hogy illy szertelenül víg,
ogy illy szertelenül bátor, mintha nem is volna ok a' (nem rettegést
ondok, hanem csak tartást) *tartásra.* Osztán a' nemzeti tűz szent
ız nékem mint mindég volt, és ha az én holmimnek feláldozásával
rtathatnék meg a' mit megtartva látni óhajtok, nem volna szívem-
ek terhes a' kérdés: de az által meg nem tartathatván az, természe-
s arról is gondolkoznom, hogy mi érhet magamat, feleségemet, lyá-
ɣomat és útban lévő gyermekemet. — Midőn én Kufsteinból Prágába
tettem, a' Bavariai hegyek köztt szörnyű alkalmatlan lévén az út,
ertem a' Tisztet, engedné hogy gyalogoljak, 's megengedte. Eggy ron-
'os figura francziáúl szólla hozzám: de elébb hadd fessem-le. —
Zöld köpenyeg volt rajta. Fején eggy háromszögű szőrkalap,
ɣakravaló helyett eggy veresses selyem kendő tizedrésze; lajblija
nadrága sárga igen durva posztó, 's az is a' lábai köztt egészen új
osztóval megfoldozva, a' czipőkből úgy látszott ki a' fekete kamásli
att bőre, hogy megtetszett, hogy alatta nem volt fejér strimpfli.
Uram, kérdé, szóll az Úr francziáúl? — Én fél órával ez előtt
;gy pirutson láttam itt elmenni eggy Austriai Tisztet és eggy Ide-
nt, mondja-meg az Úr ha tudja, az az Idegen nem Fiorella volt e?
- «Az, igen is, felelék, Generális Fiorella!» — Istenem! én muszka
izlegény 's ő General de sa republique! Uram, én Gróf Rossi
ıgyok, a' Király alatt Premier Capitainje valék ennek a' Fiorellának!
most mi ő én hozzám képest. Kért osztán, hogy ha vele öszve
vök, emlékeztessem őreá, 's kérjem, hogy ha Isten haza viszi,
gyen szószóllója. Én elbeszélltem Fiorellának, 's Fiorella reá ismért

szavaimból, igaznak mondá, hogy ő a' Király alatt neki Premier Kapitánya volt. 'S midőn a' kérést tettem 's azt a' feljebb említett sopánkodást, illy szókra fakadt: ugy kell neki; ne fogjon fegyvert a' hazája ellen, 's calculált volna eszeseben a' franczia nagyság 's a' coalitiok haszontalan voltok felől. Azonban ezen tüze elmúlt 's az emberiség 's barátság érzései szívében helyt fogtak, 's óhajtotta, hogy a' Consul a' félre csábúltakon megkönyörűljön, melly mint tudod, Napoleonnak örök becsületére meg is történt. Délben akkor nap eggy Salzburgi mezővároskába értem, melly tele volt ezen szerencsétlenekkel. Tábori szajhák módjára öltözött Comtessek 's dobos szolgálatot tevő rongyos Gróf-fiúcskák mentek-el előttünk, 's csak 10, 12. igen szépen öltözött Elegánokat látánk, kik, hogy a' dobosokat 's asszonyszeméllyeket Grófoknak 's Comtesseknek ismerjük, fenn szóval beszéllték magok köztt rólok: Voila le Comte — — la Comtesse . . .

Károly 's János Fő-Herczegeinknek tegnap jött Proclamátiójokból látom — hogy tulajdon temérdek erőnkön kivűl szomszéd Fejedelmekbe is bízhatunk, 's ez igen gyönyörű vigasztalás. Ide járúl még, hogy a' szerencsétlenségek minket is megtanítottak, hogy a megtévedést eltávoztassuk, egész erőnket munkába vegyük. Carthago Ura volt a' tengereknek 's mester a' hajókázásban, 's Róma még tengeri hajót sem bírt: és még is a' kis kezdet arra ment, hogy Duilliusnak oszlop emeltetett, a' két Scipio pedig felforgatta a' régi Londont. Ki csüggedjen-el az illyenekre? De meg kell gondolnunk, hogy a' más rész is minden energiáját elő fogja venni, mert ismeri erőnket, 's tudja, hogy ha minket tiporhat öszve, úgy Ura az Európai Continensnek, Sándorral frígyben lévén. — Kiáltsunk-fel: Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei, az pedig futuri temporis exitum caliginosa nocte premit. — Bár melly nagy okunk van tehát rettenetes erőnkbe bízakodni, csak ugyan igaz, hogy nagy koczkát játszunk. Bár ne engedte volna Isten soha érnünk ezt a' koczkát! bár minél elébb általeshessünk rajta 's megnyughassunk 's belső nyugodalmunkat, boldogságunkat mívelhessük. Ez az én egész Confiteorom.

Élj szerencsésen, édes barátom. Nem tudom meddig írhatunk eggymásnak. Az én lelkem nagyon el van búsúlva. Mentsen-meg bennünket a' Zebaóth Isten a' Spanyol triumphustól: én az ollyat az ellenségemnek kívánom. Ok nélkűl, az az haszon nélkűl olly irtóztató vérontás, pusztúlás!!!

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1465.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Ujhely, 23. Apr. 1809.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom!

Most érkezik az Uram Öcsém levele a' belé rekesztett könyvvel. ietek megvinni szíves köszönetemet ezen meglepő barátságáért. ligye-el Uram Öcsém, egész mértékében érzem barátsága becsét. lost nincs időm megtekinteni, 's csak az a' szép és makacsúl követelt *íródott* tűnt szemembe. Corrigálja meg tehát az a' híres rammaticus a' consummatum est-et is: *Elvégződött*-re, mert elvégezetett neki (Senátor Böszörményi Uram szerént) ezt teszi: ille ne etc. curavit consummari. — A' Luther iránt írt dolgok lőttem nagybecsűek. Ime édes Uram Öcsém, új jele mennyit használ az embernek a' maga ideájiról, tanulásáról *szóllani*. Igy gyújt yertyát az ember másnak gyertyáján. Nagyon becsülöm Uram)csémben azt, hogy nem marad-meg a' színen, hanem a' dolognak 'elejére hatni igyekezik. Szemere Pál is ezért becses előttem. — róf Desőffy József Kedves barátommal itt jövök öszve, 's vele való eszéllgetésem (mellyet, időm nem lévén reá, hosszasan nem közölietek) arra indít, hogy közöljem Uram Öcsémmel két versemet, az ggyiket egészen, a' másikat csak darabban. Uram Öcsém a' mint ondolom, fr[anczıául] és olaszúl még nem olvas. Igy nem tudhatja ni a' Sonetto. az olaszok kedves dalformájok. De felhányhatja a' Bibliothekában, 's tudni fogja a' mit magyaráznom kellenék. —

NOVEMBER XI-DIKE MDCCCIV.

Sonett.

Nincs milliók köztt eggy, kit a' fene ...

[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

Epistola ifjabb B. Wesselényi Miklóshoz. Mart. 1809.

Még a' praetexta repdes válladon, stb.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1466.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Vitkovits Mihály
Áldást Békeséget!

Még Husvét' Hétfőjén számodra küldött Aprólékot, nagy nem kedveléssel tapasztalom, még tsak holnap viszik Feléd; 's így az akkor írtt Levelemhez, tanátsosnak lelém, ezt a Toldalékot ragasztani.

Mi Hadi mozgások történnek kint és bent a Hazában, Kultsár Úr Gyűjteményé váltt Újságibúl érthedd.

Mint farol viszsza Táborunk, azt az utolsó Tábori Tudósitásokbúl értsd.

Literaturánk a Felkeléssel le kel. Ezt elégé bizonyíttya ez a második Nyaláb.

A múlt szerdán egy fordított Darabomat illy nevezet alatt: A' Megengesztelés, játszotta az itten Árendáskodó Magyar Játszó Társaság. Ekkor először hallám stilusomat publice declamálni 's büszkés felérzés járta szívemet. Hát ha még ösztönözőink volnának. Hát ha a köz Megdítsértetés fizetné ki munkáinkat, mennyire lázasztaná fel andalgó lelki adományaimat a Literaturánkra! De ezt Hazánkban eddig nem várhattuk. A Játszók, kiket legrostálóbb szemmel tartottam, igen igen kevés hija volt, hogy hiba nélkűl nem játszották Darabomat. Azonban maga a Darab sokat megríkatott, könnyetlenűl pedig talám egy szem sem maradt. A két első Felvonáskor szemem tele gyűlt könnyekkel, az utolsókor én is sírtam. Az Eredetit Pelletier Volmeranges Frantzia szerzette. Én Johanna Weisenthurm Bétsi Játszóné Fordítása után fordítottam. Mesterségesb, s emberibb Darabot sem nem láttam, sem nem olvastam Ennél. Haszontalan minden, a Frantzia ész Minnyájunkat felöl múl. Szemerénket is megríkatta ezen Fordításom, a ki egyébaránt most velem elmélkedik nagy szárazon Europának sorsárúl, és a Magyarok Istenökrűl. Hoszszas Levelét hogy mind eddig válaszolatlanúl hagyád, igen nyughatatlankodik. — Tartsd jól, kérlek Barátom, Leveled után esengő, s annak olvasásában telhetetlen lelkét. Horvát István itt vala a múlt Héten, közlöttem vele Soraidat. Örűlt nekiek, s tán irt is volna Hozzád, ha [a] Bétsbűl ide futamlott Hir el nem kedvetlenítette volna. Tudnillik: A Szalaiak Batsányi János Ur' Zászlója alatt a legverettebb kenderbűl font Mastixal kelnek ki ellene illy Izma

alatt: «Boldogréti Vig László Ál név alatt lappangó Horvát István 25 esztendős Gyerkőtzének Garázdálkodásai.» Én azt mondom Horvátomrúl, a mit Te Barátom kedvelem Orpheusodban Rajnisunkrúl mondottál: «Olly Oroszlány, a ki a mellette szelíden elmenőket nem bántja ugyan, de a ki belé kap, öszve teperi, 's nyugodalmasan mégyen tovább.» KisFaludy Hazafiúi Szózattyát, még pedig a' számomra vettet, küldöm, hogy lásd, a Petrárka' rokonnya hová rogyott!!! Mind ezekre irj viszsza nekem, mert Leveled tud jó szép Levélre gyullasztani, indítani engemet. Tsókollak a Triás nevében forrón. Pesten Aprilisnek 28ikán 1809.

NB. Itt küldöm a többi közt a Bétsbűl küldötteket. 48 f. az árok, mellyet Ts Szőgyényi Úr tett le Egenbergerünknek!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1467.

Takács József — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Takács József
Tiszteletet, Barátságot.

Szivességedet, mellyel Ányosnak Munkája iránt hozzám írni méltóztattál, felettébb nagyra betsűlöm. Megdöbbentem elejénten, attól tartván, hogy talán még illy tsekély szolgálattal sem kedveskedhetem; de tsak ugyan találtam még-is félre rakott Gyűjteményem között egygyetlen egy köttetlen Nyomtatványt belőle, mellyet legelső biztos alkalmatossággal megküldök számodra Institorishoz. Vedd jó néven, és nyújts akár mi másban-is módot szives készségem' megbizonyítására.

Himfyt a' Külfölddel-is megismertetvén, új és hathatós ösztönt adsz Kisfaludynak, hogy Nemzetünk' díszére többeket-is írjon. Kijött a' sajtó alúl a' Nemesi Felkelésre serkentő Munkája-is, mellyet a' Palatinus' kívánságára Schedius fordított Németre. Kár, hogy a' kényes Világ' kedvéért sok helyett tsonkítást kellett szenvednie.

Az általa készűltt Hadi Énekek és Mársok-is eddig, úgy vélem, prés alatt lesznek. Ő az Insurrectiónál Adjutánsa leszsz a' Nádorispánynak, 's különösen a' tollat fogja vezetni.

Pápaynknak tsúfos megtámadtatásán minden betsűletes szívű Literátor felindúlhatott. Hasznos, sőt szükséges a' Recensio, de a' Tudományok' gyarapodását, ne az Iróknak kissebbségét keresse. Nálunk

ébreszteni, nem rémiteni kellene a' jutalom nélkűl szökölködő Iparkodókat. — Sokan sok felől buzditottak engem-is Vig László Critikájának megrostálására; de azt gondoltam: az okos még a' részeg ember elől-is kitér, mennyivel tanátsosabb a' harapós állatot kikerülni. — Egyébiránt-is egy jó Barátomnak levele szerint: «Boldogréti Vig Lászlónak Recensiója nagy betsületére szolgál Pápay' Munkájának. Ez a' Boldog, vagy talán inkább Boldogtalanréti még eddig tsak motskolódásairól és embertelenségéről lévén ismeretes, nagyon gyanusnak tette volna ezt a' talpra esett, és jobb 's szebb lélekkel irtt munkát, mint az övéi, ha valahogy' meg találta volna azt ditsérni. És mi a resultatuma az egész Recensiónak, 's mi a' hiba, a' mit ki tud benne tenni? Tsak az utóllyára: hogy Pápay még többet mondhatott volna a' Literaturájában, mint a' mennyit mondott. Úgy de ki kénszerítheti akármelly Auctort-is, hogy többet mondgyon, mint a' mennyit akar, vagy planuma szerint szükségesnek tart. Meg kell köszönni Pápay Urnak, hogy ennyit mondott, a' mi még nem volt mondva; és a' mennyivel ennél többet tud Boldogréti László Ur, nem betsületes ember, ha éppen azzal a' készséggel 's hazafiúi buzgósággal nem közli minél előbb a' Publicummal. Ha valami tetemes dolgot tudott volna a' Munka' tökélletesitésére mondani, azt betsületesebb tónussal-is megmondhatta volna. — Formális, és munkás feleletet éppen úgy nem érdemel, mint egy motskolódó Kofa.»

Az méltán szemet szúr, hogy Kultsár Uram olly készen helyet ád Horváth István' Irásainak a' Hazai Tudósításokban; az ellenkező Vélekedésűeket pedig félre veti. Többen panaszolkodtak már ezért a' méltatlanságért. Igy jártak az én Észrevételeim-is, mellyeket a' *Hónap* szó hibás vóltáról közlött Értekezésre irtam; és a' mellyeket Ányos' munkája mellett barátságosan közleni fogok Veled.

Nálunk tegnapelőtt proclamáltatott az Insurrectio, melly Weszprém Vármegye részéről 700. Lovasból, és 1200. Gyalogból áll. Én itt-is, Győrött-is egy Lovast állitok; a' hol Téthi kis Jószágomba, mellyre Királyi Consensust nyertem, jövő holnapban statuáltatni fogok. Ez Kisfaludynak hazája, az Attya most-is ott lakik, Győr és Pápa között, Pósta Státio. Talán nem igen sokára magam-is oda hordozóskodom.

Élly boldogúl nagy tekíntetű Férjfi, 's tisztelt Barátom! és szeressük egymást. Weszprém, Aprilis 29dikén 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 117. sz.]

1468.

Kis János — Kazinczynak.

Megbetsülhetetlen Barátom!

Míg a' sok és sokszor előkerülő tisztségbéli dolgok rész szerént sulyos, rész szerént únalmas voltok által nálam azt a' kevés ifjúi erőt is sietve fogyasztják, a' melyet a' természet kevés mértékben adott 's a' születésemtől fogva kisérő betegeskedés és szükölködés eleitől fogva lenyomott: Te naponként ifjodol a' szerentsés Hymen' ápolgatása alatt. Örvendező szívvel részt veszek boldogságodban, 's tapsolok, ha egyebet nem tehetek, midőn Músáidnak és szép szerentsédnek egyesüléséből származó munkáidat látom. Az ifjú Bajnok Wesselényi' megtiszteltetését mihelyt vettem, 's gyönyörűséggel olvastam, azonnal elküldöttem Berzsenyinek, a' kinek épen akkor külömben is írtam. Most pedig íme, épen a' melly órában legalább egy pár rendet, legalább tsak egy barátságos köszöntést irni akarok, akkor veszem páratlan sonnettedet.

Un sonnet sans defaut vaut seul aun long poeme. Ezt mondja a' sonettekről az, a' ki XIVdik Lajos arany századjában a' jóizlés oraculuma volt; 's a' mennyire én, a' ki az efféle munkákat nem studiroztam, 's az Olaszokat, a' Mestereket kevésé olvastam, érzésem után ítélhetek, én ezen mondást jó lelkiesmerettel alkalmaztathatom sonettedre. Mély érzés, feddhetlen scansio, tiszta stylus, kényes reim (ha talán az egy *Sophiét* kiveszed) 's a' legillőbb képek: mind ezek olly szembetűnők, hogy vaknak kellene lenni, a' ki nem látná. Ezer örömmel helyet adok a' Grátziák' ezen szép szülöttjének verseimben, ha azok még valaha az illy poesistalan időben napfényre jöhetnek.

Nyugtalan várom a' Himfy Szerelmei' recensióját, reménylem valahogy megkapom. A' Hálai Literatur Zeitungot olvasom, nem tudom abban lessz-e.

Én már régen nem irtam tsak egy rend verset is. Miolta a' Győri énekes könyv' redactioján 's elkészítésén általestem, azolta eszembe sem juthatott Apolló lyrája. A' nevezett énekes könyv most van Censurán: talám nem sokára ki fog jőni.

E s c h e n b u r g szerént *Görög* régiségeket adtam-ki. Kiss Istvántól vitess-el, midőn alkalmatosságod lessz, számodra egy exemplárt. Első levelemben fogok néki eránta írni. Hát a' Te Rochefoucauldod is tsak ugyan kíjő már egyszer? Alig várom, hogy láthassam.

A' jó Isten adna már egyszer nyúgodalmas időket! de mikorra reménylhetjük azokat? — Isten Hozzád és boldogságod' őrizü Angyalaihoz!

Soprony, Apr. 29dikén 1809.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1469.

Virág Benedek — Kazinczynak.

Budán, a' Ráczvárosban, Apr. 30dikán. 1809.

Édes barátom! Leveled, melly ezen hó 21dikén költ, tegnap az az April. 29dikén jöve hozzám dél előtt. Hazai gondolatimban talált. Mert én folytatom M. Századinkat, 's akarom ismertetni. Nem késő azt tanúlnunk, a' mit olly sokáig nem tudtunk, mert senki által nem tanittattunk. Most érezzük kártékonyságát a' tudatlanságnak. Vigasztaló bátorításunkra gyakran hirdettettyük: — «a' poharak ürültek, és az ágyúk egymásra durrogtanak, — ez után öszvejöttek egy igen szép mulatságra, mellybe a Táncz éjfél utánig tartott.» Lásd: Hazai és k. Tudós. Toldalék 32. A' Hiradó elfelejté: — «örömében minden szem könyezett,» a' mit 20 esztendőtől fogva számtalanszor olvashatunk Újság leveleinkben. Igy készülgete a' mi vitézségünk. Már egynehány proclamatio proclamalta: «édes haza, kedves nemzet, szabadság», Hunyadiak, Zriniek s' a' t. Vajha jó foganattal! — Itt eszembe jut a' protitulált Toldalékban az «Az illuminatió» a' Corpus juris Hung . . . s' a' t. Mind biztatás. A' Jehova áldomásával' Ha valamikor volt: most ugyan van szükségünk erre.

Örömmel olvastam mind azt, a mit ifjú Wesselényinek, mind azt, a' mit Sophiedről irtál. Ébreszd ezután is így lelkemet. De csak sokat irj; — ha lehet. Medárdusra látogasd meg a' Pesti vásárt, és barátodat, ki mostanában nem írhatott többet. Kétes környűl állásokban van minden, még azok is, kik itt nálunk a' Duna partyán fontos pipákból dohányozgatnak, vagy az extrablattokat akarják magyarázni. Ezektől sok pipa faragó Rácz, Zsidó, Czinczár, Török él. Nem élnek-e tehát javára a' publikumnak? és pedig veszteg, mig a' nemesség oda fog izzadni. — Láthatnál némelly Gavallérokat, kik ketten hárman egymás ölében ülvén szép napokban kocsiznak a' hídon által. Ha akarod őket látni, *siess*. Légy boldog.

V. mk.

Kivűl:[1]

Budáról.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Sátor Újhely. Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1470.

Kazinczy — Gr. Török Lajosnénak.

Ujhely, d. 3. May 1809.

Ew. Gnaden,

Ich kam in dem Augenblick an, da Lónyay den Szulyovszky, len Abt von Ujhely und ein Paar andere, die bey der Deputatio ›ermanent sind, auf Befehl des Obergespanns zu einer Conferenz ›ey ihm lud, und sie die Stiegen schon hinaufführte. Als wir einraten, sehen wir ihn vor Schrecken stumm. *Hinc sumus!* (wir sind veg!) sagte er und schlug die Hände zusammen. Die Furcht des)bergespanns ging mit diesen zwey Wörtern in alle die gegenwärtig varen, über, und wir brannten zu wissen, was geschah. Eine Estaette brachte vor wenigen Minuten die Nachricht, dass Napoleon ıns bey Regenspurg schlug. Das Gefecht soll fünf Tage nach einanler gedauret haben. Die Armee des Erzherzogs Karl ist von der des Erzherzogs Louis abgeschnitten. Wir haben hunderttausend Mann rerloren.

Man sagt, der Kayser sey nicht weit vom Gefecht gewesen. n Wien und Pesth ist alles in der äussersten Bestürzung, und man laubt, der Feind werde in kurzem wieder in Wien seyn. Der Obergespann dringt darauf, dass die Insurrection ohne allem Aufschub ıinausgehe. Dass sie nicht montirt, mit Waffen nicht versehen ist, nacht nichts, hindert nichts. Sie gehen wie man sie findet, also die neisten *ohne Hosen und Tschizmen.* Ew. Gnaden schliessen hieraus, in welcher Lage wir sind.

Der Obergespann will, dass, da weder Pferde, noch Sattelkotzen, so wie Reitzeug da ist, alles dieses bey Edelmann und Nicht-Edelmann in requisition genommen werde. Ich habe zwey Pferde, die ch hingeben kann, die Kedves und den Schwarzen. Ich bitte also

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

meine Sophie, dass sie diese zwey Pferde mit all den Kotzen, die ich entbehren kann, noch heute hineinschicke. Eilen Ew. Gnaden den Papa mitzubringen, dem ich die Hände ehrfurchtsvoll küsse.

Ich umarme Sophie und meine Kinder [!] und beharre

Ew. Gnaden unterthänigster
Kazinczy Ferencz.

Ew. Gnaden vergeben, dass ich ein beschriebenes Blatt zu diesem Briefe nehme; ich fand kein Papier, und musste also meine Schriften angreifen.

Kivül:

à Madame Madame la Comtesse de Török, née Comtesse de Rogendorff
à Széphalom.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 35. sz

1471.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Ber'senyi Dániel
szíves tiszteletét 's baráti idvezlést.

N a g y f é n y ű B a r á t o m! Nem tagadhatom meg tovább ezen szent nevezetet *Töled:* mert tapasztalom, hogy erre minden tekéntetben igen méltó vagy. — Naponként érezteted velem, hogy ezen szép szavakat: barátom 's szeretlek, nem ugy mondogatod mint az embereknek nagy része szokta, — mint a' Kalugyer a' liturgyiát vagy a' papagáj az emberi szózatokat, hanem mint eggy bölts, akki a természetnek ezen jóltévő ösztöneit érzed, érted s tiszteled; s ha szíved soha rokont nem talált is, de kivánt 's vágyódva keresett. —

Tapasztalom, hogy nem tsak tudós, hanem okos és igen jó ember is vagy; 's nem tsak a' grammatikai interpunctiókat tudod, hanem a' szívnek minden leg kissebb accentusait is tökélletesen ismèred, és ezeket amazoktól meg is tudod különböztetni. — *Te* ki nézted az én irásaimból, hogy a' tudósság nékem nem kenyerem, hanem tsak játékom: de ki láttad azokból az én szívemet is, és barátodnak neveztél — Légy tehát barátom, derék férjfiu! ime a' valóság helyett a' Te szerelmes képedet meg tsókolom, s nem félek, hogy ezért valaha valamellyikünk elpirúljon. —

A Wesselényi Báróhoz szólló Epistoládat, — mellyet kegyes
5 akaratod velem közölni engedett, — betegen olvasgatom, azzal
' gyönyörűséggel, mellyel minden leg kissebb betűidet olvasni szok-
am. — Köszönöm! ha kissebb volna nyavalyám, el hagynám ágya-
nat, mint a' Bibliabéli beteg: mert valóban, ezen gyönyörű új pro-
uctumod olly páratlan remek, mellyen sem Schiller' dagállyait, sem
fathisson piperéjit nem látom: hanem a' mellyben az óda' felsége,
' szelídebb poesis könnyüsége és grátiája a' leg kedvesebb harmo-
iiával vagynak öszve párosítva és eggy igen szép s tökélletes egészszé
olvasztva; eggy szerelmes Lacuna, kinek nints ugyan sem bűbja, sem
estett ortzája, hanem a' leg tellyesebb kebellel, és leg kellemesbb
iaj tsomóval jelenik meg. —

Itt a' tisztválasztás 27dik Apr. volt. B. Pásztori Oberster, Feste-
its Lajos és János, a' két B. Majtényiekkel Kapitányok. — Az Insu-
'ectiónak minden[1] ki dolgozása Gr. Festetits Imre praesidiuma alatt
nent véghez. Gr. Szétsenyi tsak eggyszer jött le a' Deputátió mun-
káját meg tekénteni, de mivel más napra a' kapuját és a' Vármegye
házának kapujit gúnyoló irásokkal fel ékesítve találta, tüstént el
ment. A' státusokkal nagy viszszavonásban vagyon: illy formán tehát
nékem is úgy kell az ódámmal tselekednem, mint Klopstoknak?
Melly nagy, melly kitsiny az ember! — 's melly baj ódát írni! —

Ez a' tavasz nékem szomorúan köszöntött bé: eggyik nyava-
lyából a' másikba estem. Még eddig a' mulandóságnak semmi magvát
sem éreztem ereimben; de most érzem egész semmiségemet és tsüg-
gedek. Ezen levelet is tsak a' háladatosság' kötelessége iratja velem:
mert a' *Te* Epistolád engem szint ugy meg tisztelt és örvendeztetett,
valamint Vesselényit. Köszönöm tehát még eggyszer! Adja Isten, hogy
kegyes hajlandóságodra tovább is méltó lehessek. —

Mikla, 5-a May. 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 44. sz.]

1472.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom den 8. May 1809.

Tausend Dank mein theurester güthigster Freund, für die neue-
ren Beweise Ihrer Freundschaft. Ich bedaure sehr, dass ich den Con-

[1] Az eredetiben e szó kétszer van egymás után.

cept an Schlözer Ihnen nicht früher mitgetheilt habe. Nun ist es zu spät. Aber Ihre Correcturen sollen mir für die Zukunft dienen, wenn ich wieder an jemand im Ausland schreibe. — Wenn Sie Nitschs Werk drucken lassen wollen, so gebe ich Ihnen das exemplar herzlich gerne, doch mit dem Bedingnisse, dass das autographische exemplar mein bleibe, und dass das Werk ohne alle Veränderung und nicht stückweise erscheine.

Als Herausgeber könnten Sie so viel Anmerkungen als es Ihnen belieben würde beylegen. Aber da Nitschs Ruhm vielleicht durch nichts anderes als diese Schrift begründet ward, und er auf diese seine Arbeit so viel Werth setzte, so sollte diese, wie er sie uns liess ins Publicum ausgehen. Der Name eines Gestorbenen, der für seinen Ruhm nichts mehr thun kann, soll jedem edlen Menschen eben so heilig, wie seine Asche sein.

Ich hätte gewünscht, dass Sie mich gesehen hätten, mit welcher Rührung ich Ihre Zeilen, in denen Sie mir sagen, dass auf den Fall, wenn ich Sie überleben sollte, ich der Erbe Ihrer Correspondencen seyn soll, gelesen habe. Ich glaube, dass Sie, ohne dass ich das mindeste darauf [zu] antworten nöthig habe, mich ganz verstehen, und so sage ich Ihnen nichts, um Ihnen dadurch alles zu sagen.

Ich bin seit dem 24ten April bis vorgestern spät Abends stets bey der Congregation und der ihr folgenden Deputatio permanens Insurrectionalis gewesen, und kam nur dreymal und auch das nur auf ein paar Stunden nach Haus. Wir lustrirten den Adel, der die Waffen ergreift, und machten Anstalten zum Einkauf der Pferde etc. Stellen Sie sich vor wie uns war, als der Vice Gespann Lónyay den 3ten May in der Früh uns, die wir bey der Deputatio permanens sind, Szemere László, Szulyovszky Menyhért, Abt Kovács Pléban von Ujhely und mich, in das Zimmer des Ober Gespanns rief, und als wir eintraten, der Ober Gespann (Sr Exc. Graf Joseph Eszterházy) uns mit den Worten anredete: Hinc sumus! und uns den durch eine estafette eben angekommenen Brief des Grafen Emerich Csáky vorlas, der die Nachricht von der unglücklichen Schlacht bey Regensburg aus dem Munde des Grafen Bekers, Generaladjutanten um den Palatin, nahm, und Sr Exc. avisirte. In einer Stunde darauf kamen Befehle des Palatins und Briefe des Districtualen Generalen Hadik und Hertelendy, die die Emerich Csákysche Nachricht bestätigten, und uns die Weisung gaben, mit der Insurrection so zu eilen, dass sie am 15ten schon bey Erlau seyn könne. Wir hatten den Insur-

genten Korps nicht einmal *beysammen*, nicht Pferde, nicht Waffen, nicht Montour. Die Bestürzung war schrecklich. Der Krieg ward den 24ten April proclamirt, den Tag wo Napoleon die Armee unsres tapfern Generalissimus von der des Erzherzogs Ludwig trennte, und da sich dieser zwischen die Iser und Inn, jener an Böhmens Gränze zurückzog. Seit März haben wir den Anton Szirmay (von Tolcsva nicht den Hofrath) in Ofen, dass er uns aus der oekonomischen Commission Waffen, Tuch, Sattelzeug etc. bringe, und es war jetzt nichts da. Der Ober Gespann, der die Sachen auf das eifrigste betreiben möchte, und diesetwegen seit dem 13ten März ohne Aufhören und mit grossen Ausgaben hier verweilt, war in der grössten perplexitaet. Endlich erhielten wir den 5ten May die Nachricht von Anton Szirmay, Sohn des Adam und [der] Theresia Podmaniczky, dass 15 Wägen den 29ten April schon mit Apparaten der Insurrektion von Pesth abgeschickt worden sind, die aber den 6ten May Abends in Ujhely noch nicht angekommen waren. — Die Nachricht, dass Erzherzog Ludwig den *ihn angreifenden* Feind zurückgeschlagen habe, hat uns erleichtert: aber da diese Nachricht sehr laconisch ist und wir von der Armee des Generalissimus nichts wissen, so ist der Schrecken bey uns panisch. Wären wir ruhiger, so könnten wir über die Unwissenheit mancher Köpfe lachen. Ein Korporal, der von der Gegend von Warschau kam, erzählte einem Prokurator, Cserni Gyuri käme mit 60000 Mann sich an den braven Erzherzog Ferdinand anzuschliessen. Er habe diese Trupp begegnet, konnte ihnen kaum ausweichen, und die Blessirten bey Warschau sind auf Wägen nach Lemberg in die Spitäler abgeführt, und der Procurator ward böse, dass man ihm aus der Geographie beweisen wollte, dass dies unglaublich sey. Wo Belgrad liegt, und wie weit Warschau von Lemberg entlegen sey, das wusste der arme Jünger des Verbőczy ganz und gar nicht. — Unsere Armee hielt sich in Bayern wie in Italien sehr brav, und dass wir Tyrol wieder haben, ist allerdings sehr erfreulich. Auch ist dadurch, dass die Armee der zwey Erzherzoge durchgeschnitten worden ist, noch nicht alles verloren. Aber auch ohne an Fatalismus und Praedestination blind zu hangen, muss man gestehen, non est volentis, neque currentis, sed omnia gubernantis dei.

Kisfaludy ist Adjutant beym Palatin, und hat Märsche und Kriegslieder gedichtet, auch einen sehr guten Aufruf an die Insurgenten aufgesetzt, den auf Befehl des Palatin Schedius ins deutsche

übertrug. So schreibt es mir mit der letzten Post Joseph Takács, gewesener Erzieher bey Ladislaus Festetics, dem Sohn des Georg.

So viel ich *Ihren* Einsichten traue, so überfällt mich doch eine Angst, so oft ich auf die Recension aus dem Fache der neueren Sprachkunde denke, den der *ganzen Welt* kann ich doch den Schwur nicht schwören, denn ich Ihnen *schwur,* dass ich nichts als was andre und die competentesten Richter über das Werk gesagt haben, sage, und meine Angst wird bloss dadurch gestillt werden, wenn ich die Recension gedruckt lesen werde, weil ich nicht mehr weiss, was ich schrieb. Ich hätte es nicht thun sollen; aber nun ist es zu spät. — Dass Sie Kisfaludys Verse auch im ungrischen beygefügt haben, ist allerdings recht wohl geschehen. Ich hätte es auch gethan, wenn ich nicht befürchtet hätte, dass eine zu lange Rezension den Herausgeber zurückschrecken wird. —

Zu die [?] Rezension des B[erzeviczy]schen Werkes bitte ich folgende Berichtigung und Beyspiel in einem Nachtrage noch beyzufügen.

Processus sedium Dominalium, seu appellentur seu non, deferuntur *semper* ad sedrias, et inde si urbariales sunt, semper ad Locumtenenti Cons., si criminales, semper ad Curiam Regiam (7Viral und kön. Tafel). Ibi accipiunt finalem decisionem ita tamen, ut in extractibus protocollaribus etiam ad Cancellariam Hungaricam pertingant.

Wie ungerecht die Klage des Herrn v. B[erzeviczy] sey, dass in sedibus Dominalibus, Freunde, Verwandte, des Angeklagten Grundherrn Richter sind, und dass der den Klage führenden Bauern beschirmende Fiscal auch Edelmann ist, erhellet aus einem ganz neuen Vorfall bey uns. Andreas Boronkay zu Lasztomér hielt eine solche Sedes Dualis. zum Praeses erbat er den Melchior Szulyovszky, zu Richtern Gaspar Boronkay, und zwey Szirmays. Der Fiscalis Magistratualis war Adam Szirmay.

Sie verurtheilten den Grundherren zu einer Strafe von 30000 fl. die er den Bauern zu zahlen hat, weil er ihre extirpaturas ohne vorherigen exestimation ihnen abnahm. Schonen Sie aber die Namen die hier vorkommen, und mildern Sie die impression, die *30000* machen ***müssen.***

Sagen Sie nur, der Grundherr A v. B[oronkay] zu L[asztomér] im Zempléner Comitat sey in einen sedes Dominalis, wo alle Richter und selbst der Fiscal der Bauern, Edelleute, Grundherren und Ver-

wandte, Nachbarn und Gemüthsfreunde des Grundherrn waren, zu einer bonification von einige Tausend fl. comdemnirt worden.

Professor Porkoláb in Patak, der vor ein paar Jahren durch einen Schlagfluss stumm geworden ist, ward diese Woche begraben. Seinen Sterbetag zeige ich Ihnen nächstens an. Ich hörte die Nachricht als ich aus Ujhely kam. Der dortige Prediger war bey seynem Begräbniss zu gegen.

Graf Joseph Eszterházy ist ein wahrer Freund von Aufklärung und Wissenschaften. Unsre Dinés sind sehr oft höchst interessant. Schade nur dass Conversation unter so vielen Gästen nicht allgemein seyn kann. Die übrigen wollen nicht stumm da sitzen, und durch ein dürftiges Schärflein wird das Gespräch oft auf einmahl auf etwas anderes geleitet. Neulich erzählte er, Leopold II. sey wirklich vergiftet worden. Seine Eingeweide hatten schwarze Punkte. Der Arzt, der seinen Leichnahm seccirt hat, fand diesen Flecken für Wirkungen des Giftes. Er erzählte auch von der explosion zu Laxenburg, die den Palatin getödtet hat. Eine Depesche unterbrach ihn dabey, und noch hat er die Geschichte nicht ganz erzählt. — Graf Joseph Eszterházy (unser Obergespann) sprach meinem leiblichen jüngern Bruder, Dionys, 2ten Vice Gespann von Bihar beym Landtag jetzt an, weil er ihn von seiner Commission in Grosswardein her kennt, ihn mit den übrigen Ablegaten bekannt zu machen. Einst kamen Sie beym Erzherzog Johann zusammen, und mein Bruder war der Nomenclator bey Sr Exc. Be kár kegyelmes uram, hogy ez a' herczeg magyarúl nem tud sagte mein Bruder. Der Erzherzog hörte das Wort, und sagte zum Eszterházy französisch, er sollte mit Dienes nur weiter sprechen. Auf einmahl kehrte der Erzherzog zu meinem Bruder, und sprach mit ihm fertig ungrisch. Die surprise können Sie sich leicht vorstellen.

Ich danke ihnen für das schätzbare Geschenk des Briefes von dem König von Bayern. Aber da so ein Brief für Sie über allen werth ist, und ich Handschriften des Königs besitze (die gewöhnliche Neujahrs Kupferstiche), so bitte ich Sie mit eben der Freimüthigkeit, mit welcher ich in unähnlichen Fallen fast unverschämt bin, dieses schätzbare Blatt zu behalten. Für das Geschenk ihres neuen Werkes danke ich Ihnen zum voraus.

Wer ist Novalis? und was hat er geschrieben? ich las von ihm nichts. Seinen wahren Namen habe ich wohl irgend wo notirt. aber ich finde ihn nicht. Mit Mystikern und Neoplatonikern bin ich nicht Freund. Einen solchen lernte ich jetzt etwas näher kennen, und mich schauderte bey mancher Konversation. Bon seur ist etwas sehr hohes, und doch welche Albernheiten kann sie in einem schwindelndem Kopfe glaublich machen.

Mein liebes [Weib] spürte vor Tagen die neue Frucht meiner Liebe. Ist es ein männliches Kind, so soll es Emil heissen: ist es ein katholisches, so ist es eine Heliodora, denn unter diesen Namen wird es ein Pleban doch taufen wollen, er steht ja in der Legende. Leben Sie wohl! —

Sie haben doch wohl auch Palafox's Antwort an Lefebore gelesen? Sie ist allgemein bewundert. Da viele sind, die deutsch nicht verstehen, so habe ich sie dem Szirmay Antal zu lieb, ungrisch übersetzt.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1473.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

1809. 8. May, A. O.

Kedves Barátom.

100 Rf. igéretem szerint Corinnát és kéz irásodat küldöm, azzal a' kérésel, hogy Corinnát Vaÿ Miklósnénak küldgyed mennél elébb.

Minket meg vertek, mert mohón és még is későn, és több bátorsággal mint okossággal kezdettük a' verekedéseket. A' ki oldalaslag és hát megett nem tud menni a' Frantziáknak, hanem tsak egyenesen rohan reájok, az mindég meg fog verettetni, mert ez mind bátor, mind okos nép. Tegnap érkeztem egész házi népemmel a' városbúl, annyi a' dolog, a' baj, annyi levélre kell felelni, hogy most lehetetlen többet irnom. Ölellek 's vagyok egész barátsággal

hiv Jóskád
Pipsz.

Ugyan ditsérsz, köszönöm, a' fele is sok, azonban senki se tsömörlött még meg a' ditsérettől, nints szenvedhetőbb dolog ennél.

Lucri bonus, laudis optimus odor, de érdemleni ám a' mesterség; a' barátság mindenütt érdemet lát, és mindgyárt és mindenben, a' hol a' szív meg fordúl.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1474.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen 9d. Maj. 1809.

Tekintetes Ur!

Örvendve tartom kezemben a' Tekintetes Úr' levelét, verseit: az Önnön szeretet eggy részről hizelkedik nekem, hogy a' Tekintetes Ur azokat velem közölni méltóztatik, más részről a' Tekintetes Úr verseinek szépsége félékennyé tesz engemet a' versirásra.

Pirúlva jött az égre szép tüzével
Aurora. Lángba hozta képemet.
Szemléltem őt szelid tekintetével,
És Lotti képe tölté lelkemet!

Eggy fülmilécske zenge nyőstényjével
Hangjára vissza hangzott a' liget,
Hallottam őt kerengő énekével,
És Lotti képe tölté lelkemet!

Belé merülve bájos képzetembe
Lantot vevék-fel reszkető kezembe,
Ámort az édes Ámort zengeni.

De im «Kazinczy zenge!» énekére
Bámultak a' Kegyek, 's Ámor 's Cythere,
És el némúltak lantom' húrjai.

Bátorkodtam ezen darabocskát ide irni, melly ha szinte nem az is, a' mi talán lenni akart, de hízelkedem azzal magamnak, hogy nem fog a' Tekintetes Úr előtt épen kedvetlen lenni. Én sok jó Sonettot nem olvastam. Boileau arra tanított meg, hogy azt írni felette nehéz. J. B. Rousseaunak Sonettjei pedig magokra haragítottak, mert azok nem édesek, vagy talán csak azok nem édesek, mellyeket én láthattam. Én illyeket még nem írtam 's már szinte

esztendő ólta csak cadentiatlan jambusim mellett maradtam. Eggyikét azoknak, mellyet a' Télen Febr. 3d. Francziából fordítottam, bátorkodom a' Tekintetes Úrnak be mutatni:

Álmatlanúl hevert Damét
Eggy éjszaka,
Szerelme jutván eszébe,
Nem nyughatott,
Elméjével Chloë felé
Szállongozott.
Az éjt ölében tölteni
Kivánta ő.

Lángra lobbant a' szerelmes,
És fel kele,
Szépjének be zárt ajtaján
Kopogtata:
Chloe, Chloe szelid leány
Hát alszol e?
Igéreted mellyet tevél
Meg tartod e?

A' Lyányka el szédítetett
És fel kele,
'S eggy ingben a' mint fel kele
Ajtót nyita:
Csendesen járj, lassan beszéllj
Szép pásztorom,
Mert hogy ha észre vész Atyám
Én meg-halok.

A' hű szerelmes nyájason
Mellé simúlt,
És szépje gyenge karjai
Közt nyugodott:
Ah nem hijába jártam én
Nem hijába,
Mert szép Cloemnak karjai
Közt nyugszom én.

Ha! zeng a' pacsirta a' nap
Fel jöttivel,
Pásztor ha engemet szeretsz,
Menj vissza már,
Csendesen járj, lassan beszéllj
Szép Pásztorom,
Mert hogy ha észre vész Atyám,
Én meg halok.

Forró tiszteletem jelentése mellett, magamat kegyes gratiájába ajánlván, maradok

a' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1475.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Vitkovits Mihály.
Tiszteletét 's Barátságos Idvezlését.

Barátságodban tellyes Elhitségem nézd, mire birt?

Egy Pesti Kereskedő Nemes Kis György Ur, kinek ügyeiben ügyészkedem, és Jó akarattyát sokszoron tapasztaltam, ezen ide zárt két kötelező Levelet adá kezembe olly kéréssel, hogy Ts Zemplin Vármegyében mennél előbb intabuláltassam. Költségűl 10 f. küld, ha több kívántatik, azt is általam leteszi. Ezt az ügyészi Commissiót Rád mertem bízni. Ha más ösmerősöm lett volna Megyétekben, Néked ezzel nem alkalmatlankodtam vólna. Tűrd el: Mit tehetsz? ha Barátod Ügyészséggel keresi kenyerét. Mihelyt megtétetted az Intabulatiot, küld Hozzám. De

Hogy ez izetlen Commissiót valamennyire izeletesé tegyem, két kedves Porontyomat küldöm Hozzád. Fogadd őket ha kebledbe nem is, legalább Iróasztalkádra. És ha meg érdemlették e a köz fényt, ird meg.

Itten nyakra főre insurgálnak: A Tábortúl semmi különös jelentések, mint eddig, nem jönnek. A Hirlelések hol jót, hol roszszat kürtölnek. A Királyné a felséges Familiával Budára megérkezett. A Bétsi Imperialis kamarának, és Cancellariánknak számára e két Városban

kijegyezgették a szállásokat. Segítse Isten jóra igen is jó Királyunkat! — Vetted e két rendbéli Levelem, és három rendbéli Pakétokat? Szemerénk, a ki tisztel, küldötte által Vármegyétek' Transportyával. Virág tsókol, öröm közt olvasgatta előttem, a mit legközelébb írál hozzá. Tsókollak én is. Légy jó Egészségben. Pesten, Májusnak 9ikén. 1809.

Kérlek: Ha ezen Adós, Kajtán Budrat és Ohánovits ellen vagyon e több intabuláltatva, add tudtomra.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1476.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Május 12d. 1809.

Megbecsűlhetetlen barátom! A' száz forintot Cottának számára vettem. Azt mind addig lehetett volna halasztanod, míg leveléből megértettük volna, mi a' könyv ára. Embered ezen felűl viszi a' nyugtatót mind ezeránt, mind hogy Corinnát 's a' pályaírást elhozá. Ezt sietve írom, hogy kétséged ne légyen.

Hozzánk 3dik Máji érkezett a' szerencsétlenség híre Gr. Csáky Imrének stafetája által. A' Fő Ispán felhívata mind a' négyünket, tudnillik a' kik a' Deputationak akkori hetesei valánk, Szemere László, Szulyovszki, az Apátúr, és én. E' szókkal fogada: Hinc sumus! — 's ekkor olvasá a' Csáki levelét. Eggy óra múlva jött már a' Palatinus parancsolatja is, 's a' Hadik és Hertelendi levele, hogy a' nép indúljon, bár gatyában 's ló nélkül van is, s kérjék kölcsön szomszédjaiknak pisztolyaikat 's kardjaikat. Nagy vala rémülésünk. Mingyárt sessiót tartánk, 's kiment még akkor nap a' parancsolat, hogy lóvásárló Deputatusaink 's szolgabíráink lovat 's pokróczot nemestől, nem-nemestől, szedjenek-el requisitioban 's küldjék-be. A' parancsolatot a' Fő és Vice Ispán és négy Deputatus permanens subscribálánk. Negyed nap múlva érkezék a' Szirmay Antal stafetája Pestről, hogy ő küldi 15 szekeren a' holmit. Ez ő Excját nagyon megnyugtatta, mert a' Szirmay Antal leveléből látjuk, hogy mi vagyunk az az eggy Vármegye az egész környéken, a' melly ruhában küldi a' seregét és fegyvérrel. A' többinek sem ruhája, sem fegyvere. Pest Vármegye

3000 f. discretiót adata az Oecon. Commissio tisztjeinek, és még sincs azza, a' mit mi kaptunk.

Én most kapok három csomó holmit Pestről. Proclamatiók, versek, etc. Kisfaludi-Himfy a' Palatinus által Adjutánsává tétetett, 's a' pennát fogja vinni. Láttad, reménylem, az ő tollából folyt magyar Insurgensekhez szólló buzdítást. Azt a' Palatinus németre fordítatta Schédius által. Pestről írják, hogy Kisfaludi már ott van. Takácsnak leveléből tudom, hogy egy Marsot is készített, és tábori dalokat. Söt egy 120. paginából álló munka is illy czím alatt:

Hazafiúi szózat a magyar nemességhez

az övé. Nem tudom ha hitelt lehet e ezen állításnak adni, mert sokszor citálja önnön verseit, melly rendes volna. Pag. 8. rendes vers a 2dik sor:

Bont, dönt, tör, ront, dúl, sújt, öl.

Ha ez is vers, nem tudom mi nem lehet vers.

Én rettegek, és hidd-el, még álmomból is sokszor felriadok. Holnap bémegyek a' városba megtudni, mit hoza a' ma várt staféta. Jó jelnek látszik, hogy 24. April. olta semmi több nem történt. Oberster Splényi Ferencz felől az a' hír, hogy elesett. Elesett Márjási is az Oberster. Úgy a' Pataki vasas seregbeli Oberster M o c z e n, a' Császárnak kedves embere. — Ha valami nagy történik itt, tudni fogod leveleimből mindég.

Az Insurrectionalis Restantiák ugyan csak exequáltattak. Szirmay Ádám 6000nél többet fizetett. Nem vala kész pénz, 's senki sem akarta venni holmijét E. Bényén, és így egy 10 ezer forintos Wechselt külde be, mely 2 holnap múlva fizettetik. A' Sessióban a' Wechselt nem acceptáltuk. Jósa Mádon Gr. Szirmaynak egy Curiáját adta el 2000 fntban Zsidóknak. És több illyek.

Küldöm itt a' Vayné Morgenblattját. — A' Szerencsyné veje Gróf Teleki Jóska tegnap vett leveléből értem, hogy felesége őtet egy leány gyermek atyjává tette 14. Apr. Az én feleségem 1-a Mai érzé méhében legelőször ugrani Emíl Trajánus fiját.

Élj szerencsésen. Ajánlom magamat barátságodba, melly előttem minden becs felett van.

Kérlek a' Morgenblattokat küldd ismét nekem, hogy Vaynénak küldhessem. Akkor fogom csak megolvasni. Eddig reá nem értem. — Azon apróságokkal kedveskedem, a' mellyek melléje vannak téve.

Betegségem miatt nem valék Újhelyben. De azt írják onnan, hogy a' Prímás nehezteléssel vette a' Regementet. Ekkor a' Statusok és kivált a' Magnások a' Fő és Vice Ispánt vádolni kezdették. A' Fő Ispán azt mondá, hogy ő erről nem is álmodozott, de Lónyai néki mihelytt megérkezett, azt mondá, hogy ki van csinálva a' dolog. Erre a Prímás Lónyainak: Ita hoc est quando in Diaeta non concludimus, domi vero merita quaesimus ut Donationem obtineamus. Lónyai nagyon le volt verve. Mi végeztetett, másoktól tudhatod.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1477.

Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak.

Széphalom, Majus 12d. 1809.

Kedves Grófom!

A' Te személyedben öszve eggyesedik én előttem mind a' nagy Ráday emlékezete, mind a' nagy Prónayé, kiknek elsőbbike néked tisztelt nagy-atyád; a' másodika tisztelt ipad volt; 's én e' kettőnél érdemesbb magyart nem ismertem. Ide járúl tulajdon érdemed és az azé, a' ki a' Te életedet boldoggá teszi. Feleségem Octoberben ismét anya lesz. A' szokás és rendtartások úgy hozzák magokkal, hogy a' született gyermek, emberből keresztyénné tétetvén eggy új atyat kapjon. Engedd az én *Emil-Trajánom*nak — mert két leány után már eggyszer fiút reménylhetek — azt a' szerencsét, hogy ennek Tégedet nézhessen, és így nékem azt köszönhesse, hogy illy nagy és jó lelkekhez csatoltatott. Nagy atyádnak, Ipadnak, Magadnak és minden szépségekkel tündöklő Nődnek képeikben olly példányt lát maga előtt, hogy ha ezeknek virtusaikat csak igen távolról fogja is követni, nem lesz kis ember. Kereszt anyjának a' mi angyali Ninynk van megkérve, kinek barátsága életemnek legédesbb örömeit teszi. Kevélykedem annak képzeltén, hogy ez a' barátság ennyi esztendőknek elmúlások által sem kissebbedhetett-meg soha 's most tizennégy esztendő után olly szép, olly szent, mint akkor volt midőn azt kötöttük. Te és mennyei jóságú Grófnéd őtet ugy nézitek mint szives szeretetetekre méltó barátnétokat, 's úgy hiszem, hogy kérésem annál készebbeknek talál benneteket elfogadására, mivel őtet ott is fellelitek. Előre tészem ezt a' kérést hozzátok, reszketvén hogy a' történetek megakadályoztathatják meg tevését, ha továbbra halasztom. Írd-meg

nékem, hogy fiamnak nem irígyled ezt a' kevélykedhetést, 's légy nékem továbbá is az, a' ki eleitől fogva voltál.

Pesten 's Bécsben lévén fél esztendő előtt, nagyon sajnálom, hogy Veled öszve nem jöhettem, 's Pesten olly boldog órákat nem tölthették mint 1803ban. Melly szerencsésnek tartom magamat hogy imádást érdemlő Ipadat még életben lelhetém és hogy ennek leányával, Mélt. Kubinyiné Asszonnyal, öszve ismerkedhetek! Az méltó leánya annak a' nagy embernek, 's Te-előtted, a' ki szavamnak nem adhatsz *hamis értelmet,* nyilván kimondom, hogy miolta házas vagyok, *egyedül* ennek az Asszonynak jelenlétében érzettem, hogy szivem még *szerethetne.*

Élj szerencsésen, nagy érdemű barátom! Nékem igen kedves történet az, hogy Péczel a' Te birtokod. Lelkem ott gyakran lebeg, 's minden ott töltött óráim emlékezeteket papirosra tettem, hogy vélem eggyütt el ne haljanak. Még akkor is, mikor az a' kastély porba dől és öszve omlik, fenn marad nagyatyádnak emlékezete, 's a' jobb maradék tisztelettel fogja emlegetni, hogy Ráday Gedeon 's Ráday Pál és Prónay Ágnes ottan éltek.

Maradok örök tisztelettel

leghívebb barátod
Kazinczy Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1478.

Sárközy István — Kazinczynak.*

Tiszteletre méltó Kedves Barátom!

Tudom vártad eddig válaszomat 8-a Mart datált Kedves Leveledre, de talám el-is gondoltad minemű akadáljok gátoltak legyen meg.

A' válaszolást tehát most bóldogabb időre hallasztván el mellőzöm, mondom pedig az időtől fogva volt foglalatosságomat.

Alig vettem Leveledet, midőn a' publicumok foljtatására nézve Kaposvárra bé jövén, itt rendeltetésemet meg értettem, hogy az Insurrectióhoz megkivántató készületekért Marburgba megyek. — Öleltem az alkalmatosságot és utamba diversiokat is tévén, szép tapasztalásokat tettem. — Láttam némelj Templariusok hajdani lak-

* «Sárközi István, Somogy Vármegyei Gen. Perceptor, hozzám. — Májusban 1809.» — Kazinczy F. jegyzése.

helyének maradványát. Láttam Csáktornyán, a hajdanyi Zrinyiek várát, mellyet most az a' nagy Hazafi és Literator Festetics Gróf bír. Melynek ditsőséges épittését, békasó gráditsai tekerülettye felett a' Plafondon lévő hyerogliphica, vagy inkább Symbolica festéseit — Eugenius, Carolj Császár, Gróf Althanné Madame Pigniatelli és Gróff Battyányiné közt fent forgó Hazánk zürzavaros állopottját emblematice elől adva úgy, — a mit soha nem tudtam vólna gondolni, annyival kevesebbet ki találni, láttam épittésébe nem csak aestheticát, de láttam Magyar Majestast — —

Láttam Pettauba régi Romai Antiqvitásokat, oszlopokat, sír köveket etc. Láttam Marburg vára felett egy most már szőllővel bé ültetett szörnyü magas hegyen egy Obelisc.: vagy 3 szegű Piramisen annak ezer esztendővel és circiter 15-tel ez előtt való fatumait le irva réz táblán — De mind ehez ollyan vidám órák kellenének, mint mikor azt onnét neked meg irni akartam, ha dolgaim, az az futkozásim engedték vólna. — Most pedig azon már túl vagyunk.

Alig jöttem el onnét, hogy Pécsi Hadi Commissariaticus Computusomra mehessek, 's helyettem egy Más Uri Tagot küldhessünk és ez alig jöhetett onnét ki, midőn már azt a' Francziák birták Pettauval egygyütt. Ugy hogy az Insurectionk apparatusa egy hajón a' Comissional. magazinumok pedig retiraltan nyakra fejre circiter 28 hajón, eggyütt úsztak le felé a' Dráván. Még én a' Frantzia Tiszteket, kik közt vólt Paget Generalis is és temérdek Stabalis és más sub alternus Tisztek, 's az első véllem egy szálláson, mint foglyokat szánakozva hagytam el, sokat beszélgetvén véllek, midőn kevés idő mulva itt Vármegyénkbe is meg reszkettettek bennünket határinkhoz lett közelittésekkel. A' Frantzia Huszárokat nem lehet meg különböztetni, mind bajúszos, Csákós, fekete sárga sinórral. — Pettau tőllünk circiter 9 óra. — De *Körmend* Vas vármegyébe sem sokkal több — mert csak 6tod fél pósta, és még is mi nállunk a' Secr. Instructiot még fel nem nyitották. Ott pedig ez napokba Radócz felé és onnét fel a' Kőszegi Malmokig oly szőrnyü Kanonade vólt, hogy rettenetes, — még határ széleinkre is meg hallott. S a' szőrnyü dögi az emberi Testnek irtózva beszéllik, kik most jőnnek onnét. Frimon Gener. commendírozta Kőrmend felől a' Sereget, melybe némelj Insurrectionalis Regimentek közül a' Pestit mondják és Alvintzi maradványát hogy jelen vóltak és igen sokat vesztettek Rádotz tájján. Külömben Körmendre rohantak vólna, a' hová Erz Herczeg János pihenni el-érkezett, Veronától üzettetvén. — — Szombathelyen,

Kőszegen ellenség van, de Sopromba már Károlj Herczeg maga és Ármadiája vidéken lenni mondatik, ő Posonynál jövén által a' Dunán. A' Béts mellett Aspernél vólt ütközetnek reménylem descriptioját hallottad, azért azt nem repetalom, mert én ugyan már meg untam. A' Komárom vármegyeiek, kik közt nékem is van egynehány Helységbeli árendatorom, és vízi emberem, gazdagosznak a' sok vízbe hányt frantzia ki sebőléséből gyüjtöt arannyal, mert egynél 200at is találnak és a' leg szebb arany órákat. —

Kőszegen, Szombathelyen hogyan rukkoltak bé, és melj csendesen viseljék magokat, sok 100 relatióbol, melyek rész szerint officiose küldetnek, rész szerént utazó szomszéd atyánk fiai által szóval referaltatnak, irhatom:

1-o. Hogy ők a' széna, abrak, hús, kenyér, Boron kívül, melyet perse mind duplán kivánnak, de erga fiendam ab aerario bonificationem qvietaltak — mást nem kérnek. — De

2do Az is igaz, hogy N. Vas Vármegye Szala vármegyét reqviralta szomszédságosan, hogy a' reájok vettetett Sartznak fizetésében ne sajnáljanak segittségül lenni, mert ők külömben ki nem teremthetik. —

3. Minden erőszakot, ha hitelessen deferáltatik, halállal büntet.

4. A' Permanens Deputatioba Stabalis Tisztyeik pipázva bé mennek, ott cum omni secus humanitate jelentéseket meg teszik. Rapportot is dohányozva tesz az Adjutant fölötte való Obrist. vagy Generalissának, de akkor le huzván egy kevéssé szájjából a' pipa szárt.

5. Proclamatiojit, mellyek nagyon hitető hangon vannak frantzia, magyar, Német nyelven Columnáliter nyomtatva, a' Kapukra, szegletekre szegezik, szerte szét a' Helység Birájihoz küldözik, és még mindenütt a' Magistratust reqviralták, hogy publicálja, de sehol nem acceptáltatott. — — et caet. —

6. Bétsből már hozzánk több Levelek érkeztek Postán, melyen kívül egy felől a' fel tevő, más felől egy Austriai, és egy Franczia pecsét van nyomva, mert elébb fel olvassák. —

Ha tehát több efféle szabad levelemet nem veheted, meg bocsáss. — Leg alább azt nyered vélle, hogy szebben irok, hogy el olvashassák, és gyanúba ne vegyék — —

Szegény Sógorom ott lakik Tömörd nevű purumjába Kőszegtől nem messze Sopron Vármegye szélén — melj Vas Vármegye Mappáján északról igen ki tetszik. — E' napokba oda küldünk Observalo Commissariust. — A' többi Kanischán, Csáktornyán, és határ széleinken vannak. [!]

A' mi Insurgens Seregünk áll csak 3 escadronból — mivel a' Nagyok, úgymint Eszterházi Herczeg, Gr. Szécsenyi Fő Ispányunk és több egyebek, mind másutt adják magok Insurgenseiket, kik pedig felénél többet tesznek vagy birnak Vármegyénkből — Obestert magunk választottunk bizonyos Pásztori nevűt, ki elébb a' Regularisoknál szolgálván mint Obrist L., keresztet kapott és Bárósságot. Oberstlieutenantnak pedig resolváltatott ugyan Vármegyénkből Festetics Lajos Nemes és Atyánkfia — — nőtelen derék fi, a' ki svadronyos Kapitány vólt, Testvérje Nemes Festetics Jánossal, ki egy héttel elébb házasodott meg, hasonloképp Svadronyos Kapitány. Nékem-is két Atyámfia van köztök. Sárközi Lajos mindkettő, eggyik Hadnagy. másik strázsa mesternek mentek ki — Nem tudom azólta nem avanciroztak é. Mert már Actioba vóltak és ditséretessen viselték magokat. —

Különössen Posony és Nyitra leg először lévén próbán, igen jól viselték magokat, Keresztet és nummizmákat is kaptak. —

Pest Vármegye, ugy hallatik, sokat vesztett. És Gróf Berényi nem tudom, melyik Vármegye Obesterje, el-esett.

Véllünk van Tólna, Baranya, és Komárom.

Districtualis Generalisunk B. Mecséri hajdani Kedves Pajtásom, kinek a' második Lustra alkalmatosságával házomnál lett bé szállását nb. unser Hof — és azután véllem itt öszve jövését csak képzelned lehet, de le írni nem. — 25 esztendejig nem láttuk egymást a' Katonaság ólta! — Csak gondold el — jó Barátok, — Pajtások — Iffjuság emlékezete!

Lelkem, ha lehetne és kezem győzné, még írnék sokat — de a' mi leg főbb vólna, nem lehet — Meg botsáss, hogy ugy irtam. a' mint csak vélni lehetett, hogy el találod mit — De ha tisztábban 's jobbban kellett vólna, ezt se lehetett volna. — de csak írtam.

Ölellek, csókollak a' Tieiddel együtt. — Ha Isten kedvezénd, idővel többet, igaz Barátod

S. I.

Sok szép Tisztyeink el esése Laistromát szeretném meg irni. ha esmernéd.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1479.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 18 May 1809.

Édes barátom!

A' belső Erdélyből írt leveled érkezése olta nem vettem tőled újabb levelet. Eddig talán megérkeztél házadhoz, seregedhez. De talán épen az gátlott-meg az írásban, hogy seregednél vagy, mert nem hihetetlen, hogy titeket is szóllítanak. — Rettenetes két csapás ére bennünket a' gyönyörű Olaszországi 's Tyrolisi kezdet után. Annak hírét eddig hallottad. Mi remegünk itt, hogy a' már eddig meg történhetett harmadik csata felől is halljunk valamit, 's érthessük, ki *ebben* a' nyertes.

Fő-Ispánunk, ki 1805ben is késérője volt a' magát a' veszedelem elől hátra húzó Császári háznak, 15ª May hagyta el Ujhelyt, stafétát kapván hogy nyomban induljon Budára, hogy *tanácsát hallhassák* Ő Felségének a' Császárnénak 's Császári háznak indúlása eránt. Igy írta a' Palatínus. De mi a' *tanácshalláson* azt értjük, hogy ez fogja késérni. Hová? — Borzad az ember ennek kérdésére.

A' Cancellariák, 's velünk eggyet-értő Fejedelmek követei, (Anglus, Török) Budán vannak. Bécset fortificálják 's a' külvárost bontják. Még messze vagyunk attól a' ponttól hogy kétségbe kelljen esnünk: de bizony nem jól vagyunk. Sok elhulla Regensburg és Linz 's Ens táján. Mikor ott jártam, meg sem gondolhattam mi történik ott 5 és 9 esztendő múlva.

Ma írok a' feleségem Apácza Tántjainak, hogy Kraus Friedrichnél lévő könyveim eránt neki adjanak útasítást. Őnála van maroquin levél táskád is, melly csak Aprilis végével lehetett volna kész igérete szerént, mert neki kell fél esztendő a' sok munka miatt. Tudni fogod a' választ, mellyet veszek.

Jelentsd az itt vett tudósítást Mélt. B. Wesselényi Miklós Úr Ő Nagyságánál. Grófnéd kezeit csókolom és ajánlom magamat 's házamat barátságos emlékezetetekbe. Ha ez talál lenni utolsó levelem hozzád, édes barátom, — mert nem lehetetlen, hogy a' köz omlás engemet is, tégedet is oda öl, — fogadd-el szíves köszönetemet azon barátságodért, melly életemnek nagy édességeit tette; 's mint nékem lesz

szent a' Te emlékezeted ha Te halsz el 's én maradok, úgy légyen az az enyém Neked ha Te maradsz 's én veszek.

barátod, tisztelőd
Kazinczy Fer. mpr.

Kinél keressem Kolozsvártt könyveimet 's az elköltek árát? Kivetted e Göthének árát belőlök, a' mint kértem? — Tőkést köszöntsd, 's kérd, hogy a' Zsibói istáló' legbecsesbb lovai felől küldjön tudósitást, hogy kicsinosithassam Epistolámat. Az Gróf Desőffy Jósefnek 's Virágnak és Kisnek nem reménylt javallását nyerte-meg. Mint vették Zsibón, mind ez ideig nem tudom. Bár csak Tőkés irnámeg, mit kell 's mint kell meg változtatni benne.

Fő-Ispánunk' sirva 's bennünket sorba csókolva ment-el. Ki tudja, látjuk e egymást vagy soha sem! Ez vala utolsó szava hozzánk.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1480.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán, 19dik May, 1809.

Nagy becsű Kedves Barátom!

Éngemet az árvizek, és némelj foglalatosságok Erdéljnek belsőb részeibe fel tételemnél továb tartoztatván, csak e napokba esett haza érkezésemmel szerencséltettem 25. febr. 10. 12. 19. Mart. és 13. 21. April. költ igen becses leveleidnek vételével. — Nagyra becsüllöm azokba kifejezett Barátcságos indulatodat, és annak bizonyitását. hogy éngemet szeretsz. Tudod, melj nagy örömömet lelem szeretetedbe és Szerencsémet Barátcságodba — meg engedgy, hogy éppen ilj indulatoknak ösztönébül 25dik Febr. költ leveledre következendö meg jegyzéseimet nyilt szivel, férfiúhoz illő meg határozotcsággal nyilatkoztatom ki előtted. Én a kapitányom bucsuzására irt válaszomat az Ujságba nem tétettem, és annak abba való iktatására senkit se kértem, minden hirem, és meg eggyezésem nélkül tétetett az abba. A mi pedig annak foglalattyát illeti, meg engedgy, hogy aszt crisis alá nem bocsátom. Meg győződésbül irtam én asztot és igen Sokaknak, a kik mind a régi, mind az ui világ minémüségit jól, és volta képpen ismerik, heljbe hagyásokat a nélkül, hogy leg kissebb gúnyoltatásokkal is

illettettem volna, meg nyertem. Ugy érzem, ugy hiszem a dolgot, a hogy ott mondom és eszt noha elötted nagy dolog mivelhetésire elégtelen vagyok is, volta képpen miheljt alkalmatosságom lészen meg bizonyithatni, erőt érzek magamba. Ismerem én Nemzetemet, ismerem alattam valóit, ismerem a környül álásokat is, és így igen jól tudom, hogy olj fegyveresek előtt, kiket a Születés Sorsa vélem egyenlőkké tett, mit keljen mondani — és az azokat vezérlő tisztnek minő indulattal keljen birni, midőn leg nagyobb, és magasztaltabb kötelességek a Thronus és Haza védelmére állanak elő. Én az arany boiton és Majorságon csak annyiba kapok, a mennyibe ez által foganatossabban szolgálhatok királjomnak és Hazámnak. 1791be fehér kaput volt rajtam, és tagja voltam eggy szép Morvai Regimentnek, ha akkor is már az arany boit jobban csiklándoztatot volna éngemet, mind az éngemet eggy altaljába haza kivánó Anyám tetczésinek tisztelete, nem váltam volna meg azon szolgálattul, meljre természetes hailandóságom vagyon. -- Én Herczeg Jánosnak, a mint Márton Urnak is meg irtam, nem a tudósok fitogtatásábul következő indulatbul küldöttem a könyvet, hanem azért: hogy mivel eö Herczegségit a Magyar nyelv tanulásába foglalatoskodni értettem, kivántam magyar könyv gyüiteményit ezen csekéljséggel, meljet nem ragyogásért, hanem haszonért irtam, gyarapitani. — Én a' Way képit keresztem mellett a leg csendessebb lelki isméréttel viselhetem; árra pedig Neked se datumod, se jussod nincsen, hogy aszt mondgyad, hogy én ezen keresztet érdem nélkül kaptam. Hogy arra érdemem volt, meg bizonyitani tudom érdemes emberek, és az által, a ki eszközlötte, és a ki adta; micsoda érdemeim voltak, aval halgatni kötelességemmé tészi maga az érdem. — Rhédei hogy lett a Jenai társaságnak tagja, aszt én nem tudom, közöm nincsen is iljeténeket puhatolni, hogy Minerait az országnak ajándékozta, aval igen szépet tett, én azomba mind a Jenainak, mind a többieknek, meljeknek szerencsém van tagja lehetni, azért lettem, mivel azon tudományokba jártos, és az által alkalmatos vagyok eggy társaságnak hasznos tagja lehetni. Én árra soha senkit se kértem és eggy külső országi jó akaróm írja, hogy az ő kezébe számomra a Moszkai Császár Academia Diplomát küldöt légyen. Mind ezekhez képest Barátcságunk Szentcségire kérlek, ismerj meg jobban, és ne illes éppen annyira érdeklő ki fejezésekkel, pimasz emberekhez való méltatlan hasonlitásokkal, és a becsület érdemiért verő szivet annyira keserétő szemre hányásokkal — meljek ha ugy volnának, el halgatnám, ha Barátcságodat igen nagyon meg

nem becsülném, Neked se tennék az iránt emlitést: hogy azok szivemet valóba igen nagyon meg keseritették légyen.

Erdéljnek Junius 5dikén Kolosvárt Diaetaja lészen, meljre magam is be menvén, Tégedet szorgalmatossan annak foljamottya iránt tudósitani el nem mulatlak. — Annak uijab meg bizonyitására, hogy ha engemet hiú ragyogásra vágyódónak tartasz, rosszul ismérsz és a mit tüzzel mivelek, annak magasztaltab rugója a csecsebecsénél ne légyen, de azért is, mivel leg kedvessebb, leg biztossabb Barátom vagy, közlöm Gubernatorunknak eggy hozzám utasitott uijabb Praesidialissát.

Magnifice Domine Camerarie!

Ezen ide zárt három darab könyvecskéket oljan utasitással kapván a felséges Udvartul, hogy azokbul ki tetzvén a franczia udvar gondolkodásának módgya, és igyekezetének czélja, az eő felsége hivei között minden lármás hirdetés nélkül a lehetőségig terjesztessék, és a környül álásoknak minémüségekhez képest Hazai nyelven ki is hirdettessék; a M. Urnak jó Hazafiságárul, felséges Urunkhoz és örökös fejedelmünkhöz viseltető Hivségérül meg gyözettetve, és a köz jónak gyarapitássára, 's közönséges boldogitásunkra törekedő buzgósága arra vezérlett, hogy a M. Urat ezen könyvecskéknek magyar nyelvre léendő forditások iránt meg találjam, teljes bizodalommal lévén, hogy ebbéli fáradságát is a köz jónak fel szentelni nem fogja sajnállani. In reliquo solitu observatus obligatissimus:

Gr. Bánffi.

Ezen könyvek a Spanyol Thronus változásának történetei, és a Római udvarnak a Párisival való leveledzése. Élj szerencséssen édes Barátom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1481.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró Fő Ispán,
mély tiszteletű Nagyságos Uram!

Csak hálādatos tiszteletem is elég ok volna tudósitani Nagyságodat azokról, a' miket ezen sok váratlan dolgokat szült időkben tudunk: de most az írásra még inkább tüzel az a' gondolat, hogy midőn ezeket eggy fő Tisztviselőnek írom, akkor Hazámnak nagy szolgálatot tehetek. —

Májusnak 13dikán az ellenség Bécsbe bément. 15dikben a' Morva vize mellett, és így hazánknak épen határánál, eggy verekedés támadott, melly még 16dikban sem ért véget, legalább akkor nem még, mikor onnan a' Kurír indúlt Ő Felségéhez a' Császárnéhoz Budára. Azonban most vevénk Fő Ispánunknak Gróf Eszterházy Jósef Exc.nak, mint *Királyi Commissáriusnak*, ki Ő Felségének kisérésére rendeltetett, levelét az eránt, hogy 21d. és 22. May Ő Felsége a' Császárné és a' Császári familia Tokajban fog hálni; és ez az indúlás azt hagyja hinnünk, hogy ez a' Schlosshof mellett történt csata is nem úgy ütött-ki mint Hazánk boldogsága óhajtotta vala. Ezen rémülésünkben érkeze az a' jelentése eggy Szolgabiránknak, hogy eggy Galliciai Tiszt Czartorinszkitól e vagy ezen Herczegnek Regementjétől két Courriert kapott, hogy 82. szekereket rendeljen forspontúl mindenütt a' Cancelláriának (hihető a' Galliciainak) által szállítására, mert minekutána Ferdinánd Herczeg, Császárnénk testvére, Varsó táját elhagyta hogy Károly Generalissimusunknak segédjére lehessen, a' Szász Király serege eggy Franczia Generális által vezéreltetvén béütött Galiciába, és ott Ponyatovszky és Potoczki Lengyel vezérek alatt seregek 20,000re szaporodván, Duklának jő, és már Jároszlávot meghaladta. Ma tartatik Sáros Vármegyében eggy Gyűlés, mellyre Szepes, Zemplén, Abauj, és Ung Vármegyék invitáltattak, hogy az eránt tanácskozhassanak, miképen lehessen ezen gyülevész seregnek reánk rohanását meggátlani. Holnap követeink onnan vissza jőnek 's mi 27d. May tartunk itt Gyűlést, mellyben meghatározhassuk, mihez kelljen fognunk. Lónyai Gábor Vice Ispánunk vévén a rossz hírt, Pestre szaladt, hogy a' Palatínussal szóllhasson Holnap itt lesz. A' veszedelem nagy. Én abban az itéletben vagyok,

hogy Napoleon betörvén a' maga lineáján, meg akarja előzni azon készületünket, hogy a' Nép Masszája ellene vitethessék, 's mind Lengyel Országból, mind Olaszból a' Ferdinánd és János Ercz Herczegek nyomában béhozván seregeit, az őellene készitett Masszáját a' Népnek, a' maga részére akarja vonni, melly igen könnyen megeshetik a' Nagyságod előtt tudva lévő okoknál fogva. Brigád Generálisunk a' vitéz Hertelendi azt írja, hogy ő látván itt a' reánk törő veszélyt, a' Zemplényből kirukkolni parancsolt és már Borsodba ért Insurgens sereget vissza szóllítja és azokkal is a' Lengyel szélekre mégyen. Most a' Nemességet akarjuk felültetni, de sem puskapor nincs, sem elég fegyver. Osztán kételkedünk még, ha ez bátorságos e, mert könnyen észre veheti a' pórság és az ellenséggel kezet foghat, vagy a' mi ugyan annyi, míg mi ellenek kelünk, ők itthon feldúlhatnak bennünket. — Hát ha Moldvából is tör be eggy illyen had! 's Serviából 's Dalmatiából!

Ezen levelem írását a' mai posta elindulásának órájáig halasztottam, attól tartván, hogy addig olly híreket veszünk, a' mellyek előttünk a' homályt felvilágosíthatják. A' dolog most e' karban vannak. [:]

Maradok hív tisztelettel Nagyságodnak alázatos szolgája:

Kazinczy Ferencz mpr.

Ujhely, 23. May. 1809.

A borítékon:[1]

à Monsieur Monsieur le Baron Wesselényi de Hadad, Chambellan de sa Majesté Impériale Royale Apostolique & Supréme Comte du Comté Közép Szolnok, Debreczin, Somlyó, Zilaj, Zsibó.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

1482.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ujhely 23. May 1809.

Édes barátom,

Az ellenség Bécset megvette 13a May, 15. Schlosshof körül csata kezdődött. 16dikban onnan Kurir indúlt Budára a' Császárnéhoz; még akkor nem volt vége a' csatának. De hogy rosszúl ütött ki részünkre, onnan gondoljuk, mert a' Császárné mingyárt indúlt

[1] A levél zárlatán ép fekete pecsét.

Budáról a' Császári Familiával. Tegnap Tokajban hált. Hová megy? azt nem tudhatni. De onnan hová? Talán Váradra.

Rettenetes ez a' romlás. — Azonban hallj még irtóztatóbbat. — 3. napja hogy azt a' jelentést vesszük eggy Szolgabíránk által, hogy eggy Galiciai Tiszt 82. szekereket kiván Forspontúl a' Galiciai Cancelláriának által szállására, mert a' mint Ferdinánd Herczeg Varsót elhagyta hogy Károlynak segédjére légyen, a' Szász Király' serege által tört, 's Ponyatovszki és Potoczki Generálisok alatt 19.000re szaporodván Duklának jő, és a' hol ellenzést tanál, rabol, gyújt. 100 f. handgeldet adnak a' ki melléjek áll.

Generális Hertelendy vévén e' hírt, azt parancsolta, hogy Insurgenseink, kik már Vármegyénkből kimentek, vissza jőjjenek, 's ellenek indúljanak.

Eddig Sztropkón, Vármegyénknek szélén lehetnek.

Sáros Vármegye ma tart Gyűlést Szepes, Abauj, Zemplény és Ung Vármegyéink követeikkel Eperjestt.

Ezek holnap itt lesznek. Mi 27dikben tartunk Gyűlést annak meg határozására, hogy ezeknek gátlásokúl felkeljünk e. Ez is veszedelmes, mert tudják azok a' kiknek kell, hogy a' Lengyel *miért* jő, 's félő hogy még mi magunkat vágatjuk, ők feleségeinket, gyermekeinket feldúlják. Én azt gyanítom, hogy Napoleon az ellene készített nép masszáját akarja a' maga részére vonni. Isten tudja, ha Napoleon ma már nincs e Komárom körűl. Ha a' csata Schlosshofnál elveszett, már ott lehet. Kérlek írd meg, nem történt e ollyas valami körűlttetek. Régen nem vettem Leveledet. Ma írok B. Wesselényinek is. Adieu. Az Isten tartson-meg. Ha ez volna utolsó levelem, vedd szíves köszönetemet azon barátságodért, melly éltemnek annyi örömet ada.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1483.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Újhely, Május 25d. 1809.

Szívem' kedves férjfija!

Ez órában veszem harmadik leveledet. — A' másodikra, arra a' nékem és feleségemnek olly igen kedvesre, nem csak azért nem feleltem, mert Martiusban és Aprilisban fekvő beteg voltam — írtam volna én az én Berzsenyimnek ágyban 's félholtan is — hanem azért,

és egyenesen azért, mert azt hittem, hogy Pestre utaztál, 's levelem a' hosszas Postán-heverésben elveszhet. Most, minekutána ez a' ma vett arról tudósít, hogy a' levél házadnál kap, íme válaszom. Köszönöm, hogy a' balgatagság' titulusai helyett szívednek érzése szerént szóllítasz. Érezzd, barátom, hogy szíves tisztelőd, becsülőd, barátod vagyok, érezzd, hogy téged nem csak úgy mint Poetát, hanem úgy is mint embert és hazafit, nem csak szeretlek, de csudállak is. — Te az én Wesselényihez írt Epistolámat magasztalod. Hasonlóúl vette azt Gróf Desőffy József, 's Kis és Virág örömmel olvasták. Szebb jutalom nékem nem kell. Hiszed e, hogy én ezt *remegve nézem*, és attól félek. hogy érdemét — az utolsó szakaszt kivévén és talán — talán mondom, az elsőt is — csak a' *praetexta, gynaeceum, stadium, lararium* teszik olvasójik előtt; 's az a' józanság, melly az epistolán elömlött. 's inkább nem poétai gondolkozásomat festi. Azolta sokat tisztogattam benne, mert úgy a' hogy azt Aprilisban sietve írtam, nem érdemli a' fenntartást, kinyomtatást. — Meg lévén eggyszer varázsolva, édes barátom, hogy azt a' mi tollamból ömlik, szépnek leld. vedd itt két Sonettjeimet, mellyekben most tetszem magamnak. és a' melly Kisnek és Virágnak is megnyerte ugyan kedvelléseket: de felőle a' te ítéletedet is szeretném érteni, 's venni tömjénedet, ha azt arra érdemesnek fogod lelni. A' Sonett felette nehéz schemája az olly reimatlan nyelvben írt daloknak, mint a' millyen a' magyar. kivált azért, mert a' reimoknak nem csak *tisztáknak,* hanem *igen szépeknek* is kell lenniek, 's a' dalnak mind sorai' száma, mind a' hely a' hová eggyik vagy másik reimnak esni kell, meg van szorosan határozva A' Németek és még a' franczok is kifáradtak írásokban, 's letettek rólok. Voss minap a Jénai Lit. Ujságlevelekben eggy igen hosszú Recensiót is írt, mellyben a' Sonett schémáját igen elmésen Procrustes ágyának nevezi, melly a' gondolatot ha hosszabb mint hogy 14 sorba elférjen, elnyesi, ha rövidebb, kicsigázza. De hát a deák (nem görög) distichon nem szenved e illy Einschraenkungot, 's által viheti e a' gondolatot a 3dik sorba? 's nem abban áll e a' Kunsttalent, hogy a' mit Einschraenkunggal ír, úgy essék-ki, mintha természetesen és önmagától esett volna így? — De félre a' magyarázatokkal: itt a' Sonett.

NOVEMBER XIDIKE MDCCCIV.

Nincs milliók közt eggy, kit a fene . . .

[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

Ez az első Sonett korra nézve magyar nyelven. Nékem van ıbb is, de nem kész. Pedig a' Sonettnek tökélletesen elkészűltnek ell lenni, mert semmi féldíszt el nem tűr. Közlöttem eggy Debreceni Collegiumban tanuló 20 esztendős ifjúval,[1] ki nékem igen távolól rokonom, és a' kit nem láttam soha. Nézzd mit felel a' ma vett evelében:

Pirúlva jött az égre szép tüzével . . .
[Stb. mint az 1474. számú levélben.]

Ím még eggy Sonett, mellyben a' Sonettel magával festetem ıagát a sonettet.

A' SONETTÓ.

Mint a' szerelmes járja szép párjával . . .
[Stb. mint az 1484. számú levélben.]

Ezt a' 3 Sonettet megküldheted Kisnek, mihelytt lehet, én oda ni sem merek, nem tudván, ha levelem oda már elmehetne e? e arra kérlek, hogy az orthographiát és interpunctiót szorosan ıegtartsd. P. o. Ez a vonás: — az elsőnek 8dik sora végén azért ell, mert az azt mutatja és annyit tesz, mintha ezt mondanám:

Így kesergettem eggykor.

Ugyanott a' 10. lin. végén nem comma, hanem punctum ell. — etc.

Magad hoztad e el Szemerétől verseidet? Mit ítélsz változtatásaimról? Ezen levelemet azon asztalon írom, ahol permanens eputátiónk mingyárt Gyűlést tart. Ezért illy zavart az egész levél. ay Miklós felől másszor, mert most nincs idő. Élj szerencsésen, les barátom, 's ne szűnj-meg szeretni. A' te barátságod életemnek gszebb örömei közzé tartozik. Pályaírásomnak egész ideája, igen is, sak a' Nationalismus. Az nekem az idolumom, nem holmi apró ekintetek.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 135. sz.]

[1] Kölcsey Ferenczczel.

1484.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Ujhely 1809. Máj. 26d.

Édes Uram Öcsém, érdemes barátom!

Azon asztalnál, azon széken ülve írom e' levelemet, mellyen mingyárt tartjuk a' Deputatiot. És így levelem hosszú nem lehet. Kevés szókkal fogom kifejezni örömömet az igen szép sonetten. Igen igen szép! olly szép, hogy mingyárt közlém tegnap a' mint a' levelet vettem, Berzsenyivel 's általa Kissel. De két hiba van benne. Nem a' szép schemája van választva a' sonettnak; ebben a' 2d. és 3dik, a' 6d. és 7dik sornak correspondeálni kell, mint az enyémben. De erre is vannak példák. Illyen az is, a' mit én könyv nélkül is tudok 's Orpheusomban is lenyomtattattam: Scogle Eurilla dal lido etc. Osztán azt szeretném, hogy a' Reimok *tökélletesen* eggyüvé illjenek: *liget, lelkemet*, nem Sonetti Reim. De ez a' kétszer vissza forduló sor *És Lotti képe tölti lelkemet,* mindent helyre hoz. — Itt van édes Uram Öcsém eggy más Sonettem, óhajtanám hogy Uram Öcsémnek javallására érdemesnek találtathatnék.

A' SONETTÓ' MUZSÁJA.

Mint a' szerelmes járja szép párjával
Menüettje' keccsel-teljes lépteit,
'S igézi a' Szála' torlott rendeit
Enyelgő vissza 's vissza fordultával:

Honnom' Ausónia' narancsgallyával
Körül ölelve főm' szép fürtjeit,
Úgy járom én kobzom' lejtéseit,
Két négyét öszve fűzve két hármával.

Gerézd övedzi mostan homlokom'
Ott, hol Tokaj' nyújt nektárt Istenének,
Víg szárnyokon kél a' nem-hallott ének.

E' szép vidék lőn kedves birtokom,
Eggy új Tibull itt megdicsőjtett engem,
'S én őtet és hölgyét örökre zengem.

A' második négyes ezt teszi: So tanze ich den schönen Boden neines Hauptes mit den Orangenzweigen meiner Heimat, Ausonion, lie Tänze meiner Leyer, indem ich die zwei Vierlinge mit den zwey lreylingen zusammenflechte. Jetzt kränzt meine Stirne ein Kranz von Weinlaub mit Trauben. Igy van a' régiségnek sok szép statuája szőlő gerezddel megkoszorúzva.[1]

Csókolom kedves Uram Öcsémet a' legszebb barátsággal 's becsüléssel.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1485.

V. Nagy Ferencz — Kazinczynak.

Tekintetes Tábla-Biró Úr!

Nékem különös bizodalmú 's becsű drága Uram!

Én most-is késő felelek azon betses Levélre, mellyet hozzám a' múlt Martziusnak 24dikén utasitani méltóztatott, de a' mellyet azutánn egynehány napokkal vettem. Szégyenlem e' késedelmet, mellynek oka nem a' restség, hanem némelly kedvetlen környűlállásaim 's rajtam megnehezedett foglalatosságaim voltak.

Igen nagyon meg köszönöm a' Tekintetes Urnak azt a' barátságos indúlatját, mellyel oratiomat Crisise alá venni, 's reá tett Jegyzéseit velem közleni méltóztatott. Reménylem, hogy nem lészen terhére a' Tek. Urnak, ha én is észrevételeire némelly Jegyzéseket tészek, mellyek rész szerént czélom' meg értésére, rész szerént mentségemre szolgálnak.

1) Miért választottam Thémamat az ember' *Méltóságáról,* az oratiomból, reflexe lévén néhai Nits Úrra, gondolhatni: nem Zollikoferből írtam; noha munkáit bírom, 's ő az, kit én a' németek között leg jobban betsülök; de akkor éppen, midőn az oratziomat irtam, szerentsémre itthon nem volt; jól-is esett: mert talán lopásra vetemedtem vólna.

2) L. 5. Hogy a' *Bestimmungot, Meghatároztatásnak* fordittsam é, vagy *elrendeltetésnek.* Sokat gondolkoztam rajta, de jobb szót hamarjában (mert az oratió editioját siettették) nem találtam: az *elrendeltetést*-is már azután találtam fel, minek utánna az első árkus kijött; így azért változtatást nem tehettem rajta. A' meghatározta-

[1] Itt három sor olvashatatlanúl ki van törűlve.

tás, vélekedésem szerént, nem rossz; de még is talán jobb szó az: *Elrendeltetés.*

3) L. 16. «*Ő midőn vetélkedne*» igy kellessen é igazitani: *vetélkednék*, meg vallom, hogy nem merem egy általjában vitatni. Tudom ugyan én azt, hogy azon verbumoknak, mellyeknek gyökerek *ik* Szótagban végződik, az ujabb Grammatikusok' értelmek szerént a' Praesensekben és Imperfectumaikban a' harmadik személyjeik k-ban végződnek: de meg állhat é az Usussal az a' Szabás, még eddig, ha szintén sokszor rostálgattam-is, nem mertem meghatározni 1.) Mert nem grammaticus ád az Ususnak szabást, hanem az Usus a' Grammaticusnak: már pedig a' nevezett két idő időben, nevezetessen az Imperfectumban az *Usus* nem tészi mindég, 's talán felette ritkán. a' *k* terminatiot hozzá. P. o. légyen: *Vetélkedem, vetélkedel, vetélkedik* — a' mondott szabás szerént igy lenne az Indicativ. Imp. Vetélkedém, él, vetélke*dék*: már pedig, én legalább úgy emlékezem, hogy az *Usus* így conjugálja: *vetélkedém, él, vetélkede;* ha ez úgy van, nékem is úgy kellett a' Subj. Imp. tenni: *vetélkedne* — Ezen Analogiára fog ez-is tartozni: *gondolkozom, ol, ik;* Imperf. *ozám -ál, -a (gondolkozék* nints in usu); most a' Subj. Imp. így élnek: *gondolkoznám, ál, ozna;* így szóllnak, p. o. az emberek közönségesen: *meg lehetne, ha az Úr gondolkozna rajta.* 2.) Meg kell engednünk a' harmadik személlyben ezt a' kettős formát azért-is, hogy sokszor meg esik, hogy az *ék* terminatio hamar az első személyre téveszti a' gondolatot, p. o. *szopnék:* ha igaz az a' szabás, hogy az *ik*-be végeződő Verbumok a' praes. és Imperfectumokban a' harmadik személlyben meg tartják a' k végezetet: úgy e' lész az Inflexio. *Ind. Praes.* szopom, szopol, szop*ik*. Imp. Szopám, *ál* szopék. *Subj. Praes.* Szopjam, szopjál, szopjék. Imp. Szopnám, ál, szopnék — úgy de a' szopnék olly két értelmű, hogy ezt is tészi *sugerem*, azt-is *sugeret:* mert így tennénk-ki magyarúl ezt (ego hodie dum sugerem, nisi me puderet, vagy mást e féléf), én ma-is szopnék, hanemha szégyenleném — Hátha már a' harmadik személyben kell ki tennem, ott is meg kell maradni ennek *szopnék,* p. o. ha még szopnék ez a' gyermek, nem jobb volna é etc. igy a' *szopnék* két személlyet fog jelenteni: nem jobb lesz é azért igy tenni *szopnék* első személly; *szopna,* 3ik.

Ha meg áll a' mondott regula a' Passivumokra nézve-is, úgy ezen szónak, *szenteltessék* hány értelme lész? 1° Illi consecrandum curent — 2° Ille consecretur. etc.

Én ugyan, mind ezek mellett is, nem vagyok az, a' ki a' *k* végezetet meg vetném: tsak ennyit akarok ezen okaimmal, hogy: a' *két módot* a' 3dik személyből, vezérűl lévén az usus, ki vetni nem lehet; sőt ott. hogy az első, és harmadik személy könnyen öszve zavarodna (ha itt így mondom *zavarodnék,* valjon nem lehetne é rajta első személyet is érteni?) kell vele élni.

4. L. 22. V. 3. a fine: az az: Orthographia szoro*ss*an két *ss*-el nem tetszik a' Tek. Adsessor Urnak, hanem így: s*zorosan* — Igaz, hogy ha nézzük a' közönséges Analogiát, így szoktuk írni *okosan,* ho*mályosa*n: de én e' tekintetben, hogy néhol eggy, néhol két ss kell a' szókban, valami titkot érzek nyelvünkben; mellyet még ki nem magyarázhatok nyilván, de vetek hozzá, t. i. mi az oka, hogy így mondjuk: *okosan,* másutt pedig így s*ebessen* vagy s*zorossan.* Én, mondom, itt titkot keresek, mellynek nyomára a' Magyar *Prózodia* kitsinálásának alkalmatosságával akadtam, melly ez: 1.) *Némelly betűk egymással atyafiasok az organumra nézve,* egyik *kemény,* másik *lágy.* 2.) Innen a' mint keményék vagy lágyak, annyi betűket, vagy betűt kivánnak a' szótagjába, a' mennyi hozzájok illő. 3.) A' szóhangját vagy kurtítják vagy betűpótolással hoszszítják, vagy öszvevonják.

P. o. Ezen szót *okosan* így szabom reá: o - egy tempójú vagy egész hangu, mert torok betű; *k* is az; de az egész hangjából veszt valamit, t. i. ebből *ká,* azzal, hogy az *a* helyébe jön rövid *o* azzal azért egy *tempo, s, a, n* vagy *san* ez is eggy tempo. — Már ha így irnám *okossan,* a' *kos* kimondásban olly sok időt töltene nyelvem, hogy ezen szillaba és a' többinek kimondása ideje köztt rossz proportio volna. — De azt méltóztatnék már a' Tek. Ur kérdezni: miért irtam hát már ezen szót *szorossan* két ss-el? ezt felelem; sz, és s' fogbetűk; az sz sziszegő hosszú; az s kemény, de kurtább kimondásu: ha így írom 's mondom *szorosan,* azt veszem észre a' nyelvemen, hogy az sz-n késik, a' ros-on pedig megszalad; mert az *r* több időt kíván, vagy tovább rezeg a' nyelv rajta mint az s-en: hogy azért a' tempó meglegyen, szükség a' nyelvet az s-en az r-hez képest valamivel késleltetni; a' pedig úgy esik meg, ha az s-et kettőztetjük: lehet azért, kivált a versben, hol az én jegyzésem kitetszőbb, az s-et kettöztetni, midőn tudniillik megengedik az organumokat késleltető betűk, a' minemüek a' *torok, fog* kemény betűk s, a' t. Ott, hol a' szótag vagy inkább magánhangzó hoszszú, a megkettőztetés nem szükséges, p. o. tudósan; mert a *dó* egész tempót tévén

az *s* megkettőztetésének nincs helye. — Innen magyarázom ki azt is, hogy e' szótagot *tu,* melly származtatás szerént rövid, a' közbeszédben meghuzzák, így *tú:* mert az egész Conjugatióban mig t. i. a' *d* után nem jő hosszu ó vocalis, az *u* rövid, p. o. tudok, tudunk. tudtam, tudánk s. a' t.: de már a' participiumban, hol az *o* a' szót bezárja 's igen hoszszu tempót tsinál (hoszszabbat az *á*-nál és *ú*-nál. mellyeket igen hoszszan mondani 's nyújtani nem engednek a' következő betűk, mint ezekben tud*ám* tud*únk),* hogy azért a' *dó*-hoz egyenlő tempojú légyen a' *tu*-is, így hoszszúl-meg, *túdó, túdós.* — Ezt ugyan más Verbummal nem világosíthatom, melly t. i. két syllabájú volna 's benne nyelvbetűk volnának, mert egynél több nints — ezen verbum, *hazudó* nem próbál semmit-is, most benne a' betűk különbféle Organumuak; ebben pedig tudó, nyelvbetűk, úgymint *t.* és *d* fordúlnak elől, még pedig a' *t* kemény, az attyafija a' *d* lágy: a *d, ó* jó hoszszú időt kiván; a' *tu* pedig nem tészen annyit, ha tsak az *u* meg nem hosszíttatik: lehet azért így is *túdós* mondani. — Különös erősségűl szolgálhat az is e' dologra, hogy több bisyllabun. Participiumok-is vagynak, mellyekben elvész az eredeti quantitás, p. o. tévő, vévő, lévő, hívő, vívő; mellyeket, a' mint én vélekedem, az *ő* hosszúsága emelt hosszú hangra, és hogy *nyelv* 's *torok* betűkön kezdődnek; melly onnét tetszik-meg, hogy már ezekben jövő. evő, szövő, az ő semmi változtatást nem tészen. — Mellesleg jut eszembe: Kultsár Ur eddig, a *tu* syllabát az Ujságaiban röviddé tette: ezen folyó esztendei darabokban pedig megváltoztatta így: Hazai s. a' t. *Túdósítások.* —

Feljebb azt jegyzettem meg, hogy még itt titok van nyelvünkben: mellyel azt akarom jelenteni, hogy még nem tudom kifogás nélkűl való törvény alá zárni a' Prozódiát; mivel meg nintcs határozva mindenik betünek a' tempója, p. o. mennyi idővel hoszszabb a' *t* a' *d*-nél; az sz, az s-nél; az f, a' v-nél: holott ettől a' külömbségtől igen sok függ — így a' vocalisokban is nagy a' külömbség: mert az *ó* több tempót kíván, mint az *á.* — Eggy két példát vészek-fel: *víz, tíz* az Accusativussok külömbözőképpen vagyon: *vizet, tízet.* kérdésbe tehetem: miért veszti-el a' *vi* eredeti mennyiségét? miért tartja meg a' *tí?* én azt mondom, hogy a' betűkben és a' kimondás tempójiban lappang az oka: a' *v* nyelvbetű, de lágy vagy gyenge. mellynek keményje az f: ezen szóban *fűz,* fűzet (salix fűzfa), az ű mennyisége el nem vész, mert kemény nyelvbetűnn kezdődik; hasonlóképpen ebben sem *tízet;* mivel a' *t* (mellynek gyengéje a' *u)* kemény.

— De hát miért vész el ebben *tel*et? azért; mert ha így volna *télt,* a' *té*-nél az *lt* tempójára nézve jóval is hosszabb volna. — Más részről hogy erőssebb az *ó* az *á*nál, megtetszik ezekből: Nyár nyárat; sár sarat, ezekben elvész az eredeti mennyiség; ezekben pedig *jó, jót:* só sót, meg marad; vagy ha elvész compensáltatik, p. o. hó havat, ló lovat s. a' t.

5.) Levél 26. ezen tsonkázott szó *át,* ebből *által,* nem tetszik a Tek. A. Urnak: 's így méltóztatik igazítani *ált'.* — Én úgy vélekedem, hogy *ált'* nem jó azért: 1.) mert úgy ezzel, *stetit* állott vagy *állt* a' kimondásban öszvezavarodna. 2.) A' Magyar a' kimondás közben az *l*-et a' *t* előtt kihagyja, vagy beszopja az *a* után, p. o. általlom, e' helyett mondja *átallom; kivá'tom, kiá'tom* — beó'tották, hó'tt ember. — Tudom ugyan én azt, hogy ezek tsak a' köznép, és nem a' Grammaticus' szavai: de még-is, ha ezen szóbann *által* a' Grammaticus az *al* elhagyásában a' köznépet követi így ált'; nem látom miért ne követhetné az *l*-nek a' *t* előtt való elhagyásában is így *át;* annyival is inkább, hogy így is szóllunk átment, *átvítték* s. a' t. Poetának kivált megengedhető, versben, hol a' *mérték,* mint én tőlem is, kivánta.

6.) Hogy a' *se* és a' *sem* olly hibásan van megkülömböztetve Orátziomban, oka nem vagyok; a Typographus akaratom ellen változtatta meg: noha én még jó eleve megmagyaráztam, hogy a' *se* prohibitivum, a' sem negativum: 's ingyen sem gondoltam meg, hogy megváltoztassa, hanem akkor vettem észre, midőn már az első árkus kinyomódott; de már akkor késön volt igazítani — ezt sancta fide mondom; mert a' *se* és *sem* között való külömbséget régen tudtam, mint a' *ne* és *nem* között.

7.) Én úgy itélek, hogy ezen szókat *Filozófia, História* igy kell accentizálni Filozófia, Historia, mind azért, hogy ha mind rövid lész, Fĭlŏsŏfĭă valami rút monotonia jön belé; mind azért, hogy a' Deákoktól már által vették a' Magyarok is a' *pronunciationis* Leges-t az illy szavakban. Igaz, hogy a' Görög quantitás szerint rövid a Histŏrĭă; de még-is így pronunciáljuk deákosan Histōrĭă; mint hābŭĭt; ha szintén így kellene is Római módonn: hăbŭĭt — Itt-is organorum ratio habetur.

8.) Ezekben: *hólt, vólt* a' Tek. A. Urnak jegyzése szerént el kell hagyni az Accentusokat így: *holt, volt* — Tsekély itéletem szerént nem lehet, mert 1.) a' közkimondásban így ejtjük-ki *hólt vólt.* 2.) Ha a' Magyar szóban elveszti a' törsök betű eredetiségét, ellen-

kezőre változik, t. i. a' hosszú rövidre, a' rövid hosszúra, p. o. erdő erdeje, mező mezeje; ajtó ajtaja. E' szerént, minekutánna ezekben *vagyok,* halok, kelek, változik az eredeti Vocalis, így holtam, voltam, költem, accentust vészen maga felibe így *hóltam, vólt, költ.* Ollyanok ezek a' régiek-is: *lön, tön, vön;* mert az *e*-ből lettek, 's ugyan azért eredeti Mennyiségeket, (a' rövidséget) elvesztvén hosszakká váltak. — ez eggy szóban pedig *hünn,* credébat, a' két *nn,* compensálja az *ü* rövidségét.

9.) Levél 12. Reáállok, hogy nem *Oroszlány.* hanem *Oroszlán:* mert már két ollyan betű előzte-meg az *n*-net, mellynek tempójához képest, az *ny* igen alkalmatlan volna így *Oroszlány;* t. i. a' *sz*-szen, és *l*-len addig és olly erőltetéssel késedelmezik a' nyelv. hogy, ha *ny* jönne utánna, terhére válna, 's az *ny* kimondására nehezen, vagy erőltetéssel fordíthatná magát vissza — Már, ha az *l ly* vólna, úgy lehetne *Oroszlyány;* de itt az *sz,* és *ly* kedvetlen és terhes fordúlást adna a' nyelvnek: külön pedig elmehetne az *ly* az *ny*-el, mint eme' szóban *lyány, lyányok* — — Igy talán jó lenne a' Keresztyény-is? az én vélekedésem szerént éppen nem jó: mert az *sz*-en, és *ty*-én úgy elfárad vagy megterheltetik a' nyelv, hogy az ny-nek kimondására könnyen vissza nem ugorhatna, ezért irom én így Keresztyén, Sebestyén. — Ezen szót Kapitány ny-el irom; mert a' *t* meg nem lágyúlt 's a' Nyelv a' kemény *t*-ről a' lágy *ny*-re. melly vele azon eggy Organumu, könnyen által mégyen.

10. *Királlya*-nak irtam; és így *Királya* talán nem is jó volna mind azért, mivel úgy belőle a' Characteristica 3ae Personae kimaradna; mind *azért,* mivel az eggy ly-el egész tempót nem tenne a' szótag — A' mi illeti az elsőt, tudjuk, hogy e' szó *Král* tót szó. mellynek a' harmadik személyben magyarosítva így kellene lenni Királja: az is igaz, hogy a' Magyar in substantivis rei et Personae. a' hosszú vocalis után az *l*-et ellágyítja *ly*-ljé in bisyllabis mint személy, fertály, homály, osztály, 's Király — ebben azért az *y* az *l*-nek meglágyítására tartozik, nem a' harmadik személynek characteristicája: így kell azért, tsekély vélekedésem szerént Királlya, vagy a' mi még Grammatica szerént jobb *Királyja* írni: hanem ha ezt mondjuk reá, hogy a' *j* az *y*-lonnal öszveolvad; noha a' két betű, t. i. az *y,* és *j* különböző dologra valók — Innen, hogy mellesleg emlittsem, nékem jobban tetszik a' *mondja* mint a' *mondgya,* mert itt a' g-nek semmi helye nints: mivel a' *d,* és *j* helyét állja a' lágyúlt *gy*-nek — Igaz ugyan, hogy ha így irjuk *Királlya,* eltévedhet az

Etymologizáló, kivált az idegen, a' gyökérnek kikeresésében, 's így húzza azt ki *Királl;* megvallom, hogy ez az én Orthographiám ellen fontos ellenvetés, 's az én Manuscriptumomban nem is úgy vólt, hanem *Királyja;* de a' Typographus Ur megváltoztatta — Én arra, hogy úgy írjunk, a' mint pronunciálunk ráállanék; de félek, hogy az által nagy zavar hozódik bé nyelvünkbe. Úgy így kellene írnúnk: h*atta* e' helyett hagyta — sz*ettem*, tellyes, tartya: holott ez az igaz irás: sz*edtem*, t*eljes*, t*artja* — jó ezek szerént a' Királyja-is.

9.) pag. 41. Ezen szavak: Barátai, Jóakarói, Jóltévői; valósággal hibásan vagynak; de én oka nem vagyok; megigazítottam a' Correcturás arkusomon; de nem rakták-ki: én azokat mindég így írom: *barátjai, jóakarói, jóltevői* s. a. t. figyelmezvén a' *j* characteristicára, mellynek én búzgó óltalmazója vagyok: kivévén az olly szókat, mellyekbenn a' betűknek *Incompatibilitása* meg nem engedi, mint p. o. szivja, dohja, méhje s. a' t. — noha az olly szókban, mellyek elvesztik az accusativusban eredeti mennyiségeket, midőn ismét vissza vehetik, oda tehetem, p. o. dél, hév; Acc. *delet, hevet:* ha már a' mértékben hosszú szótagra volna szükségem, Poëtice így tenném: *déljét,* hévjét; de a' Prózában nem merném ezt tselekedni. — Gömörben, hol valósággal, eredetiképpen 's az Organumokra nézve sok szókat könnyebbítve mondanak ki, még a' *h*-után is élnek a' *j*-vel; de hogy a' *h* és *j* között való Incompatibilitást elkerűljék 's a tempót kipótolják, így tészik vagy mondják-ki *kohoja,* méhéje: grammatice nem jó; 's nem is próbáúl hozom elöl: mind azáltal azt látom a' kitételben, hogy: valami Organum incompatibilitássa, 's természetes könnyűség' keresése van benne.

10.) Hogy Deák verseket is hoztam bé Oratziomba, az igaz, hogy különösnek tetszik magam előtt is, ki igen gyülölöm, ha Prédikátzióban valami Vers vagy Profanus Iró mondását citál valaki: tselekedni bárorkodtam mind azáltal azért, mivel a' Profánus nemű, vagy Panegyrica Orátziókban másutt is láttam ezt a' szokást; Ciceró is néha Görög szót hoz elő. Ezek mellett, minthogy a' Materiám némi néműképpen szent volt, hogy a' hosszas Moralizálással meg ne terheltetődjenek a' Halgatók, *Varietatis causa,* vagy Episodiumok gyanánt hoztam elő a' verseket: egyébaránt e' gustustól, ha nem tetsző, máskor könnyen elállok.

Már most a' vagyon hátra, mint mentsem ki magamat, hogy a' Tek. Urat illy hosszú 's alkalmatlan Levéllel merészlettem terhelni? A' Tek. Adsessor Urat pedig, ki ezeket nálamnál sokkal jobban

tudja. — De bíztam, hogy a' Tek. Úr látni fogja benne, hogy a' Nyelv eránt én nem vagyok hidegséggel, 's a' mit minden Hazafi köteles, azt tselekedtem. Ugyan azért alázatosan instálom, hogy, ha némelly Principiumaim ki nem állhatják a' próbát, méltóztasson meg igazítani, vagy velem jobbakat közleni. — A' grammaticusi perekből sok jó hasznok hárámlottak már a' Nyelvre —

Magamat betses grátziájában ajánlván, megkülömböztetett tisztelettel vagyok S. Patakon 26dik Májusban 1809.

A' Tekintetes Assessor Urnak

alázatos tisztelő szolgája
Nagy Ferencz.

(A rossz papirosért, és siettetett Irásért engedelmet kérek.)

Tóldalék.

Én a' Magyar Poétikámnak némelly részeivel még sem vagyok készen: sok kedvetlen környűlállások, mellyek közibe a' sors helybeztetett, akadályoztattak-meg; holott már a' jövő oskolai esztendőben használnom kellene — Nits Uram Munkájára, melly No 8. van kijegyeztetve az Orátziomban, nem akadok. Eggy jegyzésében azt találtam, hogy felküldötte *Kiliánnak*; ez pedig azt üzente, hogy nem vette, nem is tud felőle semmit.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1486.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Kedves Barátom. A' kutyát köszönnyük.

Mint a' szél úgy repűl,
Forog mint a' lapta,
Cefalus kezébűl
Prókrisom meg kapta.

A' Lengyel lázadások nem nézik Magyar országot; ők, a' Lengyelek, egy süveg alá ásítoznak, ha meg nem tsalattatnak, elébb utóbb Magyar országban lesz háború a' Frantziák és oroszok közt. Minden esetre szörnyű a' jövendő, ha a' jelenvaló nints eddig el végezve Budán, tsak ott fog kötni békét Napoleon. Udvarunk örűl a' Lengyel támadásokon, remélvén, hogy az orosz segítségére jő, de

kétséges vagy késő ez, 's nem a' leg közelebb, hanem a' távolabb esó következést is kellene számba venni. A' frisseség, az előre látás meg lepte a' lassúságot 's gondatlanságot. Ha okosok lesznek az emberek Budán, tűrhetően esett talán minden, de ha Sámson el fog akarni veszni a' Philisteusokkal, a' philiszteusok el fognak veszni Sámsonnal. Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria, le mieux est l'ennemi du bon, és a' kissebb rosz jó a' nagyobb roszhoz képest. Az Istenért, ne berzenkedgyetek Újhelyben, tsak hideg vér, hideg vér; mind késő van, máskép szól a Poéta, máskép a' Politicus, amaz azt festi, a' minek kéne lenni, ez a' jelenlevőt, a' múltat és a' jövendőt valódi állapottyában láttya.

Mindenből ki fogytunk, még az időbül is, az elmebéli erköltsi erő minden tekintetben nagyobb az ellenségnél, e' pedig a' lelke a' testinek. Tsuda nélkül lehetetlen a' sors végezetét másolni; ha okosok vagyunk, azon fogunk iporkodni, hogy a' köz veszedelemből a' köz jó teremjen. Ne nézze kiki önnön vesztéseit, hanem a' köz nyereséget. Ha mindent meg akarunk tartani, mindent el veszejtünk; hányszor mondám ezt Hazámfijainak! A' kik magok magokon nem tudnak vagy nem akarnak segíteni a' maga idejében, azoknak tűrni kell a' nálok hatalmasabb embernek intézeteit érántok.

Azok, a' kik hamis és hazug reményekkel szeretik magokat tápláltatni, szánakozásra méltó emberek, az okos és férfias characterű ember láttya a' dolgot a' mint van, irretorto oculo, 's nem ketsegteti magát, azonban kétségbe nem esik, ha mindenre kész, és az el háríthatatlan rossz ellen nem türköl, hanem azt mérsékleni igyekezik. Tsókollak ezerszer; adjon a' Magyarok Istene józan észt a' Budai tanátsosoknak, eddig talán el van sorsunk végezve.

29. May A. Olysón, 1809.

Hív Barátod
Jóska, mpr.

N[apoleon] Magyar regementet formál. Elibe menne Hertzeg Jánosnak, qui certum pro in certo reliquit. Bétsbűl vissza húzta magát N[apoleon], minekutánna több milliomokat ki tsikart volna; Jánosnak a' közösülését a' nagy ármádánkkal akarja akadályoztatni. Hogy vér szemet adgyanak az insurrectiónak, a' Prímás regementyével meg verették N[apoleon]t a' Novellisták. Triest, a' mint mondgyák, a' Frantzia kezében van, Pétervárad felé retirál, az udvar a' Törökhöz vagy Erdélybe. Constantzinápolyba új zenebona támadt, a' szép Sán-

dort megölték, a' mint mondgyák. A' kevély bétsiek két bombi lövés után kapituláltak. Maximilián kíntelenítetett oda hagyni őket, a' császár azt mondta néki: ha nem volna kegyelmed Értz hertzeg, lába közé tétetném a' fejét. Az insurrectiót gardes nationales nevezik a' Frantziák; beaux gens mal conduits et qui accroitront notre gloire. ezt mondgyák az Insurgensekről; idétlent szült a' királyné. A' boszút féltő Németek Gallicziában a' Lengyel országi híreket nagyittyák. G. Haller 8 szélső Vármegyéknek Politicus commissáriusa. N[apoleon] magyar proclamatiókat hirdet. Szokása szerint mindent igér.

Írj te is a' mit hallasz.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1487.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Ujhely 30. May 1809.

Eggyetlenem!

Imhol az a' Sonettóm, melly Sonettóim' gyűjteményében legelől fog állani:

A' SONETTÓ' MÚZSÁJA.

———

Mint a' Szerelmes járja szép párjával
Menüetje' keccsel-teljes lépteit,
'S igézi a' Szála' torlott rendeit
Enyelgő vissza 's vissza fordúltával:

Honnom' Ausónia' narancsgallyával *
Körülövedzve főm' szép fürtjeit,
Úgy járom én a' dal' lejtéseit,
Két négyét öszvefűzve két hármával.

Szőlő keríti mostan homlokom'.
Ott, hol Tokaj nyújt nektárt Istenének,
Víg szárnyakon kél a' nem-hallott ének.

* So tanze ich, (die schönen Locken meines Hauptes) mit den Zweigen der Orange meiner Heimath Ausonien gekrönt, die Tänze meines mir eigenen Liedes, indem ich seine zwey Vierlinge mit seinen zwey Dreylingen verflechte. Reben bekränzen jetzt meine Stirne. Ita in statuis pulcherrimis antiquitatis. — Kazinczy F. jegyzete a levél szélén.

E' szép vidék lőn kedvelt birtokom.
Eggy új Tibull itt megdicsőjtett engem:
'S én őtet és hölgyét örökre zengem.

Voss Bürgernek Sonettjeit a' Jenai Literatur-Zeitungban Junius. 1808. recenseálta, 's a' dalnak e' schémáját igen igazságtalanúl traktálta. Tagadja szépségét, mert ha fel nem volna találva, senki nem találnáfel. (Hátha az Alcaicusnak schemája fel nem volna találva, feltalálnák e most?) Azt mondja hogy Procrustes' ágya, etc. (Hát nem abban áll e a' Kunsttalent, hogy az Einschraenkunggal úgy vívjonmeg, hogy azt higyje az olvasó, hogy vívás nélkűl sűlt-el?)

Azon leszek, hogy a' több Sonettjeim is elkészűlhessenek.

Imhol a' minapi. Tartsd-meg minden interpunctióját, minden orthographiai különösségeit versgyűjteményed' számára:

NOVEMBER XI-DIKE MDCCCIV.

Nincs milliók köztt eggy, kit a' fene . . .
[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

Eggy Debreczeni tanúló, Kölcsey Ferencz, első Sonettemre így felelt:

Pirúlva jött az égre szép tüzével
Auróra; lángba hozta képemet.
Szemléltem őt szelíd tekintetével, (matt)
És Lotti' képe tölté lelkemet.

Eggy fülmi*lécske* (süslicht) zenge nőstényével,
*Hang*jára vissza*hangzott* a' liget,
Hallottam őt kerengő énekével, (matt)
És Lotti' képe tölté lelkemet! (bravo!)

Belé merűlve bájos képzetembe,
Lantot vevék-*fel* reszkető kezembe,
Ámort', az édes Ámort, zengeni.

De ím Kazinczy zenge! énekére
Bámúltak a' Kegyek 's Ámor 's Cythére,
És elnémúltak lantom húrjai.

A' ki 19 esztendős korában illyet ír, mit fog írni 30ban?

Édes barátom! Az ellenségi sereg közel van hozzád. Eleshetünk. Ha ez talál lenni utolsó levelem, mellyet hozzád írok, vedd a' legforróbb hálát szeretetedért, melly életemnek annyi boldogságot ada! Én Tégedet a' síron túl is szeretni foglak. Élj élj szerencsésen, és örvendj hazánk' boldogságán, éld a' férji 's atyai legszebb örömöket. Hogy Sophiem anya lessz Septemberben, talán tudod. Szeretném látni 's megcsókolni Emil-Traján fiamat. Ha nem leszek, Te légy atyja, 's gondoskodjál neveltetésén. Intézzd őtet atyai tanácsiddal!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

1488.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Ujhely den 30ten May 1809.

Herzlich geliebter Freund!

Seit anderthalb Monaten bin ich immer bey der Deputation, die Sie aus Kultschar's Blätter kennen. Jene Nachricht erhielt er aus meinem Schreiben an Vitkovics, Fiscal des Ofners nicht unirten Consistoriums, *nicht von mir.*

Ich war fast unwillig, dass dieser Artikel in die Zeitungen gesetzt, und so gesetzt war, denn so habe ich ihn *nicht geschrieben.* — Ich komme nur auf Augenblicke auf mein Széphalom, theils weil ich hier zu thun habe, theils weil ich die erfreulichen und zermalmenden Nachrichten früher als dort erhalten kann. Dieses wird mich bey Ihnen wegen meinen langen und mir so schmeichelnd vorgehaltenen Schweigen entschuldigen.

Ich danke Ihnen für das Geschenk Ihres statistisch-geographischen Wörterbuchs, und gratulire Ihnen herzlich zu dem, was Sie, mir von Doll darüber schreiben. Das ist *Edel;* es zeigt aber auch dass er an dem Werke viel gewonnen haben muss. — Den Brief des Königs, den Sie mir zur Bereicherung meiner authographischen Sammlung schicken, sende ich Ihnen zurück. Ich besitze seine Handschrift. Erlauben Sie nur dass ich sein Petschaft behalten darf.

Herr v. B[erzeviczy] kennt mich nicht. Dass 2+2:4 und nicht 5. am aller wenigsten 100000 macht, dass sehe auch ich ein. Ich verstehe ihn; wir sind nicht antogonisten. Aber seine data auch wohl seine Schlüsse sind falsch. Warum? Das ist eine andere Frage.

Ich habe vor drey Tagen beide Theile des Magazins erhalten. Den erstern lieh ich aus, und verlor ihn durch meine Gefälligkeit.

ı dem Punkt der Bücher Ausleihungen sind manche ungewissenhaft. - Jetzt lese ich Voss's Homer und Horaz. Sehr gut gerathen. Aber 'as ist das alles gegen das original!

In dem Juniusheft der Jenaischen Lit. Zeitungen 1808. fand :h Bürgers Sonette von Voss recensirt. Voss ist Feind der Sonette. ies wusste ich aus seinem Sonett an Göthe. Er nennt dieses Schema :hr sinnreich das Bett des Procrustes, und fragt: wenn dieses chema nicht erfunden wäre, würde es erfunden werden? — Ich 'age dies von dem Schema des Alcaischen Gedichtes, des Sapphi:hen Liedes. Und nun da es einmahl erfunden ist, ist es nicht :hön? Er läugne es mir, wenn er kann. Und besteht Kunsttalent icht eben darin, dass es die Einschränkung, Zwang so erkämpfe, ls wären sie gar nicht erkämpft? — Die ung. Schrift ist reimarm, ber sonor und pompos, sie beleidigt nicht so das Ohr, wie die eutsche. Hören Sie die zwey Sonette:

A SONETTO MUZSÁJA.*

Mint a' szerelmes járja szép párjával . . .
[Stb. mint az előbbi levélben.]

November 11dike 1804.**

Nincs milliók köztt eggy, kit a' fene . . .
[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

* Die Muse der Sonette.

So wie der liebende Jüngling mit seiner schönen Geliebten die reitzvollen :hritte des Menüets tanzt, und die sich andrängenden Reihen des Saales durch ine Tändelnde wieder und wiederkehrend bezaubert:

So tanze ich, die schönen Locken meines Hauptes mit Orangenzweigen einer Heimat Ausonien bekränzt, die Tänze meiner mir eigenen Leyer (Lied), ι ich ihre zwey Vierlinge und zwey Dreilinge verflechte.

Jetzt kränzt meine Stirne ein Kranz von Reben. Dort, wo Tokaj seinem ott den Nectar reicht, erhebt sich auf frohen Schwingen das noch nie gehörte ied. Diese schöne Gegend ist nun mein neuer lieblicher Aufenthalt. Ein neuer ıbull hat mich in ihr verherlicht, und ich besinge ihn und seine Gattin nun ınkbar wieder. — Kazinczy F. fordítása.

** Der Tag, den mir Sophie gab.

Unter Millionen ist wohl nicht einer, welchen die grimmige, blinde Ate › sehr ins Hetzen genommen hätte, als mich. Fällt sie in ihrer Wuth irgend

Kis und Virág achteten das letztere, an Zeit ältere, Lied ihres Beyfalls nicht unwerth. Und ein junger Mann, Kölcsey Ferencz, in Debreczin, schrieb mir folgendes:

Pirulva jött a' világra szép tüzével . . .
[Sth. mint az előbbi levélben.]

Dieses Sonett ist weit leichter gedichtet als die meinigen. In dem meinigen ist alles gedrängter, inniger, die Reime Istenének, ének, engem, zengem, Istene, ellene, fene, enyhitene sind ex diversis partibus orationis genommen, und kosten etwas mehr, als lelkemet, testemet, párjával, fordultával. etc. Besonders ist der zweyte Vierling des ersten Sonetts Honnom Ausonia sehr glücklich gerathen: Aber für die meisten Leser *unverständlich.* —

Soll ich Ihnen sagen was in Tyrol, Italien, und bey Regensburg geschah? — Das ist alles nicht mehr neu. Soll ich Ihnen sagen was bey Wien und Aspern geschah? Das werden Sie schon wissen. Aus Polen und bis jetzt vielleicht schon auch aus Dalmatien droht uns ein schreckliches Gewitter. Wier leben hier zwischen Freude und Zittern wie wahnsinnig. Neulich sagte ich dem Obergespann bey Tisch, dass ich nicht glaube, dass jetzt ein Friede erfolgen könne, sondern dass die zwey feindlichen Armeen aufs terassiren ausgehen. Er gab mir zur Antwort, dass auch er also glaubt. Die schlaue Proclamation des Feindes!! — Alles schreckt. Wehe dem, der verblendet wird. — Die Erzherzogin Mutter der Kaiserin ist in Gödöllő; so auch Erzherzog Maximilian. Erzherzog Franz, Sohn des Kaisers ist mit Görög den 20ten May durch Tokaj, und schon in Gross-Wardein. Die Schätze auch dort. Erzherzog Johann nennt die Josephs

einen andern an, schnell steht diesem sein Gott zum Beschützen fertig. Ach, mich schützt gegen sie nicht Himmel, nicht Erde! In diesem schweren Kampfe sinke ich aus einer Ohnmacht in die andere, und finde nirgends Labsal, das mich lindre. —

Amor hatte Mitleid mit diesen Klagen meines Lebens, und sprach: den das Schiksal geschlagen hat, den nehme ich in Schutz, und legte mir Sophie zum Lohn (Trost) in den Schoss.

Und siehe, seit dem er mir den Segen bot, seit dem er den Nächten meines Lebens die magische Lampe anzündete, empfinde ich die Schläge des Schiksals nicht. — Kazinczy F. fordítása. — Rumy jegyzése: «Verändert steht es im Tudományos Gyüjtemény XI. 1817.» — Kazinczy wieder-t írt, a gegen Rumy javítása.

Huszaren die Krone seiner Armee. 58. Mann von diesem Regiment tragen goldene Medailles, die sie jetzt errungen haben.

Unser Comitat will eine zweyte Insurrection pro tutanda salute et tranquillitate publ. errichten. Nach dem Gesetz müssen nur die aufstehen, qui in priori Insurrectione (1809) legali suae obligationi non satis fecerunt. Und diese gehen wider die Polen. Mancher Edelmann, der so viel und auch weniger besitzt wie ein Bauer, kann das nicht. Morgen beginnt die Lustra. Wie sie ablauft, weiss ich nicht. In der Congregation 27ten May ist manches harte Wort darüber gesagt worden. Leben Sie wohl! —

Cserei schreibt mir, der Gouvernör von Siebenbürgen habe ihm den Auftrag gegeben, das Buch Cevallos ins ungarische zu übersetzen. Es ist schon gedruckt. So viel ich aus dem Hazai Tudós. sehe. Ich sah das Buch nie.

Den 5. Jun. ist ein Landtag in Siebenbürgen. Kisfaludy ist Adjutant beym Palatin und soll herrliche Kriegslieder, Märsche, Buzdítások etc. gedichtet und geschrieben haben. Tibull ist nicht Tyrtaeus: ich kann so was nicht.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1489.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ujhely 30. May 1809.

Édes barátom,

Iszonyú rheuma van jobb vállam lapoczkájába, 's sok leveleket kellvén írnom, kéntelen leszek neked szokásom ellenére rövidet írni.

Cevallosnak fordításával ne töltsd haszontalanúl idődet, mert leveleddel eggyütt érkező újságomból (Hazai Tudósitások) tudom, hogy már ki is jött. Nem tudom mi van benne. A' Fő-Ispán asztalkáján láttam a' minap Corinna mellett. Képzeled hogy meggyőzhetetlen idegenséggel lévén mind az eránt a' mi illyetén Flug Schrift, akár melly parthiáé légyen az, meg sem olvastam 's meg sem fogom soha, 's Corinnához nyúltam, mellyet harmad nap olta bírok, 's Gróf Desőffy Jóseftől már olvasásra ez előtt megkaptam. Az enyém 13 fba kerűlt. A' magyarra fordított Cevallos ára 1 f. 50 x. 's ezen

Druckort alatt jött ki: *Magyar-Országban,* melly azt gyanítatja, hogy a' munka gyanús.

Hadi újságot tőlem ne várj. Míg hozzád ér e levél, addig nálatok is óság lesz a' mit tegnap vevénk Aspern felől. Nagy és dicső győzedelem, kivált a' Magyar seregnek, mert azt mondják, Das Hussaren Regiment des Erzherzog Josefs olly jól viselte magát, hogy 58 köz legény és altiszt visel arany jelpénzt, 's őket János Fő Herczeg serege koronájának nevezte. A' Primatiális Insurgens sereg gab den Ausschlag der Schlacht. — Annál nagyobb nyugtalansággal várjuk az új hírt Bécs felől. De bezzeg Triest és a' Magyar tengerszélek! Azt mondják hogy a' János Herczeg nyomába hágott ellenség Dalmatiának vette útját, 's félnek hogy a' serbusokkal által jőnek Magyar országba. Az Isten szánja meg hazánkat.

A' Lengyel Országi hirek olly rosszak, hogy Gener. Hertelendy hozzánk írt levele szerént Insurgenseink nem Pest felé, hanem Gyöngyöstől, melly Pesthez 9 mértföld, vissza Sztropkóra kéntelen menni. Sztropkó a' Lengyelszélhez 2 mértföld. Ott Eggermann Generálisunk kéntelen volt velek capitulálni, Schaueróth [!] Generálisunkat megverték, és a' Magazinokat, Cassákat elfoglalták. Ez Reschowban is történt, melly közel van szélünkhöz. Vármegyénk új Insurrectiot állít. Lónyai az Oberstere ennek a' későbbi Insurrectiónak. Sztáray Albert Kapitány lesz másokkal eggyütt. A' törvény azt parancsolja hogy azok insurgáljanak most, a' kik az idei elsőbb insurrectióból elmaradtak. De Fő-Ispánunk oda vitte a' dolgot, hogy minden újra felkeljen, p. o. ha statuált is Mártiusban, most ismét statuáljon vagy menjen. Sok a' szegény nemes ember, ki két kezével keresi élelmét. Én is érzem mibe került az első. Az adás vevés megakadt. Itt pedig magunk fizetjük Statusainkat, magunk ruházzuk, tartjuk.

A' Lusztra holnap kezdődik. Félek, hogy a' nagy seregű apró nemesség bajt ne okozzon. — Mindent fel kell áldozni a' mivel boldogító Constitutiónk védelmeztethetik. Csak hogy ez a' *minden* ollyan légyen, hogy *használjon,* 's haszon nélkűl bennünket el ne rontson.

Kolozsvártt lévén, eggyszer végy annyi időt hogy tudd-meg, mi költ-el könyveimből 's mi van meg és kinél? Abból a' mi elkölt, vedd ki azt a' mivel Néked tartozom. Sőt vedd-fel mind a' mi felvenni való 's küldd[1] által Váradra az Öcsémhez lepecsételve 's az

[1] Innentől kezdve a következő lapon a [1]-vel jegyzett szóig az eredetiben ki van húzva.

Anyámhoz utasitva à Madame de Kazinczy neé de Bossányi, à Ér-Semlyén. Vagy ha jobbnak 's könnyebbnek véled,[2] add Gróf Teleki Jóskánénak, hogy azt nékem fizesse-ki itt az anyja. Tiszteld ezt nevemben és feleségemében férjével eggyütt, 's tudd-meg kinek keresztelték a' kis lyányt.

Élj boldogúl, igen kedves barátom!

Kérlek, Tőkés Urat idvezlvén vedd-ki tőle, minemű változtatásokat kell tennem a' Kapitány B. Wesselényi Miklós Úrhoz írt epistolamban; kivált a' Sibói ménekʼ neveiben. Ez az Epistolám szer felett megtetsze Kisnek, Virágnak, Berzsenyinek, Vitkovicsnak. Én a' második és 3dik §ban sok változtatást tettem azolta. Szeretném nagy gonddal kisimítani, hogy méltóbb légyen Sibóhoz.

Kivűl:[1]

Méltóságos Cserey Farkas József Cs. k. Kamarás Urnak sat. sat. Debreczen, Somlyó, *Kolozsvártt.*

[Eredetije az erdélyi múzem-egylet könyvtárában.]

1490.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 31dik May, 1809.

Kedves Szeretet Barátom!

Május 23dikán költ leveledet az estve késön vettem, siettem aszt azonnal le irni és hozzá tett szükséges jegyzéseimmel az eiczaka 1 órakor Staffeta által be küldöttem Gubernatorunknak. Rettentő, véletlen környül álások közt vagyunk, de meg ne ijedgyünk, mert az által suljosittyuk a veszedelmet. Ellenségünk Szerencséjit eddig is leg inkáb a koszoruzta, hogy vad hóditásaival a Népekre ijesztvén, ezek ott, a hol férfiaskodni kellett volna, reszkettek. Minden, és a leg suljossabb veszedelemre is el kell magát eggy igaz Magyarnak szánni — értesz már engemet. Én neked ezután igen gyakran irok, de mindég csak röviden, mert eszt a környül álásokhoz képest az okosság igy kivánnya. Én holnap után indulok a Diaetankra Kolosvárra, mint követtye Közép Szolnok V. megyének, hol is a mikor követnek, egyszersmind gyalogsága fő Strása Mesterének is kiáltattam — és

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

igy az alacson fő Ispány Bánffi Páltul meg menekedtem. Én a Diaetárul gyakran irok Néked, Téged viszont kérvén, szorgalmatossan tudósics — az által Hazámnak is segitsz — a nevezetes, és szorgos dolgokba küldgy az én Contomra Staffetat egyenesen Kolosvárra, hol is quartierom rendelve vagyon özvegy Generalisné Gr. Nemess Györgyné házánál. Ugyan kérlek, uijabban is szorgalmatossan irj és a hol szükségesnek látod, a leg serénnyebben haladó uton. Az Egek tarcsanak meg Tégedet kedves Grófnéddal és Genieddel, és az Egek kegyelme őrizzen, védelmezzen benneteket. Ird meg első leveledbe, Way Jósef hol van, és hol micsoda postákon veheti levelemet — vagyok örökre hiv barátod

Cs.

Kivül:[1]

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak. p. Debreczen, S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.

1491.

Kazinczy — Szögyény Zsigmondnak.

À Mons. de Szögyény, à Pesth. Széphalom Máj. 1809.

Megbecsülhetetlen barátom!

Fogadd el szíves köszönetemet jóvoltodért, hogy Eggenbergert érettem a' Görög mappaiért kifizetni s azokat nékem felküldeni méltóztattál. Testvérednek a' 48 ftot lefizettem, 's reménylem hogy azt nem sokára kezedhez küldi. Ne terheld magadat fizetésekkel helyettem, melly e' visszás időkben néked is nehezen eshetik: egyedül azt kérem, hogyha valami nyalábnak kell hozzám küldetni, méltóztassál meg könnyiteni 's siettetni általszállítását, mellyet eddig is barátságosan cselekedtél, 's most annyival inkább fogsz cselekedhetni, mivel Gönczy Sámuel is, Csury Ferencz is Pesten vannak 's híred nélkül el nem jőnek.

Kiliántól Klopstocknak velin quartausgábeját kérem 's talám meg is kapom. Tavaly ősz ólta olly sok pénzt adtam-ki könyvért, képért, hogy ez idén többé semmit nem adhatok, én is érezvén az Insurrectio 's egyéb teher' nyommasztását. Azt az ajánlást tettem

[1] A levél zárlatán töredezett piros pecsét.

neki hogy Januárban kifizetem, 's kértem hogy ez ajánlásra küldje. Nem lesz alkalmatlanságodra az a' kérés, hogy szóllj Te is eránta; és ha hajlik teljesítésére, vedd által tőle az igen jól bépakkolt csomót, 's Gönczy vagy Csury Urak által küldd fel nékem.

Szint úgy fekszik szívemen az a' kérés, hogy Gönczy vagy Csury Kövesdről Borsodban hozzák-fel magokkal Balkay Pál Urat, azt a' Festőt, a' kit én Octoberben Bécsből hoztam addig, és a' ki ott mulat mindez ideig a' Plébanusnál, ki néki anyai Onkele. Kössd lelkekre ezt, kérlek alázatosan. Ipadnak képe miatt is van szükségem ittlétére, kinek tőled jövő képe most falomon függ. Talán megfordúl a' dolgok' ábrázatja 's nem sokára ismét metszethetek, nyomtattathatok.

Te ismered házassági fénytelen boldogságomat. Érteni fogod tehát az ide tett magyar első sonettet — elsőt nem *érdemre*, mellyet az első által nem czélozhatok, hanem az *időre*, mert még eddig több Sonettó magyarúl nem énekeltetett. — Voss tavaly kikölt a' Sonettók ellen, de nem elég okokkal, mert az ausóniai hangzáshoz szokott fül, mint a' millyen a' Tiéd is, nem lel e valóságos szépséget az olasz Sonettokban? Ha lél, miért ne leljen a' magyarban is. Meg lehet, hogy a' franczia nyelv' könnyűsége, a' német nyelv' nehézsége nem alkalmatos e formára, de a' miénk az. — Feleségemmel eggyütt, ki Octoberben ismét anya lesz, mind magadat, mind a' Méltós. Asszonyt tiszteljük, 's barátságodba ajánlva maradok

alázatos tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz mk.

NOVEMBER' XI-DIKE MDCCCIV.

Nincs milliók köztt eggy, kit a' fene . . .
[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

Der 11te Tag des Novembers 1804.

Sonett.

Unter millionen ist nicht ein Einziger, den die grausame blinde Göttin des Unglücks (Ate) so wie mich verfolgete. Packt sie in ihrer Wuth diesen oder jenen an, so ist sein Gott allsogleich bereit ihm beyzustehen. Ach mich schützt nicht der Himmel mehr die Erde

wider sie! In dem schrecklichen Kampf sinke ich aus einer Ohnmacht in die Andere hinüber, und finde keinen Balsam, der meine Leiden lindere. —

Amor hatte Mitleid [mit] den Qualen meines Lebens und sprach: Dir erleichtre ich, den das Geschick schlug und gab mir zum Lohn in den Schooss Sophien.

Und siehe, seitdem er mir den Segen reichte und der Nacht meines Lebens die magische Lampe anzündete, fühle ich die Schläge des Schicksals nicht mehr.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1492.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen 3d. Junius. 1809.

Tekintetes Úr!

Alkalmatlan vagyok talán, hogy midőn a' Tekintetes Úrnak fontosabb dólgai vagynak, én még is írni meg nem szünök. Azonban lehet e csudálni, hogy én naponként kedvetlenülő környűlállásimban gondoson igyekezem öszve szedni azon örömöket, mellyekkel még bírhatok? A' Tekintetes Ur' szíve érzékeny, és teljes, másként olly édesen, olly ömledezve irnia nem lehetne, boldogság nekem a' Tekintetes Urnak sorait olvasni. Nem kell e nekem azokat óhajtanom? Az én társalkodásom itt nagyon szomorú. Ezek az emberek hidegek, vagy puhák.

A' Tekintetes Úr meg szégyenít engem azzal, hogy sonettojára javallásomat óhajtja. Ki énekelt mi köztünk olly édesen mint a' Tekintetes Úr? És ha mi, kik nagyobb részént köznép vagyunk, a' felettünk járóknak szépségeit nem érezzük, érdemlünk e egyebet meg vetésnél? Én legnagyobb szerencséim közé számlálom, hogy Sonettom a' Tekintetes Ur kedvét meg nyerhette, hibáim' felfedeztetésén örűlök és bizonyságára, hogy azokat igyekeztem el kerűlni, bátorkodom ezen másikat ide írni.

Csak Lotti bájol engem szép szemével
'S ha szenderegve rózsa-kebliben
Merengek szívem', lágy érzésiben
Ámornak égek én szelid tüzével.

Zefir, ha a' nap süt forró hevével,
Így nyugszik a' nyilt Rózsa' kelyhiben,
Melly a' kegyeknek szent ligetjiben
Ingerli a' Nimfákat kellemével.

Engedd Ámor! így folyni napjaim',
'S im lantomat fel szentelem nevednek,
Téged fognak csak zengni húrjaim.

Majd Lotti mirtus-ágat fon hivednek,
'S olvadva szent hevében lágy tüzednek
Meg édesíti csókkal daljaim?

Méltóztasson a' Tekintetes Ur meg engedni, hogy ezen levélben még a' nyúgalomhoz való dalt el küldeni bátorkodjam a' Tekintetes Ur által fel fedezett hibájiból kitisztítva.

El únva a' lármát sohajtok
Szent nyúgalom! feléd,
Oh édes a' te karjaid közt,
Édes szendergeni!
Nincs semmi lárma csend-helyedben
Mint a' sír' kebliben,
Holott virágos ágyadon zöld
Fák közt puhán heversz.
Csak a' patak csörög körűlted,
Csak a' Zefír susog,
'S a' fülmilécske zeng szavával,
'S csattog, süvölt, kereng.
Oh boldog érzés! hogy ha Erdély,
Árnyékos halmain,
Öledbe dőlhetek le 's ottan
Felejtem bánatim',
Ha a' patak csörög körűltem
'S csendes álomra hív,
Ha a' madárka sír, 's szememben
Bóldog köny-csepp rezeg,
Be nem kivánok a' Vitézek'
Sorjában ülni én!
Be nem kivánok a' királyi
Széken tündökleni!

Oh! ott tanúlja meg szeretni
Szívünk az életet,
Hol az szelíden foly, miként a'
Csermelyke' habjai,
Oh! ott tanúl örülni a' szív
Örülni lepkeként,
'S bánkódni édesen, miként a'
Madár ha társa vész.
Szent nyúgalom! hagyd folyjanak le
Öledben napjaim,
Hagyd lepjen a' halál öledben
El oltván éltemet.
Ah! akkoron virág bokorka
Nőjjön sírhalmomon,
Mellyen Zefír kerengve játszván
Lengesse szárnyival,
Majd körbe gyűlve énekelnek
A' Nimfák síromon
Ha a' magos hold andalogva
Süt arra fényivel.
Köztök lebegve fogja lelkem
Halgatni daljokat,
És e' szelid érzése tészi
Boldoggá lételét. —

Professor Sárvárinak Architecturája typus alá készül. Magamat gratiájába ajánlván forró tisztelettel maradok

A' Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1493.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Bonyhán Jun. 7dikén 1809.

Nagy Érdemű Tekintetes Ur!

Tsak igen keveset irhatok. Holnap hajnal előtt indul az alkalmatosság a' Kolosvári Diétára, mellyel levelemet a' postára küldöm.

Mindjárt este leszen, gyertyánál pedig szemeim miatt nem irhatok. Kolosvárra magam is szerettem volna bé menni, de a' Grófné Andrásfalván van, 's én egyedűl Lajossal, 's a' Tsuklattatóval, a' ki a' Tekintetes Urat, Lajosommal együtt tiszteli. Ő róla többet. Voltaire Les deux consolés kis elbeszéllését fordittattam vele, 's azt Kis Jánosnak elküldöttem Tárházába, melly azonban, a' Tekintetes Ur levele szerint születése előtt ki hólt a' Pesti wucherozó könyvâros kezéből. Most Meissner Skizzei közzűl Thalesset és egy Miletusi polgárnak beszéllgetését forditotta, mellyet 'Sebbevaló könyvembe fogok tenni. Ezt Kolosvártt akarom nyomtattatni, 's ha lehet Kalendáriommal. Benne leszen Maintenon, a' két Tassó, Rousseau, Thomas élete tőlem, 's egy két verseim, az utolsóbbnak Marc Aurelje Prof. Szabó Sámueltől, és a' kit legelőszer kellett volna mondanom, Bartsai Ábrahámnak néhány töredékjei, mellyeket a' múlt héten Hunyad Vármegyében, Sólymoson, a' hol lakott, kaptam magától, Özvegyétől, Gróf Bethlen Zsuzsánnától.

Hunyad Vármegyébe osztoszkodni ment a' Grófné, 's e' tzivakodó foglalatosság után (melly itt ugyan nem történt) Zarándba akartunk menni a' Vátzai feredőre. Én onnan Szemeim orvoslása után Pestre, és viszsza jöttömben Széphalom felé!

De a' Huszár utánnunk jövén azzal a' hirrel hogy a' Muszkák jönnének, megfordultunk, 's pedig ide mindent tsendességben találtunk, 's nevethettük magunkat. Ez volt az oka miért nem feleltem tüstént a' Tek. Ur levelére.

A' Magyar Haza a' mint itt beszéllik, közel vala a' veszéshez. Sirtam, féltettem Nemzetem eloszlását, bomlását, és még is nem tudom hideg vagyok. Várhatunk e jó időket. Az itt való Insurrectio kész ugyan, de halkal és szörnyű gyakorlatlan.

Hunyad Vármegyében Lajos, Bátyjával Gróf Istvánnal a' Vármegye' Gyülésén lévén, ott megesmerkedtem Zsombori Lászlóval és Bartsai Lászlóval. Zsomborinak külsője ollyan mint versei. Tollas, pelyhes a' köntöse, borzas haja. A' Gyülésen nagy rollét játszott, és szépen beszéllt. Ebéden Gróf Mikes Jánosnál melléje ültem Lajossal együtt, 's elő hozta, hogy a' Tek. Ur mostanában irt neki, 's egész tisztelettel szóllott. Virágot nem mindenben szereti. Most a' Magyarok ditsőitetését *79* Saphicusban irta le. Lesz itten a' sok ditséret! Ollyan is millyent a' Magyar, a' kortsos, alig érdemel-meg.

Engem az Égnek magának kellene repiteni Széphalomra, tudván ő mint kivánkozom oda, 's még is szüntelen hátráltat. De a'

nyáron tsendesebb idő lévén, elmegyek. Vallyon honn kapom e a' Tekintetes Urat? Talán Augusztusban megyek a' Debretzeni Vásár alkalmatosságával. — Ajánlom magamat továbbra is szivességébe a' Nagy Érdemü Tekintetes Urnak, kinek vagyok

tisztelő barátja
Döbrentei mk.

Indulásomig még lesz szerentsém a' Tekintetes Ur levelét venni? B. Wesselényi eddig kinyomtattatta az Episztolát. Én azt mondám neki, hogy a' Jegyzések maradjanak-el. Fijáról máskor többet.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1494.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Baráttyának
Vitkovits Mihály
Egészséget, Békét.

E rettenetes zürzavarban, melly most Hazánkat fenyegeti, és hamar idővel egész Európát fogja, azt sem tudom, mit és mint kellessen hozzád irnom. Minden előrelátó és érzékeny Hazafi megdöbben erre, és a jövendőn kétsége tétovázásba hozza. Mihez támaszkodgyék, vagy mihez nyúllyon ezen szélvészben, világosan ki nem láthattya. Barátom! fel kell Oviddal kiáltnom: Omnia jam fient, fieri quae posse negabam. Ugy vagyon: de egy ember, akármi szerentséjű és elméjű, állhat e jót egész Európárúl? Ha meghal az Oroszlány; Tigrisek, Medvék, Farkasok nem fognak e marakodni a kontzokon? és jaj a Kontzoknak! Láttunk sok olly Machinát, mellyet tsak a Mestere tudott[1] igazgatni; utánna pedig senki sem. Most Halld, mik történnek s miket hirlelnek itten. Nádorispánunk Junius 1söén délután ide hagyott bennünket, felment a Magyar Seregekhez, s Győrött áll őrt Hazánkért. Egy atyámfia, ki a Pesti Felkelőkkel fegyvert fogott, Körmöndrűl Juniusnak 3ikán azt írja a többi közt hozzám, hogy János Hertzeg Itáliából harmintz ezerrel Körmönd Vidékeire érkezett, a hol a Pesti Felkelők táboroznak. Hogy az Ellenség midenütt nyomokban vagyon, de még eddig meg nem ütköztek vele. Hogy Ál kémeket fogtak volna el, kik az Őszi Búzában hevertekben planu-

[1] Az eredetiben tollhibából: *tudod.*

mokat irtak. A mai Extra Blattban olvasom, hogy egy ezerből álló frantzia Lovasság Juniusnak 5dikén Kapuvár felé tsapott; egy része pedig Bogyoszlónak indúlt, s ottan vizsgálódnak. A Felkelőket igen bolygattyák, s minden iránnya az Ellenségnek az, hogy ezeket szét verhesse, hogy Pozsonynál való át menetelét meg ne gátolhassák. Minthogy Pozsonyt sok bombardírozása után sem kíntethette a Bétsi Meghódolásra, Sárvár mellett Juniusnak 2dikán a Postunkra ütött az ellenség. Egy főhadnagy a Pestiek közűl, Huszti a neve, Hat frantzia Lovasra tsapott, erősen vítt ellenek, nagy sebet kapott, s elfogadtatott. De Pál kapitány (Az Egri Pál Canonoknak öttse) kiszabadította.

A Veszprémi Felkelők közűl Fodor János Káplár 23ad magával 80 Frantzia ellen vitézűl viaskodott. Ezért János Hertzeg Ezüst jelpénzel ajándékozta meg, s maga asztalához ültette. —

Éllyenek Hazánkfiai, a kik minden sanyargatás mellett is kiszikráztattyák Árpád lelkét ....

Egy Brünben Május' 20ikán nyomtatott Extra Blattban olvastam, hogy Colovrat sok ezerrel Linzbe befészkelte magát. Sokat levert, 4500 foglyokat hajtatott Károly Hertzeg Tábora felé. Chetteler Generálisrúl beszéllik, hogy a Tiroliak megesküttették, ők is neki megesküttek, hogy utolsó tsepvérig víjjanak születésföldekért. Ennek az olly annyira hív és víg Népségnek miket kell még kiállania! Egy frantzia passussal ide érkezett Bétsi kereskedő beszéllette, hogy huszon nyoltz ezer sebesei feküsznek Bétsben Bonapartének. Még is Bouletinyában egész veszteségét, melly az Aspernnél történt ütközetben értte Táborát, tsak hat ezerre mind öszszeséggel merte róvni. Felette tulajdon principiumává tevé ez a Bajnok azt, hogy az emberek' opinióit kell tudni kormányozni, s oda, a hová akarja, hajtani. Hasznos Principium kivált arra, hogy kevés bajjal sokat hóditson. Proclamatiokat is, hallom, küldözgetett Hazánkba be; de nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur. Torontál Vármegye' felkelői ma tették le a hitet a Várban. Nagy pompával szentelte fel zászlójokat a Primás. Mind öszve egy Divisiot tesznek. Holnap mennek Vörösvár felé. Se vége se hoszsza nem lenne levelemnek, ha mind azt, a miket itten hall, olvas az ember, leírni akarnám. Nem is volna tanátsos, minthogy sokszor a legártatlanabb tollal közlött dolgokért kérdésre szoktak minket vonni.

Én most azon töprönködöm, miért nem tudok kardot forgatni, bajtvinni. Azonban mi nehéz, mi méregkeserű Muzsa esküttyének

illyeket gyakorolni; hát még emberi vérben lábbadozni. Sokszor felsóhajtottam már Cliohoz, imádkozná el fejemrűl az illy viszontagságokat; de — még tsak reményt sem támasztott bennem.

Leveledet Szőgyényi Úrnak átadtam. Igen örömest vette, köszönt. Kiliánnak is átadtam, tudnillik az Ifiabbiknak, a ki igérte, irni fog hozzád. Az Öregbiket éppen azon nap, Május 26dikán, midőn Leveledet vevém, szállásom mellett vitték el a fekete széles kotsin az Örök elnyugvásra. Szivfájlalva néztem le koporsójára ezen Embernek, ki Hazánkban jobb könyvek' árulásával annyi jót tett vala. Ha ez a mennydörgős idő el nem seprőszte volna tőlem Muzsámot, Végsőt zenegtem volna Tiszteletére. Be sok érdemes Férjfi minden végső megtiszteltetés nélkűl múl ki közűlünk: Ellenben sokat, kik egy szives könyt sem érdemelnek, apotheosissal szállitnak a főldbe. Horvátunk igérte ugyan, hogy megpendíti lantyát Öreg Kiliánunk' emlékezetére; de Nándorispánunk' elmente után Gazdájára szállván egész terhe az Országnak, fülig űl a foglalatoságokban. Tisztel és tsókol téged. Szemere hozzád készűl szökni a fegyverfogás elől. Szegény! az ő emberi szíve sem állhattya ki a Mészárlást.

Mosótzÿ a Contot el fogja küldeni. A Veszprémi pakétot, és a 10 példányát Régiségeidnek átatta nekem. Én pedig Szőgyényi Űrnak. Ime megint bátorkodom egy Contractussal alkalmatlankodni. Kérlek. mennél előbb lehet, intabuláltassd. Ezt a Commissiot is irántam való kész barátságod türtesse. Élly boldogúl. Pesten Juniusnak 9kén 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1495.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Jun. 10. 1809.

Érdemes barátom!

Olly annyira beteges vagyok, hogy nyolcz nap olta meg nem jelentem Deputatiói Üléseinkben, sőt nem még a' tegnap tartott igen nevezetes Generális Gyűlésünkben is. Ma annyi erőt vettem magamnak, hogy bémentem Ujhelybe minden gyengélkedésem mellett, 's Gyűlésünknek utolsóbbikában jelen valék. — Ujra eggy svadron lovasságot állít Vármegyénk, arra buzdítatván a' környülállások által. hogy törvényes kötelességünk felett a' Királynak és Hazánknak, — az az igaz névvel *önnmagunknak,* mert hiszen az a' kettő *eggy*

minden józan elme előtt — ezt az áldozatot nyújtsuk. Azt végezte tudnillik a' tavalyi Ország' gyűlése, hogy kimenvén az Insurrectio, azok, a kik eggy vagy más oknál fogva abban fel nem ültek, álljanak-elő és a' köz csendesség feltartása végett exercírozzanak.

Ezeket a' fegyver gyakorlókat a' törvény intézete szerént nem lehet kivinni a' Vármegyéből. Azonban ez a' makacs háború új segédet kíván bizonyosan nem sokára; mi tehát a' benn maradtakat a' belcsendesség és bátorság feltartása végett ide haza fogjuk gyakoroltatni, az új szükségre pedig 170 egynehány főből állítunk lovas svadront, ezeknek zöld ingek 's lábravalójok, fekete csákójok, csizmájok, fegyverek adattatnak általunk, és a' mennyire lehet, mind nemesekből fognak állani.

A' Lengyel dolgok alkalmasint elcsendesedtek. Ez nem volt vak lárma. Eggy valaki beszéllé ma, hogy ő tulajdon szemeivel olvasott eggy Magyar-Országra bé jövő Zsidónak adott Passust. Azt a' ***Szász-Lengyel*** katonaságnak valamelly ***Fő***-Tisztje adta a' Zsidónak. Jól meg jegyezd: nem volt benne a' ***franczia*** nevezet, hanem csak a' Szász-Lengyel. De más tudósítások után is tudjuk, hogy ez a' támadás teljességgel nem fenyegette Magyar Országot, és a' felzúdúltak szándéka csak az volt, hogy a' mi Galicziánk is a' Varsói Herczegséghez forrasztassék és így a' régi Lengyelország, azon kivűl a' mit Sándor bír, helyre állítassék. Ő Excell. Gróf Haller Jósef Úr vagyon mint Commissárius ki küldve olly véggel, hogy a' Lengyel Országgal határos 8 Vármegyéinkben felvigyázzon a' polgári rendből, hogy a' tűz onnan hozzánk ne csapjon.

Ezen nagy férjfiúnak hozzánk írt leveléből tudjuk, és a' vele operáló Locumtenentiális Consiliarius Berzeviczy Pál Úr szavaiból, kivel ma eggyütt ebédlettem, hogy a' tűz már alkalmasint eloltatott, sok katonaság küldettetvén oda mind a' Ferdinánd Herczeg seregéből, mind Gener. Hertelendi által a' mi Insurrectióinkból is. — A' mi Insurrectionális seregünknek két svadrónja már Győr körűl van, 's Lengyel Ország széleibe csak az eggyik svadronunk küldetett.

Ebédnél veve Vice-Ispánunk, Mélt. Lónyai Ur, eggy Pesti Kurírunk által levelet 's ebben hírt azokról, a' mik a' tábornál esnek. Nincs benne semmi rossz, sőt jó van. Az Asperni dicsőséges nap olta nem volt verekedésünk. Károly és János Fő-Herczegeink kevés napok alatt eggyüvé érnek, 's a' mi Palatinusunk is az Ország katonaságával. Napóleon Macdonaldot és a' Nápolyi új Királyt várja maga mellé. De Kollovráth háta megett nagy sereggel közelget, 's Berna-

dottet, a' mint értem, megverte. Azonban némellyek szerént a' franczia seregnek nagy vagy kis része, nem tudom, egész Ötevényig előre tolakodott, 's Pozsonnyal által ellenben magát körűl sánczolta, 's néha által lövöldözött golyóbisokkal érezteti a' Pozsonyiakkal hogy ott van. Eggyik bombája az Academiai épűletben esett-le, a' másik a' serházban. Mosony Vármegyében kezeseknek az oda való permanens Deputatio három tagjait vitte-el magával az ellenség. Ezeket azért írom illy hiánosan és öszve vissza, mert Lónyai Úr a' levelet az asztalnál felolvasta ugyan, de néhol vagy igen csendesen ejtett hanggal, vagy holmit el is ugratván. A' Kurír nem a' Vármegyéé, hanem a' Mélt. Lónyai, Gróf Sztáray 's Báró Sennyei Uraké, kik 1300 ftot öszvetettek, hogy hetenként 3szor kapjanak új hírt. Felséges Asszonyunk Gödölőre ment által Budáról 's a' Dicasteriumok is által jöttek a' Dunán, 's talán nem sokára eggyet kettőt Kassán látunk-meg. Mi a' minap rútúl járánk. Három kocsin útazókat Spionoknak néztünk, 's eggy Szolgabírót küldénk elfogadtatásokra. Az későbben ért oda mint emberei, 's azok az ártatlanokat meg is kötöztették míg ez oda ért. Ő Felségének az emberei voltak, arra rendelve, hogy Munkácsról az ott letett Cassákat etc. Váradra vigyék. A' Szolgabiró azonnal eleresztette. —

Élj szerencsésen.

Fiumét az ellenség bírja.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1496.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvárt 11[ik] Jun. 1809.

Kedves Barátom!

Május 30[dikán] költ becses leveledet itt vettem, — mentűl gyakrabban írsz most, annál nagyobban lekötelezel Éngemet és Barátimot. Mii a formalis Diaetat még most Szerdán kezdgyük, addig Deputationként készíttyük a Tárgyokat, holnap után érkezik ide Maximilian Herczeg, ki is a mi Insurrectiónkat fogja vezérelni. Én el nem mulatom számba szedni [a] Munkádért be került pénzt, és aszt Gr. Teleki Jóskánénak, ki is Tégedet és Grófnédat tisztel, által adni, de a mint értettem, igen kevés költ el. A Sibai Istálló és Ménes iránt való tudakolásodra, hogy kivánságod szerint válaszoljon, meg

van Tőkésnek parancsolva. Én uira is őtet ez iránt kértem, már most unszolni fogom hogy mentűl előbb el küldgye. Ugyan szeretném azon Epistoládot látni. Köztünk most semmi oljas nevezetes Uiság nincsen. Bécs körűl mi történik, nem tudgyuk, azonba a Muszkátol nem félhetünk már, mert kijelentette, hogy pontos Neutralitást kiván fent tartani. Élj boldogúl, kivánnya tisztelő híved

Cserey̆ Farkas mpr.

Kivűl:

Tekintetes Kazinczy̆ Ferencz Urnak p. Debreczen S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1497.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom, Jún. 12d. 1809.

Édes Uram Öcsém! Az Uram Öcsém' második Sonettója a' Sonetteknek legszebb schémájokra van írva, és minden tekintetben igen szép kis darab. Ha hibát leskelődve les is az ember benne, nem lél egyebet, hanem 1.) hogy még szebb volna a' Sonett, ha a' 3dik §ban és a' 4dikben úgy állanának a' homoeoteleütonok: *nevednek, napjaim, húrjaim, hívednek, tüzednek, daljaim.* Ezt azért, mert a' két első §' módjához illenének a' Reimstellungok, hol a' két eggyező homoeoteleüton két más hasonló köztt állana. — 2.) Ez a' sor: *Engedd, Ámor, így folyni napjaim'!* hibás a' scansióra nézve, mert a' 2dik láb trochaeus, még pedig annyira trochaeus, hogy jambusnak ***nem is lehet*** olvasni (mert vannak olly szavaink, a' mellyekben a' lábakat a' fülnek nagy megsértése nélkül más metrum szerént *lehet* olvasni, mint a' mit a' Metrica' szoros törvényei kivánnak. p. o. *levele* tribrachys; és még is lehet olvasni dactylus gyanánt, nem így *lévele* — hanem így: *lè*vele, az az l*Æ*vele; olly *è*-vel mint a' Palócz és Túladunai mondja e' szót: Kèd, azaz K*e*nd.) — Az Amor-ban sem az ***Á*** nem lehet **ă,** sem az ŏ nem ***ó.*** De tegyük az *Ámort* a' folyni után, 's helyre van ütve a' hiba.

Engedd így folyni, Ámor, napjaim'!

3.) a' *zengni* nem tudom szabatos crasis e? Én vele élni, kivált Sonettben, *hol olly nagy gond van a' kedves hangokra,* nem

mernék. — 4. Meg *édesíti* csókkal daljaim? talán *jutalmazza.* Elmondám, mint, *barát,* nem mint m e s t e r, észrevételeimet. De azt vetem hozzá, hogy nem rossz az, ha kiki megtartja a' maga individualis phisiognomiáját, és tulajdon érzését 's izlését követi, nem a' máséț. Nékem egynehány tisztelt és irígylett barátom van; és még is mindenikének verseiben találok holmit, a' mit másképen szeretnék. Ők is találnak ollyat az enyémben. Isten mentsen attól, hogy tanácslásokat kövessem. A' mi több, ők néha szépnek lelik azt munkámban, a' mitől én úgy pirúlok mint Fabius, a' ki így kiált: *Deprendi miserum est.*

Eggy holnap ólta jó csomócska verseimet tettem semmivé. Szerencsére másutt le sincsenek írva. Ritka darabom az, a' mit meghagytam. A' mi megmaradt, azon sok változtatások estek, mellyekre sokan azt fogják tudom mondani, a' mit egykor Földi monda eggy darabomra, és a' mit többnyire szoktak az Olvasók az újabb kiadásokra. De én tudom, hogy azt megtenni *kelle.* Nézze Uram Öcsém *Boldog bolondoskodásomat,* újabb formájában. Azt megtartottam, noha nem valami nagy veszteség volt volna, ha elégettem volna is.

AZ ÉLET' ÉLTE. Genuss des Lebens.

Éltem fogy } 's nem sokára
Fogy az élet }
E' szép kor } majd elrepűl
Szép korom }
Érzem messze { nincs } határa.
Érzem már közel }
'S majd komor telére dől:
De borral sebes szárnyának
Lépvesszőket hányhatok:
Bort hamar, bort, múlásának,
Ha iszom, kaczaghatok.

2\. Még most, hála Isteninknek,
Kelyhem bátran' forgatom,
Még most hála Isteninknek
Lillimet csókolhatom.
Még nincs a' ki elfogassa
Meggyanított Lèvelem,
Nincs a' ki tudakoztassa,
Ki sziszeg titkon velem.

3. Lilli jer, jer, s mártsd *ró*zsádat (das verwünste *ró* anstatt rŏ.)
Kelyhem édes nedvibe,
Fonjad azt 's melly pántlikádat
Homlokom víg fürtibe.
Gyúlasszd 's oltsd szám' szomjuságát
'S éreztessed azt velem,
Éltem' legfőbb boldogságát
Hogy csak kebledben lelem.

A' 3ik strophában elvont sorok újak. Uram Öcsém látni fogja, mit miért változtattam. Sokaknak nem fog tetszeni a' *hogy*nak az utolsó versbe esése. De eine poetische Sprache darf u. soll von der prosaischen ... Schiller, Gőthe nagy erőszakot visznek illyeneket véghez, még pedig scientes et volentes, s a' vers nyér vele.

— ——

Eggy igen régi, ***emlékezete miatt kedves*** dalom most így van 's így marad:

Minnyihez az első rózsával, 1791.

Minnyim, legelső rózsájától Értted fosztám-meg a' tavaszt, Vedd szíved' hív imádójától, Vedd kérlek forró csókkal azt. 2. Vedd Minnyi, vedd! 's nézzd mint hullattam, Harmat gyanánt rá könnyemet, Hogy sorsom által eltiltattam Körültted élni éltemet. 3. 'S panaszlani, hogy bánatimnak Most csak az ád vigasztalást, Ha, megjelenvén álmainknak, Esküdsz hogy nem kedvellesz mást. (ez kedves előttem mind az ideára mind a' kifejezésre nézve) 4. Nézzd, mint serkentget új örömre Mindent a' nyájas kikelet. Nem engem Minnyi! én örökre szívemben hordom a' telet (Etiam bene) 5. 'S nem is lesz vége gyötrelmimnek, Nem is derűl fel bánatom, ***Míg*** szíve 's jobbja szép Minnyimnek ***Hogy már enyém,*** nem mondhatom. —

Imhol az *Ερασμη πελεια.* A' LEVÉLHORDÓ.

Én. Szép galamb, ki vagy te? mondd-el Honnan jössz 's hová repűlsz? Hol gyűjtötted e' kenőcsöt, Melly játékos szárnyaidról Langy esőként permetez? — ***A' Galamb.*** 2. Én Anakreont szolgálom, Jámbor, hogyha tudni vágysz. 'S tőlem eggy édes levelkét, Titkos édes eggy levelkét, Vár kedves Bathylusa. 3.) Egykor Páfuszban lakoztam, 's Cyprisz volt az Asszonyom. De Cypris ámbátor néki

kedves voltam, új uramnak engedett eggy szép dalért. — 4.) (szolgálom már az olta. Én hordom leveleit. Reggel Bathylljáho mégyek, Estve vissza térek hozzá; Igy foly el minden napom. 5.) Az fogadja, hogy szabaddá Tészen ím majd engemet. De ha elbocsá is engem, Én hozzája vissza térek, s önként nála maradok. 6.) Akko éltem féltve járnék Mind hegyen mind völgyeken; Végig futnám a mezőket, Vad repcsény és lednek volna Izletesbb elèdelem. 7.) Mos gazdámnak hív kezéből Csipkedem a Kenyeret, 'S megszomjúzva serlegéből 's édes illatu szájából szörbölöm habzó borát. 8.) 'S része gülve lantja mellett, Kezdem rá víg tánczomat, 's a' lant ismét hogy ha a' tánczban Eltikkadva, nyugodalmot Ohajtok, a' nyosszo lyám. 9.) Jámbor, im ismérsz eléggé, 's láthat'd, melly boldog vagyok Hagyd folytatnom útam! Úgy is kérdezésid a' szajkónál Csácsogóbba tettenek!

— — —

Anacreonnak mind Földi, mind én, mind Fabchich fordítottuk darabjaikat. A' Földiéi nálam kézírásban mind meg vannak. Irtóztatók, mert a' nagy hűség miatt olly erőltetettek mint a' Fabchichéi. Szabadon lehet jól fordítani Anacreont, nem másképen. Ezen kis dal ἡ γη μελαινα πινει nálam most így kezdődik: a' föld iszik 's viszontag a' földet a' fa issza. Mert erre a' *barna* föld iszik 's azt viszontag a fa issza, semmi szükség azért, hogy Anacreonban is *barna* (μελαινα) áll. Én az illy igazításokra elmondhatom

λαλιστερον μ' εθηκας
ἑταιρε της κορωνης. —

[Szemere Páltól készült másolata a Szemere-tár II. kötetében.]

1498.

Szemere Albert — Kazinczynak.

Kedvesem!

Az Isten áldjon meg Jó szivedért! Még a' legnagyobb ártatlanság mellett is jól esik a' vigasztalás és Jó Barát. Már a' Fiscalis Actiót sok sürgetésem után megkaptam. Majd nyilvánságra hozom én az én ártatlanságomat a' Sedria előtt, jóllehet az én Gyilkosaim az ólom lábon mászó Jó, és a' sas szárnyakon repülő rossz hír által okoztatott becstelenségemet soha viszsza nem teríthetik. De

én nekik szivemből meg engedek és még a' legfeketébb lelkű Bernát Ferenczért is imádkozom: hogy az, a' ki a' kövekből is támaszthat Fiakat Ábrahámnak: Ő Belőlle a' ki gyanakodására nézve: Pigmalion; Boszszúállására való nézve: Juno, Ember gyülölésére való nézve: Timon, formáljon egy igaz Natanaelt, a' kibe semmi álnokság nem találtatik; egy Socratest, qui Partem acceptae saeva inter Vincula cicutae Accusatori nollet dare; és egy emberszerető Voltemádét.

Intésedet köszönöm. Az illy Hív embernek még a' verése sem ártana nekem.

Vagyok Toltsván, 14a Juny, 1809.

Szemere mk.

Kivül:

Az egyetlen egy és Nagy Kazinczynak, Széphalmon.

Nzetes Fodor György Eskütt Úrnak ezen Levélnek jó móddal lehető kézhez szolgáltatása ajánltatik.

[Másolata a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 181. sz.]

1499.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvár 16dik Juny 809.

Kedves Barátom!

Tőkés tegnap hozá ide ezen Jegyzéseket,[1] nem tudva mi végre küldi Néked, tisztelete mellett. Tegnap kezdődék el formalis Diaetánk királyi Biztos Gr. Kollowrath Libsteinski Feldzeugmeister Elől ülése alatt. Tegnap előtt Maximilian Herczeget Insurgeseink nagy pompával be kisérék, tegnap a királyi Biztos a Redoutten-Saalba 300 emberre gazdag asztalt adván, eő királyi Herczegsége velünk ebédelt, és egy Poharat a mi egésségünkre Magyarúl, és pedig jól Magyarúl így köszöne el: Az Isten éltesse a Tekintetes, Nemes Statusokat: más poharat Deákul így: Deus ter opt. max. inclitos Status et ordines in contestato promto Zelu erga summum Terrae Principem, avitam Libertatem, et constitutionem conservet, et faxit, ut hostium molimina bellica fortitudine et innata nationali virtute deprimere valeant. Ma candidalunk Statuum praesidenségre. Én és Teleki Jóskáék ohaitva várjuk leveleidet és hosszas halgatásod nyughatatlanít. Élj boldogúl, hív tisztelőd

Csereÿ mpr.

[1] Nincs a levél mellett.

Kivűl:

Tekintetes Kazinczÿ Ferencz Urnak p. Debreczen S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. s

1500.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 16. Jún. 1809.

Kedves barátom!

Az éjjel nagy szerencsétlenség eshetett volna rajtam. — 10 ór után lefekvén, csakhamar két katona a' házamhoz jő. Vad kutyái nagy lármát csináltak. A' Gazdám és eggyik nálam dolgozó kőmíve sem kérdik mit akarnak. Azok kérdéssel felelnek: *ki lakik itt?* — Épen az elmúlt éjjel raboltatván-ki vidékünkön eggy Molnár, az é két emberem meg gyanította, hogy rossz emberek lehetnek, 's ern nézve azt hazudták, hogy senki sem lakik; a' ház még csak mos épűl. Az alatt eggy 3dik, majd eggy negyedik, 5dik katona jött hozzá jok, puskásan, 's végre számok 8ra szaporodott. Én mind ezeket csak ma reggel tudtam-meg. Gazdám és a' kőmíves levitték őket a dombomról a' faluba, a' korcsmára, hol bort ittak ingyen, 's kenyeret 's szalonnát 's túrót kértek. Míg ettek ittak, kettő mindég puskával strázsát állott a' fogadó előtt. Embereim kenyeret 's szalonnát adtak nekik, 's ők megköszönték a' jól tartást, 's a' kőmívest kalaúznak hajtották Szőlőskéig. Szerencsétek, úgy mondának, hogy velünk szépen bántatok, 's az volt minden óhajtásoк, hogy hamar által érjenek a' Tiszán. Kolozsvárt emlegették, 's oláh nyelven beszélltek. A' kőmíves sok helytt hítta őket a' korcsmákba, azt hivén, hogy valahol elég emberre akad, kik őket elfoghatják: de ők nem akartak sehol betérni. Szőlőskén a' Bodrog hídjánál eleresztették a' kőmívest; jele, hogy tudták az útat, mert a' híd túl partján nincs ház. — Itt elmenő emberektől értem már, hogy Kassa mellett 12en voltak, és falук által hajhásztattak az erdőkben. Négye talán elfogattatott. Szkárosо Fekete Úrnak Szakácsát e vagy kocsisát az eggyike agyon lőtte, mivel az is szorgoskodott elfogattatásokon. Én ma Újhelybe nem mehetvén, a' dolgot Lónyai Vice-Ispán Úrnak megírtam, az oldalára irván a' levélnek, hogy ha Lónyai még Ujhelyben nem volna, (ki ment a' jószágába) Deputatus társaim bontsák-fel, 's rendeljenek holmit elfo-

gattatások eránt. Ezek éjjel mennek; nyár van: nappal erdőkben pihennek, azt tartom.

Tegnap Ujhelyben valék, de ott vévén az ifjú Gróf Török Jósef sógorom levelét, mellyben tőlem a' Görög' Magyar Országi Atlását vagy más jó Magyar Országi Mappát kér, vagy az Ipának (a' Szatmári Fő-Ispánnak) vagy a' sógorának (B. Vécsey Lőrincznek) számára, ki Obersternek van resolválva a' Szathmári Insurrectióhoz, haza jöttem, kivánságát teljesíteni. A' Görög' Atlását csakugyan nem adtam, mert annak sok hasznát vehetem én és az egész Ujhelyi, az az Zemplényi Deputatio, abban minden Vármegye minden falujival meglévén, 's az Atlás az egész Vármegyében csak általam birattatván.

A' Sógorom írja, hogy Lengyel Országnak a' pártosai a' Beregieket ijesztgetik, és a' miatt egynehány Magyar Országi Vármegye 's a' Közép Szolnoki ('s talán Krasznai is) ellenek fog fordíttatni. — Megvallom, ez a' hír hihetetlen előttem, minekutána Gyűlésünket mind Camerarius Jékelfalusi Úr, mind Gróf Bukovszky Tábla Biráink, kik Vármegyénkben a' Lengyel széleken laknak, bizonyossá tették az eránt, hogy nincs mitől félnünk; mellynek mi annál készebbek valánk hitelt adni, mivel Generális Hadik 's a' Brigadirja Hertelendi, Insurrectiónkat ismét Pest felé parancsolták, holott már Sztropkó felé volt parancsolva. — Ma veszek Ujhelyből levelet azon hírrel, hogy az ellenség már Pápát is birja Veszprém Vármegyében, és hogy Békés Vármegyében 42,000 franczia van. Ez az utóbbi hír bizonyosan hazug hír. Hiszen úgy nem volna Ferencz Herczeg és a' Kincs Váradon. Tegnap érkezett eggy Kurírunk Pestről. Eggy Görög kereskedővel beszéllék estve, a' ki ezzel a' Kurirral Ujhelyben szóllott, míg az a' Depéscht Lónyaink után Deregnyőre kivitte, és a' kinek legénye 4 nap előtt jött Pestről. Mind a' Kurír, mind a' legény azt beszéllék a' Görögnek, hogy Budán 160 ló van készen az első jeladásra általhozni a' Császári ház tagjait Váradra. A' Császárné régen Gödöllőn vagyon asszony anyjánál. De honnan ez a' félelem, ha az ellenség Asper mellett úgy megrontatott? Valami lehet a' mit még nem tudunk.

A' ti Dietátok eddig talán eloszlott. Ugyan ezért Krasznát is felteszem levelem borítékjára. — Soha te fényesebb méltóságban nem lehetsz mint a' mostanid. Én legalább nem ismerek ollyat, mellyet jó ember inkább irígyelhet, csak igaz fénnyel tudja vinni, melly eránt Nálad úgy sem lehet kérdés. Szép dolog a' törvényhozó

testnek tagja lenni, 's eggy egész Nemzet boldogságán nem mint külön személy, hanem mint Persona publica dolgozhatni. Kérlek irj, mik estek ott *szépek,* vagy ha nem szépek, *nevezetesek;* 's Wesselényi mint ragadta-el ismét a' maga szép dictióji által a' Nemzet Gyűlését. Tőkés Úr hol van? miért nem írja-meg nekem, melly lovak most a' legszebbek Zsibón, melly szinűek sat. Tudod, melly végre kérdem ezt.

Végre könyveimet kötöm szívedre. Mennyi költ-el, 's hol az árok? Vedd-fel a' mi bejött, és tétess magadnak Eladójok által eggy kis jegyzést, hogy azt nekem in originali által küldhessd, hogy tudhassam, kitől várjam a' többit.

Tisztelem a' Mélt. Fő-Ispán 's Praeses Ipad Uradat alázatosan. Grófnéd kezeit hiven csókolom. Élj szerencsésen, édes barátom! Gróf Teleki Jóskánál és Fannijánál el ne felejts rólam emlékezni.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1501.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ujhely 22. Jún. 1809.

Érdemes barátom!

Júniusnak 11dikén írt rövid de igen kedves leveledet tegnap vettem. Mi mára Ord. Vice Ispánunk Mélt. Kamarás Lónyai Gábor által eggy igen solennis Deputationalis Sessio tartása végett öszve hívattattunk. Felolvastattak azok az írások, a' mellyek hozzánk a' Győrnél történt szerencsétlen ütközet felől érkeztek. Annakutána a' Lengyel dolgok eránt tudósíttattunk; harmadik tárgy volt pedig a' Ferdinánd Herczegné közzénk érkezése, melly dolgokról íme közlöm a' miket tudok.

A' Fels. Herczegné, Estei Beatrix Asszony, Császárnénknak 's Prímásunknak édes Asszony-anyjok, tegnap délután érkezett-bé ide Ujhelybe, 's éjszakára Terebesre ért, hol további rendelésekig megmaradni fog. Ez a' Terebes eggy szép mezővárosocska. A' lakosok tótok; a' Kastély, a' hol a' nagy vendég megszállott, a' Gróf Csáky Imréé; nem nagy, de ékes, és igen pompás készűletei vannak. Prímásunk választotta-ki a' helyet kedves Asszony-anyjának. Herczeg Albáni vagyon kisérőji között és két Udvari Pap.

E' napokban Deputatió fog menni tiszteletére, kik között én is megjelenek, 's akkor e' tárgyról bővebben. — Császárnénk Egerben vagyon, de meddig múlat ott, nem tudatik. Úgy van a szó, hogy Kassára 's onnan Olmützbe mégyen. A' Császári ház Váradon lévő tagjai is mind elhozattatnak onnan.

A' magyar és német Cancelláriák Budáról és Pestről eljöttek, 's Egerben, továbbad Kassán lesznek, az Erdélyit Miskolczra várják.

A' Győri csata felől Obersterünknek levelét már vettük. Kevés legényeink estek-el. Öt holt-meg, mind közlegény, Kapitány Báró Barkóczinak (a' Zemplényi lovasok közzűl) eggy ágyú golyóbis elhordta az eggyik lábát, a' más könnyebben megsebesedett Tisztünk pedig Hadnagy Gergelyi.

A' mint a' mi Zemplényi 's Borsodi 's Hevesi Insurgenseink az ellenségi lineák felé vezettettek, véresen és sebben látták magok felé hozattatni a' mi Insurgenseinket, 's *nékik sem kovájok, sem patrontások, sem fent kardjok nem lévén,* nem csuda hogy megszállotta a' rettegés, 's siketekké lévén Tisztjeiknek parancsolatjaik 's buzdításaik eránt, meg fordúltak, 's harmad nap olta sem prófontot sem lehnungot nem kapván, erőszakra vetemedtek, rablottak, 's így a' Pesti hídhoz érvén, ott elfogattattak, úgy hogy haza csak egynehány szökhetett, kiket most fogattatunk 's küldünk a' sereghez. — Chasteller és a' Bán conjungálák magokat és János Herczeghez csatlják magokat. Palatínusunk Komáromba vette magát. Az ellenség Buda felé tart, hová ha el talál jutni, Pestet is bírni fogja, mert mi könnyű lesz néki Pestet kőhalommá lövöldöztetni ha magát feladni nem akarándja? — Győr B. Mecséri és Frimont Generálisok által védelmeztetik. Úgy mondják hogy Károly Herczeg 140 ezerből álló sereggel áll Bécs körűl.

Lengyel Országban a' mi Zemplényi Insurrectiónknak egy Svadrónja vagyon, 's az magát csúfúl viselte. Zanókot meg vette ugyan, de ott prédált. Vásár volt épen midőn oda ért, 's képzelheted hogy az illy vad nép mit tehet illyenkor; én szégyenlem leírni. Bár ne hallottam volna soha Nemzetem vitézei felől. Eggy Páris nevű Lengyel Generálist szerencsésen elfogtak. — Mi attól tartunk, hogy ez a' megbántott nép vissza adja a' kölcsönt a' Magyarnak mihelytt módját ejti. Már készűl reá, Emissariusokat küldvén-ki közzénk, a' kik a' népet hozzájok és ellenünk csábítsák, a' mint ezt két Szolgabirónk levél által jelenti a' Vice-Ispánunknak.

Épen ezen levelem írása alatt lép közzénk eggy barátom, a' ki azt beszélli, hogy tegnap olvasta eggy Pesti Földes Úr levelét az eránt, hogy a' Bán serege 3000 emberből áll, a' Chastellersé 2500., a' János Herczegé mintegy 5 vagy 6000; 's a' János Herczeg serege minden ágyúit elvesztette, úgy hogy Pestről kelle utána új ágyúkat vinni. Ez a' levél a' mi vesztességünket irtóztatónak festi. Attól tartanak, hogy a' franczia sereg Vácznál, Esztergomnál által megyen a' Dunán, és a' Károly Herczeg seregének kerül.

Ezek rettenetes történetek édes barátom. De ha sorsunk rettenetes is, még megváltozható, kivált hogy Ferdinánd Herczeg is jő segédünkre. Ha Károly Herczeg ismét szerencsésen vív meg velek, úgy jó lesz minden.

A' kis Wesselényihez írt Epistolámat magánál olvashatod, mert nálam nincs meg. Leveleddel eggyütt vettem a' Döbrenteyét azzal a' hírrel, hogy eddig azt W[esselényi] kinyomtattatta. Ha meg van, legyen: de szeretnék elébb rajta sokat igazítani, mert nagyon hirtelen írtam, én pedig sokat szoktam corrigálni mindég azon a' mit írok. — Kérlek fogd ki könyveim árokból mind azt a' mivel Neked még is tartozom: a' többit add által Gróf Teleki Jóskánénak.

Mstumaidat a' Gróf Teleki Jóskáné anyja kezéhez teszem-le, mert most olly időt élünk, a' mellyben illő mindent vissza adni a' mit mástól vettünk. — Zemplényi barátimnak kedves volna, ha megírnád, mi dolog történt nálatok. Azt beszéllik, hogy eggy Gróf Bánfit meg is öltek. Élj szerencsésen.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1502.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 24. Jún. 1809.

Érdemes barátom!

Tegnap ebéd alatt érkeze hozzánk eggyik Kurirunk Komáromból. A' hírek ezek:

1.) Drezdát seregünk megvette. — Mi szükség volt Saxoniában foglalni, mikor Győrt, Komáromot, Budát kell védelmezni, csak az divinálhatja, a' ki oda figyelmez, hogy a' Fels. Udvar Budáról, Gödöllőről, Váradról Kassa felé tart 's Olmütz felé szándékozik.

2.) Egynehány franczia katona kardját foga közzé szorítván, Gönyőnél által úszott a' Dunán álló Kompokba (hajó-malom), 's ott a' kompokba beszökdösvén, a' molnárt 's molnár legényeket karddal kényszerítette, hogy a' kompokat hajtsák az ő részekre. Igy kevés óra alatt kész vala a' hajó a' Csalóközi szigetbe. Ott még eggy vízen kell keresztül menni. De elég az, hogy néhány ezer franczia a' szigetben van, 's Komáromnak tart. A' Tatai oldalról (azt mondja a' Kurír,) a' golyóbis nem éri Komáromot, úgy hogy ő a' Palatinus mellett lévén, szemeivel látta, hogy a' golyóbis mint hullott a' Dunába. De azt mondja e' mellett, hogy a' Duna bal részén Komárom védelmezhetetlen, és így ha a' franczia oda által talál menni, úgy Komárom nem sokára övék lesz. Ezen igyekszik most a' Franczia, és ez az oka, hogy Budának nem tartott eddig.

3.) Győr felől is azt mondja, hogy az is bizonyosan feladja magát, már az ellenség bírván az eggyik hustátját. Esmerem a' Várost védő Generálisunkat (Frimont); az derék katona. De a' derék katona sem mindenható.

4.) A' Váradon múlatott Császári Familia már Kassán vagyon. Desperálnunk nem szükség, nem kell: de nem jó jelnek veszem, mikor Udvarunk vonakodik; nem jó jelnek, hogy Drezdánál útat nyitunk. Az Isten védelmezze Uralkodónknak személyét és háza népét. Csak ők legyenek bátorságban, sok gonddal kevesebb lesz minden jó hazafin.

5.) Nem Kandó Oberster írja, hogy a' Hevesi és Borsodi Insurgenseknek sem patrontások 's kovájok, sem fent kardjok nem volt Győrnél, hanem eggy más Tiszt. Az azonban igaz, hogy a' Borsodi 's Hevesi Insurgensek csináltak nyílást a' Centrumban, mellyen osztán a' Vice-Király által nyomúlt és seregünket megbontotta.

6.) Kurírunk a' Palatinus messzelátó csőjén látta a' Vice Királyt, seregét megtekinteni menvén.

Ezek a' tegnapi hírek. Ölellek.

Tőkés Urat emlékeztessd. Addig sürgetem, míg kérésem teljesítve lesz. Ha ki van nyomtatva az Epistolám, küldj Postán eggy exemplárt; a Zsibói háznak jelentsd szent tiszteletemet.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1503.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom, Jun. 28d. 1809.

Nagy kedvességű barátom!

Az Úr Augusztusban látogatásomra készűl jőni. Hiú feltétel! nem lát az teljesedést! Tekintsen az Úr arra a' mi Májusnak közepe táján Bécs körűl, Jún. 14dikén pedig Győr és Ács között történt, 's mondja meg, hogyan lehessen azt nékem reménylenem, hogy Augustusban egymást megláthatjuk. Irtóztató csapások értek bennünket, 's a' mik méltán rettegtethetnek, azok még irtóztatóbbak. Én holnap mégyek ismét Ujhelybe, hol a Mélt. Grófné testvérének Condeputatusa vagyok eggy harmadikkal, azon laistrom kicsinálása végett, a mellyből kitessék, ki vagyon még hátra kötelességének teljesitésével; 's megtörténhetik, hogy midőn oda érek, ollyakat fogok hallani, a' miken elakad a' szó a' számban.

Eggy Kurirunk, ki 19d. Jún. jött Komáromból a' Palatinusunktól, 23dikban azt a' hírt hozta, hogy ő Dorogon (Pest Vármegyében) kéntelen volt Esztergom felé venni útját, mert a' Póstamester azzal rettentette, hogy a' Duna jobb partján menvén, az ellenség' kezébe esend: — 's hogy Komárom a' Duna jobb partjáról megvehetetlen ugyan; mert a' golyóbis, melly onnan repítetik a vár felé, mind a' Dunába esik 's nem ér el Komáromhoz; de a' tulsó oldalról ostromoltatván, kevés napokig fogja magát védhetni. Azonban az ellenségi seregnek négy legénye Gönyő mellett éjtszaka — szájába szorítván kardját (mint Caesár Alexandriánál a' paizst, és Commentáriusait) — által úszott a' Dunán álló kompokhoz, 's ott karddal kénszerítette a' Molnárokat, hogy a' kompokat hajtsák-által a' Duna' jobb partjára: 's így másnap kész vala a' híd, és (eggy újabb tudósitás szerént) tízezer franczia az Olasz-országi Vice-Király vezérlése alatt a' Dunán által méne, 's Palatinusunkat Komáromban megtámadni készűl. Azt vetette ezekhez, hogy egyedűl ezen feltétel okozta, hogy Buda Jun. 14dike után mingyárt el nem foglaltatott. Győr felől is az a' hírünk, hogy az eggy hét alatt magát kéntelen lessz feladni. Ezeket hallván, és azt látván, hogy Fels. Asszonyunk Budát elhagyta 's utóbbi híreink szerént Egerig jött, de Kassára készűl, 's onnan talán Drezda felé: a' Császári familia pedig Váradról már Kassára feljött, valamint Ő-Fel-

ségének a' Császárnénknak anyja Terebesre, a' Gróf Csáky Imre kastélyába, — mondja meg az Úr, mit lehet reménylenünk? 's hihetem e én, hogy az én látni régen óhajtott barátom Augustusban hozzám eljöhessen? Sőt én arra kérem az Urat egész barátsággal, hogy életét ne tégye koczkára 's maradjon veszteg, míg az egek reánk boldogabb napokat nem hoznak. Akkor jöjjön az Úr, 's hozza nékem azt a' kedves hírt, hogy Grófnéja 's gyönyörű gyermekei szeretnek, 's kedvesbb vendégem nem lesz, mint az a' barátom, kinek érdemeit ezen hír hozása nélkűl is teljes mértékben tudom becsűlni.

Én ma veszem Mélt. Szerencsyné Asszony levelét azon hírrel, hogy unokácskája, a' Gróf Teleky Jóskáné leánya, 18. napokat élvén meghala, és hogy ez a' kedves Asszonyka is nagyon rosszúl van. Ha tud valamit felőle az Úr, kérem, írja-meg nekem. Fanny mind nekem, mind a' feleségemnek igen kedves barátnénk.

Nagyon gyönyörködtet engem az a' hír, hogy az Úr tanítványkája olly munkákat tészen, a' mellyet a' Kisünk' holnapos írásába belé lehet tétetni. Örvendjen az Úr ezen szép szerencsének, hogy a' hazának illy fiat nevelhet. Bármi kedvetlen 's terhes szolgálat lehet a' gyermekek nevelése, az Úr az a' szép érzésű ember, a' ki ezen munkában gyönyörűséget is lél. 'S ne számoljam e azt a' szerencsét is valaminek, hogy az Úr eggy olly tiszteletre-méltó fiatal, szép és jó-Asszony körűl élhet mint a' mi kedves Grófnénk, 's olly szép gyermek mellett mint a' kis csuklattató? Minden bizonnyal érzi azt az Úr; 's ha Sophie nem volna feleségem, ha fiatal volnék, irígylenném az Úrnak ezt a' munkát. —

Wesselényihez írt Epistolám felől úgy szóll az Úr, mint a' melly eddig kinyomtattatott. Irtam Mélt. Cserei Farkas Úrnak, hogy ha már kijött, küldjön eggy nyomtatványt: de ha még ki nincs, várassa-bé az igazításokat. — Nékem most két versem forog kezeken, melly barátimnak javallásaikat megnyerni szerencsés volt. Én részemről minden darabjaim között nekik adom az elsőséget, és a' Phigiem' sírkövére írt három distichonaimnak. — Imhol van mind a' kettő:

Novembernek XI-dike MDCCCIV.

Sonett.

«Nincs milliók köztt eggy, kit a fene . . .

[Stb. mint az 1456. számú levélben.]

Ez volt a' legelső Sonett magyar nyelven. Még 1806ban készült; de tudom melly kényes fülek itélik a' Sonettet, titokban tartottam

mind ezideig. Azonban Voss, a' Homér fordítója, a' Jénai Lit. Zeitungban 1808. Jun. Bürgernek Sonettjeit recenseálván, kikölt a' Sonettek ellen, és azt a' dalnak alkalmatlan formájának nevezte. Kinek van igaza, neki e vagy az Olasz és Spanyol nemzetnek, kiknél ez a' dalnem Petrarcának ideje olta 's még régibben mindég nagy becsben tartatott? — Ez a' recensio eggy másodiknak dallására tüzelt. Bürger a' maga verseinek vorletzte kiadásában a' Sonettet a' Menüethez hasonlította. Megtartottam az igen elmés öszvehasonlítást.

A Sonett' Muzsája.

Mint a' szerelmes járja szép párjával . . .

[Stb. mint az 1484. számú levélben.]

A Sonettben* Innigkeit des Gefühlsnek kell lenni, welche die Gluth des Süds habe, ezen felyűl a' leggondosabb megválasztása a' szóknak, a' legtisztább 's legszebb Reimok, 's scandált versek. Sem a' sor nem lehet több mint itt, sem a' Reim nem állhat másképen mint a' hogy a' törvény kivánja.

A 2dik Sonett 2dik Vierlingjét sok olvasó nem fogja érteni, de nem én vagyok az oka. Én arról a' Vierlingről azt tartom, hogy az igen szerencsés.

Eggy ifjú barátom az enyémnek hasonlatosságára és ezt látván más kettőt írt, 's nem rosszat. Iskolai esztendeimben én ollyat mint az övé nem írtam volna, és ez mutatja, hogy Literatúránk halad.

Csókolja az Úr kezeit a' Mélt. Grófnénak, 's köszöntse kedves aprójit szíves barátjoknak nevében. Az én kis Eugeniem most kezd járkálni, de még tartogatni kell. Septemberben ringatni fogja kis Trajánomat. Adieu, édes barátom!

Nem tudván, ha az Úr nincs e útban, levelem a Mélt. Grófné adresse alatt indúl.

Mi dolgok történnek Erdélyben? Igaz e hogy eggy Bánfit idvezítettek az Oláhok?

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.,

* A sonett 9. sora ez: «Szőlő keríti mostan homlokom,» ehhez Kazinczy F. a következő jegyzetet teszi: «Reben, mint Bükk az az bikkfa.»

1504.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Ujhely, Jún. 30. 1809.

Nagy tekintetű barátom!

Az a' leveled vala az utolsó melly hozzám eddig elérkezett, a' mellyben Maximilian Herczegnek magyar pohár-elköszönése felől tudósítottál. Képzeled hogy leveledet barátimmal közlöttem. Szeretném ha az Udvar és az Udvariak láthatnák, hogy miként electrizál bennünket annak látása, hogy Uralkodó Házunk a' nemzetnek legféltettebb kincsét, a' hazai nyelvet, megbecsűli. Az Isten éltesse ezt a' jó Herczeget, és adja, hogy közttetek forgása által ő a' nemzethez 's a' nemzet ő hozzá még szorosbban kapcsoltassék.

Tőkés urat egész barátsággal köszöntöm, de engedje mondanom, hogy nem értette-el kérésemet. A' megnevezett lovakra jól emlékezem millyenek voltak 1805-ben, midőn én Zsibón valék. Én az Epistolában meg nem nevezett, de nevezésre méltóbb lovaknak neveik, színeik 's tulajdonságaik felől kértem tudósítást, hogy ha Tőkés Úr még valamellyiknek nevét kivánná verseimbe tétetni, azt megtehessem. Szeretném ezen felyűl ha Tőkés Úr nékem epistolámnak azon verseit, a' mellyek a' Papirius során kezdődnek, addig a' hol ez a' sor áll:

mint a' melly Ferencznek
Készűlt zászlójit ékesíteni,

megküldeni akarná, hogy versemet kisimíthassam, 's kiadhassam.

Mélt. Kamarás 's Vice Ispán Lónyai Gábor úr Máj. 23dikán béadta esedezését az Ungvár Vármegyei Administrátorság eránt, és már Jún. 23dikán publicáltatott a' resolutio. A' ma érkezett Kultsár leveleiben Beregi Administratorrá tétetik: de az meg tévedés. —

Ma felolvasánk a' Lengyel Ország eránt vett tudósításokat. Eggy Hadi Tiszt közlé velünk írásban azon parancsolatot, mellyet a' Muszkák eránt Ferdinánd Herczegtől veve. Törtük rajta fejünket, mint kellessék azt érteni; mert ámbár minden azt mutatja, hogy úgy jőnek mint barátink, de csak ugyan némelly kifejezések el-akasztottak. Cordont fognak vonni a' Carpatus' lábainál etc. — — — Homály a' dolog előttünk.

Tegnap eggy lefityegő katonát kucsmával láttam űlni eggy forspont szekeren, elől pedig eggy Ungvári Hajdút. «Megbocsásson az Űr (így abordiroztam az idegent), de látván ezt a' sipkát, 's nem gondolhatván egyebet, hanem hogy az Űr a' tábortól jő, bátorkodtam megállapitani a' szekeret; mi itt mindketten tagjai vagyunk a' Deputátiónak, szólljon az Űr szabadon, mi hír? — Ezt felelte:

Győr Jun. 23dikán bizonyosan feladta magát az ellenségnek. Komárom is fel fogja kevés napok alatt, mert sokkal több a' nép mint hogy az ott való magazinokból elélhetne, 's a' Franczia már azt a' várat a' Duna bal partjáról ostromolja. Az elmúlt hétfőn (26. Jun.) Veresváron, Budához első pósta Bécs felé, megjelene ezer Franczia, 's requisitiót tévén, Komárom felé tért. Ezt bizonyosan tudom: többet nem tudok.» —

Azok a' kik szeretik magokat édes reményekkel 's hírekkel kecsegtetni, melly szint úgy vétkes cselekedet mint magunkat elrémiteni és csak ijesztő dolgokat látni akarni, ma azt hirdetik, hogy valami Miskolczi Görög Bécsből jő 's azt beszélli, hogy Győrnél 24dikén nagy verekedés volt 's az ellenség öszve van tiporva. — Mi ezt nem hittük, azért, mert ha igaz volna, 6 nap olta két Kurír is elhozta volna a' kedves hírt.

Ma veszek Somogy Vármegyéből eggy levelet. Imhol extractusa:

A' Győri szerencsétlenségnek 14ª Jún. legfőbb oka volt, hogy az Insurgensek még csak az ütközet előtt 2 nappal kaptak munitiót nagy részént. Az Insurgenseik lovai tanúlatlanok lévén, megriadtak az ágyúk lövöldözéseiktől, 's a' legénységet lehányták.

A' Frncziák Zala és Vas Vármegyékben nagy károkat tettek. Herczeg Batthyáni kastélyát Körmöndön felprédálták, Űrnak, adozónak marhájikat, lovaikat elszedték, rétjeiket leétették. A' meg nem emészthetett bort és eleséget elpazarlották, a' hordókba belé lőttek hogy a' bor elfolyjon. Vas Vármegyében provizorius kormányt állítottak, bottal 's halállal fenyegetvén a' Magistrátust, ha a' parancsolatokat nem exequálják. Franczia nép őrzi a' tömlöczöt 's Vármegye házát.

Szala Vármegyében csak Szent Grót, Sümeg és Gógánfa táján volt még ellenség. Bément ugyan eggy vakmerő Chasseur Szala-Egerszegre, hol a' Vármegye háza van, 's sessioban találta a' Rendeket. 20,000 emberre való quártélyt kért. Mivel széket nem adtak neki,

felült az asztalra, 's Gróf Batthyáni Ferencznek az orra alatt játszott meztelen kardjával. El akarta foglalni az Inkei Ádám Úr lovait, rajta vesztett, elfogattatott, 's Kanisán és Vármegyénken vitetett fogságba.

Horvát Országnak alsóbb részeit már két ízben nyugtalaníták meg a' Francziák, felgyúlasztván ellenünk a' szomszéd törököket, melly miatt a' Bán kéntelen vala Károlyvár körül késni. De a' Török Császár nem csak a' kár vissza poltolását ígérte, sőt megparancsolta a' Travniki Basának, hogy az erőszakoskodók ellen Horvátjainknak segédjekre legyen. Erre Marmont elhagyta Fiúmét és Triestet, 8000000 ftot érő pénzt és portékát csikarván ki a' két várostól.

A' Franczia Ispitályok Bécsben, Pápán és Sopronyban tele vannak sebesekkel, a' Győri csatáról 120 kocsival vittek illyeket Sopronyba. Veszprém Vármegyéből minden orvosokat Pápára hajtottak gyógyítás végett. Patikáinkat az Insurrectio 's az ellenség egészen kiürítette.

Nemes Festetics János és Báró Majthényi Imre kapitányainkat golyóbis ölte meg. Gróf Széchényi Lajost (a' Somogyi Fő Ispán fiját) akkor lőtték agyon, midőn János Herczeg neki keresztet külde. Gr. Festetics Ignácz és B. Pászthory Oberster sebet kaptak. Győrnél 10,000t vesztettünk.

Ennyi a' Somogy Vármegyei barátom tudósítása.

Már írtam, hogy a' Zemplény Vármegyei Insurgensek közzül 5 elesett Győrnél, 25 sebet kapott 's 10 vagy 15 ló veszett oda. Obersterünk Kandó Gábor jeles tettet teve, a' soha csatát nem látott sereget bé vivén lovon az ágyúk közzé, hol a' batteriákon az ágyúkon szökdelltek által. Kapitány Báró Barkóczynk elvesztette eggy ágyú golyóbis által lábát, 's sebjében megholt.

Épen kész vala levelem, midőn eggy barátom ím ezt írja. Ki sugárzik leveléből a' szép lélek. De ne engedd ezt *bolond* által olvastatni, mert az *félreértené*, pedig esküszöm, hogy ő nem *félreértendő*.

Én a' hazánkra terjedt veszedelemnek kimenetelét itten (Pesten) várom-el. Érzem már én is, de most még csak értékemben . . . . . .[1] Vármegyei jószágomban, a' háború súllyát. Alkalmasint majd szeméyemre és még annál is kedvesbb enyéimre is ki fog terjedni. Az

[1] Az eredetiben is így ki van pontozva.

ellenségnek, ki már Győrön, más felől pedig Veszprémen innen vagyon, ıde jövetelét semmi nem hátrálja. Budát megvévén, a' híd elszedetik és akadályoztatni fogják általjövetelét: ez hasonló sorsot húzhat reánk, mint a' mellyet a' szegény Pozsonyiak most éreznek. Feleségem itt marad, mivel úgy is Zemplénybe és Zabolchba a' hideg észak tájon támadt tűz ha jobban talál terjedni, könnyen bátortalanná teheti a' lakást, kivált mivel felkelt seregeink a' mint hallom, nem csak határink oltalmára fordíttatnak, de offensive is dolgoznak. Nehéz pedig már most az ellenség köztt a' választás, mivel a' Franczok is, a' megkeseredés legnagyobb mértékében lévén, szokott emberségeket leteszik, 's hazánkban a' hol csak győztek, nem elégedtek-meg szükségeik teljesítésével, hanem vad ellenség módra pusztítottak is.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1505.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvárt 2dik Jul. 1809.

Drága Kedves barátom!

Némelj dolgokba elmerülve, — akaratom és ohaitásomon kívül — rég nem írtam Néked. A vélem közlött Uiságokat sokan várták és így sokaknak szolgáltál azokkal; a környül álásokhoz képest hála az Egeknek nem vagyunk éppen olj rosszúl, ide az itten lévő Herczeg Maximilianhoz, ki éppen szomszédomba van szálva, maid minden nap érkezik Courier, de nem igen lehet meg tudni mit hoznak, noha a mellette lévő két adjutantal, kik közzűl egy Pattantyus Major tanult derék ember, jól vagyok. Hogy Dresdát meg vettük — Bayreithba vagyunk — és ott a Nép mindenütt hozzánk álott, eddig halottad. Lengyel országbúl tegnap érkezett Courier aszt mondgya, hogy Lembergbe tisztviselőink vissza mentek. János Herczeg Posonba van. de a volna ám jól, ha Győr előtt ellenség nem volna, mert miheljt Magyar országrúl ki lehet őtet nyomni, mingyárt hozzá lehet körmösön nyulni a dologhoz. A mi Diaetank talán, de csak talán a jövő Szombaton be végződik, sok köztünk a rosz Hazafi és az egoismus rút képbe üti ki magát a nagyobb részbe. Wesselényirül nem írok semmit és ezen halgatásombúl arányozhatod mit akarok mondani, köztünk maradt szó legyen *(eö nem az a ki volt)* és eszt méltón lehet fáilalni.

Én a mult Csötörtökön tévén a Herczegnél Camerarius szolgálatot, csak gondold, miljen jól esett, a midőn az Antichambreba a Diván előtt álló asztalkán Schillernek a 30 esztendős Háborút le iró historiáját kapám. Maximilián egy a Tudományokat szerető olvasott iffiu ember. A régiségekett szereti és annak Tudománnyába járatos, meljrűl szép bizonyitást adott, a midőn egy itten levő Reformatus Professor régi pénzes gyüiteményit meg nézvén, minden darabnál meg mutatá előadásával, hogy ezen tudomány is studioma legyen. Eö fog a mi Insurrectionknak vezére lenni. Munkáid árábul a mit egybe kerithetek, Gr. Teleki Jóskáéknak, kik szivesen tisztelnek, a jövő héten által adom. A mint értem azoktúl, a kiknek exemplárt adtam eladás végett, nem igen veszik, drágálják, ennek pedig fő oka csak az, a mit a Herczegnek is mondék a napokba, hogy itt a fő lectür most is a Ritter Románok. Raitam bizonyosson semmi el nem mult: hogy ezen kivánságodat is illendően teljesitcsem. Az Ipam és feleségem tisztelnek, én örökre vagyok igaz híved

Cs. mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1506.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvárt 4dik Jul. 1809.

Kedves Barátom!

Junius 22dikén költ igen Kedves leveledet örömmel vettem. A győri hátrálásnak tehát nem a Magyar vitézi tűznek el hülése, hanem olj rendeletlenség volt az oka, a meljrül illik valamint a többi résznek, ugy Erdélynek is tanulni; sainállom azon szerencsétleneket, boszonkodom azomba a Lengyel országba elkövetett illetlenségért. A mi Diaetánk éppen tegnap változtatta azon határozását, hogy Insurgenseinknek csak egy harmad része vitettessen ellenség elibe, a mostani végzés szerint egész Insurrectonalis Sergünket eö felségének szabados tetszésére biztuk, egész reménységgel levén eö felsége azon atyai gondosságárúl, hogy hazánknak belső csendessége fent tartására kegyelmesen fog gondoskodni. Ezen a héten fog az Ország Generalissa Candidáltatni. A Stabalis Tiszteket a vármegyék proponálják, az azokon alsó tiszteket magok a jurisdictiok tészik. — Innen Erdeljbül a Székeljeknek egy Bataillonnya, a még ben

maradt része a Székelj Huszároknak az uijonon álitot két Jager Bataillonnak eggyike ki masíroznak [!]. Most álittatik eggy ui frei Chor lovas verbung által. Monarchiánk jelen lévő állapottyába leg kivánatossabb ki menetelre a segitene, ha a Muszka segítcségünkre lenne. Ellenünk ugyan, a mint bizonyosan tudgyuk, ezen hatalom nincsen, de foganatossabb volna reánk nézve, ha velünk kezet fogna. Rővid időre el kell valamerre válni a dolognak. — Gr. Teleki Jóskáék frissen vannak, tisztelnek, nem külömben az Ipam és feleségem is. nagy ohaitásokkal várjuk leveleidet, vagyok igaz híved

Cs. mpr.

Kivűl:[1]

Tekintetes *Kazinczÿ* Ferencz Úrnak p. Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1507.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 5ten Juli 1809.

Mein theurer Freund!

Wir hatten dieser Tagen einen Markt zu Ujhely, und ich hatte die Hoffnung, Ihnen einen Pack durch die Metzenseifische Eisenhandler zuschicken zu können, allein diese Hoffnung schlug fehl. Sie erhalten also diesen Pack durch irgend einen der jungen Leute, die aus dem Zipser Comitat in Patak studiren und in weniger als einer Woche aus einander gehen. — Er wird enthalten:

25 fl. für den letzteren Jahrgang der Leipziger Lit. Zeit.
5 fl. für die exemplare der Berzeviczyschen Schrift.
Die Jenaischen Lit. Zeitungshefte bis auf wenige, die ich noch behalten muss.
Die 2 Hefte des Freymüthigen.
Den Brief des Königs von Bayern *ohne dem Sigill,* um welches ich Sie gebeten hatte.
Die Skizze Ihrer Preisschrift.
Kézys Hexameter an den Primas und die zwei Oden von Professor Sipos.

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

3 Abdrücke des sehr merkwürdigen Manifests zu dem sehr merkwürdigen Krieg.

Die Rede des Grafen Franz Zichy.

Einige Hefte der Jenaischen Lit. Zeitung und Adelungs Mithridates bin ich frei noch auf einige Zeit zu behalten, da ich sie wegen den Deputational Geschäften und andere Hindernissen noch nicht extrahiren konnte.

Mit zwei alten Religionar Schriften mache ich Ihnen ein freundschaftliches Geschenk; wer weiss ob sie Ihnen nicht ebenso sehr willkommen sind, als ich sie leicht entbehren kann?

Für die Mittheilung der Skizze Ihrer Preisschrift danke ich Ihnen verbindlichst. Ich bin begierig zu sehen, wer die Krone davon tragen wird. Ihre Arbeit scheint mir die gerechtesten Ansprüche darauf machen zu können, und ob ich Ihnen den Sieg wünsche, wissen Sie.

Was soll ich Ihnen von den Kriegsneuigkeiten sagen? Mir wird übel so oft ich an ihn denke, diesen schrecklichen Krieg! — Dass wir Dresden eingenommen haben, und dass wir gegen Leipzig vordringen, hat mich sehr überrascht. England wird also sein Hannover bald zurückerhalten, und nicht ohne Absichten war der Churfürst von Hessen in Böhmen. Es ist merkwürdig, einen Zuschauer des Theaters von Europa jetzt zu sein; wären wir nur nicht mit auf dem Spiele!

Die Beruhigung, die der erwürdige Prinz Albert uns von Leutschau ausgab, erweckte in uns Gefühle der dankbarsten Verehrung. Wären wir nur nicht anderwärtig über das Unglück des Tages bey Raab hinlänglich unterrichtet! Es war ein schrecklicher Tag für uns. Baron Barkóczy, Esquadrons Capitain bey unsrer Insurrection verlor in dem Gefechte (bey Raab) das eine Bein, und ward nach Komorn transportirt, wo er das Glück hatte zu sehn, dass Sr. k. k. Hoheit der Erzherzog Palatin ihn mit seinem Besuche beehrt hat, und ihn durch seine Ärzte, seine Küche versorgen liess. Nun ist der hübsche junge Mann begraben. 5 unserer Zempliner Insurgenten blieben auf dem Schlachtfelde todt, ein Zempliner Lieutenant, Matthaeus Gergelyi, bekam einen Streifssuss, und 15 wurden blessirt. *Dieser* Verlust, das ist der des Zempliner Comitats, ist in

6 Mann nicht gross: aber die Nachricht von ihrem Fall, verbunden mit der Niederlage des Tages und der Flucht unserer Insurrectional Truppen, hat uns, als wir den Bericht unseres Obristen Kandó Gábor erhielten, sehr niedergeschlagen. Herr v. Lónyay, Vice Gespann unseres Comitats, hat eigenhändig eine Antwort an den Obristen aufgesetzt, die sentimentalisch ist, und da sie in Publico vorgelesen ward, vielen Thränen entlockt hat. Ich erhielt den Auftrag, *den* Brief an Kultsár abzuschicken, und zwar mit einer *erhöhenden* Einleitung. Da man es wollte, so that ich's. Ich bitte Sie, den sentimentalen Aufsatz zu würdigen, wenn er in Kultsárs Blättern erscheinen wird. Diese Würdigung, um die ich Sie hier bitte, heisst aber nichts anders, als es mit Reflexion zu lesen, und Schlüsse auf die geisstigen Fähigkeiten, Geschmack etc. unseres Publicums zu machen. — Eben ist dieser unser Vice Gespann (geboren den 28. März 1778) nach Ofen, um dort den Eid, als eben ernannter Administrator von dem Ungvarer (nicht Bereger, wie es Kultsár irrig schrieb) Comitat, abzulegen. Er war ein paar Jahre Vice Fiscal von Zemplin. Dann den 3ten Oktober 1804. gleich erster Vice Gespann. Bald darauf erhielt er den Kammerschlüssel, das St. Stefan Kreutz, das Dominium Barátszer, und jetzt die Administrations Würde von Unghvár. — Herr v. Drevenák ist einer seiner innern Freunde.

Ich theile Ihnen hier einen Vorfall mit, den ich aus seinem (Lónyays) Mund habe. Herr v. Tihanyi, jetzt Septemvir, vor einigen Jahren Vice Judex Curiae, sprach mit L[ónyai] in einem klagenden Ton, er sähe nun ein, dass er einen irrigen Gang genommen habe; er wäre bereit alles zu thun, aber der Hof trauet ihm nicht mehr. — «Ugy kell Uram Bátyámnak! antwortete ihm unser V. Gespann; ne társalkodott volna csak egyrendüekkel.» — Ich war dabey als Herr v. Lónyai diess seinen Gästen bey Tisch erzählte. Der Vorfall ist interessant.

Unser Cserey — (Sie kennen seine Eigenheit aus dem, dass er sich den päbstlichen Orden gab, den er nun sogar in seinem Siegel trägt; die zwei Löwen «Telamonen tragen kleine Fahnen, und in die Fahnen ist ein Sporn — ein Sporn sage ich! — eingegraben,) — ist beym Landtag in Clausenburg, und ist da als abgesandter des Kraszner Comitats, als Major der Kraszner Infanterie Insurrektion, und dabei k. k. Kämmerer, und päbstliche Lateranischer Sporn «Ritter — auch Mitglied der Mineral-Gesellschaft zu Jena und

einer andern gelehrten Gesellschaft in Berlin — dieser unser von so viel Orden und Distinktionen belastete, aber sonst gewiss sehr schätzbare Cserey ist beym Landtag in Clausenburg, und schreibt mir, er habe an der Tafel gespeist, wo Erzherzog Maximilian, Bruder Ihrer Majestät der Kaiserin die Gesundheit der Stände ungrisch mit den Worten: az Isten éltesse a' Tekintetes Nemes Státusokat und lateinisch: Deus ter opt. maximus inclytos Status et Ordines in contestato prompto zelo erga Summum terrae Principem, avitam libertatem et constitutionem conservet, et faxit, ut hostium molimina bellica fortitudine innata nationali virtute deprimere valeant. Graf Kolowrath ist k. Commissarius bey diesem Landtag, und er hat in dem Redoutten Saal für 300 Couverte decken lassen. So viel Cserey, und wer sollte ihm übel nehmen, dass er nach einem solchen diner nur so viel schreibt! Mensis accumbere divum! ist keine Kleinigkeit.

Ein würdiger Mann in dem Somogyer Comitat schreibt mir den 22ten Jun. über die Draagsale des Kriegs in seiner Gegend. Ich übergehe tactische Berichte, die ich ganz und gar nicht verstehe, und die Sie in gedruckten Extra Blättern werden gelesen haben, und ziehe nur Partikularitäten aus.

1.) Das Fürst Batthyánische Schloss zu Körmönd ist ausgeplündert. Hornvie, Korn, Wein ward weggetrieben, weggeführt, verzehrt. Was übrig blieb, war versplittert. In dem fürstlichen Keller schoss man in die Fässer, die zurückgeblieben wären, damit der Wein ausrinne.

2.) In dem Eisenburger Comitat richtete der Feind provisorisch eine Administration auf. Der Magistrat ward bedroht mit Stockschlägen und Lebensstrafe seine Verordnungen zu vollziehen. Die Comitatshayducken wurden abgedankt, von Ihren Montouren ausgezogen und entlassen. Das Comitatshaus und die Gefängnisse wurden durch französische Soldaten bewacht.

3.) Zu Szala-Egerszeg trat ein Chasseur in den Congregations-Saal und fo[r]derte Anstalten zur Einquartirung von 20000 Mann. Da man ihn stehen liess während dass die übrigen sassen, so warf er sich auf die Tafel um welche die Assessoren Platz genommen hatten, zog seine Klinge, und spielte damit um die Nase des Grafen Franz Batthyáni.

4.) Die Franzosen wiegelten die Türken wider die Kroaten auf. Der Grossherr gab alsogleich Befehl an den Bascha von Trawnik den durch die Türken verursachten Schaden zu vergüten, ja sogar wider die aufgewiegelte croatische Horde zu Felde zu ziehn.

5.) Marmont verliess Trieste und Fiume nach dem er 7 bis 8 Millionen in Geld und Waaren erpresst hatte.

6.) Aus der Schlacht bey Raab wurden die Verwundeten auf 120 Wägen nach Oedenburg geführt. Alle Ärzte in dem Veszprémer Comitat sind nach Pápa beordert um dort französische Verwundeten zu versorgen. Alle Apotheken jenseits der Donau sind durch die Insurgen und den Feind ausgelehret worden.

Ein Schreiben aus Pesth belehrt mich, warum die Franken von ihrer Humanität jetzt abgegangen sind. — Ich las unterdessen doch ein sehr lieberal-aufgesetztes Schreiben eines Kriegs-Commissärs Volant an das Veszprimer Comitat, darin er die Deputation um 30000 Portion Brod ersuchte, da Pápa bald *épuisé* seyn wird.

Napoleon soll viele Tausend leere Fässer zusammen gekauft und aus Toulon Seeleute, die ihm fligende batterien verfertigen sollen, bestellt haben. Auch sollen die Kranken aus Ungarn ganz zurück ziehen. Diess lässt uns besorgen, dass um Wien eine schreckliche Schlacht gehalten werden soll. Es wird ein zweites Actium werden. Doch wer ist Antonius, wer Augustus?

Ein k. k. Korporal mit 4 Gemeinen stiess in der Gegend von Gratz an einen französischen Generalen, der in seinem Reisewagen daherfuhr. Der General ward niedergesäbelt. Man fand 8000 species Dukaten bey ihm, und in Banco Noten 200000 fl. sammt den Insignien der Ehren Legion *erster Grösse*. Man glaubt, der General sey Macdonald oder St. Cyr gewesen.

Der Feind fand in Raab eine gute Beute. Mit unter auch eine an 100000 f. reiche Insurrectional-Casse des Pester Comitats.

Ich las den Bericht eines Veszprémer Magistratualen an seine Deputatio permanens. Er erzählt, ein französicher Offizier hätte ihm von der Schlacht bey Raab folgendes gesagt:

Ha még egyszer úgy járunk mint Győrnél, meg leszünk b . . . va.

Ich schrieb Ihnen seine eigenen Worte nieder. — Welche Roheit von dem Magistratualen, so etwas in einem ämtlichen Berichte so zu erzählen.

Graf Franz Eszterházy ward zum Vice König von Italien geschickt um ihn zu bitten, dass er Unmenschlichkeiten, Plünderungen verbiete. Der Vice König versprach alles um was er gebeten ward.

Man spricht von Russen, die den 12ten Juli in Ujhely eintreffen sollen.

Leben Sie wohl, mein theurester Freund. Ich verharre mit allen Gefühlen der Hochachtung und Freundschaft.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1508.

Kazinczy — Kölcsey Ferencznek.

Széphalom Júl. 6d. 1809.

Édes Uram Öcsém, Kedves barátom!

Kedveskedem Uram Öcsémnek eggy eggy nyomtatvány
Forditott egyveleg Irásom' 1. kötetével,
Magyar Régiségeim' és Ritkaságaim' 1. köt.,
A' Kis János' gyönyörü Epistolájával, — és
Ruminak, a' Bécsi Annálisokban kegyetlenül öszve korbácsolt Musen almanachjával.

Nagyon sajnálom, hogy a' John által olly szépen dolgozott réznek nyomtatványát a' 3diknak melléje nem tehettem, de minden nyomtatványait Ismerőseim, barátim elhordották, úgy hogy azzal most nem szolgálhatok. Gyönyörüséggel kipótolom e' csorbát, ha a' réz, melly kezemben van, valaha ismét sajtó alá kerül. Uram Öcsém ezen veszteségben csak *eggy igen szép munkát* nem kap, nem az *én képemet;* az annyira nem hasonló hozzám, hogy midőn az elmult Októberben Johnt meglátogattam, emlékezetében forogván a' kép, mellyet dolgozott, nem akarta hinni hogy én vagyok a' prototypus. — Ajánlom magamat becses barátságába 's maradok

Kedves Uram Öcsémnek

szíves atyafi barátja:
Kazinczy Fer. mpr.

Kivűl:

Kölcsey Ferencz Ötsémnek Debreczenben, 3 magyar és 1 német munkával.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1509.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Júl. 6d. 1809.

Nagy tekintetű, kedves barátom!

Mit írjak Néked a' hadi történetekről? Azokat, a' mellyek nyomtatásban megjelennek, úgy is olvastad 's olvasod. Ezeket tehát elmellőzöm. Egyedűl eggy két barátimnak leveléből hordom-fel, a' mi méltó a' közlésre, 's azt beszéllem el, a' mik körűlttünk történtek.

Vice Ispánunk 23d. Májusban adta-be esedezését az Ung vármegyei Administrátorságért, 's 23d. Jun. már public. a' consiliumnál. Pestre ment, hogy ott holnap letehesse a' hitet. Visszajövőben Eger felé fog kerűlni, 's úgy veszem észre, hogy Horváth Lászlót Ord. vagy Bernáth Jánost vagy a' Tolcsvai Szirmay Antalt pedig Subst. Vice Ispánná surrogáltatja, — vagy talán az Administrátorsággal eggyütt a' Vice Ispánságot is viselni fogja. Meglássd, hogy ha Eszterházy József mozdúlni talál, ő lép helyjébe.

Nevezetes anecdotum az, a' mellyet minap maga ez a' mi kedves Vice Ispánunk beszéllt vendégeinek az ebédnél, hol magam is ültem. — Tihanyi Tamás sajnosan panaszlá, hogy szolgálatjának első esztendeiben eltévesztette az útat, 's *hamis* lépéseket tett. Bánja, de haszontalan; nem hisznek többé. Ezek a' Tihanyi szavai. Erre néki L[ónyai] — «Úgy kell Uram Bátyámnak: ne társalkodott volna *csak* egyfélékkel.» — Lónyainak igazsága van: aut virtus nomen inane est, aut decus et pretium recte petit experiens vir! —

Rhédey nem leve Óberster, pedig eleintén nagyon akart az lenni. — Maga vitte e úgy dolgait, hogy az ne légyen, ámbár keresni láttatott, nem tudhatom. Elég az, hogy Oberster Biharban az ő kedves barátja lett, de a kivel most halálos ellenségeskedésbe keveredett, *Dobozy Lajos* (Rhédeynek testvére volt nála házasságban, de csak öt holnapig élt a' menyecske.) — Dobozi vagy a' Dobozy emberei anonymus leveleket küldözgettek Rhédeinek 's másoknak, 's mocskos írásokat hánytak-el ellene.

Zemplényben legtöbben látszanak óhajtani a' Szemere István vagy Boronkay Gáspár Vice Ispánságra leendő neveztetését. De ezek Lónyaival nem lévén bíztosságban, nem hiszem hogy rólok csak szó is legyen. Szirmay Antal is gyanús előtte, ha csak azért is, hogy ő is Szirmay. Ellenben Bernáth *kedves.*

A' Győri csatában B. Barkóczy Antal Kapitányunk elvesztette a' ballábát, és e' miatt nemsokára azután életét is. Hadnagy Gergelyi Máté egy karmoló lövést kapott. Öt emberünk a' csata' mezején esett el, tizenöt sebet kapott. Sokan megszaladtak, de sokan Kandót békisérték a' rejtett bateriák közzé 's által meg által szökdösték az ágyúkat, 's a' francziák közzűl sokakat levagdaltak. Ez vala az első Jelentés, a' mit vettünk Vitézeink' tettek felől, 's eggyütt jővén ez a' csata elvesztése' hírével, nem csuda ha bennünket nagyon ellágyított. Lónyai eggy sentimentális levelet teve fel a' sereghez, melly a' Gyűlésen 24ben felolvastatván, sokakat, *még Sennyeit is!* a' ***gazdag*** Sennyeit! könnyezésre olvasztotta. Lege Antonii Szirmay Vékensis (azaz, az ő Motiójára) reám bízatott, hogy küldjem meg Kultsárnak. Megküldöttem m a g a s z t a l ó b é v e z e t é s s e l. Olvasni fogod nyomtatásban, 's készűlj neki, hogy nékem megmondhassd, mit ítélsz róla.

B. Barkóczy Komáromba vitettetett. A' Palatinus meglátogatta, 's konyhájáról küldött neki enni. Még 19dikben Báró Rhadeke (a' Tolcsvai Szirmay Antalnál mulató Prusszus) vele szóllott. 24dben temették.

Cserei Jun. 16dikán ír, hogy Maximilian Herczeg azon asztalnál, mellyet Gróf Kollowrath ada 300 couvertre Kolozsvártt, így ivott egésséget:

«Az Isten éltesse a' Tekintetes Státusokat! Deus ter opt. max. inclytos Status et OO. in contestato prompto zelo erga Summum terrae Principem, avitam libertatem et constitutionem conservet, et faxit, ut hostium molimina bellica fortitudine et innata nationali virtute deprimere valeant.»

Ennél egyebet Cserei nem ír ezen levélben. Nagy dolog mensis accumbere Divûm, mert e' miatt nem ér az ember többekre. Azt írja, hogy Maxim. Fő Herczeg igen jó accentussal ejtette az említett magyar ígéket.

Eggy Somogy Vármegyei Földes Úr nekem ezeket írja dd-to 22. Jun.:

1.) Herczeg Batthyáninak Körmöndi Kastélyát az ellenség kirablotta. A' pinczében a' mi bort el nem vihetett 's meg nem ihatott, belövöldözvén a' hordókba, elfolyatta. Marhájit elhajtatta.

2.) Vas Várm. eggy provisorius Administratiót állíta-fel. Ennek rendeléseit a' Vármegyei Magistratusnak pálcza és halál fenyegetése alatt kelle teljesíteni. A' hajdúk kivetkeztettek ruhájikból 's haza eresztettek, a' tömlöcz és a' Vármegye háza franczia katonaság által őriztetett.

3.) Szala Egerszegen eggy durva Chasseur akkor lépe a' Sálába, a' midőn ott ülés tartatott. Azt kívánta, hogy tétessék rendelés 20,000 franczia bequartélyozása ezánt. Minthogy le nem ültették, felült a' Táblára, 's kivonván kardját, Gróf Batthyáni Ferencznek orra körül játszott a' mezítelen karddal. Felix quem faciunt aliena pericula cautum!

4.) A' Francziák a' Horváthok [!] ellen fellázasztották a' Törököket. Mihelytt ezt megtudták Konstantinápolyban, azonnal parancsolatot ada a' Travniki Basának a' Nagy-Ur, hogy a' Törökök által a' Horvátoknak tett kárt térítse-meg, adjon elégtételt a' vétkeseken, és ha a' Horvátokat segéllni szükség volna, tégye azt is.

5.) Marmont elhagyta Fiumét és Triesztet, 7 vagy 8 milliót gyűjtvén pénzben 's portékában.

6.) Győrből 120. szekeren vitettek a' sebes francziák Sopronyba. A' Veszprém Vármegye megyéjében találtató Doctorok és Seborvosok mind a' franczia betegek gyógyításokra rendeltettek Pápára. Túl a' Dunán üres minden patika, mert azokat vagy az Insurgens, vagy az ellenség kiürítette.

Horváth Tamás olvasott előttem eggy franczia nyelven humane írt requisitiót a' Veszprémi permanens Deputatiohoz. Tennének rendelést hogy a' franczia sereg naponként 30,000 portio kenyeret kapjon, mert Pápa már ki van fogyasztva. Ha nem, erőszakkal fog élni.

Szőgyéni Zsigmond úr írja nekem, miért állott el a' franczia most a' maga szelídségétől 's miért üz rablásokat.

Graetz körül egy Káplár négy emberrel egy kocsira bukkant, mellyben eggy nagy keresztü franczia Generális ült. Azt levágták ezek. 8000 species arany, 200,000 f. banco és a' Legio nagy csillaga 's keresztje lett zsákmányok.

Napoleon Toulonból parancsolt hajót építőket 's 200,000 üres hordót vett-meg Bécsben. Azokból készítet evező bateriákat, hogy a' Duna bal partjára kelhessen. A' franczaiság kitakarodik Magyar Országból, még a' megvett Győrt is ide hagyja. Nem sokára eggy második Actium hírét halljuk-meg. De ki lesz az Antónius? ki az Augustus benne?

Győrben gazdag zsákmányt lelt a' Győző. Pest Vármegyének 100,000 ftból álló Cassáját is elfogta.

Eggy Veszprémi Magistratuális relatióját láttam a' permanens Deputatióhoz. Csudáld ennek durvaságát: Hivatalos jelentésében azt beszélli, hogy eggy franczia Tiszt neki e' szókat mondta:

«Ha még egyszer úgy járnak az urak mint Győr mellett, meg lesznek b... va.»

Az utolsó szó így állott a' jelentésben.

Valami *Nagy* nevezetűrűl beszéllik, hogy midőn a' franczia Bécsi Commissáriustól Passust kért estve, ez parancsolta, hogy jönne reggel, mert néki M. országra szólló leveleket fog adni. *Nagy* estve még elment az Érsekhez és Gr. Bergenhez, kik azt parancsolták, hogy a' leveleknek által vitelét ígérje meg, de vigye egyenesen a' Palatinushoz. — Az útban Budáig spionnak gondolták 's elfogadtatott [!]. Ijedtében az írásokat eggy kútba vetette. Az írásokkal együtt vitték Budára. A' Hohenwart és Bergen parancsolatjai ártatlannak kiáltották. De tartatik még is, mert olly nemesekhez is volt levele Temes Vármegyében, a' kik ott nem régen laknak, és így a' kiknek neveiket őneki kellett bedictálni. Az Isten mentsen-meg mindent a' gondolatlan cselekedetektől.

Egy megégetésre destinált csomó versemet Néked küldöm, 's melléjek tészem újabb Sonettemet, mellyre Vossnak recensiója tüzelt a' Jénai Lit. Zeitungban. Ez azt állítja, hogy a' Sonett alkalmatlan Schemaja a' dalnak. Én azt nem hiszem, mert miért szép hát Olaszban és Spanyolban? A' *Menüet'* hasonlatossága igen elmés. Azt Bürger ejtette a' Sonett felől, mert Bürger a' Sonnetteknek barátja volt. Téged arra kérlek, hogy Wesselényihez írt Epistolámnak közepét ezen versen kezdve: Látlak miként lépsz színre, 's csak kilencz, etc. ezen versig: A' koczka meg van vetve etc. méltóztassál kiírni, és nékem megküldeni, hogy kicsínosíthassam 's ki lehessen nyomtattni mivel úgy kivánják. — Tedd ezt, édes barátom! — és minél elébb. Maradok tisztelettel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1510.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Jul. 6d. 1809.

Kedves barátom,

Az anyám e' napokban itt hagyja Regmeczet 's vissza mégyen Semlyénbe; elhozattam tehát a' könyveket az olly sok honapok olta velek késő Újhelyi kötőtől, hogy valaha vehessd, bízván barátságodba,

hogy kötetlenül kedvesebben fogadod ajándékomat, mint ha bekötve későbben vennéd. Patakon nincs jó kötő, 's a' deákság minden könyvét az Újhelyivel kötteti, ki valóban jól dolgozik. El lévén ezek által foglalva, mi nem máskor, hanem csak az oskolai vacatiókor, melly Júliusban kezdődik 's Septemberben végződik, jutunk ahhoz a' *drága* szerencséhez, hogy őtet magunknak megnyerjük, mert legényt nem tart, és vásárokra is dolgozik. Ez teljes mentségem lehet előtted, hogy ajándékom hozzád így megyen. Megfosztottam képgyűjteményemet azon 4 nyomtatványtól, melly Johnnak rezétől nálam megvagyon, hogy azt néked adhassam. A' kép épen nem hasonlít. Barátságod' érzései rakják belé az idealisták' theoriája szerént azt, a' mi szemeidet reám emlékeztetheti.

Ezen nyitva menő levelkét, a' Rumi Almanachjának exemplárjával és a' három darab magyar munkával, add, kérlek, Kölcsey Ferencz Úrnak, kit, a' mint reménylem, ismérsz, és a' mint óhajtom, szeretsz is, mert ő mind az eggyikre mind a' másikra nagy mértékben érdemes. Ritka talentomú, nagy szorgalmú Ifjú, 's modestiája ér annyit mint egyéb tulajdonságai, vagy igazábban, méltó egyéb tulajdonságaihoz.

Ne szóllj velem a' háború felől, mert mélyen elkeserítesz kérdésiddel. Bár minél elébb végét látnánk! a' Damocles kése alatt rettentő dolog ülni.

Én itthon szerencsés vagyok; 's ki lehet szerencsétlen, ha a' maga házánál szerencsés? Feleségemet úgy szeretem mint házasságom' első napjaiban, 's az Isten eggy gyönyörű alakú gyermeket adott a' kis Eügenieben, 's reménylem a' kis Traján is az lesz, kit Sophie Septemberben fog megszülni. Nem régiben is emlegeté, melly rosszúl vala akkor, midőn ő is a' Te barátságod' segédjeire szorúlt 1805ben. Ezt a' terhét is baj nélkül hordja mint a' másodikat; az első teher' bajait mind ketten úgy nézzük, mint Phigienk' halálának első vagy okát vagy csak jelenségét. — Génie csak magyarúl ért. Ha előtte más nyelven szóllunk, reánk visít 's meg nem szűn addig, míg az érthetetlen beszédet abba nem hagyjuk. — Annyit feltészesz felőlünk, édes barátom, hogy a' 19 holnapos gyermeket *majommá* tenni nem akarjuk: azt azonban hidd-el, hogy artigabb kis alakot nem ismér az egész környék mint ez; nem vadúl félénk, karjára megyen az idegennek is minden válogatás nélkül, 's bajúszos vagy bajúsztalan, szakálas vagy nem, csínos vagy szegény öltözetű, megcsókolja mihelytt kívánják. Játéka egyebek mellett a' *kép* is, és így

szeme *már szokik* a' látásához, érzéséhez annak a' mi szép, 's abban nagy előugrást (Vorsprung) tett előttem, ki 9 esztendős koromban még szaladtam az olly szobából, a' hol az olajos festésű kép, akármerre mentem, mindég reám nézett, és a' ki még 6 esztendős koromban azt hittem, hogy a' Pápista mind ollyan mint a' Nagyszombati kártyán az a' veres medve, melly nem tudom mellyik színnek a' *két-szemét* tartja czímerűl.

A' mi kedves Kisünk alig ha sokat nem szenvedett a' maga eddig gyakorlott módjától *Bavária miatt* eltávozott ellenségtől. Alig várom az időt, hogy tőle levelet vehessek 's néki írhassak, melly a' legutóbbi hirek szerént nincs messze, minthogy Napoleon a' maga seregeit hazánknak minden vidékeiről Bécs mellé vonja, hol nem sokára eggy második Actium fog lenni. De kit tesznek az Istenek Augustussá? kit Antóniussá? Toulonból jöttek hajócsinálók, kik a' sok öszvevásárlott üres hordókból evező-batteriákat készítsenek. — Seregünknek eggy része azonban Lipsia felé tér, Hannóvert vissza szerezni az Anglusnak, 's a' Hasszusnak [!] Cassel' tájékát. — A' Lengyel zenebona alszik. A' Muszka a' Carpatus' tulsó alján késztilt megállapodni, de most az a' hire, hogy ide is jő, 's még tovább. — Eltiltálak a' had' dolgairól való beszédtől, 's magam estem a' törvényrontásba! —

Élj szerencsésen, kedves jóltévő barátom, mind azokkal, a' kiket a' gondviselés hozzád kapcsola. Tisztelem 's csókolom őket, 's maradok

örökös hív 's háládatos tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

A' Császárné Egerben, a' Császári ház gyermekei Kassán, a' Császárné asszonyanyja pedig hozzám három órányira Terebestt Gróf Csáky Imrének Kastélyában múlat.

[Megjelent a «Kazinczy lev.» III. kötetében.]

1511.

Kazinczy — Fazekas Istvánnak.

Széphalom, Júl. 6d. 1809.

Tisztelendő Úr!

Végre kedveskedhetem a' Magyar Régiségek' és Ritkaságok' első kötetekkel. Eggy úttal pedig arra kérem az Urat, hogy az ide

zárt eggyik exemplárt Debreczeni Prof. Varga Úrnak tiszteletemnek 's szíves köszönetemnek jelentése mellett általadni méltóztassék, valamint a' lepecsételve menő csomót Dr. Szent Györgyi József Úrnak. Prof. Varga Úr azon felyűl hogy engemet Néhai Prof. Varjas Úrnak biographiájára nézve sok becses tudósításokkal segített, abban is éreztette velem barátságát, hogy a' Napkeleti nyelveknek némelly tulajdonságaikat felfejtette előttem; melly előttem annál több tekintetet érdemel, minthogy én azokról legkisebbet sem tudok. Óhajtanám hogy Debreczennek azok a' lakóji, a' kiket én képmutatás nélkűl tisztelek, a' Debreczeni Grammatika 's Grammatikai eretnekségek ellen tett kikeléseimet személyeik eránt való tiszteletlenségnek ne vennék. Azok tanúlt férjfiak 's minden tekintetben tiszteletre méltó emberek: de a' hiba hiba ha a' legnagyobb 's jobb ember mondja is: 's sem az intolerantia, sem a' nyelvbeli legislatio Debreczent nem illeti kirekesztő jus szerént, leginkább nem pedig a' Debreczeni Grammatika' Kiadójit. De már ezt én annyiszor mondottam, hogy baráti indúlatimnak újabb magyarázatjaira nincs szükség.

Az Úr is vágyni fog tudni mi hírek, ujságok legyenek nálunk, mint mi valamikor idegent látunk-meg. Azokat az Anyám szóval elmondja; a' mit pedig mi is messzünnen veszünk, az Biharban sem titok. Elhallgatom tehát mind azt a' mi a' háborút illeti: adta volna Isten, hogy azokról szó sem eshetett volna. Most készűl Bécs körűl eggy új Actium. De mellyik fél tétetik Augustussá, mellyik Antoniussá? azt előre semmi calculus nem vetheti-ki. Én azt hittem elejétől fogva, hogy ez a' háború nem békélés, hanem az eggyik félnek utolsó feldőjtése által végződik-el, 's azt hiszem most is. Az új Antónius még Aegyptust és Cleopatrát sem fog lelni. 'S illy környűlállások köztt ki bír annyi könnyűséggel, hogy ne rettegjen a' Damocles kardja alatt? noha vigasztalódhatunk azt látván, hogy seregeink csudákat tesznek, és még az ellenséggel is becsűltetik magokat.

Méltóztassék az Úr Tisztelendő Esperest Urat nevemben szíves tisztelettel idvezleni, 's tartson-meg becses barátságos emlékezetében. Maradok állandóan

Tisztelendő Úr az Urnak

alázatos szolgája:
Kazinczy Ferencz mp.

Ő Felsége a' Császárnénk Egerben múlat, Asszony-Anyja pedig három órányira hozzám Terebes nevű mező városban, a' Váradon

akó Kánonok Gróf Csáky testvérének igen ékes kastélyában. A' Császári ház' apró csemetéji Kassán vannak. Albert Herczeg Teschenbe nent-el.

Fazekas István ugyan e levélre a következő jegyzetet írta:

Silvester Grammaticájára Jegyzet.

5. Elenkedés. 86. Lev. a' leg régibb Magyar Grammatika alakól Veszprémi azt mondta, hogy Senki Magyar Grammatikát nem rhat, hanem ha a' 'sidó 's Görög nyelveket jól érti. Már pedig lásd zt a' Levelet és Silvester 189 lap Scholionját.

Praefatio XXVII. lap. Van szó a' Barátnéról. Csokonainak ez ' verse pro Testimonio nem jól van erisalva: «Egy barátném 's gy barátom sorsa vérzi szivemet.» A Bátsmegyei (Kazintzy Fer. Ur) eveleire Lilla pag. 168. Ezt írja Csokonai «Egy Leánykám 's egy arátom sorsa vérzi szívemet.» etc.

Praef. XXXI. lap. Szikszai György Ur helytelen említődik, gyan ott inkább Hunyadi Ferentz Ur etc. etc.

Silvest. Gram. pag. 183. A' Varjas E. Énekéről dics . . . . .[1] ogy azon éneket sehol már nem kaphatni, oly ritka, mint valamely 6. század beli munka. Ez nem igaz, mert a' Szentek Hegedűjibe is i van nyomtatva. Szőnyi Beniamin. pag. 110. —

percepi 12. July.

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

1512.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek
Vitkovits Mihály
Barátságos Idvezlését.

Valahányszor Leveledet veszem, annyiszor öröm napot ülök, vigadok sorsomon, hogy Téged Barátommá nyertelek. Kivált e ıvar világban, midőn semmi jót nem hallani, soraidat olvasni nékem rönyörűség, 's tellyes vígasztalás. Ne kéméld, kérlek, tőlem azokat, ı szeretni akarsz. Én valamint Néked válaszolni kész vagyok, úgy rám bizottaidban eljárni nem röstölködöm. Kivánttod Szalusztot,

[1] Olvashatatlan az összeragasztás miatt.

noha sorrajárám a Pesti könyvárosokat, sehol sem kaphattam meg, sem hozatását meg nem hagyhattam; minthogy a Bétsi utak el vannak állva. Szent Györgyi Urat magam megkértem, küldetné el Jankovits által könyveid' Catalogussát. Meghökkenvén, hogy eddig viszsza nem vevéd, igérte mennél előbbi átküldettetését. Barátságosan tisztel általam. Elpanaszlá előttem ez a jó Pap, hogy Szallusztyát nyomtattatni szándékozván, 45 forintot mert kérni egy Árkustúl a Főiskolai Typographia: e miá abba hagyta. Szemerénkel nem közölhettem üzenteidet [!], mivel nints már itten. Azon félelemben, hogy a Frantziák Budára, Pestre berohannak, öregeivel eggyütt *Péczelre* kiszökött Ábrishoz a Testvéréhez, és ottan fog tanyázni, mig ezen hadi háborgások le nem tsilapodnak. Jól lehet, ezen két Város minden órán várta be a Hadakozókat, még is igen korán megfélemlett; mert már szomszédságunkbúl, úgy mint Fejér Vármegyébűl, Komárom mellűl egész Győrig takarodának kitsapongó Elleneink. Erősen hirlelik, hogy Posonyon felűl átkelt volna a Dunán Napoleon' serege, 's nyakasan viaskodván Károly Hertzeg' tábora ellen, kéntelen vala viszsza vonúlni sok ezer vesztességgel. De ez mind tsak hallomás. Semmi bizonyost nem tudhatni, mivel velünk keveset közölnek. Hogy Posony derekasan oltalmazza magát, 's készek Lakosai a végső elszánásig ellene vinni, egy most a napokban onnan ide takarodott ösmerősöm beszéllette. Jó Királyunk megfordúlt közöttök, 's jelenlétével igen felbiztatta őket. — E Malacia után mitsoda szelünk támad, Isten tudgya.

A Szabolts Vármegyei Felkelők e folyónak 5dikén Rákosunkra értek, és ottan táboroznak. Sokat közűlök Játékszínünkben (melly megállapodása előtt hanyatlani kezd) láttam. Őket látván kinéztem, hogy a szabadabb Magyar Ég alúl valók; hogy a Scithai természeti büszkeségbűl még sokat birnak, a mi az itteni számtalan servum Pecusokban szemet szúr, 's nyelvet ereszt a rutalmazásra. Barátom! Az itteni Tsinosodás, egy átallyában vévén a finomosodtakat is, nem egyébbűl, hanem piperés pongyolaságbúl, politziai strofokra vett köz elmélkedésbűl, melly Nálok Philosophia, könnyű kényes élésbűl, és önhaszont végtelen keresésbűl áll. A valódi emberi tulajdonság, a szabad Józanság, Nagy lelkűség idegen Istenek előttök. Ugyan ezért nem is lehet őket Hazavédelmére egyenesen, hanem rimánykodással, igérettel, pénzel buzditani. Osztán buzgóságok sem más a puszta rimánkodásnál igérkezetnél, 's haszonkeresésnél. Sokat lehetne ezekrűl irnom, de sem tanátsos, sem szükséges; minthogy Te, ki Hazánkban az Egészt átlátod, jól tudhadd. Arrúl, mint kisérték a Budai és Pesti Burgerek

Győri szerentsétlen tsata elől viszszavonuló Magyar Felkelőinket, gy tartom, már eddig hallhattál. Undokság volt nézni ezen kisérés' emét. Katonáinkat, Nemes Hazánkfiait, kik minden ellenkezés nélkűl, endesen jövének Budára be, fegyver között felfintoritott Burgeri rral, gúnyoló vigyorgással hurtzolták be a kaszármába.[1] Mi gyaláat ez a Felkelőkre nézve! És mi szarvat kapott az Ellenség, ha zt hallotta! Illyeket követ el a Gondatlanság, mellyet hasznára tud z Ellenség forditani. Barátom! Botsássunk meg nekik, mert nem ıdgyák mit tselekszenek.

E' siralmas hadi Ujságok után, egy pár Literátori Ujsággal kedeskedem. Az első Horvátom' Értekezése, mellyet, midőn számodra irnék, Néked el nem küldeni, nagy incuria lett volna tőlem. A Másoik Ferentzÿ János' Újjontz Ügyésznek, Almási Ignátz Urfija' Praeectusának legközelébb napfényt látott *Közönséges Geographiájábúl* iírott Paragraphuska, melly Abaujvármegye leirásban szórúl szóra gy vagyon:

«Széphalom, tsinos izlésű Birtokossa híressé tette a Magyar Literaturában.»

A Szerző e munkát a kiadás előtt Vig László tollára bízta.

— — — —

Még egy kérést: Az intabulált adósságot küld által, ha lehet, lső Póstával, mert még ollyan hamar el nem állyák a Kun László zekerének az uttyát. Egy Német Capitulatiot is küldök.[2] Adgya Isten, ogy soha se capitulálly, 's ne kellessék Hazádban keresned Hazádat. égy egészséges. Pesten Juliusnak 7ikén 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1513.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvár 11-dik Jul. 1809.

Kedves Barátom!

Junius 24 és 30 irt becses leveleidet örömmel vettem. A mint zokbul láthatom, sok dolgunkba fog kerülni csak az is, hogy a már lazánkba lévő Ellenséget vissza nyomjuk. Igen nagyon be eresztetett

[1] Először kaszár*nya* volt írva, később javította ki Vitkovics.
[2] Nincs meg.

az a Magyar földre, és valóba nyomós áldozatokba fog kerülni a hazát tőlle kitisztitani. Magam is igen rosz jelnek vészem: hogy Udvarunknak elő felé nyittatik ut, és erre talám az éiszaki dolgok is adnak okot. Ha valaha, most ugyan van szükségünk a Magyarok Istenének segítségire. Áldások közt nyugodgyanak el esett érdemes Hazánkfiainak árnyékai. A mi Diaetank még ezen a héten meg tart. most készülnek az articulusok. Ország Generalisságára a mult hét végin volt a Candidatio, a ternarius számba ezek jöttek be, Catholicusok: G. Haller Gábor, G. Bánffy György Oberster, G. Gyulay Albert F. M. L. Reform. B. Vay Miklós Generalis, száz egy nehány votummal, B. Szentkereszti Sigmond F. M. L., Daniel Lajos Generalis. Erdélybe az Ország Generalissága második hivatal és a Guberniumba is második ülése vagyon. Ugyan a mult héten kéretett meg egy Solemnis Deputatio által az itt levő Maximilian Herczeg is, hogy a mi Insurrectionalis armadankot Ellenség előtt vezérelni méltóztasson. meljet érzékenyitő ki fejezésekkel méltóztatott magára is válalni. A Deputatiot a Thaesaurarius Gr. Bethlen Jósef vivén fel, Deák nyelven szólott hozzája, a Herczeg pedig aszt felelvén hogy engedgyék meg a Statusok képviselői hogy érzékeny indulattyát azon a nyelven fejezhesse ki, a meljet legjobban tud, a Németben t. i., azon szerencsével kecsegteti magát: hogy kevés időre Magyarul is ki fogja tudni magát fejezni. — Pestrül az eiczaka érkezet ide egy kereskedő, ide való, azon hírrel: hogy a Dunán Bécsnél keresztül rontani törekedő franczia armadát meg keritvén János Herczeg, aszt egésszen melj $\frac{m}{30}$ álott, rész szerint egybe rontotta, rész szerint elfogta; e dicsőséges győzedelem volna, de megerősitést kitván. Vagyok változhatatlanul igaz tisztelő híved

Cserey mpr.

Kivül:[1]

Tekintetes Kazinczÿ Ferencz Urnak. p. Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

1514.
Vitkovics Mihály – Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek
Vitkovits Mihály
Áldást Békeséget!

A Hirtelenkedés, ugy hallám, ugy is tapasztalám, nem volt jó soha. A hirtelen Tettek hibákot szoktak magok után hagyni, mellyek a' Tselekvőt károsíttyák, avagy szégyenítik. Magam is hirtelenkedtem, 's hibát ejtettem. Horvátomnak Értekezését számodra leírtomban egy egész paragraphust kihagytam. Nem tudhadd, mint tépelődtem én ezen. Koránt sem a szégyen vallás miá, mert előtted, ki Barátom vagy, nem lehet pironkodnom; hanem a' miá, hogy első forró elolvastodban hézakot kellett észre venned, 's így az Egészt kelletlenűl látnod. Ime hamar, de nem hirtelen, küldöm a kihagyottat. A 2dik szakasz 1ső §-phusa után (Ha régisége Árpád fejedelem korával vetekedhetik is) következik. Ám tsuda e, ha e mai Világban hirtelenkedünk? Nézd, Europa mi óta fenn áll, nem forgott olly sebes hirtelenűl Politicai Tengelye körűl, mint ez néhány évek óta; de kivált mostanában. Phisicát tanúltomban sokszor fel lépdegéltem az Egri Tsillagnéző Toronyban, 's Réz födelét, melly kilentzven mázsát nyom, egy kézzel arra, merre akartam, forgattam. Ezen forgatás sokszor eszembe jut most, midőn Europát, ezt a népes Machinát, fel s alá forgatni látom!

Béts mellett Julius 2dikától tüzesen tsatáznak. A sok jó 's rosz hír egymást váltva repülnek Hozzánk. Semmi bizonyos Tudósítást ekkorig velünk nem közlöttek. Egy Tábori Tudósítást vettünk, de az Horvát Országrúl szóll, mint és mi szerentsés lépést tett a Bán. Egy Egri Közmondást közlök Veled, melly így hangzik: Mást beszéll Bodóné, midőn a' Bor' árát kérik. Adgyon Isten szerentsés kimenetelt Háborúnknak, nekünk pedig áldást, Békeséget.

Isten Veled. Pesten, Juliusnak 11dikén 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1515.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Édes Kedves Barátom!

Egész' szégyellem, hogy olly régen nem írtam neked, de ki se mondhatom, hogy szorongattyák lelkemet a' mostani környülállások, hogy búsúlok és mennyi rosszakat látok a' jövendő keblében, úgy hogy kevés Filozofiám mellett is, nehéz egészen nyugott elmével lennem. Nagy vigyázat vagyon azon kivül a' levelekre, egy ártatlan szó a' leg nagyobb bajba keverhetné az embert. Nem szabad most igazán gondolkodni annak, a' ki bátran szokta kimondani véleményeit az el múltrúl, a' jelenlétről és a' jövendőrül, a' ki tehát bátran akar gondolkodni, az tudgyon halgatni, a' ki pedig halgatni nem tud, az terjesszen hamis híreket és vélekedéseket. Rövid idő múlva késő és lehetettlen lesz majd mind adni tanátsot, mind azt el fogadni. Félek, nehogy maholnap könnyebb legyék halni, mint sem élni. Nem akarják látni, hogy melly nagy a' külömbség az el kerülhetetlennek erővel, vagy mérséklő kegyelemmel való béhozása közt. Mind ezek úgy el foglak, hogy se nem írhatok se nem olvashatok: Vim ipsam cogitandi cum animi tranquillitate perdidissemus, si ita in potestate nostra esset nihil cogitare quam tacere. Semmi nyomtatott újságjaim noha előre fizettem, nem jönnek egy időtül fogva, de jönnek ám és sűrűen a' magok úttyokon a' sok levelek, Pestrül, Po'sonybúl, Egerbül és Lengyel országbúl, és pedig olly tiszta kút fejekbül, hogy jobb szeretném ha hazugabbak lennének jó akaróim. Még azt se merném mondani bizonyossan, hogy fog é lehetni vagy sub cujus auspiciis a' gyülésünk 24-ben. Feslik, fejtődik, szakad a' nagy játékszin kárpittya. Gondolhatod, hogy tépik mind ezek lelkemet. Azon viseletünktül fog fügni sorsunk, a' mellyet majd akkor mutatunk, midőn Budára vagy Pestre bé fog lépni Napóleon.

Dodönt, a' Frantzia követség Titoknokját, a' ki Budán tartózkoda, Metternich Párizsi Követünkel, és az iffjú Eszterházi Pál Hertzeggel Ácson minap által tserélték, és mivel semmit se tudott a' seregünk ezen egész dologrúl, majd hogy mind a' ketten öszve nem ágyúztattanak önnön-magunk Bateriáitól. Az Ausztriai követ a' kalászos élet közzé bújt, rosz és szerentsétlen diplomatikájával együtt, mellyet a' leg magasabb, a' leg teltebb kalászok sem takarhattak úgy el, mint magát ő Excellentiáját.

Tóthnak hívták azt, nem Nagynak, a' ki a' kútba veté a' leveleket. — Olvastam Szonnetteidet, recenzioddal együtt. Szonnetteid szépek, de hiába mented recenziódban a' Németek antipositionális prosodiájokat.

Ha a' Hexameter a' Görögtűl van véve, meg kell a' természetét tartani, mert másképp meg szűnnik lenni Hexameter. — Már pedig nállok ex natura metri egy spondeust szint annyi idő alatt kellett ejthetni, mint egy dactilust, az az nem kellett ugyan azon egy dactilusban se több se kevesebb idő pertz a' hoszszú, mint a' két rövid sillabának együtt való ejtésére.

Vald meg igazán, lehet e egy ollyan nyelvben, a' millyen a' német, mellyben minden betű ki mondódik, a' mellyben úgy beszélnek a' mikéní írnak, a' leg pergőbb és a' leg símább nyelvű Szakszóniainak is a' p. o. három mással hangzó elött helyheztetett magábanhangzót a' dactilusban olly frissen ejtenie, valamint a' Hexameter fent említett természete meg kivánná? Innen van, hogy én Francziák, Anglusok, Olaszok és Némethek előtt magyar hat lábosokat recitálván, noha egy szót sem értenének belőlök, a' leg nagyobb gyönyörűséggel vettem észre, hogy minden verset tsupán fülek itélete szerint valóságos hat lábúnak esmertek, holott ugyan azon alkalmatossággal egy született Némethtűl recitált németh 6 lábosok közűl sem ők, sem én minden verset valóságos hat lábosnak nem esmerhettünk. Ez e' próba Nápolyban tétetett 1793dikban.

Maga a' dolog tehát és a' szólló eszközek és az emberi fül természetéből, nem pedig tsupán a' nemzeti geniusok külömbségéből foly a' pozitio theoriája a' prozsódiában, és így te hijába mentegeted a' némethek nyelv-fitzamító és fül-borzasztó antipositionális prozsodiájokat. Éppen az, hogy a' magyar nyelvben a' pozitió theoriáját tökélletesen követni lehet, testi nyelvünknek azon felsőségét, melly által sokkal alkalmatossabb a' németh nyelvnél a' görög és Római mértéknek követésére a' verselésben. Ettől a' felsőségtől nem kell 's nem is lehet meg fosztani nyelvünket, hanem inkább hántorgatni kell ezt 's kérkedni lehet vele.

Botsáss meg, Barátom, hogy külön vélekedem, de látod, hogy nem egésszen ok nélkül. Nagyon fogok örvendeni, ha vagy meg térítesz, vagy az én hitemre jössz által.

Én is fordítgattam hajdan Anákréonból; íme egy nehány versezetek azon arany időmből a' magam módgya szerint. Heu non redeunt in aurum tempora priscum!

Anákréon.

Ime szólnak így a' Lyányok:
Anákréon vén vagy már,
Nézd a' tűkröd', be silányok
Gyér fürtyeid! főd kopár!

Ám mit tudok én ama sok
Vagy e' kevés fürtekből,
Sietek, mert szélen álok
Végsőt szívni mézekből!

Bajvívás Erosszal.

Igen is szüntelen szeretni akarok.
Erosz vonszogatá hajdan a' szívemet,
Kétlék szót fogadni, száz külön hadarok
Bizonytalansággal verték a' lelkemet.

Azonnal tegzéhez,
Nyílas fegyveréhez
A' kegyetlen nyúla
'S hartzolni indúla.

Lántsával, paizsal, sisakkal, pántzéllyal,
Mint a' vassal burkolt Akhill, fegyverkeztem,
Rá menvén bátoran ditsőséges czéllyal,
Magam védelmére a' viadalt kezdtem.

Egyszer kétszer jól meg löktem,
Rám arányzott, fére szöktem,
Mindegyik lövése
Hibázott, vagy kése.

De hogy ki ürült már sok hegyes nyilából,
A' boszús önnmagát húrjára fektette,
'S maga magát lővén ki a' gyors íjából,
Önn magát egészen belém repítette.

Paizsom volt hijában,
Dúl szívemnek pontyában,
Az övé a' koszorú,
Én bennem a' háború!

A gondatlan Ivó.

A' Szárdoknak királlyával,
  A' gyűrűs Gigessel keveset gondolok,
Hatalmasok arannyával
  Nem gyötröm magamat, és másnak hódolok.
Kedvem abban fel találom,
  Ha Lágy'im rózsákkal vannak átölelve,
'S a' Mirhától ősz szakálom
  Ilattal tseppegvén le símúl fénylelve.
Gondolkodom tsak a' máról,
  Mi közöm én nekem a' jövő holnaphoz?
Játszom, iszom, el nem áról
  A' forgandó idő, melly vezet a *tsaphoz.*[1]
Ott hörpöntek, ott szörbölök
  Fiatal Lyéos aranyos levéből,
Ott száz ezer gondot ölök,
  'S száz életet szívok vídító nedvéből.
Addig iszom a' még lehet,
  Ott várom a' halált; ott is meg fog tűrni! —
'S majd azt mondgya: ke'd is mehet,
  Ke'dnek is már meg kell az ivástól szűnni.

Lélapszod friss, szeretetre méltó, feleségem szereti, falatozik, Virginiával futkos, nem búsúl, nem retteg hazájáért. Lélapsz akarnék lenni.

Takaríttyák nyakra főre a' sok magazinalis életet Dukláról Sztropkóra, szeretném tudni, minek? ha jönnek az oroszok, Sztropkón is meg lepik. Mi valósággal el vesztettük minden eszünket, a' sok baj szívja a' vellőt. Ma megint az élet hordás megszűnt, sőtt egy részét ismét vissza szekerezték, ordre, contre ordre, desordre. 14. Julii, 1809. A. O.

hív Barátod
Jóska.

Íme verseid, sed erga restitutionem.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

[1] Ez hiba; non enim in vasis graeci et romani vina conservabant; de majd akor bántom, ha egyszer mindent, a mit írtam, meg rostáltatok. — Dessewffy J. jegyzete.

* Kazinczy e levélhez a következő jegyzetet tette: «Gróf Desőffy Jósef Rómában múlatott 1793. Martiusban, mintegy öt hetekig. Mostani Udv. Agens

1516.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Oláh Andrásfalván Jul. 14kén 1809.

Nagy Érdemű Tekintetes Ur!

Még a' mint levelem első rendje mutatja, Erdélyben vagyok és a' Hazámat siratva fájlalom, hogy az őt fenyegető veszélyek miatt nem kezdhettem-el utamat. Köszönettel veszem a' Tekintetes Urnak utazásom késleltetése eránt való barátságos javaslását. Megakarom már várni a' kimenetelt, 's azután indulni. Mennyi szélveszek fordúltak már előmbe Széphalomra volt szándékozásomkor. De póstája leszen az Andrásfalván a' múlt Hétfőn volt rettenetes zivatar után legszebbé lett természet, hogy én Széphalmon a' halandói legtisztább örömet fogom érzeni, ha egyszer oda elérhetek. Nem álmodok e?

De elébb még sok Magyar vérnek kell kifolyni, mig nekem ez a' véren vett út a menésre szabad leszen. Ah! de hátha a' vér is ki leszen ontva, ugy-is kevés számu Nemzetünk feléve, 's a' véren vett útnak semmi haszna! Én reszketek, ha elgondolom a' környűlállásokat, nem tudok semmit mondani, képzelni se, mi lesz a' cultura gráditsára most lépni akart Nemzetünkből! Nem kell életem, ha Nemzetem elenyészik.

Hogy a' Tekintetes Ur leveléből bizonyosabbat, noha ott is szomorút, érthettem, könnyebbűlve érzém magamat, mert nálunk a' hir, 's a' mint Rainer Hertzegnek Budáról lett általjövetele mutathatta, azt hittük, el van egész Dunántul való rész foglalva. Azt azonban bizonyosan tudom, hogy szegény Atyám, testvéreim az ő kezek alatt vagyon, 's keserves legkevesebbet felőlök nem tudhatnom. De a' többi hir, úgylátom tsak ollyan igazságu, mint az, Magyar Országon, hogy az Oláhok egy Bánfyt megöltek volna.

Az ő készűletjek felől már három hónaptól fogva mind tsengett valami a' Magyar Uraságok között, 's a' valóság annyiban lett meg, hogy Szent Györgyön Maros Vásárhely mellett, az Oláh templomban sok fegyverre gyanitottak volna, melly templom pádimentomának fel-

Sok János Úr (Győri Magyar, 's Gróf Desőffy Jóseffel és Gróf Battyáni Vinczével Fiumei Gubernátor Pászthory Sándornak Concipistája) volt úti társa. Méltó barátja a' szeretetre méltó Desőffynek. — Irtam ezt 24. Jul. 1809. a' melly nap Ujhelyben e' levelet Gróf Desőffytől önn magától által vettem.»

bontását Gróf Petky nem akarta engedni, 's azért az ő elfogattatására, ha bűnösnek találtatik vagy gyanittatik, katonák rendeltettek. Azon hely körül pedig, a' mint Gróf Bethlen Gergely leveléből láttam, ki is rontottak, de hamar nyakon kapattak, kárt se tehetvén, 's Kolosvárra vitettek fejeik. Én ezt így hallottam, de bizonyosan így vagyon e, nem tudom. Más hirt tudok, hogy Kőhalom Szász Székben egy Oláh Pap szép prédikátziót tartott volna, 's intette ostoba hallgatóit hogy hűségesek legyenek, 's a' Muszkának ne hidjenek. Ha a' mostani környűlállásokban halnom kellett volna, inkább az Insurgensek köztt, mint sem egy a' Moldova felé fekvő sivatagságot lakó medvéhez hasonló Oláh miatt.

Az Ujságban az jött, hogy az ide való Insurrectio marsra készen áll, de nem igaz. A' Dietán a' magok részére jó pontokat tettek fel. Hanem ezeket, 's az ott történtteket Mélt. Cserei Farkas Ur jobban megfogta eddig már írni, mint én tehetném ezeket, magam is másoktól hallván. A' dombolásról tsak ugyan én is azt irom, hogy Maximilian tsudálta, hogyan vigadhat most a' Magyar, noha hogy tántzok tartassanak, a' Gubernátor és a' Kommandirozó tették, 's hogy erről egy Magyar Gróf ezt mondá: nunquam vidi gentem tam laete pereuntem.

Májusban Hunyad Vármegyében lévén négy uj esmeretséget tsináltam. Néhai Oberster Bartsai Ábrahám Özvegye Gróf Bethlen Zsuzsánna. Némelly töredékeket ditső férje Munkái közzűl általadott, 's ezeket ki fogom nyomtattatni, egy Muzsák' Almanakját akarván kiadni. Másik: Bartsai László a' ki e könyvben Erdélyi Játékos Gyűjtemény, Schiller Tolvajait, Fayelt, A' Gyermeki szeretetnek erejét, a' Rendtartó Házi Gazdát forditotta. Bája István jeles Képiró, a' ki Muzsák Almanakomba két képet fog rajzolni. 'Sombori László, a' ki az ott tartatott Vármegyei Gyülésén magát jól viselte. Azt mondá, hogy a' Magyarok ditsőittetését írta le 90 Saphicusokban, mért nem 99ben? Virág, a' megtisztúlt sphaeráju Virág ellen szóllani mert!

Muzsák Almanakomba Gróf Haller Gábor is fog egy fordítást adni. Ma irtam neki, 's közlöttem vele azt a' kedves Szonnettot, mellyet Szemere már három héttel ez előtt megküldе, a' Tekintetes Úr keserves sorsát enyhitő Ámort. Én úgy hizelkedem magamnak, hogy értem a' másikban is mind azt a' mit a' megtisztúlt lelkű, érzésű Poéta érzett, képzelt mikor irta. Pedig úgy gondolom, ekkor elég szerentsés a' Poéta, ha magát annyira kitudta fejezni, hogy más az ő megihleltetését érezi. Prof. Szabó Sámuel pedig Márcus Aurelius Eloget forditotta Thomasból, melly hasonlóképpen Almanakomba

megyen. Magam Marquise de Maintenon, Fenelon, Torqu. Tasszó életét 's néhány verseimet akarom belé. Tegye meg a' Tekintetes Ur itéletét kérem, jó leszen e ez igyekezet? 'S bár az a' szerentsém lenne hogy vagy egy darabot a' Tekintetes Ur is adna belé. 1810ről alig ha el nem fog maradni továbbra, mert Bája Hunyad Vármegyei Insurgens. Metszeni talán Nagy Sámuel fogja, a' ki Bethlen Gábor Fejedelem képét mesterségesen metszette, 's most a' mint mondák, Enyedre jött-le Bétsből.

A' 14 esztendős bámulásra és szeretetre méltó Wesselényihez irt Episztola kijövését még nem tudom. Az öreg Báró jelenlétemben adta a' parantsolatot hogy kinyomtattassék. Maga jegyzéseket akara alája, azt mondván, kevesen fogják azt érteni, némelly hisztoriabeli nevek, dolgok nem tudása miatt. Én azt mondám, elmaradhat, 's az én kis bálványkám a' gyermek, rám mosolyodva mondja, nem is érdemli meg az a' ki azt nem érti, hogy olvashassa.

Ő maga mondá nekem, ágyban feküve egy kis hideg miatt, most Kazinczy Homerust forditja. Jó kéz nyúl hozzá mondám, mert a' görög tsinosság, felségesen együgyü poezis kimarad a' forditásból, nem fogunk vele ditsekedhetni, de itt mindent reménylhetünk, hihetünk (Hadd mondjam meg szemben is szemirem nélkül). De ki is fordithatná Homerust más Kazinczynál, felele a' fitzkó. Az öreg Wesselényinek élete halála ettől a' gyerektől függ. De függhet. Eljövén tőle szállásomig, tsak az vigasztalt, 's most is, hogy Lajosból-is mér rám az Ég a' Nevelés tüskéi után örömet. Nem az ő darabja — melly Kisnél (Szegény Kis! most Sopronyban!) van, az a' tsuklattató Lottié, a' ki a' Tekintetes Urat szivesen tiszteli. Lajoséi nálam vagynak, mellyek apró Historiátskák. Minap Kolosvárra menvén, azzal nyomtam ajakára butsutsókomat, hogy ne tsak addig legyen jó, mig vele vagyok, hanem távollétemben is mindenkor úgy tselekedjék a' mint ha körülöttem van, különben ha ezt nem szokja meg, tsak akkor lesz jó, mig mások rája vigyáznak. Felirtam ajtónkra neki, hogy láthassa mindég intésemet, 's ő hazajöttömkor ezt igy adta kezembe, az ő stylusa szerint irva:

Nem tsak akkor kell jó lennünk
Ha mikor más van velünk,
Mert ugy tsak addig teszünk jót,
Mig más valaki lesz ott.

Mélly, lágy érzés, jó sziv, tüzes ész formálja gyermeki karakterét. Szabó László és Geszner Idylliomi kedvessei. Az elsőből sokat tud betéve, az alvó öreg Menalcásnál elérzékenyedik! A múlt héten Michaëlis életét olvastam. Őt ugy tette Weisse Hofmesterré mint engem a' Tekintetes Ur. Ő elhagyá tanitványait kik nagyon szerették, én megvárom mi lesz Lajosból. A' múlt Junius 24dikén múlt 10 esztendős.

A' Grófné tiszteli szivesen a' Tekintetes Urat. Elszomorodtam midőn az ő Addreszszét láttam; örültem a' megszóllitásnak, ő örült az Addresznek 's elszomorodott a' megszóllitáson. Örül Keresztleánykája egészséges voltán.

Gróf Teleki Józskáék felől semmit sem tudunk. Éppen akkor valék Kolosvártt mikor lebetegedett, 's a' gyermek rosszúl kezdett lenni. Gróf Gyulainé szivesen akart mennni kérésekre bé, de akkor kellett mennie Hunyad Vármegyébe osztozni. Mélt. Szerentsiné Aszszonyság nagyon várja. Gróf Teleki Józska egy igazán szeretetre méltó ember. Ugy gondolom Kosvárra megyek a' Collegyiomba Lajossal, 's lesz hozzá szerentsém. — Már be vagynak a' lovak fogva, 's a' Grófné siet. — Ajánlom magamat, örökké tisztelt Kazinczym.

Homért forditani én soha nem gondolkoztam.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz. II. k.]

1517.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Júl. 16d. 1809.

Érdemes barátom!

Olly reménység alatt fogod felbontani ezen levelemet, hogy benne azon ütközet felől értesz megnyugtató hírt, melly felől azt írtam, hogy az lészen az Austriai hatalom Actiumja: de nagyon meg van csalva reményed, ha ezt reményletted: nem tudunk felőle bizonyost. Elmondom a' mit hallottam.

Az a' tudósitónk a' ki Pestről szokta Kurir által küldeni minden második nap a' híreket, azt írja, hogy Napoleon az egész erejét öszve húzta Bécs mellé, 's ott Nussdorf, Lobau és Fischement mellett hajóhídat vervén, által ment a' Duna balpartjára, 's a' csatát Júl. (talán) 5dikén elkezdette. Az ellenség serege 150, a' Generalissimusunké 130 ezerből állott. (Lónyaink Pestről 's Egerből a' Császárnétól jővén vissza

11d. Júl., az ellenség számát 200. a' miénket 300 ezerre tette). Az első napokban a' mi részünkre látszott hajlani a' győzedelem: de 8dban 1½ mértföldnyire vala vissza verve a' mi balszárnyunk. János Herczegnek az vala destinatiója, hogy ezen verekedés alatt 22 ezer emberével menjen Bécs alá: de parancsolatot vett, hogy segélje Károly Herczeget. Ez már elégetve lelte a' March vizén a' hídat, és így kéntelen volt épen Marcheggig kerülni, 's már későn jött. A' mi seregünk el vala szakasztva Magyar és Morva Ország felé vivő útjaitól 's Cseh Ország felé szorítatott.

Napoleon, hogy a' leeresztendő kompok el ne szaggathassák az ő hídjait, azon vastag lánczot vonatta-el a' legfelső hídja balszárnyánál, a' mellyet II. Sulimán használt vala e' végre Budánál. 's József Cs[ászár] azt onnan Bécsbe vitette. — Hallgatnak a' tábori tudósítások, sőt Pesti tudósítónk is, pedig eddig régen tudhatánk vala a' jó hírt, 's ez azt rettegteti velünk, hogy a' szerencse nem nékünk mosolygott. Megerősít ezen rettegésünkben az a' hír, hogy Győrnek bástyáin az ellenség tüzijátékkal inneplette ezen nékünk rettenetes nap örömét.

Ő Felsége azt parancsolja, hogy Aug. utolsójáig 20, Októbernek utolsójáig ismét 20 ezer embert statuáljunk. Mi lesz ezen készületünkből, nem tudom.

Lónyainál lévén, eggy Obristlieutenant lép be 11. Júl. Kérdi L[ónyai]: Was machen die Polen? *Felelet:* Die sind ganz beruhigt. Und was machen die Russen bey Ihnen? Erre *eggy hangot sem felelt.* Nulla responsio etiam est responsio. Elholtunk néma feleletére: és nem ok nélkül.

Emel az a' mit Maximilian Herczeg felől írsz, nevezetesen hogy asztalán Schillernek 30 esztendős háborúját találád. Kevés idővel ezelőtt még vasallus Nagyjaink gyermekei is tanúlatlanúl neveltettek: mennyivel vagyunk tehát elébb midőn az Uralkodó ház tagjait látjuk így nevelve. Csak ott nem jó lenni, a' hol az a' ki az igazat nem becsűli, nem segélli a' tudományt. A' mi Primásunk is igen szép tanúlású ifjú Herczeg.

A' mit eggy valakinek véletlen elváltozása felől írsz, az engemet nagyon elszomorít. Nem írod, miben esett a' változás, de jóról egyébre változni, még is rettenetes. Azonban tekintsük-meg jól a' dolgot: A' ki belső meggyőződésből tér más útra, az még ha meg tévedt útra tér is, igen tiszteletes ember: csak az nem az, a' ki mellékes szándékból tészen valamit. 'S mi lehet egyéb a' mi mel-

lékes szándékot szül, mint vagy avaritia vagy ambitio a' Sallust szavaival akarván élni? *Gazdagodáson* kapni olly *nemtelennek* tartatik a' *módi* embereknél, hogy azt ritka ember csinálhatja szemtelenség nélkül még ha környülállásai kénszerítik is: de a' titulusok a' czifrák, azok a' mi korunk nyavalyái; azokat kiki szemtelenség nélkül gondolja űzhetni, 's felejti, hogy ringy rongy dibdábságokért vész. Eggy Erdélyi Uraságról minap Ujhelyben azt beszéllék, hogy Excellenz titulust keresett, *de meg nem kapta.* Ha az az Uraság hallhatta volna ezt a' szánakozva 's nevetve mondott ***meg-nem-kaptá***-t! ha képzelhette volna előre, hogy illyen meg nem kaptát fognak mondani felőle, meg fért volna a' Méltóságos titulusában, mellyet néki a' születés ada, 's nem keresett volna kettős gömbölyű sinóron függő rojtot 's eggy 3 syllabájú deáknémet hangot. Bár azok a' kik a' konczért meg tudnak változni, ezt a' nevető szánakozást hallanák, képzelnék 's azt kérdenék önn magoktól, hogy nyertek e az által hogy így vásárlák meg a' mit kerestek, 's nem nagyobb e Vay József, a' ki pirúlás nélkül ezt mondhatja maga felől Horátznak szavaival:

ego utrum
nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.

Ezt a' két sort írta ez a' valóban nagy ember eggy ismerősének albumába, 's emlékezel, hogy önnként ott hagyta volt a' Locumtenentialis Consiliariusságot. — (A' ***meg nem kaptá***-t nem arról az Úrról mondották, a' kiről te szóllál utolsó leveledben, sem nem Ipadról, hanem eggy más Erdélyi Uraság felől; 's nékem *ez* felől is fájt ezt hallani.) —

Én Vay Józsefet 9 és 10. Júl. láttam Patakon az Examen alatt, 's csudáltam nagyságát azon beszéd alatt, melly a' háborúi dolgok felől folyt. Cátói gravitással, nyugtalanság, 's levitás nélkül hallotta 's közlötte a' híreket. A' haza fejedelme 's Constitútiója ellen való hidegséget úgy nézi, mint a' mi nem is képzeltethetik megtörténhetőnek, de fontba veti, mi telik-ki az erőtől, mi nem. 's a' Horátziusi *nil admirari* elég phlegmában tartja sem meg nem rettenni, sem az öröm által el nem ragadtatni. Nem szavaiból, hanem módjából azt láttam-ki, hogy az ő hite 's morálja ebben áll: *Atyám, vétessék-el tőlem e' pohár: de légyen meg a' te akaratod!* 's parányivá váltam önnön magam előtt, hogy a' háború kezdetekor, elrettenvén a' rajtunk és rajtam is megtörténhető veszélytől, sok

ideig nem alhattam. Az igazán bölcs és keresztyén ember mindent elkövet és hiven a' mi erejében áll: de a' világ kormányzójára bizza a' dolog' eldölését 's fejet hajtván örök rendeléseinek, néma tisztelettel fogadja még azt a' csapást is, melly őtet elsemmiti. Ezen reflexiókat én magam csináltam Vay Józsefnek colossális nagyságát 's nyugalmát a' magam pygmaeusi kicsinységemmel 's rettegésimmel öszve vetvén, 's miolta őtet ezen nagyságban láttam, én is csendesebb vagyok, 's most már én is nyugodtabban várom az Isteni végzés kivilágosodását, melly azonban, ha' vesztenénk, irtóztató fogna lenni.

Könyveim eránt elkövetett gondoskodásaidat szívesen köszönöm. Láthatd ebből, édes barátom, melly lépcsőn áll olvasó Publicumunk. Én 6 Tómus Klopstokért, papirosba kötve, most fizettem 196 ftot, és ámbár ez igen sok, nekem még is nem sok. Némelly magyar olvasónak 5 ft eggy *olly készületü* könyvért ***sok!*** Vedd-ki, nagyon kérlek, a' Gőthe árát 's a' mi megmarad, azt add T[eleki]nek.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1518.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kolosvár 18dik Julÿ 1809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

A mii Diaetank be végződvén, és én lovaimat mára várván. holnap indulok haza felé. Öt gyalog, és két Lovas Insurrectionalis Regimenteket álítunk, és küldünk ellenség elibe, én is azok számába vagyok, a kik a Dicsőség mezején a királj és Haza iránt való szent kötelesség teljesitésire ellenséggel szálnak szembe. Még nem tudom meljik és hányadik gyalog Regimenthez fogok rendeltetni. Eddig elé az első gyalog Regimentnél vagyok, de a kir. Guberniumnál és fő vezérünk Maximilián Herczegnél is be jelentettem magamot, hogy ennél fontos okokra nézve meg nem akarok maradni.

Mint leg biztossabb barátomnak ad amicas aures irtam volt Néked: hogy Wesselényi Miklós ezen a Diaetán az illendőséggel nem eggyező módon viselte magát, vége felé az ország generalisságára lévén candidatio, mivel eö 30 voxnál többet nem kapott, és igy a ternarius számba nem gyöhetett, olj tűrhetetlen indulatosságokra hevült, hogy minden emberséges emberekbe bele kötelezkedet és a

legnagyobb gorombaságokkal illette, nehányikat hivott kardra és ezeknek számában valék én is. Minden ki gondolható gorombaságot el követet raitam, többeknek jelen létekbe becstelenitet gaz emberi és iljetén alacsonitó nevezetekkel illetvén maga Házánál, — én egész phlegmával kértem: hogy Becsületemet kimélje, és légyen hideg vérrel, erre kardra hivat, én aszt felelém: hogy kardomat érdemessebb tárgyra kötöttem oldalomra, meljet királjom és Hazám szolgálattyába Istenem segedelmével az ellenség előtt is érdemessen forgatni szándékozom, eö erre aszt felelé, hogy az ablakán vétt ki, én aszt mondám: akkor én is ott lészek. Eö benne a leg vadabb indulatt nötten gyarapodván, én kardomra támaszkodva, három fertálj óráig egész csendességgel és hideg vérrel halgattam ocsmány szitkait és mocskolódásait, mérges reám rohanásait azomba olj elszánással néztem: hogy ha csak egy uiját tette volna testemre, akkor a Nemessi és katonai becsület érdeme s érzése szerint bántam volna vélle. El válásomkor ugyan meg csókolt, de mit ér a becsületét szeretö előtt az iljetén csók, a midőn ok nélkül, a legnagyobb méltatlansággal, idegenek és cselédek jelen létébe dühödt indulatosságinak tárgyául ennyire ki tészen eggy ártatlan embert, és a mellett oljat, a ki nékie sokat szolgált, a kinek köszönheti asztot is, hogy most administrator lehet; ez, meg vallom fái, és olj el tökéllett meg határozotcságra birt, hogy én ezen indulatit kormányozni nem tudó szerencsétlen halandót ezentul bizonyossan a legnagyobb őrizkedéssel fogom kerülni, meljet Nékem maga Gubernatorunk is ajánlott. Nagyra vágyásának czéljátúl el esve látván magát, a leg érdemessebb hazafikat illeti mérges indulatival, meljnek jó ki menetelét remélni nem lehet. Egy érdemes Grófot a minap ok nélkül kardra ki hivott, annak heljén lévén a szíve, el fogadta a ki hivást, de miheljt látta Wesselényi, hogy amaz is, kard éppen magánál nem lévén, egy baráttyátul kardot vészen által, nem volt couragéja ki menni — hanem meg követvén, békéllést kért, a meg is békélt, olj kinyilatkoztatással a minőt én fennebb tevék, hogy őtet kerülni fogja. — Ide 600 franczia hadi fogljok hozattak, kétszer voltam nállok és meg tántzoltattam, egész meg elégedéssel járják contre dancekot, szép és teljes tüzü Nép a franczia születésüek. Olasz Országba fogattak, a többi Bavarus, ezek Tyrolisba estek Hadi fogságra. — Holnap fogom pénzedet Teleki Jóskánénak által adni, mivel nem holnap, a mint Levelem kezdetén irtam, hanem holnap után indulok haza, mert lovaim még itt nincsenek — én ezen pénzbül a magamét kivészem; mennyi kerül egybe,

nem tudhatom, mert még egy helyrűl várok, de kevés kerül, mert drágálják, okát a drágálásnak már meg írtam. Élj boldogúl, igaz tisztelő híved

Csereÿ Farkas mpr.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1519.

Csehy József — Kazinczynak.

Mogilanÿ Krakkótúl 2 mérföld, délre, 19. Julius 1809.

Kedves barátom,

Utolsó 13ᵈ· Aprilisi leveled sok bujdosásai után 4ᵈ· Juliusban jött kezemhez. Én ezen táborozás alatt hozzád levelet nem küldöttem, kétségesek lévén minden Communicatiók. Be nyargaltuk a Varsói Herczegségnek nagy részét Thornig, Ráwáig, Pietrikowig, mig nem messzebb való történetekre nézve egész idáig hátra nem húzódtunk. Az egész táborozás alatt újra a nyűgös Adjutansi szolgálatot nyomtam, egy igen derék Generalis, Báró Mohr mellett, már most Second Kapitánynak avancérozván a Regimentnél, be fogok rukkolni ezekben a napokban.

A most fennforgó dolgok homályban vannak előttünk, azért ne is értekezzünk rólok. Élj és tarts[d] magadénak

Csehy kapitány.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 192. sz.]

1520.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 21. Júl. 1809.

Édes barátom!

Kimagyarázhatatlan az a' szomjúság, a' mellyel mi itt a' Júl. 5dikén kezdődött második Asperni ütközet kimenetelének hírét szomjúzzuk, 's ez a' hír bennünket olly makacsúl kerűl, mintha örömét lelné abban, hogy bennünket kínozhat. Galliciai Gubernator Ferencz Királyi Fő Herczeg, Császárnénknak testvér bátyja, tegnap reggel

* Kazinczy F. jegyzése: «Vettem 5. Aug. 1809.»

ment keresztül Újhelyen, Terebesről utazván Egerbe, 's előttünk azt mondotta, hogy a' Császárné 18dikban írt Terebesre, és ezen levél szerént maga a' Császárné sem tudja mi történt az említett ütközetben. Mit jelenthet ez a' *nem-tudás?* kivált ha hitelt adunk azon hírnek, hogy a' Franczia Bécstől fogva egész Holicsig nyúlt-el (ezt a' tájat én ismerem) — és hogy Károly Herczeg el van zárva Magyar Ország felől, 's János Herczeg Nyitrán van. A' mi Fő Ispánunk Gróf Eszterházy Jósef Exc., ki a' Császárnét kiséri, Egerből azt írta Kassára 8dik Júl. hogy miénk a' győzedelem; még pedig ezt vetvén mellé: der Feind ist auf das Haupt geschlagen, und seine ganze Kraft vernichtet. De ezen levélnek nem ada hitelt Görög Úr Kassán, később vévén bús tudósításokat, mellyeket eggy Locumt. Consiliárius Darvas Úrnak Abaúji Vice Ispán Puky Lászlóhoz írt levele igaznak mond. Azonban a' Császári Familia Kassáról 12, 13, 14. Júl. minden kincseivel eggyütt Egerbe ment. De ki tudja miért? Azért e, hogy az Asperni csata szerencsésen üte-ki, vagy azért, mivel a' Moszkva (a' mingyárt most elbeszéllendő hír szerént) velünk tart, vagy azért, mivel a' Lengyel Országba bejött Moszkva sereg ellenségünk, és így tőlök minél távolabbra kelle a' Császári Familiának magát vonnia.

Gróf Haller József Exc.tól 18d. Júl. mi eggy levelet kapánk illy értelműt: Supr. Vigiliar. Magister Steiner (a' mi seregünknél szolgál 's Galliciában vagyon) refert mihi per revolutionem Petropolitanam Imperatorem Alexandrum depositum et in locum eiusdem Imperatricem Matrem in solium evectam fuisse. Quod ipsum Sp. D. Vae fine directionis notifico. etc. Azonban Ferencz Herczeg mind Ujhelytt declarálta, hogy ez a' hír hihetetlen, mind Kassán ezt állította felőle; 's nyomoztatván a' hír Gróf Hallernél, úgy találták, hogy Majór Steiner ezt nem ollyantól vette a' ki maga látta az Ukázt, hanem ollyantól a' ki azt beszélli, hogy néki az mondotta, a' ki olvasta az Ukázt. Már kinek higyjen az ember? Mi félünk, hogy Hallert megcsalta a' Steiner patrioticus örvendése, mert kevéssel ezelőtt még olly híreket vettünk Lengyel Országból, hogy a' Moszkva sereg a' Lengyel Insurgensekkel vagy inkább rebellisekkel elegyedett eggyüvé.

Én Ferencz Herczeget nem láttam Ujhelyben, noha ott valék. Lónyai bennünket magához rendelt, *hazafiúi öltözetben,* 's nékem nem vala *magyar ruhám.* Ujhelyben Lónyai Német nyelven akarta megköszönteni a' Herczeget: de ez, a' mint a' szekere megálla, hogy a' friss lovak fogattassanak-bé, magyarúl szóllala-meg, ki szálla a' szekérből, 's valamíg itt múlatott, más nyelven nem is beszélle.

«Nagy buzgóság!» monda: de meg is érdemli a' magyar Constitutio fenntartása, mert Európában nincs sem szebb, sem régibb. Ugyan miért nem akarja 's akarta ezt minden hinni! —

Zöld ingü Svadrónunk holnap indúl Terebesről Komáromba. Tegnap előtt kapánk eránta a' parancsolatot. Megfoghatatlanok a' miket hallunk, látunk.

Azt hallom, édes barátom, hogy jó idővel ezelőtt azt írták az újságlevelek (talán valamelly *külföldi),* hogy a' te Brünni Correspondensed, nem Generális Heister, hanem az ő barátja, meghálálozott. megmenekedvén ínségétől. Kérlek, tudósíts, igaz e ez a' hír, és ha nem tudod, járj végére ha lehet.

Élj szerencsésen. Ölellek tiszta szívvel.

Kivűl:[1]

Méltóságos Cserey Farkas Cs. K. Kamarás Úrnak. Debreczen. Somlyó. *Kraszna.*

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1521.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen, Julius 23d. 1809.

Tekintetes Ur!

Váratlanúl lepett meg a' csomó, mellyet a' Tekintetes Úr nekem küldeni méltóztatott. Pirúlva kellett emlékeznem, hogy én a' Tekintetes Úr azelőtt küldött levelére nem is válaszoltam: de a' Tekintetes Úr méltóztatni fog meg engedni, hogy most magamat menteni kéntelen ne legyek, 's hogy egyszer'smind az ajándékozott munkákért alázatos köszönetem mellett e' következő sorokkal jelenthessem ki forró tiszteletemet.

Szent Énekesse Széphalomnak,
Kobzod' szelíd zengésivel!
Engedd, hogy Néked énekeljek,
'S édesbben foly majd énekem.
Im' lángra lobban szép tüzedtől,
Szívem, melly tölti hangjaid',

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

Majd öszve olvad szent hevében,
És édesbben foly énekem.
Kedvelttje vagy Te a' Kegyeknek,
S ígéznek bájos hangjaid:
Mint a' mikor zöld lombok' alján
Epedve zeng a' fülmile,
Vagy mint mikor szelid szavával
Lottim szerelmet énekel
'S a' rózsa bokrokon kerengő
Zefír, hallgatni őt. meg áll.

Óh boldog! a' ki énekelhet
A' Chariszoknak hangjain
'S szent tűz miatt olvadva szíve
Az esti csendben ömledez,
Kinek dalán elandalodva
Ejt a' Kegyes Hölgy könnyeket,
Sohajtva omlik karja közzé
És isteníti lételét.
Hangjára megszűnnek körűlte
A' Faunuszoknak sípjai,
És rózsa fényben szállanak-le
Az Ámoroknak sergei,
Idáliává lessz vidéke,
A' Kellemek' vidékivé,
Hol szendereg virágos ágyon
Páphósz' mosolygó Asszonya.

Igy énekelsz Te! Szent szavaddal
Ragadj-el engemet, ragadj,
'S édes hangokkal fel hevítvén,
Olvasszad öszve szívemet,
Hagyd, folyjon ő is lágy dalokba
A' Rózsa bokrok éjjiben,
Ha csendes esti szelleteknek
Fúvalma lengedez felém,
Vagy elpirúlva jő az égre
Auróra a' hegyek megől,
'S hullatja a' lengő füvekre
Harmatja' tiszta cseppjeit.

Szilágy' vidékein, holott még
Szent énekes nem énekelt,
Majd meg-tanítom így nevedre
Zánoknak szőke bükkjeit.
Ha! szent Nevedre bérczeinknek
El bámúlnak Faunusszai,
'S Forrásaink' nimfáji a' kik
Lottim' nevét jól esmerik,
El andalodva daljaimra
Fognak tanúlni Tégedet,
'S meg szünnek dúrva hangjaikkal
Lármázni a' hegyek között,
Szelid dalok fognak köszöntni
Oh, lenge bükkek bennetek,
És Ámorok fognak leszállni
A' habzó völgy virágira!

Óhajtom, hogy soraim ne légyenek a' Tekintetes Ur előtt kedvetlenek, a' ki magamat kegyes gratiájába ajánlván, forró tisztelettel maradok

a Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1522.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Júl. 24d. 1809.

Kedves barátom!

Ímhol mégyen Landon parancsolatod szerént. A' két első füzet bekötve, a' többi nem, mert Kádas, a' Splényi Gábor Secretáriusa elvesztette a' második Évszak' füzetét, és azt Eggenbergernél azolta soha meg nem kaphattam.

Az Újhelyben állítandó Emléknek az én ízlésem azt a' rajzolatot választaná, a' melly itt a' IIdik Évszak füzetjében a' 23dik rézen áll, és a' mellyet Delagardette készitett. A' *Dóriai Rend* triglyphjei és minden egyéb tulajdonságai nagyon jól illenek *katonai czélra.* Én a' Csokonai emlékjét ezen rajzolat szerént szabtam elébe a'

Metszőnek, a' mint azt Alku levele is mutatja, mellyre az előre felvett pénzt jegyzette-fel; de *Jóniai renddé* változtatván a' *Dóriait,* mivel Csokonai nem volt *katona.* Szerencsétlenségemre a' Kőmetsző a' munka alatt megholt.

Te nagyon hajlasz arra, hogy a' Felyülírás deákúl legyen, nyilván azért, a' miért Lónyai is — mivel (ugymond) minden Inscriptiók *mindenütt* deákúl tétettek. Hogy ez nincs úgy a' mint Lónyai mondotta, mutatják ezen füzeteknek rezei, 's a' Franczia 's Német Országi emlékek, nevezetesen a' Worlitzi kertben a' Dessaui herczeg által a' *franczia* Rousseau tiszteletére *német* nyelven tett emléki Inscriptio. De ezt ellenzeni látszik a' czél is; mert miért és kiknek állítjuk ezt az emléket? Magyar vitézség és hazafiúi virtus tanítása végett, hogy *a' kik az út mellett elmennek,* olvassák, 's a' kik ott elmennek, tudnak e *mind* deákúl?

Én Olysóra fogom küldeni Inscriptióimat választásodra, azt fogadván, hogy az a' — külömben mentséget érdemelhető — gyengeség csiklándani nem fog, hogy az én munkám nyerje-meg a' választatás szerencséjét; sőt hidd-el, hogy nem csak annyira *tisztellek,* hanem a' legszívesebb tisztelet' érzésein kivűl annyira *szeretlek* is, hogy szintoly készen vagyok koronáztatásodat látni, mint a' szerelmes látná leánykája' megkoronáztatását. Élj szerencsésen! már régen túl haladta az idő az éjfélt.

Versed, kivált az eggyik, igen igen szép kis darab. A' német prosodia felől elmondom első levelemben, a mit tartok.[1]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1523.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 24. Jul. 1809.

Theurester Freund!

Wir hatten heute in Ujhely einen merkwürdigen Tag: Vice Gespann Lónyay, zum Administrator des Ungvárer Comitats ernannt, sagte für heute eine Congregation an, in welcher er seine Vice Gespanns Würde ablegen wird und die Stände versammleten sich umso zahlreicher, weil sie endlich hier etwas von dem Ausgange

[1] Dessewffy a levél szélére a következő jegyzetet tette: «Egy Levél Kazinczÿhoz a Zempl. Győrnél el eset Insurgenseknek Epitaphiummal [!] együtt.» —

der letzten Schlacht zu erfahren hofften, nun wissen wir mehr als wir zu hören gehofft oder gewünscht haben; und wenn wir auch sehen, dass unsere Monarchie an Kräften nicht erschöpft ist, so müssen wir doch nur gestehen, dass uns diese Nachrichten sehr bestürzt haben.

Gestern Abends wussten wir nichts, als dass Pressburg den 15ten Jul. den Feind in ihre Mauern aufgenommen habe, und dass das Primatial Palais daselbst für den feindlichen General Regnier, das Grasalkovicsische, aber für den Vice König in Italien bestimmt, gewesen sey. Man sprach auch von einem Waffenstillstand auf vier Wochen, den wir aber gar nicht wahrscheinlich hielten, und wesswegen wir im Zweifel waren, ob ihn der Feind oder wir verlangt haben sollen. Unterdessen kam der Begleiter des Grafen Vinzenz Batthyáni nach Constantinopel, Franz Csúry, jetzt Güter-Inspector bey Lónyai, ein Mann von der bewundernswürdigsten Thätigkeit und dem Talent sich überallhin den Weg zu bahnen, in Geschäften seines Principals von Pesth heute früh an, (er brach von Pesth vor 48 Stunden auf) und brachte uns die Nachricht, er habe eine Copie des den Waffenstillstand betreffenden, durch Wimpfen einerseits, andererseits durch Berthier und Andreossy unterschriebenen Actes gesehen und wahrscheinlich auch gelesen; in diesem sey eine demarcationslinie bestimmt, welche von Crems an durch Brünn, St. János, Pressburg, den Sandhügeln bey Gönyő, dem Flusse Rába etc. etc. bis Fiume fortlauft; und dass die Armee des Erzh. Generalissimus so ganz aufgerieben worden sey, dass Erzherzog Karl Sr. Majestät beschworen haben soll, den Waffenstillstand coute que coute zu erhalten trachten. Drey Tage hintereinander soll Sr. Majestät der Kaiser der Schlacht von einer Anhöhe zugesehen haben, und seine Gegenwart hat unsere sehr braven Truppen begeistert: aber den 4ten Tag war sogar seine Person in Gefahr gerathen. Sr. Majestät sind jetzt in Komorn. Erzh. Joseph und Johann waren früher schon in die Gegend von Pápa gekommen, um sich mit dem Banus und F. M. L. Chastellers zu vereinigen, und so Wien, während dass Napoleon in der Gegend von Marchegg focht, zu überrumpeln. Erzh. Rainer ist von Pesth wieder nach Ofen, welches freylich ein sehr glückliches Omen ist. Was in Petersburg und mit den russischen Truppen in Pohlen geschehe, weiss niemand, und ich kannengiessere nicht gern: audita tantum fidelissime refero, sine additione et diminutione rerum ab aliis acceptarum. Wie sehr diese so ungeduldig erwarteten Nach-

richten uns niederschlagen mussten, sehen Sie ein. Doch nicht bloss diese machten den Tag zu einem merkwürdigen Tag für uns, sondern auch 1.) ein Brief von Baron Anton Barkóczy, geschrieben den Tag vor seinem Absterben, den 24ten Juni aus Komorn. Der Sterbende empfahl dem Komitat seine Mutter, seine Gebrüder, und den würdigen Corporalen Budaházy (aus dem von mir nur 1. Stunde entlegenem Orte Legenye), welcher ihn, als er von einer Kartaetschen-Kugel beym rechten Knie durchgeschossen sammt seinem Pferde fiel, auf sein Pferd hob, und durch die Graben der französischen Batterie, in die sich Barkóczy zu erst warf, heraushob, und den Verwundeten (bey Raab den 14ten Juni) nach Comorn brachte. Ich stand auf. und machte die Motion, dass wir in dieser Rührung beschliessen möchten, dass das ihm und den in eben dieser Action gebliebenen fünf Gemeinen Insurgenten aus einer Session unsrer permanens Deputatio verheissene Monument ohne Aufschub errichtet werden solle. Graf Joseph Desőffy stand auf, und schlug vor, den Budaházy dem Palatin zu empfehlen, und da er sehr arm ist, für ihn eine Collecta zu machen, indem wir seinen Muth und seine Treue weder durch eine goldene Münze noch durch eine corona civica belohnen können. 800 fl. wurden gleich zusammen gelegt, und decretirt, Graf Desőffy und ich sollen eine Riss zu dem Monument und Inscriptionen zur Wahl der Congregation vorlegen. Ich versprach die Hefte von Landons franz. Kunstannalen morgen hinein zu nehmen, und sie dem Grafen Desőffy nachzuschicken, indem er heute abgereiset ist. Auch wird man an die Mutter des Gefallenen Rittmeister Barkóczy ein Condolenz Schreiben nomine universitatis aufsetzen.

2.) Da Sr. Majestät 40000 Mann durch den Weg der Statution fordert, und überdies Geld zur Conduction verspricht, so versprachen wir alles; zuerst wird statuirt, dann geworben (Zemplin gibt eine Division, also nun ein ganzes Regiment), und dann wieder statuirt. Ich eile, und kann mich in kein detail einlassen.

3.) Lónyais Rede war sentimentalisch, anfangs mit rhetorischen Flosskeln sürchargirt, weiter natürlich, und recht gut. Es macht seinem Herzen Ehre, dass er in das Lob eines sehr würdigen alten Mannes, neben den er vor 10 Jahren als Comitats Fiscal zu dienen begann, sich gefühlvoll fiel; welches um so schätzbarer ist, da der Mann ohne Glanz war und nicht mehr lebt.

Dass Graf Festetics Ihr oekon. Werk so gütig aufnahm, und Sie so edel unterstützen will, habe ich mit der innigsten Theilnahme aus Ihrem Briefe gelesen. Doch wohl Ihnen, dass Sie von dem «Curiosen Heiligen» (so nannte ihn mir heute wieder ein Mann, der ihn sehr wohl kennt) ziemlich entfernt leben. Ausser Ásbóth kam noch vielleicht nicht ein einziger Mann gut mit ihm heraus.

Herr Alexander v. Berzeviczy, Commissär um die Mutter der Kaiserin, der einst mit Kisfaludy bey der Garde gedient hat, war heute bey der Tafel (beym Speisen, nicht in der Session) mein Nachbar. Er ist Kisfaludys warmer Freund, und war es schon bey der Garde, und zwar wegen seinen literarischen Verdiensten. Er war den 22ten Dezemb. 1808. in Simegh sein Gast. Rosa Szegedi ist eine verehrungswürdige Frau, mittelmässig schön, durch Ihren Gatten sehr gut ausgebildet, aber mehr mit den Werken der trockenen Philosophen wie mit den der Dichter bekannt, und hat eine gute Portion von Hypochondrie. Kisfaludy ist wohlhabend, (mittelmässig reich).

Pips Desőffy sass vis à vis mit mir, und erzählte, er habe an Kultsár für seine Blätter, ein Gedicht, kurz und von der leichtern Gattung, geschickt gehabt, das Kultsár der Aufnahme nicht würdigte, weil das Gedicht nem egyéb mint *raptus*. Ich habe (sagte Gr. D.) ihm zurückgeschrieben, hogy őneki (dem Kultsár) nincs soha raptusa (denn sagt D. jeder gute Einfall und Gedanke sey ja raptus). Ich lachte herzlich, denn ich kenne sehr wohl den gar sehr sonderbaren Kultsár.

Desőffy hat auch kein Ohr für die deutsche Prosodie. Er hat zu Neapel 1793 im May vor Italienern, Spaniern, Engländern, Franzosen, deutsche und ungarische Hexameter vorgelesen; diese erkannte jeder, der in dem gelehrten Zirkel sich befand, für Hexameter, jene nicht ein einziger. Ich sagte: man müsse deutsche Hexameter mit einem deutschen Ohr hören. Dessewffy wollte mir expliciren, *was* eine Sylbe lang und was eine andere kurz mache. Ich berief mich auf Voltaire, dass man für musikalische und poetische Töne nicht analysen, sondern Gehör nöthig habe, und erzählte ihm, dass mein Schwiegervater, der gar nicht weiss, was ein dact. jamb. troch. Fuss sey, Schillers *Spaziergang* einmal laut las, und die Füsse nie fehlerhaft aussprach. D. beharrte auf seine Behauptung, und wer kann sie ihm nehmen? — Leben Sie wohl!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában· M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1524.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

16

Széphalom, 25. Júl. 1809.

Édes barátom!

Ámbár a' Pataki examen felől sok írni valóm van, 's azt is kellene írnom, hogy 28. Aug. Dietánk lesz 's hogy Magyar Országon Telegrafok épülnek, 's Triest és Fiume a' franczia kezében van, 's Csehországba a' Franczia becsapott, 's kaszálta az életet, de már ismét kiment: ámbár hosszas hallgatásom után sok írni valóm van: még sem írok 's írhatok, úgy elgyengítvén magamat Preisschriftem írása által, hogy a' nyakam csigájában nagy fájdalmat érzek 's a' nyakam fejemet többé nem bírja. Csak azt engedd írnom, hogy boraim árokat bepecsételve valamelly haszontalan könyvbe, legtanácsosabb lessz Kis Imre Úrnak által küldened Debreczenbe a' legbizonyosbb alkalmatossággal, reá kérvén Kis Imre Urat, a' ki, a' mint tudod, Inspectora a' B. Vay Miklós Generális Salétrom főzésének, hogy azt nekem juttassa a' legbizonyosbb ember által 's minél elébb kezemhez. Leveled által már eggy Creditoromat bizonyossá tevém hogy a' pénz jő. Képzelheted, ismervén fekvésemet, melly kárt fognék szenvedni, ha a' pénz elveszne. Élj szerencsésen édes barátom. Mélt. Grófnédról tegnapi neve napján emlékeztem. Az Isten tartsa-meg a' te boldogságaidra. Adieu.

Kivűl: [1]

Csász. Kir. Kamarás Méltóságos Cserey Farkas Úrnak Debreczen, Somlyó, *Kraszna.*

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1525.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Igen betses leveledet és ajándékodat ezen hónap 20án nem tudom ki által vettem, igen nagyra betsűlöm és tellyes szívvel köszönöm. Ha elébb érthettem vólna valamit tzélod felől az é betűs ének felől, közlöttem vólna veled ezen el ritkúlt nyomtatványt, mint az é

[1] A levél zárlatán ép piros pecsét.

betűs folyó beszédnek ugyan azon pennából került eredeti példáját, melly talám még most sem leszsz minden interesse nélkül. E' mellett meg kértelek vólna, hogy ezen találmány folytatójának emlékezetét is hagyd fenn, ki majd tsak nem annyit érdemel. Midőn t. i. T. Varjas Uram ezen énekének nyomtatványával néhai Fő T. Superintendens, akkor ide való Ifjú Predikátor Hunyadi Ferentz Uramat meg ajándékozta, ez a' több magokba hangzókonn is verseket készitvén, meg köszönte. Az ővel készült jut eszembe:

Lövöldözök, szökőm, nőtön nő örömöm!
Ölöm ökröm, tőltöm szőlő tő özönöm,
Örömömből ötször, söt többször köszönöm,
Bővön öntött gyöngyöd örökös ösztönöm.

Melly hogy az öreget is frappérozta, meg tetszik abból, hogy viszont feleletét így kezdette:

Tartám: tán tsak magam láttam varjat, szarkát,
— — Hát más papagájt tart! — —

Nevelték vólna úgy tartom ezen darabok amannak is interesséjit. Ne bántsalak meg kedvesem! egy kérésemmel, mellyet tsak a' szeretet, és tanúlni kívánás enged fel tennem. Hiszem én azt, és meg esmerem hogy a' Magyar nyelvet lehet is, kell is pallérozni, és kivált bővíteni: de ne sajnáld hát velem közölni azon maximákat. vagy ha már annyira értek, principiumokat 's regulákat, mellyek szerint lehet ezt véghez vinni, a' nélkül hogy Anyánknak szűz és tiszta géniusán erőszakot ne tegyünk, vagy az alá kortsokat ne hányjunk. Erre vólna mostani időbe leg nagyobb szükség, midőn a' sok Folnesitsek és Vandzák, ide számlálván a' téli és nyári bibliothékákat és több idétlen Románokat is, szinte ugyan törekednek ezt a' tisztes Mátrónát úgy ki vetkeztetni kendőzetlen ékes formájából, hogy ha a' régi tiszta Magyar Molnárok, Pázmánok, Károliak, Káldiak fel támadnának, rá nem tudnának többé esmerni.

Az enyímek, kik Isten kegyelméből mind frissen vagynak, tisztelnek nagy szeretettel, és velem egygyütt a' Méltóságos Aszszonyt Ő Nagyságát; tsókoljuk a' kis Grátiákat, és mindnyájunkat betses szívességedbe ajánlván, vagyok

Debretzenben, Jul. 27-én 1809.

tisztelő hív barátod,
Szent-Györgyi József mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 176. sz.]

1526.

Gr. Ráday Pál — Kazinczynak.

Kedves Lelkem Barátom!

Az idő szomorú forgása, környűl álásaink rettentő álapottya menthet valamennyire, hogy ily későre haladt válaszom, kedves Leveledre. Oka más részről szép Sógor Aszszonyom, a' mi kedves Ninánk is, hogy el késődtem, mivel egyszerre akartunk irni; de ő már egy időtől fogva Falusi Aszszonyá lett, 's a' mint hallom, nem is hamar jön be a' Városba, 's igy tehát, örömmel nyúlok tollamhoz, hogy Szeretetedett 's Barátságodatt, melyre (hizelkedés nélkül) kevély vagyok, meg köszönjem, 's magamat továbbá is abba meg tartani kérjem.

Boldog emlékezetű Áldott Nagy Atyám, 's el felejthetlen Jó Ipam iránt való Buzgóságodnak köszönöm egy részt én irántam való szives indulatodatt. Ó! de Kedves Barátom, mely nagyon érzem én magamban azoknak nagy Érdemeikett, 's magam tsekély vóltát. Hazám, Nemzetem, 's Nyelvem iránt való buzgóságom, és a' Te Személyed iránt való Szeretett az, a' mi ezektől az Áldott Öregektől reám mint egy Örökségül szállott.

Örömmel el fogadom, a' kereszt Atyai kötelességet, Kedves születendő Fiatskád (vagy ha talán Typographicus hibát tedtél) Leánykád iránt. — Minden mesterség fortélyal jár, enged meg tehát Barátom, hogy ebben az egy mesterségben, mind régi practicus és Empyricus, és az én Kedves hajdani Praesesem Szirmay Antal alatt Eperjesen sokáig szolgált próbált ember, Néked is tanátsoljak. — Ha történetből, ismét Leánykád születne, változtasd meg fekvő ágyadatt, 's ha eddig balra feküdtél feküdj jobra, ha jobb felől feküdtél, feküdj ez után balra, igy változik a' fel ülés is. *Probatum est.* — Hid el, nem tréfa, de én ezen tsekély változtatással tedtem szert két szép fiúra, melyek közül az idősb László, a' kissebb Gedeon, Nagy Atyok neveikre, 's kikett kegyességedbe ajánlok.

Fel leli e bennem, vagy oly kimílő Szemekkel fogja e kedves Emil Trajánod, vagy N. N. szép Leánykád (tudja Isten miért, de félek tőlle hogy utolsó telyesedik be, mert ritka tudóst láttam még az említett mesterségbe gyakorlotnak nézni) Kereszt Atyát mint Te szeretett Kedves Barátom? nem tudom, sőt kételkedem, de nem aggódom én azon, hanem inkább örvendek rajta, hogy méltónak

ítéltél arra, hogy Komák legyünk. — Azon is örvendek, hogy Kalvé nus János a' Lelki atyafiságról halgatt, és így Komám Aszszonyt Ninánkat mind ketten melesleg szenvedhessük is, de mind ezekre mit mond a' Te jó Grófnéd, a' kit személyesen esmérni ugyan nints szerentsém, de mint G. Török Lajos Leányát 's a' Te Feleségedett esméretlen is tudok határ nélkűl betsülni 's jó Ágnesem véllem együtt tisztel.

Kubinyiné, vagy a' mint inkább szoktuk nevezni, Honoratha, Sógor Aszszonyomnak a' Sonetett által adtam, rólla tett ditséreteidett meg mondottam, 's ha gyenge Lelki esméretem meg engedne, hamar tüzet tudnék köztetek gerjeszteni, mert Te Poéta vagy, képzelődéseid elevenek. — Ő az enthusiasmusig szereti a' Pöesist, tehát a' szerzőt is, szinte jó, hogy távoly vagytok egymástól. Meg botsásd ezen tréfát, sokat vexálom szép Sógornémat.

A' Magyar Jádzó Színről is szeretnék valamit írni, de mivel ezen Gyülevész Komédiásoknak (mert egyéb nevet nem érdemelnek) tanátsolni nem lehett, a' kórmány és Igazgatás pedig ollyan emberek kezibe van, a' kik a' hoz nem értenek, meg vallom, feléjök sem kivánok menni.

Hogy Lakó Helyem változott, annak egy részről örvendek, más részről kárommal, leg alább ebben az első esztendőben nagy kárommal történt. Szeretek meg vallom ott lakni, a' hol születtem, a' hol gyermeki ártatlan időmet töltödtem, a' hol fák, partok, völgyek iffjúságom gond nélkűl való Esztendeire emlékeztetnek, a' hol áldott Nagy Atyám, Anyám, jó Édes Anyám, és három el felejhetettlen kedves Gyermekeim tetemei nyugodnak, én is nyugodni fogok; de Ludány is jó lakó hely vólt, szerentsés Esztendőkett töltödtem ott is Életem nyarába, 's nehezen felejthetyük az Ipoly völgyét. Az is vigasztal még a' Pétzeli lakásra nézve, hogy Fel Földi Barátim, azok között Te főbb képpen, midőn Pestre jöttök, Pétzelt utatokba ejtitek. Az alatt is kedves Barátom, mig Személyesen ölelhetnélek, szeresd távolyról is igaz hiv tisztelő Barátodatt Ráday Pált.

Pest Julius 29dikén 1809.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 29. sz.

* «Vettem postán Septembernek 8dikán. 1809.» — Kazinczy F. jegyzete.

1527.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 2dik August. 1809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Julius 21dikén költ igen becses leveledet ma örömmel vettem. Csudálatos dolog az, hogy azon úijabb ütközetrűl semmi bizonyost nem tudhatunk. Én a mult héten eggy jó Barátomnál utamba eggyütt háltam Gubernatorunk vejével, Gr. Thurnal, a kinek lába meg lévén lőve, sebes sántikálással gyün Pestrűl, ez aszt beszéllé: hogy a Lauban szigetbe eleintén ugyan mi győztünk, de Bonaparte egész erejével oda rontván, Károlj Herczeget hátrálásra kénszerítette. Csak az eggy Isten tudgya, kedves Barátom, hogy állanak most a mi dolgaink. A Petersburgi történet könnyen lehet igaz. A minap, midőn ottan volt követünk Herczeg Schwarzenberg Kolosvárt keresztűl utazott, aszt beszélte: hogy a Senatus eggy általjába nincs a Czárral meg elégedve, mivel franczián gondolkodik, és hogy a Senatus igen nagy hailandósággal viseltetik az Annyához, az özvegy Császárnéhoz; mikor eő Petersburgot oda hagyta, aszt mondgya, hogy a városbul több mind 2000 ember kisérte hintait és kiáltották: éljen az Ausztriai Császár. Ezek úgy lévén, a Muszka, és a Senatus módgya szerint könnyen eshetik, hogy őtet el búcsúsztattyák az uralkodástúl, melj a mi Monarchiankra nézve igen ohaitot dolog volna. Már most a Diaetank által meghatároztatott personalis insurrectio álíttatik itt is rendbe, personalis ugyan, de az úri rend többire soldost küld, és ez igy jobb is, én mind azon által megyek, szeretném [!] adjutant képben fő vezérünk Maximilian erz Herczeg mellé férkezni, — meg válik oda juthatok é? Mert titokba és igen nagyon nem keresem, ne hogy valami félre való magyarázatra vétessen ilj akaratom. Diaetank be nem végződöt, csak prolongálva vagyon, és jövő Aprilisba úira egybe gyülnek a Rendek.

Minek előtte Kolosvárrúl ki jöttem, Gr. Teleki Jóskánénak kezibe adtam számodra 82 Rftokat az elkölt könyvek árában, a Götheért adott pénzt kivévén, ennél több eddig be-nem került. Nem akarják venni, mert Magyar, és nem Ritter Román. Igen kevés nállunk a szép és okos olvasást kedvellő ember; két heljrűl az exemplárokat, a meljeket el adás végett küldöttem, már vissza is küldötték. Tudgya az Isten,

hogy eleget igyekeztem és igyekszem eladásokba, de a mint mondom, nincs az olvasóra érdemes izlés.

Brüni correspondensem még Aprilisbe írt a feleségemnek és kéri hogy valami módon tudósítcsa őtet irántam. Meg vallom, ohaitanám ezen érdemes embernek írni; ha arra utat és módot tudsz, mint lehessen a mostani környül állások közt meg tenni, nagyon lekötelezel, ha tudósittasz. Feleségem tisztel, én örökre vagyok tisztelő híved

Cs. F.

Kivül:[1]

Tekintetes Kazinczÿ Ferencz urnak p. Debreczen. S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1528.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 7ten Aug. 1809.

Verehrter Freund!

Ich bin wegen dem Pack, den ich Ihnen durch Moses Kézy von dem examen zu Patak schickte, in Sorgen. Wäre er schon in Ihren Händen, so würden Sie mir gewiss geschrieben haben. Thun Sie es, so bald Sie ihn erhalten.

In dem eben erhaltenen Hefte des Freimüthigen fand ich sehr viel Interessantes. Ich schrieb viel aus, besonders was zur Philologie gehört. Marmontels Memoire besitze ich selbst, und hatte also nicht nöthig den Schubartschen Auszug zu lesen. Der Freimüthige hat mehr Werth als ich ihm zumuthete, und nun gestehe ich, dass ich Kotzebuen Unrecht that.

Ist unsere Freundin noch nicht Mutter? Das wäre allerliebst, wenn unsere Frauen durch eine harmonia praestabilita den nehmlichen Tag niederkämen, und beyde Mütter von Söhnen wären.

Quid — fors — cunque dabit, lucro
Apponam.

Leben Sie diesmal wohl! ganz gewiss folgt noch etwas nach.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

1529.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 9dik August. 809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Július 21kén költ leveledet előb vettem, mint a 16dikán költött, eszt a mostani Posta cursus egybe zavarodott állapottyának lehet tulaidonitani. Ezen utolsó tegnap jutot kezembe. Eléggé lehet fáilalni, hogy a Szerencse olj fösvényen mosoljog reánk; már most a fegyver nyugovás után meg válik, mit szántak el róllunk és nékünk az Egek, kik legyenek kegyelmesek. A mi Insurrectionk ugyan halkan siet, és ez elég világossan bizonyittya asztot: hogy Civilis jurisdictioink mostani karba való létek nem alkalmatos a 19dik Század nyilt geniussához. Szégyellem, meg vallom: hogy a midőn a' Monarchia több részei, és azok közt Nemes Magyar ország olj fényes Hazafiságot bizonyitott, mii ezen leg szentebb kötelességünk gyors teljesitésivel is olj keveset gondolunk, vigasztal azomba azon belső meg nyugvás, hogy ennek nem a Nemzet, ha nem csupán a Sok gyenge Fő Ipányok az okai, de szomorit az: hogy idővel még is a Nemzetre háromlik a gyalázat.

Eddig, nem kétlem, vetted azon levelemet, meljbe meg írtam, hogy W[esselényi] velem is miljen gazúl bánt, és így gyaníthatnád, hogy az eő dolgait csak azért írom, mivel becsületemnek méltatlan megsértője volt, én nekie meg engedtem, csak az az erőss feltételem, hogy mint oljan embert, a ki el vadult indulattyaival bírni nem tud, kerülni fogom. Hogy nem jóra változott, annak el mult Diaetánkon igen sok jeleit adta, el változott azért, hogy ország generalissa lehessen, de el nem érte czélját, mert nem választatott és ezért a leg nagyobb gorombaságokkal illetet és illet máig is minden embert, a vége pedig csak a lesz, hogy nem csak Fő Ispányságra nem jut, de az Administratorság nélkül is marad. Be fejezésül hald csak, közelebrül mire vitte zabolátlan indulattya: eiczaka Stafettája érkezett, aszt Tőkéshez vitték, eő maga már nyugván, ez nem akarta álmábúl fel verni, hanem virattig várakozván, akkor felkölti és a stafeta packetáját által adgya; bele köt ezért Tőkésbe, hogy miért nem adta

mingyárt kezébe, szidgya, kardot ránt és jót vág egyet a fején. az ártatlan ember, a fia Nevelője fején. Ebbűl bőven által láthatod: hogy Nékem egésszen igazom vagyon ezen embert egész tehetségbűl kerülni.

Én most minden Postán igen nyughatatlanul várom minden időbe igen kedves leveleidet. Uiságaim se járván, egyedűl tőlled hal-hatok valamit. Szerencséltess tehát, kérlek, becses leveleiddel mentűl gyakrabban csak lehet, és élj boldogul, kivánnya hiv tisztelőd

Cs. F.*

Kivűl:[1]

Tekintetes Kazinczy Ferencz urnak p. Debreczen, S. A. Ujhely. *Széphalom.*

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1530.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Édes Kedves Barátom!

Vettem Leveledet és Landont. Forgatom. Többet tarték' a munkáról. Kár vólt azomban még is még ennek is tsonkúlni.

Nem fér se közzénk, se hozzánk az írígység. Ugyan szép lenne még a' Sír felett is gyakorolni a' Hiú önn szeretetet! de nevetséges is lenne Hazánknak a' Magyar Litteratura koszorúi alatt őszűlt Kedveltjével a' friss bajnoki 's könnyszopó porok mellett bajvívást űzni.

A' Deák emlékeket tsak azért kedvellem, mert a' Sír írásokra elkészűlt már a' Deák nyelv, a' Magyarnak pedig még készűlni kell: de igaz, hogy a' mit el nem kezdünk, az soha se késszűl el; az is igaz, hogy a' Magyar Vitézeket Magyarúl kell siratni Magyar Országban a' Magyarok számára.

Íme' hát a' próbatétel.

Meg álj útazó.
Zemplén Megyéje
Háladó szívvel

* A czím alatt Kazinczynak e jegyzése van: «hin- u. angezogen, fel-felemelte.»

[1] A levél zárlatán piros pecsét.

Ez oszlop mellett
Könnyekre hív meg
N. N. N. N.
N. N. N. N.
N. N. N. N.
's a' t. 's a' t.

Magyarok. Nemesek. Honnyaink. Vitézink.
Hazánkért. érettünk. társassonn.
Önként. díszszel. még szabadok.

A szabadság. veszte előtt.
Győrnél. a' szabadságért.
Ontották véreket.
1809.

Elébb Deákúl így volt:

N. N. N. N.
N. N. N. N.
N. N. N. N.
etc. etc.
} In Dativo.

Nobili genere ortis.
Strenuis civibus.
Pulcro exemplo.
Invidendo Fato.
Gloriâ perenni.
Pridie Kalendis Juniis.
Proelio ad Jaurinum
Pro Patriâ caesis
Hungaris.
Felicibus.
Immortalibus.
Quod ante sepultam libertatem.
Pro Libertate.
Liberi periissent.
Grati concives
SS. et OO. Cottus Zemplén
Hoc monumentum
Posuerunt.
1809.

Némelyek több czímeket, mások az ütközet napját pontoson fogják akarni olvasni, de nem kell az emlékeken örökíteni a' hiúságot, és nem a' Dátomok' jövendőbeli kurkázóinak, hanem a' jövendő érzékeny embereknek számokra készítik a' Poeták a' Sír halmi emlékeket. Minek tudni a' napját a' szerentsétlen Győri ütközetnek? Veszszen az a' nap az idő keblébe a' Futók undokságával edgyütt, és tsak azok éljenek, a' kiket a' halál meg mentett a' szaladás gyalázatjától. Elég ha meg jegyezzük az Esztendőket a' roskadó Századok sebes reptében.

Azt el hiheted, hogy munkáimban keveset bízok, hogy nem bolondúlok gyermekeim után, hogy a' másét is tudom szeretni, hogy végtére nem attól tartok, ne hogy ne szeressem kesergő magzatodat: hanem nehogy, apja miatt, vakon szeressem.

Szent Mihálytt 9ik Aug. 1809.

Igaz hív Barátod
Jóska mpr.

Pestről jövök, ímé eggy nehány újságok. Károly Hertzeg letette a' vezérséget. Stadiontól elvették a' Pandóra táskáját (portefeuille). Hertzeg Ditrichstein van projectumba a' külső dólgokra, eddig Metternich viszi. Talerándot, Champanit várják, de senki se tudja még, hol és mikor leszsz a' Congressus? Azt mondják, hogy Győrben nem lehet, mert az Vár; mintha nem lehetne ott békélniek, a' hol verekedtek. Ferdinánd Hertzeg, Belegarde és Lichtenstein lesznek a' Vezérek. A' Palatinus és János roszszúl vannak, egy mást vádolják: azt mondta nékik a' Császár: mind a' kettőtöknek edgyütt kellett vólna az ellenségre, nem pedig eggy mástok ellen a' köveket hányni. Eö Felsége a' Császárnéval Komáromban három szobába szorúltak: annyi ott a' légy, hogy Domitianus kellene. Komárom körűl azt mondják a' Parasztok: be kellemetes, be víg ember az a' Frantzia! de a' Bajor tolvaj; legroszszabb a' Nemes Katona, a' hol az Urak és Tisztjeik el nem szaladtak, kevés kárt tettek a' Frantziák; de a' Hedervári gyűteményeket el szedték; Fures eruditi. Rozsos püspökkel igen gavallérosson bántak; meg hólt bújjába. Somogyi Püspök Úr leg jobban tudja, meg fenekelték é vagy sem? sunt enim variantes lectiones. Hóhenvartot, a' Bétsi Érseket, vén kép mutatónak nevezte Bonapárté. Én úgy hiszem, úgy mond, mint kend a' Transsubstantiatiót; de nem hiszem, hogy szükséges hogy a' szegény Szent Péter követője a' Római Püspök Fejedelem legyen, és halász létére nem

a' tengert, hanem a' száraz földet zúrbolja, és az emberi Nemet halakká által változtassa. A' Mennyei dólgok állandók, a' Földiek változandók; miért keveri kend azokat öszve? Kend eggy vallásos háborút akart indítani, el felejtkezett kend, hogy a 19k Században élünk; kezemben vannak lázzasztó levelei kendnek, mellyeket a' Krakkói Érseknek írt. A' békeség Istenének Papja, az Urát, IIk Ferentzet, a' háborúba vitte kend 's a' t. Nagyon meg szorúlt Eö Excellentiája feleletében. 7 milliomot vetettek a' Frantziák az alattok lévő Vármegyékre, meg tévén a repartitiót juxta portas Palatinales. Beauharné az esedező Posonyi Deputatiónak azt mondta: miért kérték a' Magyarok az Insurrectiót? Ez oltalom ezköz, úgy felelének. Jól van, úgy mond a' Vice Király, vesződhettek arról eleget a' jövő Dietátokon, hogy támadó vagy oltalmazó háború vólt é ez részetekről. Ez a' Deputatio az után a' mi Császárunk engedelmével Bétsbe ment szerentsét próbálni. Eszterházi Jósef a' Nemességtől puskákat fog requirálni; De mert külön tsövűek, azok a' városi Burger katonáknak fognak adódni, től lök pedig el fognak szedettetni a' rendes fegyverek. Ebből az intézetből 10000 puskának kellene sülni; de nem hiszem. Koloredo azt jelentette Eö Felségének, hogy nints már több 10000 mázsa puska pornál; mind ezzel edgyütt Komárom körül minden hadi tekintetben van. Az Insurgensek, kivált az Infanteria és az Gyalogság közt kivált a' Zempléniek, mindég és igen jól gyakorolják magokat, a' sok kintset mind viszsza viszik a' Duna felé. A Dunán akarván azt a' Fekete tenger felé szállítani. Idée vraiment donquixottique. Hertzeg Ponyatoszky serege Lengyel Országban eggy részét formálja a' Frantzia Ármádiának. Ez a' sereg meg szóllítván Krakkóba az Orosz Generálist, hogy takarodjon ki, és a' Fegyver nyúgvás pontomai szerint oda hátráljon viszsza, a' hol a' fegyver nyúgvás készítése idejekor táborozott; verekedésre jöve a' dolog a' két sereg között. Az Oroszok győzedelmeskedtek. Kurakint is várják a' Congressushoz, az Orosz Császár azt mondta mindég Schwartzenbergnek Petersburgban: *akarnék, de nem lehet; verjétek meg.* Igen jó kút főkből a' békességnek főbb pontjai ezek volnának: 1-o Luizát vigye el a' Bavariai Hertzeg. 2-o Wörtzburg adattasson a' Bajornak. Ferdinánd Tirolist és Saltzburgot kapja hellyébe. 3-o Egész a' közönséges békességig a' Littorale egészszen a' Frantziák kezébe maradjon. 4-o Gallicia az Orosznak maradjon. 5-o Eö Felsége halála után Ferdinándra száljon az uralkodás és maradékaira, Tirolis és Saltzburg ismét az Austriai Monarchiához kaptsoltatván. Némely hihető van benne, de

nem minden. Némelyeknek igen nagy reménységek van a jó békességhez. Én tsak arra az esetre tudnék jót gondolni, ha az Oroszok és Francziák közt viszsza vonás támadna, és mi azon esetre inkább a' békeséghez mint a' háborúhoz hajolnánk. Quem finem Dii dabunt noli quaerere, laetus in praesens animus quod ultra est oderit curare et amara laeto temperet risu. Nihil est ab omni parte beatum. Reánk nézve az a' fő dolog, hogy el szakad e Magyar Országtúl a' Dunán túl való Környék? és ha szabad Imperialis Város leszsz é Béts, a' mi nem lehetetlen, vagy pedig ezután is Királyunknak lakása? Azt tartom hogy elég újságot írtam, nem akarom a' csiribirikkel a' papirost el fogni. Engedj meg rövidségemnek.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1531.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 10. Aug. 1809.

Theurester Freund!

Stephan Töröks Briefe an mich lagen seit dem Jahre 1787 in einer Mappe zwischen meinen alten Papieren, und ich hatte sie seit so vielen Jahren nicht eher als eben gestern berührt. Ich blätterte sie durch, und ich will meine inconsquente, fasst sogar unfreundschaftliche Sorglosigkeit dadurch gut machen, dass ich sie einbinden lasse. Dieser Mann war als Student zu Patak mein Präceptor privatus, dann Contrascriba und Senior, ferner als er von seiner academischen Reise (durch Göttingen in die Schweitz, wo er ein beneficium bezog) nach Hause kam, Hofmeister bey den Kindern des Generals Graf Wartensleben in Essek und Wien, Prediger bey einer deutschen Gemeinde in dem Bácser Komitat, — zu Waitzen — zuletzt in Losoncz, und starb ohne Dienst, weil er sich durch sein KartenSpiel und seine unverzeihlichen Ausschweifungen in dem Genuss der Liebe selbst bey den humanesten Vorstehern der Gemeinde zu Losoncz und des Consistorii verhasst gemacht hat. Nun ist er todt, der einst so sehr vortreffliche Mann, und ich darf ihn bey Ihnen wohl so wie er war, schildern: — Zu Patak gehörte er unter die vortrefflichsten Köpfe; ich wenigstens habe keinen bessern dort gekannt. Allein schon da hatte er Lieblereyen, die nicht nur unerlaubt, sondern auch unklug waren. Er versprach hier einer Witwe

die er gehabt hatte, mit seiner Rückkunft die Ehe; in der Schweitz machte er zwey anderen Frauenzimmern ein gleiches Versprechen. Beym Grafen Wartensleben lernte er eine ex Nonne kennen, die die Tochter eines ref. Pred. aus der Schweitz war; sie war hässlich wie der Tod, ein wahres skelett, und bösartig wie es ein hektikalisches Weib seyn kann. Diese heurathete er zu Waitzen, nachdem sie wieder kalvinisch geworden, und diese war die Strafe seiner Verirrungen. Die Liebe *aller* seiner Jugendfreunde hat der bedauernswerthe Mann verscherzt, und das auf die aller muthwilligste Weise. In Losoncz spielte er die ganze Nacht am 24ten Xber Karten bis 9 Uhr Früh; dann ging er in die Kirche, hielt die Predigt, theilte die Communion aus, und so wie er aus der Kirche kam, spielte er fort. Man brachte ein Kind zum Taufen. Er stand mürrisch vom Spieltisch auf, taufte das Kind nyargalva (rennend),[1] und setzte sich wieder zum Spiel. Sein Weib fand im Hof ein Billet, in welchem er eine Knopfstrickerin an einen bestimmten Ort bestellte, und ihr verdächtige Sachen schrieb; man passte sie ab, fand sie beysammen, und nun wurde ihm der Hals gebrochen. Er ward verjagt. Kurz darauf starb sie, starb er, ohne Kinder. — Was ist das Schicksal des Menschen! Erzittre vor dem ersten Schritte etc. fällt mir noch immer aus Gellert ein.

In diesem Päckchen Töröksсher Briefe fand ich einen von mir, datirt aus Eperjes, wo ich auf der Patvarie war, im Jahre 1781 den 8. März. — Ich muss ihn an Török nicht abgeschickt haben, oder ich schrieb ihn neu, und behielt den erstern, ich weiss nicht aus welcher Veranlassung. — Ich will das, was ich darin von einer Conversation bey dem Rector Carlowszky finde, Ihnen ausschreiben: wer weiss, ob Sie den Mann je gesehen haben. Ein besonderer Mann. Sein Äusseres war äusserst pedantisch. Als ich in Eperjes lebte, fiel folgendes vor: Der Staabs Chirurgus begegnete ihm bey dem Thore, wo man in die ewangelische Kirche geht. Carlovszky, in einem Winterpelz, zieht den Hut von weitem ab, und fängt an seine Salutation: Clementissimus Dominus Deus benedicat. Der Achtlose glaubt einen Bettler zu sehn, greift in die Tasche und reicht ihm ein Almosen. Für uns junge Leute war das eine gefundene Nouvelle du jour. — Doch die visite!

[1] Rumy K. jegyzése.

«Den 4ten März nahm ich Herrn v. Koczok, der ihn bishin nicht kannte, zu ihm. (Koczok war einst Togatus in Patak.) Koczok konnte das Lachen über die ewigen refraine des *Clementissimus* bey aller Gewalt, die er sich anthat, nicht zurückhalten. Da es kalt war, bot er uns apponere, considere etc. und das lange und fast mit Gewaltthätigkeiten. Ich weiss nicht auf welche Veranlassung (so schrieb ich dies an Török) gab er mir eine *Διαθηκη* in die Hand, und fing ein Gespräch über die Eucharistie an. Ich bat ihn uns zu sagen, welches Argument bei ihm das gewichtigste für die Lutheraner zu seyn scheine. «Petiit illud ex Joan. VI.» setzte hinzu, er habe, als er zu Göttingen studirt hatte, eine dissertation darüber gearbeitet, neque se satis mirari posse, quod argumentem hoc a Doctoribus Lutheranis negligatur. Er setzte dazu: er habe in Göttingen bey Heymannus gewohnt, «qui se in morte sua prostituit.» — ***Ich.*** Qua ratione? — ***Carl.*** Dixit se idem semper in negotio Eucharistiae quod Ref. sensisse. — Nun ward das Joann. VI. abgelesen. Koczok wollte antworten. Carl fiel ihm in die Rede, und sagte ihm: Domine, si hoc non credis, es Capernaita. Non credis autem, quamprimum exceptiones formas. Wir waren der Zenkereyen müde und schwiegen. ***Carl.*** Reformatus homo ad agnitionem veritatis evangelicae pervenire non potest. Ich sagte ihm, es däuchte mich am besten, wenn man in der Theologie wie in der Philosophie eclectisch ist. ***Carl.*** Eclecticus? Clementissimus Dominus Deus perdat omnes Eclecticos, veritas est unica; ergo homo non potest esse eclecticus.

Den 7ten März erschien ich mit meinem Freunde Koczok in seiner Vorlesung, wo eben Prolog-Disputation war, Walleithner war der Opponent. Die Thesis mag ohngefähr diese gewesen seyn. Ethnicus non potest salvari. Walleithner opponirte: 1.) Multis paganorum maiores fuerunt virtutis sectatores, quam sunt Christiani. Ich trat beym Schlusse dieses ersten Artikels ein. — 2.) Deus non est prosopoleptes. etc. 3.) Cornelius non fuit Christianus, et tamen placuit Deo. ***Carl.*** «Ergo quid erat?» — ***W.*** Ethn. ***Carl.*** Et tamen fuit melior homo, quam tu es, quia ille distribuit elemosynam sed tu non das. — Man sprach noch über Cornelius, und Carl. sagte. Cornelius sey schon Christ gewesen und sey in den Himmel gegangen, sed tu eo certe non ibis, stulte!

4.) Omnes hodierni Theol. Luth. statuunt ethnicos putuisse salvari. ***Carl.*** Nomines unum. ***W.*** Lessius. ***Carl.*** Alium. ***W.*** Zachariae. ***Carl.*** Adhuc. ***W.*** Mihaelis. ***Carl.*** Adhuc. ***W.*** Nösseltius. ***Carl.*** Adhuc.

W. Credo tot sufficere *Carl.* Stulte! et sunt ne hi omnes? Dixisti omnes: sunt ergo hi omnes? Stulte! Perdat Deus, qui dicunt ista. Isti non sunt Lutherani.

Aus dieser Vorlesung gingen wir zu dem Prediger Neustädter, der eben den Clarissimus Prelauf bey sich hatte. Wir erzählten ihnen, was wir Sonntags bey Carlovszky hörten. Sie fragten uns, ob wir ihn vor oder nach Mittag besucht haben.» — Alles dieses schrieb ich Ihnen aus dem Brief heraus.

Vor oder nach, gilt fasst gleichviel. Wozu der Plunder von Gelehrsamkeit! nehmlich der theologischen. Freylich ist vieles besser jetzt. Aber ist alles schon so gut, als es seyn sollte? Ich blätterte dieser Tage in Herders theologischen Schriften. Da der Leipziger Recensent seine Homilie über den Jüngl. von Nain so sehr rühmte, so wollte ich mit eigenen Augen sehn, was an Herder denn Prediger und Theologen sey. Ich fand die Rede Herders würdig.

Der Glaube an die Vorsehung ist ein *beglückender,* ist ein *schöner,* ist ein *poetischer* Glaube; ich frage nicht, und ich will gar nicht fragen, ob er die Feuerprobe aushält. Er war, er ist, und wird ewig mein Glaube seyn. Nathan von Lessing und De Providentia des Seneca sind Bücher, die ich nie ohne einer religiösen Rührung aus den Händen legen kann. Ich fiel im Blättern auf die zwey Confirmations-Catechisationen, die Herder hielt. So weit ich sie las, sind sie gar herrlich.

Einst nahm mich Herr Rector Potkonitzky zu dem Herrn Prediger Christian Genersich in Kaesmark. Seine Bibliothek stand offen, aber er war nicht im Zimmer. Wenn ich nicht irre, so ist das eben der Ort, wo ich dem Eigenthümer das nehmliche Compliment machte, welches ich dem jetzigen würdigen walachischen Bischof von Grosswardein Samuel Vulkán über die winzige Bibliothek des gewesenen Bischofs Darabant gemacht.

[Vége hiányzik.]

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1532.

Kis János — Kaziriczynak.

Megbetsülhetetlen Barátom!

Máj. 30dikán irtt leveledet tegnap előtt vevém. A' katonai ditsőség' mezejére indúlásodkor írtad; 's butsuzásod egészen általjárta szívemet. Ne essél-el édes Barátom; a' nemes lelkek' száma egyébb eránt is olly igen kevés! Hát azon boldogságot ki pótolná nekem ki, mellyet barátságod velem éreztet, 's mellyre mindenkor olly nagy szükségem volt, ezután pedig még nagyobb lessz. Élj, élj soká, boldogitsd szived' örömeit 's szemek' gyönyörűségeit és éld az atyai 's férji legszebb örömöket.

Mi még élünk. Mind eddig házam' népével együtt egészséges voltam és vagyok. A' háború' bajjait, ha nem írom is, tudod képzelni. Ki tudja, mikor és mikép jutalmaz meg bennünket ezekért az előttünk olly homályos és olly szomorú tekintetű jövendő?

Sonnetted remek. Óh miért nem lehet tőled egész gyüjtemény verset olvasni? Én Horátz' egy levelénél egyebet semmit sem tsinálltam. Minden gondolatom számtalan részre vonatik a' környűlállások által. — Mennem kell; a' posta pedig nem sokára indúl. Isten Hozzád. Az Isten kedvezzen életednek, legyen gondja boldogságodra 's boldogságod' eszközlőire.

Soprony, Aug. 12dikén 1809.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1533.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 16. Aug. 1809.

Der Himmel erhalte unsere Carolina Amelie, mein geliebter Freund, sie sey die Freude Ihrer Jugend und einst der Trost und die Stütze Ihres Alters. Überbringen Sie Ihrer geliebten Freundin meinen Gruss und den Gruss meiner Freundin, und küssen Sie das liebe Kind in unsern Namen. In $1^1/_2$ Jahren bringe Ihrer Gattin mein gütiger Storch ein Knäblein, dies ist alles was ich Ihnen diessmal wünsche. — Meine Sophie geht noch umher, aber bald wird auch sie Evas Fall büssen.

Professor Sennovitz kam den 11ten August nach Mittag hieher, den andern Tag führte ich ihn nach Telki-Bánya, einem Ort, der 5 bis 6 Stunden von hier entlegen ist. Ich sah ihn hier das erstemal, aber er war mir nicht ganz unbekannt. Ihr geogr. Wörterbuch hatte er noch nicht gesehen. Er schlug den Artikel: Telki-Bánya auf, und fand ihn m a g e r. Er sah aber ein, dass dieses Werk nicht dazu ist, dass ein M i n e r a l o g eine vollständige Auskunft darin über seinen Gegenstand finden könne. In der Nacht las er Nitschs manuscript durch, und sagte mir den andern Tag, es wäre eine Sünde das Werk ungedruckt zu lassen; ich sollte mich an Doll wenden. Was ich damit vor habe, habe ich ihm nicht gesagt: aber nun will ich Ihnen das exemplar schicken; der Weg nach Wien ist wieder eröffnet, und Sie könnten darum Doll ansprechen. — Sennovitz hatte den May Heft der Wienerannalen mit; er liess mich ihn sehn, weil mein Name in Köffingers Recension (die von Rösler seyn soll) vorkommt. Ich bin nicht so unwahr, dass ich behaupte, es sey mir uninteressant meinen Namen gedruckt zu wissen: Dass ich aber nach einem Weyrauch, wie dieser ist, nicht durste, wissen alle die, die mich kennen. — Bei dieser Gelegenheit erzählte mir S[ennovitz], er habe Röslern Vorwürfe wegen der caustischen Recension Ihres Allmanachs gemacht, und R[ösler] habe eingestanden, dass sie aus seiner Feder floss. Ich bin zu sehr Ihr Freund, als dass ich Ihnen verhehlen könnte, was Rösler darüber dem S[ennovitz] sagte: «Ist ja wahr; denn sagen Sie mir, ob unter unseren jüngeren Männern in dem ganzen Kaiserthum ein so aufgeblasener, einbilderischer Mensch sey, als R.» — Rösler gab selbst Allmanache heraus, Rösler wollte selbst Prediger seyn, und so ist es natürlich, dass er m e i n e m Freunde nicht gut wolle. — Wir sprachen viel von Ihnen. Ich glaube Herrn Professor S. abgesehen zu haben, dass er mit Ihnen in gar keinem Verhältnisse steht: aber feindlich gesinnt wieder Sie ist er auch ganz und gar nicht; ja er war gerecht gegen Sie. — Von ihm weiss ich, was Superintendent Sonntag Ihnen über Ihre Predigt in Eperies gesagt hat. Ich kenne Herrn Superintendent S[onntag] mit meinem 21ten Jahre, und wundere mich über seine Kritik nicht. Glaubt er aber, dass der Prediger zu Schmölnitz auch vor *seiner* Gemeinde solche Reden wie vor einem Eperieser Auditorium, und zwar vor diesem Auditorium halten werde?

Den 17ten August Abends.

Professor Sipos und Kézy kamen heute früh zu mir. Kaum nehmen sie Platz, als meine Schwiegermutter eintrat, und mir Ihr theures Geschenk — Ihre Silhouette — sammt den Autographien überreichte. Ich flog sie hastig durch, und liess mich durch ihre Gegenwart nicht stören, ja sie mussten Theil daran nehmen, und sie nahmen es gewiss. Sehr lieb war auch ihnen, dass [sie] Sie aus der Zeichnung kennen lernen konnten, und Sipos versprach mir die Sammlung durch einen Brief von dem Astronom Bode zu bereichern. Wie sehr ich Ihnen, mein lieber Freund, wegen diesem mir gewiss sehr theuren Geschenk verbunden bin, fühlen Sie ohne dass ich nöthig hätte etwas was einem Complimente gleich sehen könnte, zu sagen. denn Sie wissen, wie sehr ich Sie schätze, liebe.

Ihr Schattenbild wird in einem Buch in folio, wo ich Kupferstiche und Zeichnungen aufbewahre, stehen. Könnte ich doch diesen vortrefflichen Mann, diesen geliebten Freund, endlich einmal umarmen! — Sipos las mir eine kurze ungrische Schrift vor. Es ist eine Ilias in nuce — Fichte's Idealismus! Mir verging darüber das Sehen und Hören; ich behielt die Schrift zum Abschreiben und Meditiren. Kézy neigte sich vorher zum Empirismus; jetzt ist auch er Fichte's Schüler. Ich liess sie das lesen, was in Ihrem Freymüthigen über Fichte's Werk und dem Absolutismus steht, und bekannte beyden frey, dass ich die Aesthetiker der neuern Schule *bey mir* (das ist in geheim) für Schönschwätzer halte, oft ganz und gar nicht verstehe: aber eben darum, weil ich sie nicht verstehe, auch nicht verdamme. Nur möchte ich wissen, was die Kunst bey und durch dieses Schönschwatzen gewinnt. Lessing, Winkelmann und Göthe waren nicht Schönschwätzer und ich verstehe sie. —

Kézy bekannte mir, dass Ihr Pack, den ich ihm im Juli übergab, weil ich glaubte, jetzt würden von Igló eben so manche Juristen in Patak seyn, wie sie es im vorigen Jahr wahren, und diese würden durch Schmölnitz nach Haus gehen, noch in seinen Händen sey. Ich war darüber sehr betroffen, denn er hat ja mir im examen gesagt, dass er eine Gelegenheit hat, es abzuschicken. Jetzt sehe ich. dass ich nicht nur nichts gewonnen, sondern sogar viel verloren habe. dass ich den Pack nicht nach Kaschau geschickt habe, und ich bitte mein Vergehen mit wahrer Reue Ihnen ab. Die 30 fl. für die Leipz.

Lit. Zeitung und die B[erzeviczy]'schen exemplare sind darin, und Sie sollen sie mit erster Gelegenheit nach Kaschau erhalten.

Schreiben Sie mir ob Sie Pölitzs Stylistik haben wollen. Ich kann Ihnen das 5 Bde starke Werk ausleihen, und ich glaube es kann Ihnen zu Ihrem Werk in mancher Rücksicht nützlich seyn. Mir war es von jeher sehr lieb. —

Wollte Gott, dass Ihr Plan wegen dem Mädchen Institut glücken könnte: aber ich wage es kaum zu hoffen. Ungarische Mütter kennen ***Sie*** persöhnlich nicht; man wird lieber eine ***Stadt,*** als einen Ort, wie Schmölnitz wünschen, besonders da Mütter, die keine Madamen oder Hofmeister im Haus halten können, meistens ihren Kindern auch städtische Arten — das ist das frivole Wesen das man unter dem Namen guter Ton kennt, — geben wollen. Ich kenne viele Mütter, denen darum mehr zu thun war, als um die Erlehrnung der deutschen Sprache etc. und solidern Gegenstände. Was that ich nicht, dass ein paar mir bekannte Weiber ihre Kinder lieber nach Leutschau zum Sennovitz als zu die Nikolay in Kaschau geben möchten; ich rühmte den Leutschauer Sennovitz, weil ich weiss, was Therese Günther, meine nur wenig gesehene, aber sehr geschätzte Freundin, unter seinen Händen ward, und sagte ihnen, dass bey der Nikolay die Sitten ihrer Kinder und ihr Beutel in Gefahr sind; aber der wichtige Punkt ***Kassán lenni!*** im Gegensatz mit Leutschau — a' hol ***fataliter pronunciálnak németül,*** és ***messze is van!!!*** siegte. Unterdessen verspreche ich Ihnen heilig, alles zu thun, was ich werde thun können.

Wollten Sie nicht mir Schlüters Sallust deutsch und lateinisch vorschreiben? Doll hat ihn nachgedruckt. Ich bedürfte sehr seiner.

Kisfaludys Regék und Pápays Werk werde ich Ihnen, sobald ich Musse habe, recensiren. Ich erhielt nur 4 Hefte der Wiener Annalen. Aber ich hoffe sie bald auch zu erhalten, da ich darauf pränumerirt habe.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

1534.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom 16. Aug. 1809.

Igen nagy becsű barátom!

Egynehány napi eltávozásom után házamtól, eggyszerre vészem két leveledet. — Még midőn ezeket írád, te nem tudtad mi történt Aspernnál Júl. 5dike után.

Most már tudod, úgy hiszem, 's mint hív fija hazádnak siratod sorsunkat. Melly sokat mondhatna egymásnak két olly szív, melly a' közönséges veszteséget igazán érzi! De mi szükség azt mondani midőn nem érezni nem lehet? —

Én tegnap Ujhelyben valék, 's a' Vice-Ispánunk közlötte velem a' 14dben Pestről érkezett híreket: 1.) hogy a' fegyver-nyugvás 15 nappal meghosszabbítatott. 2.) hogy Óváron, (Mozsony mellett, németűl Ungrisch Altenburg) a' békesség kötéshez hozzá fogtak; a' mi Udvarunk részéről Gróf Metternich van meghatalmasítva, az ellenségéről pedig Champagny (Minister rerum cum exteris gerendarum). — 3.) hogy a' Bavariai Király fija Bécsbe jött a' mint vélik a' mi Luisa Herczegasszonyunk elmátkásítása végett. —

Ezeket a' Vice-Ispántól vettem. Mások rettenetes dolgokat beszéllnek, hogy az ellenség képzelhetetlenűl kemény conditiókat tészen a' békének: p. o. hogy a' Monarchiának ki sem merem mondani melly része essék-el — (csaknem itt is 5drésze maradna-meg, mint a' Prussz Királynak a' Tilsiti béke után) — hogy sok milliót fizessünk. — hogy esztendőnként sok ezer katonát adjunk, 's most mingyárt 100,000 embert. — Mire jutnánk így, édes barátom! Be jó volna vissza térni 1792dikre és az az olta történt Francia hadakat egészen elmellőzni, mellyek reánk annyi veszélyt hoztak. Én nem hiszem soha, hogy a' mi Fejedelmünk illy sanyarú Conditiokra álljon, 's az utolsó emberig fogja védelmezni magát 's Monarchiáját. Leg alább eddig még mindég ezt cselekedte. Igy elmerűlhetünk ugyan, de meg is szabadúlhatunk. Brennus már Rómában volt 's mérték az aranyat, 's Camillus megfordította a' dolgot 's hazáját megtartotta. — — —

Hogy Károly 's János Herczegeink nincsenek többé a' seregnél, az nálatok is tudva lészen. Beszéllték ezt a' Palatinusunk felől is, de mivel ez hívatala szerént Kapitánya az Ország seregének, 's mint-

hogy azt látom az utolsó újságból, hogy ismét Komáromba ment, így hiszem, hogy a' hír haszontalan szóbeszéd volt. —

Mit itélsz onnan, hogy a' fegyver nyugvás felől költ Aktát az Orosz sereg kormányzójának ***az eggyik czikkely szerént*** a' franczia Generális és ***nem a' miénk*** küldötte-meg? Ez azt mutatja, hogy az Orosz a' Francziának barátja, nem a' miénk. A' mi Oberstelünk Kandó a' maga egész seregével most vagyon útban Pápa tájékáról Sztropkó felé; ma Tétényben vagyon Buda mellett. Ez az út ugyan azt mutatja.

Hát az hogy tetszik Néked, hogy az Angl. Parlamentumban, a' Kultsár újságainak 89d. levele szerint, ezt mondá a' Cancellárius:

> Az emberi dolgoknak bizonytalanságai 's azon változandóság, melly a' hadi eseteket szokta követni, nem engedi hogy igen nagy bízodalommal remélhessük e' mostani hadi viadalnak szerencsés kimenetelét; mert Genievel vagyon dolgunk, kinek minden az ő akaratja szerént foly, és a' kinek még legszerencsétlenebb szándékai is bételjesednek.

Most kell e ennek megesmeréséhez jutni? és ha csakugyan reá esmért már valaha Anglia, miért sufflaminálja Spanyol Országot, miért önteti annyi ezer embernek a' vérét a' maga privátus hasznáért? Gróf Eszterházy József mikor neki valami illyet mondtam, azt mondta hogy igaz, és hogy az *csak mercantilis* nemzet. Vajha VI. Károly olta mindég tudtuk volna azt: nem csalt volna meg annyiszor mihelytt Gibraltárokat tett magáéivá!

Prof. Sennovitz 11d. Aug. estve felé nálam betoppant, 's itt hálván, másnap 6. óránnyira vittem-el, Telki-Bánya nevű helységébe Abaújnak. Képzelheted hogy gyönyörűséggel töltöttem időmet társaságában. Kimondhatatlanúl sokat tanúl az ember midőn eggy más t a n u l n i szerető emberrel öszve jő; mert eggy főből más főbe mégyen által a' gondolat, 's a' gyűjtögetéssel a' két gyűjtögető kölcsönösen osztozik. Én tőle sokat hallottam a' mit tudni szeretek. Hogy téged emlegettünk, képzelheted.

A' Napam ma itt hált. Ő tőle tudom, hogy Consil. Vay Jósefnek a' Jósef nevű fija Párisban megholt. Az atyja igen szoros barátja az ipamnak, 's abban lelte fájdalma enyhítését, hogy ezt a' szomorú

esetet neki keserves resignátióval megírta. Hol van a' Consiliarius most, azt nem tudom. Néki sok jószága van, és többnyire mind apróságos, 's e' miatt szüntelen útazik. Az ő fija halálát a' Haza keseregheti. Betegségben holt meg Párisban, 's Generális Schérer temettette.

Mélly elkeseredéssel olvastam azon kedvetlenséget, mellyet eggy bizonyos valakitől szenvedtél a' Diaetán. Én elhiszem hogy néki okot az ellened kifakadásra nem adtál. Sok esetekben ártatlanúl, sőt egészen ellenkezőleg, az az a' legszívesebb barátság mellett jut az ember illy kedvetlenségekbe. Ugyan ezért még szívesebben sajnállak. Azt gyanítom levelednek eggy kifejezése után, hogy azt a' neheztelést a' megsértett vagy inkább megcsalatkozott *fényre-vágyás* szülte. Ez az indúlat kegyetlen Daemona az emberiségnek, elöli minden nyugodalmunkat a' barátság köteleit öszve tépi, és bennünket nevetségessé tészen. Bár csak az emberek ezt látni akarnák, úgy békét hagynának a' magok szemtelen tolongatásoknak: de mikor tudta még a' részeg hogy részeg? Énbennem szintúgy vannak bohóságok mint akárkiben másban, 's nem bánom hogy némelly bohóság én bennem is van, mert azt mondja la Rochefoucauld, hogy a' kiben az épen nincs, az nem olly okos mint gondolja. De a' fényre vágyás épen nem csiklándoz; azt én úgy tartom illetlenhez [!] magamhoz, mint a' mi igen érdemes barátunk Gróf Desőffy József, ki a' nagyokhoz nem tolja, nem fúrja magát, kinek nem kell czifra, és épen ezért méltán fénylik, és jobban mint azok, a' kik rongy által ragyognak. Melly elmés mondása volt az néki péld. ok. Ezek a' bolondok azt gondolják hogy az ember tiszteli őket, azért mert ők elébb mennek a' Gyűlésbe, elöl ülnek! etc.

Tudod e hogy Gróf Haller József Excell. a' maga rossz fiját prodigusnak declaráltatta? Midőn ez eránt publicaltatott a' parancsolat, eggy Zemplényi Assessor így szólla: Haszontalan, keserves az eggy olly atyának mint Ő Excell., mikor a' fija elvesztegeti a' mit ő egész életében keresett. Ez irónia, vagy épen sarcasmus; mert Ő Exc. maga is épen abban a' mértékben volt rossz gazda, a' mellyben a' legtiszteletesebb ember és hazafi. —

A' legszivesebb köszönettel köszönöm, édes barátom, megbecsülhetetlen barátságodat könyveim dolgában, bár melly kevés a'

begyűlt pénz. Tudtam én azt, hogy a' könyv rosszúl fog kelni, és ámbár erszényem nehezen viseli a' nyomtatásra fordított pénz vissza nem térését, még sem esik nehezen hogy ez rosszúl kél. Legalább az az örömöm meg-van, hogy nyomtatva van a' könyv, 's minekutána B. Wesselényi a' nyomtatásra ötszáz forintot adott, — mellyet itt azért is mondok-el, hogy nagylelkűsége a' maradéknál tudva légyen, minthogy tudom, hogy leveleim nálad úgy gyűjtetnek meg, mint a' tiéid nálam — a' veszteség sokkal kissebb mintha a' nyomtatást tulajdon erszényemből fizettem volna.

Bár csak a' több Tómust nyomtattathatnám már! — Azokat nem mind adom-ki illy jó papiroson, 's így olcsóbb lehet az exemplárok' ára.

Élj szerencsésen édes barátom! a' Mélt. Grófné kezeit alázatosan csókolom. Első levelem talán már azt fogja neked jelenteni, hogy a' fiam megszületett.

tisztelő hív barátod
Kazinczy Fer. mpr.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1535.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró Fő Ispán Úr,
mély tiszteletű 's sok kegyességű Uram!

Utolsó postával vettem két levelet, mellynek fontosabb czikkelyeit kiirom.

1.) Stadionnak helyébe Ministerünknek Herczeg Dietrichstein projectáltatik; seregeinket pedig Ferdinánd Herczeg, a' Császárné testvére, Herczeg Lichtenstein és Bellegarde fogják kormányozni.

2.) A' Császár és Császárné Komáromban vagynak. Csak 3. szobába szorúltak.

3.) Komárom körűl így szóll a' Magyar paraszt: Az a' franczia, igen szép, igen víg ember az! az a' Bavarus tolvaj rossz nép: de legrosszabb a' Magyar Insurgens.

4.) A' franczia kevés kárt tett a' hol az Urak 's Tisztjeik helyben maradtak.

5.) Angliai Cancellarius Úr Ő Excell. a' Kúltsár István Pesti Ujságának 10dik Darabja szerint pag. 80. már most hiszi, hogy Angliá-

nak *Genievel* kell hadakozni, ki még a' szerencsétlenségből is hasznot merít. Kár hogy illy későn látja ezt. Sok vér nem folyt volna.[1]

6.) Gróf Viczaynak igen becses pénzgyüjteményét elvitték a' fur eruditusok.

7.) Rosos Veszprémi Püspökkel gavallérosan bántak; megholt bújában. (Mint bántak vele, azt az én barátom nem írja, 's én nem tudom.) Püspök Somogyit megfenekelték e, a' mint a' köz hír beszélli, maga legjobban tudhatja.

8.) Napoleon a' Bécsi Érseknek ezeket mondotta: Én úgy hiszem a' Transsubstantiátiót mint Kend: de nem hiszem, hogy a' szegény Szent Péter követőjének Fejedelemnek kell lenni; a' ki halász létére nem a' tengert, hanem a' száraz földet akarja megzurbolni 's halakká szeretné változtatni az emberi nemet. A' mennyei dolgok örökké állandók, a' földiek változandók: miért akarja tehát kend a' kettőt felcserélni egymással? Kend vallásbeli háborút.akart, 's elfelejtette, hogy a' XIXd. százban élünk. Kezemben vannak a' kend lázasztó levelei, mellyeket a' Krakkói Püspökhöz írt. A' békeség Istene Papja a' maga Urát háborúba vitte.

9.)[2] Pozsony Vármegye Deputatiót külde Eugenius Vice Királyhoz arra kérni, hogy szállítsa alább a' reájok vetett adót. *Eugenius.* Miért ***kérte*** Magyar Ország az Insurrectiót? *Deputátio.* Mi csak defensivat kértünk. *Eugenius.* A' jövő Diaetán elég ideje lesz kenteknek megdisputálni, ha defensiva vagy offensiva volt e.

10.) Gr. Eszterházy Jósef a' Nemességtől flintákat fog requirálni. 10,000 flintának kellene kisülni ezen requisitióból.

11.) Kolorédo jelentést tett Ő Felségénél, hogy 10 ezer mázsa puska poránál már nincs több; Komárom körül még is minden hadi ábrázatban vagyon.

12.) Herczeg Ponyatovszki (franczia részen álló Lengyel Generál) megszólíttatta az Orosz Generálist a' ki Krakkóban volt, hogy a' fegyvernyugvás eránt költ Akta szerént vonja vissza magát oda a' hol a' fegyvernyugvási Akta készítése előtt volt. Verekedésre jött a' dolog, 's az Orosz győzött.

13.) Az a' hír, hogy ezek is volnának a' megköttetendő békeség pontjai: 1.) a' Bavariai Király fija vegye el a' mi Luisánkat. 2.) Wirz-

[1] E pont a levél szélére van írva s csak irónnal van 5. pontnak jegyezve s ugyancsak irónnal kiigazítva innentől kezdve az egygyel kevesebb sorszámok.

[2] Innen kezdve már nincs irónnal kijavítva; a sorszám rendje szerint a kiadó javította ki.

burg adassék a' Bavarusnak, Ferdinánd Herczegünk pedig kapja érte Tirolist és Salzburgot, Galicia pedig maradjon az Orosznak. 3.) A' mi Császárunk halála után az egész Austriai birtok légyen a' mostani Wirtzburgi Nagy Herczegé, az az Ferdinándé, (a' Leopold Császár fijáé) és ennek maradékié. — Ezek olly dolgok, olly hírek, hogy lehetetlen hinni. — Mások azt beszéllik, hogy 200. milliót fizetnénk Napoleonnak, 's most 100 ezer embert adunk neki, kiket ő válogatna-ki, azután pedig minden esztendőben 40 ezer embert. Ez képtelenség.

Somogy Vármegyéből írják, hogy a' fegyvernyugvás után a' mi hadaink az ő széleikre vonúltak, 's úgy hiszik hogy ott fognak telelni; 18. tábori kemenczék állítattak számokra.

2.) Nem igaz, hogy Széchényi Lajos elesett, sem B. Majthényi Imre.

3.) a' Győri ütközet felől ezt beszélli eggy Somogyi Deputátus, a' ki B. Pászthory Obersterhez vala a' Vármegye által küldve 's az ütközetben jelen volt, hogy:

«A' csata, melly egyedül csak seregünk' balszárnyán volt, a' jobb pedig ellenséget is alig látott, fél óra alatt véget ért, úgy hogy alig nyerhetett időt a Deputatus annak helyéről a' Győri külvárosba rándúlni, már ott is nyakán volt az ellenség. Ekkor bészaladt a' várba, 's az ostrom miatt oda záratott Jún. 19dikig. Onnan a' Bécsi Kereskedőkkel kimenvén, Révfalunál ismét elfogattatott 's az Olasz Vice Királyhoz vezettetett. Ott vala épen Gönyőn, midőn a' Vice Király szobájának szomszéd szobájába béesett a' golyóbisunk, 's ezért ő, a' Deputatus mindjárt Gönyőt el is hagyta. Napoleonhoz vitetett, 's Dumásnak őrizete alatt tartatott. Itten némelly kérdések tétettek elébe, 's ő arra írásban felelt francziáúl. Igy szabadúlt ki sokára. Ez beszélli, hogy Napoleon mind azokat, valakik a' Landwehrtől haza széledtek, fegyverfogásra kénszerítette, 's a' Deputatus maga látta azon 600 embert, kiket Bécsből vett seregei közzé. Két Bécsi előkelő lakos halált szenvedett, mivel Napoleonnak parancsolatjára fel nem adta azon két ágyút, melly falai közzé vala rejtve. Napoleon az uj sereget (de mellyiket) Rebelliseknek nevezi.

Eddig vannak ujságaim. — Mi Lengyel Ország felől semmit nem tudunk azon felyűl hogy Insurgens seregünk Veszprém tájáról vissza jő 's Sztropkó mellé küldetik és Bártfa tájékára, hogy ott szemmel tartsa az Orosz sereget; melly rossz jel.

Epistolám[1] Pesten nyomtattatik. A' Bucephalust a' jegyzésekben lovak' Thersytesének neveztem, hogy annál inkább megdícsérni okom légyen; Caesár és Armidor felől pedig kimondám, hogy az a' két legszebb ló a' miket valaha láttam. Mihelytt exemplár jő kezembe, venni fogja Kapitány Ur.

Ajánlom magamat Nagyságodnak kegyességeibe 's maradok mély és igaz tisztelettel Nagyságodnak alázatos tisztelője:

Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom, 19. Aug. 1809.

Consil. Vay Jósef eggy keserves levelet írt az Ipamnak. Panaszolja a' fija halálát. Párisban holt-meg, 's Generális Schérer temettette el.

Augustus 20dikán, estve.

Én ma Kázmérba jártam az Ipamhoz. Olvastatta velem a' szegény Consil. Vay levelét, mellyet hozzá Aug. 3dikán Zsolczáról írt. Férjfiúi lélekkel mérseklett igen mély fájdalom szóll belőle. Aug. 2dikán vette a' hírt halála felől azon toldalékkal, hogy Schérer és Fingerling Urak temettették el. Maga a' szegény megholt is írt néki ez idén 15d. April. Abban azt jelenti, hogy egy nátha hideglelésből akkor gyógyúlt és azt a' biztatást tészi az atyjának, hogy kevés idő múlva haza felé indúl. — Borzadva írom ezen jelentés mellé a' mit halála neme felől hallottam az Ipamtól, 's kérem Nagyságodat, méltóztassék ennek a' nagy embernek megkímélése miatt magánál tartani 's másokkal ne tudatni. Hagymázban lévén, a' követünknek Metternichnek feleségéhez küldött, hogy a' követség Medicusát küldje hozzá, mert igen rosszúl van. Metternichné elküldötte, de már akkor felakasztva 's torkát borotvával megvagdalva 's halva lelték. Szegény Atya! A' haza egy nagy embert vesztett az ifjú Vayban. — Én ezt a' hírt senkivel sem fogom közleni.

Az Ipam Násza, az az a' Sógorom Ipa. B. Wécsey Miklós Szatthmári Fő Ispán 3. nappal ezelőtt volt Kázmérban, 's Kassáról jött. Azt beszélli hogy ez előtt 48. órával fogattatott-el Gróf Haller Jósef

[1] Az ifjabb b. Wesselényihez írottat érti, a mely 1809. márt. 4kéről van keltezve.

Exc.nek veje Bujanovics Eduárd, fija az Agensnek, Habzsán nevü Sáros Vármegyei jószágában Kassához 3. vagy 4. órányira, 's Pestre vitetett. Vétke az, hogy a' Tiszttartójának azt parancsolta hogy kevés idő múlva oda érkezvén eggy franczia Generális, azt fogadja illendően 's vitesse oda a' hova ő maga fogja kívánni: de kerültesse vele a' városokat. Pesten is elfogattatott eggy emigráns franczia Gróf Barras, 's nála nagy halom veszedelmes levelek találtattak és sok Napoleon-d'ór. Pedig ez az ember olly kedves volt a' Pesti nagyok előtt, hogy a' Palatínus még Komáromba is magával vitte. Mind ezt B. Wécsey Miklós beszéllé. Kassához közel lévén Habzsán, nem lehet kételkedni a' hír igaz volta felől.

A borítékon:[1]

Nagy Méltóságú Báró Hadadi Wesselényi Miklós Urnak Cs. K. Kamarás Urnak, 's Tekint. Közép Szolnok Vármegye Fő Ispánjának. Debreczen, Somlyó, Zilaj, *Zsibó.*

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

1536.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 21dik August. 1809.

Nagy érdemü Kedves Barátom!

Régtül fogva tartó halgatásod nyughatatlanitván, kérlek ez rendeimbe, mentül előbbi irásod által örvendeztess éngemet. A mint értem, a fegyver nyugvásnak terminussa el telvén, úira hozzá kezdettünk a háborúhoz, adgya az Isten jó kimenetelét! Homáljos dolog előttem, hogy Herczeg Károlj a Hadi fő kormányt le tette. Mert az öcse János, ha szintén valamelj tetemes hibát követet is el az eö Rendeléseinek ellenére, még e nem következteti aszt, hogy a midőn a Monarchia állapottya a leg nagyobb zürzavarba vagyon, a fegyveres villongások közepette, eggy fő Hadi vezér a kormányt le tégye, és kivált azon idő pontba, a mikor ellenségitül meg verettetik; nagyon tartok tölle, hogy ezen cselekedet a Károlj egyéb aránt dicsőséges Nevére homáljt von a jövendő kor előtt. — A fegyver nyugovás pontyai szerint való demarcationslinea Monarchiankra és különössen

[1] A levél zárlatán ép fekete pecsét.

Magyar Hazánkra nézve keservet okozó gondolatokat szül és komor jövendőnek mostohaságára mutat, mert eő már most mind azon heljekbe be fészkelvén magát, lehet é reménység, hogy a leg nagyobb áldozat tételeknek is foganatos lehet a kimenetele, annyival inkáb. hogy a győzedelmekhez szokott ellenség — aszt a mi bennünk gyengeség — ki tanulván, maga hasznára fordítani tudgya. Pirulva és szégyennel irom Néked, hogy a mi Erdélji Insurrectionk felettébb halkon készülget, meljnek nem a Nemzet az oka, hanem a Fő Ispányoknak csekéljségek. Most lehet ám látni, miljen rossz dolog légyen az, és a köz jóra nézve miljen veszedelmes, mikor a fő tisztcségekre való választásokba nem az azokra való alkalmas voltok, hanem születések eredete szerint a nexus dictálja a választást. Mi lesz ezen mi Insurrectionknak ki menetele, olj homálj előttem, meljet csak az idő világosíthat ki, azomba igen rossz és gyalázatos dolog, hogy ilj nevezetes arányú állapotba az időtűl kell várni.

———

Nékem Lipsiábúl Rost három ferschlag portékát még 15dik febr. le küldöt, meljek Pestrül Aprilis végivel Debreczenbe Richel nevezetű kereskedőhöz küldettek, hogy onnan elhozattathassam. Ezen ferschlágoknak 3dikába vagyon a te gyürű kőre metczett képed is. Csak haljad, az irt Debreczeni Richel miljen gazságot követ el vélem. Én a pénzt idegen országba mindenkor Gr. Friesz által szoktam küldetni, most tehát miheljt értesittettem, hogy portékáim Debreczenbe érkeztek, innen magam utánnok küldöttem, de Richel, mivel az árokat az eö kezébe nem juttattam, portékáimat ki nem adta. a Diaeta alatt Kolosvárrul eggy vas árus ment Debreczenbe, attul 550 Rftokat küldöttem Richelnek, hogy ki adgya ferschlagjaimot, a pénzt elvette, a portékákot ki nem adta, aszt mondván, hogy a pénzt miért nem küldöttem aranyba, eszt is egész hült vérrel szenvedtem. most Lőrincz napi vásárkor meg irám nékie, hogy Rost azon portékákot az én creditemre küldvén, az én dolgom vélle a fizetést eligazítani, hanem én Richel Uramnak a Depositioért a mint maga kivánta fizetvén már, a portékáimot adgya ki, az 550 Rftokot pedig juttassa azon Pesti kereskedőnek kezébe, a ki ferschlagjaimot hozzá küldötte, de eő se portékáimat, se pénzemet ki nem adván, aszt izeni, hogy ki nem adgya, valameddig aranyban nem fizetem, már pedig ezen summa B. zedulába megyen 1800 Rf. Le irva küldöm néked ezen portékák specificatióját, meljeknek harminczada és Debre-

czenig való hozatala 258 ftba kerülvén, itéld meg édes Barátom, ha érnek e azok 2058 Rftokat. Már most írtam a Pesti kereskedőnek, és aszt árra kértem, hogy az 550 fbul végye ki a maga 258 ftyát, a többi pénzt küldgye vissza, Richelt pedig bírja árra, hogy portékáimot adgya ki, mert én miheljt a háborús környül álások engedik, Rostal magam eligazítom a fizetést és így ők semmi további responsabilitas alatt nincsenek, aszt magamra válalván; ha pedig most se hailanak resonabilis kivánságomra, kíntelen vagyok törvény utasitása szerint nyulni a dologhoz.

Ez nékem elég bajos, és káros dolog, hogy iljen semmi haszontalan emberekkel eképpen kell bajoskodnom.

Élj boldogúl, kivánnya tisztelő híved

Cserey Farkas mpr.

Leipzig d. 25tn febr. 1809.

Nota von E. E. H. Rost et Comp.

1.	Candelabre in fester masse ganz bronsirt	Rf.	44.—
3.	blecherne Lampen dazu nebst Quochten	«	4.—
1.	Gr. von 3 St. auf blauen grund Wedgwood	«	50.—
1.	Grtr. dtto grünen grund dtto	«	45.—
2.	Alabasterne Vasen von Volterra mit Basrelifs	«	84.—
1.	Büste Marc Aurel in gips	«	4.—
1.	dtto Fridrich II. dtto	«	2.—
1.	dtto Rousseau dtto	«	1. 8
1.	dtto Voltaire dtto	«	1. 8
1.	geschnittener Stein-portrait des H. Franz von Kazinczy	«	70.—
3.	Kisten Amball., aufgang, etc.	«	12. 8
		Rf.	318.—

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1537.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, 21. Aug. 1809.

Édes barátom!

Hallj két rémítő hírt:

1.) Bujanovics Edvárd, fija az ismeretes Udvari ágensnek 's Gróf Haller Jósef Exc. veje, ma 6dik napja, Sáros Vármegyének

Habzsán (magyarúl Bodzás) nevű falujában, melly Kassa és Eperjes köztt az Ország utján fekszik, elfogattatott 's Pestre vitetett. Okáúl azt állítják: Levelet írt valamelly Tiszttartójának, hogy eggy Franczia Generalist, ki nem sokára nála megjelenni fog, vitesse tovább, a' merre ez maga fogja kivánni; de kerűltesse vele a' Városokat. A' levél a' póstákon felbontatott. Igy beszéllte ezt az Ipam násza, Szathmári Fő-Ispán B. Vécsey Miklós, e' napokban Kázmértt, 's nékem osztán az Ipam tegnap. Bujánovicsné (Gróf Haller Julie) Bártfán vagyon a' ferdőben. Ő is complicáltatott a' titokba, a' mint mondják.

Az Ipamnak 25dben neve napja lesz, 's akkor a' Sógorom meg fog Kázmértt jelenni. Ha az Ipától B. Wécsey Miklós Exc.től még többet tudand, meg fogom neked írni. — Még eddig nem lett több áldozatja nálunk a' vétkes vagy gondolatlan cselekedetnek; én a' ki Bujánovicsot eggyszer láttam, 's benne nem csak az igen szép növésű 's külsőjű, hanem az igen igen szép culturájú embert is bámúltam, most azt bámúlom, hogy eszes ember mint vetemedhetik illy oktalanságra mint ez a' cselekedet. Hazaárúlás vétkét benne nem gyaníthatok: de a' veszedelmes időkben a gondolatlan cselekedet annyi mint a' vétkes.

2.) A' második hír a' haza nem legfényesebb, hanem legnagyobb fiát, Consil. Vay Józsefet illeti. Hét esztendő olta a' külföldet lakó *Jósef* fija Párisban megholt, hagymázban. Maga írja ezt az Ipamnak 3a Aug. Zsolczáról, tegnap olvastam levelét, sőt azt le-copizáltam, mert a' fájdalommal küszködő nagy lélek igen igazán festi benne magát. A' Consil. azt mondá nekem mintegy két esztendeje, hogy olly barátja néki mint az Ipam, csak 4 van. — A' Consil. szomorúsága annál nagyobb, mivel ez a' kedves fiú azon levelében, mellyet a' Consil. a' halál hirével eggyütt veve, (írva volt de dato 15a April 1809.) azt a' biztatást tette, hogy már végre jő haza felé. Mit vesztett ebben a' nagy ifjúban a' haza, könnyű hozzá vetned, ha' meg gondolod hogy méltó fija volt az atyjának, moralitására nézve nevelőjének beszédjei szerént minden más ifjakkal összvehasonlíthatatlan 's nagy tűzű 's lelkű, 's az, a' ki felől Campe Hamburgban azt ítélte, hogy ez az az ifju, a' ki megfelelt annak az ideálnak, a' mellyet ő (Campe) csinált a' legtökélletesbb ifjú felől magának. — A' külföldben fekszik ez is tehát, mint a' te Lőrinczed.

Tegnap hallám ezt a' Wécseytől vett hírt is, hogy Pesten lakott egynehány esztendő olta valami Emigrans franczia, *Gróf Barrás*. Még az első esztendejében a' Revolutiónak hagyta oda hazáját. Azután visszament 's ismét kijött, azt állítván, hogy ő hozzá nem szokhatik a' franczia dolgoknak mostani formájokhoz, 's neki kedvesebb az a' szeretője, a' kit Pesten tartott, mint a' felesége, ki Napoleonnénak valami szolgálatjában van. Ez az ember az egész Pesten szerettetett, 's a Palatinus által is annyira kedvelve volt, hogy őtet Komáromba is elvitte magával. Most Bara Urat (Barras-nak írják) megfogák, 's temérdek Napoleon d'órt és halom veszedelmes leveleket találtak nála. — Eddig a' hír. Hogy sok Spion van, vagy lehet közöttünk, én azon nem kételkedem. De mire való volna a' Spionnál a' temérdek Napoleon d'ór? hanemha arra, hogy magát annál hamarább elárúlja. Valami a' dologban igaz lehet, de a' sok ajakakon, mellyeken a' historia forog, hamis környűlállások elegyednek hozzá.

A' békesség ELÁNT Magyar-Óvártt dolgoznak, a' mint neked írtam utolsó levelemben. Nem hiszem hogy valami legyen belőle. Nekünk még nagy erőnk van, az ellenség pedig, a' mint mondják, irtóztató praetensiókat tesz. Olvasod e a' Kultsár' újságait? De hiszen a' mit mondok, az a' Pozsonyi Német újságban is meg van. Az Angliai Cancellarius a' Parlamentom eloszlatásakor azt beszélli, hogy olly munkás Genievel van dolgunk, a' ki mindent elsüt, és a' ki még a' szerencsétlenségből is hasznot tud vonni. Hát ő Angliai Cancelláriussága ezt csak most látja e? vagy eddig is látta, de tudván hogy nem Anglus, hanem csak Spanyol és Ausztriai vér fog folyni, nem gondolt vele.

Nem csak lázasztani kellett volna a' Spanyolt, hanem segíteni is. Az Isten veszítse a' gaz kalmárnépét, 's álljon bosszút rajta azon sok vérért, melly miatta folyt! Ha eggy új Gibraltárt nyerhetne, most is cserbe hagyná azokat, a' kiket bíztatott.

Adieu, édes barátom!

[Eredetije az erdélyi múzem-egylet könyvtárában.]

1538.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Debreczen 23. August. 1809.

Tekintetes Úr!

Nem régiben a' Magyar régiségeket olvasván, Prof. Szombati Urnak igen derék levele kivánságot öntött belém annak, a' mit ő állít, utána járni. Ő azt mondá, hogy a' Debreczeni Bibliothecaban Batizinek általa emlitett könyve meg-van, de én azt ott hijába kerestettem, mert ott nincs, sem pedig a' Catalogusba fel nem iratott. Bátor vagyok még is ide írni a' mit ezen tárgyról jegyzőkönyveimben találok, 's a' Tekintetes Urnál talán ez annyival inkább nem lessz kelletlen, mivel már régen nem volt szerencsém a' Tekintetes Úr eránt való tiszteletemnek jeleit adni.

Szombati Úr azt állítja, hogy a' munkát Reformator irta, még pedig Batizi András. Az elsőt bizonyítja abból: «mert az egész elöljáró beszédjének az a' summája, hogy a' sz. irást minden ember olvassa.» M. rég. p. 172. Azonban a' mi illeti ezt az elsőt az ő 3 argumentumi közzül, ez talán nem elég fontosságú. Igaz ugyan az a' mit ő Káldiról mond, de hátha még magában a' XVI. században vóltak ollyanok a' Catholicusok közül, kik épen azt cselekedték a' mit az Orthographia irója? Lásd Péchy Lukach Kerestyén szűzek koszor. 25 lev. 1ső lap és 179 fol. első, 's 2d. lap. stbb. mellyeket 's több e'féle helyeket, a' helyet kimélni akarván, most ki nem írok. De úgy sem czélom Pr. Szombati Urnak argumentumait fel forgatni.

3d. argumentuma Szombati Urnak a' Decalogusból van véve. A' Decalogus' czikkelyeit a' Luther követői a' R. Catholicusokkal egyformán számlálták; a' Zwinglianusok, vagy Calvinianusok, kik későbben kezdttek Magyar Országra a' Lutheranusoknál be jőni, mint ezt Ember Pál ellen Klein 50 argumentummal mutatta meg Nachricht v. Ewangel. Pred. T. 1. p. 121. sequ. l. T. 2. 's a' mint már ma közönségesen hiszik, el hajlottak ezen számlálástól, 's már a' XVII. században mindnyájan a' mai számlálást követték (mellyet hogy a' zsidók is tartottak, bizonyítja Fl. Joseph. Ant. Jud. Libr. III.) a' mint ezt állítja Pffeifer Dubia Vexata. p. 235. ed. 2da. «priorem divisionem (Origenianam) probant hodie reformati ad unum omnes. posteriorem (Divisionem Decalogi) Nostrates (Lutherani)» — De hogy Magyar könyvre is allegáljunk: Comaromi Csipkés György 1666. ki

adott praedicatióji 301. p. így ír: «a' Pápisták és Lutheranusok, mivel «képeket csinálnak, tartanak, és amazok imádnak is, e'hez képest a' «2d. parancsolatot vagy kitörlik, ki hadgyák, avagy az első mellé «ragasztyák, és így az első táblára helyheztetnek csak hármot, t. i. «a' mint mi tartyuk az Elsőt, harmadikat és negyediket. A' máso-«dikra tésznek hetet, t. i. a' mint mi tartyuk az 6 utolsókat, csak-«hogy az utolsót ketté szakasztyák. — stbb.» Az anglus Episcopalisták is a' Reff. számlálása szerént hittek, mint ez a' többek közt meg tetszik Lightfoot' Erubhinjából cap. LXI.

A' Tíz parancsolattal e' szerént még is meg eggyez a' Luthert követő Reformator, 's ezen hitemtől még a' sem vonhat el, a' mit a' Tekintetes Úr Pr. Szombati Úr ellen felhozott. Mert bár nem tagadhatom meg attól a' fontosságot, de van eggy, a' mit annak ellenébe tehetek. Az Orthographia Ungaricában ugyan is eggy nem catholicum dogma van. Az t. i. p. 161: «Hog' czac az Isten irgalmassagabol vag'on űdvősseg̊nc», melly osztán sz. írásbeli helyekkel van erősítve.

Nyilván van az, hogy a' nyugoti ecclesiába, melly Eretneknek decleralta valaha Pelagiust, először a' tudatlanság, majd a' Jesuiták' csalárdsága által a' Thomistáknak, és Dominicanusoknak ellenére a' Pelagianismus csúszott-be, midőn az ecclesia mindég csak azt hitte, hogy ő az Augustinus értelmét követi, 's midőn a' XVII. századdal a' Jansenius' Augustinusa meg jelent, ezen könyvet szintúgy kárhoztatta az Unigenitus, mint seculumokkal az előtt Pelagiust az ecclesia kárhoztatta, bár a' Belga püspök Augustinus' értelmét tartotta is. Hogyan írhatta vólna már Catholicus a' könyvet, mellyben a' Jezsuitákkal ellenkező tudomány vagyon. Luthernek tudományja vólt ez, mint ezt az ő De servo arbitrio irt könyvében Erasmus ellen hathatósan ki jelentette, melly értelmet fogadott el azután Calvinus is.

De mennél inkább kezdem hinni, hogy a' könyvnek auctora Neophytus vólt, annyival inkább kételkedem, ha vajon ezen auctor lehetett e a' Dévai' társa Batizi? Már 1530 ólta kezdett a' Zwinglius Úr' vacsorájáról való értelme M. országon hirdetődni, mint ezt János nevű Kisszebeni praedicatorról meg jegyzi Severinus Sculteti, az ő Hypomnemájában. Azok közűl, kik ezen értelemben vóltak, való volt Dévai is, ki már 1543. hirdette a' sacramentariusok tudományját, mint ezt bizonyítni szokták Luther leveléből, mellyet citál Klein is. l. c. Ribini pedig Memorab. T. 1. p. 60 egészen leír. Annak kétségen kívül valónak kell már lenni, hogy Batizi, ki véle eggyütt

reformált, más értelemben ezen fontos articulus felett nem lehetett Ezek hát már Zwingliust követték, ki mit tartott légyen a' Gratia dolgában, így adódik elő Morerinál T. VI. p. 1099. Zwingli suivant des Pelagicus, donnait tout au libre arbitre, agissant par les seules forces de la Nature etcet. A' másik értelemmel eggyüt nem csuszott e ez is be a' Magyar reformatorok közé? pedig az Ortographia Ungarica' írója a' Luther' értelme mellett van. Hogy Batiziék a' gratiában is Zwingliussal értettek, onnan is gyanítható, mert így hitt maga Bullinger is, a' ki a' Helvetica confessiót írta. A' Helvetica confessio ugyancsak 1567. vevődött be Magyar Országba, de esmerték a' Helvetiai dogmákat az ide való reformátorok már az előtt, mint a' sacramentariusok' példája bizonyitja. Millyenek az emlitetteken kívül vóltak Szegedi Kis István, Melius Péter, Stankarus Ferencz, Kalmancsehi stbb. lásd. Klein T. II. pag. 106. ss. De a' Decisio nem az enyém.

Én olly igen vakmerő vagyok, hogy bátorkodom ide tenni két dolgot, a' miben a' Magyar régiségek' olvasásakor meg ütköztem. Eggyik az, hogy a' Tekintetes Ur által meg állitott ő forma helyet az egéssz könyvben ŏ forma van, mellyet a' Tekintetes Úr bizonyoson elébb eszre vett. Másik, hogy az Ortographia Ungarica előtt való beszédben a' mondatik, hogy a' Card. Bathori András élte' 28 esztendejében hólt meg. Következő helyek azt bizonyitják, hogy 33 esztendős vólt. Horányi Mem. Hung. T. 1. p. 131. Benkő Transs. T. II. p. 250. Zwittinger Spec. Hung. Litt. pag. 47. Istvánffi Libr. XXXI. pag. 454 (nekem az 1758. kiad. van meg). Én bátorkodom magamnak hizelkedni, hogy a' Tekintetes Úr nekem méltóztatik meg engedni, ha szinte importunus volnék is. Magamat kegyes gratiájába ajánlván, forró tisztelettel maradok

A' Tekintetes Urnak alázatos szolgája

Kölcsey Ferencz mk.

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

1539.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 29dik August. 1809.

Nagyérdemű Kedves Barátom!

Hosszas halgatásod után tegnap le írhatatlan nagy örömmel vettem ezen holnap 16dikán költ igen becses, kedves Leveledet. Igen is fáilalom nem vélt nagy estét Monarchianknak, és még suljossabb

keserűség lep meg, a midőn óhaitot ki derülést származtatható eszközöket nagyon véges elmém fel nem találhat. Mi lesz mind ezeknek ki menetele, annak bizonyos volta a Mennyei titoknak reitekébe látható csupán, képzeleteink azomba a ki mehetésit a dolgoknak irtóztató, borzasztó képibe tüntetik előnkbe, és ez az, a ki minden igaz Hazafit méltán keseríthet ugyan, azomba ugyan Hazafiságunk érdeme aszt hozza magával, hogy a legtökélletessebb el szánással kövessünk el mindent, a mivel a Királj és Haza Javát eszközölhettyük, eszt kivánnya tőllünk itt létünknek leg szentebb kötelessége, eszt azon dicső emlékezetű Ősseink Szent emlékezete, kik suljos viszontagságokkal teljes törekedéseik által, becses szabadságinkot szerzették és eszközölték, hogy azoknak divattyába a csendes Békeség jovaival eddig élhettünk. Igaz, hogy Camillus meg tartotta Hazáját, de hol van nállunk a Camillus? a kiket Camillusoknak lehetet és kellett volna nevelni, azok most nem el mecsevészet, lélek nélkül való pimasz emberek e? Most a midőn segitni lehetne, kellene a Hazán, mit tesznek ők? Leg feljebb a mit ágyassaikra való kölcségeiktűl el huzhattak pénzt, adgyák akkor, a mikor a pénz is jó ugyan, de lélek erejébűl származó nyomós Hazafi cselekedetek által kellene a Hazának segédet nyuitani. Nem hitték ők, a hitványok, és dusgazdagságiknak bolond sibongási közt nevették azon okost, a ki ezeket jövendölte nékiek, már most a jövendőlés be tölt, és ők a Haza, a Nemzet el fajultyai kábulva buikálnak, és elégtelenek a legjobb Királj, a Haza javára hathatóssan munkálódni. O! Barátom! miljen keserves igasság ez?!!

Telki Bányán ohaitottam volna társaságtokba lenni, képzelem hogy ott Sennowicz ui kincseket gyüitött, bár emlékeztetek volna meg róllam is, és számomra hoztatok volna valamit onnan. Én a gyürű követ, melyre a Te képed van metczve, csak reméllem, hogy azon gaz Debreczeni Némettűl meg kaphatom és szeretném ugy foglaltatni: hogy Magyar országi apró nemes opállal (edler opal) lenne carmesirozva. Sennowicz ezeket igen drágán adgya, vettem én nehány nagyobb darabot tőlle, de jó borsoson, ugyan azért Néked ott ismeretcségeid lévén, szerezhetnél oljan carmesirozni való apró opálokat. A kő még nem lévén kezemnél, nagyságát nem tudom, ha meg kapom, meg irom Néked és abbul meg lehet tudni, hogy kerületére hány oljan apró beszegő kő kellene. Bal kezem mutató uiján fogom ezen kedves képet és következésképpen kedves gyűrűt viselni, szivem felén tudni illik.

Az utolsó Budai Német uiság érzékenyűl adgya elé halálát Gr. Berchtold Leopoldnak. A Te megbecsülhetetlen kedves Barátcságodnak köszönhetem, hogy ezen valóságos nagy ember Brünni Barátunknak eggy Levelét küldvén hozzám, borítékja belső részire nehány sorokat írt, és azon boritékot Stambuchomba be ragaszthatván, Brünni Barátunkot le festettem; ezen Portraitot is Berchtold adta által, eggy Erdeljbűl éppen Bécsbe lévő Gr. Teleki Ferencz jó Barátomnak, és azon pakétába eö önnön munkájábúl 12 exemplárt küldött ajándékba és csak gondold el, Teleki Posonyba az Ipjánál feleitette — Gr. Teleki Sámuelnél packetámot. Szivembűl fáilalom ezen dicsőségesen élt embernek halálát, a ki csak 48 esztendőkig, de tökélletessen érdemessen élt. — Az a nagy kérésem vagyon hozzád, méltóztassál ezen Stambuchomba, meljet nem régiben köttettem, valamit írni; e végre küldöm ide zárva ezen könyvembe kötött lapoknak hosszaságát és szélességét, a mit Te írni méltóztatol, aszt azután eggyik lapra egészszen le ragasztom.

Tőkés kesergő levelébe panaszolja a raita esett méltatlanságot ezen levelet ide leírva közlöm véled, hogy annál jobban meg erősedhess benne, hogy vélem is méltatlan esett a dolog, mert ha méltán ugy eshetett volna — a mint esett — becses barátcságodra nem volnék méltó. —

«A M. Bárónak ez előtt egy nehány hetekkel velem is méltatlan és minden emberiség s illendőség jussa ellen való bánása engemet olj confusioba hozott, hogy ámbár az oltától fogva egy nehány hetek el töltenek is, de még is elégtelen vagyok mind dolgaim igazitására mind arra, hogy érdemes Barátimnak azon illendőséggel válaszolhassak, a meljet ők meg érdemlik [!], és a meljel szoktam, de a ki az én állapotomat tudgya, ezen háznak mi voltát, az én háladatossságomat, meljel e házhoz viseltettem, nem fogja nekem contravertálni ilj nagy mértékbe való meg szomorodásomat, és az ebből vett hihát. Minemű fatumom volt, eddig bizonyossan tudgya a M. Ur. Eggy Staffetát hoztak ide a Gubernatortol, melj arrul szóllott. hogy az Insurrectio számára a Báró eő Nagysága ki vehet a R. Perceptortól 20000 forintot. Ezen paquetot Laskai Ur (Ord. Vice Ispány) vette kezéhez, midőn ide meg érkezett, mivel jó reggel lévén, a Báró még fel nem költ, de Laskai Ur innen el sietvén, a paquetot hozzám hozza, és haggya, aszt mondván, hogy ha eő Nagysága fel kél, küldjem fel, azzal elment. A Permanens Deputatio itten

dolgozván, a Tiszt Uraknak a paquetot mingyárt által adtam, hogy fel vigyék, meljet senki nem akart, hanem osztán erővel Viski Szolga Biró Urra tojták és fel vitte; még nem költ volt fel a Báró, hanem a Camerdienernek által adgya, 's attúl beküldi, kérdi a Szolga Birót: ki hozta? a meg mondja: nem tudja, mert én adtam által, nékem pedig Laskai Ur; kérdi: hát Laskai ur hol van? a Szolga Biró mondgya, hogy el ment, arra meg haragut, a Szolga Birót utánnam le kergeti, én fel megyek, nem is képzelhettem, miért haragszik, hát azért, hogy miért nem vitték fel a Levelet addig, még a V. Ispány el nem ment. Nékem riaszkodik, annak utánna a Szolga Birónak, mind kettőnket per Te, mind a cselédjeit le bolondoz, le hunczfutoz, annak utánna reám jön, uira le bolondoz, le hunczfutoz; én nem álhattam. Őri (a vármegye Physicussa) ott volt, a Szolga Biró hasonlólag, a cselédek mind, hanem eszt mondtam: instálom Nagyságodat, ezen nevezetektül éngem kíméljen meg, mert érdemes reájok nem vagyok. Arra a szegletbe volt a kardja, ki rántja és reám jön fegyvertelenre, meljet még a dühös ellenség sem cselekszik, nyakamhoz vág, de kabátom gallérja és nyakra valóm ellent állott, azzal meg nem elégedet, hanem bal felemhez vágott és a fülemnek külső felét egésszen keresztül vágta, ezzel se elégedet meg, hanem mint a fene vad államot vágta meg, és onnan nagy vitézséggel kardját fel emelte, s homlokomnak vágott, de ottan kemény vágást nem tett, mert hajom eleiben álott, aszt elvágta, de csak nyiszitelvén, a kardal két vékony vágást tett, midőn látná, hogy egésszen vérbe küpült, nagy triumphussal el ment tőllem be a Báróné házába és ottan aszt mondotta: «kincsem, gondold meg, Tőkés a fejét a kardomba verte.»

Ebbül bővségesen meg itélheted, mi történhetett volna velem, ha kardot rántot volna reám, én Uniformisba és kard lévén az oldalomon. Kardra ugyan ki hivott, de hideg vérrel csak aszt feleltem: hogy kardomat érdemessebb Tárgyra, királjom és Hazám védelmére kötöttem oldalomhoz, meljet ellenség előtt is érdemmel kívánok forgatni. Erre aszt felelte, hogy az ablakán vétt ki, — én pedig oszt: akkor én is ott lészek. Borzadok maig is meg gondolni, melj igen alacsonul bánt véllem. Maradok örökre tisztelő híved

Cserei mpr.

Feleségem tisztel. Grófnéd kezeit csókolván, kívánom hogy szerencsésen adgyon ui örömöket néked.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1540.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Aug. 31d. 1809.

Szeretetre igen méltó barátom!

Döbrenteynknek társaságában három napot töltöttem-el. Becsűltem őtet 's szerettem addig is, míg még nem láttam, minekutána láttam, még inkább becsűlöm 's szeretem, melly világosan kiáltja az ő sok és nagy érdemeit. Én alig ismerek nálánál szeretetre méltóbb ifjú embert; a' természettől sokat kapott, sokat gyűjtött hozzá, 's lelke 's erkölcsei megrontva nincsenek. Hát az az ő szép modestiája!! Óhajtanám hogy lakása közelébb esett volna Széphalomhoz: úgy életem sok örömökkel fogna dicsekedhetni, mellyeknek most szűkiben vagyok, mert ez a' szép vidék csak olly tónusú emberekkel nem bír mint a' mi Döbrenteynk. Hogy rólad sokat folyt a' beszéd, nem szükség mondanom; néked ő szint olly hív tisztelőd 's barátod mint én vagyok. Könyveidet által akarám neki adni, 's elfelejtém mind én által adni neki, mind ő által venni tőlem, és így továbbá is itt maradnak, míg valamelly bizonyos alkalmatosság által néked megküldhettem; mert a' minap vissza hozám Kázmérból, hová olly véggel küldém, hogy a' Telekiné anyjának vitessék, 's kétszeresen [rosszúl] esett gondolatomban megcsalattatnom. Ha elébb nem, Octóberben a' Debreczeni vásárról bizonyosan fogod venni.

Már két leveledben írtál nékem, édes barátom, szívednek elkeseredésében holmit eggy valaki felől. Ugyan az eránt vettem eggy tudósítást Döbrentey által is. De mivel kedvetlen volt a' hír eggy olly nagy férjfi felől, a' kit én véghetetlenűl tisztelek, a' legszentebb barátság kimélésébõl Döbrenteyvel nem is szóllottam felőle, 's ő annyi nemeslelkűséggel (Zartgefühl) bírt, hogy róla hasonlóképen hallgatott. —

Véghetetlenűl sajnálom a' dolgot mind miattad és az miatt, a' ki Teutánad megbántatott — mind az miatt, a' ki benneteket, két kedves barátim, megbántott, 's sokat adnék érte ha a' megtörtént dolgot meg nem történtté tehetném. Ismérem annak nemes lelkét, hogy azt eddig maga is sajnálja. De, édes barátom, ne légyen idegen előttünk az az érzés, a' melly Senecával azt mondatta eggy részeges ember felől, hogy az annyira jó ember 's becsűlést érdemlő ember,

hogy készebb ő (Seneca) virtusnak tartani a' részegséget mint azt hinni, hogy az a' részeges megvetést érdemlő ember lehessen. Nem csuda az édes barátom, ha a' nagy embernek a' fogyatkozásai is nagyok. Én a' nagyokban a' *nagyot* el tudom nézni, ha az a' nagy *vétek* is bár. Csak a' ***kicsinyt,*** a' ***pulyát*** nem nézhetem-el bennek.

Nem vagyok semmi kevesebbé a' világon, mint Doktor, 's nem szeretem a' Quacksalbereskedést. Azonban meg nem állhatom, hogy két Recipét veled ne közöljek, mert, tapasztalván foganatosságát, az emberiségre nézve óhajtom, hogy sokaknak használhassanak. Imhol vagyon mind a' kettő:

N° 1.) Fogfájás ellen:

A' Feleségem, viselős lévén, nem az odvas fogaknak tulajdonította ebbeli kínjait, hanem környűlállásainak, 's ugyan ezért fogvonó' kezébe nem akarta adni magát. A' Napam Wirtschafterinje, ki Gróf Rádaynétól jött hozzá, így gyógyította meg. Van eggy neme a' büröknek vagy csudafának, mellyen illy formáju termés látszik: — én azt tartom, hogy rokon az a' Stramonium Datúrával; mindenütt terem nálunk. Eggyik tok a' másikat éri a' csemete ágán. Ennek a' magvát nem szűken szénre kell vetni, 's midőn a' mag már ég, reá kell borítani eggy kis tálat, hogy a' mag' ereje a' tálat jól megjárja. Akkor belé tölteni a' forró vizet a' tálba, 's felibe borúlni a' tálnak keszkenővel bé leplezett fejjel 's nyitott szájjal, hogy a' gőz a' fogak táját megjárhassa. Magam is láttam azon három kis fejér pondrót, melly a' vízbe vagy a' tál belső felére a' fájó részből kihullott.

N° 2. Asszonyi fejér-folyás ellen.

Fejér csalán virágából és a' kertekben termeni szokott malven vagy Theresen Pappel virágából decoctumot kell főzni; az eggyikből annyi megyen a' fazékba mint a' másikból; 's ezen decoctumot eggy ideig igya a' Patiens. Reggel két findzsát, estve ugyan annyit; 's használni fog bizonyosan. Kázmérban eggy fiatal frajczimer gyógyúlt-ki általa ebből a' veszedelmes bajból.

Ujságaink sokak vannak, de azt sem tudja az ember mit higyjen. Irtam hogy Bujanovics Edvard elfogattatott. Most azt a' hírt veszem, hogy nem tudják, elfogattatott e vagy csak a' maga ment-

sége miatt önnként méne fel Komáromba e vagy Budára. Sajnálom hogy ez a' hír általam is elterjesztetett, mert Bujánovicsot becsülöm.

Azt mondják, hogy Napoleon a' német seregeket (Rhein-Bund) mind vissza küldötte a' nagy seregétől. Miért? nem tudni. De félő, hogy eggy kerülést tétet. Én rettegek csak meg gondolásától is, hogy mi történhetik. Képzeled e Te, barátom, mi az a' mit én *megtörténhetőnek* nézek.

Insurgenseink visszajőnek a' Duna' partjai mellől Bártfa felé, hogy széleinket a' Varsói Franczia és Szász seregek ellen védjék. A' parancsolatban szó sincs arról, hogy ezekkel eggyütt a' Sándor' serege is ellenséges szándékkal jöhet ellenünk. Adja Isten hogy úgy legyen.

Eddig vevéd azon levelemet, mellyben írtam, hogy eggy Assessorunk Bécsbe ment-fel a' fegyvernyugvás alatt. Látta Napoleont 's Eugént 's a' fő Vezéreket. Eggyszer nem tudom mellyikével jövén öszve, ez így szólla hozzá: Az Urak Herczegei Generálisok mert Herczegek: a' mi Generálisaink azért Herczegek mert Generálisok. — Tulajdona annak a' Nemzetnek hogy szeret játszani a' szókban. Bár fegyverben ne játszana!

Gróf Festetics Imre, kinek házánál Eugén Kőszegen szállva volt, fel ment a' vendéghez, midőn az tovább akara menni, 's azt tudakozta, hogy kit fogna választani Magyar Királynak, ha választani lehetne — II. Ferenczet. — De ha őtet nem lehetne? — Úgy a' választás nem volna választás, mert nem volna szabad. — De kit őrajta kivül? — a' Palatinust. — De ha őtet sem volna szabad? — senkit. — 'S miért nem inkább Eszterházy, Pálffy, Batthyáni, Csáki közzül valakit. Nem szeretem az efféle kísértő kérdéseket. Azonban Eugen nem tagadta meg becsülését a' Törvényéhez hív magyartól, 's eggy pixist ajándékoza neki.

Azt mondják, hogy a' fegyver nyugvás alatt tett Magyar Óvári alku haszontalan próbatétel volt, 's a' háború ismét lángol. — Et libera nos a malo. Amen!

Élj szerencsésen kedves barátom. Ha addig, míg levelem indúl, tudni fogok valamit, eggyütt veszed e' levelemmel.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

1ª Septbr. —

A' Pápa jobban tette volna elébb elillantani 's úgy excommunicalni Napoleont, mint elébb excommunicalni; mert úgy nem fogattatott volna el 's nem vitték volna Franczia Országba. Az Anglus nekünk 8 ezer mázsa ezüstöt 's 4 ezer mázsa aranyat külde, Neiart Aloys Trieszti Úr hozta által a' mi Urunknak, és így van nervus belli elég.

Az Anglus Petersburgot öszve fogja lövöldözni, Spanyol Országban 's Hollandiába kikölt, sőt Franczia Országban is. Ezek az új hirek. E' szerint jól mennek dolgaink. A' Lengyel Országi seregek felől semmi új híreink nincsenek. —

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1541.

Kazinczy — Id. B. Wesselényi Miklósnak.

Nagy Méltóságú Báró Fő Ispán Ur,
mély tiszteletű Uram!

Gróf Gyulai Ferencznének Nevelője Döbrentei Gábor Úr e' héten harmad napot múlata nálam. Tőle értem, hogy a' Méltós. ifjú Bárónak az volt óhajtása, hogy Epistolám minél lehet pompásabban nyomtattassék-ki, és hogy azt az ifjú Báró Göttingába szándékozott kiküldeni, hogy ott nyomtassák, de a' had elakasztotta az igyekezetet. Nem nyomtatnak Parmában is szebben mint Bécsben Dégennél; azt mutatja az a' hat Sonnet, a' mellyet az Ő Felsége lakadalmára írt eggy olasz Poéta. Mint fog nyomtattatni Pesten, nem tudom: de minekutána látom hogy a' Mélt. ifjú Báró azt pompásan óhajtja nyomtatva látni, az én gondom lesz az, hogy úgy is kijőjjön, mihelytt kijöhet. E' végre már írtam Pestre, hogy ha még ki nem jött, ki ne jőjjön újabb rendelésekig. A' Censúra most még nehezebb mint eddig, kivált az olly írások eránt, a' mellyek a' mostani dolgokra tartoznak. — E soromat:

mint a' melly Ferencznek
Készült zászlójit ékesíteni —

Az elmétlen olvasó oda magyarázhatta volna, hogy én itt a' Ferencz Császár zászlójit értettem, és így kéntelen valék a' jegyzésekben szót tenni eránta, azonban a' Palatinus Wesselényi Ferencz felől is eshettek volna kancsal magyarázatok; és így azokat is meg-

előztem. Mit írtam a' jegyzésekben, nem tudom: de arra emlékezem hogy illyen formát írtam:

A' Palatínus Wesselényi Ferencz győzedelmeit megakasztotta az idő, 's Murányt inkább matre dea monstrante viam, mint a' Márs segédje által vette-meg.

Az a' kivel barátságosan közlöttem ezen jegyzésemet, eggy értelemben volt velem az eránt, hogy a' Virgiliusból vett versdarab szerencsésen elsíklatja azt a' gondolatot, a' mellyen némelly Olvasó fel-akadhatott volna. — A' Zsibói istálóról érdeme szerént szóllék a' jegyzésekben, 's elcsudálkoztam, hogy a' Bucephalus a' nélkül hogy magam is észre vettem, millyen magasztalást kapott. Fejét, serényét, 's derekát festvén, néki állék virtusai festésének, 's csak későn vettem észre, hogy a' Contrast mint emelte mind magát Bucephalust, mind a' többit a' kik meg vannak nevezve. Caesár és Armidór felől azt mondám, hogy az a' két ló az, a' mellynél soha szebbet a' Neptunus teremtései köztt nem láttam.

A' versekben nevezetes igazítások estek; a' gondolat kivált a' Papirius §a olta rendesebb, tisztább lett. — Egyéb eránt még azt kell hozzá tennem, hogy Gróf Desőffy Jósef a' ki maga is Poéta, 's két első karú Poétáink, Kis János és Berzsenyi Dániel, ezt az Epistolát a' külföldiek' munkájiknak legjobb darabjaikhoz hasonlíthatóknak tartják. Ha jó, valóban csak azért jó, mert poemát írni meleg szivvel kell, és azért, mert a' bölcsőjében is már kígyókat tépő kis Hercules lángra gyúlaszthata.

Örvendjen, örvendjen Nagyságod, ennek a' szeretett és szeretetére olly igen érdemes gyermekének. Döbrentei nagy magasztalásokkal szólla az ifjú Báró felől. Azt mondotta, hogy ő vigasztalhatatlan volna hogy a' szerencse Zsibóra nem vitte őtet, ha Gyulai Lajoshoz nem vitte volna, kit szeret ugyan, de Wesselényi Miklósnak az érdemlett elsőséget azért megadja.

Tegnap Gyűléskénk volt, — nem a' Vármegyének, hanem a' Deputationak — 's az lesz holnap is. Vice Ispánunk azt akarja, hogy minden Nemes üljön-fel, noha már 2szer insurgáltunk az idén. 's védjük a' Lengyel széleket az onnan reánk törhető Varsói seregek ellen. Hogy az Oroszok ellen is védjük, azt nem emlegeti. — A' Pápa excommunicálta Napoleont, ez pedig megfogatta 's Franczia Országba küldötte. Azt mondják, ez is volt a' Bullába: Tudjuk ugyan hogy Te

a' mi szentséges személyünk ellen is kezdendesz erőszakot, attól mindazáltal el nem rettenünk, és az még világosabb jele lészen malitiádnak. Úgy beszéllte ezt társaimnak Ujhelyben a' Pápai Bécsi Nuncius, ki most itt múlat. Én a' szót csak társaimtól vettem, nem látván Ő Excllt. — Beaumarchais azt mondotta midőn a' franczia Revolutio kezdetekor Párisban a' kegyetlenkedők fogdosták az ártatlanokat, hogy ha őtet azzal vádolnák is, hogy ő a' szent Genovéfa tornyárról ellopta a' nagy harangot, ő elébb megszökne 's úgy védelmezné magát a' Processusban. Alig ha jobb nem volt volna a' Pápának is elébb megszökni Angliába és onnan excommunicalni azt, a' kire haragszik, mint elébb excommunicálni mint elillanthatni. Nékünk jó híreink vannak. Triesti emberünk Neirat Aloysius négy ezer mázsa aranyat és nyolczezer mázsa ezüstöt hoza szerencsésen a' mi Császárunknak az Anglustól. Nem tévesztettem-el; a' két summa tizenkét ezer mázsát teszen. Van hát pénz, elégethetjük nagy részét a' bankónak 's pénz is circulálhat közttünk, 's így a' háborút folytathatjuk. Az Anglus Kronstadtot 's Petersburgot öszve lövöldöztetéssel fenyegeti. Spanyol országban rosszúl van a' Francziák dolga. Ugy Hollandiában; sőt Franczia Országba is béütött a' Spanyol és az Anglus. Ezt tegnap hallám. Adná Isten, hogy meg fordulna a' szerencse, mert bizony volna reá szükség. De mit higyjen az ember mikor íme az sem igaz, a' mit Kassáról a' Kassa legelső Tisztviselője szájából vevénk a' Kassához 4. órányira fekvő Habzsáni történet felől, mert Bujanovics nem fogattatott-el; 's mikor az sem igaz, a' mit nekünk (Zemplénynek) Gróf Haller Jósef Excell. *fine directionis* ír, hogy tudnillik a' Petersburgi thrónusra az özvegy Császárné űlt-fel.

Széphalom die 1. Septbr. 1809.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

1542.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Septbr. 3d. 1809.

Nagy és igaz fényű barátom!

Leveledet vettem kevés napokkal azután, hogy azt postára tetted volt. De intést nem adván benne, hová kelljen útasítanom válaszomat, 's meg nem írván, meddig maradsz Szent Mihálytt, kéntelen

valék addig halasztani az írást, míg megtudandom hollétedet. Azt tegnap Mélt. Jékelfalusi Úrtól megértettem, 's ímhol is már a' levél.

Mennyire köteleztél-le engemet Pesti híreidnek közlések által. érted a' nélkül hogy szükségem légyen hálámat magyaráznom. Kedves dolog tudni, mik történnek az okosok és nem-okosok között. Annyi baj lévén a' világon, és annyit kellvén szenvedni a' bolondoktól, igen jól esik azt mondhatni magunkban: hála az egeknek, hogy olly bolond nem vagyok. Mi Újhelyben nagy örömmel töltünk-el, mert a' Pápa excommunicatiója azt a' rettenetes embert bizonyosan megteszi, 's az Ángol — az a' *megszabadítója* a' rablánczokra vert Europának! — Nápolyban 35000 embert teve ki, 35000-t Spanyol országban is, 35000-t Franczia országban, 35000-t Hollandiában, és így már csak eddig is 140,000-t; ezen felyűl elvette Hannoverát, Brémát és Hamburgot; ezen felyűl Cronstadtot és Petersburgot vívja, ezen felyűl Archangelban olly nagy számú katonaságot szállított-ki, hogy a' megrettent Russzus kéntelen volt' seregét Galiciából visszavonni. El találám felejteni magamat, 's azt kérdtem, hogy az Angolnak van e ennyi népe? 's nagyon emlékeztettek, hogy Geographiát és Statisticát más is tanúlt, nem csak én. Már most hallgatok, mert magamat tettetni sem nem akarom, sem nem tudom. De nagyon rendes, hogy ezek a nem-rettegők, az illy rettegőt mint én, abba a' gyanúba veszik, hogy rettegésem alatt valami tilalmas, veszedelmes lappang. Tehát patriotismust is tőlök fogok ezután tanúlni.

A' tegnapi Deputation. Sessióban azt végzénk, hogy azok, a' kik 10 fnttal capitáltattak, a' Lengyel szélek 's belső bátorság védelmére keljenek-fel. Szombaton lesz ismét ebben űlésünk. Okolicsányi Úr azt javaslotta, hogy a tehetősök állítsanak eggy sereget. De az űlés a' Pataki Pléb. motiójára abban állapodott-meg hosszas villongások után, hogy a' szegények keljenek-fel. Fő Notár. Horváth azt vitatta, de haszontalanúl, hogy ez eránt tartassék Köz Gyűlés. — Lónyai nem vala jelen.

Hogy a' Russziai sereg Lengyel Országban barátunk, legalább hogy berontásától nem tarthatunk, Mélt. Jekelfalusi Úrnak Gróf Haller József és Eggerman Excellentziáktól hozott leveleikből tudjuk. Hogy kell ezt eggyeztetni azzal a' hírrel, a' mellyet, barátom, Te küldtél a' Napad által a' Fels. Császárnénak? és azzal hogy a fegyvernyugvás aktáját a' Russziai sereggel az ellenség fogja, nem pedig mi, közleni?

Hát az a' megfejthetetlen hír a' két Bujanovics felől, mi lehet abban igaz? Én tiszta szivemből örvendek azon, hogy ezen szeren-

csétlen háború alatt még nem lett semmi áldozat, és Nemzetünk között nem találtatott sem vétkes sem gondolatlan.

Te a' Landon Annalisait nem becsülöd. Én igen becsülöm. Hogy azokat a' kevés fáradsággal, de igen gyakorlott 's igen szerencsés kézzel dolgozott skizzeket a' szem értse, arra csak eggy kevés gyakorlás kell; 's ítéld-meg, melly segedelme az a' könyv azoknak a' Mesterség tanúlóinak, a' kik a' pompás munkákat meg nem szerezhetik.

Ímhol van, a' mit az emlék dolgában készítettem,[1] megszóllíttatván Horváth Tamás által, hogy Relationkat készítsük-el. Óhajtanám, hogy javallásodat megnyerhesse, mert az a' legszebb jutalom: de magam is, higyj szent állításomnak, úgy vagyok, hogy az értelmes Critica 's igazítás által meg nem bántatom; 's miként fájhatna nékem a' Desőffy igazítása, kit tisztelek és szeretek? Akármit parancsolsz benne megváltoztatni, szívesen fogadom-el; csak arra kérlek, hogy azt a §-t ne hagyassd-ki, mellyben szívem melegen szóll. Bár sok volna, a' ki megérteni akarja! De attól félek, hogy azok fogják megérteni, kik Phaedrusnak szavai szerint,

suspicione sua stulte nudant animi conscientiam.

Én alig ismerek Vármegyét, a' mellyben az emberiség alább süllyedt volna, mint Zemplényt. Kevés van benne, a' kinek szive enthusiasmust kaphasson. Sokkal többet írtam volt. Ki kellett törlenem. Ezt a' brouillont még senki nem látta.

Ismered e Ráday Palit igen mélyen? Az ő nagy-atyja és az ő ipa nekem nagy idolumaim voltak 's maradnak. Ennek a' két nagy embernek emlékezete, ebben az eggy nékem igen becses barátomban eggyesülvén, őtet kértem-meg a' születendő fiam keresztatyjának; keresztanyja B. Prónay Simonné, az én kedves Hirgeist Ninim lesz; kinek arczvonásai sokat, igen sokat hasonlítanak a' Napadéhoz virító esztendejiben, szemei ugyan épen azok, mint a' Te igen szép Napadéi voltak. — Rádaynak tegnap vettem válaszát ezen megkérő levelemre, melly olly lelkes, olly szép, mintha eggy franczia ízlésű poemácska volna; az ő igen szép, forró, 's pajkos lelke egészen festi magát benne. Szeretném azt Néked eggyszer elolvasni.

Küldöm a' Wesselényihez írt Epistolámat is. Most hozzád készül eggy. De úgy el vagyok foglalva, hogy írásához nem férhetek.

[1] Nincs a levél mellett.

Hallád e a' Vay Jósef fija szerencsétlen halálát? A' haza igen sokat vesztett ezen igen különös ifjúban. Nevelője' szájából kell hallani dicséreteit.

Deák Inscriptiód szebb mint a' Magyar. Van azonban valami benne, a' mit én nem szeretek. Így is azt mondom felőle, hogy bátran fel lehet vésni, mert valóban szép. Relatiónk mellé kell tennünk. Szeretnék eránta beszéllni Veled, hogy félre ne értsd, a' mit ellene mondhatnék. Ha Gyűlésre találsz jőni, kérlek, tisztelj-meg látogatásoddal. Feleségem épületemnek északi részében fogja feküinni az Ilythia Contumaciai heteit, 's itt magunk leszünk.

Az én Inscriptiomra néked nem szükség glosszákat vetnem. Csak azt engedd mondanom, hogy az első köven a' Barkóczy neve elől szeretném elhagyatni a' Kapitányi titulust, 's a' második köven, mint a' Gergelyi neve mellett a 3dikon, óhajtanám látni a' *Cséhről, Mádról,* mivel a' többieknek lakhelyek feljegyeztetik. Azért hogy Barkóczy és Gergelyi Tisztek, amazok csak közemberek, hadd légyen [!] neveik eggyformán, 's legalább abban légyen hasonlóság.

Élj szerencsésen, kedves barátom! A' Mélt. Grófné kezeit 's kedves kis alakaidat csókolom. Ajánlom magamat barátságodba, melly nekem mindenek felett becses.

hív tisztelőd
Kazinczy Ferencz mpr.

Elkészítettem hirtelenében könyveim Catalogusát is. Tekintsd végig, és kérlek küldd vissza annak idejében, mert magamnak nincs meg, 's restellem írni. Képzelheted hogy némelly darabok kimaradtak belőle, és miért.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1543.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek
Vitkovits Mihály
barátságos idvezlést.

Két Leveledre két válaszszal maradtam adósod. Ime egy Levelemben későn ugyan, de bőven leróvom. Az elsőbbikre, mellyben a *Szava*-t, *Java*-t, a Horvát' *szova, Jova* helyett állapítod, azt

felelem, hogy Horvát állapításaid ellen ismét újjolag megvitatta a Magáét. Megvitatását leirtam számodra, de tsak akkor küldöm által, ha Versed ki lesz nyomtatva. Budán az Universitás' sajtója alól fog kijönni. Mihelyt elkészűl, Szőgyényi Ur által Széphalmod felé igazítom. Izlésem, ezen kis munkádban előforduló, számosb idegen szavakon megütközött. Ha ezt el lehetett volna kerűlnöd, jobban örvendtem volna Szépednek: de láttam, hogy lehetetlened volt. La-Rochefoucauldod iránt értekeztem Institorissal, a ki azzal jött elő, hogy ezen mostani háborodásban munkáid iránt semmi lépéseket nem tehet. Ez a könyváros, a mint nyomosan sajditgatom, rosz lábon áll. Ürményi Józsefnek, kinek házában szállást tart, biztos embere mondotta nekem, hogy már a Házbért is annak idejében le nem fizetni kezdte. A mi több, arra a nem jó módra vetemedett, hogy tsak puszta szavakkal biztassa embereit. Ha igazat tart mondása, írt már Hozzád Munkád felől. Soraibúl, ha latra veted, ki vehedd szándékát. Azonban, hogy ez a Kun Lászlónkénál is mostohább idő mindennémű Árost megrázkodtat, azt szembetünőleg tapasztalni. Ugyan azért jobbra vagy balra fordúlandó Epochánkat, valamint Kalugyereink a Husvéti ebédet, nyomorgós tűréssel várd el. Barátom! Elrezzenek, ha azon feneketlenséget, mellynek sikámos Ormán lézeng a' Monarchia, tüntetem elömbe. Részünkrűl a kitelhetségünkig téttetnek a készületek. De bezzeg, az Europával lapdázó Korsicai is készűl, és, ha a vak szerentse érettünk közbe nem veti magát, mint állunk ellene? —

Már a Fegyvernyugvás felmondatott, 15dikben e folyónak ismét elkezdődik a Tragédia. A Tábori Parantsolatot Királyunk Augustus 16ikán Komáromban kiadta. Itten is ki van nyomtatva. De már is új Tragédia értte az Udvart, mert September' 1sőén a Prímás forró hideglelésben, mellyet a katonai Ispitályban kapott, Tatán kimúlt a világbúl. Ma Esztergomba lehozzák Temetvényét, és holnap földbe teszik. Igy beszéllik a Pestiek. Kár értte! Nyilt eszű, bátor szívű, szép fiatal ember volt. Nyugodgyék Hazánk' keblében Ő is tsendesen! Hallani, hogy a Királyné, sőt a Király is betegek. — Igen viszszás és veszélyes esetek az illyenek mostani környűlállásainkra nézve. Ezekrűl elég.

Virágunk, Sisakos Minervája' paizszsával védve, 's érdemeibe béburkolva bátran ballag a Duna hídgyán. Ezt a nagy Férjfit, mi rezzetlenűl várja a jövendőt, felséges látni! Tégedet tsókol és általam, hogy a Jehova áldgyon meg (az ő szavai) izenteti neked. Szünetlen kérdezősködött tőlem, nem írod e, hogy feljösz. «Még egyszer

(érzékenyen szóllotta) ölelni szeretném Lámiámot!» Egy délutáni vidámságában értenem adta, hogy egy kevés Tokait szeretne tőled kapni fölöstökömre. — Ha módgyát ejthedd, küldgy ezen Flaccusunknak pegazust.

Horvát, a ki majd a feszültségig analisál, Ethymologisál, egy általlyában, Grammatizál, tisztelten tisztel Tégedet, Szemerénk egy Hazai Tragedián izzad. Más fél esztendeje hogy hozzá fogott: A sceletonnya már kész. Első Ferdinand' idejébűl vette a substratumot, 's alig ha Zápolya Zsiga nem lész fő személlye. — Tsókol Tégedet. És így mind azokrúl, kikrűl tudni szeretsz, írtam. Egyéb nints hátra, hanem hogy arra előre emlékeztesselek, ha az Ellenség rajtunk ütt itten, 's a' Háború' záporja valami módon engem is elsodor, tartanád fenn egy két Verses sorral emlékezetemet. Ezt nem annyira ennen ditsőitésemért, mellyet, való, hogy szeretek, mint azért kivánom Tőled, hogy Hitem sorsosai valaha Hamvaim felett minden Keletkor virúlni látván Nefelejtskédet, buzdúllyanak, hevűllyenek nyerni Magyar heliconi Babért. — Mert azt magam is megösmerem, vallom is, hogy az ó hitűek közűl, kik Magyar Országnak köszönhetik léteket, Vitkovitsod első, ki a Magyar nyelvben literatori Előmentet teve. Ez a barátságos előintésem ötlesse eszedbe, mitsoda jövendőt sajditok én Ránk nézve. Élly szerentsésen! Szeress engemet úgy, mint én Téged; de jobban ne. Pesten September' 4ikén 1809.

Az Intabuláltakat kezemhez vettem. Köszönet érette!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1544.

Kazinczy — Cserey Farkasnak.

Széphalom, Septbr. 12d. 1809.

Lelkem kedves barátom!

Zemplény Vármegyének Doktora, Meczner Pál, most jő vissza Komáromból az Insurgens sereggel, melly Lengyel Országnak széleire commandíroztatik, 's azt beszélli, hogy az öreg és ifjú Bujanoviccsal Gödölötől Zsadányig eggy társaságban útazott. Hazug hír volt tehát hogy elfogattattak. Én tegnap estve vevém azt a' hírt Patakról, hogy negyed nap előtt eggy Útazó eggy Pataki Professorunkat a' Pataki mezőn sétálni látván, kocsijához hívatta 's tőle azt kérdette, hogy

igaz e, hogy Kazinczy Ferenczet elfogták, mert, úgymond ezzel tele van Pest. — Illy időket értünk, édes barátom, hogy eggyikünknek rettegni kell a' másikáért. Engem el nem fognak, mert sem nem tettem semmit, sem tenni nem fogok. Nincs okom sem gondolkozásomat, sem szívem' kívánságait akar megváltoztatni, akar titkolni. De igaz, hogy sok bolondja van az Istennek, a' ki azt hiszi, hogy a' ki nem úgy gondolkozik mint ő, rossz hazafi; és hogy sokszor a' legtisztább ártatlanságnak sem jó látatni a' mit keblében hord. De ha dissimulálni szabad is: simulálni soha nem szabad.

Hogy a' Debreczeni kereskedő veled olly gazúl bánt, 's várakozásodat ingerlette, szívesen sajnálom. Képzelem, melly kínban fogtam volna én lenni, midőn szekerem üresen tért volna vissza. De valóban drága vásárt tevél. Rousseaunak 's Voltairnak büsztjeiket megkaphatád vala Bécsben is, és szint olly jól 's véghetetlenűl olcsóbban, mert mennyibe kerűlt ezeknek hozása, 's mennyit vesztél a bancókon! De ez a' két büszt nem is érdemlette meg a' hozást. Mert mit látsz egyebet a' Voltaire büsztjén eggy rettenetes csúf, physiognomián és a' mint maga Voltaire mondja azt a' maga nyakáról, eggy daru nyakan kívűl?

Nékem ugyan a Voltaire' büsztje ingyen sem kellene. Fáj a' szemnek látni azt a' fertelmes kiaszott koponyát. A' Marc-Aurel' büsztjét nem láttam soha faragott munkában. De ismerem rezekben. Ezt sem irígylem Neked. Faragott munkában csak ideálokat kell bírni 's látni, vagy az ideálig emelt portraiteket. Mennyivel többet êr Bibliothecádban az az eggy büszt, a' mellyet ott láttam, mint ez a' négy most vásárlott! Bécsben Philosophia nem virágzhatik, mert nem szabad gondolkozni, 's szóllani 's írni még inkább. A' jó fők tehát magokat az olly tudományokra adják, a' mellyekben nincs tilalom. Illyen a' Medicina, Musika, festés és faragás. 'S minthogy Bécsben ez a' négy gyakoroltathatik erőszak 's nyűg nélkűl, ezen négyben olly előmenetelt látni Bécsben, hogy Londonból is Bécsbe jőnek ezeket tanúlni. Az a' Metsző, a' ki az én képemet véste, Napoleonnénak eggy udvari Dámáját dolgozta réz táblára; ha el nem tévesztem a' summát, 4000 ft volt az alku, 's ezen felyűl még jó kedveskedés vala neki ígérve. Mit ítélsz, nem mutatja e ez világosan állatásom' igazságát.

Ha Parisnak volna John-ja, nem dolgoztatták volna a' képet Bécsben. Azt tartom tehát, édes barátom, hogy ha ezt a' sok pénzt, mellybe ez a' holmi kerűlt, eggy Bécsi útra fordítottad, 's ott a'

Psyche statuácskáját és a' Psyche és Amor grouppját magadnak leöntetted volna, többet nyertél volna, mint ötven illyen holmi ér. Én a' nagy Fridrich 's a' Voltaire és Rosseau fejeiket csak cuprumokban szeretném bírni, 's nem függeszteném falra, mert oda csak az való, a' mi szép, hanem képes táskámban tartanám. — Opáljaid eránt tudakozódni fogok, hogy hol kell 's lehet legjutalmasabban megszereznem. Azok igen drágák, mert a' bánya-Árendásai irgalmatlanúl megvonják azokat, a' kikben kivánság van venni ollyas mit. — A' Stammbuchodba úgy fogok írni, mint a' ki ezen barátságos megtiszteltetés becsét érzi.

Tőkéstől nekem Döbrentey is hozott eggy hasonló foglalatú levelet. Ha vele lészesz, köszöntsd őtet, bizonyossá tévén legszívesebb barátságom felől. Míg nem lesz tudva előttem, hova írhatok neki, elhalad válaszom. Sajnálom hogy elhagyja előbbi helyét, mind azokra nézve a' kiket elhágy, mind tulajdon magára nézve.

Tegnap olvasám az Aug. 16d. költ tábori parancsolatját Ő Felségének a' Császárnak. Az remek munka. Nem győztem eléggé csudálni annak nagy lelkét, a' ki a' Conceptust tette. Barátom, nagyon halad előre az emberiség. A' Prussziai Király melly nyomorúlt rágalmazó könyvet írt a' német literatura ellen, 's melly alacsonyan gondolkozott a' német fők felől. Szeretném ha ezt a' parancsolatot láthatta volna. Gyönyörű munka Manifestumunk is: ez még gyönyörűbb. 'S mi lett volna a' német literaturából, ha a' németek contemnálták volna a' magok nyelveket, és ha a' Franczia Literatura emelkedésének eszközeit 's módjait nem követték volna? 's mi ebből a' tanúlás a' magyar nyelvre 's literaturára 's népre nézve?

Itt nyavalyás hírhordóink azt hirdetik, hogy Galiciát a' régi Lengyel Ország más eldiribolt tagjaival öszvekapcsolván Napoleon, Lengyel Királyi titulussal a' Sándor Császár Sógorának, a' Weimari Herczegnek, destinálta, és ez nem hihetetlen. De hihetetlen a' többi; p. o. 1.) hogy Velencze Királyi titulussal és olly igéret alatt adatik a' Wirzburgi Nagy Herczegnek, hogy Urunk után ne ennek fiai, hanem a' Wirzburgi Nagy Herczeg lépjen az Austriai thrónusra. 2.) hogy Tyrolist Napoleon nékünk vissza adja. — — — — Hiszed e? Nem én! —

Te mindég vádlod az Erdélyi Fő-Ispánokat, hogy resten bánnak az Insurrectióval. Mint bánnak, Te tudod, én nem tudhatom: szemtelenség volna tehát szavaidon felakadni. De én nem hihetem-el, hogy az Udvar' képviselőji a' dologban eltürnék a' restelkedést, 's látom, hogy a' dolog ollyan, a' melly a' legszívesebb igyekezet 's legszentebb búzgóság mellett is, halkal mehet. Barátom, ha késedelmeskedni vétek: bizony erőszakkal vinni holmit, az is vétek. Én itt ismerek eggy igen buzgót, a' ki meg nem foghatta, miként nem mehet minden hamar, ha az ember igazán akarja, 's mindég az emberekben kereste a' hibát, holott az a' dologban volt, míg végre maga is látta, hogy úgy van. Ne vedd gáncsnak szavamat, hanem csak nyugtató igének. Az Isten tudja, miket látunk még. Legjobb volna azt tennünk, a' mit eggy Ungvári nemes ember mondott: menjünk-el mind — vágjuk-le mind — jöjjünk haza mind; csak hogy sem el nem mehetünk 's el menni nem is *kell* mind, sem le nem vághatjuk mind, sem haza nem jöhetünk mind. 'S ámbár érzi ki ki, hogy a' hazát védelmezni a' legszentebb kötelesség: de mikor osztán azt látja, hogy a' védelmezendő alig védelmeztethetik, meghökken az ember, mikor azt kérdi, hogy hát miért öletem meg magam haszon nélkül, mert soknak nem az a' kívánsága, hogy arany rojt fityegjen a' kardján.

Én Gróf Desőffy Jóseffel vagyok kiküldve eggy bizonyos dologban. Ha relatiónkat megtesszük, meg küldöm neked eggyik paragraphusát, a' mellyben ezt tisztábban 's jobban mondom és talán D[essewffy] is mondani fogja. Körültünk sok ravasz van, a' ki Patriotismust penget a' száján, 's csak rojtra ásitozik. Nem neked van mondva a' leczke: de tele szívem előtted szabadon ömledez.

Élj szerencsésen jó és nagyérzésü férjfiú.

[Eredetije az erdélyi múzeum-egylet könyvtárában.]

1545.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 13ten Septbr. 1809.

Mein sehr geliebter Freund. Gestern Morgens erhielt ich Ihr mit zwey autographischen Blätterchen begleitetes, mir sehr theures Schreiben, und Abends brachte mir mein Bothe den Pack: den ich

Herrn Prof. Kézy zur Beförderung noch im Jul. übergab, zurück. Da dieser wider mein Vermuthen so lange in Patak blieb, will ich ihn jetzt meinem Schwiegervater übergeben. Dass er ihn mit erster Gelegenheit nach Kaschau schicken wolle. Dies hätte ich auch jetzt, wie bisher immer, thun sollen, und Sie hätten Ihre Bücher früher erhalten; doch gute Gedanken kommen fast nie zur rechten Zeit.

Dass Sie den Doktor Titel erhalten haben, freut mich ungemein. Nach Titeln zu haschen ist keine Weisheit, aber wahrlich auch dieser Spleen verdient *den Namen* nicht, welcher Dinge, die *geachtet werden,* verschmäht. Die Weisheit steht auch hier in der Mitte. Hier nicht *ganz in der Mitte;* denn dieser Schall von sechs Buchstaben kann auf dem Weg, den Sie, wider meine Wünsche — ich hätte Sie bey dem Schulwesen gewünscht — betreten haben, Ihr Glück machen.

Bis dieser Brief in Ihre Hände kommt, wird die Neuigkeit, dass unser Primas todt ist, und dass der Congress zu Magyar-Óvár sich zerschlagen hat, keine Neuigkeit mehr seyn. Schade um den Herrn. Er war ein schöner, feuriger, talentvoller junger Mann, der mit reifern Jahren und in ruhigern, glücklichern Zeiten, viel Gutes hätte schöpfen können. Man schreibt mir, auch der Kaiser und die Kaiserin lägen krank. Die Nachricht von dem Tode des Primas hat seine bey uns in Terebes verweilende Mutter sehr betrübt; sie weinte, dass man ihre Wehklagen auf die Gasse hinaus gehört haben soll. Ich war vorgestern in Ujhely, fand aber den Vice Gespann Horváth László nicht; er kommt morgen von der wiederholten Statution des Anton Szirmay (Verfasser des Werks Hungaria in parabolis) zu Rad, zwischen Ujhely und Lelesz. Übermorgen hoffe ich viel Neues zu hören.

Vor Kurzem war der gewesene Nuntius Apostolicus in Wien das zweytemal in Ujhely. Er machte beym Landtag die Bekanntschaft von dem Probsten in Jászó, und stattete jetzt, da er von Wien auch fliehen musste, einen Besuch bey ihm ab; und da ihn das Schicksal in diese Gegenden brachte, so wollte er auch Lelesz, den filial Convent von Jós. sehen. Dem schon erwähnten Hofrath Szirmay ertheilte er eine Indulgenz von 100 Tagen. Da Sie diess eben so wenig verstehen können als ich es nicht verstand, so füge ich es bey, wenn Sz[irmay] Sünden begangen hätte, wegen denen er hundert Tage im Fegfeuer sitzen müsste, so ist er durch diese Indulgenz

von der Strafe befreyt, es sey denn, dass er für das incrementum Ecclesiae und exstirpatio haereticorum täglich eine bestimmte Zahl von Pater noster und Ave betet. So explicirten diess einige Katholiken beym Tisch des Vice Gespanns, ohne dass ich um den Aufschluss bat, denn ich vermeide gerne den Schein, als wenn ich Dinge, die Andern heilig sind, lächerlich fände. Dass diese Denkungsart mir, dem Protestanten fremd ist, trage ich kein Bedenken zu gestehen, nur finde ich illiberal ja schal sogar über Dogmen und Meinungen zu persiffliren. Es ist wenig Trost dabey und wir Protestanten haben Unrecht, wenn wir uns über die Katholiken erheben wollen. — Ob der Nuntius auch weiss, dass Hofrath Szirmay ein Buch geschrieben hat, in welchem bewiesen wird, dass der Staat das Recht habe sich der Güter des Clerus zu bemächtigen? Unser Vice Gespann sagt mir, er habe so eines wirklich geschrieben, und der unter den Jesuiten schon sehr berühmte, mir einst persöhnlich bekannte Dommherr von Rosenau Joseph Kenyeres habe es sehr gründlich und gelehrt refutirt. Haec omnia ex ore Vice Comitis nostri Horváth.

Ich habe weder die Hefte der Wiener Annalen, noch die verbotenen Zeitungsblätter erhalten oder gelesen, und die Recension von der Aglaja des Verseghy wünschte ich doch sehr zu sehen. Mit Kisfaludys Regék komme ich nicht fort; es thut mir leid von dem Lieblings Werk des trefflichen Mannes alles erdenkliche Schlechte sagen zu müssen, und gutes lasst sich davon ganz und gar nicht sagen. Er selbst ist in das Buch verliebt. Warum? Das weiss der Dämon, der ihm den Gedanken gab, das Werk zu schreiben. Als ich das Werk recensiren wollte, nahm ich Herders Volkslieder zuerst in die Hände (Abtheilung für Literatur und Kunst Bd. VIII.), und nun waren mir K[isfaludy]s Regék noch unaustehlicher. Als ich schon die Recension begann, kam ein genialer Brief meines Freundes Paul Ráday, den ich sowohl aus Achtung für ihn, als auch und noch mehr aus Ehrfurcht gegen das Andenken seines Grossvaters und Schwiegervaters, zum Gevater mir erbat, und der Brief riess mich so weit, dass ich den ersten Versuch im ungrischen machte, eine Epistel in dem leichtern Ton der französischen epitres und dem der Episteln von Gleim, Jacobi und Klamerschmidt zu dichten.

Dieser ist — doch hier der Anfang.
(Sophie ist noch nicht entbunden.)

Az a' czakó,* melly Afrikából
Vagy honnan, nőinknek hordja a' gyermekeket,
— Ollykor azoknak is kik édes cseppeket
Csak lopva isznak még az Ámor poharából —
Óh képzeld e' csudát! hosszu orrából
Sophiem keblébe ma eggy kis fiút teve.
«Ez még pogány, 's még nincs neve.
«Papot hamar neki! nem lelni azt Afrikában.»
Igy szólla, 's klep klep klep! látatlanná leve.

Veszett volna a' gonosz czakója vad honnjában!**
Vagy vitte volna másnak! Eugenie
Szobáimat maga el tudja tölteni
Fület-repesztő sirásával,
Midőn tipegvén Hannswurstjával,
Orra bukik, vagy már nem türheti,
Hogy az a' rossz Dadó nem éteti
'S elkésik pépjével szakácsom.

Félre azt a' másikat! a' ház***
Szűk eggy rivónak is. 'S eggy szó annyi mint száz:
Nekem a' gyermekben *sem hirem sem tanácsom.*****

* NB. Czako ist der Scherzname des Storchs wie Csacsi der eines Esels. Der Storch, der aus Afrika oder woher sonst immer, unsern Weibern Kinder bringt — manchmal wohl auch denen: die aus Amors Kelch die süssen Tropfen nur verstohlen noch nippen — O stelle dir das Wunder vor, legte mit seinen langen Schnabel in den Schoss meiner Sophie ein Knäblein nieder. «Es ist noch Haide und hat keinen Namen noch erhalten. Geschwind einen Täufer her; in Afrika war keiner zu haben.» so sagte der Storch und klap klap klap! er ward nicht mehr gesehen.

** Hätte der böse Geist den verwünschten Storch in seiner fatalen Heimath zurückgehalten! Oder hätte er das Kind einem andern gegeben! Eugenie füllt meine Zimmer auch ohne einen Mitgehülfen mit ihrem Ohrenzerreissenden Schrei, da sie mit ihrem Hannswurst umhertrippelt und rücklings fällt, oder es nicht mehr erwarten kann, dass ihre alte Dadó (Amme) sie füttre, wann mein Koch ihr Küchel zu reichen säumt.

*** Weg also mit jenem da! das Haus ist auch für einen Schreier enge. Und dictum factum: Ich habe an dem Knaben nicht den mindesten Antheil.

**** Ein populärer Ausdruck, um sich zu entschuldigen, dass man eine Sache nicht nur nicht begangen oder angerathen, sondern dass man davon nicht einmal eine *Notiz habe.* — Kazinczy F. jegyzései.

Ah mind haszontalan! Sophie*
Feltette a' fejét, 's ezt a' veres fogatlan
Kopasz rivó fiut — a' gondolatlan!
Nem átallja Eugenienk' öccsének vallani.

Legyen, ha úgy akarja! én vele**
Nem perlek. A' kit így juttatnak ajándékhoz,
Kaczag, ha van esze, a' kelletlen játékhoz.
De te Palim, lelkem fele,
Végy részt barátod' gyötrelmében,
Jer, 's a' szép atyaság becsületében
— Még híre nem ment-el — osztozzál-meg vele.
etc. etc.

Kisfaludy liess mich durch Oberst Kandó grüssen, und fragen, ob er ein Trauerspiel in prosa oder in — gereimten oder ungereimten — Versen dichten soll. Ich schrieb ihm: lieber prosa als gereimt (wie die der Franzosen). Kisfaludy hat viel Genie, aber ich besorge, wir erhalten ein Trauerspiel, wie wir von ihm Romanzen in den Regék erhalten haben. — Quid valeant vires, quid ferre recusent! Ein sehr weiser Rath.

Kézy ward von einem Reisenden, der sich ihm nicht nennen wollte, befragt, ob ich arretirt sey. Ganz Pesth wäre mit der Neuigkeit voll. — Wie gefällt Ihnen das? Ich that nichts, und werde gewiss nichts thun, was mich unglücklich machen kann. —

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 208. sz.]

* Ach alles ist umsonst! Sophie ist stützig, und schämt sich nicht zu declariren, dass der rothe, Zahnlose, Glattköpfige, weinerliche Knabe der jüngere Bruder unsrer Genie sey.

** Sey's wenn sie es so haben will! ich mag mit ihr darum nicht zanken, der so zu einem solchen Geschenk il fait bonne mine aux mauvais jeux wenn er gescheid ist. Aber du, mein Ráday, nimm Theil an der Kränkung deines Freundes und theile mit ihm die schöne Ehre einer solchen Vaterschaft — noch ist das Gerücht nicht verbeitet. — Kazinczy F. jegyzései.

1546.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Nagy érdemű Drága Tekintetes Ur!

Tellyes bizodalommal való Nagy Jó Uram!

A tudva lévő Pacquetot és könyvet által adtam a Tekintetes Ur inasának — Igen sajnálottam, hogy Döbrenteitől elfelejtettem haza küldeni — A Primást meghóltnak lenni haljuk, egy átaljában rosz hirek vagynak — A Pataki Typographia a Nagy Ferentz Ur Batrachomyomachiáján dólgozik — Tegnap előtt a töltésre kimenvén, egy utazó Ur ott állott a kotsijával, magához szóllit, s ezt kérdi töllem sugva: Igaz e', hogy megfogatta Ö Felsége Kazinczy Ferentzet? Felelek: nem igaz biz' az, hogy is. lehetne az igaz. Ö, mondotta, most egyenesen Budáról jön, és Buda tele van azzal a hirrel — Én assecuraltam, hogy az a hir hamis, és ő igen örült azon. Azt az Urat nem tudom ki vólt légyen — Csókolom kezeit Nagyságának. s magamat tapasztalt gratiájában ajánlván, mély tisztelettel maradok S. Patakon 14. Sept. 1809.

A Nagy érdemű Drága Tekintetes Urnak

alázatos Tisztelője s hív szolgája
Kézy Mózes mk.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.

1547.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek
Baráttyának
Vitkovits Mihály
Idvezlést!

Előbbi Levelednek, mellyben Epistolád' kinyomtatását kéretted általam, úgy tartom, elégé megfeleltem, el annyira, hogy a másodikban tett kérésedet bátran elmellőzhettem. Ime küldöm Gyermekedet Budai decorumban öltöztetve. Nem hiszem, hogy Kassán szebben öltöztethetted volna. Nem hiszem, hogy Széped ottan olly Baráti karokkal fogattatott volna el, mint itten. Fejér György, Kultsár, Horvát Urak

és én voltunk, kik, meg vetvén zsugori Könyvárosainkat, Epistoládat kinyomtattattuk azon tiszteletbűl, mellyel Te irántad, Literaturánk' főembere iránt, viseltetünk, és azon örömbűl, mellyel örvendeztünk, hogy 15 esztendők után ismét viszszanyerhettünk Tégedet Heliconunknak. — Ezen Megtiszteltetésedet s örömünket Kultsár Úr Méltóságos Vesselényi Miklósnak megírta, 's Epistoládbúl több példányokat Döbrenteink által, a ki ma bútsúzott el tőlünk, átküldött. Bizonyos vagyok benne, hogy Barátaidnak és Tisztelőidnek ezen készsége nevelni fogja betsét Szépednek az Erdélyi Nagy Hazafi előtt.

Szőgyényi Úr által rövid idő alatt több példányokat fogok küldeni.

Örvendünk, Barátom! sorsodnak, s egy szivvel lélekkel kivánnyuk, hogy tartson meg az Ég több Évekig Hazánk' javára és diszére Tégedet.

Isten hozzád. Pesten September 15ikén 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1548.

Z. Kiss Sámuel — Kazinczynak.

Közönséges Tiszteletet érdemlett Férfiu,

Nemes szivű Barátom!

Bécsből lett lejövetelem a' továb' menetel szomjuhozását, 's a' béburkolt jövendővel [1] való tusakodást ketté vágta — a' reménység játékit elenyésztette, 's a' könnyen hívő megnyugova van most. Januarius vége felé írt levelemmel tudósitottam vala a' Tkts Úrat, hogy most Gróf Teleki Mihály Maros Széki Fő Tiszt. Onokáji' Nevelője vagyok. A' Gróf, kinek Fő Curátorsága alatt végzettem Oskoláimat a' MVásárhellyi Collégiumban, megértvén Barátaimtól künn lévő állapotomat, Levelével meghivott Unokái Nevelésekre, 's égyszersmind kőltséget igért még Esztendei künn múlatásomra, és útazásomra; de a' Levél nem talált engem Bétsben. — Nem tehetem a' szerentse íly kedvetlen játékának nem érzését; talám a' Gondviselés töb' kedvetlenségektől akart megmenteni: evel vigasztalódom. A' Gróf égy nagy eszű, tanúlású, és tekéntetű Férfiu Erdélyben, kedvellője a' Tudományoknak, és Tudósoknak, szóval égy érdemet becsűllő Ember, kinél

[1] Z. Kiss S. a hosszú *ő*, *ű* hangokat *ő*, *ű*-vel jelzi.

igen megnyugova vagyok. Czélja az, hogy Unokájinál maradjak, míg azok felnőnek — nagy igéreteket tett, és tészen, de még eddig el nem határoztam-meg magamat a' végig való felnevelésre.

Bétsből való leindulásomat is tudtára adtam volt a' Tkts Úrnak: gondolom, hogy leveleim nem jutottak-el. Ezt csak azért írom, mert sok Alcibiadesek vagynak, kik Socratesseiket csak szükségekben keresik-fel: hogy az a' Nemes szivű, ki idegen hellyen annyira Szivére vette égy esméretlennek állapotját, hogy annak érzését munkás cselekedetével bizonyitotta; ki oly gondos volt, hogy meg változtatott szállásom miatt, talám elsőb' levelét nem vehetvén, a' másodikat is elküldötte, ha szinte megkicsinyithetné is ő ugy magát, a' felejdékenyeknek Száma közé ne tégyem. Felejthetetlen annak emlékezete. Kazinczy írta nékem: «Valahányszor Bárócziról gondolkozom, emeltetni érzem magamat» — ezt az emberben lévő Istenib'nek csak égy óly betsüllője írhattya, mint ő. Én valahányszor Kazinczyról gondolkozom, öröm könnyekkel betsüllöm az Embert — — De mire való ez az elő beszéllés? nem pirítya é meg ez a' maga jóságával szemérmes Kazinczyt? . . . Tagadja meg magától az ily örömet, a' kevély Filozofus, nagyob' ez annál, hogy sem az Ember azt magában elfojthatná, 's ki lenne az a' Szörnyeteg, ki a' maga illy nemes tselekedetinek után hangját édesen ne hallaná — részemről az olyannak nem keresem barátságát. — Az öröm, hogy a' T. Úr esmér, barátjának nevez, 's az azt megérdemlésre való igyekezet Elektrica Machinaként ráznak meg. — Midőn Szerentsémet elgondolom, boldog. — töb' vagyok embernél!

Hogy Bárótzi, Kazinczy, 's más nemes Lelkek esmérnek, barátságokra emelnek, elégségesek künn létem alatt való szenvedésimnek elfelejtetésekre. A' boldogságnak nagy részét találom a nemeseb' lelkekkel való társalkodásban. — Szabad volt nékem a' Nagy Bárótzit gyakran meglátogatnom, 's ő kegyes volt magát szinte az én Ifjuságomig leereszteni, velem bizodalmosan beszélleni. Dolgozva találtam őtet mindenkor, 's magam mentegetésire igy szokott felelni: kevesek már Napjaim, a' leg nagyob' haszonnal akarom azokat eltölteni, — az időre nézve fősvény vagyok, de mindenkor hely van abban engedve jó látogatóimnak. Mitsoda Tanuság volt e' réám nézve. Míg többet, Bétsbenn útolsó Estémet vele, a' tisztelt öreggel töltöttem-el. Elbúcsuzásomkor meg tsókolt. Én Szerentsés! most is ajjakimon lebeg az; Te már haza mégy, mondá, Erdélybe, hová én nem fogok többé menni. Most utoljára láttyuk égymást, de reménylek még égy hellyet,

hol a' jók egy külön kerületben lésznek, viseld úgy magadat, hogy ott mosolyogva tálálkozzanak öszve árnyékaink. Ezt mondta ő, s oly volt e' réám nézve, mint a' nagy Zsidó Férfiunak a' csipke bokorból lett szózat; mert soha szerentsésebb szempillantatban nem találják-meg az ily szók a' lelket, mint midőn a' megindúlva vagyon, 's égy nagy tekéntetű Szeretet Emberünk utólsó szavait haljuk. Mint dobog az ily, 's ehez hasonló Szókra szívem! Mint lelkesíttenek azok! 's azt nem éppen csak a' magam szeretete okozza.

Lejövetelemtől fogva nagyobbára Paedagogiai dolgokkal foglalatoskodtam. Miklós Eléve-em számára égy kis Munkátskát készítettem az *Örömfalvi Gyermekek* czimje alatt. Főb' czélom benne a' szív formálása. Az André Eisenach-i Institutuma Maximái szerént mégyek benne. — Próbáltam magamat Bouterweknek Aesthetikájával is. Az első könyvét már Magyarrá tettem. Czélom az, hogy ha 3 v. 4. esztendő múlva is úgy fog tetszeni, mint most: kiadjam — ha akkor nem tetszésem szerint jőne is ki, még sem fogom elveszettnek tartani azon időmet, mellyet az ő Magyarrá tételével való küszdéssel tölték el. Annyival is inkáb' lelkesítve vagyok erre, mert Magyarúl mást a' Szép János kis Aesthetikájánál nem tudok, holott, legalább Erdélyben igen kevés, vagy majd semmi Aesthetikát közönségesen nem tanítnak. Mennyire fogna az a' Magyar litteraturára nézve használni, most még nem tudom, tsak azt, hogy szívbeli buzgósággal törökedem, hogy egykor annak bár mely kevésben is hasznára légyek. — Lennének tsak töb' serkentői az Ifjaknak, kik egyszer mind okos tanátsokkal segítnék is őket, sok oly lélek ütné-ki magát, kik örömére és nagy hasznára lennének a Litteraturának — kik az ösztön nem léte miatt örökös Szunynyadásban maradnak. Engem a' Tekintetes Úr tapasztalt jó szíve bizodalmossá tészen a' tanáts és oktatás kérésére .... Az elkezdett Periodicus Irásokból jött e ki már valami, vagy az idő mostohasága félbeszakasztotta? Nem tudom, ki volt az a' jó Hazafi, ki azoknak kiadását magára vállolta; valamint azt, van é még valamely M. Társaság Magyar Órszágonn. Ha alkalmatlan nem lennék, bátorkodom az ezekről való tudósíttást instalni.

Itt létemtől fogva, jó alkalmatosságom lévén, Muzsikát is tanulok a' Klaviron, nem lesz ugyan már jó Musicus belőllem 's nem is törekedem arra, annyira mind azon által mentem már, hogy magamat és barátimat gyönyörködtetem, 's a' Mesterem is nem éppen oly kedvetlenül halgatya már mint előb'. Ilyen alkalmatosság vett engemet a' Musika tanúlására: Csak hamar lejövetelem utánn ifiú

Grófné, Teleki Rákhel játszotta a' boldogult Csokonainak Földiekkel játszó-Énekét, 's azt Gróf Teleki Józsefné más Grófnékkal énekelték a Muzsika utánn, a' M. Dámáknak oly érzéssel való Magyar Énekekből származott örömem kevés idő múlva szemrehányást tett, hogy miért nem tanultam én eddig Muzsikát, holott arra mind kedvem, mind alkalmatosságom volt — Miért kell nekem égy oly szép és kedvelt Magyar Éneknek tudása nélkül lennem! — Úgy gondolom, hogy égy oly jó Poéta, ki Muzsikus is — és a' Poezisban közelittene Csokonaihoz, valamely szép Musikai darabok által hasznos szolgálatot tehetne, a' Magyar nyelvnek jobban való meg kedveltetésére. Magyar Dámáink közt vagynak még G. Teleki Józsefnék, kik a' Magyar Dallokat a' Nyelvhez való szeretetért, az Olasz, 's más idegen textusú énekeknek elejekbe tennék. Bár találkoznék égy oly alkalmatos valaki, ki erről gondolkozna!

Van é már a' kis Gusztav-Adolf és Sándornak Nevelőjek? Szerettem volna Nevelőjekké lenni, mind azért, hogy Szüleikről igen sok jót hallottam, mind azért, hogy Magyar országal is jobban megesmerkedjem, leg főbképpen hogy a' Tekintetes Úrhoz közeleb' 's égygyütt töbször lehettem volna. De e már osak boldog kívánságnak marad.

Még égy köszönetet az én nemes Szívü Barátom jóságáért. Tartsák-meg az Egek egészségét és hasznos életét — tartsa meg továb'ra is szeretetben

a' Tekintetes Úr

tisztelő alázatos szolgáját, barátját
Z. Kiss Sámuel-t.

MVásárhelly September 18kán 1809.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1549.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Septbr. 20d. 1809.

Kedves barátom!

Rádayt még meg nem született fiamnak keresztatyjává kértem meg, mert mind magát különösen szeretem 's becsűlöm, mind nagyatyjának 's ipának emlékezeteket tisztelem, kik engemet első ifjúságom

olta szintén halálokig különösen kegyességeikre méltóztattak, 's ezeknek emlékezetek az én újabb Rádaimban egyesül. — Ő nekem eggy olly geniális levéllel felelt meghívó levelemre, melly ér annyit mint eggy vers. Poétai tűzre hevülvén, 's nem győzvén várni, hogy a' kis porontyot lássam, csókolhassam, előre elkészítettem poetai epistolámat, mellyel neki a' gyermek megszületését béjelenteni fogom; s' ismervén ízlésedet, hogy a' franczia poetákat nagyon kedvelled 's szerencsésen követed, addig is míg a' gyermek meglesz, 's néki áldásodat megkérhetem, közlöm veled a' darabot. Csak azt jelentem, még pedig kínjaimnak teljes érzésekben, hogy a' franczia könnyűséget, pajkosságot, enyelgést ezen rímákban szegény nyelven 's illyen scandált versekben olly nehéz megadni, hogy tegnap előtt egész nap három sort ki nem tudtam dolgozni. Nevetni fogsz péld. ok. hogy a' szakácsom mint jut ezen tisztelethez. De a ***tanácsomra*** nem volt más ***ríme***, hanem csak ***ácsom, takácsom, tolmácsom, kalácsom, kovácsom,*** 's ezek még kevésbbé tarthatnak just a' versbe leendő felvételre. — Ímhol a' darab.

Gróf Ráday Pálhoz.

Az a' czakó, melly — vélem,* Afrikából
Szép asszonykáinknak hordja a' gyermekeket
— Ollykor azoknak is, kik édes cseppeket
Még félve lopdosnak az Ámor' italából —
Oh képzeld e' csudát! hosszú orrából
Sophiem' keblébe ma eggy kis fiút teve.
«Ez még pogány, 's még nincs neve.
«Papot hamar neki! nem lelni azt Afrikában.»
Így szólla, 's klep klep klep! látatlanná leve.

Veszett volna a' gonosz czakója vadd honnjában!
Vagy vitte volna másnak! Eugenie
Szobáimat maga el tudja tölteni
Fület-repesztő sírásával,
Midőn, tipegvén Hannswurstjával,
Elsíklik, 's az ütést ah! nem felejtheti;
Vagy már tovább nem tűrheti,
Hogy késik pépjével szakácsom.

* *Vélem,* nem a' pronómen, hanem a' verbum. — Kazinczy F. jegyzése.

Félre azt a' másikat! a' ház
Szűk eggy sírónak is. 'S eggy szó annyi mint száz:
Nekem a' gyermekben sem hírem, sem tanácsom.

Ah mind haszontalan! Sophie
Feltette a' fejét, 's ezt a' veres, fogatlan,
Kopasz, rívó fiút — a' gondolatlan!
Nem átallja Eugenienk' öccsének vallani.

Legyen, ha kell! én nem perlek vele.
A' kit így juttatnak efféle ajándékhoz,
Kaczag, ha van esze, a' kelletlen játékhoz.
De te, Palim, lelkem' fele,
Végy részt barátod' gyötrelmében.
Jer, 's e' szép atyaság becsűletében
— Még híre nem ment-el — osztozzál-meg vele.

Jer, és Emil-Trajánt fogadd te is fiadnak!
'S Öreg-atyádnak és Ipadnak
Lehelld belé nagy lelkeket.
'S a' tennen-magadét! — —
Külömböző, de eggy, ösvényteket
Válassza ő is ösvényének.
Gedeont a' tudomány és ének'
'S a' csendes virtusok' dicső munkájiban
Tekintse tisztelt mesterének.
A' *nagy'* példáját lelje Prónayban,
'S mint kell Cátói tisztasággal
A' vétkesek' sergét megszégyeníteni,
'S jobb útakra téríteni,
Mint kell Ulysszesi szent álnoksággal
A' monstrumokkal küszdeni,
És, meg nem csüggedvén a' harcz' dühös vészében,
Nem nyúgodalmat csak, de fényt is szerzeni,
Csudálja Ipadnak nagy képében.

Te oktassd arra a' bölcseségre,
Melly élni tud, a' jót, a' szépet szereti,
Azt, a' mi nem az, megveti,
De a' mi az, szentűl és készen követi;

Melly nem vágy csalfa fényességre,
Mellynek csak béke kell, 's kedv, 's pártás poharát
Józan kénnyel ivó elmés barát,
Jól folyt napok után csillámló társaságok,
Táncz, játék, muzsika, tréfák és nyájasságok,
Kik köztt a' Bölcseség maga is szédeleg:
'S hol könyvnek, hol másnak szentelt szép éjjelek —
Így élni — ez a' te mesterséged:
Traján ebben kövessen Téged!

———

Vetted e Relatiónknak conceptusát? Élj szerencsésen tisztelt, szeretett 's irígylett barátom!

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 32. sz.]

1550.

Kazinczy — Gr. Gyulay Ferencznének.

September 20d. 1809.

Méltóságos Grófné,

nagy tiszteletű kedves barátném!

Sophiem még sem szülte meg a' fiamat. De harmadik hete hogy a' napam itt várakozik reá. Azonban a' nyugtalanság úgy nézeti velem mint ha az már megszületett volna, 's nem is akarok kételkedni róla, hogy az fiú ne legyen; hiszen három leányt egymás után csak nem kapok! Rádayt kértem keresztatyjának, mind maga miatt, a' ki a' szeretetre legméltóbb ember, mind nagy-atyja 's ipa emlékezetek miatt, kik engem első ifjúságom olta megkülömböztetve méltóztattak kegyességeikre. Ráday elfogadta a' meghivást, 's olly geniális levelet írt vissza, melly engem poetai oestrumra ragadott. Engedje Nagyságod, hogy hozzá írt Epistolámat, mellyet ma végzek, de kilencz nap dolgoztam olly nehéz munkával, mint ha fát vágtam volna, a' mi Döbrenteinknek Nagyságod által adhassam-meg.[1] Döbrentei tudja, mit tartok én nehéznek a' reimolt magyar versekben; az illy franczia izlésű Epitre-k pedig meg nem szenvedik azt, hogy rajtok munka tessék-meg; olly könnyen kell folyniok, mintha úgy szökött volna ki a' fejből a' gondolat, a' hogy a' papiroson vagyon. — Ez első próba

[1] Az epistola nincs a levél mellett. L. az előbbi levelet.

magyarban, és ezt még soha előttem senki nem mert. — Még eggy új mód van benne — az elisiók. Az olasz versificatio szerént a hiátust mindenütt kiugratom. A második sorban *hordja a'* így mondatik-ki: *hordjà*-et. De nem mindenütt esik elisio a' hol hiátus van. (Igy van ez az olaszban is.) *A mi nem az, azt követi,

De a' mi az etc.

ezt nem lehet *D' a'* mi az-nak olvasni.

Cselekedje Nagysád nékem azt az örömet, hogy ha Gróf Haller Gábor Nagyságodhoz jő, láttassa vele ezt. A Gróf franczia izlés szerént képzette gondolkozását. Szeretném tudni, hogy a' mit a' francziában izlel, izlelheti e magyarban. Az effélékből sokat tanúl az, a' ki a' mesterséget űzi. Én azon, hogy a' mit csinálok, nem tetszik, fel nem akadok. Bácsmegyeim hinreissend tetszett. Sokan buzditanak, hogy nyomtattassam újra, 's egynehányszor megtörtént, hogy a' könyvet jelenlétemben keresték idegenek a' könyváros boltban, 's sajnálták hogy nincs. Pedig a' munka irtóztató rossz. — Marmontelem nem tetszik. Pedig a' munka excellens még a' fordításban is. A' javallás becsét meg kell szabni tudnunk. De a' javallás és nem javallás bennünket sokra tanít.

Csókolom kezeit Nagyságodnak olly szíves tisztelettel, mintha most nyujtaná ide a' legszebb kezeket a' Váradi kanapéról, vagy a Kassai ablakban. csókolom a' szeretetre olly érdemes gyermekeket is, 's nékem igen kedves nevelőjöket. Ajánlom magamat kegyes emlékezetébe.

[Eredetije a m. tud Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 199. sz.]

1551.

Kazinczy — Ifj. B. Wesselényi Miklósnak.

Méltóságos Báró,

nagy tekintetű barátom!

Addig akarám halasztani válaszomat a' Méltóságos Úr' becses levelére, míg Pestről tudósításom érkezend azok eránt, a' miket onnan az Epistola' nyomtathatása végett kértem és vártam. 'S íme midőn azt reménylettem, hogy a' velin papiros megérkezik, tegnap az Epistolának három nyomtatványát küldi-meg levelezőm, azzal a' jelentéssel, hogy mivel azt Kassán nem nyomtathatnák olly díszesen mint Budán, négy Tudósunk az Epistolát megkedvellette 's kinyom-

tattatta. Ezek mellé azt veti levelezőm, hogy Kultsár Úr ezt különös levelében béjelentette a' Méltóságos Úr tisztelt Ura-Atyjának. 's Döbrentei Úr által számos nyomtatványokat el is küldött. Így nincs szükség hogy én küldjek ezen levelemben eggy nyomtatványt azon három közzül, a' mellyet vettem. Csak azt jelentem, hogy ámbár a' nyomtatás csínos és gonddal készült, olly hibákat lelek benne, a' mellyek miatt kedvem volna azt újra nyomtattatni Kassán: mert a' Mélt. Úr születése esztendejét hibásan tette a' Betűszedő: 's hibás a' Thersites neve is, mellyet Thersytes-nek csinált; és még holmi aprólékok.

Minthogy tehát az Epistolát újra akarom nyomtattatni, légyen szabad a' Mélt. Urat arra kérnem, hogy ha a' Zsibói istáló felől valamit hibásan találtam írni a' jegyzésekben, azt nékem kimutatni méltóztassék, hogy a' hiba ne terjedjen. Emlékezem, hogy Zsibón olvastam Gróf Festetics Györgynek eggy levelét, a' mellyben az előtt tudakozódik, hogy eggy, Gyöngyösi által a' Muranyiásban említett ló felől nem kaphatna e tudósítást. Íme az én Epistolám által tudni fogja a' Maradék, millyen eredetű 's színű 's tulajdonságú lovak voltak a' két Caesár, Armidór, (nem Arme d'or, a' mint Tőkés Úr írta) — Jupiter, Bucephalus és Brútus. Tudni fogja, mondom, mert ámbár ez a' kevés lapokból álló munka majd elhányódik és elvész: de a' Széchényi Bibliothecájába fel fog vevődni,[1] fenn fog tartattni. Én azon kivűl kinyomtattandó verseimnek egész kötetében ezen jegyzéseimet el nem hagyom.

A' Mélt. Úr koránti szolgálatját 's Károlyban létét elhirdették az újságok. De ki fogja olvasni újságainkat tíz esztendő, annyival inkább eggy század múlva? Epistolámnak egész titulusa bémegyen a' Széchényi Bibliothecájának Catalogusába; azt pedig sokan fogják mindég olvasni. Igy a' Mélt. Urat is mindég fogják ismerni. Áldom azt a' szempillantatot, a' mellyben Epistolámat írtam; 's szerencsémre mások is érzik, javallásokra méltóztatván, hogy forró szívvel írtam azt!

Méltóságos Úr! A' Méltóságos Úr ezen korán tett elindúlása által nagy reményekre szabadította-fel maga eránt a' Hazát, magát a' Haza eránt nagy tartozásokra kötelezte-fel. A' ki sokat nem tesz, ha kezdetben sokat hagyott várni, az nevetségessé tette magát, azt pedig a' Wesselényiek' maradéka, azt pedig a' Wesselényi Miklós fija, azt pedig Wesselényi Miklós nem teheti, nem teszi. Én a' Mélt.

[1] Meg is található ott jelenleg is.

Urat sokat, igen sokat emlegetem mind másoknak, mind magamnak. Emlegetni fogom, még pedig buzdító czélból fiamnak is, ha most azt nyerek az egektől. — Vigasztalhatatlan volnék ha a' Mélt. Úr ezeket a' szép álmaimat elrontaná, meghazudtolná, ha a'[1] midőn a' Mélt. Úrból eggy *nagy embert* várok, a' Mélt. Úr eggy *közönséges* ember lenne, mint eggyike azon sokaknak, a' kik ragyognak és — gyűlöltetnek, útáltatnak, szidatnak. Engedjen szabad ömledezést szívemnek a' Mélt. Úr, és ne akadjon fel rettegésemen, mellyre okot nem adott; a' szerelmes *rettegni* szokott, ha oka nincs is. A' Mélt. Urat az ég annyi kegyelmekkel ajándékoztameg, hogy nincs oka eggy úton kivűl rútat tenni; a' helyett hogy másokat a' születés' mostohasága kénszerít erre: a' Mélt. Úr ha bukni fog, csak az által fog bukni, hogy a' Sallustius kifejezése szerént *mohóbban fog kapni a' becsültetésen, a' hívatalokon, a' ragyogáson, mint a' jóknak szükség.* Azért féltem ettől a' Mélt. Urat, mert a' mi időnk' veszettségének ez minden forrása. Olly vakok vagyunk, hogy nem látjuk, melly kicsinynek vallja az magát, a' ki, *bár vétekkel!* előbbre akar menni. Mennyivel nagyobb az, a' ki ezt nem keresi, mert érzi tulajdon nagyságát, a' miért mások tapodják egymást. Pálffy János 1790ben, látván hogy némellyeknek csaknem gyermeki örömek volt a' nyert pixisen, elővette a' magáét, és őket bosszantó kevélységgel ezt mondotta: «Ezt nekem az én Dévéni Dominiumom adta.» — Nem azt mondom én, hogy ne vonjon a' Mélt. Ur újabb fényt nemzetére 's magára: sőt vonjon; igyekezzék megnyerni az Uralkodó királyi kegyelmét 's a' Közönség tapsolását: de úgy, és csak úgy, hogy tiszta légyen a' maga szemeiben: úgy hogy elmondhassa a' mit Horátz mondott maga felől, — és a' Horátz szavaival Vay József eggy Albumban:

ego utrum
Nave ferar magna vel parva, ferar unus et idem.

«én — én maradok, akar czifra hajó viszen, akar eggy nyomorúlt sajka.» — Engedje nékem, legszívesebb tisztelőjének, legforróbb barátjának, a' Mélt. Ur azt a' szabadságot, hogy a' Syrenek' elszédítő muzsikájok ellen illyen tanácslások által bosszantgassam. Tudom, hogy jó és nagy predikatzióim nélkűl is: de hadd mondjam, mert — szeretem a' Mélt. Urat.

[1] Itt az eredetiben még e szó: *helyett* is írva volt, de Kazinczy áthúzta.

Ajánljon engemet a' Mélt. Úr Õ Nagyságoknak kegyességeikbe, 's kedvező emlékezetében tartson-meg. Maradok hív tisztelettel a' Méltóságos Urnak alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Széphalom, 21. Sept. 1809.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

1552.

Kézy Mózes — Kazinczynak.

Nagy érdemű Drága Tekintetes Ur!
Különös szivességű Jó-akaró Uram!!

Nem gondoltam vólna, hogy Juno Lucina ennyire késsen. Én nem tsak egy okra nézve kivánom jókor megtudni, fiú lészen é vagy leány gyermek.

Acceleret partu decimum bona Cynthia mensem,
Sed parcat Lucina precor; tuque ipse parenti
Parce puer; nec mollem uterum, nec stantia laedas
Pectora; cumque tuos tacito natura recessu
Formarit vultus, multum de Patre decoris
Plus de Matre feras — — — — —

Küldöm a két kivánt könyveket. A Plinius a magamé: mert a Bibliothékába is tsak az a kiadás vagyon. Juvenalist legjobban kiadta Ruperti, kinek kiadását ezennel küldöm. Heyne Tanitványa ez is, mint Mitscherlich. Óhajtanám hogy Persiust is illyen gondosan adná ki. Én e napokba olvastam el Juvenalist a Ruperti Commentariusival. Vagy két helyet nem az én értelmem szerént magyaráz. Sat. N. 69. 70. A Commentariusában álló elsőbb értelmet nem hagyja helybe; én pedig azt tartom helyes értelemnek lenni. Ugyan azon Satirába a 62. verset nem ugy értem, a mint ő magyarázza, hanem ekképpen: Nem vihette a halász serényen be a halat, mert a ház körül lévő sok emberek öszve tsődültek annak bámulására, a kiken nehéz vólt keresztül rontani, és így *turba* miratrix nem Domitianust bámuló, hanem a hal nagyságán bámuló sereg — — Szivemből kivánom és óhajtom a Tekintetes Ur mostani reménységének tökélletes bétellyesedését — én is igen fogok örülni. Ajánlom magamat

gyakorta tapasztalt szives gratiájába, és állandó tisztelettel maradok S. Patakon 22. Sept. 1809.

A Nagy érdemű Tekintetes Urnak

alázatos tisztelője s kész szolgája
Kézy Mózes mk.

Kazinczy F. jegyzése:

Sat. N. 69. 70. — — Et tamen illi (rhombo) Surgebant cristae. Arról a' szörnyű halról van szó, mellyet Domitianusnak hoztak. Ez áll előtte: Ipse (rhombus) capi voluit; quid apertius? — Et tamen illi etc. Kézy és a' Ruperti által említett magyarázók (T. II. p. 172.) úgy értik ezt, hogy a halász, hízelkedőleg azt állítja, hogy maga akart a' hal megfogattatni, hogy szerencséje légyen Domitián által megéttettetni. 'S Juvenalis ironiával 's bosszankodva szóll a' halászhoz. Quid apertius? Et tamen? «Hogy a' mennykőbe ne *akart* volna; hiszen látod hogy borzogatja a' taréját?» —

Ruperti azt vitatja, hogy a' *Quid apertius* is a' halász' szava: «Maga akart megfogattatni; ki tagadhatná ezt? — De még is csudálom, hogy mind a' mellett borzogatja a' haját.» ειρωνηιως et adulatoriae.

62. Obstitit intranti ***miratrix*** turba parumper. — Én Kézyvel tartok, nem Rupertivel.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 174. sz.]

1553.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 25^{dik} Septemb. 1809.

Nagy érdemű Kedves Barátom!

Utolsó becses Leveledbe velem közlött két rendbéli orvos szereket szives köszönettel vettem. Mind kettő suljos nyavaljának enyhitő orvossága és felebarátunkon segíthetni, eggyik legfőbb kötelessége emberiségünk diszének. A fog fáijást enyhitő magot termő planta neveztetik: *Hyoscyamus*-nak: Magyarul a Debreczeni füvész Könyv szerint — *Csalmatok:* Ugyan ott meg láthatod, hogy ezen plántanak több nemei is légyenek, én úgy vélem, hogy ezen

állapotra az *fehér* használtatik, mint a melj minden környékekben nagyon közönséges.

Már a mi Insurrectionknak is vagyon elő menetele, hogy ezen holnap 29dik napjára három heljen fog a kimenő rész concentráltatni, u. m. Deésre 3260 gyalog, 909 Lovas; N. Enyedre 2644 gyalog, 94? Lovas; Beszterczére 3200 gyalog, 1030 Lovas, mind öszve 11988. Mivel még a Stabalisok ki nincsenek nevezve, tehát a három heljre a dig is rendeltettek három Commissariusok és három Comendansok: ezek Deésen B. Domokos Antal, N. Enyeden B. Bánffy György, Beszterczén B. Szentkereszti Sámuel. — Aszt már tudod, hogy Insurrectionknak fő Vezére Maximilian királji Herczeg légyen. Ugy van, hogy ezen Sereg Gr. Merfeldnek Lengyel Országba lévő Corpussával eggyesittessék. — Én meddig lehetek még ithon, nem tudom, minthogy olj tudósitást vettem, hogy Stabalis tisztnek vagyok ki nevezve, még pedig azon részhez, a melj Deésen gyűl egybe, és azon gyalog Regimenthez, a meljet Belső Szolnok vármegye és Kővár vidéke formál. Ez ugyan még hivatalosan nem adatott tudtomra, és ex offo csak akkor tudom, midőn a Stabalis tisztek publicáltatni fognak, a mit irok azomba, jó kútfőből tudom, és így a Rendelést magam felől várom. Te azomba meg ne szüny becses leveleiddel örvendeztetni, én meg fogom Néked irni, mikor indulunk ki a Hazábúl. Gubernatorunknak 13-a praesentis a Leopold nagy Keresztét fel tették.

Irod Döbrenteinek ott jártát, de aszt nem, hogy eő hová ment, noha igen óhaitanám tudni esztet.

Éppen midőn eddig irnám, érkezik a Dési Concentrirungs Comendans cs. kir. Obrist Lieut. B. Domokosnak hozzám Stafetaliter Rendelése, meljbe Maximilián kir. Herczegnek olj Rendelésiről értesit, hogy én általla a Désen egybe gyült Infanterianak Comendánsává neveztetvén, oda ezen holnap végére meg jelennyek, így tehát holnap után útnak indulok és katonai páljámot el kezdem, meljbe hogy az Egek velem légyenek, tudom kivánod te is. Sept. 12kén költ leveledet is éppen most hozák ki, meljre hogy tökélletesen most nem válaszolhatok, tudósicsd [!] annak, hogy én tüstént készülődéshez fogok. Élj Boldogúl. Désrül fogod levelemet venni. a ki álandólag vagyok hiv tisztel o

Cserey Farkas mpr.

Kivűl:[1]

Tekintetes Kazinczÿ Ferencz Urnak p. Debreczen S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 195. sz.]

1554.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Kazinczy Ferencznek Baráttyának
Vitkovits Mihály szives Idvezletet.

Ifiú Karátsonyi János, Tokai lakos, által, a ki Téged ösmérttenek mond, küldöm Verseid' számosb példányait. Görög Demeter Úrnak is, a Korona Hertzeg' Nevelőjének, ki a múlt héten érkezett Egerbűl Budára a Hertzegekkel, Kultsár Úr egynehánnyal kedveskedett. Virág is igen örömest vevé általam Versed'. Rá emlitettem őt a Tavaly Néked adta ajándékokra, de sajnállya, hogy most ollyassokkal nem szolgálhat. Még is, ha fel jönnél, ajándék nélkűl, a millyenen te kapsz, el nem bocsájtna magátúl. Én mostan Egyveleg Irásaid' Recensiójával, ha még meg nints, mint újsággal ajándékozlak meg. Sietten irtam le, mint hogy kevéske időre nyerhetém ki az Ostriai Annaleseket. Horvátomtúl leírtakkal is kedveskedem. Ő és Palink tsókolnak. Az idegen szavakrúl tett Észrevételeid iránt lesz egy kis beszélni valóm veled. Most nem disceptálhattam, mivel ezen néhány sorokat is nagy fájások köztt, mellyekkel egy ronyha fogam mártiromoz, irom hozzád.

Élly egészségben. Az Isten' áldása és az enyim legyen rajtad és a tieiden. Pesten September 25ikén estve 1809.

[Eredetije a m. tud. Akadémia könyvtárában: M. Irod. Lev. 4-r. 133. sz.]

1555.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Pest 1809. Sept. (v. Oct.)[2]

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak
Szemere Pál alázatos tiszteletét!

Pontban most menének-el tőlem Doct. Kováts és Secretarius Horvát Urak. Elsőbbik a' Magyar Régiségeket, mellyeket én adék

[1] A levél zárlatán töredezett piros pecsét.
[2] A zárjel közti két szó Kazinczy F. jegyzése.

néki olvasni, hozá vissza még jókor reggel. Mingyárt beléptekor ez vala szava hozám: Bezzeg tanúltam Sylvesterből, Kazinczynak igazán igaza van. A' *cs*-t a' *ts*-től meg kell külömböztetnünk; valamint a' *dj, lj, nj, tj*-től megkülömböztetjük a *gy, ly, ny, ty*-ket. De az *a'kor* subst. és ***akkor*** adverb. köztt meg tévede. Hogy Sylvester nem tudja miért nevezék a' Németek Budát Pestnek? Neve azon helynek, hol most Uj Buda van, Pest volt. Van Diploma, mellyben Gellert «in Campo Pestiensi» említetik. *Pest* Szabó' és Sándor' Szókönyveikben, régi szó 's jelent Ofent. Hanem bezzeg megvagdalá Kazinczy Debreczent és Vígot! 'S épen e'ről beszélgeténk, midőn Horvát — Deus ex machina! — betoppan. Aufführolám Kovács Urat nekie mint *cs*istát; 's ímé közlöm a' mit felele. Én azokra, a mellyek az Utólírásban nekem mondatnak, régtől készülök felelni. De adig is e'nyit: Kazinczy *cs*je szerént az ***esz*** és ***zsé*** betüket is megkellene külömböztetnünk az ***es***||***zé*** és ***zé***||***es***től. Ezekben: Vaszár, Község, igazság, könnyen, igen könnyen Va-szárt, ĭgă-zságot, kŏ-zséget olvasand a nyelvet tanuló. Úgy de írhatnók így: ***igaz-ság, köz-ség, vas-zár;*** miért ne írhatnók ezeket szintén így: ***nem-zet-ség, nevet-ség, kiálts, bölts, tseresznye, tsúnya.*** — Azonban hosszabban is megfelelek, az ***akkor*** és *a'kor*-ra tette jegyzéseire felelni kell, elmúlhatatlanúl felelni: buzdítá Doct. Kovács Úr.

Méltóztassék megengedni érdemem felett való Drága Nagy Uram Bátyám, hogy tovább is folytathassam beszédeinket. — Doct. Kovács Úrnak Fejér könyve «AZ EMBER' KI MÍVELTETÉSE» akada kezébe. ***Az ember kiformáltatásáról?*** Deák szó! ***Tudományok' kedvellőjének?*** Már csak az Előszóban is melly nagy hiba. ***Tudományokat kedvellőnek*** kell vala írnia. ***Valóságos kimivelt embernek?*** Hát ezzel mit akart mondani? Talám ezt: ***kimiveltetett*** vagy ***magát mivelte embernek.*** Mit!? ***honnyunkban, éppen hány féleképp, akkor, foglallyuk, ronttyák!*** Hiszen ez az ember semmit sem tud. Horvát kettévágá kritikáját, azon kérdéssel: ha tudnánk é, hogyan van magyarúl ***mons,*** vagy hogyan lehetne ha az nincsen. a mint minden bizonnyal nincsen, mert ezek: ***hegy tető*** sat. ***Cuspist*** 's t. e. f. jelentnek, nem pedig hegyet, vagy akarám írni, ***mons-t?*** Imé Persáúl ***Dag;*** 's vallyon a' mi ***dagad, dagaszt*** szavainkban a' ***dag*** radix nem hegy e? —

Én is szóllék végtére. Ezekben 's több illyenekben: *nagy-ít*, *erő-sít,* tulajdon*ít* valljon az *ít* nem eggy e azon *ít*-tel, melly az *itél-, itélet*-ben vagyon? Horvát Brávót kiálta. Tehát pro-judicet?

Meglehet. De — folytatám tovább — Veszprém táján Pápán laktomban hallám ezeket: *sürüvét, sürüvéjt,* pro *sürüit* vagy *sürít,* 's több illyeneket: 's talám ez a' *vét* épen az a' *sürüvét*ben, a' mi a' *vétekben,* t. i. Actus az az *véti,* hogy ez vagy amaz legyen a dolog; vagy még mostan is fennlevő szóllásunk szerént: *vét neki, csinál neki.* — Ezen beszélgetésünknek igen szép vége lett. Meghatároztuk, hogy minden héten öszvejőjünk, 's holnap után Vasárnap fog kezdődni D. Kovács Úrnál az öszvejövetel. Az *Írga* — ez a' szó a' Rabener' scriblerét talán kinyomná — én leszek. Ha kedvet teendek Széphalmim előtt, közleni fogom Vele Jegyzéseinket.

Döbrenteim több napokig múlata Pesten 's Mülleremet általadá. Igen meglepett idejöttével. Be édes óráim valának vele. Vitkovics, ki most Szentendrén szüretel s Horvát, igen igen becses barátim; de Döbrenteiben sok ollyan van, a' mit sem Vitkovicsban, sem Horvátban nem bírok.

A' Békéről való hír még nem bizonyos. Újságúl azt írom, hogy Horvát Schlegelt, kinek eggy munkájából írt jegyzéseimmel kedveskedém egykor Érdemem felett való Drága Nagy Uram Bátyámnak, u. m. *Über die indianische Sprache* etc. magyar nyelvre tanítja. Megígéré, hogy elviszen Schlegelhez, 's aufführolni fog nékie. — Én most eggy *poetai Epistolát* faragok. Nehezen sülnek a Versek. Miólta kezdem tudogálni, mi élhet-meg, felakadok mindenen. Ollyan vagyok, mint a' faluról városra vitetett leány: tudja (?) ugyan miként kellene tartania magát, de még teste feszes a' városi viseletre; és Horatiusként: dum fugio vitium in contraria curro. — Délután a' többit, míg papírosomban leszen hézag.

Tegnap délután ismét két váratlan örömöm vala. Vitkovics megérkezett, 's Kazinczytól levelet vevék. Felelni fogok, mihelytt Epistolámat elvégzem: fog Vitkovics is. (Virágnak ezennel elviszem a verseket.)[1]

[Eredetije a Szemere-tár II. kötetében.]

[1] A levélben vagy öt sor olvashatatlanúl ki van törűlve.

JEGYZETEK.

Az előbbi kötetekből ismeretes eljárási mód volt irányadó a jelen kötethez csatolt jegyzetek összeállításában is. Mivel itt is többször hivatkozom e vállalatnak eddig megjelent öt kötetére: az alábbiakban *I. k.*, *II. k.*, *III. k.*, *IV. k.*, *V. k.* rövidítést használom s a már többször idézett forrásmunkák újraidézésében a rövidített czímekre utalok. Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy az itt közlött leveleknek politikai vonatkozásaira a jegyzetekben csak akkor terjeszkedtem ki, ha azok egyszersmind irodalmi háttérűek is; egyébként azokat annyival könnyebben mellőzhettem, mert az 1809-ki év eseményei s általában a napoleoni háborúk viszontagságai kézikönyveinkben is föltalálhatók.

A Kazinczy-bizottság tagjai a jelen kötet jegyzeteinek összeállításában is készséggel támogattak, a miért úgy ők, mint mind azok, a kik egyben-másban segítségemre voltak akár a szerkesztésben, akár az adatok előadásában (ez utóbbiakat az illető jegyzetnél külön is fölemlítem), fogadják e helyen is szíves köszönetemet.

1320. A levél első pontjára nézve l. 1287. számú levelet s az ehhez csatolt jegyzetet.

A 3. pontra nézve l. az 1215., 1217., 1221. és 1234. számú leveleket.

2. lap 3. sor: »*Neuhäuser*nek munkája felől magam is olvastam a' kedvetlen Recensiót.« V. ö. az 1317. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1321. E levél válasz az *V. k.*-ben az 1314. szám alatt közlött levélre.

1322. 4. lap 3. kikezdés: »Cserei Farkastól ... levelet kaptam ... Megérdemli, hogy Kisünk Journáljában ... kinyomtattatnék úgy, mint *Prónayé az Orpheusban.*« V. ö. az *I. k.*-ben közlött 134. számú levéllel s ennek jegyzetével.

5. lap 3. kikezdés: »Macbeth vagyon e fordítva a' Tek. Ur által?« V. ö. az *V. k.* 555. l. 2. kikezdésében írt jegyzettel s az 1337. sz. levél végső soraival. Az eddig ismert legrégibb *Macbeth*-féle előadások legrégibb színlapja 1812. ápril 11-kéről való, midőn is Kolozsvárott »egy új, még itten soha sem játszódtatott Herosi Nagy Szomorú Játékot« hirdettek, még pedig az »elő-fizetés fel-függesztve.« Nem lehetetlen, hogy az erdélyi színjátszók már előbb Maros-Vásárhelytt előadhatták. Sajnos, hogy a kolozsvári színlapon nincs megemlítve a fordító neve. Vajjon ez a fordítás Döbrenteitől való-e, vagy más ismeretlen írótól, adatok hiányában megmondani nem lehet.

6. kikezdés: «Rode Ossziánját olvastam.» V. ö. az 1291. számú levéllel s az erre vonatkozó jegyzettel.

8. kikezdés: «*Gróf Bethlen Miklós ifjúkori életét* kaptam Bethlen Gergelytől.» Az említett munka ily czímmel jelent meg: «Groff Bethlen Miklós ifiúkori életének, úgy Erdély ország akkori történeteinek tulajdon magától frantzia nyelven való le-írása. Magyarra fordittatott és kiadatott a magyar nemzeti játtzó-szín hasznára.» Kolosvár, 1804.

9. kikezdés: «A *Csuklató* [t. i. Gyulay Karolina] . . . *Berquin*nek La Luth de la Montagne elbeszéllését fordította.» *Berquin Arnold* (1749—1791) neveléstani és idyllíró; Gessner Salamon modorában írt idylljei 1774—5-ben láttak napvilágot, összes művei húsz kötetben 1803-ban jelentek meg.

1323. Cserey e levélben *Vandza Mihály* ifjú festőről emlékezik. Ily nevű író élt ez időben (v. ö. az 1103. számú levéllel s ennek jegyzetével), a ki mint szinműíró («Zöld Martzi, az úton álló haramia», Nagy-Várad, 1817) és szinész egyformán szerepelt; de hogy festészettel is foglalkozott, arra csak egy adatot hozhatok fel a Magyar Kurirból (1821. évf. I. 147. l.), a melyben a következő tudósítás olvasható: «Hazánk egyik festő és theatromi talentomiról nevezetes fija» Debreczenben a király születése napja alkalmából rendezett banketten «egy jól készült galambformát eresztett le selyemszálon a szála felső szellőztető lyukán által.»

1324. A levél első pontjára nézve megjegyzem, hogy a mi ekkor nem sikerült Rumynak (t. i. hogy a pataki collegiumhoz jusson Nitsch Dániel helyére) 1819-ben könnyen sikerűlhetett volna, ha a választást elfogadja. Ugyanis — mint Ballagi Géza hozzám írt leveléből látom — 1819. május 6-án a Miskolczon tartott superintendentiális gyűlés Berzeviczy Gergely ajánlatára megválasztotta Rumyt a sárospataki collegiumba ág. hitvallású kathekétának s a német és latin irodalom rendkívűli tanárának. Ő azonban, nyilván az akkori sikertelen közbenjárása miatt, Vay József főcuratorhoz 1819. júl. 18-án Karloviczról írt levelében kijelenti, hogy megválasztatását nem fogadja el.

A 8. lapon említett férfiak közt csak *Jármy* az ismeretlen. Szolnoki *Jármy Ábrahám* 1810 -20 közt Szabolcsmegye főszolgabírája volt s később kir. udvarnok. L. Nagy I. id. m. V. k. 319. l.

9. lap 3. sor: «Von Debrezin erschienen hier diesmal nur die zwey Prediger von Böszörmény: *Nagy István* und *Kassai Péter*.» Nagy István született 1770. szept. 14-kén, Debreczenben; tizennyolcz éves korában kezdte a felsőbb iskolákat látogatni szülőhelyén. «Itt kapott lángra — írja Arányi István a felette tartott emlékbeszédben — az a vele született poétai tűz és eleven képzelődés, melynek későbben remek szüleményei lettek ama szívet és lelket felemelő s mindkét rendbeli énekeskönyveinkben béfoglalt gyönyörű énekek, melyek az ő, Istenhez emelkedett és keresztyéni virtusokkal bétölt szíve felséges érzéseinek tanúi lesznek a késő maradék előtt is.» 1799-ben contra-scriba és senior lett. Ezután Göttingába ment, hol egy évig volt. 1801-ben a hajdú-böszörményi egyház lelkészévé lőn. Meghalt 1831. aug. 13-kán cholerában. Kálmán Farkas (Éneklő kar. Budapest, 1880, 52. 53. l.) őt tartja a prot. énekeskönyv legmagasabban szárnyaló költőjének.

Kassai Péter — mint Széll Farkas szíves közléséből értesülök — született Mármaros-Szigeten; atyja az oda való pap, Kassai Ferencz volt, anyja Méhes

Krisztina. Tanulását szülőföldjén kezdte s Debreczenben folytatta, hol 1797-ben, mint felsőbbiskolai tanuló az iskolai törvényeket aláírta. 1806-ban főiskolai senior volt, aztán Marburgban és Göttingában tanult. 1808. febr. 28-án letette a papi vizsgálatot és hajdúböszörményi pappá lett; de már 1809. május 1-jén Debreczenben választották meg az elhunyt Gál András lelkész helyére. 1810-ben lépett házasságra Győrfy József hajdúböszörményi vicehajdúkapitány leányával, Klárával. 1812-ben egyházmegyei tanácsbíróvá választatott, de már a következő év febr. 11-kén, 33 éves korában meghalt.

A levél végén *Rozgonyi*ról is emlékezik Kazinczy. *Rozgonyi József* 1756. szept. 30-kán született Sárospatakon. 1784-ben Bécsbe ment, három év mulva pedig Német-, Francziaországba és Hollandiába. A losonczi iskolában hét, a sárospatakiban pedig huszonöt évig tanárkodott. L. bővebben *M. P.* 282., 283. l.

1826. E levelet meg kell előznie az 1524. számú levélnek, a mely tévedésből került mostani helyére; időrendi egymás után sorában itt olvasandó.

12. lap 1. kikezdés: «Döbrenteynek versei eránt már írtam Neked, úgy tetszik.» Kazinczy tévedt, a versről itt teszi az első említést. A vers alatt nem érthet mást, mint a mely az 1319. számú levél mellett olvasható.

U. o. 4. kikezdés: «A' mai Ujságban olvasom, hogy az új Spanyol Király Spanyol nyelven tartotta a' beszédet a' Néphez.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1808. évf. (júl. 20-ki) 6. számában jelent meg egy közlemény, a melyben el van mondva, hogy az új spanyol király június 15-kén beszédet tartott a castiliai tanácshoz. «Valamint az első köszöntéskor — írja az idézett lap — úgy most is Spanyol nyelven szólott a' Király a' Követekhez.»

U. o. 6. kikezdés: «Eggy Gróf *Lázár* . . . nekem levelet írt eggy *Szen-Páli* nevezetű Úr által.» *Lázár István gróf* született 1736-ban s a katonai pályára lépett; részt vett a porosz háborúban s 1762-ben fogságba került; 1784-ben a Hora-féle lázadás alkalmával a fölkelt székely seregnek ezredese volt. A korabeli országgyűléseken mindig megjelent mint kir. hivatalos; meghalt 1819-ben. Részint Györgyfalván, részint Szász-Erkeden lakott. Felesége gr. Haller Erzsébet volt s így rokona Cserey Farkasnénak. V. ö. az 1333. és 1342. számú levelekkel. A levelet — mint Kazinczy soraiból tudjuk, — más írta; ez onnan van, mert Lázár szemei idősb korában nagyon meggyengűltek, később egészen el is vesztette szemevilágát. L. Nagy I. id. m. VII. k. 66. l.

Az a Szen-Páli, a ki Lázár levelét kézbesítette Kazinczynak, kétségen kivűl ugyanaz a férfiú, a kiről az 1333. számú levélben is megemlékezik Kazinczy. Homoród-szentpáli *Szent-Pály Gábor* ugocsai táblabíró élt ez idétt Ugocsában, a kinek Bábonyban és Kökönyösdön is voltak birtokai; előbb huszárhadnagy volt, később Küküllővármegyéből Ugocsába, Halmiba költözködött, hol nagyanyja, Perneszy Mária jogán gazdag földbirtokos volt. 1792-ben vagy 1793-ban vette nőül Tiszaújhelyi Ujhelyi Annát, kitől egyetlen fia, László, Ugocsamegyének többször követe, 1848-ban pedig Mármarosmegyének főispáni helytartója, született. Szentpály Gábor 84 éves korában halt meg. (Komáromy András szíves közlése.)

U. o. 7. kikezdés: «A' Péter bátyám leánya kiadott a' Pataki ismeretségen.» Ez csak úgy értendő, hogy Vay Ábraham egy ideig megszakította Kazinczy Zsófiával való ismeretségét; később, tudjuk, mégis egymáséi lettek.

1327. E levélnek itteni és az Angyal Dávid új kiadásában (Kisfaludy S. minden munkái; negyedik kiadás, Budapest, 1893. VIII. k. 148. l.) közlött szövege közt lényeges eltérések vannak, mit annak tulajdonítok, hogy Angyal Dávid nyilván a Toldy másolatát használta, én pedig a levelek eredeti példányait. Az eltéréseket idejegyzem s rövidség okáért a jelen kiadást *I.*, a Kisfaludy S. műveinek kiadását pedig *II.* jegygyel jelölöm.

I. 4. sor: Ha vagyon valami írásaimban, *a' mi a' helyesebb ízlésű ítéletnek tetszhetik*, az többnyire Általad és Tőled szerzett érdemem.	*II.* És örömmel vallom, hogy az, a' mi írásaimban tetszhető . . .
I. 10. sor: Engem *Nemzetemnek, és nyelvemnek* azon *lehetséges* dicsőségébe ragadának, mellyben *képzelhettyük* azt . . .	*II.* Engem *nyelvemnek, és Nemzetemnek* azon dicsőségébe ragadának, mellyben *képzelem* azt . . .
I. kikezdés 2. sor: Velin nyomtatvány volt szánva számodra . . .	*II.* Velin nyomtatvány volt szánva számodra, *Hazám kedves Litteratora!*
I. kikezdés 5. sor: külömbféle fajtú [!]	*II.* külömbféle *fajtáú.*
I. kikezdés 9. sor: a' hazafiságnak szent tüze mélyebb és hasznosb nyomokat hagy . . .	*II.* szent tüze *nagyobb*, mélyebb . . .
I. 14. lap 1. 2. sor: rég' elfajúltt, megfásúltt és meghűltt *Vénségnek komor kebelében* . . .	*II.* rég el fajultt *és* megfásultt és meghűltt *Vénség* . . .
I. 14. lap 11. sor: szives idvezlés *Néked és Párodnak* mind Tőlem, *mind Feleségemtől*, ki *kellemes* munkáidnak . . .	*II.* Szives idvezlés *Néktek Mind a' Kettőtöknek* Tőlem; *és* Feleségemtől *is*, a' ki munkáidnak . . .

1328. A 15. lap végén *Szemere Lászlóné*ról szól Kazinczy. Szemere Lászlónak — mint Nagy I. id. művéből látjuk — négy felesége volt: 1. Csorbay Nagy Erzsébet, 2. Zoltán Mária, 3. Tussay Krisztina és 4. Körtvélyesi Zsuzsánna.

16. lap alul 8. sor: «*Barkóczy Ferencz* . . . elvette a' szép kövér Ráczné t.» Valószinűleg az a Barkóczy, a ki 1808-ban mint pestmegyei főispáni helyettes szerepelt, kir. tanácsos és kamarás volt s a Ludoviceumra 1000 frtot adott.

1329. A levél 2. pontjára vonatkozólag l. a Kis J. Emlékezései (Olcsó könyvtár, 283. sz.) 256. és 257. lapjait. Bővebben szól e tűzveszélyről a Hazai és Külf. Tudósítások 1808. évf. (júl. 27-ki) 8. és 12. száma. Az előbbiben ugyancsak pár sornyi híradás olvasható a következőkben: «Sopronyból azt a' szomorú hírt vettük, hogy ott Júl. 19-ikén szörnyű tűz volt, melly mintegy 300 házat megemésztett«; de a 12. számban már az alábbi hosszasabb tudósítás olvasható «*Soprony, Aug. 1.* Azon rettenetes történet, melly 19-ik Jul. városunkat pusz-

titotta, megújúlt 22. és 24-ikben. Már olly nagy volt a réműlés, hogy segítségre sietni is alig tudnánk. De a' pusztító tűznek dühössége sem engedte meg, hogy foganatosan segíthessünk. A' külső városunkban alig maradott 10 ház épségben. Sok Polgárnak Vagyona tellyesen semmivé lett. Fájdalmas itt a' Hazafinak azt a' szomorú pusztítást látni, mellyet a' tűz Ő Exc. Gróf Széchényi Ferencznek házában tett. Ott, hol e' nagylelkű Hazafi a' Nemzetnek díszére a' Classicus Authorokat és talán a' régi pénzeket is öszve gyűjtötte, most faldűledékeket és hamut látunk. Elpusztúlt a' Dominikánusok temploma, Gróf Piatsevits palotája is. Így sok esztendők keresményét 800 házakkal egy két óra elemészté.» V. ö. még az 1340. számú levéllel is.

1382. 2. kikezdés: «Ez a' fiatal érett lelkű asszonyság . . . leánya a' haza legnagyobb fiának.» T. i. Pély Jánosné Vay Erzsébet Vay Józsefnek volt a leánya.

20. lap alul 1. sor: «Ha az Úr kis tanítványkája' könyvei köztt meg talál lenni Christian Felix Weissen's Gedichte, olvassa meg azt a' kis dalt, mellynek ez az első sora: *Ich wollte mit der Weisheit halten.*» Weisse Keresztély Felix említett költeménye «Weisheit und Thorheit» czímmel jelent meg, s az 1772-ki kiadás (Kleine lyrische Gedichte, Leipzig, I. k. 49. l.) szerint így hangzik:

Ich wollt' es mit der Weisheit halten:
Schnell legt' ich meine Stirn in Falten,
Sprach überall und allemal
Von hohen Dingen und Moral.

Doch bald ich der Weisheit müde.
Ich gähnte zwar in Ruh' und Friede;
Doch Jünglinge und Mädchen sahn
Mich wieder kalt und gähnend an.

Nun dacht' ich, Thorheit ist mir lieber:
Die Jugend eilt zu bald vorüber.
Wein, Lachen, Liebe, Tanz und Scherz,
Euch überlass' ich ganz mein Herz.

Ich lachte, liebte, tanzte, scherzte,
Bis mich's in allen Gliedern schmerzte:
Beim Tanzen ward die Zeit mir lang,
Und von dem Weine ward ich krank.

Nun halt' ich es mit allen beyden,
Bald mit dem Ernst, bald mit den Freuden:
Die ernste Weisheit ist mein Weib,
Die Thorheit ist mein Zeitvertreib.

Die ein' ist Wirthin in dem Hause,
Die andre Wirthin, wenn ich schmause,
Und wenn die Frau zu spröde thut,
So macht es die Mätresse gut.

1388. 22. lap alul 18. sor: «A' Magyar Kurír szerint Silézia felé megyen Berlin tájékáról a' sok ágyúja a' Francziának.» A nevezett lap 1808. évf. (júl.

22-ki) 7. számában olvasható egy tudósítás, hogy a franczia seregek Charlottenburgból útnak indúltak és «a Széziai lógerekbe mennek.»

Gróf *Szapáry Péter*, a kiről Kazinczy több levelében szól, családja hasonnevű tagjai közt a IV-dik, a ki 1812-ben ezer forint alapítványt tett a Ludoviceumra. L. Nagy I. id. m. X. k. 482. l. A Magyar Kurir 1809. évf. (márcz. 7-ki) 19. száma pedig a következő adományáról értesít: «Mélt. Cs. és K. valóságos Kamarás Gr. Szapáry Péter Ur ő Nagysága hazafiságának jeles példát adott [!], midőn a' maga tíz ezer darabokbúl álló Magyar Országi ásványoknak drága Gyűjteményét, melly negyven ezer forintokra becsűltetik, a' T. N. Szala Vármegye által ő Cs. és K. Herczegségének Nádor-Ispányunknak a' nemzeti Muzeum számára ajánlott [!].»

Baldacci Antal államtanácsos és a Sz. István rendjének kis keresztese.

A levél végén azt írja Kazinczy az 1326. sz. levél jegyzetében említett Lázárról, hogy ennek levele «Klapprothságot sejdíttet» vele. E kifejezéssel bizonyosan a szabadkőmívességre czéloz. V. ö. az 1274. számú levéllel.

1334. 28. lap felűl 6. sor: «Midőn a' *cz* és *cs* 's az *ő* és *ű* ellen kikölt a' Hazai Tudósításokban (t. i. Horvát I.): akkor én neki igen modeste feleltem.» V. ö. az 1114. s az 1555. számú levéllel s ezek jegyzetével.

U. o. kikezdés: «Hogy Diogenesben ejtett hibámat kimutattad, azt néked annyira nem vettem rosszúl, hogy szintén örvendek neki.» Kazinczy itt bajosan őszinte; a Verseghy mellé való soroztatásnak bizonyosan nem örült. Különben Pápay művének, *A magyar literatura esmérete* 103. lapjára czéloz, hol a szerző a következő sorokat írja: «Kazinczy és Verseghy kétség kívűl a' nevezetesebb Magyar Iróink 's Nyelvtudóssaink közűl valók; mégis amaz a' *Diogenesben* a 250-dik óld. ezt teszi: *anyáik*, emez pedig Millot 170. óld. *atyáik*, mellyeket a' Magyartúl sehol sem hallhatni, mivel azon szavakat ország szerte így ejtyük kettőztetett hanggal a' harmadik személyben: *annyaik*, *attyaik*», stb.

U. o. alul 15. sor: «Gróf Desőffy minap írá-meg nekem eggy beszéllgetését eggy valakivel ezen kötet (Egyveleg írások I.) eránt.» V. ö. az 1304. számú levéllel.

U. o. alul 1. sor: «Eggy *valakinek* a' neve csak eggyszer fordúl-elő írásodban.» Valószinűen Bacsányit érti, a kiről Pápay művének 415., 416. lapjain szól, midőn a kassai *Magyar Museum* megalapítását tárgyalja.

1335. A levél 3. kikezdése: «In No 71. der Göttingischen gelehrten Anzeigen vom laufenden Jahre steht eine vortreffliche Recensio meines Musenalmanachs.» V. ö. az 1348. számú levéllel. Erre a recensióra nem tudtam ráakadni, mivel a Gött. Gelehrten-Anzeigen folyóiratnak épen ez az évfolyama hiányzik közkönyvtárainkban.

1338. 33. lap alul 1. sor: *Gr. Kollowrath Liebstainski*. *Kollowrat-Liebsteinsky Vincze gr.* a málthai rend vitéze, altábornagy, val. b. titk. tanácsos, az erdélyi sereg vezérlő tábornoka s a 11. ezred második tulajdonosa.

34. lap 3. kikezdés: «Munkácson vas rosdával írt Munkádot be köttettem.» Cserey minden valószinűség szerint Kazinczynak arra a kéziratára czéloz, a' melyet nekem is volt alkalmam látni Chyzer Kornél szívességéből. Ez egy kis 8-r. piros bőrbe kötött könyv, a melynek czíme: «Dolgozásaim a' Munkácsi Vár-

ban 1800 és 1801», s magában foglalja *Emilia Galottit* teljesen, a *Barnhelmi Minna* egy részét, azután *Énekek Ossziánból, Szívképző Regék*, második könyv, *A két szerencsétlen* czímű darabokat. A czímlapon Kazinczynak következő jegyzete olvasható: «Minthogy az Országlás' Rabjainak tintát nem engednek, vasdarabokat hánytam eczetbe; a' papirosat pedig Kufsteinból Munkácsig tartó útunk alatt lopva szerzettem.»

U. o. alul 2. sor: *solitenz* h. *solitaire* olvasandó.

1840. 37. lap alul 9. sor: »A' mit *a' halál félelme felől*, a' Révai születése napja felől tett jelentésben írtam a' Hazai Tudósításokban, szívemből kikapott megjegyzés.» Kazinczy említett czikke a Hazai Tudósítások 1808. évf. (máj. 14-ki) 39. számában jelent meg; czélzott pontja így hangzik: «Láttam, hogy többé látni nem fogom, de meg akartam kímélni a' halál emlékezetétől, melly, midőn a' test a' hosszas fájdalmak által elgyengűlt, annak lelke előtt is rettenetes, a' ki ép napjaiban hérosi bátorsággal szokta volt tekinteni.»

53. lap 4. sor: «Mesés költemények Andrád Elek által.» Az idézett mű 1807-ben, Pesten jelent meg Trattnernél. L. Szinnyei J. id. m. I. k. 160. hasábját.

U. o. 4. kikezdés: «A' Természet csudáji most vannak a' Compactornál.» Kis János szóban levő művének teljesebb czíme ez: «Természet csudái, országok nevezetességei és nemzetek szokásai, mellyek külömbféle munkákból öszveszedegettettek, s részszerént az efféle dolgokban gyönyörködőknek, részszerént a hasznos és kellemetes olvasást megkedvelleni s figyelmetességeket gyakorlani kivánóknak számokra kibotsáttattak.» Pozsony, 1808, Wéber Simon Péternél.

«Wéber nem tanúlt intésünkből. Igy nyomtatni *Plutarchust»* — folytatja Kazinczy. Plutarchust ez időben Tanárki János fordította s Wéber adta ki 1807-ben. V. ö. az 1256. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1841. *Glatz Jakab* ág. ev. lelkész, egyházi tanácsos, szül. 1776. november 17-kén Poprádon, meghalt 1831. szept. 25-kén Pozsonyban. Életére s műveire nézve l. Szinnyey J. id. m. III. k. 1228—1236. hasábjait.

1845. 63. lap kikezdés 2. pont: «Nem jól van mondva *tall»*, stb. Kazinczynak ez a jegyzete is mutatja, hogy az *V. k.* 1318. számú levele mellett közlött vers a mi közlésünk szerint helyes, nem a Kölcsey legújabb (Budapest, 1887.) kiadásában megjelent közlés szerint, a hol a 9. k. 11. lapon *toll* fordul elő.

65. lap kikezdés: «*Sinai* meghala. Ezt tudom az Ujságból.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1808. évf. (júl. 16-ki) 5. számában olvasható egy tudósítás jún. 30-ki kelettel, a mely így kezdődik: «Ma temettük el minden tőlünk kitelhető tisztességtétellel ama nagyhírű és tudományú tisztes Öreget, Tiszt. Sinai Miklós Urat», stb.

1846. Cserey a levél vége felé Vay László művéről szól, a mely ily czímmel jelent meg: «A német hívség, avagy Bécs polgárjai a frantzhadban (a szövegben hibásan: Franczstadban), egyházi szép emlékezet jele a Bécs minden Lakossaira nézve, kik eme veszedelemmel tellyes időpontban vagyonjaikat és életeket a Köztársaságnak s a Haza közjavának szentelték. Németből Magyarra szabadon általtétetődött eggy buzgó Magyar Hazafitárs által.» N. Várad, 1806. 2. kötet.

A levél 6. sorában: von *der* M. geschichten h. olv.: von *den*.

«*Hannulikunkba nagyon meg ütköztem* — írja tovább Cserey — nékie is Vayt magasztaló ódája itt találtatván.» Hannulik Chrysosthom a Vay László említett műve II. kötetének végén közöl egy ódát, de az nem Vay Lászlót magasztalja, hanem mint a többi költemények, Fischer István báró egri érseket főispáni hivatalába történt beiktatásakor. A költemény első stropháját ide iktatom:

Ergo relinquis, Pastor! ovilia,
Curanda Regum, quae dedit, optimus?
Relinquis? At grex Te orbus (eheu!)
Moeret amans, oculisque turget.

Mellékesen megjegyzem, hogy Kazinczynak Hannulik Chrysosthomhoz 1805. szept. 30. és 1806. jan. 8-án írott leveleit pár hónappal ez előtt találta meg a piarista-rend budapesti könyvtárában Főt. Csaplár Benedek, a ki engem erről mindjárt értesített, de sajnos, már nagyon későn. E levelek is tehát csak a pótlékkötetben fognak megjelenni.

1348. 70. lap fölül 3. sor: «diesen süssisanten Leuten» helyett olv.: «diesen *süffisanten* Leuten.»

71. lap alul 7. sor: «expürt« h. olv.: *expiirt*.

73. lap fölül 8. sor: «Tölzel« h. olv.: *Tölpel*.

1350. 77. lap. kikezdés: »A Budai Német Uiság 69 darabjába praenumeratio hirdettetik.» A Vereinigte Ofner u. Pester Zeitung 1808. évf. (aug. 28-ki) 69. számában csakugyan olvasható a szóban levő praenumeratio Fessler munkájára; egyszersmind a munka köteteinek rövid tartalma is közölve van; utána pedig e sorok:

«Wenn überhaupt die Geschichte dieser kräftigen Nation, durch einen Zeitraum von mehr als *neunhundert* Jahren durchgeführt, nicht nur Ungarns Eingeborne, sondern wohl auch andere Nationen interessiren dürfte, so verdienet diese Unternehmung Fessler's um so mehr die Unterstützung der Geschichtsfreunde, als bis jetzt, bei allem Reichthume fleissig gesammelter und mit kritischem Scharfsinne gesichteter Materialien, noch keine Geschichte der Ungarn vorhanden ist, welche den Forderungen der historischen Kunst und den Wünschen der Leser von Geschmack einigermassen genügte.»

1351. 78. lap alul 16. sor: «ich die Samen» h. olv.: *wie* ich die Samen...

1354. A levél utolsó sora: «*Kis Miklósnak* hozzád küldött levele még is hever valahol.» Itt Kazinczy tolla valószinűen megbotlott, talán *Kis Imrét* kellett volna írnia. Legalább, a mivel levelét végzi Kazinczy: «Az 1012 f. vettem», ez egyenesen Kis Imrére utal, mivel ő küldötte ezt az összeget Csereytől Kazinczynak.

1355. 83. lap fölül 5. sor: «Berzsenyi verseiből *kettőt* ide iratok.» Csak az egyiket közli Kis János, a másik vagy elkallódott, vagy eredetileg sem volt a levél mellett.

1356. 85. lap alul 4. sor: «Szegény *Spisich* bátyámra nézve csak azt írom, hogy ellenségei még a' sírban is üldözik őtet, Báró Ghilányi eggy a' Bol-

dogúltat védő Epitaphiumot nyomtattatván-ki Belnay Ujságában, a' Canczelláriától szoros kérdésre vétetett.» Czélzás az »Ephemerides Statistico-politicae« czimű lap 1805. évf. (márcz. 12-ki) 21. sz. Appendix 251. lapján név nélkűl megjelent versre, a melyet az ügy érdekénél fogva egész terjedelmében közlök:

Spissich János, néhai érdemes Szala Vármegye Vicispánjának Koporsójára.

Hogy ennél a' Sírnál jártam minapában,
Négy Asszonyt láttam itt: Kettőt gyász ruhában.
Más kettőt ellenben színesbe öltözve;
Nyitva vala a' Sír, 's a' bolt fölfödözve.
Sírtak a' Gyászosak, amazok ellenbe
Kétséges Orczával néztek a' verembe. —
Az egyik Gyászostól kérdezém neveket,
Ősmerni akarván azokat, ezeket.
Én a' HAZA vagyok, úgy mond; Ez mellettem
Az ERKÖLTS; — leghívebb Fiamat vesztettem
SPISSICHben. — Az ERKÖLTS példáját 's Mesterét
És a' múlt Századnak egy remek emberét.
Amazok ellenben, a' fényes ruhások,
(Mint a' Győzödelmes Bajnokok' szokások)
Egyik az ÍRÍGYSÉG, Medusa hajával,
Másik az ÜLDÖZÉS hoszszú Korbátsával,
Ünnepelni jöttek estét e' megholtnak,
De, nyitva találván födelét a' boltnak,
Eltelvén mindenik kétes borzadással,
Ekképp' tanakodnak suttogva egymással:
Irtózom rá nézni, a' kit ostromlottam! —
Én is bánom, felel amaz, hogy bántottam!!

* * *

Még ezeket hallom a' Haza szájából.
Nézek; hát a' holtnak tisztes homlokából
A' HALHATATLANSÁG egy pille képében
Fölszáll, és azt mondja tsendes röpűltében:
Hasztalan! — vége van — mint minden más NAGYNAK,
Nagy Lélek! itt lakni már tovább nem hagynak.
De, majd egy két Század bizonyságot tészen,
Hogy SPISSICH még itt is halhatatlan lészen.

Mint említém, az író neve nincs a vers alatt, de kétségtelenűl Ghillány Istváné, a kire Kisfaludy czéloz. Egy vers a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf.-ban is olvasható tőle. A versíró neve Szinnyei J. id. művében nem fordúl elő.

86. lap fölűl 4. sor: «Már több ízben is meg-meg szállott eggy kis kedv, *eggy eredeti hazai Tragyédiának készíttésére.*» Hogy ennek a tervezett s később meg is írt tragoediának tárgya a Bánk bán története, kitűnik Kisfaludy Sándornak 1808. aug. 6-kán Bacsányihoz intézett leveléből, a melyben Kisfaludy egyenesen meg is nevezi a tárgyat. «Nékem a' minap — írja — a' magyar szín-

játszó Társaságnak szükségét látván a' Teátromi darabokban, kedvem duzzad eggy eredeti, hazai szomorú játékot *(Bankó Nádorispányt)* írni; de részszerint azért, hogy meg nem tudtam határozni, mellyik vers-nem lenne legalkalmatosabb és legkönnyebb a' Tragyédiai nagy indulatoknak legtermészetesebb előadására, részszerint azért, hogy talán a' tárgy magában is botránkozást okozhatott volna, — elnyomtam kedvemet.»

Kisfaludy Sándornak e levele megjelent összes műveinek legújabb kiadásában is a VIII. k. 153. lapján, s bár a kiadó szintén az eredeti kézírat másolatára hívatkozik, az itteni közlésnek alapúl szolgáló valóban eredeti levél s az Angyal Dávid használta másolat szövege között több lényeges eltérés van, a melyek itt következnek az 1327. számú levél jegyzetének mintájára:

I. 3. sor: én *nem lakom már* Kámban . . .	*II.* én *nem Kámban* lakom már . . .
I. 84. lap 3. sor: itt lakunk *quasi Curialis házainkban* . . .	*II.* itt lakunk *nem éppen Curiális*, *hanem szabad* házainkban . . .
I. 84. lap felűl 6. sor: 's *minthogy* szűntelen betegeskedő Feleségemnek a' Kámi levegő *ártalmas volt* nedves helyheztetése miátt, itt telepedtem le *én is* . . .	*II.* Szűntelen betegeskedő Feleségemnek a' Kámi levegő ártalmas *lévén* nedves helyheztetése miatt, itt telepedtem le . . .

I. A 10—12. sorok hiányzanak a *II*-ban.

I. U. o. 13. sor: Feleségem is *Szegedy ugyan, de* nem Elíza, hanem Rozália.	*II.* Feleségem is nem Elíza, hanem *Szegedy Rozália.*
I. U. o. 30. sor: és ha Te előttem nem *írsz vala* . . .	*II.* és ha Te előttem nem *írtál* vala . . .
I. 85. lap fölűl 1. sor: még a' múltt Diétán közre akarván bocsáttani . . .	*II.* *jó szándékból* még . . .
I. U. o. 3. sor: csak úgy *jöhettek*-ki kezemből Regéim . . .	*II.* Csak úgy *jöttenek* ki *tehát* kezemből Regéim . . .
I. U. o. 5. sor: Utóbb *vevém* észre a' sok hibát . . . U. o. 6. sor: *'S még is* minden *hiba* mellett . . .	*II.* Utóbb *vettem* észre *lassanként* a' sok hibát . . . *De* minden *hibája* mellett . . .
I. U. o. 7. sor: Voltak *a' Santissima Hermandadból,* kik Himfyvel egygyütt engem örömest tűzre tettek volna . . .	*II.* Voltak, *a'* kik Himfyvel egygyütt engem örömest tűzre tettek volna (O Santissima Harmandad!)

U. o. 12. sor: és csak félig sűltt *próbáim* valamelly nálamnál tehetőssebb *elmét remekebb munkáknak szerzésére tüzelnének*...	és csak félig sűltt próbáim *után* valamelly nálamnál tehetőssebb *elme remekeket állíttana*...
U. o. 17. sor: kész volnék *poroszló* lenni...	kész volnék *hóhér* lenni...
U. o. 21. sor: *azoknak eszközléséből* tétettek...	*annak akarattyából* tétettek...
U. o. 30. sor: Keserű Siralom *az, hogy oly* nehéz.	Keserű Siralom s olly nehéz...
U. o. 34. sor: ha a' *részrehajló* ellenségek előtt nem is...	ha a' *részre, sőt tőlünk elhajló* ellenségek...
U. o. 36. sor: Szegény Spisich *bátyámra nézve* csak azt írom...	Szegény Spisich *Bátyám eránt* csak azt írom...

I. 86. sor fölűl: A kettős kötőjel helyett a *II*-ban következők olvashatók:

És így Spisich talán hadd nyúgodnék, hogy a' hazának még sok hasznot szerezhető Élők — ne háboríttassanak.

I.	*II.*
U. o. fölűl 2. sor: rosszlelkű *árulóktól*...	rossz lelkű *emberektől*...
U. o. 6. sor: mert mit *írjon* a' bús Magyar *szomorúnál egyebet?*	mert mit *írhat* a' bús Magyar, *ha csak nem szomorút?*
U. o. 15. sor: Én a' nagy Világtól...	Én *részemről* a' nagy Világtól...
U. o. 28. sor: Élly boldogúl dicső *Hazafi*...	Élly boldogúl, dicső *Hazafitársom*...

A *II*-ban a levél kelete a levél elején van csak s *14. Sept.*, holott az *I*-ben hátúl van s *15-dik Sept.* olvasható.

1358. 88. lap. 2. kikezdés. «Spanyol Országban rosszúl mégyen a' Jósef részéről a' dolog. Ezen híreket olvashattad az Ujságokban.» Kazinczy a *Hazai és Külf. Tudósításokra* czéloz, a melynek 1808. évf. 22. (szept. 14-ki) számában olvasható egy ily értelmű közlemény. Ez a többi közt arról tudósít, hogy József »már Madridba menetele közben némely akadályokra talált, és ámbár az egész út mintegy 60 ezer Frantzia katonasággal meg volt rakva, mégis 4 ezeret közűlök Burgosnál az Insurgensek elszakasztottak«, stb.

1360. A levél elején említett gr. *Bethlen László*ra nézve l. az 1189. sz. levelet s ennek jegyzetét.

Az esztergomi *primás,* kiről Kazinczy emlékezik, ez időben *Károly Ambrus* főherczeg volt, a ki a következő évben halt meg Tatán. V. ö. az 1442., 1449. s az 1543. számú levelekkel.

1361. A levél 2. kikezdésében ezt írja Dessewffy: «*J.* ő Nagysága elmés mondását nem értem.» Valószinűen Jekelfalussy Józsefre czéloz.

1362. A levélben említett férfiakra a következőket jegyzem meg:

*Hertelendy Gábor*ra nézve v. ö. a 677. számú levelet s ennek jegyzetét; továbbá a *Hazai és Külf. Tudósítások* 1808. évf. 4. számú (júl. 13-ki) toldalékát, a melyben Hertelendynek József nádorhoz írt búcsúlevele s egyéb adatok is találhatók.

Gr. *Hoditz Frigyes* törzstiszt.

Gr. *Maggi János* törzstiszt.

Gr. *Gvadányi Ignácz* fia volt az ismeretes Gvadányi Józsefnek, meghalt 1828-ban mint ezredes. V. ö. Széchy Károly «Gr. Gvadányi József» czímű műve (Budapest, 1894.) 76. 77. lapjaival.

Sárvári Pálnak itt érintett műve «A rajzolás mesterségének kezdete» czímmel két részben jelent meg; az első 1804-ben, a második 1807-ben, Debreczenben.

1363. E levél tévedésből került mostani helyére; ugyanis nem október 13-kán, hanem deczember 13-kán kelt, tehát az 1384. sz. levél után sorozandó.

A 97. lapon *Mesko*ról tesz említést Kazinczy. Ez időben több ily nevű férfiúról van tudomásunk: Mesko Mátyás Csetneken élt; Mesko József mint a Mária Terézia rend vitéze említtetik, s végre Mesko András Árvamegye tiszti ügyésze volt. Mivel Kazinczy a keresztnevet elhallgatja, nem lehet biztosan tudni, kire czéloz; de talán nem tévedek, ha Mesko József ezredest gyanítom a kérdéses férfiúban.

98. lap 2. kikezdés: «Ich wies ihm Horányi's Werk de Corona.» A mű teljes czíme: «De sacra corona Hungariae ac de regibus eadem redimitis commentarius», Pest, 1790. V. ö. Ballagi Géza id. m. 306. 415. lapjaival.

Alább Horváth Mihály művét említi Kazinczy, a mely «Historia Ungariae politica» czímmel jelent meg két részben, az első 1790-ben Bécsben, a második 1792-ben Pozsonyban.

99. lap 3. sor: «Ich habe im Junius 1808. in den Blättern des Kultsár das Recept einer sehr schwarzen *Dinte,* die ich selber brauche, bekannt gemacht.» A rövid tudósítás megjelent a nevezett lap 1808. évf. 3. (júl. 9-ki) számában, s egész terjedelmében itt következik: «A' legszebb feketeségű tinta, melly soha meg nem halaványodik. Végy angliai vitriólt, két latot; — török gallest, ötödfél latot; — arabiai Gummit, három latot. — A' Gallest törd meg, 's ezt a' háromféle ingredientziát töltsd eggy mázos cserép-edénybe. Önts eggy messzely eczetet reá, 's eggy óra múlva három messzely eső, hó vagy folyó vizet, kevergessd tíz minutumig, 's kész a' legszebb tinta.

«Nagy gondatlanság az némellyektől, hogy ezüst, bádog 's más érczből csinált kalamárisokat tartanak. Ezekben a' legjobb tinta is verességet kap. A' fa kalamáris sok tintát eliszik. Legjobb az üveg és porczellán kalamáris.»

1364. 99. lap alul 12. sor: «H. v. *Klobusiczky*, neveu des Gouverneurs von Fiume, that mir die Freundschaft auf meinem Wagen nach Pressburg zu fahren.» *Klobusiczky József* 1807-ben neveztetett ki Fiume kormányzójává, 1810-ben borsodmegyei főispán s v. belső tit. tanácsos lett. Unokaöcscse *Klobusiczky Károly,* Antal fia, a ki innentől kedve egészen 1825-ig volt a hétszemélyes táblánál iktató. Klobusiczky Antal váradi kir. tanácsos volt. V. ö. Nagy I. id. m. VI. k. 280. l. és az 1370. számú levéllel.

A 101. lapon *Podmaniczky Károlyné*ról tesz említést Kazinczy. B. Podmaniczky Károly bányatanácsos neje Charpentier Júlia, Charpentier freibergi

bányafő leánya, a ki 1798. Hardenberg Frigyes (Novalis) ismeretes német költő, (megh. már 1801., 29. évében) menyasszonya volt. — Az első sorban: «Nous avous» h. olv.: Nous *avons*.

102. lap: *Engel János Keresztély* ismert történetíró, született 1770. okt. 17-én Lőcsén, meghalt 1814. márcz. 20-kán Bécsben. Udvari cancellariai fogalmazó, 1812-től kezdve titkár. L. bővebben Szinnyei J. id. m. II. k. 1311—1315 h.

103. lap: *Cleynmann Károly* született Majna-Frankfurtban 1775. január 15-kén, meghalt Magyarországon, Szirákon 1833. febr. 15-kén. Bécsben 1796—1815 közti időben élt, mint egyházi predikátor. Híres szónok volt, számos egyházi beszéde nyomtatásban is megjelent, így «Predigten in den Jahren 1813—1814. zu Wien gehalten» czímmel egyik legismertebb gyűjteménye, két kötetben. V. ö. Wurzbach id. m. II. k. 288. lapjával.

U. o. *Kreutzinger József* jeles bécsi arczképfestő és rézmetsző, a mult század második felében s a jelen század elején élt. Az uralkodóház több tagjának arczképeit is festette, így József főherczeg nádorét, Ferencz császár és királyét. L. Wurzbach id. m. XIII. k. 211. 212. lap.

U. o. *Balkay Pál* született 1785. június 29-kén Tisza-Örsön (Heves m.), 1804—1809 közt Füger és Maurer tanítványa a bécsi képzőművészeti akadémiában. Nevezetesebb művei: «Mária mennybemenetele» a minoriták templomában Miskolczon és Tisza-Füreden; «Szent Lőrincz» oltárkép Bessenyőn; «Szent István király» Födémesen, az egri minoriták templomabeli «Nep. Sz. János», a nádudvari oltárkép: «A kereszt felmagasztalása» s «A béke háza» hét láb magas allegorikus kép, a melyet a festő a M. N. Múzeumnak ajánlott fel. L. Közhasznú Esmeretek Tára, Pest, 1831. II. k. 25. l. V. ö. az 1491. számú levéllel és a Honművész 1836. évf. I. r. 279. lapjával, a melyből kitetszik, hogy Balkay még a harminczas években is élt, Egerben.

Kubinyi Gáspárné b. Prónay Honorata, meghalt 1819-ben. V. ö. a köv. levéllel.

1868. A levél vége felé ezt írja Kazinczy: «A' mit *Révai felől az Utólírásban* olly meleg szívvel *írtam*, Néked kívánom mindenek felett, hogy tessék.» A «Magyar régiségek és ritkaságok» előszavában írt következő soraira czéloz: «Révai nincs többé, 's ő nekem barátom volt. Könnyű képzelni, mint kellett nékem ennél fogva azt a' nagy embert szeretnem, kit hévvel fogtam volna szeretni, ha ő engem a' maga sok esztendei barátsága által meg nem tisztelt volna is. Gyűlölt, bántott, üldözött volna ő bár, én őtet szerettem volna, mert lelkem lángot kapott az ő lelkétől, mert én őtet ott is értettem, a' hol talán sokan nem értették 's nem értik . . . Szerettetni a' jóktól a' legfőbb édessége az életnek: Révai pedig bizonyosan ezeknek számokból való volt.»

1869. «Hier die *Recension von Verseghys Aglája*», kezdi levelét Kazinczy. E bírálatot az 1808. és 1809-ki német folyóiratokban nem találtam. Megjelent-e csakugyan, ez ideig meg nem mondhatom.

113. lap alul 10. sor: «wieder die alten Classiker» h. olv. *wider*, stb.

1870. 115. lap alul 3. sor: «*Nagyot* és *Czika Susit* csak lélekben köszöntvén» . . . Tudvalevőleg Nagy Sámuel orvost és Spáh Gábornét érti Kazinczy.

116. lap alul 16. sor: «Az eggy *Baranyi Mihályon* kivül (ez is szenvedett velem) nem találtam más kancsalt, a' kinek hinni mertem volna.» Nagy I. id. m. I. k. 185. l. és Pótl. k. 75. lapján fölemlít egy Baranyi Mihály nevű férfiút, a ki országgyűlési követ is lett volna, de már 1802-ben meghalt. Vagy Nagy I. téved, vagy az említett férfiú egészen más; mert az itt szóban levő Baranyi vagy talán inkább Baranyai Mihály még 1831-ben is élt, midőn Kazinczy nógrádi s gömöri utazását tevé. Ez utazásában ugyanis a következőket írja: «S a tájnak (t. i. Karancskeszi, Ludány és Bocsár vidékének) még két lakója, kik az én szívemnek igen kedvesek. — Consil. Kapy Józsefné, leánya Szent-Iványi Ferencz ország bírájának, ifjú szerencsés éveim egyik barátnéja, Etesen, s *Baranyai Mihály* úr, *egyik barátja ifjú nem szerencsés éveimnek*. Mindketten testvér csókkal fogadták a huszonnyolcz esztendők olta nem látottat. Mely viszontlátás! mely keserűen-édes emlékezések! Szemeinkben rezgő könyeink áldák a gondviselést, mely bennünket az örvények nyeldeső torkaiból kikapott s virágos és tövises partokra teve ki. Baranyainak kevesebb tövis juta, nekem több s épen utolsó napjaimra a leggyilkolóbbak!».

1371. Kölcsey e levelében *Böszörményi Pált* és *Domokos Imrét* említi, mint a Debreczeni Grammatika dolgozótársait. Böszörményi Pál Debreczen főbírája s országgyűlési követe volt; született 1757. nov. 1-én Székelyhidon, meghalt 1825. febr. 2-kán. L. bővebben Szinnyei J. id. m. I. k. 1313, 1314 h. — Domokos Imre nyilván ugyanaz, a kihez a 426. számú levelet intézte Kazinczy. Főiskolai kurator volt, a kinek a debreczeni tanárokhoz intézett egyik leveléből Jancsó is közöl egy részt. (Kölcsey F. élete és művei 24. l.) V. ö. az 1375. számú levéllel.

1372. 121. lap kikezdés 5. sor: «A' Hazai Tudósításokban a' B. Prónay László Exc. halálát olvasám.» A mondott lap 1808. évf. 36. (nov. 2-ki) számában olvasható a következő nekrolog:

«Pesten Okt. 28-ik napján az inashúsokat megtámadó hideglelésben életének 75-ik esztendejében meghalt Ő Exc. Mélt. Tót Prónai és Blatniczai L. Báró Prónai László Úr, Ő Ts. Kir. Felségének Val. B. Tit. Tanátsosa, Tek. N. Csanád Vármegyének Fő-Ispánja. — Az ő szoros erköltsi tökélletessége; a' Királyhoz és Hazához vonzó szíves nagy hajlandósága; az ő példás buzgósága 's rendtartása a' reá bizatott külömbféle Országos Hívatalokban; az ő tiszta Hazafiúsága; az ő ritka elmebéli élessége; az ő különösen oktató társalkodása; a' Literaturához soha meg nem hűlt szeretete, kiváltképen pedig a' Magyar Literaturához olly fényesen megbizonyított hajlandósága, a' Hazánk Historiájában soká fen fogják tartani az ő emlékezetét, azoknál pedig, kik a' boldogúltat közelebbről ismerték, elfelejthetetlenné tészik.»

121. lap 2. kikezdés: «A' másik újság a' 36-dik darabban az 564—566. lapokon azon történetet beszélli, a' mellyet, nemeslelkű barátom, Te beszéllél nékem ebéded felett.» A Magyar Kurir 1808. évf. 36. (nov. 1-i) számában van leírva Kis János atyjának a jobbágyi terhektől való fölmentése a következőleg: «A' virtust soha sem késő kihirdetni. Eggy illy követésre méltó dolog történt Sz. Andráson Sopron Vármegyében a múlt nyáron Junius holnapban ... Azon jeles történetek közt, mellyek köz híradásra méltók, főképpen, s talán leg inkább is az ollyanok érdemesek, mellyek a' szerentsének leg kissebb vezérlése nélkül egyedül nemes lelküségtől, önnön maga haszna meg tagadásával származnak. — Illyen, a' mit

mai napon (t. i. Junius 30-ikán) Mélt. Gróf Tolnai Festetits Ignátz Úr Eő Nagysága tselekedett, a' midőn az Aug. Confession lévő Evangelikusoknak Sz. Andráson vólt Superint. Gyűllések alkalmatosságával, annak számos egyházi 's világi Renden lévő tagjai a' fenn meg igírt (*írt* helyett, nyomdahiba) Grófot, mint Sz. Andrásnak földes Uraságát, az illendőséghez képes Egyedi Kastélyában személyesen meg tisztelték, és Eő Nagysága azok közt egy tulajdon maga ugyan Sz. Andrási helyes Jobbágyának azt az érdemes fiát látván, a' ki már tudományaira nézve, és jelesen a' Magyar Litteraturában magát nevezetessen érdemessé és esméretessé tette, sőt egy munkája jutalom pénzel is meg koronáztatott, ezen betses fiúnak kedveért annak édes attyát hólta napjáig minden jobbágyi szolgálatoktól és adózásoktól önként 's kegyessen fel szabadítani méltóztatott, ez által mind igaz hazafiúságának, mind az érdemeket betsűlni tudó nagylelkűségének nyilvánságos jelét adván.

«Mellyért is midőn a' méltóképpen meg illetődött érdemes fiú háladatosságát kéz tsókolással akarta volna meg bizonyítani, azt Eő Nagysága nemtsak meg nem engedte, sőt inkább maga őtet, nagy lebotsátkozott kegyességgel meg ölelni méltóztatott, még azt sem engedvén meg a' jelenlévőknek kértekre, hogy ezen szivet gerjesztő nagy lelkű tettét ki híresíthessék. Ezt azonban elhalgatni minden bizonnyal nagyobb vétek lett volna, mint Eő Nagysága díszes alázatosságának nem kedvezni.» V. ö. Kis J. Eml. (Olcsó Könyvtár) 275. 276. l.

1373. 126. lap fölűl 4. sor: «A' mint hallottam. *már recenseálták a' Bétsi Neue Literatur Zeitung*-bann *az én Odáimat.*» Az említett birálat csakugyan megjelent az idézett folyóirat 1808. évf. (ápr. füzet) 189. lapján, a melynek összefoglaló része így hangzik: «Unser Dichter nimmt ein Thema aus dem Religionsbuche oder aus der Naturgeschichte, oft die Sonne, die Wolken, den Blitz, Regen, Regenbogen, Garten, Quelle, u. s. w. und was er über diese Gegenstände in seinem Compendium findet, das wird hin und wieder mit mythologischen Blumen und manchen poetischen Phrasen hübsch aufgestutzt, und fertig ist die — *Ode.* Wie ganz anders ist das in den Werken des vortrefflichen Virág, bey welchem, wie durch die Oden des göttlichen Dichters Horaz, Geist und Seele, Herz und Phantasie gewaltig erregt werden» . . .

A biráló megrója Vályi Nagy Ferencz egyes kifejezéseit: *híg ég,* a' felhő essőt *szitál,* Zefír a pásztort a cserfa alatt *legyezi,* az Istenség viczéje (Stellvertreter der Gottheit), stb. aztán hogy némely rövid hangot hosszúnak vesz, pl. tudós, Nagy F.-nél túdós, buja-búja, kik-kík; fu*tol*, bizta*tol*, egy*en*, igy*on*, stb. V. ö. az 1379. számú levéllel.

1375. A 133. lap 2. kikezdése végén a «grell szinekkel mocskos» mappáról tesz említést Kazinczy, a melyről a Hazai Tudósításokban szólt. A nevezett lap 1808. évf. 22. (márcz. 16-iki) számában «Magyarországnak régi abroszairól» czímmel megjelent czikkében három térképet hoz fel Kazinczy, s a levélbeli czélzás az elsőre vonatkozik: «Ez úttal három régi abrosszal ismértethetem meg ezen tudományok terjesztésére intézett Ujságlevelek' olvasóit: — Az első valamelly ismeretlen német Atlásból van kivéve. Fa metszés, még pedig ügyetlen kéz míve; a' nevek rajta mozgó betűkkel vannak rakva; festékjei grellek. Nyúgoti 's keleti szélein fel vannak rakva a' grádusok 's a' négy szegletben *Thorn, Mare Adriaticum, Moschia* és *Carpi,* NATULJAban, a' vég nevezetek. A *Tartaria minor*

nevezete alatt eggy kapaformájú paizs áll, bémázolva bíbor setét színnel, 's ebben eggy mérővessző *(libra, Wage)* látszik. A' túlsó oldalon arabeszk czifrázatú korlátban a' tartományok nevei olvastatnak német nyelven, és a' Magyar Országi helyek neveinek magyarázatja. Az *x* betű azt mutatja, hogy az abrosz tizedik helytt állott az Atlásban. Formatuma igen kisded folio.»

1377. 137. lap fölül 7. sor: *Ujhelyi Sándor*. Ballagi Géza szíves közlése szerint egy ilyen nevű ifjú be volt jegyezve Sárospatakon a non togatusok közé az 1808/9. iskolai évben; ekkor 19 éves volt. Vagy erre czéloz Kézy, vagy hasonnevű atyjára, a ki Tisza-Ujhelyben lakott.

137. lap 2. kikezdés: «Tiszteletes *K. Tóth* Uramat megkerestem a Morhofii Polyhistor eránt . .» Ez időben — mint Ballagi Géza szíves közléséből látom — két Tóth (helyesebben *Toót*) nevű oszlopos embere volt a Tiszán inneni egyházkerületnek, egyik *Toót István* alsózempléni esperes, a másik *Toót András*: ezek közűl melyikre czélozhat Kézy, vagy talán egészen más Tóth nevű férfiúra, adatok hiányában meg nem mondható.

U. o. 5. kikezdés: «Szeretném tudni: ha ki jött é már a' Bétsi Annalisokba az én Tudósításom a Pataki Collegiumról.« V. ö. az 1459. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1378. A levél 4. kikezdésében *Tertina* haláláról szól Kazinczy. A Hazai és Külf. Tudósítások 1808. évf. 41. (nov. 19-iki) számában olvasható egy rövid nekrolog, a mint itt következik: «Tudós Tertina Mihály Úr, ki különféle érdemekkel több Királyi Oskoláknál Tanítóképen szolgált, most Gyulán keresztül utazván, Oct. 28-ik napján e' világból kimúlt. Magát 58 esztendősnek mondotta. Munkái részént versben, részént folyó beszédben készültek, mellyekért külömbféle hírre kapott. Egy érdemes Özvegyet, Lonovits Juliánát, és Sándor fiú gyermeket hagyott maga után. Egy jó Barátja ezen versekkel tisztelte meg emlékezetét:

Tertina, qui variis meritos ex Ordine quovis
Ausus eras numeris concelebrare viros,
Accipe, quem recti quivis Tibi cordis amorem
Praestat; honor Patriae tempus in omne: vale.
Peretsényi Nagy László.

1380. E levélnek, mint egyszerű meghívónak, tárgyára nézve a Magyar Kurir 1809. évf. (márcz. 10-ki) számában a következő tudósítás olvasható, valószínűleg Kazinczytól, a mit nemcsak belső, hanem külső adatok is igazolni látszanak. A tudósításnak a stílje határozottan Kazinczyra vall; s e mellett az a körűlmény, hogy e tudósítás Kazinczynak egy oly hírlapi közleménye után következik, a melyet bizonyosan ő írt, arra mutat, hogy ennek szerzőjéül is őt tekintsük. Az említett tudósítás így szól: «Vármegyénknek országszerte ismeretes Vice Ispánya. Mélt. Nagy Lónyai, Vásáros-Naményi 's Barátszegi Lónyai Gábor Cs. K. Kamarás Ur, s' Szent István Rendebéli Lovag, az elmúlt Decembernek 13-dikán vezettetett-be egész pompával Cs. K. Kamarás 's Eperjesi Districtuális Táblabéli Praeses Mélt. Okolicsányi János Ur és a' Leleszi Convent' azolta meghálálozott Administratora által azon Barátszeri Uradalom birtokába, mellyet Felséges Uralkodónk ez idén Tek. Lónyai János Urnak és Néhai Tek. Lónyai Flórentina Asszonytól született egyetlen egy fijának, a' megnevezett Mélt. Lónyai Gábor Urnak, kegyelmes királyi Adománylevele által a' leg közelebbi Ország gyűlése alatt adni mél-

tóztatott. Nevezetes az, hogy a' Királyi Adománylevélben nem tsak az Erdélyi Fejedelmekkel való rokonság adatik-elő, mellyet a' Gyöngyösi munkájából is sokan tudnak, hanem három egymást nyomban követő Nográdi Fő Ispányokon kivűl, a' már 1135-ben élt Nagy-Váradi Püspök Lónyai András is említetnek, kiknek ragyogások az illy sok ragyogó tulajdonságú ifjú Vice Ispánunkat arra serkenthetik, hogy, a' mint látjuk, nemzetének új meg új díszt szerezzen. Az igen fényes gyülekezet igen fényesen volt megvendégelve, 's Poetáink nyomtatott verseikkel, Assessor Tek. Szemere Albert Ur pedig az itt szokásban lévő 's vígasságot terjesztő elmés egésség-ivásokkal fényesítették-meg a' napot, mellynek estvéjét a' Pataki Togatus sereg 's a' maga óriási torkát *solo* produkáló Pataki Kántor vidámították-fel.»

1382. *Kállay Ferencz*, a kiről Kölcsey itt tesz említést először, leghívebb barátja volt neki iskolai pályája alatt. Jancsó a «Kölcsey F. élete és művei» cz. munkájában (Budapest, é. n.) számos helyen szól e baráti viszonyról. Kállay Ferencz több művet írt (l. Petrik id. m. II. k. 320. l.), a melyek közűl legfontosabb a következő czímű: «Kölcsey Ferencz gyermek- s ifjúkori életrajza s néhány eredeti levele. Jegyzésekkel kiadja K. F.» Pest, 1839. V. ö. a 134. lap 1. kikezdésével.

1383. 146. lap kikezdés: «Sie versprachen mir . . . den *Mithridates.*» Kazinczy a következő munkára czéloz: «Mithridates, oder allgemeine Sprachenkunde. fortgesetzt v. J. S. Vater. Nachtrag zum 1—3. Bande v. Fr. Adelung.» Berlin 1806—1817.

Mérey Sándor, kiről Kazinczy említést tesz, mint Nyitramegye követe volt jelen az 1808-ik országgyűlésen, egyszersmind megyei táblabíró is volt. L. Haz. Tud. 1808. II. félév, 10. szám.

Gesner Konrád a XVI. századnak egyik leghíresebb polyhistora és nyelvésze, szül. 1516-ban Zürichben, hol 1565-ban mint a physika tanára pestisben halt meg. Itt említett híres nyelvtudományi műve, a mely egészen a jelen század elejéig nagy tekintélynek örvendett, a *Mithridates*, 1555-ben jelent meg Zürichben.

1385. 149. lap alul 4. sor: «*Vasi* Rómáját meg küldöm Olysórúl.» *Vasi* Józsefnek következő műve jelent meg a mult században: «Delle magnificenze di Roma antica e moderna LLX, con una spiegazione composta dal P. Gius. Bianchini.» Roma 1747—1761. 5 részben. Hasonló tárgyú művei később jelentek meg: «Raccolta delle più vedute di Roma,» 1803. 2. kötet; «Itiniraire de Rome ancienne et moderne,» Rome, 1806. 2 kötet. Valószínűen az utóbbi művet érti Dessewffy, mert Kazinczy francziáúl tudott legjobban a román nyelvek közűl.

1387. 153. lap 3. kikezdés: «Sógorodat Barátszeri birtokában . . . nagy pompával vitte-be Mélt. *Okolicsányi* Úr.» Kazinczy Lónyay Gáborra czéloz, kit Okolicsányi János cs. és kir. kamarás, az eperjesi kerületi tábla elnöke iktatott be birtokába. V. ö. az 1380. számú levéllel s ennek jegyzetével.

1389. 158. lap 2. kikezdés: «A' *Thomas Lang* által vésett Vignét . . .» Lang Tamás szül. 1749-ben, meghalt 1812-ben; mint a bécsi véső és metsző-intézet igazgatója nagy hírre tett szert. L. Wurzbach id. m. XIV. k. 89—92. l.

1392. «Épen tegnap estve küldém a' kedves Szemere Palinak Pestre ajándékban a' Sulzer Nachtrágjainak 9. darabját.» A nevezett mű Lipcsében jelent

meg «Nachträge zu Sulzers allg. Theorie der schönen Künste v. Schatz u. J. G. Dyk» czímmel, 1792—1808. nyolcz kötetben (melyek fél-kötetekben jelentek meg).

1393. Gróf Rádaynak e kelet nélküli levele néhány hónappal előbb kelhetett, mint a hová a szerkesztéskor soroztam. Ez onnan következtethető, mivel Ernyi 1808-ban megvált a pesti színtársulattól s így 1809-ben már nem igen tehetett Rádaynak semmiféle igéretet személyes szolgálati ügyben.

1394. 173. lap alul 4. sor: «A' Majestás szegők Dantitsnál vannak.» Dessewffy bizonyosan Tancsics Ignáczra czéloz, a kinek odakölcsönözte a «Der Majestäts-process in Ungarn» czimű művet. V. ö. az 507. és 567. számú levelekkel s az ezekre vonatkozó jegyzetekkel.

1395. 175. lap alul 7. sor: «Tudósíts éngemet, hogy Talian ur . . . micsoda féle Comissarius volt.» Vizeki *Tallián János* tartományi főbiztos volt 1787—1810-ig. L. Nagy I. id. m. XI. k. 24. l. V. ö. az 1408. számú levéllel.

1396. 178. lap fölül 11. sor: A Roggendorf-családból «hárman vannak. a' *Napam*, Gróf *Berényiné* és *Bathiányi Antalné.*» Kazinczyné anyja gr. Roggendorf Aloysia, a kit gr. Török Lajos 1776. aug. 25-kén vett nőül, meghalt 1810. jún. 23-án. — Gr. *Berényiné* nevét nem említi Nagy I. — Gr. Batthyány Antal József cs. és kir. kamarás (1762—1828) neje gr. Roggendorf Cziczelle (1778—1814). L. Nagy I. id. m. I. k. 247. l.

178. lap 3. kikezdés: «A' tegnapiban (t. i. újságban) áll az a' felelet, a' mit Napoleon ada Madrid alatt *Morla*, vagy kinek is hívják, Spanyol Generálisnak.» Kazinczy a Magyar Kurir 1808. évf. 53. (decz. 30-ki) számában olvasható tudósításra czéloz, a mely szerint Morla Tamás és Don Bernardo Yriatte a franczia főhadi szállásra mentek négy napi fegyverszünetet kérni, mely alkalommal Napoleon következőkép szólt hozzájuk: «Hejjában vádoljátok ti a' népet, azért nem tsendesíthetitek le őket, mivel magatok ingerlettétek fel, ti tsábítottátok el őket. Gyüjtsétek öszve a' Papokat, a' Klastromoknak igazgatóit és a' nevezetesebb birtokosokat, ha holnap reggel 6 órakor fel nem adja magát a' város, lenni meg szünik. Nem akarom, nem is tartozok hadi seregeimet vissza húzni. Ti a' hadi fogságra esett szerentsétlen Frantziákat meg öldöstétek . . . Kigyelmed, Morla Uram, mitsoda levelet írt ennek a' Generálnak? Nem Kigyelmed é az, a' ki Roussilonba bé rontván, minden oda való asszony személyeket el fogattatott, és mint foglyokat maga katonáinak ki osztatott? Mitsoda jussa van Kigyelmednek az illy beszédre? ezt a' capitulátio meg nem engedi . . . Mennyen vissza Kigyelmetek Madrittba [!], hólnap reggeli hat óráig pihenést engedek, jöjjenek holnap vissza avval a' felelettel, hogy a' nép magát fel adja; ha pedig fel nem adja, mind Kigyelmetek, mind hadi népeik, mind minden városbéliek kardra fognak hányattatni.»

1397. A levélben Kazinczy *Koczok* régi iskolatársáról szól. *Koczok Istvánt* már 1784-ben ajánlotta gr. Károlyi Antalnak uradalmi ügyészül, a ki mind az eperjesi kerületi táblánál, mind «egynehány vármegyékben dicséretesen viselte magát.» V. ö. a 38. számú levéllel.

1402. 191. lap 2. kikezdés: «Én talán a' *Piranési* munkájával sem érném be magamat.» Piranesi János Ferencznek 1756-ban Rómában egy négy kötetes

műve jelent meg ily czímmel: «Collection d' ouvrages sur les antiquités et l'architecture, gravés par eux, savoir: Le Antiquità romane;» — erre czéloz Kazinczy.

Ugyane levélben említi *Czinke Ferencz*et, a Révai utódját a magyar nyelvi egyetemi tanszéken. Czinke Ferencz született 1761. szept. 2-kán Fényes-Litkén (Szabolcsm.) s meghalt 1835. júl. 13-kán Budán. Fiatalabb korában több helyen tanárkodott, mint Pécsett, Szombathelyen, Sopronban és Budán; 1808-ban egyetemi tanárrá neveztetett ki. Műveit l. Szinnyei J. id. m. II. k. 524. 525. hasábjain.

1403. 195. lap fölül 11. sor: «*Az Euripidesét* (t. i. Iphigeniáját) görögül is, németül is, *magyarúl is ismerem 's bírom*». Tudtommal Euripidesnek ez időben még nem volt magyarra fordítva s kiadva egyetlen tragédiája sem. Nem lehetetlen, hogy Kazinczy a Fábchich József fordítására czéloz, a mely kéziratban meg lehetett nála. Toldy (A m. nemzeti irod. története, Pest, 1872. I. 155. l.) erre vonatkozólag a következőt jegyzi meg: «Fábchich görög tragikusait kéziratban láttam néhai Ivanics Zsigmond pesti antiquariusnál.»

195. lap kikezdés: *Öcsédnek* Nagy Váradi Kánonokságán képzeled mint örvendezem.» Nagy I. id. m. III. k. 137. lapján a Cserey-családból két papot említ: az egyik, Cserey József, bizonyosan Cserey Farkasnak unoka-testvére; a másik, *Cserey Imre*, e levél szerint talán testvéröcscse volna. Nagy I. ez utóbbit is Cserey Elek (Cs. Farkas nagybátyja) fiának mondja, de aligha nem téved, hiányosak levén adatai; például Cserey Lőrinczet sem említi, a ki pedig Farkasnak volt testvére; ellenben felhozza Pált, a ki a levelekben soha sem fordúl elő. Cserey Imre czimz. kanonok, szebeni plebánus, fogarasi archidiaconus és a szebeni kir. gymnasium praefectusa volt az ez időbeli sematismus adatai szerint, s más Cserey nevű pap, az említett Józsefen kívűl, nem fordúl elő benne.

195. lap alul 9. sor: «A' Spanyolok ellenkezését maga a' Győző is tisztelettel nézi, ezt declaralta a' Magyar Kurir ez idei 3-dik levele szerint a' Madridi Proclamatiojában.» A nevezett lap 1809. évf. 3. (jan. 10-ki) számában van közölve Napoleonnak 1808. decz. 7-ki proclamatiója, a melynek itt említett pontja így szól: «Spanyolok! Titeket a' hitszegő emberek el tsábították, egy igen esztelen háborúba kevertek titeket, és fegyvert fogattak veletek . . . Az én 2-ik Juniusi hirdetményemben azt mondottam tinéktek, hogy újá születésnek állapotjába helyheztetlek titeket. Azt akartátok, hogy azokhoz a' jussokhoz, a' mellyeket az utolsó dynastiából, az az uralkodó házból való Princzek nekem adtanak, a' meg hódoltatásnak jussait is ragasszam. Ez semmi változást nem teszen az én indulatomban; sőt *inkább azt is ditsérem, a' mi a' ti erőlködéstekben nemes indulatot mutatott*, fel teszem, hogy a' ti valóságos hasznotokat el titkolták.»

U. o. alul 1. sor: «De mit tesz az, barátom, a' mi a' tegnapi újság szerént a' Napoleon beszédében a' Madridi Bíróhoz áll, hogy Bourbon nem lehet többé sohol thronuson?» Kazinczy a Magyar Kurir 1809. évf. 4. számára czéloz, a mely Napoleonnak decz. 15-ki beszédét közli; e beszéd következő pontjára hivatkozik a levélíró: «A' Bourbonok (a' IV. Henrik Frantzia Király maradéki) többé Európában nem uralkodhatnak. Az olly uralkodó háznak, melly Angliával szövetségben élni 's annak ártalmas feltételeit eszközleni kivánnya, a' száraz Európában meg maradni nem lehet.»

1404. Kazinczy e levélben *Fráter Antalné* húgáról tesz említést. Nagy I. szerint élt ez időben egy *Fráter Antal* nevű férfiú, a ki 1794—1808-ig Belső-

Szolnok vármegyének volt alispánja; neje Jabroczky Mária volt. Ez-e a kérdéses személy, nem tudom. Frater Antalnéról már egy régebbi levelében (692. sz.) is emlékezik Kazinczy, de a rokonsági összeköttetést nem említi.

A levél végén *Fényes Károly*ról kérdezősködik Kazinczy. Fényes Károly főszolgabíró volt Biharmegyében; testvére Fényes Eleknek, az ismert történetírónak és statistikusnak; első neje Péchy Zsuzsánna, második neje Magyary Ágnes. L. Nagy I. Pótl. k. 235. l.

1405. 199. lap alul 10. sor: «Bár csak holmi *Pompignan*, a' ki ésszel nem bírván, erszénnyel bír, eggy eggy tómus munkámat nyomtattatná.» Minden valószínűség szerint (mint Bayer József is véli) Kazinczy arra a *Simon le France de Pompignan*ra czéloz, a ki irodalmi műveire épen olyan büszke volt, mint nemesi származására, s kinek emlékét Voltaire gúnyiratai őrizték meg. Kazinczy az 1493. számú levelében Pompignannak nevez el valakit, a ki szintén részt vesz a megyegyűlésen. Kire czélozhat ezzel: bajos megmondani. De az 1494. számú levélben idézett párversből, a mely Voltairetól való, azt gyanítom, hogy Jekelfalussy Józsefre czéloz. V. ö. Voltaire. Sechs Vorträge, von D. F. Strausz. V-te Auflage, 1878. 220. l.

Kazinczy a levél utolján azt mondja Bacsányiról, hogy midőn ez az ő *első levelét* megkapta, bemutatta azt gr. Sauraunak. Ez *első levél* valószinűleg az, a melyet Kazinczy 1802-ben írt Bacsányihoz, de a mely tévedésből kimaradt e vállalat II. kötetéből s így csak a pótlék kötetben fog közöltetni. Megjelent a Bacsányi műveinek kiadásában, Pest, 1865.

1409. *Szentgyörgyi Gellért* életéről a Danielik-féle életrajz-gyüjteményben csak annyi található, hogy pálos-rendű szerzetes volt, a ki a Tudományos Gyüjteményben is több értekezést közölt, így «Solon», «Thales» és «Pittakus élete» czíműeket. Már 1795-ben megjelent Pesten egy fordítása ily czímmel: «Józan elmélkedés a religióról, mellyet frantzia és német nyelvekből értelem szerint magyarra fordított versekben.» A Magyar Hirmondó 1796. X. 14. 15. lapjain megjelent tudósítás szerint ekkor fordítja Birkenstocknak Sándor Lipót nádort dicsőítő verseit. Szintén mint pálos-szerzetes említtetik. A Hazai és Külf. Tudósítások 1808. évf. 20. (márcz. 9-ki) számában egy értesítés jelent meg, a melyben el van mondva, hogy Sallustius munkáinak fordításával három érdemes tudósunk foglalkozik, úgymint: Dugonics András, Kazinczy és Szentgyörgyi Gellért; emez már el is végezte munkáját. Ugyanitt van közölve mintegy 15 sornyi mutatvány a Kazinczy fordításából. Szentgyörgyi fordítása 1811-ben jelent meg Budán, 2 kötetben ily czímmel: «C. Cr. Salustius. Szentgyörgyi Gellérd magyarázatával. Előre botsátotta bévezetését a classicusok ismeretébe Jankovich Miklós.»

1410. «Ich erhalte Ihr verehrtes Schreiben, in welchem Sie mir den *von dem König in Baiern* erhaltenen Brief mittheilen» — kezdi levelét Kazinczy. Erre vonatkozólag a Hazai és Külf. Tudósítások 1808. évf. 5. (jul. 16-iki) számában a következő rövid tudósítás olvasható: «Rumi Károly Ur, ki eddig Iglón Rector és Professor volt, most pedig Lőtsére az ottvaló Evangel. Gymnasiumhoz a' Görög és Zsidó nyelvek, valamint a' Magyar Nyelvnek is Tanítójának megy, *Musen Almanak* német könyvét a' *Bavariai Királynénak* megküldötte, és ezen Fejedelem Asszonytól további igyekezetekre bátorító tisztességes Levelet vett.»

Ugy látszik, Kulcsár rosszúl volt értesülve a dologról, hogy ő a bajor királynét emlegeti, mint a kitől Rumy levelet kapott, Kazinczy pedig magát a királyt.

A 209. lap alul 5. sor: «*präfidirt*» h. olv. *präsidirt*. U. o. alul 3. sor: «Beysitzern. Der Grundherr» h. olv. *Beysitzern der Grundherr*.

1411. *Blumenbach János Frigyes*, híres természettudós, Gothában született 1752-ben és 1776 óta az orvosi szakok tanára volt Jenában, hol 1840-ben meghalt. Az összehasonlító anatomiának egyik legelső, nagyérdemű képviselője Németországban. Főműve: «Handbuch der vergleichenden Anatomie und Physiologie,» először 1804-ben jelent meg, melyet majdnem minden európai nyelvre lefordítottak.

1412. Vitkovics e levél 3. pontjában több művet felsorol, a melyeknek teljes czíme itt következik:

A tudós palótz avagy Furkáts Tamásnak Monosbélbe lakó sógor urához irt levelei, Pest, 1803—4, Gaal Györgytől.

Hutsa a tiszai tündér asszony, Pest, 1808.

Haec Musa. Ily czímmel sem a múzeumi könyvtár nagy catalogusában, sem az ekkori lapok hirdetései közt nem találtam semmilyen művet.

Báró de Manx történetei. E mű a «Téli és nyári könyvtár» czímű tíz kötetes vállalatnak első kötete; második kötete «Zoriáda avagy a nagy mogol leánya» czímmel jelent meg, a harmadik pedig «Vanda, krakkói herczegasszony, avagy a szerelem áldozatjai,» stb.

1415. *Dézsy Mihály*, ki ekkor főszolgabíró volt, később Szabolcsmegye alispánjává választatott s negyven évig szolgálta a megyét. Dessewffy József gr. azt írja róla 1820. febr. 15-kén Kazinczyhoz intézett levelében, hogy «ő vitte az egész vármegye terhét;» tovább pedig ezt írja: «Dézsit becsűlöm és szívesebben emlékezem a vármegyének negyven esztendő olta tett szolgálataira, mint arra az egynehány igazságtalanságra, melyet erántam külön-külön, nem egyenes tekintetekből, elkövetett.»

1416. Sárközy Istvánnak ez a levele kelet nélküli, s egész tartalma arra mutat, hogy Kazinczynak előbbi levelére íratott válaszúl, — azért soroztam e helyre.

218. lap fölül 16. sor: «Ezen ide zárt versek . . .» Hiányzanak a levél mellől.

219. lap 1. kikezdés: «Meg holt tehát *Kováts József*.» V. ö. az 1438. számú levéllel. Ez a szerencsétlen véget ért *Kovács József* — Szinnyei József jegyzetei szerint — 1780-ban született (az alább említendő forrás szerint azonban két évvel később) Tót-Vázsonyban (Veszprémm.); Pápán három évig tanult s innen ment Felső-Eőrbe (Vasm.) rektornak, majd patakai rektorrá lett s később hidvégi káplán. Halála Szinnyei J. jegyzetei szerint 1808. novemberben történt. Húsz éves korában már több verse jelent meg a Magyar Kurirban, s mesterkélt rímeit akkoriban sokan nagy figyelmökre méltatták. Összegyüjtött verseit halála után »eredeti kézírásaiból» Ferdős Dávid gyönki tanár adta ki Pesten, 1817-ben. «Nem szükség — írja a kiadó előszavában — hosszasan ajánlani Kovács verseit, mert ezek a közkedvességet nemcsak megérdemlik, hanem már akkor elnyerték, mikor közűlök egynehány a Magyar Kurirban kijött.» Aztán dicséri Kovácsot, a ki fölkereste nyelvünk elég bő tárházát. «Itt — mondja — holmi sohonnai eredetű koholmányodalomságokat nem lehet találni, a mellyek azokra, a kik Szómíveseknek adták ki magokat, azomba semmire sem születtek kevésbbé, mint az érthető Szófara-

gásra, tsipős Satyrákat vontak.» — A M. N. Múzeum könyvtárában a kéziratok közt többféle másolata található Kovács verseinek; különösen érdekes Ásvai Jókay József másolata (Quart. Hung. 753. sz.), a melynek előszavában nagy dícsérettel halmozza el Jókay a szóban levő verseket s meg akarja másokkal is ismertetni, hogy lássák: «melly betses Poétai Lélekkel lett légyen felruházva a *27 esztendős korában* sajnálkozásra méltó módon meg-hólt szerentsétlen Kováts József Balaton-Hidvégi Ref. Káplán! — Mi ok által esett ő szegény azon fogságba, a' hol . . . a' szelíd dall . . . Bús Tristiummá vála.»

221. lap fölül 1. sor: *Chernel György* vasvármegyei táblabíró.

U. o. 2. kikezdés: «Kitsoda az a' Kis Sopronyba, ki miatt arra kerültél? Talán csak nem *Kis Doctor.*» *Kiss József*, a kire Sárközy czéloz, a gr. Széchenyi Ferencznek volt házi orvosa; számos orvosi munka maradt tőle, a levélben említettnek czíme: «Egésséget tárgyazó katechismus, vagyis kérdésekbe és feleletekbe foglaltt oktatás, miképpen kellessék az egésséget betsűlni és őrizni, derék s egésséges gyermekeket nevelni, a betegekkel okosan bánni és némelly közönségesebb betegségekben, főképpen a hirtelen való veszedelmekben magán segíteni.» Sopron, 1796.

226. l. utolsó két sor: *Midőn Klopstock Göschennek ír* stb. E tényről Klopstock maga értesít a Mária Terézia halálára (megh. 1780. novemer 29.) írt ódához («Ihr Tod») az «Ódák» első kiadásában (1798) tartozó jegyzetében: «Ich dachte damals, als ich diese Ode mit nicht wenig Neugung machte, an eine gewisse Theilung (Lengyelország első fölosztása van értve, melyhez Mária Terézia, bár nagy ellenzéssel, hozzájárult) nicht. Ich erinnerte mich indess doch noch frühe genug daran, um Herrn Göschen (az Ódák kiadójának) schreiben zu können, dass die Ode nicht mit gedruckt werden sollte. Dieses ist in der Druckerei vergessen worden».

1420. 229. lap fölül 14. sor: «Kedves Barátom és Collegám Doktor *Zilahi Sámuel.*» Zilahi Sámuel — mint Széll Farkas szíves közléséből értesülök — Debreczen város tiszti főorvosa volt, meghalt 77 éves korában, Debreczenben, 1851. július 16-kán.

229. lap alul 18. sor: «A' theátrumnak 19-ik hete, miólta felé sem mehettem.» Az erdélyi színjátszó társulat, a mely az 1808. év második felében ment Debreczenbe, 1809-ben teljes 12 hónapig működött itt s jövedelem tekintetében ez év egyike volt a legjobb színházi éveknek. V. ö. Bayer J. id. m. I. k. 591. és Debreczen egyetemes leírata (Debreczen, 1882.) 533. lapjaival.

230. lap fölül 17. sor: «Kapható é, és melyik könyvárosnál az *epithalamiumotok* a' mellette lévő rajzolattal?» Szentgyörgyi e kérdéssel Kis Jánosnak a Kazinczy Ferencz házasságára írt költeményére czéloz, a mely 1806-ban jelent meg. V. ö. az 1104. számú levéllel.

1421. A levél végén Kis János *Keszthelyi* piarista költőről emlékezik. *Keszthelyi László* — Főt. Csaplár Benedek szíves közlése szerint — született 1732. márcz. 6-kán Keszthelyen, a piarista-rendbe lépett Privigyén 1752. okt. 18-kán, áldozópappá szenteltetett öt év mulva Nagy-Szombatban, de már előbb Szent-Annán s Nagy-Károlyban tanárkodott, honnan Nyitrára, majd Kis-Szebenbe ment, hol a gr. Klobusiczky-családnál volt nevelő; innen 1764-ben Váczra tétetett át, a hol a Migazzi-féle intézetben tanított. A következő években megint Nagy-Károly-

ban, majd ismét Váczon működött, emitt mint házfőnök. 1776-ban Nyitrán theologiai tanár és gymn. igazgató, a következő évben nagykárolyi rector, aztán kanizsai s később kőszegi házfőnök; innen Selmeczre ment, de már 1792-ben mint kolozsvári házfőnök működött egészen 1796-ig; 1797—1802. években debreczeni házfőnök volt és a rendkormány tagja, a következő két évben pedig gymn. igazgató ugyanott. Élete három utolsó évét Kőszegen töltötte s itt is halt meg 1809. decz. 3-kán. Nyomtatott műveit felsorolja Petrik id. m. II. k. 375. lapján. De sokkal ismertebb volt korában mint jeles tanférfiú. »Fölöttébb sajnálatos — írja Csaplár Benedek hozzám intézett levelében — hogy igen becses bölcseleti értekezései, szépen tisztázva már életében, a mint maga vallja, az átköltözködéskor elvesztek, s csak egy kötet kerülhette ki a csapást, mely azonban hathatósan érezteti a többi 5 kötet elvesztének kárát. Dús tevékenységű pályáján mindenütt nagy tekintélye volt széles körű tudományossága, magas műveltsége, tudományos közlékenysége, az ifjabbakra hathatós szellemi befolyása, emberbaráti szivessége s jellemi egyenessége által. Jeles szónok s a verselésben is elismert tehetségű. A rendbe léptekor csak magyarúl s latinúl tudott, de aztán más nyelveket is elsajátított, főleg a francziát, melynek tudományos irodalmában jelesen otthonos volt s az ifjabbakat is buzdította arra, készségesen adván nekik segédeszközöket becses könyvtárából.» V. ö. Horányi Scriptores Sch. Piar. II. k. 198. lapjával.

1424. A levél elején említett *deutsches Werk*re nézve l. a 245. lapot, hol Kazinczy a munka teljes czímét idézi.

240. (sajtóhiba: *340*) lap alul 18. sor: «Beym Schlusse des R. Traums sagt.» Itt az *R* helyett nyilván *K*[aiser] olvasandó.

1425. 244. lap fölül 12. sor: «A' Hálai Allg. Lit. Zeitungban 1808. Május eggy szép *epigramma van Schillerre és Göthére.*» Az említett epigramma így hangzik:

Schiller und Göthe.

Wer ist erhabner? Im ewigen Flug lichtvoller Gedanken
Schwebet der Schiller'sche Geist, gleich der unendlichen Zeit.
Und in unendlicher Ruh', ausströmend die Gluth der Gedanken,
Dehnt sich das Goethe'sche Herz, gleichend dem ewigen Raum.

245. lap 3. kikezdés: «19d. Febr. itt eggynehány napi ködös idő után 12 órakor eggyet lobbana az ég 's nagyot dördűlt utána . . . *Megírom ezt az Ujságíróknak.*» Kazinczy csakugyan teljesítette is szándékát a Magyar Kurir 1809. évf. 20. (márcz. 10-ki) számában, a melyben febr. 21-kéről kelt tudósítása olvasható, a mint következik: «Sátor-Alja-Ujhelytt, Zemplény Vármegyében, Febr. 21-dikén. — Az elmúlt vasárnap (Febr. 19d.) bennünket szokatlan csudálkozásra ragadott-el az ég, mellyet a' Meteorologusok' kedvekért méltónak tartunk a' feljegyzésre. Minekutána harmad nap olta olly sűrű köd vett vólna körűl bennünket, hogy a' közel fekvő hegyeket sem láthattuk, eggyszerre, épen 12. órakor kisütött a' nap 's Ungvár felé fellobbana egy villám, 's az ég egy nyári vídám dördűlethez hasonló zengéssel zendűlt meg. A' kik szobában nem voltak, úgy mondják, hogy egy más villámlás 's dördűlet is esett. Ezt valami kevés dara 's havazás követte; de a' hátra lévő része a' napnak, valamint az egész hétfő is, igen vídám

volt: ellenben ma viszont kedvetlen az idő, 's nedves szél fú megszűnet nélkül. — Az áradások itt is nagyok; telünk, mint másoknak, igen kemény volt. 's Januariusnak 4-dikén sok szekereseink, kiken az egész napi essőben a' ruha megfagyott, marhájikkal eggyütt elvesztek.»

1426. A 248. lapon két férfiút említ Kazinczy, a kikre nézve a következő adataim vannak. Az egyik *Podkoniczky*, helyesebben *Potkoniczky Ádám*, besztercziei származású, késmárki ev. rector (l. Zeitschrift von u. für Ungarn, 1803. 385 l.), a kit egy, 1795-ben Lőcsén nyomtatott latin vers is dicsőít, s a kinek két műve nyomtatásban is megjelent. 1. «De metallis petrificatis recitatio. Quam in amplissimo consessu societatis latinae Jenensis 1775. habuit, deinceps vero nonnullis additamentis auxit»; — 2. «Freymüthige Untersuchungen über die Krönung in Ungarn und andere damit verknüpfte Gegenstände des ungrischen Staatsrechts. Nach Veranlassung des Grossingischen darüber herausgegebenen Aufsatzes», Pozsony, 1790. Ez utóbbi művét, mint a czímből látható, Grossingnak, a magyar közjog meghamisítójának a koronázásról írt czikkére készítette válaszúl, a melyben «mint komoly tudós . . . történeti tényekre és alaptörvényekre hívatkozva, tételről-tételre kimutatja, hogy Grossing állításai egytől-egyig hamisak.» V. ö. Ballagi Géza id. m. 529. 530. lapjaival.

A másik említett férfiú b. *Spittler Lajos Timót*, született 1752. nov. 11-kén Stuttgartban, meghalt 1810. márczius 4-kén. Theologiai és történti tanulmányokkal foglalkozott és számos ily nemű művet írt; egyik legnevezetesebb műve: «Entwurf der Geschichte der europ. Staaten» czímmel jelent meg Berlinben 1793-ban 2 kötetben, s nyilván erre czéloz Kazinczy; összes művei Stuttgartban jelentek meg 1807-ben 15 kötetben.

248. lap alul 14. sor: »wieder eine Person» h. olv. *wider* eine Person.

249. lap kikezdés: «In einem zweiter Brief . . . spreche ich Ihnen von dem humanen u. klugen Recensenten, der den Herausgeber des Magasins in der Hall'schen Allg. Lit. Zeitung zur Klugheit weist. Was der Mann da auch von Kisfaludys Regék erzählt!» Evvel az ígéretével adós maradt Kazinczy, de nyilván arra a kritikára czéloz, a mely Kisfaludy «Regék a magyar előidőből» czímű művéről a nevezett lap 1808. évf. 57. (febr. 24-ki) számában jelent meg, a melynek első két pontjára hivatkozik Kazinczy, s ezek itt következnek:

»Wenn gleich die ungrische Nationalliteratur im Ganzen erst den Zeitpunkt ihrer Morgendämmerung erreicht hat: so brechen doch schon von Zeit zu Zeit hellere Strahlen der aufgehenden Sonne hervor. Rec. machte sich bisher ein planmässiges Geschäft daraus, den Gang der ungr. Literatur in der A. L. Z. theils im allgemeinen Uebersichten darzustellen, theils in eignen Anzeigen das einzelne Vortreffliche und Merkwürdige auszuheben. In dieser Rücksicht hält er es für seine besondere Pflicht, das Publicum auf dieses neue Werk des Hrn. *Alexander v. Kisfaludy* aufmerksam zu machen. Den Verf. desselben kennen die Leser schon aus der Anzeige der trauernden Liebe von Himfy, womit er seine literarische Laufbahn eröffnet hat. Die hohe Meinung, die damals Rec. von dem Geiste dieses neuen ungr. Dichters fasste, wird durch vorliegendes Buch nicht nur gerechtfertigt, sondern auch erhöht; und der Verf. kann, nach dem Urtheil des Rec., dem leider zu früh vestorbenen *Mich. Vitéz von Csokona*, dem noch lebenden genialischen und fleissigen *Benedict Virág*, und dem zwar auch noch

lebenden, aber wie es scheint, nicht mehr für die ung. Literatur thätigen *Johann Batsányi* zur Seite, einen Platz unter den besten Dichtern seines Vaterlandes einnehmen.

«Durch Sagen der Vorzeit hat *Musäus* auf die deutsche Literatur nicht wenig gewirkt; eine ähnliche gute Einwirkung lässt sich von diesen Sagen der ungr. Vorzeit auf die ungr. Nation, deren schönster Flor mit dieser Vorzeit dahin ist, um so mehr hoffen, da man den gut gewählten Stoff so bearbeitet findet, wie man es von einem Manne erwarten kann, der während eines langwierigen Dienstes bey der k. k. Armee viel gesehen und erfahren, seine Musse dem Studium der Alten, der besten französischen, italiänischen und deutschen Classiker gewidmet, und dabey sein Nationalgefühl bewahrt, die Erinnerungen an seine Jugend, an die Sitten der Väter, aufbehalten, und endlich ein stilles Landleben, in väterlicher Heimath mit dem Geräusche der Welt vertauscht hat. In ihm trifft also, neben dem natürlichen Genie, alles zusammen, was grosse Dichter bilden kann. Mit patriotischem Geist hat er das Schöne, das Edle der alten ungr. Sitten aufgefasst, mit gebildetem Geschmack hat er sie wiedergegeben.»

1427. 253. lap fölül 5. sor: «Méltóztassál tisztelni képemben *Lónyai Menyhért* Urat.» Lónyay Menyhért 1769-ben született s meghalt 1816-ban; követ volt a század elején tartott országgyűléseken, nagyapja gr. Lónyay Menyhért ministernek s akadémiai elnöknek.

U. o. 2. kikezdés: «A' *kis Lónyait*, a' ki nálad van, köszöntsd.» Az előbb említett Lónyay Menyhértnek nyilván *József* nevű fiára czéloz, a ki 1790-ben született s így Kölcseyvel egykorú volt.

1428. 254. lap fölül 2. sor: «Én leg előbb is a Zilahon Wesselényi által innepeltetett születése napját Felséges Urunknak *írtam le és be is küldöttem.*» Egy ily értelmű tudósítás csakugyan meg is jelent a Magyar Kurir 1809. évf. 23. (márcz. 21-ki) számában, de az sokkal hasonlóbb a Tőkés (1422. számú) leveléhez, mint a Csereyéhez. Ha a nevezett lap szerkesztősége csakugyan Cserevnek itt közlött tudósítását vette czikke alapjáúl, úgy nagyon sokat változtatott az egésznek nyelvén s előadásán.

1429. 257. lap alul 18. sor: Verseghy «*valami komédiát csinál énekekben* és az *Insurrectio Német Regulamentjeit fordítja.*» Verseghy a következő, nyomtatásban is megjelent cantatét készítette ez időben: «A magyaroknak hűsége és nemzeti lelke. Énekes játék, 2 felvonásban . . . Vitéz Sorz Obester urnak verseiből szabadon fordította V. F. Muzsikába tette Pacha Gáspár, Pesten, 1809.» Először adták Pesten, 1809. márcz. 18-kán. A mű német czímlappal is megjelent, de párhuzamosan magyar és német szöveggel, s a czímlap szerint Pesten és Budán is előadták. V. ö. Bayer J. id. m. I. k. 425. és II. k. 403. lapjaival.

A másik mű, a melyről Szemere szól, nyilván ugyanaz, a mely már 1805-ben is megjelent ily czímmel: «Az magyar insurgens, a katonai mozdulásokra szolgáló oktatások, mellyek öszve-szedettettek Ő Kir. Hertzegsége Magyar országi Nádor-Ispán és törvényes fő-kapitány rendeléséből.» Lehet, hogy ugyan e művet szándékozott Verseghy némi javításokkal újra kiadni.

U. o. alul 11. sor: «Addig a Wachtr. — fordítom» h. olv.: Addig a *Nachtr*[agot] fordítom. V. ö. a 168. lappal, hol Sulzer *Nachtrag*járól van említés.

Szemere e levélben *Hubay Miklós* költeményeit sajtó alatt levőnek mondja: csak a következő évben jelentek meg Pesten.

E levél megjelent a *Szemere Pál minden munkái* czímű kiadványban is (szerk. Szvorényi József, Budapest, 1890. III. k. 5—7. l.), azonban az itteni szöveg valamivel teljesebb amannál. A levél végén olvasható idézet után Szvorényi odajegyezte, hogy Goethe *Egmont*jából van véve, még pedig az V. felvonásból, de nem szószerinti hűséggel.

1480. 3. kikezdés: «*Andreossit* nem akarja Ferencz elbotsátani Bétsből.» Andreossy osztálytábornok, a vaskorona-rend vitéze, franczia nagy követ.

Gr. *Metternich* Kelemen Venczel monarchiánk követe a franczia udvarnál, ugyanaz, a ki később egészen 1848-ig főministere volt Ferencznek és Ferdinándnak.

260. lap 2. sor: «Szeretném, ha el küldenéd *Molnár*nak, a Pannonia kiadójának.» Dessewffy tévedésből mondja Molnárt a Pannonia kiadójának. az *Márton József* volt.

1482. A levélben említett *Seelman Károly*ra nézve l. az 598. számú levelet s ennek jegyzetét. *Thieme Károly*, a kire Döbrentei hivatkozik, 1794-ben Lipcsében adta ki «Gutmann, oder der sächs. Kinderfreund, ein Lesebuch für Bürger- und Landschulen» czímű munkáját 2 részben.

*Bersi*re nézve l. a 678. számú levelet s az erre vonatkozó jegyzetet.

Peschek. Peschek Keresztély Ágost született 1760-ban Zittau mellett Eibauban s meghalt 1833-ban Drezdában. A következő hét regényt vagy regényszerű munkát írta: 1. Die verkannte Nonne, Leipzig 1780; 2. Das Jägermädchen, Wien 1782: 3. Theodor oder die Rache des Schicksals, Leipzig 1784; 4. Fritz von Pappelwald, Wien 1784; 5. Liebe und Ehre in der Narrenkappe und im Philosophenmantel. Breslau 1786; 6. Melintes, eine Sage aus dem Alterthume. Weimar 1800; 7. Sagen und Abentheuer von Raubschloss und Kloster Oybin. Zittau 1801.

1483. Szemere Pálnak e levele csak töredékben van közölve a Szvorényi-féle kiadásban; a levél elején olvasható idézet, a melyet Schlegel Frigyes művével összehasonlítottam s a levélbeli rövidítéseket kiegészítettem, egészen hiányzik a Szvorényi kiadásából.

A levél vége felé írja Szemere: «Szentgyörgyi Úr és Jankovits Úr válaszoltak régen.» Szentgyörgyi Gellért és Jankovics Miklós leveleit l. 1409. és 1413. számok alatt.

1484. 269. lap fölül 8. sor: «Regementünk új Oberstert kapott. Bro *Horváthot*.» B. Szentgyörgyi Horváth Antal lovassági ezredes, a Mária Terézia-rend vitéze, cs. és kir. kamarás; a bárói méltóságot a franczia háborúban tett szolgálataiért nyerte. L. Nagy I. id. m. V. k. 163. l.

1485. 271. lap alul 2. sor: «A Magyar Kurir 15-dik darabjába ugyan illetlenül való velünk bánások módgya vagyon le írva a külföldi Uiság íróknak.» A nevezett lap 1809. évf. 15. (febr. 21-ki) számában egy közlemény jelent meg, a melynek írója a bécsi udvari újságból veszi át a franczia és német lapok híreit, a melyek monarchiánkat gyalázzák. A közlemény egy része itt következik:

«Azt mondja p. o. egy hellyen az Iró:

«Hogy az Austriai Monarchiának belső részein többé semmi bátorsága nem találtatik; hogy az úti tolvajkodás és ragadozás annak minden tartományaiban organizáltatva van; és hogy Béts városának környékei tsupa Ragadozók és Gyilkosok által vannak megszállva.

«Egy más hellyen ezek mondatnak:

«Arra, hogy az Austriai katona jobbra és balra fordúlni és puskáját tartani megtanúljon, két esztendők — egy ágyúnak öntésére három esztendők, — lovas katona formálásra 15 esztendő kivántatnak néki, etc.

«Sőt annyira is kibotsátkoznak, hogy hosszas előadásokban azt mutogatják:

«Hogy Austria közönséges elerőtlenűlésnek és ájúlásnak állapotjára jutott volna, és hogy annak részei olyan külömbkülömbféle természetűek, hogy azoktól akarat és erőbeli egygyességet valaha várni éppen nem lehetne.»

1486. A Vitkovics levelében emlegetett *Anikó* — Bayer József véleménye szerint — nem más, mint *Kemény Anikó* nevű szinésznő, a ki kis szerepekben 1808-ban (de csak is ez évben) tagja volt a pesti színtársulatnak. Bayer J. nem tartja valószinűtlennek, hogy ő egy és ugyanazon személy azzal az *Ungár Nanet*tel, a ki 1806-ban még Kolozsvárott játszik, de 1808. júliusától kezdve Debreczenben szerepelt, mint *Ungár Anikó* és 1809-től Székely József szinész feleségeűl említtetik. E mellett szól Kazinczy 1453. számú levele, a melyben «egy *német* leány»-ról van szó ide vonatkozólag.

276. lap 2. kikezdés: «Pápay, úgy tartom, nem éppen igazságtalanúl rostáltatott olly keményen Víg Lászlótúl.» Pápay Sámuelnek «A magyar literatura esmérete» czímű munkáját Horvát István a Hazai Tudósítások 1808. évf. 38. (nov. 9-ki), 39. és 40. számok toldalékaiban bírálta meg. V. ö. az 1439. számú levéllel.

1487. Kazinczy e levélben három rézmetszőt említ, de *Berwyck*ről és *Andonin*ról lexiconainkban semmi adat sincs. *Müller* Gusztáv Adolf a mult század egyik leghíresebb rézmetszője.

279. lap 3. kikezdés: «Bibliothecárius Miller Úr engemet hazafiatlansággal vádolt.» V. ö. az 1261. számú levéllel.

1489. 283. lap alul 10. sor: «Ha azt a' grátziát megnyerhetném, hogy *Latzkovics* Ő Nagysága vagy a' mi talán foganatosabb, *Szentkirályi* Úrnak pártfogása alá ajánlani méltóztatnék Édes Uram Bátyám.» *Laczkovics György* Pestmegyének 1787-től másod, 1798—1810-ig első alispánja, később udvari tanácsos, meghalt 1826. jún. 13-kán. L. Nagy I. id. m. VII. k. 7. l.

Szentkirályi László született Kecskeméten 1764. júl. 15-kén; 1792-ben aljegyző Pestmegyénél, 1798-ban másod, 1810-ben első alispán, egyszersmind országgyűlési követ; 1820-ban nádori ítélőmester, majd a hét személyes tábla bírája; meghalt 1833. decz. 17-kén. A magyar színészet ügye körül is nagy tevékenységet fejtett ki. Fia volt Szentkirályi Móricz, a híres követ és szónok, Kossuth követtársa az utolsó rendi országgyűlésen. L. Nagy I. id. m. X. k. 650. l.

A Szemere által idézett írók művei közt *Sthell* (Szvorényi *Suell*-nek olvasta) műveit nem találtam följegyezve. A többi írók, a kiknek munkáit Szemere nem idézi, a következő ide vágó aesthetikai műveket írták:

Einschränkung der schönen Künste auf einen einzigen Grundsatz. A. d. Franz v. Joh. A. *Schlegel.* III-te Aufl., Leipzig, 1790.

Herder: Kalligone. Vom Angenehmen u. Schönen. 3 Theile. Leipz. 1800.

Pölitz Károly Henrik: Die Aesthetik für gebildete Leser. 2 köt. Leipz. 1807.

*Schwaldopler*nek Aesthetikája nincs; de kritikai dolgozatai vannak Kotzebue és Schiller műveiről, a melyek 1802-ben és 1806-ban jelentek meg Bécsben.

1440. Kazinczy három férfiút említ e levélben: *Ragályi Istvánt, Balogit* és *Márjásit.* Ragályi Istvánt Nagy I. nem ismeri, a sematismus szerint ez időben borsodmegyei első alispán s több megyék táblabírája volt.

Baloghy Lajos született 1774-ben; 1794-ben mint Nógrádmegye aljegyzője kezdte hivatalos pályáját s részt vett a század elején tartott országgyűléseken s egyháza igazgatásában. Meghalt 1823. szept. 5-kén. L. Nagy I. id. m. I. k. 152. l.

Máriássy István született 1753-ban márcz. 15-kén Felső-Bátkán; 1783—1793-ig gömörmegyei alispán volt és több ízben országgyűlési követ. Meghalt 1830. szept. 2-kán Berzétén. L. Nagy I. id. m. VII. k. 316. l. és a *M. P.* 389. 390. l.

1441. «Gyermekeim — írja Berzsenyi — *Salzmann* javallatinak betsűletére váltak.» *Salzmann Keresztély Gotthilf* neveléstani író, született 1744. jún. 1-jén, meghalt 1811. okt. 31-kén. Tanult Jenában, és Erfurtban lelkész volt. Rousseau és Basedow hatása alatt írta első nagy művét: «Karl v. Karlsberg. oder über das menschliche Elend», Leipzig, 1780—1786, hat kötet. 1789-ben egy nevelő intézetet alapított, mely igen nagy hírre jutott. Összes művei 1845—1846-ban Stuttgartban és 1885-ben Bécsben jelentek meg.

293. lap fölűl 17. sor: «Ha mink tőle *Románoknál* egyebet nem vennénk.» Csak curiosumképen jegyzem meg, hogy a Kazinczy Gábor-féle kiadásban e szó helyett *Románoknál*, e szó olvasható: *másoknál*, a minek természetesen semmi értelme.

1443. 298. lap alul 13. sor: Major *Szentesi.* Nem Szentesi, hanem *Szente József*, a ki mint nyugalmazott cs. és kir. őrnagy 1830-ban halt meg, 1809-ben a zempléni fölkelő nemes sereg alezredese volt. L. Nagy I. id. m. X. k. 613. l.

1444. A zemplénmegyei deputatio tagjai közűl csak a következőket jegyezhetem meg a már ismerteken kivűl: *Kovács Antal* újhelyi apát-plébános, meghalt 1818. febr. 20-kán. L. a *M. P.* 388. l. A *Kossuth* néven említett férfiú vagy Kossuth László vagy Kossuth József; amaz N. Szalókon, emez Buttkán lakott; lehet azonban, s ez legvalóbbszinű, hogy Kossuth András. V. ö. az 1498. számú levél jegyzetével. L. Nagy G. id. közleményét Turul 1894. évf. 66. l. — *Dusicska.* Talán Dusicska Józsefet érti, a ki 1797-ben nyert nemességet. L. Nagy I. id. m. III. 419. l.

1447. 305. lap 2. kikezdés: «A' lovak neveit a' Zsibó istálójából vettem» (az ifj. Wesselényi Miklóshoz írt ismeretes epistolájában). Tőkéstől maig is megvan egy rövid jegyzet, a melyet Kazinczy használt ez epistolához. A lovak (Caesar, Armidor, Jupiter, Bucephalus, Brutus) leírásához Kazinczy maga is hosszabb jegyzeteket ír, a melyek a Toldy kiadásában (Buda, 1836) is olvashatók. Maga a szóban forgó epistola 1809. márcz. 4-kéről van keltezve s a következő czímet viseli: «Mélt. Ifjabb Báró Wesselényi Miklós Úrhoz, ki tizenkét esztendős korában, mint Kapitány Segéd-Tisztje az Atyjától függő Közép-Szolnok Vármegyei nemes

seregnek, Zilajtt, 1809. Febr. 12-dikén I. Ferencz Austr. Császár és Magyar Király' születési-innepén, azon nemes seregnek eggyik századát pompásan felvezeté.» Az epistola eredeti példánya ma is megvan a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.

305. lap alul 5. sor: «A' M. Kurir minapi levelében olvashatád eggy levelét, mellyet búcsúzó Kapitányához írt» (t. i. Cserey). A nevezett lap 1809. évf. 13. (febr. 14-ki) számában van közölve Cserey Farkas levele, a melynek a Kazinczytól említett pontjai itt következnek:

«A' Király és Haza iránt viseltető szeretet egy oly szent és dicső dolog, melynél magasztaltabb szépség szíveinket nem örvendeztetheti. E' tette vólt a' régi Rómát és Görög Országot a' ditsőségnek és Hazafi polgári virtussának fényes polczára; e' tanította és lelkesítette azoknak szabad polgárjait azon felséges fényességű tselekedetekre, melyek a' virtust imádandó méltóságba tészik előnkbe; a' haza szeretete szülé eggy C. *Muciusba*, eggy *Kurtiusba*, egy *Codrusba* azon bátor nemes elszánást, melly leg később maradék előtt is a' fényes erkölts és a' virtus díszére olly hathatós ösztön lészen, stb.»

«Folytassa tehát Kapitány Ur és érdemes polgár Társam olly dítséretesen kezdett hívatalját tovább is, én ditsőségemnek fogom tartani azon idő pontban is, melyben a' halál borzasztó mezejéről honnyunkban térvén, győzedelmeskedő zászlóinkat és diadalmaink által nyert trophaeumainkot a' háládatos Haza Oltárának zsámolja eleibe helyheztettyük, ezen szent Oltár előtt azon laurus koszorunak zöldellő ágával egy olly érdemes Tisztet és bajnok Társamot, mind [!] Kapitány Ur, ékesíteni, melyet a' Király és Haza szeretete magasztalt ösztön rugója tsalhatatlanul fog nyeretni velem.» V. ö. az 1480. számú levéllel.

1448. 307. lap alul 5. sor: «Stael Hollsteinnének Corinnaja.» Az említett mű ily czímmel jelent meg: «Corinne ou l'Italie. Par Mad. Stael-Holstein.» Paris, 1807, 2 köt.

1449. 308. lap 1. kikezdés: «Mit *Nagy*'s schöner *Predigt oder Rede* mache ich Ihnen ein geringes Geschenk.« V. ö. az *V. k.* 564. lapjával s az «Annalen der Lit. u. Kunst in dem oest. Kaiserthume» 1809. évf. (aug. f.) 52—54. lapjaival, a hol Vályi Nagy halotti beszédéről nagyon elismerő bírálat jelent meg. L. az 1485. számú levelet.

U. o. 3. kikezdés: «Berzeviczys Werk will ich für Sie recensiren.» Az «Annalen der Lit. u. Kunst in dem oest. K.» 1809. évf. (decz. f.) 249—253. lapjain csakugyan olvasható egy hosszabb ismertetés Berzeviczynek az «Ansicht des asiatisch-europäischen Welthandels» czímű munkájáról, de az épen nem valószínű, hogy Kazinczytól származott volna, legalább a bíráló összefoglaló ítélete egészen más, mint a mi Kazinczy leveleiből látszik. Ime a bírálat veleje: «*Rec. ist mit dem Vorschlage und Plane des Hrn Verf. ganz einverstanden, und hält sich für überzeugt, dass der Gang des asiatisch-europäischen Handels sowohl für das oesterreichische, als für das russische Kaiserthum von grossem Nutzen sey;* er glaubt aber auch, dass man bey der Ausführung dieses Planes viel mehr Schwierigkeiten antreffen möchte, als der Hr. Verf. angibt, und dass selbst die von Hrn von Berzeviczy aufgezählten Hindernisse von grösserem Gewichte und weiterer Ausdehnung sind, als er dafür hält.»

1450. 311. lap 6. sor: «Ezen Crisiske, bizonyosan hiszem, hogy egy *zilahi fötől került,* ki *e* vocalison levelez 's verbum nélkül ir», Kölcsey e sorokban kétségtelenűl *Gyarmathi Sámuel* orvosdoktorra (1751—1830) czéloz, a ki 1800-tól 1810-ig volt zilahi tanár, s általánosan ismeretes azon kedvteléséről, hogy szeretett egyes hangzókkal, különösen *e*-vel beszélni, miért is «Meszeshegye vén mesteré»-nek nevezték. Az «Okoskodva tanító magyar nyelvmester» (1794) czímű munkája II. részében a 151—155. lapjain van is egy czikke ige nélkül írva. Életét és műveit l. Szinnyei J. id. m. IV. k. 24—28. hasábjain.

1451. 311. lap alul 1. sor: «Nemesi Felkeléstek' módgyát 's ajánlástokat merészlém barátod' létemre Kultsár Ur' Ujságaiban beíratni.» A mondott czikk a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 26. (ápr. 1-i) számában jelent meg és S. Alja-Ujhelyről, márcz. 13-káról van keltezve.

1452. A Fessler idézett levelében a 3. sorban «vertraum» h. olv.: *Vertrauen.*

1453. Az egész levelet v. ö. az 1429. 1433. és 1436. számú levelekkel.

A *tordai pap,* kiről Kazinczy említést tesz, tudvalevőleg Gyöngyösi János, az ismert leoninus-versíró. V. ö. Sinnyei J. id. m. IV. k. 60—63. hasábjaival.

1454. 318. lap 4. kikezdés: «Én e' napokban a' Himfy' Szerelmeinek két köteteit recenseálám német nyelven.» V. ö. az 1456. levél 323. lap utolsó három sorával. Ez a bírálat csak később jelenhetett meg. Az «Ergänzungsblätter zur Allg. Lit. Zeitung« 1809. évf. 5. (jan. 12-ki) számában mindössze egy rövid tudósítás olvasható, azonban ez nem Kazinczytól való, de mint irodalomtörténeti szempontból érdekes adalékot, idejegyzem az egészet: «Der Wunsch des Rec. des ersten Theils in der Allg. Lit. Z. (1802. Nro 189.) ist in Erfüllung gegangen. Hrr. v. *Kisfaludy* besingt nun auch in sieben Gesängen und zweyhundert Liedern die Freuden der glücklichen Liebe, des vergnügten Ehestandes. Das Motto aus Helvetius:

Enchainés à la fois par l'hymen et l'amour
Couple d'époux amants, quel bonheur est le notre!

wird durch alle Nuancen der Empfindungen ehelicher Zärtlichkeit durchgeführt. Zwar findet man hier etwas weniger poetisches Feuer, als in den Klagen der trauernden Liebe; indessen ziemt den Empfindungen des ehelichen Lebens mehr Ruhe und Gelassenheit, als den Gefühlen des ehelustigen und im Ganzen gehört dieses, auch im äussern zierlich ausgestattete Buch zu den schönsten Blüthen der emporkeimenden Ungr. Literatur. Dem Vernehmen nach dürfen wir auch vom Verf. eine Fortsetzung seiner Sagen der Ungr. Vorzeit hoffen.»

U. o. 6. kikezdés: «A' Péchy Imre kis munkáját a' Magyar nyelvről én recenseáltam.» V. ö. az 1309. számú levéllel s ennek jegyzetével. Kazinczy bírálata megjelent az «Annalen der Lit. des oest. Kaiserthumes» czímű folyóirat 1808. évf. (júl. f.) 38—40. lapjain, a hol Kazinczy meg is nevezi a névtelenűl megjelent munka szerzőjét.

1456. 323. lap 2. kikezdés: «Ha méltónak tartod, hogy verseid' kötetébe felvedd, mint Virág vette volt fel 1799-ben Ódáji közzé ezen Sapphicus két strophámat . . .» Virág «Lámiám éneke» czímmel közölte Kazinczy versét a Magyar Minerva III. köt. 85. lapján. — Kis János e sonettet nem vette föl köl-

eményei közé, hanem «A kötés napja» czímüt, a mely verseinek I. k. 169. apján olvasható.

1459. *Schlözer Ágost Lajos* született 1735-ben s meghalt 1809. szept.)-kén; Göttingában és Wittenbergában tanult, honnan az orosz történetíróktól neghívatva, Pétervárra ment s itt megtanulván az orosz nyelvet, a régi orosz örténet egyetemi tanárává neveztetett ki, később a politikát adta elő az egyeemen. Művei közül ismeretesebbek a «Versuch einer allg. Geschichte des Handels ı. der Schiffahrt», Stockholm, 1758., és az «Allg. nordische Geschichte», Halle, 1772. czíműek.

A 329. lap fölül 6. sor: «bey dem jetzigen Ruhm» h. olv.: «bey *der* jetzigen *Ruhe.*»

329. lap alul 6. sor: «Graf Jósef Desőffy reichte dem Primas in Ujhely Verse ein.» V. ö. az 1460. számú levéllel. A vers czíme a következő: «Ad sereniss. archiducem principem regium Carolum, regni Hungariae primatum S. a. Ujhelyini 9. apr. 1809.» S. Patak.

330. lap fölül 14. sor: «Hingegen schrieb *Kézy* Hexameter und *Sipos* zwey Oden.» E versekről Kazinczy többször emlékezik s azt mondja, hogy a Magyar Kurir toldalékában jelentek meg; e toldalékoknak egy része azonban hiányzik s így nem tudom megmondani, hol jelentek meg ez ódák. A Kézyé összes művei közt is megvan (Opuscula poetica, S. Patak, 1822) a következő czímmel: «Ad Ser. ac. Rev. Hungariae et Bohemiae Reg. Haereditar. Principem et Archiducem Austriae, D. D. Carolum Ambrosium, Archiepiscopum Strigoniensem, S. Sedis Apost. Legatum Natum, Primatem Regni Hungariae, etc. cum Collegium Ref. S. Patakiense invisurus perhiberetur. Anno 1809.»

U. o. 2. kikezdés: «Armer *Schedius,* dem hat man in der Recension von Hillers Schrift Hiebe gegeben.» Czélzás az «Annalen der Literatur und Kunst in d. oest. Kaiserthume» czímű folyóirat 1809. évf. I. k. 85. lapján megjelent bírálatra: «Gottlieb *Hiller's Reise* durch einen Theil von Sachsen, Böhmen, Oesterreich und Ungarn», a melynek Schediusra vonatkozó pontja így hangzik: «Die Aeusserung (S. 333.), als ob Hr. Prof. Schedius die Dinge mit einem zu ästhetischen Glase betrachte, möchten wir nicht gern unterschreiben. Wer mehr Oekonom ist, als Professor, wer sich so sehr mit der Seidenkultur beschäftigt, wie Hr. P. Schedius, der muss doch keine gar so ästhetische Ansicht der Dinge haben, wie Hr. Hiller glaubt.»

A levél végső sorai: «Die Chronik des Pataker Collegiums ist abgedruckt im Aprilheft der Annalen.» Kézy Mózes közleménye az «Annalen d. Lit. u. Kunst» Intel. blattjában jelent meg ily czímmel: «Zuverlässige Nachrichten von dem Reformirten Collegium zu Sáros-Patak in Oberungern.» Ugyanerre történik czélzás az 1252. számú levélben is, a melynek jegyzete tehát e szerint javítandó ki.

1461. A Kölcseytől említett *Csombor Márton utazásainak* teljes czíme a következő: «Europica Varietas. avagy Szepsi Czombor Martonnak Lengyel, Mazur, Pruz, Dania, Frísia, Hollandia, Zelandia, Anglia, Gallia, Nemet es Cheh Országon, viszontag: Az Prussiai, Pomeraniai, Sueciai, Norvegiai, Frissiai, Zelandiai, Brittanniai, Tengeren való bujdosasában, látot, hallot, külömb külömb fele dolgoknak rövid le irása. Mely minden Olvasonak nem czak gyönyörüségére, sok féle hasznára is szolgalhat. Cassan, Festus Janos altal, 1620.» L. Szabó K. Régi m. könyvt.

I. 225. l. A könyv előtt latin és magyar versek vannak. Kölcsey szerint a magyar versek Velechi Istvántól valók, a miről Szabó Károly semmit sem tud.

1462. 341. lap kikezdés: «Literaturámban *már előre emlékeztem ezen új kiadásodrúl* (t. i. a *Régi magyar régiségek és ritkaságok* czímű munkáról mint bizonyosról.» Pápay «A magyar literatura esméreté»-ben, a 370. lapon, midőn Erdősi Sylvesterről szól s fontosnak véli, hogy már ő hasonlítgatta nyelvünket a zsidóhoz s még »a görögbűl is hordott elő világosítást». és így folytatja: «Méltó köszönettel tartozik tehát a' Haza néhai Dr. Veszpréminek, hogy ezen Grammatikát Magyar Országi Elmélkedéseiben 1795. esméretessé tette, *legújabban pedig Kazinczynak, hogy ezen betses régiségnek új kiadásáról gondoskodott.*»

342. lap fölül 4. sor: «Kultsárnak vétkét legbotsáthatatlanabbnak tartják, hogy Ujságába iktatta *Virág*nak motskolódásait.« *Virág* csak sajtóhibából került a szövegbe *Víg László*, t. i. Horvát István helyett. Mellesleg megjegyzem, hogy a Pápay leveleit nem volt alkalmam az eredetiekkel összehasonlítani, mivel azok az Akadémia könyvtárában eltévedtek, bizonyosan egyéb kéziratok közé kerültek s így azokhoz nem férhettem.

U. o. kikezdés: «A' Halai Tudós Ujság (Ergänzungsblätter zur Allg. Literatur-Zeitung, No. 139. d. 22. Nov. 1808) *emberségesebb Recensioját közli Munkámnak.*» A recensio a mondott helyen csakugyan olvasható s jobbára csak rövid kivonata a munkának s nem egyszersmind bírálata. Az utolsó pont a melynek egy részét idézi is Pápay, következőkép hangzik: «Der Verfasser schliesst diesen ersten Band mit einer Abhandlung über die Hindernisse und Beförderungsmittel der Ungerischen Literatur, über welche Rec. sich bereits bey einer andern Gelegenheit geäussert hat. Wir wünschten diesem Werke einen fachkundigen deutschen Uebersetzer, der aber aus den weitläuftigen Untersuchungen über die Ungrische Sprache bloss das dem Auslande Interessante ausziehen, hingegen die chronologische und Real-Uebersicht der Ungr. Literatur nach den angegebenen Gesichtspunkten erweitern und vervollkommnen müsste. Gebe er sodann noch aus der zu erwartenden Chrestomathie die bessern Stücke in treuer deutscher Uebersetzung: so hätte er alles Nöthige gethan, um den zahlreichen Liebhabern der Literatur im Ganzen, dasjenige, was in der Ung. Literatur bemerkenswerth ist, an die Hand zu geben, und den Forschern aller Sprachen, den künftigen Jenisch's, den Adelung's ihr Geschäft in diesem Fache zu erleichtern.»

U. o. alul 9. sor: «Az az esmeretlen vallyon kitsoda, a' ki a' Martz. 4-diki Magyar Kurir Toldalékjában, még minek előtte Munkámat kaphatta 's olvashatta volna, már *kiállott feddésivel Víg László ellen.*» A Magyar Kurir 1809. évf. 18. (márcz. 3-ki) szám toldalékában egy ismeretlen író Jámborfalvi Szelíd Mózes névvel védelmébe veszi Pápayt Horvát István ellen s a többi közt ezeket írja: «Boldogréti Víg László Urnak Grammaticai Tudományát, a' Magyar Régiségekben való nagy jártasságát, a' Külföldi Tudósok Munkáival való Esmerettségét — szóval — nagy Tálentumit ki az, a' ki meg nem ismerné? — ha Crisisét figyelmetesen meg olvassa. De ha egyszersmind a' Tudós Ifjúnak nagy tüzét ugyan azon Crisisben szemléli, lehetetlen, hogy arra ne fakadjon, a' mire fakadt ama Nagy Magyar Literator, Tek. *Kazincy Ferentz* Ur *Magyar Régiségeinek* most ki jött első Kötetében: hogy a' boldog emlékezetű, minden tekintetben nagy Magyar Tudós T. T. *Rérai Miklós* Ur mellett, T. T. Versegi Ferentz Ur ellen írtt két

funkák. úgy mint *Kardos Adorjáné* 's *Miklósfi Jánosé* vajha örökre oda maradtak volna! — — — «A' becsületes Crisis igen is meg kívántató; de az ollyatén ardos, paisos, sisakos Crisisektől — a' minő *Víg László* Úré is — mentsen meg mindeneket a' Magyarok Istene!»

V. o. alul 6. sor: «A' Hálai Recensensem hibásan teszi fel, mintha a' Magyar Minerva Gróf Festetich költségén nyomattatnék.» A czélzott pontja így hangzik az említett bírálatnak:« Die Leser der Allg. Lit. Z. erinnern sich vielleicht, dass der Hr. Graf Georg Festetics von Zeit zu Zeit vorzüglichere Ungrisch geschriebene Bücher auf seine Kosten als einzelne Bände der Magyar Minerva drucken lässt, und dass dieses Geschäft durch Hrn Jos. Takáts, jetzt Anwald des Vessprimer Domcapitels, geleitet wird.»

343. lap alul 11. sor: «*Látom az Ujságokbúl*, hogy Te is bajoskodó tagja vagy ezen Intézetnek» (t. i. a zemplénmegyei deputatiónak). A Magyar Kurir 1809. évf. 30. (ápr. 14-ki) száma közli a zemplénmegyei deputatio megalakúlását, a mely «olly végből rendeltetett ki, hogy az All-Ispány elöülése alatt minденkor öszve gyűlhessen, a' midőn a' felkelő Seregtől valamely tudósítás vagy parantsolat küldetik.» Tagjai 14-en vannak.

344. lap 5. sor: «Iparkodgy, hogy a' Tied (t. i. Sallustius fordítása) megelőzze a' másik kettőét» (t. i. Szentgyörgyi Gellértét és Dugonics Andrásét). V. ö. az 1409. számú levéllel s ennek jegyzetével.

V. o. 12. sor: «Örömest *hozzá fognék azon Pályaíráshoz* is, *mellyre Kultsár éleszti a' Tudósokat* Nyelvünk Históriájának kidolgozása iránt.» Kulcsár István a Hazai és Külföldi Tudósítások 1809. évf. 11. (febr. 8-ki) számában hirdeti azt a pályakérdést, a melyre Pápay czéloz a következőképen:

«Minden Nemzet addig él, míg nyelve fenmarad. Minden Nemzet addig virágzik, míg polgári hatalma 's nyelvének tökélletessége öregbedik. Minden Hazafi él ditsőített Nemzetében.» Ezek 's több efféle gondolatok forgottak elmémben, midőn 1804-ikben kérdésem által arra tettem figyelmetessé Nemzetünket, hogy az a' mi nem ismért Magyar Nyelvünk mitsoda gráditsán vagyon most a' tökélletességnek, és miképpen lehessen azt nagyobb tökélletességre vinni? — Húsznál több feleletek érkeztek e' Kérdésre, mellyek közűl öt ki is nyomtattatott. Tsak ezeket olvassa, a' ki azt akarja látni, melly hasznos vólt azon Kérdés Nemzetünknek. -- Illy ritka szerentse arra bátorított, hogy 1807-ikben Oct. 10-ikén Jutalom igéret mellett azt kérdezném: Mitsoda külömbözések találtatnak a' Magyar Nyelvben? 's a' t. De nem tudom, minek tulajdonítsam, hogy ezen kérdésre tsak egy Felelet sem érkezett. Azért új próbát kívánok tenni, és Nemzetünk Tudósait arra bátorkodom meghívni, hogy «*A Magyar Nyelvnek Történeteit a' Nemzetnek ezen Országba való bejövetelétől fogva leírni*» méltóztassanak. — Arra kérettetnek a' Felelő Urak, hogy a' Nyelvnek mind belső, mind külső históriájára kiterjeszkedjenek. A' Jutalom a' legjobb Feleletre *két száz forint* lészen. Az írásokat vagy hozzám vagy a' Pesti Könyváros Urakhoz, kik a' kézhez vételről quietálják, lehet küldeni. Mindeniken valamelly fontos mondás légyen. Ugyan azt a' mondást kell azon bepetsételt levelkére is írni, melly a' Felelő Úrnak nevét 's lakóhelyét magában foglalja. Idő határúl a' jövő Leopoldi Pesti Vásár tétetik, mellyre kiki különös alkalmatossággal írását elküldheti, mivel efféle nagyobb tsomókat Póstán elfogadni nem szándékom. Olly ítélő Bírák lésznek, kiknek mind tekéntetök, mind tudománnyok az igazságos ítéletre elégséges. A' megbírálás egy hónap alatt végbe

mégyen, és így 1810-iknek Januáriusában a' Jutalom kié lett? kihirdettetik. A' többi Írások, a' Neveket bepetsételve hagyván, vagy az Authornak vissza, vagy a' Nemzeti Muzeumnak adatnak. A Jutalom pénzt a' nyertes nálam felveheti: ha pedig másutt kivánná kezéhez venni, azt Diligencon elküldeni is kész vagyok. K. I.»

1464. 348. lap kikezdés: «Károly 's János Fő-Herczegeinknek tegnap jött Proclamatiójokból látom, hogy tulajdon temérdek erőnkön kivűl *szomszéd Fejedelmekbe is bízhatunk* » A Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 29. (ápr. 12-ki számában olvasható Károly herczeg proclamatiója «Tábori parantsolat. Bécsben Aprilis 6-ikán» czímmel. A Magyar Kurir szintén közli e proclamatiot 28. számában. A János főherczeg proclamatioja a Kulcsár lapjából hiányzik, nyilván a toldalékban jelent meg, a mely elkallódott; azonban a Magyar Kurir 29. számában olvasható János főherczeg napi parancsa, a melyet még 1809. márcz. 24-kén adott ki a belső-ausztriai sereg zászlajának fölszentelésekor; valószinű, hogy Kazinczy erre czélzott.

A Károly herczeg proclamatiójának azt a részét, a melyre Kazinczy hivatkozik, ide iktatom: «Kedves Vitéz Társaim! Az egész Világnak és kiváltképen azoknak szemei reátok vannak függesztve, kik még érzik a' Nemzeti becsűletnek és Nemzeti tulajdonnak érdemét. Ne szenvedjétek azt a' Gyalázatot, hogy mások elnyomattatásának eszközei legyetek; ne szenvedjétek, hogy egy Pusztító Nagyravágyás benneteket távul lévő Országokban végtelen háború viselésre kénszerittsen... *Nem sokára idegen hadi Népek is velünk egyesűlve a' közönséges Ellenséggel megvínak.* Akkor Vitéz Társaim! betsűljétek meg őket és segítsétek mint atyafiakat. Nem a' maga hánytatása, hanem a' férfias tselekedetek szereznek betsűletet a' Katonának. Az Ellenség előtt való mérész bátorsággal kell megmutatnotok, hogy *Ti első Katonák vagytok.*»

1466. Kisfaludy Sándornak a levél elején említett műve ily czímmel jelent meg: «Hazafiúi Szózat a' magyar nemességhez.» H. n. 1809. (Mátray a M. N. Múzeum könyvtára példányára azt jegyezte meg, hogy: «talán Budán, az egyetemi nyomdában« nyomatott.) Német fordítása «Pariotische Worte an Ungarns Adel» czímmel jelent meg. Sem a szerző, sem a fordító nincs megnevezve a művön. V. ö. az 1467. számú levéllel.

350. lap 4. kikezdés: «A múlt szerdán egy fordított Darabomat illy nevezet alatt: *A' Megengesztelés*, játszotta az itten Árendáskodó Magyar Játszó Társaság.» Ez a darab Weissenthurn Janka «Versöhnung» czímű színművének magyar fordítása, a mely először 1809. ápr. 26-kán került színre. L. Bayer J. id. m. II. k. 403. lapját.

1468. 2. kikezdés: Un sonnet sans defaut vaut seul à un (a szövegben hibásan *aun)* long poeme — Boileauból vett idézet. V. ö. az 1474. számú levéllel.

1469. A mit Virág a Hazai és Külf. Tudósitások (1809. évf.) 32. számú toldalékában olvasott, az a zilahi ünnepélyről szól, a mint Tőkés föntebbi levelében leírja. E czikknek egyik alczíme: «Az Illuminatio így volt», a melyre Virág szintén hívatkozik. Ebben a czikkben el van mondva, hogy a vármegye kapuja egy porta triumphalist mutatott, a mely alatt egy egyptomi pyramis állott, ennek alján pedig ovalis figurában egy könyv, a «Corpus juris Hungarici.»

1471. Berzsenyi e levelében *Pásztori*t is említi. *Pászthory Menyhért* a Mária Terézia-rend vitéze volt; a nemesi sereghez tartott beszédét a Magyar Kurir 1809. évf. 36. (máj. 5-ki) száma közli.

1472. 362. lap 1. sor: «Wer ist *Novalis?*» A Novalis nevet *Hardenberg Frigyes* költő használta (1772—1801), kinek összes műveit Schlegel és Tieck adták ki Berlinben 1802-ben, 2 kötetben. V. ö. az 1364. számú levéllel s ennek jegyzetével.

«Sie haben doch wohl auch Palafox's Antwort an Lefebre gelesen?» — kérdi levele végén Kazinczy. E feleletre sem a magyar, sem a német lapokban nem tudtam reáakadni s így meg nem állapíthatom, miféle feleletére czéloz Kazinczy Palafoxnak.

1476. Az elesett vitézek közt említi Kazinczy *Moczen*t is, de aligha nem téved, mert az 1810-ki sematismusban még szerepel egy Motzen János nevű obester; különben lehet, hogy ez egészen más férfiú.

1478. 370. lap alul 6. sor: «*Frimont* generalis.» B. Frimont János a 9. huszárezred tulajdonosa s a Mária Terézia-rend vitéze ez idétt.

U. o. alul 4. sor: «*Alvintzi.*» B. Allvintzi József v. b. titk. tanácsos, a Mária Terézia-rend nagy keresztese, a 19. gyalogezred tulajdonosa, táborszernagy és lovassági tábornok.

372. lap 4. kikezdés: «Districtualis Generalisunk B. *Mecséry.*» B. Mecséry Dániel született 1759. szept. 29-kén, meghalt 1823. decz. 30-kán; 1809-ben neveztetett ki tábornokká, 1813-ban pedig főhadi tanácsossá. L. Nagy I. id. m. VII. k. 380. l.

1480. A mely műnek lefordítására gr. Bánffy Csereyt fölkéri, annak megjelentét a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 40. (máj. 20-ki) száma már hirdeti is a következő czímmel: «Hiteles előadása a' Spanyol Történeteknek, az Aranjuezi nyughatatlanságoknak fellobbanásától fogva a' Bajoni Juntának befejezéseig. Irta Cevallos Pedro Ur, Ő Kath. Felségének, VII. Ferdinándnak, Első Kórmány Secretariusa.» V. ö. az 1488. és 1489. számú levelekkel.

1486. 391. lap alul 4. sor: «A' Primás regementyével megverették Napoleont a' Novellisták.» Czélzás a máj. 12-kéről kiadott tábori tudósításra (Hazai és Külf. Tud. 1809. 42. sz.), a mely arról szól, hogy a primás, Károly Ambrus főherczeg serege mily derekasan viselte magát Napoleon ellen. V. ö. az 1489. számú levéllel.

1487. 393. lap: «Voss Bürgernek Sonettjeit . . . recensealta.» Ez a recensio a Jenaische Allg. Lit. Zeitung 1808. évf. 128. s köv. 4. (jún. 1-i) számában jelent meg s igen élesen kikel ama kényszer ellen, a melynek a sonettben a német költőnek is alá kell vetnie a nyelvet. V. ö. az 1483. és 1488. számú levelekkel.

1488. «Seit anderthalb Monaten bin ich immer bey der Deputation, die Sie aus Kultsár's Blätter kennen» — kezdi levelét Kazinczy s a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 26. (ápr. 1-i) számában megjelent tudósításra czéloz, a mely S. A. Ujhelyről, márcz. 13-káról van keltezve.

Rumy szótára, a melyért Kazinczy köszönetet mond, a következő czímmel jelent meg: «Geographisch-statistisches Wörterbuch des oesterreichischen Kaiser-

staates, oder alphabetische Darstellung der Provinzen, Städte, merkwürdigen Flecken, Dörfer, Schlösser, Berge, Flüsse, Seen, Grotten, u. s. w. des oest. Kaiserthumes.» Wien, 1809.

1491. A levélben említett *Gönczy Sámuel*re és *Csúry Ferencz*re nézve l. a *IV. k.* 925. számú levelét s az erre vonatkozó jegyzetet, valamint az 1523. számú levelet, a melyben Csúryt a Lónyay Gábor jószágfelügyelőjének mondja Kazinczy.

1492. A levél végén Kölcsey ezt írja: «*Sárvárinak Architecturája* typus alá készűl.» Úgy látszik, e munka nem jelent meg nyomtatásban, legalább catalogusainkban nem található.

1493. 405. lap fölűl 8. sor: «Most *Meissner* Skizzei közzűl Thalesset... fordította» (t. i. Gyulay Lajos). Meissner Ágost Gottliebnek ily czímű munkája 1778—1796-ig Lipcsében tizennégy kötetben jelent meg. Igen kedvelt mű volt, miért is többfelé utánnyomták. Nálunk igen sokat fordítottak belőle, de rendszerint a forrás megnevezése nélkül.

Hogy Döbrentei az itt elszámlált műveket kiadja «'Sebbe való könyv»-ében, ez a szándéka abban maradt; tudtommal önálló munkát nem is adott ki 1805-től 1814-ig, az *Erdélyi Muzeum* megjelenéseig.

*Szabó Sámuel*re nézve l. *III. k.* 508. lapját s az *Erdélyi Muzeum* I. köt. 4. füzetét.

A 405. lap 5. kikezdésében gr. *Gyulay Istvánt* említi Döbrentei. Gyulay István gr. Gyulay Ferencz testvére, tehát nagybátyja Gyulay Lajosnak, a Döbrentei növendékének. Kazinczy azt jegyzi meg róla az *E. L.* 100. és 178. lapjain, hogy özvegyen és gyermek nélkűl halt meg. A közpályán aligha szerepelt, mert Nagy I. id. művében semmit sem mond róla.

1495. A levélben említett *Haller József*re l. a 864. számú levelet s ennek jegyzetét (*IV. k.* 564. l.).

*Berzeviczy Pál*ra l. a 601. számú levelet s ennek jegyzetét. (*III. k.* 515. l.)

1497. 412. lap fölűl 13. sor: «A' mi megmaradt, azon sok változtatások estek, mellyekre sokan azt fogják, tudom, mondani, a' *mit egykor Földi monda eggy darabomra.*» Czélzás Földi János a *II. k.*-ben 427. szám alatt közlött levelére, a melyben Földi a Kazinczytól fordított anakreoni dalokra világosan megmondja, hogy azok neki nem tetszenek s «*ha tsak illyenek a' fordítások, nem érdemlik meg ezek az édes bolondságok, hogy oly sok álmatlan órákba kerűljenek.*» Tovább pedig ezeket írja Földi: «Te benned azt tapasztaltam, hogy még *szerentsétlenebb vagy további rágódásaidban 's jobbításaidban, mint legelső próbáidban.*» Főleg ez utóbbi itélet lebeghetett most Kazinczy előtt.

1498. Szemere Albert levelének a magyarázata Kazinczy jegyzeteiben ránk maradván, azt szóról-szóra ide iktatom, a mint következik:

«Szemere Albert levele hozzám.

Tolcsváról, 14. Jun. 1809.

Az 1797—1800, és 1805-diki Insurrectionális Cassara Zemplény Vármegyének sok Nemesi bé nem fizették azt, a' mi reájok kivetve volt. Assessor

Szemere Albert és Kossuth András Urak Surrogatus Vice Ispánoknak neveztettek volt ki ezen restantiák beszedésére és a' hol erő kívántatnék reá, exequálására. Ezek olly keménységgel jártak el a' reájok bízott dologban, hogy a' szegény sorsú Nemeseknek teheneiket is eladták, és pénz még is kevés gyűlt be. Sokféle panaszok estek ellenek: de azokat sokan szerették nem tudni. — Midőn az 1809-diki Insurrectio kiállítása végett a' Fő Ispán, Gróf Eszterházy József Excell. Újhelyben sok hetekig múlatott, tudni kívánták a' Rendek, mi jött be már az előbbi Insurrectiók obtingentiájiból 's mi van hátra, és kik nevezetesen azok, a' kik kötelességeknek még sem tettek eleget. Neveik a' Gyűlésben felolvastattak. Sokan találtattak, a' kiknek neveik kitörölve nem voltak, holott a' pénzt régen befizették. Így olvastatott fel Consiliarius Kazinczy András neve is. A' fija, István, jelen vala, 's kérdeztetvén, ha a' pénz le van e téve vagy nincs, ez kéntelen vala azt felelni, noha, Szemere Albertet örömest megkímélte volna, hogy le vagyon. Szemere Albert Úr vette fel. — «Mikor?» — Három esztendő előtt. — Ez vala a' Signál a' Szemere megtámadására. Gróf Klobusiczky Vincze és Gróf Sztáray Albert, Bernáth Ferencz és még mások nagy tűzzel költek-fel Szemere Albert ellen, 's Gróf Klobusiczky azt mondta neki, hogy ő nem érdemli, hogy velek eggy Tábla mellett üljön. Kossuth látván ezt, ki illantott a' Sessióból. Szemere felkölt, hogy ő a' Cassába nagy summát tett le egynehány nap előtt, de a' Perceptor nem ért arra, hogy kinek kinek positioja szerént végye-fel azt, hanem őtet csak az egészről quietálta; az ő számadása kész. Azonban producáltatott B. Barkóczy Imrénének obtingentiája felől adott Quietantiája, melly három esztendővel ezelőtt adatott Szemere Albert által a' Bárónénak, a' pénz pedig csak ezen Gyülés alatt hozatott bé Szemere által a' Cassába. Ezekre nézve a' Fő Ispán Szemere Albertet Fiscalis Actio alá hagyta venni, 's parancsolta, hogy még tisztának nem találtatik, a' Tábla mellé ülni ne merészeljen. — Szemere azután eggy levelet íra az Ord. Notariusnak, Horváth Tamás Urnak, mellyben ártatlansága felől úgy szóll, mint a' melly a' Processusban bizonyosan ki fog világosodni. Én ezen levelet olvastam, 's iskolai társamat eggy barátságos levélben örvendő részvételem által vigasztaltam, azt az intést adván neki, hogy irtóztatóságig ment hevességei által magának ne csináljon ellenségeket, 's másokat ne kénszerítsen arra, hogy azok vagy keressenek, vagy csak kapjanak alkalmatosságot az ő leütésével magoknak nyuglot csinálni. — Ezen levelemre ímhol válasza.

Szemere Albertnek a' házába Tolcsván 1803-ban olly sebességgel csapott be a' felhőszakadásból megáradt víz, hogy mindenét elrontotta, 's nyitva lévén épen ablakai, sok papirosait az ablakon kihordta. Ugy jelentette-bé Vice Ispán Mélt. Lónyay Gábor Úrnak, hogy úgy vesztek-el incassált Bankó-czéduláji is, mellyet Lónyay úr a' magáéból fizetett le titkon, hogy Szemeréről a' gyanút lemoshassa. — Kossuth András pedig azt állította még ezen Gyülés előtt, hogy ő az exequalt és incassált positiok listáját elvesztette. A' Fő Ispánnak hirtelen elhivattatása a' Regensburgi szerencsétlen ütközet után a' Kossuthot fenyegető veszedelmen könnyített, és az most elő sem fordúlt többé.«

1500. A levélben említett gr. *Bukovszky* talán Bukovszky Osorio Márton, ki 1805-ben honfiúsíttatott. L. Nagy I. id. m. I. 260. l.

1504. 425. lap alul 8. sor: «A' ma érkezett Kultsár leveiben Beregi Administratorrá tétetik (t. i. Lónyay); de az meg tévedés.» A Hazai és Külf. Tudósi-

tások 1809. évf. 50. (jún. 24-ki) számában e rövid tudósítás olvasható: »Mélt. Lónyai Gábor Tsász. Kir. Kamarás és eddig Ts. Ns. Zemplin Vármegyének Első Vice Ispánnya Fels. Urunk által Ts. Ns. Bereg Vármegye Administratorává neveztetett.»

1507. 432. lap fölül 7. sor: «Ich erhielt den Auftrag, den Brief (t. i. Lónyay Gáborét) an Kultsár abzuschicken, und zwar *mit einer erhöhenden Einleitung*.» Kazinczy teljesítette is e megbizatást a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 3. (júl. 8-ki) számában, a következő bevezetéssel:

«*Sátor-Alja Ujhely.* Junius 30-dikán 1809. A' Győri szerentsétlen napon (Jún. 14-dikén) a' mi Ns. Seregünk is osztozott a' veszedelemben 's ditsőségben. Ezredes Kapitányunk, *Farnosi Kandó Gábor* Úr, dítsérettel emlékezik hozzánk küldött Jelentésében vitézeinkről, kik a' nélkűl, hogy valaha tsatában forgottak volna, bátorsággal néki ugrottak az ágyúkkal megrakott rejtekeknek, 's rettenthetetlen lélekkel szökdösték által meg által ezen halált okádó szereket s az ellenség közzűl sokakat levagdaltak. Vitézeink közzűl öten fekszenek a' betsűlet nyoszolyájában, huszon öten pedig sebet kaptak. Kapitányunk Báró Barkóczy Antal egy ágyúgolyóbis által vesztette el bal lábát, s nem sok napokkal azután, minekutánna gyógyítás végett Komáromba vitetett volna, hol Ő Ts. Kir. Hgségének az Ország Nádor Ispányának 's Fő Kapitányának sok kegyességeire méltóztatott előttünk igen betses életét is. Egy más Hadnagy, Gergelyi Máté Ur, eggy könnyű kartzolást kapott. Ezen öt vitézeinknek elhúllások 's a' szegény fiatal és igen deli Báró Barkóczy még az elhúllásnál is szomorúbb szerentsétlensége igen mélyen meghatott bennünket, midőn azt Obesterünknek leveléből megértettük, 's illetődésünk még nagyobb tetőre hágott, midőn tellyes sok érdemei szerént kedvelt első All Ispányunk (ki ezen hólnapban nem Bereg, hanem Ungvár Vármegye Administratorává neveztetett ki), Mélt. Ts. Kir. Kamarás, 's sz. István Rendebéli Lovag Lónyai Gábor Ur, Juniusnak 24-dikén tartott Gyűlésünkben, az itt következő, 's nevünkben maga által készített levelet olvasta fel; mellyet a' közönséggel is közleni tisztünknek ismérjük.»

A levél fontosabb része így hangzik:

«Könnyező szemekkel fájlaljuk azokat, a' kik a' Haza védelmében végezték ditső pályafutásokat, a' mellyet hogyha véreink nem voltanak volna, méltán irígyelhetnénk nekik ezen nagy ditsőséget. Századokra terjedő könyveinkben, midőn azon férfiak' neveit olvasni fogja a' késő háladatos maradék, vitéz hamvaikat áldani fogja. De hogy ne tsak leveles tárházunknak falai örökösítsék, háládatos örökösíteni akaró szándékunk örök emlékeztető Oszlop által nyilván fogja ezt bizonyítani. A' nyílt ég alatt öntözni fogja könnyeivel minden buzgó hazafi ezen emlékeztető jelet. Itt emelkedik fel a' nagyra szándékozó ifjú, mintegy látván elei' tetteit.» stb. V. ö. az 1509. számú levéllel.

Tihanyi septemvirre nézve l. az 1509. számú levelet.

434. lap fölül 5. sor: «Marmont verliess Trieste» h. olv.: *Triest.*

1509. 436. lap 2. kikezdés: «Úgy veszem észre, hogy *Horváth Lászlót* Ord. vagy Bernáth Jánost vagy a' Tolcsvai Szirmay Antalt pedig Subst. Vice Ispánná surrogáltatja» (Lónyay). Pálóczi Horváth László kir. tanácsos csakugyan első alispán lett; a második alispáni hivatalt azonban aligha töltötték be, leg-

alább a következő évi sematismusban ennek a helye üresen van hagyva. V. ö. az 1161. számú levéllel s ennek jegyzetével. (*V. k.* 538. l.)

436. lap alul 5. sor: «Zemplényben legtöbben látszanak óhajtani a' *Szemere István* vagy Boronkay Gáspár Vice Ispánságra leendő neveztetését.» Szemere István később csakugyan alispán lett, egyszersmind kir. tanácsos és országgyűlési követ. Született 1764. jan. 13-án, meghalt 1829. szept. 19-kén Azarban. L. Nagy I. id. m. X. k. 603. l. és *M. P.* 397. l.

1512. 445. lap kikezdés: «Egy pár Literátori Ujsággal kedveskedem. Az első *Horvátom' Értekezése* .... A' Második *Ferentzy János* ... *Közönséges Geographiájá*búl kiírott Paragraphuska.» Horvát Istvántól 1809-ben két értekezés jelent meg, mind kettő a Hazai és Külf. Tudósításokban; az egyik «Horányi Elek élete», a másik «A' magyar rendes katonaságnak és felkelő nemes seregnek néhány vitéz és dicső tettei 1809-ben« czímmel. Vajjon ezek valamelyikére, vagy talán egy egészen más, csak később megjelent értekezésre czéloz-e Vitkovics: nem lehet eldönteni. V. ö. Vass Bertalan *Horvát István életrajza* czímű munkája (Budapest, 1895) 63. s köv. lapjaival s az 1514. számú levéllel.

Ferenczy műve a következő czímmel jelent meg: «Közönséges geographia, mellyben a földnek mathematikai, természeti és leginkább politikai állapotja a legújabb változások után elő adatik», Pest, 1809; második «egészen megjobbított» kiadása Pesten, 1823-ban jelent meg. E második kiadást Kanya Pál »újabb változások szerint korunk szükségeihez alkalmazta» és Pesten, 1840-ben újra kiadta.

1513. A levélben említett férfiak közűl csak gr. *Bethlen József*re és *Szentkereszty Zsigmond*ra nézve jegyzem meg a következőket: Bethlen József 1816-ig vagy 1815-ig viselte a kincstartói tisztet, mert Kazinczy az *E. L.*-ben úgy emlékszik meg róla, mint a ki akkor halt meg, s helyét gr. Haller Gábor foglalta el.

B. Szentkereszty Zsigmond született Zágonban, tizennyolcz éves korában katonai pályára lépett, de azt nem sokára odahagyta; azonban újra katona lett s harmincz évig maradt e pályán. Mint ezredes 1796-ban a würzburgi csatában különösen kitűntette magát s ezért a Mária-Terézia katonai érdemrendet kapta; később altábornagy és ezredtulajdonos lett, 1814-ben mint lovassági tábornok nyugalomba lépett s meghalt Maros-Vásárhelyen 1822-ben decz. 24-kén. L. Nagy I. id. m. X. k. 649. l.

1516. 453. lap kikezdés: «*Az Ujságban az jött,* hogy az ide való Insurrectio marsra készen áll, de nem igaz.» Czélzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 44. (jún. 3-ki) számában megjelent rövid közleményre, a mely május 16-kán kelt Kolozsvárott: «Itt Június 5-kén Ország-Gyűlés fog kezdődni, mellynek legfőbb tárgya az Insurrectio lesz; mert noha *készen van már régen az egész Nemesség,* mindazon által törvényes meghatározásokat kivánt.»

A 453. lap 2. kikezdésében felsorolt színdarabok mind előfordulnak az Erdélyi Játékos Gyűjteményben, azzal a különbséggel, hogy az utolsó helyen említettnek teljesebb czíme: «A jártas-költes vőlegény, vagy a rendtartó házi gazda.» V. ö. Bayer J. id. m. I. k. 257—263. lapjaival.

Alább *Bája István jeles képíró*ról tesz említést Döbrentei. Bája István — mint Koncz József szíves közléséből értesülök, a ki Böjthe Ödön id. műve 96 lapjára hívatkozik — hunyadmegyei táblabíró, az erdélyi sereg kapitánya és a

reformátusok főkurátora e század elején. Kazinczy is találkozott vele erdélyi utazásában s a következőleg szól róla: »Hunyadnak egyik érdemes tagja, igen kedves mulattató, s ügyesen és tanultan rajzol, fest és miniaturban portrékat úgy dolgozik, hogy ha a sors és születés arra kárhoztatta volna, ezzel Bécsben is kenyerét kereshetné.» Bája rajzai — írja tovább Kazinczy — «nem alatta voltak reményyimnek, hanem felette, s óhajtanám, hogy a szeretetreméltó embert Erdélynek sok szeretetreméltó fiai és leányai ostromlanák.» V. ö. az *E. L.* 175 179. és 215. lapjaival.

455. lap fölül 4. sor: «A múlt héten *Michaëlis életét* olvastam. Őt úgy tette Weisse Hofmesterré, mint engem a' Tek. Úr.» Döbrentei Michaelis Benjamin Jánost (1746—1772) érti, a ki sok hányattatás után Lipcsében mint házi nevelő is működött, s a kinek «Fabeln, Lieder u. Satyren« (Lipcse, 1766) czímű műve szerezte meg számára Gellert és Weisse barátságát; épen ez utóbbinak az ajánlatára jutott egy gazdag kereskedő-családhoz nevelőnek 1769-ben. L. bővebben Kurz: «Geschichte der deutschen Literatur«, II. k. 558. hasábját.

1517. 456. lap alul 6. sor: «A' mit *eggy valakinek* véletlen elváltozása felől írsz, az engemet nagyon elszomorít.» Cserey id. b. Wesselényi Miklósra czélzott. V. ö. az 1518. és 1539. számú levelekkel.

1520. Kazinczy e levelében *Steiner*ről szól. Steiner János Ádám (1759—1829) tüzérezredes. L. Wurzbach id. m. XXXVIII. köt. 78. l.

A levél végén a «brünni correspondens» felől tesz említést. Talán felesleges is megjegyeznünk, hogy b. Riedel Andrást érti.

1524. E levél nem 1809-ben, hanem 1808-ban kelt s így csak tévedésből jutott e helyre; az 1325. számú levél után teendő.

1526. A 472. lap 2. kikezdésében Ráday «gyülevész komédiások»-nak nevezi a pesti színészeket. Hihetőleg arra a zavaros időre gondol, midőn Ernyi eltávozásával az igazgatás körűl kellemetlenségek fordúlhattak elő. De miután id. b. Wesselényi 1809. febr. elsejével minden jogát a budai színészekre ruházta s a magyar színészek 1809. márcz. 1-jén a német színészektől elválva, a Hacker-féle teremben külön színpadot emeltek — aligha érdemelték meg a Ráday szemrehányásait, a ki, mint itt írja, feléjök sem kiván menni.

1530. Az egész levél tartalmára nézve megjegyzem, hogy Kazinczy és Dessewffy Zemplénmegye határozatából készítették el a Győrnél elesett vitézek emlékét megörökítő felírásokat. A kéttagú bizottság egy szép beszéddel vezette be előadandó véleményét; a beszéd Kazinczytól való, s ennek elején van az a «fölmelegűlés». a melyről levelében szól; az inscriptio is tőle való. A bizottság véleményét 1810. máj. 15-kén tárgyalta a megyei gyűlés s elfogadta azt oly formán, hogy az inscriptio magyarúl és latinúl tétessék az emlékoszlopra. A bizottság indítványa s a megye határozata, a melyet Sóvári Soós László főjegyző foglalt írásba, olvashatók egy külön kiadványban; czíme: «Cserneki és Tárkői Gróf Dessewffy József és Kazinczi Kazinczy Ferencz kiküldött táblabíráknak vélemények a' Tek. Zemplény-várm. rendeihez a' Győrnél 1809. jún. 14. elesett vitézeknek állítandó emlék' dolgában. S. Patakon, Szentes József betűjivel. 1811.» —

A levélben említett férfiak nevei s kitüntetései itt következnek: Gr. *Stadion János Fülöp* aranygyapjas rend vitéze; *Ditrichstein Károly* herczeg szintén az aranygyapjas rend vitéze; *Talleyrand-Perigord Károly Móricz* (1754—1838) hg. külügyminiszter; *Champagny János* hg. (1756—1834) bécsi nagykövet, majd 1807-ben külügyminiszter. Munkája magyarúl is megjelent «Jelentések, melyek . . . Napoleon császár parantsolatjára a párisi tanátsal közlődödtek. Bétsben, 1809.» czímmel; *Kurakin Sándor* herczeg, Oroszországnak ekkori nagykövete, a sz. Vladimír rend nagykeresztese; *Schwartzenberg József* herczeg v. b. titk. tanácsos, kamarás és az aranygyapjas rend vitéze.

1531. *Török István*ra és *Wartensleben* grófra nézve l. az *I. k.* 543. lapját. A levél végén említett *Potkoniczky*re nézve l. az 1426. számú levelet és ennek jegyzetét.

Genersich Keresztély ág. ev. lelkész, született 1759. jan. 4-kén Késmárkon, meghalt ugyanott 1825. márcz. 9-kén. 1784-ben a sajó-gömöri gymnasiumban tanított, honnét két év múlva Késmárkra hivatott conrectornak, 1789-ben ugyanott lelkészűl választották. L. bővebben Szinnyei J. id. m. III. k. 1122. hasábját.

Vulkán Sámuel 1807. márcz. 13-kán választatott nagyváradi görög szertartású püspökké. meghalt 1840. jan. 13-kán.

Darabanth Ignácz 1789. márcz. 30-kától 1805. okt. 31-kén bekövetkezett haláláig volt nagyváradi görög szertartású püspök; azelőtt sz. Vazul rendi szerzetes volt.

1533. 485. lap fölűl 10. sor: «Ich sollte mich an *Doll* wenden» (t. i. a Nitsch kézirata ügyében). *Doll Antal* bécsi könyvkiadó, a Rumy geographiai szótárát is ő adta ki.

U. o. 14. sor: «Sennovitz hatte den [?] May-Heft der Wienerannalen mit; er liess mich ihn sehn, weil *mein Name in Köffingers Recension* (die von Rösler seyn soll) *vorkommt.*» Az «Annalen der Literatur und Kunst in dem oesterr. Kaiserthume» folyóirat 1809. évf. máj. füzetében (223—226. l.) csakugyan előfordul Kazinczy neve a következő czímű munka bírálatában: «Musen-Almanach von und für Ungern auf das Jahr 1809. Herausgegeben von Joh. Paul Köffinger. Pesth, in 12°.» A névtelen bíráló azon kezdi, hogy az alkalmi költemények Magyarországon épen oly szaporán termenek, mint Olaszországban a sonettek; természetesen itt mindenki költőnek tartja magát, a ki valaha egy carmen onomasticum-ban kontárkodott. Magyarországban tulajdonképen négy nyelven művelik a költészetet. Aztán így folytatja a bíráló: «Die slavische leistet für die Poesie am wenigsten. Am häufigsten erscheinen lateinische Gedichte. Ungeachtet einige derselben ihren entschiedenen Werth besitzen, so möchte Rec. dennoch den Magyaren den Vorzug lassen, denn *Kazinczy* und Kisfaludy haben doch in ihrem eigenthümlichen, und noch nicht ausgebildetem Idiom etwas ganz anderes geleistet, als alle lateinischen Dichter Ungerns, welche in einer Sprache schrieben, die heut zu Tage nicht mehr lebt, und in der wir einen Horaz, Virgil, Properz, Catull, Tibull, Juvenal und Martial aufzuweisen haben», stb. Többször nem fordul elő Kazinczy neve a bírálatban.

U. o. alul 6. sor: »Von ihm (t. i. Sennovitztól) weiss ich, was Superintendent *Sonntag* Ihnen über Ihre Predigt in Eperies gesagt hat.» Sonntag Sámuel született 1736. febr. 26-kán s meghalt 1822. júl. 7-kén Eperjesen. Tanul-

mányait Eperjesen, Altdorfban, Jenában s Göttingában végezte, s midőn külföldről visszajött, a Podmaniczky báró házánál nevelősködött; 1776-ban a kassai ág. ev. német egyház választotta lelkészeül s itt működött 1806-ig, a midőn superintendensnek választották Eperjesen. Az 1791-ki zsinatnak egyik legkitűnőbb tagja volt.

U. o. alul 7. sor: «wieder» h. olv.: *wider.*

1534. 488. lap alul 1. sor: «Hogy Károly 's János Herczegeink nincsenek többé a' seregnél, az nálatok is tudva lészen. Beszéllték ezt a' *Palatínusunk* felől is, de mivel ez hívatala szerént Kapitánya az Ország seregének, 's minthogy *azt látom az utolsó újságból,* hogy ismét Komáromba ment, úgy hiszem, hogy a' hír haszontalan szóbeszéd volt.» Kazinczy a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 11. (aug. 5-ki) számára czéloz, a melyben egy rövid közlemény a következőket tartalmazza: «József Nádor Ispány Ő Ts. Kir. Fő Hertzegsége, a' kinek Budára való érkezését már jelentettük, onnan Júl. 31-kén megint Komáromba visszatért az ő General-Adjutantjával, Gróf Bekkerssel.»

489. lap 2. kikezdés: «Hát az hogy tetszik Néked, hogy az Angl. Parlamentumban, a' Kultsár' újságainak *89d.* levele szerint, ezt mondta a' Cancellarius . . .» A czikk, a melyre Kazinczy czéloz, a Hazai és Külf. Tud. 1809. évf. 10. (aug. 2-ki) számában jelent meg a *80-dik lapon.*

1535. 492. lap fölül 3. sor: «Gróf *Viczay*nak igen becses pénzgyűjteményét elvitték a' fur eruditusok.» Loosi és Hédervári *Viczay Mihály* gróf született 1756. júl. 26-kán Hédervárott s meghalt 1831. márcz. 18-kán. Egyetemi tanulmányai után tudományos kedvteléseinek élt birtokán, mint cs. és kir. kamarás. A családjának már meglevő érem- és pénzgyüjteményét nagy szakértelemmel rendezte és gyarapította; e gyűjtemény czímtára 1814-ben, Bécsben jelent meg: «Musei Hédervariani in Hungaria numorum descriptio.» A gróf halála után híres gyüjteménye külföldre vándorolt. L. Wurzbach id. m. L. k. 264. és 265. l.

495. lap fölül 1. sor: «Ez előtt 48. órával fogattatott-el . . . . *Bujanovics Eduárd,* fija az Agensnek.» Bujanovics Ede szül. 1776. júl. 21-kén, Kassán: 1803-ban már mint ügyvéd a Böki községben (Sárosm.) saját birtokán gazdálkodott. Meghalt 1855. szept. 24-kén. Tót és német nyelvű önálló munkáin kivül magyar nyelvű gazdasági czikkeket és tanulmányokat is írt, «A haszonbérrendszerről» (Buda, 1843) és a «Magtárakról« (Buda, 1846) czímmel. L. bővebben Szinnyei J. id. m. I. k. 1402. és 1403. hasábjait.

1536. A 496. lap kikezdése 2. sorában Cserey *Richel* debreczeni kereskedőt említi, a kinek neve helyesen *Rickl;* így említi Kazinczy számos alkalommal. L. különösen a 666. számú levelet s ennek jegyzetét. *(III. k.* 186. 527. l.) Széll Farkas szíves közlése nyomán itt némi felvilágosító adatokat is megjegyezhetek az említett kereskedőről. A *Rickl* kereskedő-czég most is fennáll Debreczenben. A család St. Pöltenből ered, s a mult század második felében már virágzó fűszerűzlete van Budapesten a régi városháza megett, később pedig a század utolsó tizedében fiókűzletet alapított Debreczenben és Kolozsvárott *Rickl József Zelmos,* a ki maga is Debreczenben lakott. Ez tehát az a kereskedő, a kit többször emleget Kazinczy. — A Rickl-féle kereskedés egészen 1848-ig egyike volt az ország legnagyobb fűszerkereskedéseinek; a debreczeni vásárokra messze

vidékről megjelent kereskedőket ez a czég látta el gyarmatárúkkal, s élő szemtanúk bizonyítják, hogy sokszor ily vásárok alatt három hétig sem győzte a számos tagból álló személyzet elszállítani a tömeges megrendelést. Nevezetes volt kivált a czég arról, hogy — 1848-ig postán pénz küldhető nem levén — a pénzküldeményeket arról a vidékről, Erdély s illetőleg Várad felől is, a Rickl-féle üzlet a legpontosabban kézhez juttatta. Rickl József Zelmos 1812-ben debreczeni polgárrá lett, a mi akkoriban kitüntetés volt. Ennek unokája, Rickl Géza, tulajdonosa jelenleg a százéves üzletnek.

1537. 499. lap alul 13. sor: «Olvasod e a' Kultsár' újságait? De hiszen a' mit mondok, az a' Pozsonyi Német újságban is meg van.» Kazinczy a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 11. (aug. 5-ki) számára czéloz, a melyben az van elmondva, hogy Wimpfen és Berthier megbízattak a fegyverszünet kieszközlésével, a melynek oklevele is közölve van 10 pontban. A pozsonyi német újságban, ha ugyan teljes a példány, a melyet ez iránt forgattam, hasonló közleményt nem találtam; lehet, hogy nem is jelent meg, csak Kazinczy úgy gondolta.

1538. A levél végén Kölcsey megütközését fejezi ki azon, hogy Kazinczy az «Orthographia Ungarica előtt való beszédben» azt mondja, hogy «a' Card. Báthori András élte' 28. esztendejében hólt meg.» Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok* 134. lapján ezt írja: «Cardinális *Báthori András*, a' Lengyel thrónusra lépett Báthori István' testvérjének fija, 1599-ben, életének még csak huszonnyolczadik esztendejében veszett-el.» Szinnyei J. id. m. (I. k. 666. hasáb) szerint Kölcseynek van igaza, mert csakugyan 33 éves korában öletett meg.

1539. 504. lap fölül 1. sor: «Az utolsó Budai Német uiság érzékenyűl adgya elé halálát Gr. *Berchtold Leopold*nak.» A Vereinigte Ofner Pester Zeitung 1809. évf. 67. (aug. 20-ki) számában többi közt a következőleg ír Berchtoldról: «Zu Smradialka, einem Badeorte bei Buchlowitz, Hradischen Kreises in Mähren. starb Oestreichs Howard, Leopold Graf v. Berchtold als das Opfer seiner menschenfreundlichen Bemühungen. Wessen Auge füllt sich nicht mit Thränen über den Hintritt dieses edlen Menschenfreundes, der dreyzehn Jahre Europa, vier Jahre Asien und Afrika durchreist, und alle Gefahren zu Lande und zur See bestanden hatte, um Menschenglück und Menschenelend kennen zu lernen, überall und durch sein ganzes Leben unablässig thätig war, das erste zu befördern, das lezte zu mildern. Alles, was die Menschheit zu beglücken, zu veredeln, zu erheben im Stande ist, umfasste er sein ganzes Leben hindurch mit dem wärmsten lebhaftesten Eifer», stb.

U. o. hét sorral alább gr. *Teleki Ferencz* barátját emlegeti Cserey. Valószinűleg ugyanazt a Teleki Ferencz ismert versírót, a ki az erdélyi játékszín megalapításában elég fontos szerepet játszott b. Wesselényi s mások mellett. L. az *E. L.* 108. 173. 370. l.; Bayer J. id. m. I. k. 500. 503. 512. l. V. ö. Toldy F. «A m. költészet kézikönyve», 2 köt, II. 222. lapjával.

1542. 513. lap alul 2. sor: «Küldöm a' Wesselényihez írt Epistolámat is. *Most hozzád késziil eggy.* De úgy el vagyok foglalva, hogy írásához nem férhetek.» Kazinczy a Dessewffyhez intézett epistoláját csak 1812. elején készítette el, s a tartalomból az tűnik ki, hogy erre is bizonyos alkalomszerűség serkentette; tehát aligha fogott még ekkor Kazinczy az ígért epistola írásába.

1543. Vitkovics Kazinczynak két (eddig ismeretlen) leveléről tesz említést, a melyeket akkor írhatott Kazinczy, midőn a Wesselényihez czímzett epistoláját kinyomtatás végett hozzá küldötte. V. ö. az 1547. számú levéllel.

1544. 518. lap 2. kikezdés: «Tegnap olvasám az Aug. 16d. költ tábori parancsolatját Ő Felségének a' Császárnak. Az remek munka.» Kazinczy a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 20. (szept. 6-ki) számára czéloz, a hol az említett tábori parancsolat megjelent. Mind a tárgy érdekénél, mind azért, hogy Kazinczy ízléséhez némi adatot nyujtsak, idézem azt szóról-szóra, a mint következik:

«Tábori Parantsolat. Az én kedves Alattvalóim, sőt Ellenségeim is tudják, hogy e' mostani háborúban sem az Országok hódításának, sem a' felingerlett indúlatos érzésnek ösztönétől nem vezéreltettem a' fegyver fogásra.

»Az önnön fentartás és függetlenség, 's az ollyan Békeség volt felséges és egyedűl való czélja igyekezetemnek, melly Békesség koronámnak betsűletével, 's Népeimnek bátorságával megférhetne. A' háborúnak bizonytalan szerentséje meg nem felelt várakozásomnak. Az Ellenség Országaimnak kebelébe berontott, és a' megkérlelhetetlen háborúnak s' végtelen elkeseredésnek pusztításaival elöntötte. De épen az által tanúlta meg Népeimnek egyszívűségét 's Seregeimnek bajnok vitézségét esmérni s' betsűlni. Ezen vérrel vásárlott tapasztalása és Országaimnak boldogságára törekedő mindenkor egyenlő gondoskodásom okozta, hogy most békességes alkudozások által egymáshoz közelíttsünk. Az én meghatalmazott Biztosaim a' Franczia Tsászáréval összegyűltek. Én nem kívánok egyebet egy tisztességes Békességnél; egy ollyan Békességnél, mellynek meghatározásai nem tsak az ő tartandóságának lehetségét, hanem bizonyos voltát is magokban foglalják. Az én Hadi Seregeimnek Vitézsége, az ő rettenthetetlen bátorsága, igaz hazai szeretete 's azon nyilván kijelentetett akaratja, hogy előbb fegyverét le nem teszi, míg tisztességes békességet nem szerez, semmikép nem engedi, hogy olly Feltételekre álljak, mellyek a' Monarchiának fundamentomát megromlással fenyegetnék, és bennünket olly nagy, olly nemes áldozatok, 's a' Hazáért annyi vérnek kiontása után megbetsteleníttenének. A' Seregünket élesztő felséges Lélek, nekünk is, néki is kezességet nyújt, hogy, ha az Ellenség még most is balúl értené szándékunkat, mi tsak ugyan az állhatatosságnak igaz jutalmában bizonyosan részesülendünk. Komáromban Aug. 16-ikán 1809. FERENZ.»

Alább 5 sorral írja Kazinczy: «Gyönyörű munka *Manifestumunk* is: ez még gyönyörűbb.» Czélzás az idézett lap 29. (ápr. 8-ki) számában megjelent Manifestumra, a melyben Ferencz császár és király azt mondja, hogy elhagyja Bécset és siet a haza oltalmára azokhoz, a kik a birodalom védelmére a határszéleken összegyűltek; aztán így folytatja: Három esztendő ólta mindent elkövettem, hogy néktek, szeretett Jobbágyim! az állandó békesség áldásit megszerezhessem, semmiféle áldozatot nagynak nem tartottam, melly javatokkal 's függetlenségtekkel nem ellenkezett, akármelly fájdalmas volt is, csak hogy a' Franczia Császárral való békés eggyet értés által nyugodalmatokat 's boldogságtokat fenn tarthassam. Azomban minden törekedéseim sikeretlenek voltak. Az Ausztriai Birodalomnak is alá kell vala vettetni Napóleon nagyra vágyásának, ki valamint Spanyol Országot járma alá igyekszik hajtani . . . szintén úgy meg kell vala Ausztriának is azon nagy birodalom alá hódolni, mellyet ő néhány esztendőtől fogva előre olly fennyen hirdet.» stb.

Ez a manifestum a Magyar Kurir mellett külön is megjelent egy kis füzetben a következő czímmel: «Manifestum, az az: a' Fels. Austr. Udvarnak a' háborút megelőzött nyilatkoztatása. Magyarra fordította Márton József.» Bécs, 1809. 8r. 32 l.

1546. Az 521. lapon Kazinczy *Kenyeres József*ről tesz említést. Kenyeres József 1724-ben született s 1805-ben halt meg; volt biersi apát, rozsnyói kanonok s a kassai akadémia igazgatója. Több hittani értekezésen kivűl a mult század kilenczvenes éveinek irodalmi mozgalmában is tevékeny részt vett; mint az ágazatos hittan egyetemi tanára halt meg. L. Pauler T. id. m. 94. l. Legnevezetesebb műve a következő: «Analysis libri ad utrumque aurem dicti»; két részben, Pest, 1796. V. ö. a *P. E.* 37. lapjával.

E levél utolsó pontját: «Kézy ward von einem Reisenden . . .» bizonyosan csak szept. 14-kén vagy a köv. napokon írta Kazinczy, mert Kézynek szept. 14-kén írt levelére is czéloz. V. ö. a köv. levéllel.

1548. *Zabolai Kiss Sámuel*re nézve l. az 1188. számú levelet s ennek jegyzetét. *(V. k.)*

A levél 5. sorában ezeket írja Z. Kiss S.: «Gróf *Teleki Mihály* Maros Széki Fő Tiszt. Onokáji Nevelője vagyok.» Teleki Mihály gróf cs. és kir. kamarás, v. b. titk. tanácsos, az erdélyi kir. tábla ülnöke, később marosszéki főkirálybíró; az 1790/1-ki országgyűlésre kir. hívatalos volt és a törvénykezési bizottság tagja s egyszersmind a marosvásárhelyi collegium főgondnoka, meghalt 1816. jan. 28-kán. Fia, Lajos, már 1810-ben meghalt, három gyermeket hagyván maga után: Miklóst, Mihályt és Lajost; ezek mellett nevelősködött tehát Z. Kiss S.— L. Nagy I. id. m. XI. k. 90. 97. 98. l. V. ö. az *E. L.* 62. 114. 316. 370—371. lapjaival.

527. lap fölűl 11. sor: «Egy kis Munkátskát készítettem az *Örömfalvi Gyermekek* czímje alatt.» Sem ennek, sem az alább említett Bouterweck aesthetikája fordításának megjelenéséről nincs szó catalogusainkban. Ellenben *Szép János* említett műve csakugyan megjelent Budán, 1794-ben a következő czímmel: «Aesthetika avagy a jó ízlésnek a szépség filosofiájából fejtegetett tudománya. Szerdahelyi György úrnak nyomdoki után írá Sz. J.»

A levél végén ezt kérdezi Z. Kiss S. Kazinczytól: «Van é már a' kis *Gusztáv-Adolf* és *Sándor*nak Nevelőjek?» Kazinczy Miklós (a Ferencz testvéröcscse) gyermekeire czéloz. Kazinczy Miklós 1798. okt. 28-kán vette nőűl Bessenyői Beőthy Viktóriát, s e házasságból kilencz gyermek született. Az itt említettek a két első gyermekei voltak Kazinczy Miklósnak: Gusztáv-Adolf született 1799. febr. 11-kén (?), Sándor született 1800. jan. 1-jén. (L. Kazinczy F. kézirati jegyzeteit Becske Bálint birtokában.)

1551. 533. lap 2. kikezdés: «A' *Mélt. Úr koránti szolgálatját 's Károlyban létét elhirdették az újságok.*» Kazinczy a Hazai és Külf. Tudósítások 1809. évf. 30. (ápr. 15-ki) számára s a Magyar Kurir 1809. évf. 32. (ápr. 21-ki) számára czéloz. Mindkét helyen márcz. 16-ki kelettel egy tudósítás olvasható, a melyben el van mondva, hogy József nádor «rövid Magyar Uniformissába tovább egy óránál nagy örömmel 's meg elégedéssel nézte, mi módon Manewriroztatta az Ifju Báró Wesselényi Urfi [a felkelő nemes századot] és melly elő menetelt tettek ezen Ns. Vitézek.» A következő számban bővebb értesítés olvasható, nyílván Tőkés János tollából:

«A' míg az ember elpillantá magát, hogy érkezik a' Lovasság ki ereszte Zászlója alatt, azt vezeti a' Vármegye Háza elejébe a 12 esztendős ifjú Bár Wessclényi Miklós Urfi, szeg sárga Török paripáján (ki valamint a' Tudományok ban való maga viselésével magát ki jegyzette, úgy a' Vármegye Nemessége mel lett lévő szolgálatjával Adjutansi Kapitányságra érdemessé tette magát) 's a' Vár megye Háza előtt Oszlopból (Colonból) egész tökélletességgel Arczba tészi.»

1552. Kézy e levélben két híres philologusról emlékezik. *Ruperti György Sándor* (1758—1839) előbb mint tanár, később mint lelkész működött; 1794-ben jelent meg »Grundriss der Geschichte der Erd- und Alterthumskunde» czimű műve. Juvenalis satíráit 1801-ben adta ki.

Mitscherlich Kristóf Vilmos (1760—1854) Göttingában tanult s itt is lett először rendkivűli tanár 1785-ben, majd később rendes tanár és könyvtárnok. 1809-ben Heyne tanszékét foglalta el ugyanott. Horatius és sok más latin író műveinek kiadása jórészt ismeretes tőle.

1555. 539. lap fölűl 12. sor: «Én azokra, a mellyek az Utólírásban nekem mondatnak, régtől készűlök felelni.» Horvát Istvánnak addig megjelent czikkeire vitázó írataira több helyen tesz czélzást Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok Utolírás*ában, de mint e levél további szövegéből kitetszik, itt Horvát főleg a Kazinczy következő soraira készűlt felelni: «Révainak tanítványa, Víg László a' Hazai Tudósítások' tavalyi leveleiben, lap 306. elég hosszan felelt a' *cz* és *ts* védelmezőjinek: de *nem elég erős okokkal,* valamint a' Védelmező' okai is gyengébbek voltak, mint lenniek kellett volna.» Kazinczy id. műve XXXII. l.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATO.

A számok a lap számait mutatják. A csillagos számok azon lapokat jelölik, a melyeken az illető névről vagy tárgyról a jegyzetben némi felvilágosítás olvasható.

TARTALOM.

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

*) A számok az illető levelek sorszámát jelölik.